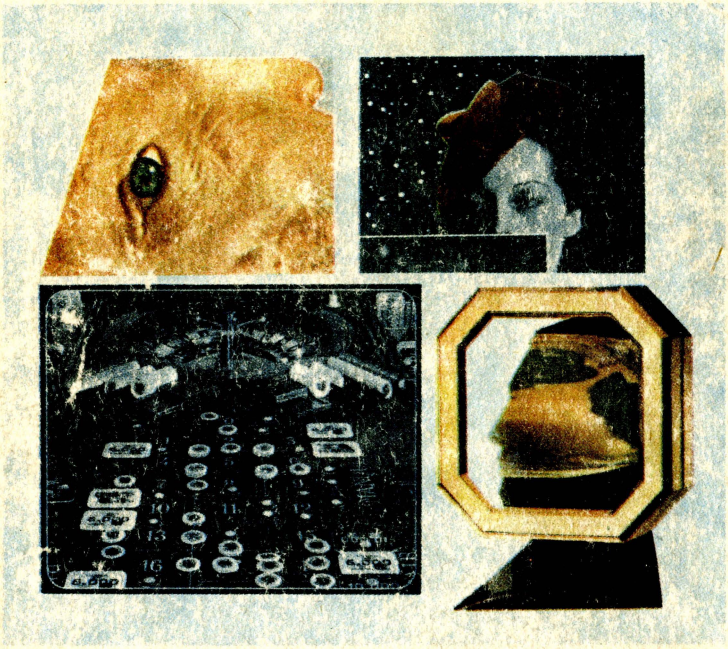

CEZAR PETRESCU

OMUL DIN VIS

SERIE NOUĂ

patrimoniu

EDITURA MINERVA

CEZAR PETRESCU

OMUL DIN VIS

Nuvele şi povestiri

Ediție îngrijită, Antologie și Repere istorico-literare
de
MIHAI DASCAL

Coperta seriei : *Done Stan.*
Ilustrația copertei I : *Dan Stanciu.*

CEZAR PETRESCU

OMUL DIN VIS

NUVELE ŞI POVESTIRI

EDITURA MINERVA
Bucureşti — 1983

ISBN 973-21-0052-4

Ediții princeps : *Scrisorile unui răzeș*, București, Editura Cultura Națională, 1922 ; *Drumul cu plopi*, București, Editura Cultura Națională, 1924 ; *Omul din vis. Trei povestiri cu morți*. Craiova, Editura Ramuri, 1925; *Omul care și-a găsit umbra*, București, Editura Cartea Românească, 1928 ; *Aranca, știma lacurilor*, București, Editura Socec & Co., S.A., 1929.

Textele din secțiunile *Scrisorile unui răzeș* și *Drumul cu plopi* sînt reproduse din *Opere*, I, București, Editura Minerva, colecția „Scriitori români", 1985, iar cele din secțiunile *Omul din vis* și *Aranca, știma lacurilor* sînt îngrijite în cadrul acestui volum în premieră, avînd ca text de bază culegerile : *Aranca, știma lacurilor*. Ediție definitivă. București, Editura „Cugetarea" — Georgescu Delafras, 1943 și *Omul din vis*. Ediție definitivă. București, Editura „Cugetarea" — Georgescu Delafras, 1945. Ordinea volumelor în cadrul sumarului respectă cronologia princepsurilor. În transcrierea textelor îngrijite pentru prima dată în acest volum au rămas funcționale criteriile filologice enunțate în nota preliminară a volumului din 1985, care inaugurează seria de *Opere*.

SCRISORILE UNUI RĂZEȘ

(1922)

RÎSUL

Gîngu rîdea în întunerec.

Trenul trecu peste podul alb, şi sălciile de dedesubt se frămîntară într-un iureş de furtună. O clipă, dincolo de parapet, jos, în apa molcomă şi neagră, reflexul luminilor săgetă o sîrmă de foc ; acum, scăpat în larg, între taluzurile cu salcîmi, expresul fugea străpungînd noaptea cu trei ochi înroşiţi, care se închideau tot mai îndepărtat, în cîmpurile de păcură.

Rezemat de stîlpul de fier, cu mîna la gură, Gîngu-guşatul rîse încă mult timp în întunerec.

Cînd ultimul răsunet al roţilor muri în depărtări, undeva aproape, clopotul unui canton tîngui trei bătăi întristate. Gîngu ştia acum că nu mai are ce aştepta. Veselia i se şterse. Coborî posomorît la bordei.

Jos, lumina nu era stinsă... Se înălţă în vîrful picioarelor să cerceteze înăuntru, prin fereastra cu geamurile turburi.

La vatră, moşneagul îşi meşteruia uneltele de pescuit. Cu un capăt de sfoară dregea ceva. Sub mustăţile stufoase, buzele se mişcau monoton. Poate moşneagul vorbea singur. Poate cînta. Gîngu-guşatul nu ştiuse niciodată să facă deosebire.

Aşa, cu fruntea lipită de sticlă, rămase iscodind îndelung. În întunerec, flacăra înecată de fum a opaiţului abia tremura un sîmbure de lumină ceţoasă. Moşneagul prindea cu o undrea de fier ochiurile de sfoară rupte, le încerca tăria după fiecare împunsătură ; pe perete şi în tavan, umbra uriaşă, plecată deasupra omului, repeta mişcările, tăcută şi misterioasă. În sufletul guşatului se făcu bucurie şi temere. Se miră că, singur, moşneagul nu trînteşte şi nu înjură. Acolo, cu spatele încovoiat, cu mîinile uscate şi

păroase, alergînd îndemînatic deasupra plasei de sfoară, în tovărășia umbrei care nu încăpea în bordeiul prea strîmt, moșneagul părea alt om. Mai bun și mai puțin dușmănos. Și gușatul ar fi vrut cu un rîs să-și spună mulțumirea.

Dar omul dinăuntru ridică neașteptat ochii spre fereastră și străpunse întunerecul, bănuitor. Gîngu se trase cu spaimă la o parte. Mîniile moșneagului se întețeau tot mai aprig de la o vreme.

Și gușatul nu mai înțelegea de mult ce-i este și ce nu-i este îngăduit...

*

În mlaja de pe prunduri, o pasăre de noapte fluieră deodată un viers. Cîntecul cristalin dezmierdă noaptea; freamătul sălciilor se potoli s-asculte.

Gîngu-gușatul ridică un deget și rîse. Dar o bucată de mal se prăbuși undeva. Pasărea, speriată, tăcu. Împrejur nu mai fu din nou decît întunerec, clipotitul valurilor în țărmurile de lut și tăcerea de spaimă din bezna cîmpurilor.

Gîngu își împături sumanul pe prispă, se răsuci de cîteva ori și se cuibări să adoarmă. Cîinele îl simți de departe. Se repezi bucuros ca în fiecare noapte, îi puse labele pe piept, clătinînd coada scurtă. Gîngu îi trase capul lîngă gușa lucioasă, îl netezi pe ochi și gemu de fericire. Apoi, cîinele își încolăci trupul cald la picioare. O floare de salcîm se scutură de sus și gîdilă obrazul gușatului. El rîse. Dar nu atinse floarea cu mîna. O lăsă așa, tremurînd pe pleoape, ca mîngîierea unui deget prietenos. Și în visurile nehotărîte, rîsul lui Gîngu și scîncetul cîinelui prin somn se întovărășiră îndelung în noapte.

Tîrziu, pasărea din prunduri fluieră iarăși. Gușatul n-o mai auzea acum. Iar vîntul îi fură, apoi, și floarea albă de pe pleoape.

*

Printre spinii cîmpului, Gîngu mergea alături de cîine.

Pămîntul era dospit de ploi; din iarba măruntă, apa țîșnea sub apăsarea fiecărui pas. Departe se vedea o turmă albă... Ar fi vrut să ajungă acolo. Cînd se opreau să asculte, Gîngu cu gura chinuită de rîs, cîinele cu urechile ciulite, sunetul tălăngilor străbătea stins ca o ademenire

din altă lume. Guşatul însă nu îndrăznise niciodată să se îndepărteze de lîngă podul cu sălcii. Nici nu ştia să-şi închipuie ce poate fi dincolo, departe, oriunde, de jur împrejur.

Lumea se sfîrşea pentru el în şesul acela pustiu, acolo unde se închidea şi orizontul rotund. Nu erau sate, nici culmi. Nu se zăreau drumuri. O cumpănă de fîntînă părăsită ridica gîtul spre cer, în fund, acolo unde bolta se împreuna cu pămîntul. Nimeni nu o mai clintise vreodată.

De acolo, Gîngu ştia că răsare soarele ; dincolo, ştia că apune.

De unde izvorau trenurile încete de marfă, ce abia se tîrau de-a lungul şinelor ? De unde ţîşneau expresurile vertiginoase ? Unde călătoreau drezinele, ronţăind depărtarea ca nişte gîndaci enormi ? Ce putea fi dincolo de ultimul canton cu acoperişul roşu ? Nu-şi făcea decît o închipuire turbure.

De unde venise el singur ? Nu-şi putea desluşi în amintire.

Se trezise în bordeiul de lîngă apă, la picioarele de piatră ale podului, poate de zece ani, poate de mai mult. O zi sau veşnicia totuna erau în bezna-i din cuget. El nu ştia să numere, cum nu ştia să vorbească. Rîsul însemna pentru el bucurie, mulţumire, plăcere ; un rîs înăbuşit, fără hohote, mai mult o chinuire a buzelor. Pentru durere şi spaimă nu cunoştea decît un mormăit, care sfîrşea în salturile guşei ca un gîrîit de pasăre înfricoşată.

Turma îl chema departe. Clopotul adîncea tăcerea cîmpurilor. Cîinele o luă la goană, cu nările lărgite. Dar Gîngu privi în urmă. Îl cuprinse teama. Se întoarse printre spinii şesului, cu capul plecat, retezînd în mers, cu nuiaua, vîrful răzleţelor flori de sînziană. S-ar fi spus că le alegea înadins, ca să extermine tot ce e pe lume frumos şi cu adieri de mireasmă.

*

În apă pînă la brîu, moşneagul aşeza năvoadele. De sus, de pe mal, Gîngu privea pentru a suta oară, fără să înţeleagă deplin.

Ştia că, mîine, moşneagul are să tragă plasele încărcate de peşti argintii, are să-i răstoarne în iarbă, unde îşi zbat solzii, în lumina soarelui, pînă cînd se astîm-

pără cu ochii stinși și cu gurile căscate rotund după aer. Dar vrăjitoria aceasta nu o putea pricepe. Tainica putere a moșneagului, stăpîn pe ape și pe vietățile ascunse în adîncuri, îl înspăimînta mai mult decît pumnii care îl izbeau în fiecare zi.

Omul din apă legă între pietre cele din urmă ochiuri de sfoară și ieși la țărm, frecîndu-și mulțumit palmele ude. Treburile îi mergeau zdravăn în acest an. Sacul era plin de mălai ; pe poliță, deasupra vetrei, se înșirau pacurile de tutun pentru cîteva luni, iar peștii cădeau orbi de un timp încoace. Se îmbrăcă fluierînd ; pe urmă răsuci o țigară. Prinzînd de veste la ochii lacomi ai gușatului, îi întinse punga de piele :

— Na, poghidanie !

Gîngu rîse întîi cu teamă. Întinse mîna fricos, bănuind o ispită răutăcioasă. Foaia subțire plesni între degetele lui aspre. Moșneagul se încruntă, își trase punga cu tutun, și Gîngu rămase fără țigare.

Tîrziu, mîhnirea i-o alungă o mreană care se juca sărind deasupra valurilor, dincolo, sub sălciile de sub celălalt țărm, unde apele adînci și verzui păreau neclintite.

*

De amîndouă părțile podului, la depărtări egale, între două șiraguri de salcîmi, erau două cantoane cu pereții albi, cu acoperișurile roșii, identice ca două căsulii de carton. Gîngu știa că la cantonul de aci e un om bălan, cu glasul moale ; iar de cealaltă parte, un paznic răstit și aspru ca și moșneagul.

Astfel, în acel șes pustiu unde nu văzuse în fiecare zi, de aproape, decît trei bărbați și un cîine, învățase că lumea se împarte în oameni blînzi și alții dușmănoși. Iar cumințenia lui puțină îl apropiase mai mult de cîinele alb, bătrîn acum și aproape surd, care niciodată nu-l mîhnise și căruia oamenii nu-i dăruiseră măcar un nume.

*

Într-o dimineață, un expres s-a oprit brusc înaintea podului alb.

Înspăimîntat, de la locul său de lîngă stîlp, Gîngu măsură cu ochii ascunzișurile, căutînd cel mai adăpostit ungher unde să fugă. Întîmplarea era atît de departe de

tot ce-i văzuseră ochii pînă atunci, încît presimți începutul unor întîmplări pline de necunoscute primejdii.

O clipă apoi închise pleoapele să alunge această vedenie. Cînd le redeschise iar, vagoanele erau la locul lor, nemișcate în bătaia soarelui ; la ferestre, călătorii se îmbulzeau vorbind tare, întrebînd, glumind și aprinzîndu-și țigările.

Gîngu se apropie cu sfială.

Niciodată nu văzuse un tren decît gonind. Cu mîna fricoasă, pipăi mînerele de alamă în care jucau razele, butonii nichelați, treptele de fier.

Un glas de femeie rosti deasupra capului ceva, într-un grai necunoscut, dar dulce cum nu mai auzise. Gîngu ridică ochii. Îi coborî îndată, orbiți de-o atît de luminoasă minune.

La fereastră, o femeie cu părul de aur, cu ochii ca florile albastre ale cîmpului, cu buzele de garoafă și cu pieptul rotund rezemat în bara de alamă îl privea cu milă și groază :

— *O, le pauv' idiot !...*

Avea fața atît de albă, sprîncenele atît de subțire încondeiate, genele atît de lungi umbreau ochii albaștri, bluza era atît de imaterială pe umerii mici și voalul trandafiriu înfășura această minune cu o spumă atît de străvezie de lumină, încît Gîngu ar fi voit să îngenunche și să-i sărute haina.

Dar nu știu decît să rîdă.

Cu mîna la gură, săltîndu-și gușa lucioasă, hohoti înăbușit, scoțînd din gîtlej sunete cartilaginoase.

Femeia întoarse spatele înfiorată de dezgust. Apoi, milă bîrui. Scotoci în sacul de piele și aruncă jos, în iarbă, un ban galben.

Gușatul se repezi, îl ridică și-l ascunse hulpav în gură.

Mașina fluieră, trenul urni din loc ; în cîteva clipe, Gîngu nu mai văzu departe decît spuma trandafirie a voalului, fluturînd la fereastră deasupra cîmpurilor, mai goale acum și de-acum mai posomorîte.

*

Cînd soarele coboară spre asfințit, șesul pustiu se umple de larmă. În ierburi, sfîrîitul uscat al lăcustelor se înviorează, în sălciile de sub țărm, păsările își încearcă

glasul, deasupra apelor săgetează lăstunii cu țipete ascuțite și țînțari cu aripele metalice joacă spre soare-apune cu acele pline de venin. Toată cîmpia murmură.

Atunci, Gîngu se așează pe malul înalt, cu picioarele spînzurate deasupra apelor, și așteaptă să vină noaptea. Ca un uriaș ban retezat, soarele se înfige în dunga neagră și dreaptă a orizontului, acolo unde nu se văd nici dealuri, nici codri. Departe, în capătul liniilor, sclipesc lumini tremurătoare : poate semnalele unei gări, poate numai licărirea stelelor. Apoi, noaptea coboară brusc. Rîul se întunecă. Dincolo, cîntul privighetorii picură lin.

Cîinele, așezat pe labele dinainte, urmărește cu ochi sticloși ascensiunea lunii. Nu se mișcă, e încremenit. Pe nesimțite, se ridică, clănțăne dinții albi și, cu gîtul întins, începe să urle. Gușatul se cutremură. Alături nu mai e cîinele prietenos, ce-i pune în fiecare seară labele pe piept. E o făptură străină și misterioasă. Urletul umple noaptea. Pasărea a tăcut înfricoșată. De departe, din adîncul cîmpurilor, ecoul răspunde cu un alt urlet...

Gîngu își ascunde capul în pămînt, cu unghiile înfipte în iarbă. Întunerecul s-a umplut cu vedenii de spaimă. Aude pași. Cîmpurile au înviat. Mîini nevăzute îi sugrumă răsuflarea. Și, cu gura în țărînă, începe să urle și el.

Glasurile lor se întovărășesc, se întrec unul pe altul, se împletesc într-o psalmodie de început de lume... Tîrziu, un nor negru șterge luna ; în gîtlejul cîinelui, urletul scade ca o furtună care se ogoiește... S-ar părea că un duh necurat se furișează tiptil, alungat din trupul alb. Și supus, tremurînd, cîinele se gudură cerînd iertare. Gîngu îl strînge la piept, își strîmbă gura într-un rîs de împăcare. S-au regăsit. Cuminți, stau pe mal, ascultă fîșîitul abia simțit al apelor, privesc la stelele căzute în adîncurile negre.

Gușatul își pipăie în fundul cingătorii banul galben, o fericire nehotărîtă îi zvîcnește sîngele mai repede spre inimă, și, gîngav, vorbește șoptit cu cîinele.

*

Drezina fuge din ce în ce mai repede, străbate locuri necunoscute, trece peste podețe înguste, pe lîngă cantoane de a căror ființă n-a bănuit pînă ieri. Șinele se

deşiră în urmă ca doi şerpi nesfîrşiţi. Gîngu se sprijină cu mîinile încleştate de scîndură, şi în sufletul lui, bucuria şi teama se amestecă turburătoare.

Nu ştie unde merge, nici de ce l-a luat moşneagul cu dînsul.

De cu noapte i-a dat schimburi albe, a închis uşa cu lacătul ruginit ; cîinele a fugit o bucată de drum după ei, apoi s-a întors să se culce de-a curmezişul pragului. La cantonul de dincolo de pod, doi oameni necunoscuţi le-au făcut loc în drezină ; acum stau alături cu moşneagul, în faţă, împing de mînerul de fier, vorbesc şi rîd ; şi el priveşte în urmă, inima bate să i se rupă, pămîntul se învîrteşte jos sub roţi, soarele îl arde în creştet, mîinile înţepenite cu unghiile în lemn îl dor, şi rîsul de bucuria acestei goane ameţitoare îi moare în gîtlej.

Apoi, deodată, toate i se turbură în minte.

Au ajuns lîngă o casă mare, trenuri înşirate de o parte şi de alta stau gata să plece, maşini răbufnesc valuri de fum negru, oameni aleargă strigînd, fluierînd, ghiontindu-se ; nu-şi dă seama cînd au coborît ; înspăimîntat, se agaţă de sumanul moşneagului, care-l tîrîie printre lume, pe sub un pod de sticlă, afară.

Acolo, alte minuni nevăzute îl ameţesc. Case lipite una de alta se-nalţă pînă la cerul fumegos ; căruţe aleargă din toate părţile, duruind pe pietrele vinete ; altele, fără cai, abia ating pămîntul, fără vuiet ; un om pe două roate fuge spre dînsul, sunînd dintr-un clopoţel.

Gîngu, înfricoşat, se trage lîngă un zid. Nu se dezmeticeşte încă, şi o casă pe roate, plină de oameni, vine să-l calce, mugind, pe la spate. Răcneşte şi se lipeşte de un grilaj de fier. Moşneagul suduie şi blestemă. Undeva se aude o muzică minunată, femei străbat uşor ca vedeniile îmbulzeala aceasta fără astîmpăr. Gîngu vede în fiecare femeie zîna care i-a aruncat banul ; toate îi joacă înaintea ochilor într-un val roşu ; huietul îi sparge urechile, şi moşneagul îl tîrîie mai departe printre case, în forfota de trăsuri, fără să se teamă şi fără să-i pese de hărmălaia asta fără istov.

Abia pe-o uliţă mai potolită, pe uliţa prăvăliilor, începe să răsufle. Oameni cu bărbi sure îl strigă pe moşneag cu glas plîngător din uşile dughenelor, unde spînzură bucăţi de piele cu miros acru.

Moşneagul se opreşte, pipăie marfa, se tocmeşte cu jupînii. Gîngu nu înţelege, priveşte şi, cînd negustorul îl întreabă şi pe el ceva, rînjeşte săltîndu-şi guşa aşa de spăimîntător, încît ovreiul sare speriat într-o parte... Dar moşneagul şi-a umplut traista şi se întoarce din nou în furnicarul cel mare de lume, puhoind între zidurile caselor ca o turbure apă. Acum merg încet, căscînd gura la ferestrele încărcate cu podoabe strălucitoare. Gîngu nu se mai teme ; a înţeles că acolo, pe lîngă pereţi, nu se suie nici una din maşinile diavolului.

Un copil zbiară, de mîna unei femei ; femeia îl ia în braţe şi-l întinde spre guşat :

— Te dau la caua !

Gîngu rîde, şi copilul încremeneşte de frică, cu ţipătul înăbuşit pe buzele vinete.

Deodată apoi, lumini albăstrii încep să se aprindă la geamuri, învăluiesc oraşul într-un abur străveziu. Amîndoi se opresc multă vreme în faţa unui birt, unde cîntă lăutarii afară. Moşneagul lasă traista jos, răsuceşte o ţigare, se reazimă de un pervaz de alamă şi ascultă cîntecele de lume, care de mult nu i-au mai încălzit sufletul în pustietatea lui. Dar Gîngu are ochii în altă parte.

Lîngă el s-a oprit o maşină cu roatele de gumă şi cu geamuri de cleştar, de-acolo a coborît o fetiţă cu părul auriu şi o femeie cu haina de spumă. O recunoaşte. Acum o recunoaşte. E vedenia care i-a vorbit cu un glas atît de milostiv din tren, în dimineaţa aceea, şi i-a dăruit banul galben, pe care-l ascunde şi acum în şerpar.

Gîngu nu ştie cum să-şi arate bucuria, mugeşte şi rîde, gîlgîindu-şi glasul în guşa ce se zvîrcoleşte aşa de hidos pe cămaşa albă, încît trecătorii se opresc roată, să vadă mai de-aproape această dihanie de vis rău. O babă măruntă îşi mută coşul sub mîna stîngă şi îşi face cruce repede-repede, ca la arătarea necuratului.

Femeia cu haina de spumă însă s-a întors şi ea, o clipă s-a oprit nehotărîtă, apoi îşi aminteşte de dimineaţa aceea cînd revenea din ţinuturi îndepărtate şi plîne de soare, cu sufletul vindecat de o adînc scormonită rană ; îşi aminteşte bucuria lină cu care regăsea şesurile ce-i apăruseră la plecare atît de cenuşii şi jalnice, prin perdeaua de lacrămi ; îşi aminteşte cele cîteva clipe oprite la capătul unui pod alb, în mijlocul unui cîmp pustiu, de unde apăruse deodată omul acela fioros şi sălbatec, cu

ochii bulbucați, cu mîinile lungi dincolo de genunchi, cu țepi roșcați în barbă și cu rînjetul care o dezgustase ca o profanare adusă dimineții aceleia plină de soare. I-a fost milă atunci ? A fost mai tare dezgustul ? Nu-și amintește. Alege din punga de piele cafenie un ban și-l dă fetiței care se apropie fricoasă, își scutură inelele părului auriu, se oprește și se întinde în vîrful picioarelor. N-are curaj să înainteze mai mult, buzele roșii îi tremură de teama nestăpînită, apoi scapă banul jos și, speriată, se ascunde în rochia femeiei.

Gușatul se repede, ridică banul rostogolit între picioarele trecătorilor, scoate din gît un urlet de fericire ; baba, mai înspăimîntată, își face alt rînd de cruci...

— 'ol visezi noaptea, dom'le ! face o ordonanță care a întîrziat cu o rețetă la farmacie și-o pornește la trap.

— Vinde-l, moșule ! 'l facem spărietoare-n via boierului ! spune un rîndaș care s-a apropiat de gușat și-l privește de aproape, ca pe-o fiară prîntre gratiile unei menagerii.

Gîngu nu înțelege ce spun oamenii aceștia cari s-au adunat în jurul lui și-l arată cu degetul ; el e bucuros și rîde la toți. Dar moșneagului i-e rușine ; îl tîrîie după el, pe străzi mărginașe, la hanul unde are prieteni.

Acolo, Gîngu s-a așezat pe-un capăt de bancă și rumegă dintr-un sfert de pîine amăruie și neagră. Moșneagul stă la masă cu trei necunoscuți, bea rachiu tare, își povestește necazurile... Ceilalți ascultă și, din cînd în cînd, întorc ochii spre gușat :

— Cu dihania asta își mănîncă bietul unchiaș zilele !

Și toți se miră, dau din cap, țistuie și deșeartă rîndurile de pahare.

Ochii gușatului se împăinjenesc, zidurile încep să joace, se topesc în fumul acru al țigărilor ; atîpește rezimat de perete... Într-un timp se trezește și nu-și dă seama unde se află. Unul din tovarășii moșneagului, cu obrazul ciupit și șapcă roșie, cîntă dintr-o armonică, ceilalți vorbesc smuncind mîinile atîtate de băutură. Toate abia se deslușesc într-o pîclă nepătrunsă de fum. Felinarul spînzurat în grinda neagră aruncă jos o cruce de lumină murdară, și, pe perete, umbrele mărite și strîmbe fac altă masă și alți tovarăși negri și uriași, cari schimonosesc mișcările celor de jos.

O femeie cu bluza albastră și cu broboada căzută pe spate cîntă răgușit. Moșneagul o ține de gît și-i suflă ceva în ureche. Gîngu nu știe cînd a venit femeia aceea ; apoi, toate se turbură iarăși, și, în visurile gușatului, realitatea se amestecă cu închipuirea ; cîntecul smuncit al armonicei se preface în cor de heruvimi, tovarășa despletită a moșneagului ia trupul mlădios al femeiei cu haina de spumă, o fetiță cu ochii de floare îi întinde o poamă de aur, apoi și acestea se topesc, o apă dezmierdătoare îl poartă dulce, printre pomi cu păsări-minune.

— Scoal', trîntore !

Gîngu sare speriat.

Afară e ziuă. Moșneagul e spălat pe ochi, gata de drum. Tovarășii au dispărut.

Hanul e gol, și, în față, doi bouleni dejugați ronțăie dintr-o mînă de paie.

Gușatul se freacă la ochi ; îl dor oasele, e încă buimac, nu-și dă seama ce a fost vis și ce a fost aievea din cîte le-a trăit de ieri.

*

Acum, drezina a pornit înapoi.

Gara, cu vînzoleala de călători, a rămas în urmă ; țipătul locomotivelor moare surd ; orașul se micșorează alb în soarele proaspăt de dimineață, și Gîngu privește mîhnit minunea care se sfîrșește. Apoi, linia se încovoaie după o pădurice cu ramurile subțiri, toată priveliștea piere astupată de-o mînă neagră și rea.

În urmă, gușatul nu mai zărește decît șinele lucii ce fug spre orașul fermecat, traversele ce se perindă sub picioarele spînzurate și, departe încă, deasupra copacilor, un vîrf de turlă și o cruce poleită, pe care mai joacă o clipă razele soarelui.

Apoi și soarele s-a întunecat. Cîmpurile s-au întins pustii. Și Gîngu a plecat capul în jos, la prundul care curge ca o apă cenușie sub roți.

*

Săptămîni îndelungi, cu ploi mărunte de toamnă, au început să se scurgă lînced în bordeiul de sub piciorul podului alb.

Șesul s-a învăluit în neguri posomorîte, trenurile săgetează ude dintr-un capăt în altul al pustiului, fluierul mașinilor se înăbușe sub cerul căptușit de nori, semnalele

de clopot plîng în mohoreala toamnei, și cei trei stau ursuzi în jurul focului de vreascuri jilave.

Moșneagul răsucește țigări groase după țigări, tușește și privește în spuza ce învăluie cărbunii. Cîinele doarme cu botul întins pe vatră, iar Gîngu, cu ochii închiși, ascultă curgerea ploii fără sfîrșit, de afară. Vede, în ademenirea închipuirii, orașul cu larmă, străzile scăldate de lumină, furnicarul de lume, mașinile drăcești ce fug amețitor fără cai, și muzici cerești îi cîntă în urechi.

Le vede, le-aude, le trăiește.

Și nu mai rîde.

Ochii s-au micșorat în fundul capului, buzele s-au strîns vinete ; pe laiță, cu mîinile strînse în jurul genunchilor, stă ceasuri întregi nemișcat, ca să nu surpe vedenia dinlăuntru. Nici goana trenurilor nu-l mai cheamă afară. El știe acum de unde vin și unde se duc ; știe spre ce lume a minunilor aleargă prin perdeaua sură a ploii ; iar bordeiul din mijlocul pustiului îl sugrumă ca o temniță hain ferecată.

Așa stau toți trei și tac, și apa șuruie afară.

*

Apoi, cei dintîi fulgi au început să ningă molcom peste cîmpuri. Într-o singură noapte s-a înfășurat șesul, pînă-n depărtările sinilii, cu învelitoarea albă a nămeților. Apele s-au tivit cu margini sticloase de gheață, și iarna a început a curge cu nopți nesfîrșite, cînd țipătul iepurilor fugăriți de vulpi răsună trist, ca un plînset de copil.

Cu ochii deschiși în întunerec, Gîngu nu-și mai găsește somn.

Moșneagul sforăie pe scîndura tare ; focul se stinge tîrziu sub cenușe, cu scînteieri de vis ; cîinele geme prin somn ; afară, viscolul zgîlțîne pereții ; fereastra taie o pată turbure în beznă ; uneori, urlete de fiară se îngînă departe ; gheața se aude trosnind ; noaptea a stat pe loc, și gușatul se frămîntă cu ochii căscați în întunerec.

Un tren săgetează noaptea, pămîntul se cutremură o dată cu el ; în depărtarea ninsă, unde țăcăne din ce în ce mai stins, duce și cugetul lui Gîngu-gușatul, spre orașul cu lumini albăstrii.

Cînd cîmpurile tac iar, înaintea ochilor, zidul se apropie, coboară să-i înăbuşe răsuflarea, să-i ucidă şi plăpînda văpaie a amintirii, în temniţa hain ferecată.

*

Întors pe-o coastă, moşneagul îşi priveşte înspăimîntat mîna ţeapănă, pe cerga aspră.

Vrea s-o ridîce, şi mîna nu se supune.

Vrea să ridice piciorul, şi piciorul rămîne neclintit.

Cu cealaltă mînă se ajută ; mîna bolnavă cade înapoi moartă.

De dimineaţă, Gîngu se uită la zvîrcolirile acestea şi nu pricepe. Bănuieşte un joc viclean, o glumă, ceva nou care-l nelinişteşte.

Cîinele s-a ridicat în două labe pe marginea laiţei şi geme uşor, lingînd mîna fără viaţă. Atunci, pe obrazul moşneagului încep să lunece lacrămile ; lacrimi din izvorul secat de zeci şi zeci de ani.

Într-o clipită şi-a măsurat sfîrşitul, aci în pustiul despărţit de cealaltă lume, singur cu guşatul slab de minte, care nu poate să-i fie de nici un ajutor. Cîte zile vor trece pînă să prindă alţii de veste ?

Deznădejdea îi frămîntă jumătatea de trup sănătoasă, şi lacrămile se scurg pe obrazul uscat. Gîngu se apropie cu sfială. Stă cu mîna la gură, o clipă se pare că în ochii apoşi îi luceşte o scînteie de înţelegere şovăielnică, de care bolnavul se agaţă cu tot ce i-a mai rămas viaţă în trupul înţepenit. Dacă se întîmplă o minune ? Moşneagul îşi face ochii blînzi, încearcă să-i vorbească. Îl roagă atît cît poate lega chinuite cuvinte cu limba încleştată ; cu mîna sănătoasă prinde mîna bătătorită a lui Gîngu, o dezmiardă ca pe a unui copil, îi arată pacurile de tutun de pe poliţă ; îi dă voie să ia cîte vrea, n-are să-l mai bată. Numai el îl poate scăpa, e destul să dea veste...

Gîngu ascultă.

Cînd moşneagul a isprăvit şi aşteaptă cu bătăile inimii oprite de îndoială, guşatul se apleacă şi-i pipăie mîna şi piciorul, le ridică pe amîndouă, le lasă să cadă pe scîndură ca două lemne şi începe să rîdă. Aşa ceva n-a mai văzut !... Şi rîsul lui umple încăperea atît de nebunesc, că inima bolnavului se goleşte de sînge.

*

La marginea rîului, așezat pe o piatră, Gîngu stă cu fruntea în pumni, uitîndu-se-n rostogolirea turbure a apelor.

De-o săptămînă, cîmpul s-a dezgheţat ; de sus, ploaia caldă nu mai conteneşte, şi năvala apei nu mai încape în ţărmuri. Puhoiul cu spuma lutoasă tîrîie garduri smulse şi acoperişuri omeneşti. De o parte şi de alta, apa se răsfiră viclean peste malurile prăbuşite, lunecă deasupra întinderilor înecate.

O salcie se desprinde cu ţărînă cu tot, se cufundă cu rădăcinile albe în sus, se clatină spre mijloc şi de acolo porneşte smulsă deodată de şuvoi, se rostogoleşte la întrecere cu paiele putrede şi cu glugile de struţeni. Ploaia se întăreşte mai dîrz, clocotesc mărunţaiele pămîntului, noaptea coboară cernită, şi Gîngu stă nemişcat acolo, pătruns de udeală, fără să simtă frigul, cu gîndurile străine de potopul apelor.

Din ascunzişurile ceţoase ale minţii se deslueşte o nesăbuită hotărîre. Nebună şi nestrămutată.

Pe măsură ce hotărîrea creşte, îi creşte şi rîsul fioros pe buzele late. Apoi, rîsul se curmă deodată. Buzele hîde au pecetluit hotărîrea. A înţeles că-i mai trebuie şi tăria s-o ducă fără şovăire la capăt.

*

Cînd se ridică, a înnoptat de mult. Rîul nu se mai vede jos. Se aude numai zbaterea apelor. Cu teamă deschide uşa bordeiului. În închipuirea lui, o singură frică îl mai stăpîneşte acum : nu cumva moşneagul să se fi ridicat, să-l aştepte acolo, undeva, după uşă, să-l năpădească poate cu pumnii.

Băjbîie prin întunerec cu laba întinsă. Freacă un chibrit şi aprinde opaiţul cu lumina tremurată.

Moşneagul, întins cu faţa în sus, e încă şi mai livid la chip. Numai ochii trăiesc sticloşi, urmărind mişcările guşatului. Caută să-i ghicească gîndurile.

Cîinele s-a repezit la Gîngu, îl împinge cu botul ud, bucuros. Dar Gîngu îl dă deoparte. N-are timp de joacă. Întunecat, se aşează la vatra răcită, cu capul între mîini, să-şi adîncească mai fără de greş hotărîrea din el... Aşa trec ceasuri. Şi ochii moşneagului nu-l slăbesc, duşmănoşi.

Afară, ploaia se zbate, apele hăuiesc fără sfîrșit, gem și se frămîntă cu glas omenesc, umplînd întunerecul de duhuri spăimoase.

Apoi, ochii moșneagului sunt atrași, cu o tresărire, în altă parte.

Pe sub pragul ușei, o șuviță neagră de apă, ca un șarpe, a vîrît capul. S-a părut că privește cercetător în încăperea strîmtă, s-a oprit o clipă, și-a întins trupul împins de-afară, apoi s-a lungit deodată pînă în fund, ca și cum s-ar fi repezit după o pradă nevăzută. Ar vrea moșneagul să-și șteargă ochii, ca să alunge priveliștea. Să creadă un vis rău... Știe ce însemnează asta... Se deslușește bine acum fîșîitul apei pe lîngă pereții de scîndură.

Apele au trecut peste apărătoarea de piatră, într-un ceas au să fie sus ; din bordei n-are să rămînă pînă dimineață decît scînduri smulse. Și ochii lui se întorc cu spaimă din nou la Gîngu :

„Nici acum n-are să înțeleagă ?"

Gîngu își ridică picioarele să le ferească de apă. Rînjește înveselit. Niciodată n-a intrat apa acolo... Uite cum joacă un scaun, cum se clatină, cum plutește și se învîrte ! Acuma se ascunde sub laiță, se întoarce înapoi, se răsucește și se leagănă... Cîinele, urcat lîngă moșneag, cu părul zburlit, începe să urle. Îl ajunge apa și pe Gîngu, acolo pe vatră... Se scoală, iar ochii moșneagului îl urmăresc cu o lucire de nădejde.

Gușatul pășește prin baltă, caută în ascunzișuri cele mai de preț buclucuri din sărăcăciosul lor avut. Vasăzică, a înțeles ?... Se gătește de drum ! Are să-l tîrîie și pe el afară. E gata ; și-a răsturnat în traistă vestmintele, își îmbracă sumanul. Numai de s-ar grăbi, să nu fie prea tîrziu... Dar ce înseamnă asta ?... Nu cumva... ? Nu se poate... !

Începe să geamă, îl strigă ; degetele mîinii sănătoase se frămîntă pe cergă ca niște omizi înnebunite. Gîngu nici n-a întors ochii. Deschide ușa. Răbufneala vîntului smulge flacăra opaițului, trîntește ușa la loc, în încuietoare.

O clipă, în întunerec, omul și cîinele au tăcut. Ascultă. Pașii lui Gîngu se aud înconjurînd bordeiul prin apă, urcînd... Apoi nimic. Cîinele se zbate înăuntru... Începe din nou să urle.

Gîngu a ajuns sus. Un expres taie bezna vertiginos. Se dă la o parte și-l așteaptă să treacă ; apoi, după lumina

roșie, pornește încet, prin ploaie, spre orașul pe care îl știe cu lumini albastre și cu nenumărate minuni, undeva, dincolo de zidul întunerecului.

Din cînd în cînd se oprește să asculte. În urmă, mai tare decît hăuitul apelor și vaietul ploii, vîntul aduce răcnetul omului și urletul cîinelui.

O clipă tac.

Vîntul singur chiuie în întunecimi. Apoi, glasurile pornesc iar, aproape de tot și din nou îndepărtate.

DACIA FELIX

Miroase a toamnă. Şi nu e încă toamnă.

Încep a se desprinde frunzele prea timpuriu veştede. Cerul a coborît aproape, cu nori vineţi şi răsfiraţi, pe dealurile unde vîntul fîşie în porumburi uscate. Departe, pădurile trag în negură o dungă sură. Seara aud chiuituri în podgorii. Iar scîrţîitul carelor împrăştie în asfinţit nu ştiu ce somnoroasă melancolie.

Dar nu e încă toamnă. Bruma nu mi-a omorît încă dumitriţele din grădină. N-am auzit încă, noaptea, tînguirea de copil a cocorilor care pleacă. N-au coborît încă ploile cernute fără sfîrşit, monoton, monoton, împotmolind cărările şi putrezind frunzele înnegrite. De unde atunci neliniştea aceasta, ce mă înfăşoară ca o presimţire ?

...Şi astăzi, pentru a-mi preciza mîhnirea nehotărîtă, o veste învechită şi tîrziu purtată de poştă prin aceste ţinuturi pustii mi-a întors gîndurile îndărăt, spre toamnele copilăriei.

Dascălul nostru bătrîn s-a odihnit, în sfîrşit, şi dînsul. Mi-o încredinţează un răvaş cu chenarul negru şi cu un înger neîndemînatec gravat lîngă o cruce umbrită de nelipsita salcie plîngătoare.

Nu e învăţătorul de sat, care ne-a pus întîia oară în mînă abecedarul cu scoarţe tari şi cu parabola fiului rătăcit. Acela de mult doarme în ţintirimul de lîngă biserica cu şindrila mucedă de ploi. În locul lui, de mult ne-a descălicat în sat un dascăl tînăr, care poartă mustăţile rase, dumineca pune manşete albe şi guler de celuloid cu cravată înnodată strîmb, citeşte gazete politice şi va fi în curînd, fără îndoială, deputat.

Cel plecat acum în lumea celor drepți e cel dintîi dascăl al nostru de oraș, „domnu' Preda de la Trei Erarchi", căruia nu puține zile i-am amărît odinioară.

Îl credeam atunci aproape nemuritor... Înalt și uscat, cu hainele întotdeauna mirosind a naftalină și tutun, zgîrcit la vorbă și rîzînd o dată într-o lună, îl socoteam o mumie sortită să biruie timpul. Nimic nu-l turbura din măsura cu care își cîntărea glasul și-și socotea pașii, aceiași din fundul clasei pînă la catedră. Generații trecuseră pe băncile roase ; alte cataloage, noi, înregistrează priceperea sau trîndăvia celor cincizeci de școlari din clasa lui ; se schimbaseră directori, elevii crescuseră și prinseseră aripi, alții se întoarseră în oraș cu mustăți groase și cu glasul bărbătesc ; domnul Preda, neclintit, veghea la catedra sa lîngă harta României cu hotarele decolorate, lîngă tabela cu negrul lucios și cu buretele albit de praful cretei.

Printre noi crescuseră o sumă de legende, transmise din generație în generație și înflorite de fantezia fiecăruia cu un nou amănunt.

Unii spuneau că se ascunde sîmbăta seara în odaia din fund de la „Ursul alb" și bea pînă-n ziuă, cînd îl duce gardistul acasă de subțiori. Alții „știau" că adună bani, că e zgîrcit ca Hagi-Tudose și că noaptea vîntură între degetele uscate napoleonii cu cari a umplut sertarul mesei.

De fapt, domnul Preda lupta cu sărăcia și, într-o căsuță închiriată, cu livadă în fund și cu nuc la poartă, își creștea din greu cei trei copii care-i împovărau văduvia. Am știut-o mai tîrziu, într-al doilea an de școală, cînd întîmplarea ne-a găzduit în vecini.

De-acolo, de peste zăbrelele gardului, am privit întîia oară, cu mirare, în curte, la fetița cu șorțul roșu, care se juca în praf, la cei doi elevi de la gimnaziu, cu șepcile albastre, cari învățau la masa de sub nuc, la cîinele cenușiu care dormea pe scări.

Vasăzică, domnu' Preda era om ca toți oamenii ; avea necazurile lui, creștea un cîine, avea găini pestrițe și negre în curte, își îmbrăca copiii cu straie curate ; și nici nu strîngea bani de aur în sertarul mesei, nici nu petrecea pînă la ziuă la „Ursul alb".

L-am văzut mai apoi direticînd în ogradă, aruncînd grăunțe la păsări, curățind pomii de omidă și certînd servitoarea. Am știut că pe fetiță o cheamă Nuți și am

înțeles că o iubește nemăsurat și neîndemînatec, cu stîngăcia aceea a văduvilor prea vîrstnici, cari își caută în copil ceva din amintirea femeiei pierdute înainte de vreme.

Dar toate dispăreau cînd domnu' Preda intra în clasă, cu hainele mirosind a naftalină și tutun, și cînd, cu același glas egal, striga catalogul, cerceta caietele, punea întrebări întortocheate și ne împărțea pedepse.

Între noi și dînsul se punea din nou un zid nepătruns.

Și iarăși începeam a crede că trebuie să aibă o patimă ascunsă, care-i întunecă privirea, îi strînge buzele subțiri, neîngăduindu-i nici o veselie, și-l face „zgîrcit la note"... O singură dată ne-a cucerit sufletele o jumătate de ceas, ținîndu-ne sub stăpînirea unei emoții pe care nu i-o cunoșteam, pe care nu ne-o cunoșteam.

Era aproape de sfîrșitul anului, în ultimele zile de mai.

Salcîmii de la fereștre înfloriseră și, prin geamul deschis, vîntul ne flutura un parfum jilav, de primăvară, de cîmp și de pămînt întinerit ; o înfrigurare care ne neliniștise în băncile noastre scrijilate de iscălituri. Cerul se vedea albastru și ne îndemna afară. Unul dintre noi (Nucleș cel mic, unde o mai fi astăzi ?) prinsese un liliac, pe care-l închisese în ghiozdanul cartonat, și toate gîndurile noastre erau fără-voie țintite spre ghiozdanul acela. Toți răspunseserăm prost, gîngăvisem lecția ; nerăbdători, așteptam să se sfîrșească ora, pentru a ne năpusti asupra liliacului înghemuit în întunerecul cutiei, cu aripele de gutapercă strînse și cu răsuflarea tăiată de spaimă.

Atunci ne-am pomenit deodată cuceriți de lecția domnului Preda.

Nu luasem aminte cum o începuse, nici prin ce tainic meșteșug ne desprinsese pe nesimțite gîndul de la ghiozdanul cu șoarecele înaripat.

Ne vorbea despre Legiunea a XIII-a Gemina, despre Dacia romană, lucruri moarte pentru nepăsarea copilăriei noastre. Dar prin nu știu ce nebănuită însuflețire, care-i spărsese cumpătarea uscată, înviase înaintea ochilor noștri nesfîrșite șosele cu piatră albă, apeducte cu picioarele arcuite, cetăți cu ziduri cenușii, amfiteatre spațioase și băi cu bazine de marmoră, mine de aur și saline în care robii războiului ciocăneau sub bolți de sare translucidă... Din inscripțiile sarcofagiilor și a pietrelor funerare, din basoreliefurile monumentelor rupte și

din efigiile monedelor dezgropate de fierul plugurilor în oale de lut, călăul copilăriei noastre, căruia nu-i descoperisem vreodată o tresărire de emoție, înviase magic acea „Dacie Felix" despre care programul prevedea o lecție plicticoasă mai mult.

De unde găsise alte cuvinte decît acelea din toate zilele ? Cum de știuse omul acela avar cu graiul și măsurat în mișcări ca un automat, de unde știuse oare să sufle cenușa celor douăzeci de veacuri și să ne înfățișeze aievea o lume epică și misterioasă, care ne-a exaltat frageda noastră închipuire ?

Nici unul n-a mai ridicat ochii spre geamul cu cer albastru și spre crengile albe de salcîm. Privirile noastre fugeau, cu vîrful nuielii lucioase, pe harta decolorată, căutînd urmele nevăzute ale cetăților cu nume sonore și tainice : Napoca, Potaissa, Porolissum...

Sunase sfîrșitul orei, și brusca erupție a clopoțelului nichelat nu clintise nici un nerăbdător. Întîia oară în viața noastră școlărească ne-am desprins cu părere de rău din bancă atunci cînd, încheind lecția cu o ultimă încercuire a hotarelor cu varga albă, domnul Preda ne aminti că „Dacia Felix" nu va mai învia, nu mai poate învia niciodată. În pauză, cu toții jurarăm solemn să ne facem oșteni și să alungăm ungurii ; Stroescu, arendaș acum în nu știu ce județ din Oltenia, confecționă chiar prima strofă a unei poezii brave și furtunoase.

Dar ora următoare, la lecția de aritmetică, domnul Preda își intrase în vechea crustă. Am căpătat cu toții note rele, cîțiva au trecut la „genunchi", și gîndurile ni s-au întors din nou la ghiozdanul cu liliacul uitat o clipă.

Apoi s-a sfîrșit anul, întîmplările ne-au risipit în alte colțuri de țară ; de orașul acela m-am depărtat, credeam, pentru totdeauna...

*

Iar domnul Preda și amintirea „Daciei Felix" mi-au apărut tîrziu de tot, într-o noapte cînd aburii alcoolului ne împăienjeniseră ochii și mințile, la trei după miezul nopții, într-un cabaret cu miros acru de fum, de vin și de femei vulgar transpirate.

Vă amintiți ? Era în prima toamnă după război. Masa noastră fusese înconjurată de toate stelele localului ;

nebunul de Vancea se urcase pe masă și striga chelnerilor să înece femeile în vin.

Nu alcătuiam o excepție. Nici noi. Nici nopțile noastre. Se desăvîrșise a doua oară acea „Dacie Felix", în care dascălul meu nu mai crezuse. Iar fiindcă idealul era îndeplinit, deșertați de orice eroism, ne amăgeam zădărnicia în asemenea frenetice nopți.

Fiecare dintre noi își alăturase cîte o vietate dintr-acelea cu obrajii înviorați de fard, dar cu ochii stinși de trista lor meserie nocturnă. Nerăbdători, pipăind șinurile căzute, încleștîndu-ne degetele umede, ne alegeam perechea cu care să sfîrșim noaptea. Era tîrziu, fumul răgușise glasurile ; florile veștede, strivite pe masă, miroseau amar ; femeile amețite de vin hohoteau sălbătăcite.

Sfîrșeam încă una dintr-acele nopți care făcuseră odinioară faima bandei noastre. Și tovarășa mea, la nu știu ce cuvînt ofensător, începuse să plîngă, cu coatele muiate în vin și cu părul desfăcut, unde Vancea plantase cîteva flori murdare și le stropea galant cu un sifon verde, care bîzîia pe gîtul de metal coclit. În dezmierdările bete, cu care încercam să-i potolesc supărarea, i-am smuls atunci, nu-mi amintesc cum, mărturisirea orașului de provincie de unde o adusese trotuarul. Minți-se mai întîi. Dar cucerită, poate, de cuminția ipocrită cu care o apărasem de batjocurile voastre sau numai de nevoia aceea a femeilor care cerșesc cîteodată, pe lîngă banii dejunului, și un cuvînt omenesc, îmi destăinui acolo, între paharele de vin vărsate, țipînd pentru a covîrși zbieretele lăutarilor, orașul acela și întîmplările vieții în care se amestecau deopotrivă așternuturi silnice cu amăgiri sentimentale.

Era orașul copilăriei ; iar femeia cu obrajii leoarcă de vin și de plîns era Nuți, fetița cu șorțul roșu a domnului Preda.

Vă amintiți ?

V-am stricat atunci toată petrecerea. Am smuls fața de masă, rostogolind paharele, care s-au spart cu scrîșnete de cristal. Am urlat lăutarilor să tacă și am încercat să povestesc întîmplarea aceea melodramatică și să-mi tîngui copilăria pe care o aduceam, fragedă și albă, să o mînjim în văzduhul acela dospit de vin. V-am povestit și despre domnul Preda, și despre după-amiaza aceea cu

liliacul ascuns în ghiozdan şi cu lecţia lui despre „Dacia Felix". Şi v-a părut atît de ridicolă povestirea mea, iar amintirea acelor apeducte cu picioarele arcuite şi a acelor sarcofagii cu inscripţii şterse v-au sunat atît de nelalocul lor în sala cu luminile trandafirii şi cu amorul arvonit între două pahare, încît aţi început a zbiera cu toţii aria la modă, sărind în jurul nostru într-un adevărat dans iro-. chez, improvizînd un cuplet al cărui refren, acompaniat de toate arcuşurile lăutarilor, sfîrşea cu : „Dacia Felix, Dacia Felix !"...

Vancea, mai ales, a fost neîntrecut ! Am tîrît femeia, împleticindu-ne amîndoi, pînă la o trăsură, ne-aţi strigat în urma noastră urări obscene, şi birja ne-a purtat pe străzi strîmbe, spre adresa abia gîngăvită.

Ea adormise cu pălăria răsturnată pe ceafă, cu picioarele ridicate prea sus în spatele birjarului şi cu rochia trasă dincolo de marginea ciorapilor. Nu i-am putut scoate nimic alt decît scîncete încleiate de alcool. Aş fi dorit lacom s-o întreb, să ştiu, dar fiecărei întrebări răspundea doar cu un sughiţ care cutremura penele frînte ale pălăriei.

Se lumina de ziuă. Becurile se stingeau în calea noastră. Măturătorii alungau noaptea cu valuri de praf.

Resemnat şi toropit de vin, renunţasem să mai întreb ceva ; alături de femeie, cu mîna încleştată sub braţul ei umed, urzeam o melodramă pe care, cu eroism, mă hotăram s-o aştern pe hîrtie îndată ce voi ajunge acasă. Străzile cu ziduri estompate în ceaţa cenuşie a dimineţii se perindau fără sfîrşit înaintea ochilor împăienjeniţi ; şi eu vedeam scenele, ticluiam actele, puneam în gura personagiilor dialoguri patetice.

Avea să fie ceva mişcător şi tragic : dascălul acela de provincie, rigid şi aspru, care predica o morală severă şi neiertătoare la catedră. În sufletul lui uscat mocnea totuşi o scînteiere omenească nebănuită. Emoţia cu care evocase întîmplări pentru totdeauna moarte din acea „Dacie Felix" scuturată din paginile cronicilor... Cei trei copii în care îşi concentrase toată sentimentalitatea de văduv. Apoi războiul ! Inventam aci, ca necesitate scenică, moartea celor doi feciori, îngropaţi undeva pe front. Fata pribegită de acasă şi căzută în noroiul trotuarului. Şi pentru actul final : pensionarul bătrîn şi singuratec din provincie, părăsit de toţi şi străin de toată bucuria „Daciei Felix", pentru el zădarnic reînviată, murind cu un suprem

blestem. Vedeam cele treizeci de reprezentații și o glorie coborîtă subit în aburii chefurilor noastre monstre. Iar femeia de alături nu mă mai interesa decît ca obiect de literatură.

Realitatea s-a îngrijit să fie mai cruntă. A depășit melodramatica-mi, dar debila mea fantezie.

Cînd, în sfîrșit, trăsura a terminat vagabondajul pe străzile întortocheate și s-a oprit în fața unei căsuțe mărginașe, mă hotărîsem să cobor femeia adormită, s-o culc în patul ei, pregătit pentru oaspeții amorului, și să mă strecor tiptil pe ușă, afară, la aer, rătăcind pe ulițele răcorite, să-mi cuget „subiectul".

Rezemată de ușe, femeia, dormind pe picioare, aștepta să deschid ; iar eu, cu mîna nesigură de răceala zorilor și de vin, abia am reușit să găsesc gaura cheii. Am intrat într-o săliță întunecoasă ; de aci, în camera cu lumina roșiatic umbrită. Plutea un miros înăbușit de săpun, de apă încălzită și de parfumuri fade și proaste, ca în toate odăile unde se cumpără în grabă iubirea.

Femeia s-a lăsat să cadă în pat, toropită, trăgîndu-mă prin somn spre dînsa. Mă chinuiam să-i desprind copcile rebele, cînd ușa se deschise fără zgomot, și cineva intră cu o cană de apă și cu un șervet împăturit, pe care le așează discret lîngă lavoar. Nu se vedea bine în cameră. Lumina dimineții era încă turbure, iar lampa prea slabă. M-am apropiat să-i deslușesc fața și să-i întind obișnuitul ban de mulțumită. Și atunci am rămas încremenit, întîia oară în viață.

În fața mea era domnul Preda !

Același, cu spatele încovoiat mai mult de bătrînețe, dar cu straiele curate, șterse pînă la ultimul fir de praf, și cu figura severă și împietrită, ca în zilele cînd ne învăța la tabela neagră proba înmulțirii și cele nouă fericiri.

Nu m-a recunoscut. N-avea cum să mă recunoască. Încercam să pătrund prin ce misterioase și tragice căderi, prin ce înșiruire de umilințe și prin ce înăbușită și continuă adormire de conștiință a ajuns aci. Asistam la ceva monstruos și în afară de putința unei înțelegeri. Și iarăși voiam să întreb, și iarăși simțeam nevoia dureroasă să aflu.

Atunci ați izbucnit voi la fereastră. Ați venit încărcați în două trăsuri. Vă adusese Gina cea blondă. Și ați început

a zbiera la fereastră, cu lăutarii împreună, cupletele care sfîrşeau cu „Dacia Felix".

Aţi stîrnit toţi cîinii cartierului. Vecinii au ieşit în cămăşi la ferestre, a intervenit gardistul, şi ne-am îmbarcat din nou în trăsuri. Vă amintiţi cu ce sălbatică sete m-am abrutizat apoi în dimineaţa aceea ?

Nuţi a rămas, de atunci, miruită cu un nume nou : „Dacia Felix" ; a făcut senzaţie în lumea localurilor de noapte. Se pare că aţi avut o inspiraţie fericită. I-a adus în anul acela oarecare faimă. Am văzut-o mai tîrziu într-o superbă limuzină cu pernele capitonate, în tovărăşia unui tînăr care, înainte de a-şi toca moştenirea, acorda un soi de blazon femeilor cu amorul cotat.

Şi iată de ce ieri, cînd poşta mi-a adus, tîrziu, în aceste ţinuturi pustii, vestea că a murit tatăl „Daciei Felix", gîndurile mi s-au întors spre toamnele copilăriei.

E frig aci. Şi trist. Şi singurătatea doare. Începe a se desprinde frunzele prea timpuriu veştede. Cerul a coborît aproape, cu nori vineţi şi răsfiraţi pe dealuri, unde vîntul fîşie în porumburi uscate.

La noapte voi auzi sus, în înălţimile negre, tînguirea de copil a cocorilor care pleacă.

VALSUL ROZELOR

După miezul nopții ne-am înfundat într-o cameră înecată de fumul țigaretelor, la două mese de cărți. Prin ușa întredeschisă, în salon, se vedeau perechi dansînd, melodiile orchestrei străbăteau înăbușite, dar nimeni nu avea nici ochi, nici urechi pentru aceste desfătări juvenile. Cartoanele zburau de la unul la altul, vrafurile de bancnote făceau ocolul mesei, figurile apăreau în pîcla albastră de fum cînd întunecate, cînd de o veselie nervoasă, după întorsăturile fanteziste ale hazardului. Mormanele de țigări stinse se îngrămădiseră în scrumiere. Nu mai vorbeam decît în monosilabe.

— Pas...

— Și...

— Deschiderea...

— Plus potul...

— Trei așa...

— Ești scandalos, *mon cher*...

Și iarăși :

— Pas...

— Deschiderea... Și mie trei...

— Plus potul...

Într-un timp, nenea Iorgu aruncă departe cărțile pe postavul verde.

— Băieți, eu m-am declarat mulțumit ! Altul la rînd... Mai bine ascultăm niță muzică...

L-am urmat pe nenea Iorgu pe canapea, să răsfoim ultimele reviste ilustrate. Tovărășia lui îmi era totdeauna plăcută. Din călătoriile tinereței, din lumea dispărută a cărei amintire o mai păstra printre puțini, din povestirile lui cu miez și de o îngăduitoare ironie, nenea Iorgu știa întotdeauna să însuflețească un ceas de plictiseală cu o măies-

trie care îl făcea pentru noi nepreţuit, în orăşelul acela pustiu, unde ne aruncase întîmplarea să ne îngropăm pentru multă vreme tinereţile.

Cu o lună în urmă, unul dintre noi, judecător abia ieşit de pe băncile facultăţii, îşi zburase creierii pentru o femeie. Întîmplarea ne despărţise în două tabere, şi discutam şi acum, cu înfierbîntare, dacă femeia va fi fost ori nu vinovată.

Fireşte, noi tinerii, înăcriţi în viaţa aceea de provincie, unde totul se sfîrşea între cafenea, club şi cinematograf, unde femeile aveau înfăţişări antediluviane şi vestminte întotdeauna cu un sezon în urmă, eram cei mai înverşunaţi vrăjmaşi ai sexului fără barbă. Toată filozofia lui Schopenhauer, Stendhal şi tuturor pesimiştilor în iubire era pusă la contribuţie şi acomodată după cerinţele sumbrelor noastre teorii. Iar cum nenea Iorgu se înfuria întotdeauna cînd asista la discuţiile noastre eretice şi se înverşuna, cavaleresc apărător al femeiei, diavolul contradicţiei m-a împins şi în seara aceea să-i recapitulez din nou toate capetele de acuzare din rechizitoriul pe care tabăra tinerilor îl dresase nopţi de-a rîndul „îngerului căzut" între sticlele de bere şi turceştile cu caimac de la „Cafeneaua lui Traian".

Împotriva aşteptărilor, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei, fierbînd în jurul meu, vîrîndu-mi sub ochi degetele subţiri şi nervoase, o dată cu argumentele care aveau să mă biruie.

Mă lasă să-mi sfîrşesc tot repertoriul şi păru chiar încîntat de patima cu care mă trudeam să zugrăvesc în cele mai negre culori *femeia*, pe care, în definitiv, o doream, care ne lipsea tuturor acolo şi la picioarele căreia ne-am fi tîrît cu toţii şi cu toate teoriile noastre misogine, dacă am fi descoperit-o undeva, ideală şi angelică, în acel oraş unde în trăsurile de casă, în lojile de cinematograf şi în ceasul de plimbare nu apăreau spre înfricoşarea ochilor decît sub înfăţişarea de jandarmi călări sau mumii travestite în haine femenine. Şi în ce fel de haine, Doamne !

Cînd crezu că am sfîrşit, nenea Iorgu îşi puse pe măsuţă, alături de ceaşca de cafea golită, ţigareta de chilimbar şi mă trase aproape, stăpînindu-se :

— Femeia uită ?... Numai noi suferim, ne torturăm, ne zburăm creierii ?... Bine, nenişorule ! N-am să-ţi dezgrop maxime şi înţelepciuni filozofice. O să facem îm-

preună o probă, aici, în scurt, şi să vorbim apoi, nenişorule !...

Cînd nenea Iorgu o lua cu „nenişorule", însemna că a ajuns la maximum de indignare. Şi mă aşteptam la obişnuita explozie, care să adune iarăşi în jurul nostru toţi chibiţii de la mesele de joc.

Dar nenea Iorgu se plecă mai aproape şi continuă cu glasul deodată şoptit :

— Fii bun, nenişorule, şi treci în sala de bal. Roagă pe Nae-ţiganul, din partea mea, să cînte *Valsul rozelor*... Un vals vechi, un edec al nostru, de acum patruzeci de ani... Şi vino să stai alături de mine, să-l privim amîndoi pe Gogu Vlahopol, colonelul...

M-am executat, cu toate că nu pătrundeam unde vrea să ajungă.

Am trecut printre perechi, în sala de bal, m-am strecurat printre ofiţerii strînşi în tunică, printre femeile care miroseau a parfumuri grele şi a năduşeală, şi Nae-ţiganul a încercat îndată să-şi amintească, în surdină, pe gîtul vioarei, melodia.

Era, se vede, ceva foarte vechi, căci a fost nevoie de consultarea celorlalţi ţigani mai bătrîni... În sfîrşit, după ce-a dibuit două-trei valsuri preistorice, descoperi. Mi-a rînjit încîntat, cu dinţii albi care tăiau faţa neagră ca o reclamă de apă dentifrice, şi cînd m-am întors alături de nenea Iorgu, perechile se învîrteau dincolo în ritmul unui vals somnoros, ce-mi aducea vag aminte de copilărie şi de tînguirea caterincilor pe uliţele mărginaşe.

La semnul lui nenea Iorgu am rămas privind amîndoi la colonel : eu, cu nedumerire, dînsul, cu vădită satisfacţie.

Gogu Vlahopol era asudat ; boabe mari se rostogoleau pe fruntea-i dezgolită şi pe ceafa cu trei valuri ; din cînd în cînd îşi scotea batista din buzunar, ştergea apa de pe obrajii dogoriţi şi era cu totul absorbit jocului. Cîştiga. Vraful de hîrtii se urcase înaintea lui ; din cînd în cînd, între două tururi de cărţi, număra pripit, cu degetele grase şi păroase, bancnotele ; le împărţea pe categorii ; punea hîrtiile noi deoparte. Oglindea, în sfîrşit, cea mai desăvîrşită înfăţişare a jucătorului de club provincial, imbecilizat de aceleaşi partizi, la aceeaşi masă, cu aceiaşi tovarăşi. Niciodată nu mi s-a părut mai vulgar, cu trupul invadat de grăsime, cu stîngăcia de militar îmbrăcat în haine civile, incomodat de manşetele scrobite şi cu batista udă pusă în

jurul gulerului tare, așa cum o punea odinioară, fără îndoială, înainte de a ieși la pensie, între gulerul tunicei.

Ce-avea însă de-a face aceasta și cu *Valsul rozelor ?*

Pentru Gogu Vlahopol nu exista nici bal, nici muzică, nici vals, nici noi ; toată ființa lui voluminoasă era absorbită de cartoanele care lunecau ametitor pe postavul verde, de hîrtiile care treceau de la unul la altul ; arar își îngăduia doar o clipă de răgaz, să scuture scrumul țigării care se sfărîma pe vestă.

Cînd țiganii au isprăvit, nenea Iorgu își frecă mîinile triumfător :

— Ah ! ai văzut, bruta !... Animalul !... Poftim : plus potul, și mie treizeci, rigi cu valeți, servit !... Asta-i viața lui ! Aici mucezește de la patru după-amiază pînă la opt și de la zece seara pînă la două-trei de noapte... Nimic nu există pentru el în afară de cărți, de țigările care-și leapădă scrumul pe haine, de bîrfelile noastre și de cafelele pe care Max i le pune înainte cu regularitate de cronometru la fiecare ceas, pentru ca să le soarbă cu ochii la cărți și cu mîinele tremurînd, îngrijorat să nu-i scape cumva o întîlnire. A tresărit el cînd a auzit mizeria aia de vals, care trebuia să-i amintească singura întîmplare ce n-a fost stupidă și de prisos în viața lui redusă la scurtul circuit dintre club și cazarmă ?... Aș ! Îi era teamă să nu-l relanseze Mitulescu !... Pîndea să prindă cacialmalele lui Victor, măcar că se cunosc de-o poștă ! Își număra, ca un maniac ce este, cele cîteva sute de lei pe care are să le dea acuși-acuși, într-o jumătate de ceas, pentru ca să se vaiete apoi, ca întotdeauna, la toți chibiții din spate. Asta-i eroul dumneavoastră, nenișorule ! Poftim ! Privește-l! Admiră-l! Îmbrățișează-l !... Ah ! bruta... Mi-a întrecut așteptările... Îți spun drept, mă temeam. Zic : cine știe ? Din movila aia de grăsime se mai trezește o licărire ; poate rămîne o clipă pe gînduri, cu ochii-n altă parte, uitînd cacialmalele lui Victor... Dar e Gogu al nostru ! Nu se dezminte !... Haide, îmbrățișează-l, nenișorule !...

Am început să rîd. Într-adevăr, colonelul zvîrlise cărțile, se uita peste umăr la jocul vecinului, să nu scape cumva vreun amănunt din capriciile partidei. Și așa, aplecat, cu ochii lacomi, cu fruntea asudată și roșie, nu dezmintea cu nimic portretul lui nenea Iorgu.

— Și acum, să-ți povestesc ce e cu mizeria asta de vals...

Cu acest „nenișor" am fost coleg de școală ; cum vezi, istorisirea mea se pierde în noaptea timpurilor ! Era pe atunci un băiețandru subțire, cu ochii migdalați, cu părul buclat și cu buzele întotdeauna umede, ca și cum ar fi fost veșnic după mușcătura unui fruct savuros. Pe stradă, femeile întorceau capul după el, și canalia nu se lăsa mai prejos ! Eram prieteni nedespărțiți, și mai eram și confidentul lui. Chiar și un fel de secretar amoros, fiindcă eu trebuia să răspund pentru el scrisorilor din plicuri albastre cu alte scrisori, în care compilam din cărțile celebre mărturisiri de iubiri eterne, versuri din antologii, în sfîrșit, toată literatura aceea amoroasă care la optsprezece ani ni se pare singurul lucru de preț pe pămînt. Gogu nu putea scrie o vorbă fără greșeli de ortografie și fără să toarne pe hîrtie declarații într-adevăr catastrofale.

Astfel, doi ani am fost cu neîntrerupere unicul său interpret sentimental. Apoi ne-am despărțit : el, feciorul unui funcționar nevoiaș, a intrat la școala de ofițeri ; eu îmi luam o licență vagă și-mi treceam aproape tot timpul la țară. Acolo îl chemam și pe dînsul în vacanțele de vară. Era un admirabil tovarăș de vînat, de călărie, de înot și de hoinăreală pe cîmpuri. La o mică depărtare de moșie se ridicaseră atunci niște băi la un izvor sărat ; veneau familii din toată Moldova, fete, orchestră, excursii ; nu simțeam cînd se duce vara. Ne trezeam deodată cu ziua micșorată, cu vînturi reci, cu florile ofilite și cu cele dintîi frunze galbene...

Gogu își strîngea cu adevărată jale zestrea lui sărăcăcioasă de băiat nevoiaș ; pleca într-o dimineață cu ochii întristați ; îl petreceam din cerdac cu privirea, pînă cînd docarul dispărea la cotitura șoselei, și mă întorceam iarăși la singurătatea mea.

Mă așteptau zile de toamnă ploioase, iarna cu viscole care mă despărțeau de restul lumii, nopți nesfîrșite de amorțeală ; toată tristețea aceea a tinereței îngropată departe de orașul cu ademenirile lui, ce ni se par atunci fără seamăn de scumpe. Această singurătate mi-a deschis sufletul și la cea dintîi dragoste nemărturisită și, de altfel, îndestul de ridicolă. Cum în jurul nostru nu aveam vecini decît arendași evrei, ursuji, într-o mizerie aprigă și lacomă, nu-mi rămîneau pentru prietenie, pentru ucis cîteva ceasuri de vorbă, decît un medic, bătrîn și plin de tabieturi, de la un spital de stat, subprefectul, care descălica

o dată pe lună să doarmă o noapte la mine, şi popii sfătoşi, lungi la poveşti şi plini de ortodoxie, din vreo trei cătune apropiate.

Pentru fata unui astfel de popă, sărac şi întunecat de-o îndelungată văduvie, a început să-mi bată întîia oară inima, repede şi ascuţit, în piept, ca o durere, într-un sfîrşit de toamnă cu miros de frunze putrede şi cu tristeţi de mirişti jilave, ce mă alungau din chiliile mele.

Poate nici nu era frumoasă. Frumuseţea la vîrsta aceea o găseam în noi... Mă aduceau pe drumuri noroioase şi înecate de ploi ochii ei fricoşi, gura cu buzele cărnoase, părul înnodat la ceafă dintr-o singură şi fugară răsucitură de mînă, naivitatea cu care asculta toate basmele mele timide şi stîngace.

Poate nici n-a înţeles ce mă chema atît de des acolo.

Poate nici eu n-am vrut să înţeleagă... Mă întorceam acasă cu sufletul luminat, peste cîmpurile turburi, fluierînd a voie bună, strîngînd calul în pinteni, cu fericirea aceea pe care tinereţea o culege oriunde, ca albina ce-şi soarbe mierea din cea mai umilă floare de cîmp. Cîteodată mă hotăram să-i iau mîna ei mică, să-i spun, s-o lipesc cu trupul alături de mine şi să-i sărut ochii peste care ştiam că pleoapele au să coboare înfricoşate şi poate fericite. Apoi gîndeam : la ce bun ? Ne despărţeau atîtea !...

La începutul verii, cînd Gogu Vlahopol a coborît din docar cu mica lui zestre nevoiaşe, îmi spuneam chiar că voi găsi prilej să răresc drumurile pe acolo, să-mi cercetez sufletul mai de-aproape şi, de va fi nevoie, să uit. Am reluat hoinărelile noastre peste cîmpuri. El avea acum tresă de aur la chipiu, seara îmi împărtăşea planurile, îşi făgăduia, îndată ce va fi trimis la regiment, să înceapă o viaţa turbată, în care, firește, femeia avea să joace rolul cel mai de seamă. Mărturisesc : îl invidiam ! Tata era bolnav, de trei ani colinda sanatoriile din străinătate ; eu eram condamnat, poate multă vreme încă, să putrezesc acolo la ţară, să supraveghez ariile, să mă cert cu ţăranii, să pîndesc jafurile vechilului, să mă lipsesc de toate mulţumirile, spre care tinereţea mea mă împingea cu lăcomie. Şi iată, el, băiatul unui funcţionăraş vag de la primăria unui mizerabil tîrguşor, crescut în nenumărate şi crude umilinţi, avea dreptul să spere de la viaţă, de-acum înainte, toate bunurile mie neîngăduite.

Au început din nou și drumurile noastre la acele băi, care erau la modă pe timpuri și unde găseam adunată o lume veselă : femei, față de care docarul nostru englezesc ne dădea un prestigiu deosebit, tineri cu care legam o trecătoare prietenie. Deveniseră un eveniment pentru tot ținutul și acele „serate de sîmbătă", cum le numea cu emfază corespondentul ocazional al unei gazete din capitală, biete petreceri nevinovate, unde perechi tinere învîrteau dansuri acum demodate, unde se putea cunoaște într-o jumătate de noapte toată lumea, cu acea ușoară familiaritate îngăduită numai două luni pe an, între aleele de brazi sau pe plajele marine, la băi și la locuri de odihnă. Veneau familii de la două poște, în trăsuri care ajungeau prăfuite, în poștalioane cu clopotele ce sunau de departe, în asfințituri învăluite în nori de colb pe șosea...

Acolo m-am gîndit să pun înaintea lui Gogu Vlahopol și fetița aceea fricoasă de popă sătesc, pentru a-i destăinui apoi neliniștea ce mă mistuise toată toamna, iarna și primăvara, pentru a-i cere apoi părerea și un sfat, ca unui precoce, dar strașnic cunoscător al femeiei, ce se afla. Căci, dacă eu devenisem de mult secretarul său sentimental și dacă el nu putea așterne un răspuns de cinci rînduri la o scrisoare fără să toarne o catastrofă, în schimb, față în față cu „inamicul", cum îi spuneam noi femeiei, se pricepea să-i întoarcă mințile, să-i strecoare în urechi toate obrăzniciile și să-i descopere slăbiciunile, cu o intuiție de brută minunată, care îmi stîrnea pe atunci toată admirația mea de nelecuit timid...

...Așa am pierdut-o pe Margareta. Seara aceea a fost o adevărată sfîșiere. De la primul vals, cînd Gogu Vlahopol i-a trecut mîna în jurul trupului, pentru a porni amîndoi pe parchetul lucios, am simțit că se îndepărtează pentru totdeauna de mine. Era subțire, avea ochii migdalați, uniformă strălucitoare, valsa ca un duce, și eu eram un tînăr plicticos, ce nu putusem învăța să fac trei pași fără a turbura toată sala, ciocnindu-mă de toate perechile din cale și de acele mai depărtate, pe care le căutam parcă înadins.

Într-acel an se cînta pînă la exasperare *Valsul rozelor*, mizeria auzită adineaori, care a înviat fantome.

Era melodia scheunată de toți lăutarii restaurantelor, de toate muzicile militare, valsul fluierat de trecători pe stradă, auzit după toate perdelele, silabisit la clavir, cînte-

cul anului, în sfîrşit, ce te urmăreşte ca o obsesie, fără să se ştie de unde a pornit, pentru a se şterge fără a-ţi da seamă cum, cînd alt refren îl moşteneşte. Şi această brută de Gogu, care năduşeşte acum cu cărţile în mînă şi-şi şterge pe obraz, cu batista, sudoarea îndoită cu scrum, valsa dumnezeieşte. Urmăream cu ochii perechea lor alunecînd printre celelalte, pînă cînd toţi s-au oprit, şi au rămas, singuri, ei doi : ea, cu figura palidă şi cu buzele strînse, el, cu obrajii rumeniţi şi cu un surîs de vanitate neascunsă, alunecînd vertiginos pe oglinda parchetului, „pereche făcută unul pentru altul", cum şopti la spatele meu un glas de femeie. Cînd s-au oprit ameţiţi, cîţiva au aplaudat ca la teatru. Sîngele a năvălit în obrajii fetei. M-a căutat din ochi şi a descoperit, poate, în privirea mea o mustrare, pe care n-a vrut s-o înfrunte, pentru a nu-şi întuneca fericirea. M-a ocolit. A căsut pe un scaun, în alt capăt al sălii. Toată noaptea nu s-au despărţit.

În zori, cînd am plecat în docar, tăceam amîndoi, privind îngînduraţi geana trandafirie a răsăritului. Gogu Vlahopol aprindea ţigare după ţigare, voia să-mi spună ceva, mă spiona cu coada ochiului, şi eu aşteptam să pot izbucni, să-i cer socoteală pentru ticăloşia din seara aceea, să-i rostesc cuvintele grele pe care le rostogoleam în minte de cîteva ceasuri. El respira cu sete aerul fraged al dimineţii, îşi mușca buzele umede, surîdea propriilor gînduri. Era în ceea ce numeam noi altădată, cu înveselire, „perioada de incubaţie amoroasă".

De la un timp, nu mai putu răbda şi exclamă aruncînd ţigara :

— Ştii că începe să-mi fie dragă şerpoaica aia ?... Mi se pare c-o să-mi faci după-masă o scrisoare, dar, ştii, una teribilă !...

Atîta seninătate m-a dezarmat ! Ce-i puteam spune ?

Am dat bici cailor şi m-am răcorit trăgînd o goană pe şosea de sfîrîiau roţile. Ajuns acasă, animalul a dormit cu pumnii strînşi pînă la amiază. Eu zadarnic m-am răsucit în aşternut. Nu se prindea somnul de mine şi nu găseam nici o cale, decît o explicaţie hotărîtă, care avea să sfîrşească poate cu cearta noastră şi cu plecarea lui.

După-masă s-a prezentat, cu aerul cel mai nevinovat din lume, în cămara mea, cu cutia de plicuri în mînă, încîntat şi sigur de izbîndă. Îşi întocmise un plan :

— Trimitem pe Sava, vizitiul, cu mănuşile pe care le-a uitat la mine...

Bruta se gîndise la toate ! Mă dezarma a doua oară... M-am pus să scriu furios... Îmi spuneam, ca eternul Cyrano, şi ceva mai perfid ca el : voi trimite o scrisoare ori două, apoi voi mărturisi într-a treia, pe care Gogu nu va cunoaşte-o, că eu mi-am pus acolo tot sufletul, că eu mă frămînt noaptea fără odihnă, că mie mi se cuvine sărutarea cu buzele apăsate, pe care o cerşeam pentru altul ! Am scris, fără îndoială, ceva mişcător şi neobişnuit, căci după ce i-am citit epistola cu glasul sugrumat de propria-mi emoţie, Gogu m-a îmbrăţişat şi a început să joace prin casă ca un turbat, cu plicul în mînă, răsturnînd scaunele, privindu-se în oglindă, izbindu-şi fericit pintenii argintaţi...

Şi, din ziua aceea, sub ochii mei s-au desfăşurat toate peripeţiile unei patimi, în care zadarnic aş mai fi încercat să intervin după planurile dinainte urzite... Gogu Vlahopol nu-şi găsea astîmpăr ; toată dimineaţa iscodea cele mai fantastice pretexte pentru a face, în asfinţit, un drum la Şercaia ; mă tîra după dînsul, mă silea să fiu martorul şoaptelor lor.

Fata îl aştepta cu ochii traşi, se înseninа la cea dintîi neghiobie rostită de el, îl dezmierda cu privirea, şi eu trebuia să-mi caut de lucru, să răsfoiesc, pe mese cu învelitori de lînă împletită, albume vechi cu cărţi poştale ilustrate, hîrţoage popeşti cu primele foi rupte, să-mi iau o înfăţişare nepăsătoare şi discretă. Ea l-a iubit din cel dintîi ceas cu toată sălbătăcia aceea a unei vietăţi care * trăise singuratică, fără dezmierdări, fără să întîlnească decît oameni cu mîinile ciolănoase şi cu graiul aspru. Gogu Vlahopol, cu trupul lui subţire din tunica strînsă, îi apăruse în viaţă ca un prinţ minunat, coborît din basmul Cenuşăresei. Şi nu mai simţeam nici o amărăciune... Erau prea mult „făcuţi unul pentru altul", cum şoptise în seara aceea femeia de la spatele meu. Eu eram prea stîngaci, prea ursuz, şi apoi, oglinda nu-mi dădea drept la prea multe iluzii. Astfel, în alte seri, în sălile acelea de petreceri, cînd viorile începeau din nou *Valsul rozelor* şi cînd, din nou încleştaţi într-un singur trup, alunecau pe lacul parchetului,

* În textul de bază, greşit : „pe care o" ; în variantele anterioare „care" *(n. ed.)*.

ochii mei alergau după dînşii cu o îngăduială aproape iertătoare...

N-am prins de veste cînd s-a topit vara şi cînd au coborît cele dintîi vînturi reci, purtînd peste mirişti întîii nori de toamnă. Într-o dimineaţă, Gogu a primit ordinul să se prezinte la un regiment de pe ţărmul Dunării. Şi acest „nenişor" pe care-l vezi acum îngropat în grăsime, agitîndu-se numai cînd e vorba de un relans menit să aducă senzaţie o săptămînă în tot clubul, acest „nenişor" somnoros şi placid, care abia îşi tîrîie mîna păroasă ca un paianjen peste pînza verde, a plîns atunci, s-a zvîrcolit cu capul înfundat în perne, mi-a vorbit de hotărîri deznădăjduite...

A plecat într-o dimineaţă mîhnită de ploaie, cu gluga pelerinei trasă peste ochi, posomorît ca la o înmormîntare.

Şi iarăşi am rămas singur în chiliile mele, unde vîntul ofta nopţile îndelung la ferestre. Nu mă mai chema nimic, nicăieri. Iar pustiul mă potopea în încăperile singuratece, fără nici un gînd luminos, fără nici o nădăjduire care să-mi încălzească inima... Apoi au început să curgă scrisorile. În orăşelul acela rupt de lume, unde îl aruncase soarta, Gogu Vlahopol se mistuia ca o fiară în cuşcă. Nu era ce visase. Un tîrg pe ţărmul Dunării : dimineţi ceţoase, ploi fără sfîrşit, străzi înecate de mocirlă, cafenele cu mesele murdare, cu ceştile nespălate, cu oamenii somnoroşi, cu partide de cărţi unsuroase, murdărie dobrogeană şi trîndăvie molipsită din Orientul vecin. Stîngăcia lui din scrisori dispăruse, suferinţa îl făcuse elocvent. Şi mă implora să-i trimit veşti de la iubirea aceea, ce-i îndurerase sufletul cu o rană pe care depărtarea o adîncise... N-am putut rezista ! Am bătut din nou drumul la Şercaia. Am devenit, pe nesimţite, prietenul acela inofensiv, căruia femeia îi destăinuie, fără pudoare, toate suferinţele, toate nopţile de nesomn, toate speranţele absurde şi toate mizeriile acelea de suflet, divine şi vane, ce întovărăşesc pasiunile noastre dintîi... Apoi, o telegramă a tatei m-a chemat, o dată cu iarna, în străinătate. Am plecat pe neaşteptate. Am rămas acolo cîţiva ani. M-am întors cuminţit, îmbătrînit timpuriu, cu alte griji.

Am vîndut moşia. De urma lui Gogu n-am mai auzit decît prin veşti vagi. Îl ştiam undeva, mutat dintr-o garnizoană în alta : mi-l închipuiam de mult potolit. Iar cea

dintîi iubire a mea, atît de fără glorie sfîrșită, o uitasem pentru totdeauna...

Așa mi-am îngropat viața aci, treizeci de ani. Am văzut cum îmbătrînesc pomii din grădini, cum se taie străzi noi, cum case se dărîmă și altele se înalță, mi-am dus mulți prieteni la veșnicul locaș din deal, păr alb mi-a crescut mai întîi la tîmple, apoi m-a nins cu totul, altă lume s-a ridicat în jurul meu, lume străină, pe care nu o mai cunosc, cu care nu mă pot împăca. M-am trezit singuratec, căzut în manii.

Cînd a venit vestea că Gogu Vlahopol, colonelul, e mutat comandant al regimentului de aci, nu mi-am putut stăpîni bucuria. Îmi venea, în sfîrșit, un prieten de altădată ! Mi-l închipuiam însurat, cu copii poate, îmi făgăduiam o casă frățească, unde să găsesc după-amiază scaunul de odihnă, ceașca mea de cafea, copilul favorit pe care să-l dezmierd pe păr, în dorul celui ce-mi lipsea bătrînețelor mele... Înaintea acestei movile de cărnuri fără formă am rămas dureros surprins cînd am dat ochii întîia oară. Nu puteam înțelege cum băiatul acela de odinioară, zvelt, cu ochii migdalați, cu gura cărnoasă, cu părul buclat, de paj, a devenit acest monstruos pachet de grăsime, în care ochii abia clipeau somnoroși. Ne-am îmbrățișat totuși, ne-am confruntat ravagiile anilor, ne-am mîngîiat reciproc, am întîrziat cîteva nopți, la masă, povestindu-ne întîmplări depărtate. Rămăsese singur, nici o femeie nu-i plăcuse atîta, cît să și-o facă tovarășa de viață ; aducea cu el o sumă de amintiri neînsemnate, din toate garnizoanele pe unde trecuse : anecdote stupide, hazuri cazone, întîmplări fără miez, pe care mi le povestea ca și cum ar fi fost vorba de foarte importante evenimente... Mi-a apărut îndată plicticos, șters, îndobitocit de treizeci de ani de cluburi și de varieteuri provinciale. Nu ne mai apropia nimic. Ne-am rărit întîlnirile... Doar la vînători, de două-trei ori pe iarnă, făceam drumuri împreună, pentru a ne întoarce aducînd în sanie, la picioarele noastre, în paie, cîțiva iepuri, cîteodată o căprioară sau altă sălbătăciune cu blana străpunsă.

...După o astfel de vînătoare, într-o iarnă, ne-a prins noaptea la Șercaia, în satul acela unde mă purtase inima odinioară. Erau multe lucruri schimbate. Se croise o șosea cu pomi tineri, plantați pe marginea șanțurilor. Înfășurat în blănuri, înfundat în sanie, cercam să recunosc sub

nămeți locurile familiare altădată, pe care asfințitul plumburiu de iarnă le învăluia în mai adîncă întristare. Gogu fuma alături de mine, ca și atunci. Nu mai vorbisem niciodată despre fata aceea, despre plînsul lui, despre scrisorile pe care mi le trimisese, deznădăjduite, din orășelul glodos de pe țărmul Dunării... Și îmi închipuisem că amintirile îl apasă tot atît de jalnic, cum îmi cercau mie inima. De aceea am tăcut. De aceea l-am lăsat să trăiască cu ele.

La primărie am făcut sfat. Vătășelul ne-a îndreptat la popă. Nu se găsea altă casă primitoare. Iar la întrebările noastre ne-a dat și deslușiri. Întîmplarea ne ducea în aceeași casă unde poposisem odinioară. Casa nu era schimbată. Oamenii doar, alții. Părintele Costache murise de mult. În locașul lui vom găsi pe feciorul său, părintele Gherman, „un om foarte vesel și vestit pentru ospețele grozave și pentru vinul ales din pivniță".

Nu-mi închipuiam însă că vom găsi acolo și vietatea aceea, pentru care inimile noastre bătuseră odinioară și pe care, după atîția ani, uitarea nu o îngropase.

Cînd am coborît din sanie și cînd, în capul scărilor, părintele Gherman, bucuros de mosafiri, a strigat : „Margareto !", cu același glas cu care striga odinioară părintele Costache, mi s-a părut că cei treizeci de ani care ne înălbiseră părul n-au trecut decît în închipuirea noastră.

O bătrînică ne-a deschis ușile și a aprins lampa cu flacăra turbure.

Nu ne înșela lumina, nu încăpea nici o amăgire : bătrînica era Margareta noastră de odinioară. Sub părul sur, în ochii încă vii, în buzele subțiate de vîrstă și în piepții topiți sub bluza neagră, trăia încă ceva nehotărît, o ruină, cenușa din fecioara aceea sălbatică, pentru care, în sufletul meu, iubirea aprinsese o flacără grabnic potolită, pentru care tovarășul meu plînsese odată, suferise și îmi scrisese rînduri amare din cafenelele unui tîrg dunărean.

Am rămas lipit de ușă, ca în fața unei vedenii. Dar Gogu se rotea voluminos în toată camera, își deznoda cheutorile blănilor gîfîind, tropăia să-și dezmorțească picioarele...

Îndelung și minunat ospăț ne-a pregătit în noaptea aceea părintele Gherman ! Admirabil tămîiosul din cănile brumate ! Toate, eu le-am înghițit însă în silă.

Nu puteam pierde din ochi bătrîna tăcută, care se strecura ca umbra printre noi, ridica farfuriile, schimba

paharele, netezea fața albă a mesei cu mîini subțiri și tremurate, fără să îndrăznească a ne înfrunta privirile. Gogu Vlahopol devora ca o fiară, își umplea farfuriile, își turna singur, vorbea tare, rîdea cu hohote, își ștergea cu șervetul năduşeala de pe obraz. Găsise, în sfîrșit, un om care să-l asculte și descărca pentru urechile părintelui Gherman tot sacul cu anecdote cazone, culese din toate garnizoanele țării. Băuse prea mult, făcea cu ochiul, se bătea zgomotos cu palmele peste genunchi cînd rîdea.

Eram umilit și mă întrebam cu spaimă ce trebuie să se întîmple într-acel ceas în sufletul femeiei tăcute, care trecea printre noi ca o umbră a tinereții moarte. Apoi am gîndit, am vrut să gîndesc, așa, pentru a-mi alunga o remuşcare ce nu mă privea pe mine, în definitiv, am gîndit că și dînsa va fi uitat, că nu are de ce s-o întristeze veselia și nepăsarea vulgară a tovarășului meu. Am vrut să mă conving pe mine însumi că uitarea e o lege firească și că absurdă, stupidă și, fără îndoială, ridicolă ar fi numai amintirea unor capricii trecătoare și tinerești. Și am încercat și eu să deșert paharele unul după altul, să mă învesel și eu de povestirile admirabilului meu prieten...

Tîrziu, cînd totul a fost strîns și cînd am rămas înainte numai cu paharele și cănile de vin, părintele Gherman a alunecat în destăinuiri. Îl bucura venirea noastră neașteptată. De mine își mai aducea aminte, din anii cînd era copil. Turbure, își amintea încă și de bucuria pe care i-o făceam bătrînului cînd descălicam cîteodată prin aceste locuri și de cărțile pe care i le aduceam Margaretei, cînd era tînără și mai găsea desfătare în lectura închipuirilor lumești. Nepătrunsă îi rămînea părintelui Gherman, ca unui frate mai mic ce nu-și poate aminti toate întîmplările de demult decît printr-o negură, nepătrunsă îi rămînea taina care va fi silit-o odinioară pe această soră a sa să îmbătrînească fecioară cu cosița albă.

Am simțit că roșesc. Vasăzică, *nu uitase !*

Iar atunci, din cealaltă cămară, ca răspunzînd la o chemare a amintirilor, străbătu slab și suspinat de viorile unei alte lumi *Valsul rozelor*. Era atît de neașteptat și atît de imaterial, de absurd și de imposibil, încît am crezut o halucinație a auzului. Părintele Gherman rîse cu milă și ne desluși ca un amănunt foarte neînsemnat :

— Asta-i mania ei !

Şi se întoarse să asculte mai departe palavrele lui Gogu Vlahopol.

Am înţeles apoi. Era numai un gramofon. O cutie de acele mizerabile, vechi, de altădată, cu pîlnie de alamă, cu manivelă de rîşniţă, cu plăcile roase, cu ariile ce nu se mai cîntă nicăieri. Tînguirea orchestrei ajungea pînă la noi înăbuşită, şi găseam acest deznădăjduit apel la amintire atît de stîngaci şi atît de lugubru, încît n-am mai avut nevoie de nici o povestire pentru ca să-mi înfăţişez anii care s-au scurs acolo, între pereţii aceia, sub grinzile acelea cu mănunchiuri de busuioc, mai întîi în aşteptare, mai apoi în amintirea sfîşiată de acest vals, cîntat de o maşină cu goarna de metal. Mai era oare nevoie să aflu serile care s-au scurs în cerdacul acela, dimineţile pentru care nici un soare n-a mai fost destul de luminos, primăverile şi toamnele ce-au înverzit şi scuturat flori fără nici o bucurie pentru fata aceea stupidă, care îmbătrînea cu amintirea unui capriciu ?

...În camera noastră, după ce m-am răsucit zadarnic în aşternut să adorm, am încercat să-l ispitesc.

Dar Gogu s-a întors somnoros pe cealaltă parte, mormăind :

— 'Ai'ne nu mă 'ulţumeam 'umai cu sărutări... Am 'ost 'şte dobitoci a'îndoi... 'Ari dobitoci...

După cinci minute sforăia cu pumnii strînşi, cu plapoma peste cap...

Nenea Iorgu vru să mai adaoge ceva. Apoi se stăpîni, mă trase numai de mînecă şi îmi făcu semn să-l privesc încă o dată pe colonel.

Gogu Vlahopol dormea cu mîna rezemată pe masă. Pierduse, probabil. Altul îl înlocuise în partidă... Şi cu patima aceea a jucătorului care nu părăseşte clubul pînă nu se închid toate uşile, veghea moţăind pe scaun, înaintea ceştii de cafea, goală, cu hainele presărate de scrum.

O muscă îl necăjea prin somn.

Ca un copil cu mîna prea scurtă, ridica braţul gras, făcea un gest disperat, care nu-şi ajungea ţinta, mîna cădea grea pe postavul verde. Şi gîdilată de insecta neastîmpărată, chelia lui Gogu Vlahopol se mişca prin vis, ca o chelie-perucă trasă cu o sfoară nevăzută.

DEZERTAREA LUI TOADER MÎNZU

— Mă, băiatule ! Pssst !

Toader Mînzu se opri pietrificat, cu mîna arcuită la capelă.

Cum n-avusese timp să rectifice poziția, cu drumul retezat în goană, încremenise cu trupul plecat înainte, ca un rudimentar embrion de statuie, desprins din soclu și gata să se prăvale la cea mai ușoară atingere cu degetul. O statuie șuroind de sudoare. Dublă sudoare : de arșița încropită și de emoție. Întîia oară îi vorbea direct un domn general. Și încă un domn general de corp de armată !

Generalul întinse, scuturînd cu două degete pe fereastra vagonului, o hîrtie despăturită de cinci sute și porunci cu simplitatea oamenilor deprinși să dispună de timpul, de viața și de voința muritorilor în uniforme de rînd :

— Ascultă, băiatule ! Dă fuga și cumpără o cutie de țigarete „Regale R.M.S.". Nu uita : lipite ! Ia seama de rest ! Mișcă !

Soldatul se supuse ordinului și mișcă, în direcție opusă debitului de tutun.

— Stai !

Toader Mînzu frînă brusc, ciocnind catastrofal o doamnă, un copil și un hamal.

Doamna suspină un reproș, copilul scînci, hamalul înjură. Toader Mînzu nu auzi, cum nu văzuse. Pe tot peronul forfotind de lume precipitată, urlînd de fluierături și gemînd de duruitul vagoanelor de bagaje, nimic nu exista, nimeni nu mai exista, decît generalul de corp de armată, care-i ordonase : „Stai !" — și el stătuse, după cum adineaori îi poruncise : „Mișcă !" — și el se mișcase.

— Încotro o iei razna ? se încruntă generalul cu severitate. Nu știi unde e debitul „R.M.S." ?

— Ştiu, să trăiţi ! gîfîi într-o singură răsuflare Toader Mînzu, care nu ştia unde e debitul de tutun, dar învăţase, din continuă şi aspră experienţă, că unui soldat nu-i este îngăduit să nu ştie şi să nu poată cînd superiorul dă ordin să ştie şi să poată.

— Atunci circulă ! În cinci minute porneşte trenul !

Soldatul se dezlănţui iar, tropăind cu bocancii potcoviţi în asfaltul peronului, ghiontind, deschizînd drum în piepturi moi şi inofensive cu pumnul de fier asudat, în care strîngea hîrtia de cinci sute, strigînd : „Păzeşte !" — cu aerul important şi fatal al unei ştafete purtînd un ordin secret, urgent şi decisiv. În urmă-i, calea era semănată de ocări, de şchiopătările picioarelor strivite şi de vagi aluzii la ascendenţa curierului de la Maraton.

— *Il a l'air trop bête, papa !* îl compătimi fata generalului, aruncînd în plasă pălăria de pai uşor şi scuturîndu-şi zulufii blonzi. Ar fi nostim să rămîi fără rest şi fără ţigări...

Generalul duse degetul înmănuşat la tîmpla sură, indice de adîncă şi experimentată înţelepciune :

— Uite aci, fetiţo ! Am albit învăţînd să cunosc oamenii. Asta e dintre cei care aleargă pe jos jumătate de ţară să-ţi aducă o batistă pierdută.

— Bine, papa ! încuviinţă fără convingere copila alintată. Numai să nu-mi devastezi pe drum ţigaretele mele ; ştii că sunt subţiri şi parfumate. Insuportabile ! întări, cu o undă de înveselire în ochi, scomptînd dinainte satisfacţia clipei cînd omul cunoscător de oameni are să arunce priviri deznădăjduite şi lacome la tabacherea ei de email roşu, cu dispreţuite ţigări : subţiri, parfumate şi insuportabile, după cum le calificase într-o veche tachinărie.

— Vom vedea ! spuse cu blîndeţe generalul, mai mult pentru el însuşi, ca să-şi întărească siguranţa, puţin, imperceptibil clătinată.

— Vom vedea ! aprobă ameninţător odrasla, trîntindu-se picior peste picior pe bancheta de pluş şi aprinzînd ostentativ cea dintîi ţigaretă-supliciu.

Generalul o admiră cu înduioşare paternă, netezindu-şi mustaţa căruntă. Apoi crezu necesar să-şi impună o nepăsare distrată, despăturind un ziar. Dar ochii căutară îndată fără voie, peste rînduri, spre fereastră. Treceau pe dinaintea vagonului, ghilotinate de rama neagră, tot soiul de capete, cîte îşi dau întîlnire într-o gară cu trei noduri

de drum de fier : civili, doamne, ofiţeri, soldaţi. Soldaţi din toate armele, în afară de cel cu ţigările.

Regretă că n-a reţinut numărul regimentului. Nici nu l-ar cunoaşte, de altfel, după vreun semn sigur : n-a luat seamă, e negricios, bălan, înalt, scund ? Un soldat anonim ca zece mii alţii, număr de matricolă. Ca întotdeauna, nici nu s-a gîndit că soldatul poartă un nume, că sub uniformă e un om. Cînd spusese adineaori că a albit învăţînd să cunoască oamenii, generalizase sumar, fiindcă e un fel de a vorbi. Soldaţii, da ; nu oamenii ! Pe-un soldat îl cîntărea de la cea dintîi ochire, cu o diagnoză întotdeauna fără greş. Dar civilii constituiau pentru generalul de corp de armată o lume necunoscută, anarhică şi nebuloasă, care-l interesa prea puţin şi ale cărei norme le dispreţuia cu brutală sinceritate.

Îl împingea acum îndemnul să se înalţe şi să privească peste bara ferestrei. Îl reţinea însă calmul ironic al fetei, spionîndu-l cu coada ochiului, strengăreşte micşorat de fum, şi scuturînd cu încetineală calculată scrumul fragil cu vîrful arătătorului. Cum de-a uitat ţigările pe masa restaurantului ? De altfel, tot vina unui civil.

Un individ impertinent şi fără nici o cuviinţă, vecinul care n-a contenit toată vremea să-i desfacă, foşnind, ziarele sub nas. La plecare, tipul a aruncat şervetul peste cutie. Acum îşi aminteşte bine : el l-a măsurat din creştet pînă în tălpi, cu o privire fulgurantă, încît civilul a coborît ochii intimidat şi, ca să-şi găsească de lucru, a început să încheie şi să descheie nasturii hainei. Dar, în enervare, a uitat cutia sub şervet, a rămas fără ţigări, şi trenul pleacă.

Stîlpii peronului începură să lunece îndărăt. Plecarea era lină, fără fluierături şi semnale inutile, cum orînduise cel mai recent regulament de C.F.R.

Îşi birui demnitatea şi se plecă nerăbdător să privească, scoţînd mîna gata să facă semn, fiindcă nu încăpea nici o îndoială că soldatul nu mai nimereşte vagonul.

Nici urmă de soldat !

Un hamal întovărăşi fereastra vecină în pas crescend, cu şapca în mînă, să primească bacşişul. Ultimii stîlpi. Magazia de bagaje... Discul semnalelor... Acarul cu piciorul apăsînd în macaz... Mai privi încă, sincer convins că soldatul întîrziat aleargă în urma trenului cît îl ţin bocancii, ca un zăvod fidel. Iar cînd nu se mai văzură decît

casele strîmbe ale mahalalelor mărginașe, își dădu drumul pe bancheță, declarînd pocăit :

— Aceasta nu mi s-a întîmplat niciodată ! Am dat, pesemne, peste cel mai teribil hoțoman din armata românească.

Fumătoarea de țigarete subțiri, parfumate și insuportabile aruncă trei măiestrite inele concentrice de fum și lărgi ochii cu cea mai perfidă și nevinovată mirare :

— Ciudat ! Părea un prost atît de onest !

— Dacă îmi cade el vreodată în mînă, amenință generalul, vai de oasele lui ! Îți declar, pe onoare : am dat peste cel mai teribil hoțoman !...

Ochii generalului, fumător nesățios cu rația șaizeci de țigări pe zi, rîvniră hipnotizați la portțigaretul deschis pe măsuța de sub fereastră, așa, ca din întîmplare, ca să resfețe privirei cele două rînduri de țigarete, din care nu lipsea decît una. Pumnul strîns în mănușă amenință în urmă soldatul fără nume, fără unitate și fără cinste, care dezonorase în cinci minute oștirea română. Și trenul, scăpat în cîmpuri largi, chiui voinicește, așternîndu-se cu nădejde la drum lung.

În vremea aceasta, Toader Mînzu holba ochii cît discurile de semnal la șinele goale.

Lăsase un tren, un vagon și, la fereastra vagonului, un general de corp de armată așteptînd o cutie de „Regale R.M.S." ; acum nu mai era nici tren, nici vagon, nici general. Lucrul îl umplea de uimire, cum rămăsese cu gura căscată, acum doi ani, la bîlciul de la Fălticeni, cînd scamatorul făcuse să dispară prin drăcească minune, dintr-o pălărie ca toate pălăriile, un iepure, o farfurie și o sticlă de vin. Toate fuseseră sub ochi, scamatorul îl invitase să le pipăie : cît ai număra pînă la trei, pălăria rămăsese goală ! Goală, cum i s-a făcut gol în capul lui acum, stînd prostit, cu țigările și restul asudat în palmă.

— Trap, Mînzule ! Te așteaptă domnul colonel. S-a făcut cucoana foc ! Tună și fulgeră !...

Toader Mînzu căzu din al noulea fund al infernului în cel mai afund.

Înaintea lui, cealaltă ordonanță, încărcată cu geamantane și cutii de pălării, umbrele și pleduri, ca o ambulantă reclamă a echipamentelor de voiaj, apăruse vîrtej, cu maximum de compas. Se răsuci, săltînd subsuoară un vraf de pelerini și mantăli.

— Ai oprit locuri ?

— Mihuţ, ascultă ! bîlbîi Toader Mînzu, neştiind cum să istorisească toată întîmplarea grozavă cu minimum de cuvinte. Un domn general... General de corp de armată. Era în vagon, colea... Dă ordin : „Mînzule, cumpără o cutie de ţigări. « Regale R.M.S. », lipite"... Eu dau fuga, caut ţigări „R.M.S.", lipite...

— Lasă ţigările ! Te întreb dacă ai oprit locurile ?

— Înţelege-mă odată, omule ! îl imploră Toader Mînzu, zdrobit de avalanşa catastrofelor. Dă ordin un domn general de corp de armată, ezecut ordinul. Un dom' general e mai mare decît dom' colonel. Zic, ezecut ordinul lu' dom' general, pe urmă fac şi ce-a poruncit dom' colonel. Fug după ţigări. Mă cert să-mi dea „R.M.S." lipite, că-s pentru un dom' general, şi dă de dracu', de-i închide prăvălia altfel, că nu te joci c-un dom' general de corp de armată... Capăt ţigările. Dau goană înapoi. Cînd colea, domnu' general nicăiri...

— Mă, nu fi nărod ! Lasă generalu' şi lasă ţigările. Te întreb atîta : ai ezecutat ordinu' lu' don' colonel ? Am venit cu bagajele să le punem la locu' rizirvat.

Toader Mînzu mărturisi că n-a executat ordinul domnului colonel, deşi sunase lămurit şi concis : „Mînzule ! Aştepţi în gară trenul de Constanţa ! Ocupi două locuri în clasa întîi. Aştepţi, dacă întîrziem, şi nu te mişti nici mort !..." Trenul de Constanţa sosise în gară, el nu ocupase cele două locuri şi nu era nici mort. Nu-l înghiţise pămîntul. Era viu şi nevătămat, cu o cutie de ţigări în mînă şi cu restul de la cinci sute de lei, căutînd un general de corp de armată, pierdut fără urmă. Despre locuri rezervate, nici vorbă !

Mihuţ, cealaltă ordonanţă, clătină, în semn de urîte presimţiri, toată arhitectura de dromader din spate.

— Atunci, dragă Mînzule, are să te potcovească cucoana, să pomeneşti cîte zile-i mai zburda tu !

Şi răsucindu-se pe călcîie, goni pe scările subpămîntene, la celălalt peron, unde aştepta trenul de Constanţa.

Toader Mînzu îl urmă cu resemnare. Tot astfel, cei dintîi martiri păşeau cu simplitate modestă, să înfrunte supliciul arenelor. Poate nădăjduia un miracol absurd, ca în unele visuri, unde totul se rezolvă agreabil şi prompt : să existe un vagon gol, dinainte rezervat, să-l întîmpine acolo, cu vorbe de laudă, domnu' general de corp de ar-

mată și domnu' colonel, amîndoi înfrățiți într-o comună admirație pentru vrednicia și iscusința soldatului Toader Mînzu. Sau poate aștepta o minune înfricoșată, dar ușurătoare : să se surpe scările peste el, să ia foc trenul, s-o apuce pe doamna colonel leșinul care-o încearcă de cîte ori domnul colonel pleacă singur la București. Ar da fuga după apă, toți ar uita de grija lui, s-ar aduna lume... Cîte nu se pot întîmpla ? Își făcu de trei ori cruce cu limba în cerul gurii și chemă ajutorul Sfîntului Mina, făcătorul de minuni.

Dar cînd văzu de departe, în fața unui vagon, pe doamna colonel și pe domnu' colonel lîngă movila de geamantane, îl bătu o clipă gîndul să o facă înapoi pe scările de sub pămînt. Măcar de-ar duce scările în fundul pămîntului.

„Acu-i-acu !" își rosti în minte, oferind gîtul tăietoarei.

— Așa ne-a fost vorba, Mînzule ? începu colonelul răfuiala, ca întotdeauna, moale.

Dar n-avu cînd să sfîrșească. Doamna colonel îl dădu deoparte și-i tăie mustrarea prea blîndă. Ea comanda aci, de altfel, ca și la regiment.

— Tîmpitule ! Lasă că te răfuiesc eu îndată ce ajungem. Te plîmbai, hai ?

Și, printre dinți :

— Ai noroc de lumea de aci, altfel ți-aș pocni vreo două, să-ți treacă pofta de plimbare !

Toader Mînzu apelă deznădăjduit la mărturia cutiei de țigări și la restul din mînă.

— Să mă trăsnească sfîntul, cuconiță !... Un domn general de corp de armată dă ordin de la fereastră : „Mînzule, trap și adă o cutie de țigări «R.M.S.», lipite !"

Era sigur că generalul, ca o veche cunoștință personală, îi spusese ca toată lumea : „Mînzule !" și, tot ca toată lumea : „trap !".

— Ce general și ce țigări ? Ai început acum să și minți ? Atîta îți mai lipsea, dobitocule !

Dobitocul ridică fără grai mîna cu țigările și restul, așteptînd să vorbească aceste dovezi pentru el. Dar doamna colonel nu vedea nici cutie, nici rest ; ea vedea verde înaintea ochilor.

— Dacă n-ar fi fost domnul locotenent Săndulescu, rămîneam pe culoare, cu toți... cu toți jidanii ! găsi doamna

colonel, la întîmplare, amenințarea celei mai degradatoare companii.

Toader Mînzu răsuflă ușurat. Dacă se afla aici domnu' locotenent Turel Săndulescu, nu mai purta nici o grijă. Scotea el locuri și din piatră seacă !

Într-adevăr, domnul locotenent Turel făcu de la o fereastră un semn victorios. Găsise două locuri. Începu să clădească acrobatic bagajele în plasă. Doamna colonel se instală cu Lolica pe genunchi. Domnul colonel își revărsă corpolența între brațele jilțului, scoțînd batista și tamponîndu-și chelia inundată de sudoare. Îndemînatec și autoritar, locotenentul Turel, aghiotantul domnului colonel, făcu o demonstrație promptă cum se poate orîndui, ca în sacul unui soldat, maximum de efecte în minimum de spațiu.

Ceilalți pasageri asistau cu dezarmată pasivitate la invazia care le deplasa geamantanele, să le clădească după o orînduială nouă. Vrednic aghiotant ! Iar Mihuț, vrednică ordonanță ! Operau rapid, fără șovăială, trecîndu-și unul altuia, peste capete, toată zestrea de vilegiatură a domnului și, mai cu seamă, a doamnei comandant de regiment.

Colonelul aproba, ca întotdeauna, lînced. Aproba, cu sinceră admirație, și Toader Mînzu, redus la rolul de spectator. Doamna colonel își reparase în oglingioară, cu puful și cu roșul de buze, ravagiile celor 38 grade la umbră. Acum o pusese pe Lolica pe măsuță și îi potrivi funta mototolită.

Un domn roșcat, cu ochelari, privi cu insistentă răutate cățelușa. Lolica îl mîrîi. Domnul își impuse să fie calm, silindu-se să întoarcă ochii peste inscripțiile de pe tăbliile de porțelan : *„Ne pas se pencher en dehors. Nicht hinausbeugen. Non sporgersi !"*...

— Ai recipisa de la bagajele cele mari, Puiule ?

— Da, Piciule ! își pipăi colonelul, la piept, buzunarul unde se afla portbiletul cu recipisa.

Cele patru perechi de ochi străini, din compartiment, își schimbară priviri umflate de rîs.

„Puiule !" „Piciule !" Alintatele nume dezmierdătoare și le schimbau două maldăre de osînză, cîntărind laolaltă un sfert de tonă, anacronice mărturii ale unei îndepărtate tinereți, cînd poate au fost zvelți, frumoși, încîntători ; cînd „Piciu" și „Puiu" vor fi alcătuit cea mai delicioasă

și invidiată pereche a seratelor de la Cercul Militar al garnizoanei. Acum, „Piciu" se lăsa linsă pe nas de limba roșie a Lolicăi, „Puiu" se scobea îngîndurat în urechea păroasă cu degetul mic, cercetînd apoi sub unghie, cu atenție de savant expert, rezultatul foragiilor.

Locotenentul Turel își sfîrșise între timp misiunea. Bagajele stăteau ticsite, ca în rafturile unui magazin bine asortat. Își arcui mijlocul strîns în tunică, să sărute mîna grăsună a d-nei colonel; ură comandantului vilegiatură plăcută.

Lolica păși peste genunchii domnului roșcat, cu ochelari, să-și ia ziua bună de la cel mai fervent mosafir al casei. Domnul cel roșcat își scutură perii nevăzuți, cu bobîrnace indignate.

Doamna colonel porunci:

— Mihuț, tu rămîi aci, pe culoar! Dobitocul celălalt să se urce în clasa treia. Și pune-i în vedere să caște ochii unde se dă jos... Cît e de tîmpit, nu m-aș mira să ajungă la Severin ori la Dorohoi.

Lolica mirosi, impudic, pantalonii domnului roșcat, cu ochelari, cuprinsă de o subită simpatie. Domnul o împinse scandalizat. Lolica reveni agitînd sfîrcul cozii. Colonelul înțelese că prezența Lolicăi însemna o permanentă amenințare pentru liniștea voiajului, pe care și-l făgăduia consumat într-un somn reparator, după noaptea pierdută la club. Se hotărî pentru un act de autoritate, spasm rar al placidității sale adormite. Înșfăcă de pielea cefei cățelușa, care-și agită în aer labele lipsite de reazem, și o trecu pe ușa vagonului.

— Mînzule, o iai cu tine. Dar bagă de seamă: cățelușa și ochii din cap!

Doamna colonel — „Piciu!" — nu-și găsi cuvintele de stupefacție. Lolica, în clasa a treia! În tovărășia mitocanilor! Și în seama celei mai nătînge ordonanțe pe care a furnizat-o vreodată armata românească!...

Ridică brațele către cerul incandescent de dincolo de plafonul vagonului, încît mînecele subțiri lunecară pînă la subsuori, dezvelind rotunzimi albe și mult cărnoase, de odaliscă din belșug hrănită cu miez de nucă și baclava.

Era gata să cadă într-un leșin din cele de pomină, dacă n-ar fi cetit în ochii domnului roșcat, cu ochelari, o mare înveselire batjocoritoare și în ochii colonelului — „Puiu!" — începutul de furie oarbă și nestăpînită,

care preface cîteodată cel mai blînd dresat elefant într-o fiară dezlănțuită ca un cataclism al naturei, pornit să prăbușească tot înainte-i. De aceea cedă, cu glas dintr-o dată devenit mieros :

— Dacă zici tu, Puiule ! Numai să aibă destulă grijă, idiotul ! Și să-i dau măcar panerașul...

Cu sprinteneală neașteptată la cărnurile-i abundente, doamna colonel — „Piciu !" — scotoci, în complicata arhitectură de bagaje, pachetele cu bunătăți destinate Lolicăi : bucățile de zahăr și de ciocolată, le așeză cu maternă solicitudine în panerul cu culcuș capitonat și, întinzîndu-l pe fereastră ordonanței, porunci șuierător printre dinți, fulgerîndu-l cu privirea încărcată de teribile amenințări :

— Bagă de seamă, Mînzule ! Dacă se întîmplă ceva, nici să nu mai dai ochii cu mine... Vezi să nu sufere de sete. Na ! Pune-i curelușa. Caută apă proaspătă și s-o plimbi în gară, unde stă trenul mai mult. Pa, Lolicuța ! Nu dai pa mămicuței ?

Lolica, din brațele lui Toader Mînzu, se frămînta cu ochi lăcrimoși de înduioșarea despărțirii și scînci uman.

— Acum plecați, că pornește trenul ! se neliniști doamna colonel. Vezi să nu cadă. Cuminte, Lolicuța ! Cuminte, fetițo ! amenință dulce cu degetul scurt și gras.

Toader Mînzu și Lolica dispărură, absorbiți — vai ! pentru totdeauna — de mulțimea anonimă și trivială a gării, spre vagonul plebeu de clasa [a] III-a.

Mulți drumeți, amestecați drumeți și necăjiți drumeți, într-un asemenea vagon ! Bănci de lemn văpsit galben și duhoare de tutun prost, de încălțări dospite în sudoare și de coji de pepene verde, oțețite.

Lolica strîmbă din nas, mîrîind, indispusă de un mediu atît de vulgar. Toader Mînzu o strînse de labe, dușmănos, căci în existența lui plină de mărunte mizerii și obscure umilințe, rolul de paznic al mofturoasei jigodii însemna paharul cel mai amar.

Amestecați drumeți, dar oameni de treabă și îndată prietenoși.

Îi făcu loc, strîngîndu-se pe un colț de bancă, un soldat bălan de tot, cu părul de culoarea cînepei :

— Îndrăznește, camarade ! Vînd loc bun, numai pe cinci țigări, din ăștia, boierești ! arătă glumeț spre cutia de țigări scumpe, pe care Toader Mînzu o uitase, strîngînd-o încă în mînă.

Iar amintirea întîmplării rămasă fără dezlegare, cu generalul de corp de armată, răsuci în inima soldatului Toader Mînzu încă un vîrf de cuțit oțărit. Răspunse cu încruntare de sprîncene la pofta de vorbă a camaradului și, așezînd coșul împletit între genunchi, își îndeplini cea dintîi datorie, cum sunase porunca : să prindă cureluța de zgarda Lolicăi.

— Boieresc cățel, ca și țigările boierești ! îi dădu ghes soldatul cînepiu la păr, scuipînd printre dinți un rotocol alb, cît o piesă de doi lei.

Lolica, cu o vițioasă și nebănuită disprețuire a celor mai elementare reguli de bună-cuviință și de higienă în care a fost educată, întinse cureluța și linse servil scuipatul. Ceea ce pe camaradul bălan și deșirat îl umplu de înveselire, căci, lungindu-și picioarele înțepenite, hohoti, apelînd la mărturia vecinilor :

— Cățel boieresc, învățat cu lucru bun !... După cum ați avut onoarea să constatați.

— Rogu-te, camarade, lasă-mă în plata Domnului și nu-ți rîde de mine ! Mi-e inima fiartă de necazuri, și dumitale îți arde a veselire ! imploră Toader Mînzu, căutînd un loc cutiei fatale de țigări.

Soldatul decolorat îl privi o clipă serios. Pe urmă reveni la firea lui glumeață și fără de grijă, pe care n-o puteau schimba nici necazurile lui, nici ale altuia :

— Șefule, dacă ai poftă de spovedanie și nevoie de alinare, ai greșit adresa. Iată ! Ai aici un om sfînt, închinător la toate mînăstirile și cu mare trecere la Dumnezeu și la toți sfinții ! arătă în față un om pipernicit și negricios, cu obrazul mîncat de o barbă stufoasă. De asta stătea aci și nu spunea nici o vorbă ; se vede că te aștepta și molfăia așteptîndu-te...

— Celui ce pare că stă să ia aminte să nu cadă !... rosti enigmatic omul cu barbă, clipind din ochii morți în scobiturile de sub fruntea osoasă.

— Ai auzit ? Ia aminte !... Acesta este om sfînt, și cuvîntul lui arde mai grozav decît șlibovița aceasta, din care avem să tragem amîndoi cîte un gît, ca să-ți uiți necazurile și să legăm prietenie.

Acestea zicînd, soldatul scoase din sacul de la șold un șip de rachiu, îl destupă, șterse gîtul cu podul palmei și îl întinse camaradului să cinstească.

Omul sfînt oftă și se răsuci pe bancă, vorbind cu asprime :

— Vai lumii pentru smintelile sale, dar vai de aceia prin care vin smintelile !...

— Adevărat grăiești ! încuviință a batjocură soldatul, astupînd sticla și ștergîndu-și gura. Fiecare cu smintelile lui !

Omul cu barbă clătină din cap, cu amărăciune :

— Iată că a venit vremea cînd oamenii să se înnebunească, iară cînd văd pe cineva că nu se înnebunește cu dînșii, se scoală asupra lui, zicîndu-i că el este nebun, pentru că nu este asemenea lor !...

— Și asta-i drept ! recunoscu soldatul, aprinzînd o țigară groasă și aruncînd fumul în ochii omului sfînt.

— Fugi, smintitorule ! se feri omul de duhneala ierbei spurcate. Fugi, fiară plină de duh diavolesc !

Soldatul suspendă pentru un moment ostilitățile și se întoarse spre Toader Mînzu :

— Camarade, să lăsăm sfîntul acesta la sfințeniile lui și să ne întoarcem la cele pămîntești. Vorbim și nu știm cine suntem și de unde venim, și unde mergem. Află de la mine că mă cheamă Axente Sava, din compania a cincea, Regimentul 48 infanterie, și că mă întorc din permisie. Am, așadară, aci, un sac de bunătăți de acasă, de la bătrîni, și ne-om înfrupta amîndoi, să ne treacă vremea și să ni se pară drumul mai scurt, dacă-i fi mai întîi bun să-mi spui cu cine am onoarea.

Soldatul Axente Sava așteptă, încîntat de măiestria cum o întorsese cu „onoarea", fiind înainte de toate mîndru de istețimea pe care o punea în vorbire și care îi făcuse faimă, în companie, de om cu care nu ți se urăște : rău de clanță, dar prețuit foarte de toți gradații.

Toader Mînzu, intimidat de volubilitatea camaradului, își destăinui numele și amărăciunile de nevrednică ordonanță, decăzut, din fecior de oameni gospodari, la rolul de paznic al cățelușei cu funtă roz.

— Îmi dai voie să-ți spun că bleg mai ești, dacă te plîngi de atîta noroc ! se minună Axente Sava. Ca să fii ordonanță la comandantul regimentului înseamnă să scapi de toate corvezile, să te înfrupți de mîncărică bună,

nu de la cazan, să te plimbi toată ziua pe uliţi, ba la tîrguieli, ba la cumpărat jurnalele, în vreme ce ceilalţi camarazi fac „culcaţi, sculaţi !" pînă li se moaie oasele.

— Aşa ar fi, dacă n-ar fi cucoana lui domnu' colonel !... oftă Toader Mînzu.

— Şi ce e cu cucoana lui domnu' colonel ? Mănîncă oameni ?...

Toader Mînzu făcu semn deznădăjduit cu mîna : ceva mai rău încă !

— Ei, ce-ţi face atunci ? întrebă cu mare interes Axente Sava. E-o zgripţuroaică bătrînă ?

— De unde ai mai scos-o şi asta ! se indignă Toader Mînzu, pentru care doamna colonel, „Piciu", era aprigă şi cumplit de rea, dar îi părea frumoasă, rotundă şi plină de nuri care nu se mai află. De unde zgripţuroaică ?... De altfel, ştie mai bine decît mine domnu' locotenent Săndulescu Turel, care-i cel mai fercheş domn ofiţer din toată garnizoana şi nu s-ar uita la o zgripţuroaică bătrînă...

— Aşadar, se au bine cucoana lui domnu' colonel şi locotenentul Săndulescu Turel ? se bucură Axente Sava că a înţeles, complectîndu-şi gîndul cu două degete încîrligate.

— Hă-hă ! Făcu Toader Mînzu. Doar cine le poartă bileţelele, altul, decît mine ?

— Şi te mai plîngi, Mînzule !... Mai ai fraţi ? Cîţi ?

— Cinci ! răspunse nevinovat Mînzu, neînţelegînd unde vrea să ajungă cu aceasta. Cinci : două surori şi trei fraţi.

— Apoi, dacă toţi mînjii ceilalţi or fi ca tine, proastă herghelie are taică-tău !

Toader Mînzu se mîhni. Pînă şi numele lui era prilej de rîs şi de ocară în viaţa sa ostăşească : „Trap, Mînzule !" „Am să te potcovesc, Mînzule !" „Te-oi da la umblet, Mînzule !" Şi acum, prietenul acesta nou abia îl cunoscuse şi nu-l răbda inima să nu-şi rîdă, la fel cu ceilalţi...

— Ştii că asta-mi place ! nu putea uita soldatul Axente Sava. Vasăzică, cucoana lui domnu' colonel şi locotenentul Turel ?... Ei, brava !

— Femeia frumoasă şi fără de mine este ca inelul de aur pus în rîtul porcului, cum spune înţeleptul Solomon !... se amestecă în vorbă omul sfînt, adînc scîrbit de ticăloşiile omeneşti.

— Nu te-am întrebat, dar adevărat ai răspuns ! recunoscu Axente Sava. Lucru care mă bucură şi pentru care am să te cinstesc cu o bucată de brînză, iară noi, ca nişte păcătoşi ce suntem, avem să cinstim cîte o înghiţitură de rachiu. Adevărat inel de aur în rîtul porcului ! Iară nevolnicul acesta, pe care ciocă-l cheamă Mînzu, în loc să folosească întîmplarea, că poate trage cît vrea din inelul cel de aur, să capete bacşiş şi porţie îndoită de mîncare, ca să nu spună la nimeni cîte ştie, ce ştie şi cîte le vede, el tace ca un prost şi se teme de păruială şi de muştru.... Să fi dat peste mine aşa noroc şi să fi văzut atunci ! Bine ţi-am spus : din proastă herghelie eşti, Mînzule !

Dar văzîndu-şi camaradul mîhnit şi privind în neştire, pe fereastră, rotirea cîmpurilor îndărăt, se gîndi să-l îmbuneze, căci avea inimă fără răutate şi înduioşarea uşoară.

— Haide, că nu ţi s-au înecat doar corăbiile, Mînzule ! Au să treacă şi acestea, şi ai să te liberezi... Ai să te întorci la herghelia lui taică-tu şi ai să zburzi ca mai înainte, pînă cînd ţi-ai găsi şi tu o noatenă pe gustul tău şi-i face alţi mînji, să nu se stingă neamul mînzesc. Pînă atunci, mai trage un gît de şliboviţă de aceasta cumplită, de la domnul Ştrul, şi om gusta o felie de brînză şi o bucată de plăcintă.

Zicînd, Axente Sava dădu la lumină din fundul sacului legătura cu brînză şi plăcinte, destupă iarăşi sticla cu rachiu şi gîlgîi mai mult decît îi era măsura, fiindcă de două zile, de cînd se isprăvise concediul, o pornise în cinstire fără măsură. Întinse şi omului sfînt o felie de brînză şi o plăcintă ; dar omul sfînt se feri ca de-o păcătoasă atingere. El a scos din sîn un sfert de pîine neagră şi o ceapă veche, pe care o sfărîmă în pumn, rumegînd miezul aspru şi înecăcios cu voluptate amară, ca anahoreţii pustiului.

Axente Sava îl pofti să întingă măcar în sare. Omul sfînt nu vroi, fiindcă sarea era spurcată de apropierea fruptului.

— Bună este sarea, spuse cu gura plină, dar dacă sarea se va împuţi, cu ce se va îndulci ? Nici pămînt, nici gunoi nu este de treabă, afară de o leapădă pre ea !...

Toader Mînzu, crescut în teama lui Dumnezeu şi în învăţătura celor sfinte, după ce mîncase plăcintă şi băuse zdravăn rachiu, avu conştiinţa propriei sale ticăloşii în

fața omului încins cu curmei și hrănîndu-se cu pîine amară.

Camaradul se îndeletnicea cu îndoparea Lolicăi, trezită din somn de sonoritatea clefăielilor. Printr-o aberație inexplicabilă a gustului, cățelușa mofturoasă cu cele mai savant pregătite pateuri, după ce-și făcuse intrarea în vagonul plebeu ca o regină detronată, mînca acum lacom feliile de brînză sărată și iute, care ardea gura ca ardeiul roșu. Prea repede acomodată acestei decăderi, își cerșea hrana, spre înveselirea vagonului, cu toate acrobațiile unei subtile educații de curte. Mergea în două labe, ducea una la piept, netezea cu unghia genunchiul soldatului Axente Sava, sărea cu inedite figuri de concurs hipic. Axente Sava își descoperi la rîndu-i aptitudini de dresor și, flatat de admirația vecinilor din vagon, risipea, prodig, toată provizia din sac. Toader Mînzu o privea cu scîrbă și cu dușmănie.

Din pricina acestei jigodii cît un pumn îndura ocări acasă, rîsul copiilor, cînd o plimba legată cu curea pînă la grădina publică și îndărăt, batjocura camarazilor de trupă, cînd îl întîlneau așteptînd-o să-și facă nevoile ori să se lase mirosită de dulăi de cinci ori mai mari decît ea. Și acum, jigodia năzuroasă se lingușea fără rușine și fără demnitate, ca o potaie de rînd, pentru o bucată de brînză înăcrită ! Își aduse aminte deodată recomandația aspră a doamnei colonel, să o ferească de toate ispitele contactului proletar, și o apucă de ceafă, trecînd-o pe genunchi și aducînd-o la simțul demnității.

Lolica, pornită pe bună dispoziție, îl linse prin surpriză, lingușitoare, pe gură. Toader Mînzu scuipă, ștergîndu-și îndesat buzele cu mîneca tunicei, și o lovi peste bot. Cățelușa întîi schelălăi. Apoi mîrîi ofensată. Pe urmă se smuci și fugi cu curelușă cu tot sub o banchetă, de unde îl lătră a desfidere. Hazul fu general. Toader Mînzu se simți roșu-sfeclă de rușine. Fu silit să se aplece printre picioarele oamenilor, să o fugărească în tot vagonul, printre saci, panere și cizme, pînă o prinse să o aducă îndărăt. O închise în coșul de pai împletit ; Lolica se zbătu. O luă în brațe, răsucind curelușa în jurul mînei, s-o aibă sigur prizonieră, apoi se întoarse și-și mustră camaradul, că din necazurile lui își găsise prilej de înveselire și de batjocură.

Dar soldatul Axente Sava, toropit de căldură și de spirt, adormise cu gura deschisă, cu acea binecuvîntată

și senină ușurință a oamenilor guralivi și fără astîmpăr, care trec subit de la cea mai nemaipomenită agitare la somnul vecin cu moartea.

Toader Mînzu se simți singur, părăsit, cu jivina dușmană în brațe, călătorind spre un necunoscut unde pentru el știe prea bine că vor începe aceleași și aceleași necazuri.

Privi afară. Trenul spinteca ogoarele Bărăganului, rotindu-se pînă în zarea încinsă de arșiță. Locuri pustii, uscate, dușmănoase. Cît de streine erau de umbra umedă și răcoroasă a pădurilor din munții de-acasă ! Cîteodată, în lucirea de ape jucăușe ale văzduhului încropit, i se părea că vede acești munți, aproape de tot, pe urmă, nălucirea se risipea : erau numai și numai aceleași întinderi, arse de seceta sfîrșitului de vară, miriști aspre, porumburi cu foile sfîrlogite, drumuri prăfoase și deșarte, cumpene încremenite, funduri de ape sleite.

Toți, în vagon, dormeau doboriți de căldură, ștergîndu-și sudoarea prin somn, apărîndu-se somnambulic de muște.

Numai omul din față, închinătorul, îl privea cu luare-aminte, cu cei doi ochi mărunți, înfundați sub fruntea osoasă.

— Ai suferință și nu cauți alinare în cuvîntul Domnului ! vorbi închinătorul tîrziu, punîndu-i mîna noduroasă, ca rădăcina de viță, pe genunchi. De ce-ai pierdut credința ?

— N-am pierdut-o. Cred !... Am crescut în teama lui Dumnezeu și în învățăturile părinților ! se grăbi să răspundă cu un fel de scuză Toader Mînzu, căruia de mult nu-i mai vorbise nimeni cu blîndețe. Dar Domnul m-a părăsit !

Omul păros clătină capul cu întristare :

— Cel ce zice că iubește pe Dumnezeu, iară pe fratele său îl urăște, mincinos este. Pentru că nu poate să iubească pe Dumnezeu, pe care nu-l vede, atunci cînd pe fratele său, pe care îl vede, îl urăște. Adineaorea, cu tovarășul acesta al dumitale, plin de sminteală și de duh diavolesc, v-ați rîs de mine, și rîsul e ura celor care nu înțeleg. Eu vă iert, ca pe toți cei care nu înțeleg.

Toader Mînzu, într-adevăr, nu înțelegea despre ce grele păcate avea nevoie de iertare. Omul vorbea un grai

străin, în parabole întunecoase. Dar glasul lui bun îi făcea bine.

— Sînt un păcătos ! mărturisi. M-a ticăloşit viaţa între oameni care au pierdut temerea de Dumnezeu şi trăiesc numai în pierzanie.

Închinătorul făcu un semn că înţelege prea bine şi aceasta.

Pe urmă şopti :

— Iată, securea la rădăcina pomilor zace, deci tot pomul care nu face roadă bună se taie şi în foc se aruncă !...

Pomul sortit să nu facă roadă se simţi cu totul nevrednic, şi Toader Mînzu nu mai aştepta acum decît securea care să-l taie şi focul care să-l mistuie.

Dar fiindcă se afla, în sfîrşit, cineva să-l asculte, povesti întîmplarea din gară : banii şi cutia cu ţigări a generalului de corp de armată, de care nu ştia cum să scape, pedeapsa pămîntească înfricoşată care îl aşteaptă, cînd nimeni n-are să-l înţeleagă şi n-are să-i dea ascultare ; toate acestea, ca să pună capăt altor dureri şi ticăloşii mărunte, din fiecare zi.

Întru a dovedi mai bine adevărul celor spuse, desfăcu sacul de rufe, unde vîrîse cutia de ţigări, neatinsă. O scoase în aceeaşi vreme cu o cămaşă împăturită.

Închinătorul îşi făcu deodată cruce, strigînd plin de spaimă : „Vai ţie ! Vai ţie !“ atît de tare, încît, prin somn, soldatul Axente Sava întinse picioarele şi mormăi un început epic de sudalmă.

Toader Mînzu rămase cu cutia în mînă, înfricoşat.

— Asta !... Ce e asta ? întrebă închinătorul, arătînd cu degetul cifrele negre ale matricolei, scrise cu cerneală păcurie pe cămaşa de pînză groasă : B. 666.

Soldatul nu înţelegea. Era doară matricola lui şi nimica mai mult !

Închinătorul îşi prinse cu deznădejde barba stufoasă în pumni şi îl plînse cu cea mai mare milă :

— Vai ţie ! Porţi semnul ce-l poartă caprele lui Antechrist, a doua fiară !... Cum scrie Sfîntul Ion Evanghelistul în *Apocalips*, să le dea lor semn peste mîna lor cea dreaptă sau peste frunţile lor, ca să nu poată nimenea cumpăra sau vinde, fără numai cel ce are semnul sau numele fiarei, sau numărul numelui, şi numărul ei este 666, pecetea lui Antechrist... Şi înţelesul peceţii este : mă lepăd de făcătorul cerului şi al pămîntului, mă lepăd de

sfîntul botez, mă lepăd de împărăţia cerului şi iubesc muncile veşnice, mă lepăd de sfînta cruce şi primesc pecetea ta : 666. Numărul peceţii tale ! Numărul numelui ! Vai ţie, om pierdut, oaie rătăcită de turmă şi duşman al sfintei cruci !

Omul sfînt se închina înaintea semnului ce-l poartă caprele lui Antechrist, iar Toader Mînzu nu înţelegea decît că o întîmplare, mai înfricoşată decît toate, îl scotea din rîndul oamenilor.

Acum pricepea, într-o strălucire de cumplit adevăr, legătura tainică a tuturor întîmplărilor : ce diavolească putere îl adusese în mijlocul oamenilor acestora fără nici o teamă de păcat, îl depărtase de la credinţa cea dreaptă în care crescuse acasă, îl amesteca în viaţa celor plini de păcătoşie, iar ca să-l deosibească de toţi, ca să nu-l scape cumva pierzaniei, îl însemnase pe deasupra şi cu pecetea lui Antechrist.

Poate şi în dihania aceasta fără astîmpăr, în căţeluşa cu limba roşie ca limbile dracilor din iadul cu cazanele de smoală, în pocitura aceasta, care îl făcuse de atîtea ori să cîrtească împotriva Domnului, se ascundea, pitit, un duh diavolesc : dracul viu, care îşi luase chip de cîine, să-i stea mereu alături şi să-l piardă mai repede şi mai sigur. Acum îi înţelegea momelile. Pricepea pe ce drumuri întortocheate, cînd linguşindu-se, cînd scoţîndu-l din sărite, îl făcea zi de zi să păcătuiască îndeopotrivă cu fapta şi cu gîndul.

Acum le înţelegea toate, şi toate se legau pline de înspăimîntătoare înţelesuri.

Pentru el nu mai putea fi scăpare. Trenul îl ducea numai de la un iad la alt iad. Din puterea necuratului, cînd şi-a înfipt gheara, cum poate scăpa un şubred om şi o păcătoasă pricepere ?

Omul sfînt îşi pregăti legătura. Trenul se apropia de o staţie. Toader Mînzu îl privi rugător, ca şi cum l-ar fi implorat : „Cui mă laşi ?"

Această disperare o înţelese omul sfînt, căci îi vorbi cu mare blîndeţe, ca unui osîndit la moarte apropiată, fără nădejde :

— Ca să scapi de aceasta şi să te răscumperi, trebuiesc rugăciuni multe !... Să lepezi toate şi să mergi la casele Domnului, să ceri îndurarea Celui Mare şi Atotputernic, ca să te izbăvească de pecetea lui Antechrist !... Mergi, şi

Domnul fie cu tine ! Te plîng şi am să mă rog pentru sufletul tău.

Toader Mînzu se înduioşă de propriul lui destin şi nu găsi cuvinte să mulţumească omului sfînt şi bun.

Omul tîrî, abia săltînd subsuoară, desaga cu cărţi sfinte.

Soldatul Axente Sava, prin somn, mîngîie gîtul sticlei aproape deşarte şi, tot prin somn, lovi cu cotul căţeluşa.

Toader Mînzu îşi aminti deodată porunca doamnei colonel, „Piciu" : „Vezi s-o plimbi pe Lolica !"

Ordinul e ordin. Alt Toader Mînzu se trezi în el, pentru care nu exista nimic altceva decît porunca ce aşteaptă supunere. Şi se dădu jos, să plimbe întruparea diavolului şi pricina pierzărilor.

Căţeluşa îşi întinse mădularele ostenite de şedere. Lătră, strănută, căută un loc adăpostit unde să-şi uşureze nevoile. Toader Mînzu nu-şi desprindea ochii de la omul sfînt, care se urcase în alt tren, printre călătorii nevoiaşi, căţăraţi pe scări. Acela făcea spre el un semn neînţeles : cruce ori altceva. Nu pricepea. Ce mai spune ? Ce mai vrea ?

Cînd întoarse privirea, după ce omul sfînt dispăru amestecîndu-se cu oamenii păcătoşi şi de rînd, îi fu dat însă să vadă grozăvia grozăviilor.

La capătul cureluşei nu mai era nici Lolica, nici întruparea demonului. Un boţ de carne strivită de roţile vagonului care începuse să se mişte. Atît. Carne, sînge, oase şi piele, strivite fără nici o schelălăitură, înainte poate ca dihania să fi simţit că-i venise moartea.

Trenul îşi iuţi mersul. Se aşternea pe goană cu o stranie sprinteneală, în încropeala aceasta care potopea toate şi juca năluci de apă înaintea ochilor, peste mirişti uscate, peste porumburi cu foile sfîrlogite, peste albii secate.

Cu el ducea şi pe doamna colonel, „Piciu", şi cutia cu ţigări care n-au fost să fie ale generalului de corp de armată, şi pe soldatul Axente Sava, şi tot dintr-o viaţă întreagă a soldatului rămas în gara pustie, cu un capăt de cureluşe însîngerată. Toader Mînzu, mai mult decît spaimă, mai mult decît uimirea acestor întîmplări năpădite una după alta fără să-i dea timp a le înţelege, simţi o destindere de eliberare. Şi răsuflă ca şi cum

trenul ar fi dus cu el tot iadul cu draci urîți și chinuri fără de nume.

Coti în dosul gării. De acolo pornea înainte un drum prăfos, printre porumburi cu foile răsucite de secetă și cu mătasea timpuriu ruginită.

De jur împrejur, cîmp nesfîrșit. Fără nici un hotar al zărilor vinete. Satul lui era încotro? Dar cine mai știa, la ce i-ar mai fi folosit să știe încotro e satul lui, cu munții și irealele lui șuvoaie repezi?

Își aduse aminte că mai ține curelușa în mînă... Îi dădu drumul în praf.

Cureaua se răsuci ca o viperă toropită de arșiță.

Toader Mînzu lungi pașii sub soarele vertical.

PRIETENUL MEU JAN

În loc de răspuns, prietenul meu îmi aruncă o privire mirată și plină de compătimire.

„Ce naiv !" vru să zică.

Dar cum înghițea grăbit, înlocui exclamația cu un elocvent gest al mîinei înarmată cu cuțitul. Apoi, înfipse furculița în pieptul puiului și spinteca frageda carne albă, dușmănos, ca pieptul unui adversar doborît.

În jurul nostru, restaurantul gării vuia. Chelnerii alergau printre mese cu pași răschirați ; larma glasurilor era tăiată strident de fluieratul locomotivelor ; afară, viscolul rostogolea în ferestre troiene albe. Un plug de desfundat liniile abia se mișca în fața peronului, baricadînd lumina geamurilor ca o dihanie apocaliptică.

Mai aveam, așadar, de așteptat mult, poate un ceas, poate două. Mă prinse groaza timpului care trebuia să se scurgă anevoios, măsurat la fiecare cinci minute cu o privire deznădăjduită la cadranul ceasului, unde minutarele păreau pentru totdeauna încremenite. Dar ce larmă înfrigurată la toate mesele vecine ! Linia spre capitală fusese destroienită : un expres aștepta gata ; răsuflarea locomotivei prin supapele de metal străbătea pînă la noi, și pretutindeni la mese se auzeau ultimele recomandații.

— ...Aleargă la minister la nouă !

— Trec pe la Horovitz, scadența e luni.

— Șaizeci și cinci de mii, nici un ban mai jos !

— Nu uita scrisoarea lui Titu...

— Opt vagoane...

— Notează : circulara 435/16 de la 7 septembrie...

— Caută-l acasă ori la madam Vidopol...

Glasurie se încrucișau, deveneau din ce în ce mai grăbite, rosteau cifrele și numele atotputernicilor cu un

ton mai jos, pe şoptite, apoi se înălţau iarăşi agresive, transformau forfota restaurantului într-o rumoare de bursă.

Într-un colţ, o călătoare cu haină săracă şi neagră mesteca în silă un corn cu miezul aspru. Prietenul meu împinse farfuria golită, deşertă paharul cu vin şi, alegînd din tabacherea plată, de argint, o ţigară cu inscripţie aurită, se întoarse din nou către mine, dispus acum să-mi răspundă :

— Jurămintele tranşeelor ? Dar cine se mai gîndeşte astăzi la ele ?... Ce-mi dezgropi strigoi ?

L-am privit în faţă, drept, deplin convins că are să roşească. Ne întîlnisem ultima dată cu cinci ani în urmă, în uniforme pline de noroi uscat, cu bărbile nerase, cu ochii sticloşi, într-o după-amiază ploioasă de toamnă, într-un bordei pe ţărmul Siretului.

Bîntuia atunci printre noi un vînt de revoluţie. Juram să răsturnăm lumea, să răzbunăm morţii. Din fumul acru al tutunului prost plămădeam acolo, în vizuinea de lut, o lume purificată, care va lua fiinţă îndată ce vom arunca haina ostăşească. Şi dintre noi toţi, bieţi rezervişti, culeşi din toate unghiurile ţării, oameni greoi şi cu necazuri mărunte, „eroi" fără voie şi fără premeditare, el era cel mai înverşunat, fiindcă fusese şi cel mai brav.

De aceea mă aşteptam să roşească acum sub privirea mea, care voiam să-i scormonească o remuşcare.

Prietenul meu muşcă din cartonul aurit al ţigării şi-mi înfruntă însă semeţ privirea. Am plecat eu cel dintîi ochii. Atunci mă întrebă, cu o mustrare de batjocură în glas :

— Am auzit că faci acum literatură... Ce bine ţi-ar sta să îngrijeşti o vie, via voastră care se părăgineşte, după cît îmi spunea mai deunăzi Sandu !

Am simţit că tot eu roşesc. Şi nu mai găsii răspunsul tăios pe care-l pregătisem.

Tovarăşul meu îmi prinse mîna peste faţa albă a mesei şi mi-o strînse încet, cu glasul îmblînzit deodată :

— Bieţii de noi !... Suntem oare mai buni sau mai răi decît ceilalţi ?

Mi-am retras mîna moale din strînsoarea lui. Ce rost avea tonul acesta de ieftină melodramă ? Era un om grăbit să ajungă, şi atît ! Acum cinci ani avea ochii mistuiţi de o flacără interioară. Între ghimpii tranşeelor şi stîlpii

desfundați de ghiulele îmi apăruse transfigurat, și mă temeam atunci de hotărîri necugetate. Nu ne făgăduiam oare să ne întoarcem cu granatele acasă ?

Acum îl regăseam cu obrajii rumeni, cu haina tăiată după ultimul jurnal, cu blana scumpă aruncată cu neglijență de nabab pe un scaun. În primul sfert de oră îmi vorbise de acții „consolidate", de „prime", de „vărsăminte" și de „titluri blocate", terminologie misterioasă și enigmatică pentru mine, din care nu înțelesesem decît doar că prietenul mergea, cu pași repezi, pe alt drum decît acel de odinioară. De ce atunci, ipocrizia aceasta care cerșea o compătimire nevrednică ?

Dar prietenul meu Jan își continuă firul :

— O singură dată am șovăit ! Din pricina soldatului Ion Ion... Se împlinise doi ani. Țin bine minte ziua : a fost cea din urmă dată cînd m-am îndoit. Toate mi-au dat apoi dreptate. Acum n-aș roși nici în fața soldatului Ion Ion...

Rămase cu ochii în gol, întrezărind în gol și în amintire ceea ce eu încă nu cunoșteam. Apoi, zîmbind cu o amară crispație a buzelor, pe care iarăși nu i-o cunoșteam, a urmat :

— M-am trezit cu el într-o dimineață : eram grăbit, de trei ori mă zbîrnîise nerăbdător telefonul. Cînd să-mi îmbrac pardesiul, servitoarea își amintește :

— Conașule, de-un ceas v-așteaptă un *om*... Un țăran !

I-am spus să intre. Era mai degrabă o vedenie decît un om. Slab, cu ochii în fundul capului, cu pielea întinsă pe oasele obrazului, cu nasul subțiat : un strigoi. Își lovi călcîile ostășește :

— Trăiți, don'le căpitan !... Văd că nu mă mai cunoașteți.

Într-adevăr, nu-mi aminteam. Dar după acel „don'le căpitan", am bănuit îndată că e vreun soldat din fosta-mi companie. Și ca să nu-i stric inima, i-am răspuns grăbit, mințind :

— Cum să nu te cunosc, camarade ? E drept, te-ai cam schimbat...

Și mi-am ostenit mintea să mi-l închipui în haina ostășească. Omul dădu însă din cap cu neîncredere și mîhnire. Mă ghicise :

— Văd eu, don'le căpitan, că m-ați uitat !... Eu îs Ion Ion, soldatul lui bietu' don' locotenent Octav, Dumnezeu să-l ierte...

Cum să nu-mi amintesc acum ? Ion Ion ne îngrijise o iarnă întreagă în bordei ; devenise o celebritate a sectorului cu ceaiurile lui, cu vinul fiert cu piper și cuișoare în nopțile de viscol, cu devotamentul lui de cîine credincios pentru bietul Octav. Și ce amintiri îmi aducea deodată !... Dimineața aceea de atac, obuzul care a sfărîmat trupul lui Octav, împrăștiind bucățile de carne în țărînă, sfărîmăturile fierbinți de creier pe obrazul meu, două degete albe, golite de sînge, pe care le-am găsit în manta, tîrziu, cînd m-am dezmeticit... Toate erau atît de bine îngropate, atît de uitate, de cînd viața își legase la loc firul ei, de cînd aveam din nou baruri, cafenele, orchestre, echipagii de lux, automobile și vitrinile încărcate de toate trufandalele !... Soldatul Ion Ion mă întorcea cu trei ani înapoi. Și strada, barurile, vitrinile ghiftuite, tot confortul din jurul meu, din casa mea, se risipea deodată. Vie rămase numai amintirea acelui ceas. În suflet îmi coborî ca o umbră neliniștită. Am silit pe soldatul Ion Ion să se așeze pe marginea unui scaun și să-mi povestească necazurile care l-au mînat la mine. Acum îmi aminteam bine că în ziua aceea îl crezusem mort, iar seara îl înscrisesem pe lista dispăruților.

Dar soldatul Ion Ion nu murise.

Acum aflam întîmplarea. Căzuse izbit lîngă Octav, se dezmeticise cu ochii păinjeniți spre seară, cînd noi ne retrăsesem în șanțuri, după atacurile neizbutite. Și-a încercat încheieturile. Era zdravăn, se putea mișca... Toate întîmplările i s-au luminat în minte pe rînd. Focurile se potoliseră. Tranșeele noastre, cu sîrmele rupte, erau aproape, noaptea s-ar fi putut tîrî. S-a gîndit atunci să culeagă bucățile din trupul lui Octav, să le adune în manta, să le aducă în tranșeea noastră, ca să fie îngropate creștinește. Ningea încet, cu fulgi mari ; își lipise fruntea în zăpada rece, să se răcorească și să prindă putere. A strîns hîrtiile din buzunarul locotenentului, scrisorile, toate lucrurile acelea neînsemnate, cărora moartea le dă deodată un preț nestimat. Se tîra în coate, de la o bucată de trup rupt la alta... Apoi nu-și mai amintea. Un glonț l-a lovit. Poate unul din șanțurile noastre, poate unul de la inamic... S-a trezit într-o ambulanță nemțească. Întîi s-a bucurat ;

era cald, patul moale, o mînă uşoară îi lega rana cu bă-gare de seamă. Medicul îi vorbea cu prietenie, într-o limbă necunoscută. Nu înţelegea, dar în dosul ochelarilor cu rama groasă deslușea o privire blîndă, fără răutate, şi acestea toate îl mîrau. Se aşteptase la mai puţină milos-tivire. După aceea a venit lagărul ; au început zile grele : întîi săpatul şanţurilor, apoi minele, apoi linii noi de drum-de-fier, în dosul fronturilor. Trei ani a fost purtat în vagoane de vite de la o linie de tranşee la alta, de la un capăt la alt capăt al ţării vrăjmaşe... A îndurat foame, a răbdat lovituri cu patul puştei, s-a hrănit cu resturi de gu-noaie, a zăcut de frig. Ochii i s-au dus în fundul capului, picioarele abia îl mai ţineau... Se împlinea o săptămînă, în sfîrşit, de cînd un tren îl adusese în ţară, cu alţi tovarăşi descărnaţi de suferinţe şi de lipsuri. Se repezise acasă, îşi văzuse nevasta, copiii şi vitele. Şi acuma venea să-mi aducă mie portofelul şi scrisorile domnului locotenent, pe care le purtase ca nepreţuite talismane. El era om fără pri-cepere : abia ştia carte ; nu-şi închipuia unde să găsească pe duduia domnului locotenent, ca să i le încredinţeze cu mîna lui ; îmi cerea mie să fac acest lucru.

Soldatul Ion Ion îmi întinse „portofelul" şi hîrtiile.

Un biet portbilet roşcat, cu colţurile rotunjite după atîtea peripeţii, cu pielea decolorată, cu monograma ruptă.

— Am şi cealaltă bucată ! adăugă soldatul Ion Ion şi, dintr-o batistă cu îngrijire împăturită, scoase jumătatea literelor de argint sfărîmate.

Soldatul Ion Ion îşi socoti misiunea sfîrşită. Se ridică să plece. Se împiedică în covoare. Nu îndrăzni să-mi în-tindă mîna...

Cînd am rămas singur, nu mai găsii nimic vrednic de grabă. Am scos receptorul telefonului, să nu mă ademe-nească nici o chemare. Aveam nevoie să-mi cercetez su-fletul.

Ce repede îl uitasem pe bietul Octav ! Şi totuşi, luni de zile, atunci, vedenia îmi apăruse crudă şi pentru tot-deauna neştearsă... Credeam că mă va întovărăşi în fie-care pas în viaţă.

Cu o noapte înainte de a fi căzut, zdrobit de schijă, ju-casem cărţi în bordei pînă tîrziu, cîntasem, ne înveselisem cu glume stupide. Îmi amintisem mîna împărţind repede cărţile grase, pe masa improvizată dintr-o uşă, adusă de

soldatul Ion Ion. Nu bănuisem nimic din cele ce se pregăteau pentru a doua zi.

De două săptămîni, focul se potolise în sector. Aşteptam chiar să ne schimbe. Croiam planuri. După ce focul se sfîrşise, cînd ceilalţi plecaseră la culcuşurile lor, rămăsesem îndelung la sfat. Soldatul Ion Ion ne adusese ceaiuri fierbinţi. Bietul Octav îmi vorbi iarăşi cu nelinişte de Lia lui, rămasă dincolo de linia frontului, de unde nu mai ştia nici o veste. Îi era dor. Anul lor de căsnicie nu fusese turburat niciodată. Acum o ştia fără bani, poate îndurînd lipsuri, poate nevoită să îndure îndrăznelile vreunui feldvebel oarecare. Din acelaşi portbilet, pe care mi-l adusese acum Ion Ion, scosese fotografia ei, o pusese pe genunchi şi o privise îndelung, cu bărbia strînsă în pumni, cu ochii împăienjeniţi... Şi a doua zi, degetele acelea care împărţeau cărţile cu dexteritate, ochii aceia umeziţi de emoţie, creierul în care se zbătuseră gînduri, îngrijorări şi nădejdi, toate fuseseră sfîşiate deodată sălbatic, aruncate în ţărnă, amestecate cu pămînt, prefăcute în grămadă înspăimîntătoare de sînge, cartilagii şi nervi. Cum de puteam uita ? Cum de mai puteam rîde, vorbi, glumi ? Cum de puteam asculta orchestrele cîntînd ? Cum de puteam lăsa să întîrzie ochii, încărcaţi de dorinţă, în urma unei femei ? Cum de făuream planuri, cu seninătate, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca şi cum toată viaţa nu mă mişcasem din apartamentul meu confortabil, de trîndăvie şi de bun trai ?...

Soldatul Ion Ion fusese, aşadar, mai om decît mine. Trei ani, în cele mai aprige suferinţe, *nu uitase*. În zdrenţele lui, purtase la piept, ca o comoară cu deosebire scumpă, ultima avere a celui ce-mi fusese mie cel mai apropiat prieten şi lui nimic alt decît un stăpîn vremelnic. Abia întors, se urcase în tren, poate călătorise pe un vagon, poate îşi rupsese de la gură ultimii bani, pentru a-mi aduce mie amintirile pe care le socotea atît de nepreţuite... Vasăzică, eram o brută ? Îmi aduceam aminte că în primele zile ale războiului, cînd nu intrasem încă în şanţuri, un cal de la căruţele companiei fusese ucis cu o bombă aruncată dintr-un aeroplan. A trebuit să deshămăm căruţa, să reparăm roţile sfărîmate. Perechea calului, neatins, se dăduse la marginea şanţului şi păştea liniştit, ca şi cum nimic nu se întîmplase. Ocolise tovarăşul ucis, nu întorsese ochii, o clipă măcar, la el, ronţăia iarba cu nepăsare...

Şi atunci mă revoltasem. Toate poveştile despre noblețea călului se dovedeau minciuni. În furia mea caraghioasă, nu mă putusem abține şi trîntisem cîteva lovituri de picior în burta dobitocului lipsit de simțire... Eram oare, acum, mai puțin brută decît fusese biata vietate ce-şi potolea foamea lîngă tovarăşul mort ? Mă deosibeam oare cu ceva ?

Mi-am amintit apoi : într-un sertar adunasem multe suveniruri triste de război. Acolo era şi batista cu care îmi ştersesem obrazul de sîngele şi creierii bietului Octav.

Am simțit nevoia s-o revăd. Am răscolit printre scrisori şi nasturi, bucăți de schijă şi fotografii de tranşee. Am regăsit-o.

Un mototol murdar, cu pete înnegrite de sînge.

Aş fi vrut să o duc la buze, să cer iertare amintirii lui Octav. Am desfăcut mototolul. Bucățile de creier, cenuşii, uscate, aveau o înfățişare de murdărie nemernică, biet creier descompus... Şi, printre degete, mi-au fugit deodată moliile albe care se cuibăriseră acolo... Am scăpat batista jos. Ce tristețe !...

Tîrziu, mi-am îmbrăcat pardesiul, să duc pînă la sfîrşit misiunea soldatului Ion Ion. Am luat scrisorile şi portbiletul lui Octav.

În drum, căutam să descopăr scuzele pe care trebuia să le aduc văduvei, fiindcă de atîta vreme o uitasem. Şi-mi strînse inima altă remuşcare. Femeia aceea suferise : de atîtea ori o găsisem cu ochii plînşi ! De atîtea ori îmi ceruse cu lăcomie să-i povestesc fiecare ceas pe care l-am petrecut împreună cu Octav, pînă la sfîrşit !... Oricînd trecusem în acea vreme pe acolo, casa avea o înfățişare mortuară. Nu se auzeau uşile trîntite ; servitorii vorbeau încet, păşeau în vîrful picioarelor ; perdelele erau trase ; Lia nu părăsise haina cernită, şi o găseam întotdeauna mai palidă şi mai îndepărtată de nimicurile vane ale vieții. *Ea nu uita !* Şi credința aceasta, dusă pînă dincolo de moarte, mă emoționase... Dar ocolisem casa din ce în ce mai des. Pe mine mă recucerise viața, aveam nevoie de glume, de veselie, de vorbă cu glasul tare ; mă simțeam sănătos, puternic ; în această casă cu perdelele trase şi cu amintirea morții, mă simțeam nelalocul meu. Cu un egoism pentru care mă mustram acum, mă îndepărtasem cu încetul. Ce aveam să-i spun ? Şi ce rană dureroasă aveam să-i scormonesc cu aceste relicve ale mortului, pe care i le aduceam în buzunarul meu !

Am deschis portița grilajului de fier, cu aceeași strîngere de inimă cu care intrasem atunci cînd i-am adus întîia oară vestea.

Perdelele nu mai erau trase. Casa luase nu știu ce înfățișare neprecisă de dezmorțeală și înseninare, care m-a surprins.

Mi-a deschis ușa o fetiță cu ochii vioi ; dispăruse, așadar, și bătrîna cu aer de îngropăciune, care-mi deschidea întotdeauna ! Din vestibul am auzit notele unui clavir. Cît mi-am dezbrăcat pardesiul, am aruncat ochii împrejur. Era ceva schimbat : flori, mai multă lumină. Nu mai recunoșteam nimic. Și-am început a înțelege : biruia și aici viața... Misiunea mea îmi păru deodată și mai anevoioasă. Nu veneam oare să scormonesc într-o rană care se închidea ?

Văduva lui Octav m-a primit cu bucurie neascunsă.

Din prima clipă nu mi-am putut lua ochii de la ea. Cît se schimbase ! Obrajii erau trandafirii, gura roșie, ochii înviorați, și ceva nou, îndrăzneț în figură. Apoi mi-am dat seama ce-o întinerise. Își schimbase pieptănătura : fruntea liberă, părul întors, prins ca un stol ridicat, care lăsase să străbată cît mai multă și mai veselă lumină.

M-am simțit deodată stîngaci. Am început a debita banalități de circumstanță. Căutam să strecor vorbele pe nesimțite, dibaci, pentru a ajunge la ținta venirii mele. Dar Lia mă întrebă de piesele noi ce se joacă, de o cîntăreață care se anunțase, de cursele care aveau să înceapă în prima duminecă a lunii viitoare.

Căutam cu ochii, pe pereți, portretul lui Octav, pe care îl știam multiplicat, semănat altădată pretutindeni, pe mese, deasupra clavirului pentru totdeauna închis... Dispăruse. Iar cînd eram gata să destăinui brusc ce mă adusese, pentru a sfîrși, ușa din fund s-a deschis, și în salon a intrat cu pașii siguri, ca la el acasă, un uriaș bălan, cu cărarea despărțită precis, ca o linie, pînă-n creștet, cu ochii limpezi și calmi, de animal frumos și gol de gîndire.

Lia a sărit voioasă în picioare, cu obrajii îmbujorați :

— Bărbatu-meu !... Mă ierți că-n zăpăceală nu ți-am trimis invitație ?... De altfel, am și lipsit din țară. Suntem întorși abia de-o săptămînă...

Am rămas privind prostit.

Tînărul succesor al lui Octav s-a simțit apoi dator să întrețină o conversație politicoasă. Mi-a vorbit de timpul

frumos, de criză, de valută, și iarăși de curse, de ultimile piese de teatru, de cîntăreața ce trebuia să sosească.

Vorbea măsurat, dădea sentințe definitive ; îmi destăinui că-l pasionează numai sportul și că așteaptă să-i sosească o mașină nouă din străinătate.

— O să facem niște escapade turbate ! S-a mărit țara ! Sunt o groază de localități care pot rivaliza cu străinătatea... Tot a fost bun războiul la ceva !... O să prospectăm România Mare șosea cu șosea, munte cu munte, defileu cu defileu ! Nu-i așa, Lio ?

Și-i dezmierdă mîna albă, i-o duse la buze și o sărută îndelung, așa cum se cuvine într-o căsnicie care își prelungește luna de miere.

Am avut atunci înaintea ochilor vedenia bruscă a celuilalt : a cărnurilor sfîșiate, a bucăților de creier, ajunse fierbinți în obrazul meu, a celor două degete albe, fără sînge, pe care le-am găsit în faldurile mantalei, atunci cînd România Mare era numai un vis al tranșeelor.

Misiunea mea nu mai avea nici un rost.

M-am ridicat să plec. Lia mă invită la „joile ei, de la patru la șapte".

În stradă m-am oprit nehotărît. Pachetul cu scrisori mă ardea în buzunar. Mă gîndii o clipă să-l opresc. Apoi mi-am amintit de sora lui Octav, de bătrînul care îl plînsese atîta.

Dînșii, desigur, nu l-au uitat ! *Dînșii* au să le păstreze pios, ca scumpe relicve ce sunt stropite cu sîngele unui frate, cu sîngele unui fiu.

Pe sora lui Octav am găsit-o în capul scărilor, coborînd, încheindu-și mînușile.

— Ce surpriză ! Ne trădezi de la o vreme, Jan !

Nu era locul să vorbim acolo, în capul scărilor. Și pentru a nu-i întrerupe calea, am coborît amîndoi.

— Papà e la club, își face partida ! mă lămuri. I-a mers bine anul acesta ! Grîul are un preț nebun ; recolta a întrecut toate prevederile. Tot a fost bun la ceva războiul. Altă viață, în România aceasta mare !

Am mers alături. Era frumoasă : crescuse, se subțiase ; trecătorii întorceau capul după dînsa ; pășea elastic și sigur, cu nu știu ce mers de felină care ademenea, încînta ochii, și totuși neliniștea.

După cîțiva pași, îmi vorbi și ea de curse, de cîntăreața ce era așteptată, de ultimele piese de teatru. Era o conta-

giune ! Aproape aceleași cuvinte. Și era veselă, rîdea sonor ; gîlgîind sunetele în gîtlejul alb, își contempla pantofii mici, de culoare aurie.

Se opri și, îndreptîndu-mi reverul hainei cu un gest familiar, mă privi în ochi, alintată :

— Ghici ?

Nu știam ce vrea să spună.

— Ghici, ce-o să-ți destăinuie fetița ?

Am dat din umeri. O priveam din creștet pînă în tălpi și nu mă puteam opri să-i admir talia zveltă, ochii mari în care lucea o voluptate precoce, dinții mărunți și albi ! O ! se schimbase mult „fetița" pe care o țineam pe genunchi cu șapte ani în urmă, în biuroul lui Octav, pentru a o învăța cum să-și coloreze hărțile în caietele de examen : harta României mici de atunci ! Acum, sora lui Octav se scandaliză, îmbufnată, că n-am fost în stare să ghicesc.

— Fetița se logodește... Un logodnic superb... Ai să-l iubești, nu e așa ? Un băiat adorabil, sportiv, leit Rudolf Valentino !

M-am despărțit brusc, aproape dușmănos. I-am simțit asupra mea, apăsînd din urmă, privirea ei nedumerită și întristată. Nu înțelegea. De unde ar fi putut ști ? Și aceasta uitase. Vrafurile de scrisori atîrnau tot mai greu în buzunar.

Am mers un timp pe străzi, fără țel.

Lumea forfotea ; era soare ; țigăncile vindeau flori abia ieșite de sub zăpadă ; echipagiile treceau spre Șosea ; toată capitala vuia de larmă ; era una din cele dintîi zile călduțe de primăvară, cînd femeile, în vestminte întîia oară arborate, par de o tinerețe și o frumusețe insolentă.

M-am trezit numărîndu-le : căreia i-a murit un frate, căreia bărbatul, logodnicul, acolo în noroiul unde carnea și arterele se amestecau laolaltă cu pămîntul. Toți au uitat, toate au uitat !

Acasă am închis în sertar scrisorile lui Octav. Făgăduiala dată soldatului Ion Ion nu mi-am ținut-o. Ai fi făcut altfel ?... Spune, tu care nu-ndrăznești să mă mustri... Dar îmi pleacă trenul, cu bine !

Prietenul meu își înfășură blana scumpă ; un chelner cu șervetul pe mînă și cu spinarea încovoiată îl întovărăși

slugarnic pînă la ușă. Un misit alergă după el, pînă la vagon, cu capul descoperit, rugîndu-l ceva. O femeie zîmbi cu buzele roșii, cucerită de grațioasa înfățișare, puternică și mlădioasă, a fostului meu tovarăș de tranșee. Am rămas frămîntînd, pe fața albă a mesei, boabe din miezul de pîine, din pîinea albă și generoasă a României Mari.

Era numai un cinic ? Era un înțelept ?

ZAIR

Întîmplarea se dezlănțuise sub ochii noștri, repede și crud.

Ne aflam în fața obstacolului hotărîtor : parapetul înalt, șanțul cu apă și, imediat, înainte de reculegere și de ritmarea elastică a fugei, cele două bare distanțate, ascunse după gardul de nuiele.

Găetan III ținuse, ca întotdeauna, fruntea. Era, ca întotdeauna, o încîntare pentru ochi. O palpitare pentru inimi. O amețeală care crispa mîinile, făcea să tremure buzele de jos, ridica mulțimea în vîrful degetelor și scotea după fiecare salt arcuit, din piepturile cu respirația întretăiată, un scîncet de ușurare și de admirație. Cinci mii de oameni participau bolnav și spasmodic la întrecerea care, pentru calul favorit, însemna numai o joacă într-o carieră necunoscînd încă înfrîngerea.

Am văzut calul sosind proiectil în galopul zvîcnit, încordîndu-și resorturile de oțel ale mușchilor fini, țîșnind aerian, prelung și curb, ca o splendidă vietate eliberată de legile gravității. O atingere, imperceptibila șovăială de reculegere, pe urmă, din nou, scurta cadență a galopului și al doilea salt. Ni s-a părut că auzim osul trosnind. Un strigăt de dureroasă nedumerire, de spaimă și de așteptare brutal amăgită inundă cîmpul, rupse rîndurile într-o mișuneală de furnicar în panică, peste care ai fi presărat piper negru.

Ceilalți cai ajunseră în grup, săgetînd fulger peste obstacole, în icneala surdă a copitelor și în zumzetul șeilor cu pielea nouă.

Găetan III cercă să se ridice, o clipă fu sús, scuturînd piciorul frînt, moale și cu pielea spartă de osul alb ;

se prăbuşi în genunchi şi se culcă pe coastă, cu ochi dureroşi, neînţelegînd ceea ce pentru el nu avea înţelegere.

Restul alergării nu mai înfăţişa interes pentru nimeni. Caii goneau pentru ei. Toată mulţimea le întorcea spatele, era aci, invadînd barierele : femeile ascunzîndu-şi privirea şi vrînd totuşi nerăbdătoare să afle, bărbaţii cu încruntarea severă a sprincenelor şi cu dinţii încleştaţi, să-şi domine cutremurul.

Stăpînul calului, om uscăţiv, înalt şi cu nu ştiu ce înfăţişare, el însuşi, de făptură de curse, îşi făcu loc anevoie, alături de medicul scurt, grăsun, asudat şi cu mişcările paralizate de tocul şi de curelele unui binoclu enorm. Cu mîna înmănuşată dezmierdă în alinătoare îmbărbătare gîtul cu reflexe metalice, botul umed, ochii cu privirea umană. Calul necheză uşor. Păru că cere ajutor şi imploră iertare. Medicul, cu un genunchi în pămînt, pipăi osul sfărîmat, tendoanele sfîşiate, examen, de altfel, inutil, fiindcă pentru cel din urmă profan nu mai încăpea îndoială. Se înălţă, scuturîndu-şi praful de pe genunchi, şi făcu semnul de condamnare.

Atunci am văzut omul de seacă şi glacială corectitudine, uitînd pentru o clipă mulţimea curioasă a privitorilor. Plecîndu-se să-şi apropie obrazul uscat de botul şi de ochii calului celui mai drag din grajdul celebru, culcîndu-i încet capul în iarba scurtă şi, cu o hotărîre bruscă, scoţîndu-şi revolverul din buzunarul de la spate, lipi jucăria neagră de urechea calului şi descărcă, unul după altul, două gloanţe.

Găetan III mai cercă să ridice fruntea osoasă, cu ochii lărgiţi de spaimă. Zbaterea fu scurtă. Trupul stătu din tremur, capul se rostogoli moale, în globul ochilor năvăli înceţoşarea opacă, şi Găetan III trecu din viaţă. Femeile ţipară ascuţit. Bărbaţii priviră ceva nevăzut, cu asprime, în gol.

Omul îşi puse la loc revolverul, cu încetineala calmului comandat pînă la ultima margine, aprinse o ţigare, preocupat să-şi supravegheze tremurul mîinei. Şi, într-adevăr, mîna nu tremură ; dar omul uită să sufle în flacărea chibritului ori să-l arunce, şi focul îi arse vîrful degetelor, prin pielea mănuşei.

Prietenul îmi strînse braţul, cu unghiile înfipte pînă la carne.

— Cum îl înțeleg ! rosti surd. Și cum seamănă privirea calului exact cu privirea lui Zair...

— Care Zair ? am întrebat, crezînd că e vorba de alt cal de curse și de un sfîrșit identic.

Prietenul poate nu auzise. Sau poate nu găsea locul potrivit să mă lămurească. Îmi păru îndată cu totul departe de amintirea acestei întîmplări, de mine necunoscută. Salută două doamne în cele mai distinse toalete de sezon. Pe urmă, o altă femeie, singură, întorcînd după el o mutră delicioasă și alintată, de minusculă păpușă fără nici un gînd statornic în capul ușuratec de scatiu. Și apoi, alte grupuri, bărbați, dar mai cu seamă femei, toate lăsînd să întîrzie asupra lui privirile acelea lungi și furișe sau altele drepte și provocătoare, cu care întîmpină întotdeauna oamenii enigmatici și încă tineri, rămînînd nepăsători la toate invitările lor și tratîndu-le cu acea indulgentă persiflare cuvenită unor exemplare umane fără logică, fără gravitate și fără un dram de cuget sub frivolele pălării.

Căci un astfel de om, de o distantă și batjocoritoare curtenie, a fost și a rămas prietenul nostru.

Multă vreme, în anii expiratei tinereți, am socotit această răceală voită drept o savantă și totuși elementară tactică masculină. Ne spuneam că nu face alt decît să dea ascultare acelei definiții care a asemuit femeia cu o umbră : de alergi după ea, fuge de tine, de fugi de ea, aleargă după tine.

Prietenul nostru nu alerga după nici o femeie, iar pentru aceasta, îndelungi ani, îl pizmuiserm, ca unii care nu ne arătasem vrednici de un asemenea vicleșug tactic. Numai tîrziu, cînd iernile i-au nins de-a binelea tîmplele, fără să-i cunoaștem vreo romanță sentimentală, oricît de banală, și fără să-l vedem lunecînd în ispita care ne-a făcut, rînd pe rînd, capete de familie, cu varii și grave răspunderi și mai ales cu prea crîncenele ispășiri ale rătăcirei de-o clipă, am înțeles că prietenul nostru fusese un înțelept, iar nu un prea îndemînatec cuceritor.

Pricini mai adînci și, desigur, tainice îl învățaseră să nu prețuiască îngerul căzut pe pămînt și cîntat de poeți siropoși altfel decît se cuvin niște irresponsabile și capricioase animale de lux și de agrement. El avea pentru toate, indiferent de vîrstă și de frumusețe, un exces de politețe, de amabile și ironice rezerve, cum se obișnuiește între dușmanii care-au suspendat ostilitățile într-un armistițiu

ce poate sfîrși dintr-un moment în altul. Și fiindcă le întorcea spatele, toate alergau și acum după el. Ceea ce pentru noi, muritori de rînd, nefericiți în obscure și nespovedite mizerii sentimentale, a rămas întotdeauna prilej de umilință, după cum fusese, mai înainte, de acră invidie.

Acum, întorcîndu-ne pe sub teii Șoselei, admiram încă o dată, amîndoi, magica transfigurare pe care o pune amurgul cu raze oblice pe toate figurile fără nume ale mulțimei.

S-ar fi spus că nu era același norod, urît și trivial, al străzilor. Își lăsase hîzănia sub zidurile orașului, ca niște cenușii vestminte de rînd.

Sub umbra deasă a copacilor boltiți circulau cu alt pas și cu o fără de grijă festivă. Automobilele defilau rapid, cu fluturări de eșarfe multicolore. În trapul țăcănit al trăsurilor treceau, legănate pe arcuri, perechi, vorbind despre altceva (se cunoștea din privirea prelungă și din gesturile dezmierdînd aerul) decît despre grijile și bucuriile lor vulgare, la care vor reveni iremediabil, îndată ce vor intra în inima orașului, începînd de la Capul Podului, înainte.

Revărsarea cea mare puhoia de la curse.

Cu oarecare satisfacție că pot atribui semenilor un simțimînt dezinteresat și înalt, am crezut că citesc pe toate aceste chipuri semnul unei nehotărîte triste ți, după întîmplarea cea crudă la care fuseseră martori.

Am spus-o aceasta, însoțind-o de nu știu ce reflecții înflăcărate despre omul modern, care iubește animalele cu atît mai mult, cu cît mașinismul veacului nostru îl dispensează de folosința zilnică a sclavilor fără glas.

Prietenul se întoarse zîmbind :

— Așadar, crezi că a juca la curse sau a crește un cățel împanglicat de salon, un motan trîndav ori un papagal chel, care te asurzește cu aceleași fraze repetate idiot, e dovada celei mai generoase iubiri de animale ? Mie mi se pare că înseamnă numai un fel ipocrit al omului de a-și afirma încă o dată tirania... Observă că pacostea aceasta e specialitatea femeilor fără copii și a fetelor bătrîne. Fiindcă nu pot chinui pe nimeni, cad cu catastrofa iubirii lor asupra unor biete dobitoace, pe care le depravează, le cocolesc și le transformă în dezgustătoare jigodii

degenerate. În iubirea adevărată de animale se află ceva mai grav, aproape mistic, așa cum știau și mai știu încă să pună primitivii !...

— Ciudată iubire ! am întrerupt, împins de demonul contradicției. Ciudată iubire a primitivilor !... De-o pildă, destinul faimosului bou Apis. Dacă nu mă înșel, cînd preoții Egiptului socoteau că a sosit momentul onorurilor supreme cuvenite acestui bou-Dumnezeu, îl înecau în apele Nilului. E adevărat, cu toată pompa de circumstanță și într-un extaz plin de smerenie. Însă, boul, cu toată dumnezeirea lui, rămînea pentru totdeauna un biet bou înecat.

Prietenul nu se dădu bătut :

— Iubirea nu exclude moartea. A da moartea celui pe care îl iubești e adesea o dovadă ultimă. Să trecem peste extazul religios, ritualuri primitive și alte amănunte care complică povestea noastră. Să ne întoarcem la omul de adineaori. Acela nu-și iubea calul ?... Ai văzut cum nici n-a tresărit cînd și-a ars degetele cu flacăra chibritului ? L-am înțeles și i-aș fi scuturat mîna ca unui frate în nenorocire, dacă n-aș fi văzut cîtă oroare are de spectacol. L-am înțeles, fiindcă toată întîmplarea mi-a amintit moartea lui Zair... Să stăm și să-ți povestesc.

Ne-am oprit pe o bancă singuratică.

Prietenul nu vorbi decît tîrziu. Și îmi păru că nu vorbește decît pentru el singur, să se elibereze :

— Povestea lui Zair este povestea mea. N-am spus-o niciodată... Dacă se cere spovedită, e semn că am îmbătrînit. Tinerețea fabrică amintiri pentru bătrînețe. Iar bătrînețea începe din clipa cînd alergi milog după un semen care să-ți asculte suvenirurile tale, chiar dacă nu mai au nici un interes pentru nimeni. Tu ești cea dintîi victimă. Nu protesta ! Am o singură scuză... Ai să afli acum răspuns la întrebările care cincisprezece ani au căutat să iscodească de ce am trecut singur prin viață și de ce mă întorc și acuma singur într-o casă pustie și fără căldură, unde îmi țiuie tăcerea ursuză în urechi.

Iată !

Zair mi-a fost cea dintîi bucurie. Cea dintîi pasiune. Era un cal cu ochii catifelați și cu picioarele nervoase, de rasă îndelung și răbduriu selecționată. Darul bătrînilor mei, după nu știu ce izbîndă neînsemnată la examene.

Împlineam șaisprezece ani. Viața îmi apărea înainte hohotitoare de lumină, cum sunt acele dimineți de mai care se deschid peste pămînt ca o mare fericire. În cea dintîi zi de vacanță mi se părea că nu mai ajung de la gară acasă, unde mă așteptau toate alintările și toate nebuniile.

Eram un copil tîrziu și unic, într-o căsătorie patriarhală, departe de oraș, la o gospodărie de moda veche, cu un cerdac bătrîn deasupra Siretului, printre oameni simpli, dezarmați și buni. O lume care astăzi a dispărut, cum se șterge tot ceea ce n-a înțeles semnul timpurilor. Ai mei luptau cu greutăți despre care n-aveam habar și care, în egoismul tinereții, nu m-ar fi turburat, chiar dacă le-aș fi cunoscut. Ipoteci crude, dobînzi și ani de grindină, tembelism, prea mulți argați și nădejdea unui miracol care să umple hambarele, să duduie morile și să șteargă magic datoriile catastifelor. Auzeam vag despre acestea și mi se păreau îngrijorări îndepărtate, ale unor oameni din altă planetă.

Cînd am coborît din cerdacul cu viță, în întîia dimineață, și am văzut calul înșeuat, am priceput fără să-mi fi spus nimeni. Am ghicit după privirea înduioșată a mamei, ieșită în prag să-și caute de lucru, după zîmbetul tatei lăsînd la o parte ceașca de cafea neagră, după rîsul pe sub mustață al argatului care aștepta ținînd calul de frîu. M-am repezit să-i îmbrățișez pe toți : și pe moș Pintilie cu barba țepoasă, și calul cu botul umed.

— Îl cheamă Zair ! mi-a spus tata cu simplitate, și e din neamul arab, de la Baia.

— Fii cu băgare de seamă ! s-a îngrijorat mama. E încă în mintea ta ; abia s-a învățat de cîteva zile să rabde șeaua.

— He-he ! Chiar de-ar fi el mai amarnic decît Duțipal, și-o găsit stăpînul în conaș ! grăi moș Pintilie, care în ceasurile libere se îndeletnicea cu silabisirea *Alexandriei*, socotindu-mă un vrednic urmaș al lui Alexandru cel Mare, Macedoneanul.

Sfaturile și cuvintele cu gînd de laudă mi-au trecut pe lîngă urechi, fără să le înțeleg sensul. Eram ca în amețeala unui vis. Am sărit în șea și am zvîcnit pe poartă, dus mai mult de mînia calului decît de vrerea mea. În urmă a rămas țipătul mamei și minunarea argatului cu mîna la gură.

Într-un ceas am fost prieteni. Şi aşa am rămas.

După goană peste cîmpuri şi în umbrele luncilor, poposeam într-un ungher de nimeni ştiut. Îl lăsam liber, iar eu, culcat cu urechea la pămînt, ascultam în iarba măruntă respiraţia planetei. Sau, cu faţa în sus, priveam lunecarea ireală a norilor subţiri şi albi, ca o procesiune de fantastice goelete pe oceanul cerului.

Ronţăitul calului era prietenos şi bun, aproape ca o prezenţă fidelă, mai scumpă decît a unui frate cu grai omenesc. Mă simţeam împins uşor cu botul umed. Zair, nerăbdător, îmi dădea ghes : „Haide ! Destul... Vrei să ne apuce noaptea aici ?"

Şi goana la întoarcere era nebunească, peste şanţuri şi peste trunchiuri de copac răsturnate, pe care şi eu, şi Zair le căutam în aceeaşi mută înţelegere.

Altă dată ne opream în lunca Siretului. Acolo unde umbra sălciilor se balansa deasupra apelor şi unde zborul pasărilor de sus se putea urmări în cerul din apă. Intram amîndoi la adînc. Iar după baie, Zair, cuprins de-o voioşie copilărească, se rostogolea în nisip, tăvălindu-se pe spate, agitîndu-şi picioarele subţiri ca o gînganie uriaşă, necheza, strănuta, zvîcnea din copite şi fugea singur, fără şea şi frîu, peste lanuri, pînă ce nu mai auzeam, cu urechea lipită la pămînt, cadenţa galopului. Se întorcea tîrziu, viclean, cu ocoluri lungi, ca un copil ghiduş, păşind tiptil într-un joc de-a v-aţi-ascunselea. Cred că avea humor ; mi se părea cîteodată, în ochii umezi şi catifelaţi, că văd ca o lumină de rîs omenesc.

Aşa a trecut o vacanţă şi a doua. Plecarea, toamna, era tristă. Cu panerul de fructe în trăsură. Ciinele care priveşte întrebător... Nechezatul lui Zair din grajd... Scrîşnetul porţii trîntite şi drumul sonor, prin pădure...

În a treia vacanţă, Zair mi-a fost şi complicele unui început de dragoste. O fetişcană cu sărutul acru, ca fructele crude de primăvară. Ajungeam în pădure ; Zair necheza, era semnalul lui... Pe urmă, singur, ca un confident discret, pleca, să ne lase fără martori. Cînd se înclina soarele spre asfinţit, necheza repetat, ca un deşteptător care ne trezea la realitate : „Haide ! Destul. Se întoarce prisăcarul şi iar mormăie, bufnind şi trîntind !"

Plecarea, în toamna aceea, a fost mai posomorîtă. Cu vîntul gemînd trist, ca un arcuş în crengile goale. Cu

ploaia potopind plumburiu zările, deodată strîmtate, sub cerul noros și încruntat. Plecare stăpînită de-o presimțire. Căci a fost fără întoarcere.

La Iași m-a ajuns vestea. Tata vindea tot, și încă mai rămînea cu povara unor soroace de datorii. Cea dintîi vacanță de Crăciun, într-o căsuță friguroasă de tîrg provincial, casă de capitală a unui tîrg mărginaș, cu cămări întunecoase : a fost un chin. Mama albise. Tata se închidea cu cheia, să caute ceasuri întregi dezlegare în condicile de datorii. N-am avut curaj să întreb despre soarta lui Zair.

Dar l-am recunoscut într-o zi, la sania stăpînilor celor noi. Întîlnire neașteptată și crudă.

Sania era oprită în fața unei prăvălii. Am ocolit de cealaltă parte, unde era calul, și am chemat șoptit :

— Zair !

Cum a tresărit, încordînd gîtul și întorcînd ochii, și cum a scîncit un nechezat slab, ca un răspuns ! Vizitiul străin coborîse și căra un maldăr de pachete în brațe. Mi-am apropiat obrazul de botul rece al lui Zair ; apropierea a fost ca o îmbrățișare, lungă și deznădăjduită.

Cînd m-am desprins, în sanie urcase o copilă înfășurată în blănuri, plecîndu-se să privească plină de curiozitate.

Vizitiul a dat bici.

Am rămas singur, în strada pustie și înghețată. Copila s-a răsucit în blănuri, să mai privească o dată, în urmă, la necunoscutul acela care îmbrățișase un cal.

Am plecat din tîrgul nostru la Iași înainte de sfîrșitul vacanței, pretextînd nu știu ce griji urgente de învățătură.

Anii au trecut anevoioși, în încăperi cu chirie, de student sărac, cu ceasurile împărțite între cursurile de la facultate și orele de preparații, la odraslele altora. Tîrziu, noaptea, cînd ochii refuzau să mai prindă deplin sensul cuvintelor tipărite, împingeam cartea sub lumina fumegîndă a lămpii... Închideam ochii.

Mă chinuiau amintirile stăruitoare, care mîngîiau această tinerețe săracă și mai tristă ca moartea. Iar în toate imaginile răzlețe și umbrite, mai limpezi decît toate și mai halucinante erau diminețile cînd goneam cu Zair, ceasurile încinse de dogoarea soarelui pe nisipul de pe malul Siretului, drumurile noastre în poiana de mestea-

căni, unde se îngînau pîrpalacii și unde o arătare elastică și albă se apropia furiș, la chemarea nechezatului. Mă podidea o mîhnire care-mi gîtuia respirația. Scuturam fruntea, să alung chemările acestea zădarnice, și trăgeam cartea din nou aproape, pînă cînd zorile păleau flacăra sfîrșită a lămpii.

Într-acest timp a murit tata, și începuturile carierei mele s-au împovărat de datorii aspre.

Am rătăcit din oraș în oraș, după capriciul și bunăvoia marilor diregători ai dreptății, pînă ce am izbutit să mă apropii de ținutul copilăriei, lîngă casa unde mama își sfîrșea zilele.

Nu era o tovărășie de îmbărbătare.

Apărea ca o umbră neauzită în prag ; noaptea îi auzeam, dincolo de perete, oftatul prin somn. Era stăpînită de o singură grijă : să plătim pînă la ultimul ban rămășițele, de altfel, neînsemnate, dar pentru noi încă prea grele, ale datoriilor moștenite cu semnătura sacră a tatei. Jumătate din leafa mea de mărunt magistrat începător mergea să îndestuleze capete și dobînzi ; îmi limitasem numărul țigărilor, hainele făceau luciu în coate, tinerețea îmi era ucisă de o contabilitate de avar. Nu se lumina de nicăiri nici o zariște. Treceam prin viață singuratec ca un huhurez, cu inima uscată și cu ochii închiși la toate bucuriile.

Camarazii îmi scorniseră o poreclă : „virtuosul !“ Și virtutea e ca florile de paie, nemuritoare, dar fără să fi trăit niciodată, flori fără miros.

Atunci, într-o zi, delegația unei anchete m-a purtat la moșia care a fost a noastră.

Am făcut drumul într-o birje cu mădularele dihocate, scuturîndu-și fiarele ruginite pe șoseaua din pădure, peste podul sprijinit pe plute, sus, pe deal, la conacul cu fața inundată de soare.

Am oprit la primărie.

S-au adunat fețe cunoscute, oameni care mă știuseră copil și veneau să-și arate amintirea pentru urmașul foștilor stăpîni ai acestor locuri. Se înghesuiau cu pălăriile în mînă, cercetîndu-mă dacă le mai cunosc numele, înfățișîndu-se unul pe altul . cînd șovăiam să recunosc un obraz înăsprit de ani și de bătaia arșiței :

— Aista-i Iftimie, băiatul lui Niculai Chelaru. S-a însurat și are două ploduri... Aista-i Ilie, cel care vă mește-

ruia zmeele... Aista-i nepotu' lui moș Pintilie: O ajuns mare boier ! Inspector peste vacile de la Curte.

Și toți se grăbeau să mă pună în curent cu schimbările din atîția ani, pe care, firește, le dezaprobau, fiindcă mîna noilor stăpîni se arătase energică și ochiul supraveghea mai ager la toate risipele.

Cercetarea cerea timp și ascultare de martori. La amiază, m-am dus la han, și abia mă așezasem înaintea mesei de scîndură veche, cînd un argat veni să mă poftească la Curte.

Biletul era scurt, amabil, dar imperativ. Scris și semnătură de femeie. Cu o încheiere care făcea aluzie la casa ospitalieră a copilăriei, pe lîngă care nu puteam trece ca un străin.

M-am supus. Mă chema, într-adevăr, cerdacul cu perdea de viță, livada bătrînească, nevoia de a cunoaște schimbările ce vor fi fost.

M-a întîmpinat în capul scărilor o femeie în care am recunoscut îndată fosta copilă din sanie. Minunată făptură, cu pielița de culoarea străvezie și caldă a femeilor cu părul roșu, cu ochii de un verde pur, în care gîndul se citește limpede, ca în cleștarul lacurilor de munte. Cunoști acel lac, de un verde ireal, din Dolomiți, la jumătatea drumului spre Cortina d'Ampezzo ? Așa erau ochii ei.

Înainte de a urca scările, o uram, cum uram pe nevăzute toți stăpînii așezărilor noastre pierdute. M-a cucerit de la cele dintîi cuvinte, de la cel dintîi rîs prietenos și nevinovat, care i-a dezvelit, în gura de mărgean, dinți sclipitori ca zăpada.

După masă eram prieteni și poate mai mult. Începutul a altceva, care e mai mult și e mai puțin decît prietenia.

Mi-a povestit cu simplitate cum trăiește singură și cum conduce cu o energie de bărbat gospodăria lăsată pe mîinile ei de un părinte care e mai mult prin străinătăți și în capitală, prins de complicate ambiții politice și vaste afaceri. Cum au captivat-o locurile acestea, de care nu s-ar despărți sub nici un cuvînt. Cum a făcut singură temeinice schimbări, înălțînd tavanul să dea mai multă lumină, aducînd mașini perfecționate pentru desțelenit pășunile și pentru strîns bucatele cîmpului. Mi-a arătat o bibliotecă de cărți savante, m-a purtat să-mi arate livada cea nouă, plantată alături de cea veche, pe care a voit

să o respecte, „fiindcă sufletul trecutului trebuieşte respectat".

Spunînd, ochii limpezi au insistat asupra mea, aşteptînd un cuvînt de recunoştinţă. Am plecat privirea. Femeiuşca aceasta înfăptuia ea ceea ce nu fuseseră vrednici să înfăptuiască părinţii şi bunicii mei.

Pe urmă a stăruit, dacă nu voi sfîrşi ancheta pînă seara, să trimit îndărăt birja hodoregită şi grefierul ca să mă aducă ea a doua zi, în oraş, cu automobilul. Bineînţeles, numai dacă am încredere să-mi las viaţa pe mîna unei femei, fiindcă se va instala ea singură la volan.

Toate acestea hotărîte autoritar, fără drept de replică. Întrerupîndu-se să desprindă veriga de chei cerute de o servitoare, să dea o poruncă vătafului aşteptînd afară cu pălăria în mînă, să-mi arate o carte rară, adusă de la Paris, din Italia, de pretutindeni, unde două luni din iarnă se odihneşte de munca de aci.

Îmi destăinui că n-o înfricoşează perspectiva de a se pomeni mîine fată bătrînă. Ea iubea cîmpul şi libertatea, socotind că preţuiesc mai mult decît tirania unui bărbat. Iar privirea provocătoare mă sili încă o dată să plec ochii. Poate am roşit. Poate, în clipa aceea, am simţit că începe să-mi fie mai scumpă decît orice aş fi cerut scump vieţii. Căci se căscă o tăcere între amîndoi, şi amîndoi ne-am ocolit ochii.

Am continuat cercetarea distrat, cu gîndurile în altă parte. Cred că am tărăgănat-o înadins, fără să-mi dau seamă. Şi noaptea am rămas să dorm sub acoperişul casei care nu mai era a noastră.

Să dorm ?...

Mai exact, să mă răsucesc, frămîntat de insomnie. În întunerec, ascultam foşnetul molatec al crengilor în geam. Era camera care fusese a mamei. După ce am stins lumina, vedeam, cu ochii deschişi în beznă, oglinda bătrînească, în a cărei sticlă apăreau fantomatic şi dureros toate amintirile trecutului. Aci era masa de toaletă a mamei, dincoace divanul pe care întîrzia citind, ridicîndu-se într-un cot, cînd auzea galopul lui Zair apropiindu-se... Ştiam că, dacă voi aprinde lumina, toate lucrurile din jurul meu vor apare străine şi necunoscute : alt divan, altă oglindă. Dar realitatea închipuirilor din întunerec era mai puternică decît realitatea cea aievea.

Am adormit în zori, tîrziu și cu o senzație de nemărginită fericire, durînd prin somn. A doua zi, m-a dus vertiginos, într-un uragan de praf, eliberîndu-mă numai cu legămîntul că mă voi întoarce în cea dintîi duminecă.

Mai era nevoie să mi-l ceară ? Am revenit în prima duminecă și într-a doua, și în toate cîte au urmat.

Cînd auzeam goarna mașinii sunînd la poartă, eram gata, aruncînd o ultimă privire în oglindă, să-mi cercetez nodul cravatei ori o invizibilă zgîrietură a briciului. Tot ce fusese uscat și înăbușit în tinerețea mea săracă și fără zariște se răzbuna acum. Mi-era de două ori amețitor aerul pe care-l respiram în casa aceea, în cerdacul acela : fiindcă îl respiram amîndoi și fiindcă era atmosfera casei și a cerdacului în care copilărisem. Totul era amintire și totul era viitor : se împleteau una cu alta, îmi deschideau o fericire de care mă înspăimîntam, fiindcă mi se părea nefirească și nemeritată.

Mă temeam și n-aveam de ce. Bătrînul, cel veșnic pe drumuri și purtat de vastele lui afaceri, poposise între două trenuri. Îmi strînse mîna încîntat, declarîndu-se fericit că-l liberez de o ultimă grijă. Pe urmă iar porni, gonit de nu știu ce neastîmpăr de posedat.

Și totul se sfîrși într-o singură zi.

În mijlocul unei sonate de clavir se opri, întrerupînd un acord și întorcîndu-se să-mi spună bucuroasă :

— Termină cafeaua, și mergem să-ți arăt proiectele mele ! Am făcut singură un plan. Dărîm grajdul, și clădim altul, sistematic. Am și chemat antreprenorul ; mîine dimineață are să fie aci.

Pe urmă, plecîndu-se să-mi dezmierde obrazul cu alintarea unei șuvițe de păr :

— Numai dacă n-are să te dezguste o femeie cu preocupări atît de vulgare și bărbătești !

I-am sărutat îndelung mîna, din vîrful degetelor pînă la cot.

Am coborît. Nu mai văzusem niciodată grajdul. Mi s-ar fi părut o iscoadă urîcioasă, meschină, calculată, de fost și viitor stăpîn.

Caii întorseseră capetele cuminți, cu ochii buni. Îi netezi pe rînd, le întinse cîte un pătrat de zahăr, îmi lămuri din ce grajd celebru se trage fiecare. Mă purtă la

cealaltă intrare, să-mi arate cum va dura clădirea cea nouă, după toate orînduielile științei și higienei.

Dintr-o iesle cu fîn coborî o umbră de om, sprijinindu-se de perete și pipăind cu piciorul înainte de a păși. L-am recunoscut. Era moș Pintilie și era orb. Fidel, rămăsese lîngă grajdul lui, nefolositor, ca un ciine bătrîn.

— Nu pot să mă scap de el ! îmi lămuri stăpîna. Mi-e frică să nu dea într-o zi foc grajdului... I-am spus să stea acasă. Îi dau tain, un fel de pensie... Se întoarce aci și moșmonește pînă noaptea tîrziu, ca un strigoi.

Moș Pintilie aștepta vinovat, cu ochii lui albi de orb, îndreptînd fața zbîrcită spre noi.

— Iar te prind aci, moșule !... Am să pun într-o zi să închidă ușa cu lacătul și să te ducă acasă de spate.

Moșneagul gîngăvi ceva nelămurit, pipăind văzduhul, înainte, cu mîna.

Pe urmă, stăpîna se întoarse :

— Mai am un parazit... Un pensionar bătrîn și paralizat.

Spunînd, atinse cu vîrful pantofului calul culcat în paie, care întoarse capul, voi să se înalțe în picioare și renunță.

— Zair ! mi-am înăbușit chemarea în gîtlej.

Pantoful atinse mai energic, de cîteva ori. De fiecare dată, lovind în inima mea.

Calul nu se clinti, cu aceeași privire resemnată a argatului bătrîn și nefolositor.

— E extraordinar cum nu poți convinge oamenii de aci să economisească gurile inutile ! De zece ori am spus să nu-l mai găsesc aci, și de zece ori, toți dau vina unul pe altul.

Apoi mă prinse de braț :

— Pe aci pun să sape un canal de scurgere. Un canal de ciment ; și aduc apă cu o pompă absorbantă.

Mîna tăia energic spațiul, cu gestul unui comandant poruncind deplasarea trupelor pe un cîmp de bătălie.

Mi-am desprins ușor brațul. Toată seara am fost tăcut.

Tot ce-mi păruse încîntător în făptura aceea plină de neastîmpăr și lipsită de suspine sentimentale îmi fu deodată odios și respingător. Noaptea m-am răsucit fără somn. M-au prins zorile. Iar cînd au însulițat cele dintîi raze ale soarelui, hotărîrea mea era luată. Am coborît tiptil în ogradă, am mers la grajd, m-am apropiat de Zair, dez-

mierdîndu-i coastele osoase, gîtul deşirat... Cred că m-a recunoscut. I-am apropiat obrazul de bot, şi răsuflarea lui caldă îmi vorbea atîtea, din altă lume, din alt fel de lume... Am tresărit. Alături apăruse argatul orb, întrebînd cu glasul alarmat al infirmilor care sunt rupţi de lumea din afară :

— Cine e acolo ?... Ce vrei ?

— Sunt eu, moş Pintilie...

M-a recunoscut şi el, după glas. S-a oprit, dibuind cu braţele tremurătoare în bezna din faţa ochilor, poate să mă pipăie, poate să se convingă.

Lăsă mîna să-i cadă. Spuse încet :

— Iaca... Stăm aici, doi păcătoşi. Pînă ce ne-or scoate pe amîndoi, să ne zvîrle corbilor.

N-am răspuns nimic. Zair aştepta, cu gîtul înălţat, cu ochii lui mari, buni şi bătrîni. Am scos revolverul, i-am pus ţeava în ureche şi am tras două gloanţe, unul după altul.

Pe urmă am fugit, ca să nu mă mai întorc niciodată.

Aceasta e povestea mea şi povestea lui Zair. Acum, nu este aşa, ai înţeles de ce m-am osîndit să mă îngrop singur, într-o casă pustie şi fără căldură, unde îmi ţiuie tăcerea ursuză în urechi.

Prietenul a tăcut. Becurile se aprinseseră de mult ; frunzele castanilor palpitau în lumina artificială, ca pe plasa unui artificial decor de teatru, unde nimic, nici pomii, nici lumina, nici sentimentele nu-şi mai păstrează simplitatea lor firească, rădăcina în viaţa directă şi de-un patetism neregizat.

— Îţi pare neverosimil ? a întrebat într-un tîrziu. Nu te-a învăţat încă experienţa că viaţa e mai absurdă şi mai fantastică decît imaginaţia celui mai aprins născocitor de basme ?

A răspuns, de undeva, de pe altă alee, un rîs de femeie, sonor, spintecînd molateca tăcere a nopţii de august.

— Aşa era şi rîsul ei ! a suspinat în murmur prietenul meu.

Şi am mai înţeles astfel că nu uitase. Că n-o uitase.

POVESTIRE DE IARNĂ

Spre seară, viscolul se dezlănțui cu îndoită furie.

Din depărtări nedesluşite, vîntul rostogoli trîmbe uriaşe de zăpadă, spulberă valuri călătoare de ninsoare, zidi de-a curmezişul drumului troiene cu crestele înghețate, unde caii abia pătrundeau înotînd pînă la piept.

În sîrmele telegrafului, arcuşul crivățului gemea dureros, suspina potolit o clipă, chiuia despletit peste cîmpuri. Iar cerul deasupra noastră cobora plumburiu, o dată cu noaptea. Ziua sfîrşea prea repede. Zările se îngustau duşmănos, într-o lumină lividă şi turbure, ca un fund de apă.

Erau încă două ceasuri bune de drum pînă la halta singuratecă de unde aveam să prind trenul.

Scuturat de un fior, m-am ghemuit mai strîns în blană, cu răsuflarea încălzită aburit în părul de lup care prindea promoroacă sub nări, cu ochii închişi, cu pleoapele împunse de acele viscolului, gîndindu-mă cu neliniște la călătoria ce avea să dureze toată noaptea, într-un vagon friguros, cu opaițul cu ulei de rapiță, în trenul pe care îl ştiam că abia se tîrîie de-a lungul şinelor, pe linia aceea neînsemnată şi moartă.

Cu încetul, mă cuprindeau mustrări tîrzii. Mă grăbisem nesocotit. Nu dădusem ascultare îndemnurilor cuminți să amîn plecarea pînă se ogoieşte urgia. Acum ispăşeam nerăbdarea pe drumuri închise de noapte şi viscol.

Clinchetul zurgălăilor răsuna monoton, cîteodată aproape de tot, apoi smuls de vînt şi risipit pe întinderi, ca un ecou străin de la altă sanie, pierdută pe alt drum, undeva departe, la începutul de întunerec. Şi suspinul acesta metalic, singurul glas în afară de şuierul iernii şi de respirația obosită a cailor, mărea fiorul pustiului.

Într-o vreme, viscolul clocoti deodată mai întărîtat, țipă cu vaiet omenesc între crengi de pădure.

Am deschis ochii cu spaimă, strîngînd fără voie în buzunar, cu degetele amorțite prin mănușă, mînerul revolverului. În noapte, am ghicit mai mult decît am desluşit cu vederea, de o parte şi de alta a şoselei, o perdea de plopi. Umbrele negre se zvîrcoleau încovoiate de vînt. Viforniţa se zbătea, urla între ramurile uscate, chiuia în vîrfuri, se smucea să răstoarne perdeaua înălţată în cale şi, slobodă, gonea şuierînd peste şesuri.

Am sărit în picioare, la spatele moşneagului. Locurile îmi erau străine.

Omul se opri.

Îşi şterse cu mîneca sumanului zăpada îngheţată de pe obraz şi mormăi un lung pomelnic de sfinţi. Rătăcisem ! Eram cu vreo jumătate de poştă departe de drumul cel bun. Trebuia să căutăm undeva un adăpost pe noapte. Ştia unul aproape, la capătul şoselei.

Nu m-am mai împotrivit.

Această întîmplare m-a dus iarna trecută, pe o noapte cu viscol, la doctorul Negrea.

Auzisem deseori multe poveşti ciudate despre acest singuratec. Am dorit chiar, într-o vreme, să-l cunosc de aproape. De doi ani, de cînd soarta mă mînase pe aceste tărîmuri, tovarăşii de slujbă nu conteniseră să-mi îmbuibe capul cu un adevărat roman fantastic despre cărturarul sihăstrit de la Chioaia.

Că era la mijloc o taină, nu mai încăpea îndoială. Un om, după o tinereţe cutreierată de furtuni, la început plină de făgăduieli înalte, pe urmă zbuciumată de aventuri cu femei şi jocuri de cărţi, nu se hotărăşte să se îngroape pentru totdeauna într-o margine de ţinut necălcată de picior omenesc, fără vreo pricină mai puţin uşuratică decît acea bănuită iubire romanţioasă şi neîmpărtăşită, despre care îmi povestiseră trecătorii mei prieteni. Bănuiam o întîmplare mai adîncă. Poate o durere dintre acelea care dezgustă pentru totdeauna un om de vederea altor chipuri omeneşti. Poate altceva.

Viscolul şi noaptea ce mă purtau să-i iscodesc ascunzătoarea îmi păreau acum binecuvîntate. Eram gata să înfrunt cu neclintire toate asprimile de cuvînt ale pustnicului hotărît să-şi apere singurătatea. Mă aşteptam să

dau ochii cu un om bărbos, răstit la cuvînt, fără cruțare cu lumea deșertăciunilor de unde veneam.

Nu s-a întîmplat să fie așa.

Doctorul pustnicit m-a găzduit cu o bunăvoie care nu arăta defel mizantropul zugrăvit în atît de aspre culori. Mi-a deschis mai întîi larg ușile casei, mai pe urmă, sufletul zăvorît.

Tîrziu, înaintea paharelor cu ceai, fu împins pe calea destăinuirilor ; poate de nevoia aceea a singuraticilor de a-și răscoli cîteodată cu unghiile, înaintea unui drumeț trecător, răni domolite, poate și de rezerva mea, neobișnuită pe aceste drumuri de țară.

Atunci, doctorul Negrea povesti :

Cînd mă gîndesc la copilărie, se zugrăvește viu în amintire o singură întîmplare. Mama, la cancelaria liceului, desculță, cu desaga în spate... Portarul îi vorbește ceva răstit, împingînd-o de spate spre ușă. De pe scări, unde coboram în capătul culoarului, o văd, mi-e milă, aș vrea să mă reped, și rușinea mă oprește...

Un profesor de la altă clasă întreabă despre ce e vorba, se întoarce și îmi strigă numele :

— Elevul Negrea Constantin dintr-a-ntîia, la *„parloir“* ! Îl caută mă-sa !

Și strigătele copiilor opriți din jocul recreației :

— Elevul Negrea Constantin !...

— Elevul Negrea Constantin... Negrea dintr-a-ntîia ! I-a adus mă-sa un tort de mămăligă !...

Cum am strîns pumnii, cu lacrimi în ochi ! Și cum m-am apropiat ca un vinovat, întinzînd în silă fruntea la sărutul femeii de țară, umilit de privirea disprețuitoare a portarului cu șapcă și uniformă cu nasturi de alamă, care aștepta la ușă cu mîinile la spate !... Pe urmă, în clasă, hîrtiuțele trimise din băiat în băiat : „Rugăm a ne comunica de urgență rețeta mămăligii fără cocoloși“, „Anunțăm sosirea contesei Marghioala de Negrea, mama distinsului nostru coleg, de la domeniile sale din Suceava“. Și altele, de aceeași măsură, într-o lume și la o vîrstă care nu cunoaște o limită a cruzimilor.

Căci sunt fecior de plugar. Asta însemna pe atunci ani grei de învățătură, copilărie și cea dintîi tinerețe mistuite posomorît, în școli unde sărăcia e o cruntă suferință. Copiii nu iartă mizeria. Veșmintele căpătate în dar,

cărţile împrumutate, stîngăcia de „ţoapă", viaţa mea de jumătate slugă, jumătate şcolar erau subiectul desenelor cu creta pe tablă, glumelor dintre două ore, rîsetelor înăbuşite cînd eram chemat la lecţie. La lecţia unde mă răzbunam.

Îmi cîştigam singur viaţa. Dar cu ce preţ ! De la ai mei nu ceream nimic ; nici n-ar fi avut de unde-mi da ceva. De satul caliciei părinteşti nu mă mai legară curînd decît amintiri slabe.

Într-o vacanţă, mă dusese acolo o dorinţă ivită neaşteptat.

În închipuire, revăzusem întreg satul acela, transformat, idilic, aşezat pe o margine de pîrîu cu sălcii brumate, cu o bisericuţă de lemn, căptuşită de catifeaua umedă a muşchiului, cu bătrîni patriarhali, ca în gravurile *Bibliei.*

Ajuns, n-am găsit decît aceleaşi prea amar cunoscute bordeie cu ferestrele lipite, cu duhoare ameţitoare înăuntru, cu oameni adunaţi hulpav în jurul unei străchini de unde apucă cu degetele şi leorpîie din mîncare cu linguroaie de lemn, murdare şi sleite. Copiii, malarici, cu burţile umflate, cu picioarele subţiri, tăvălindu-se în colbul drumului. Cei de vîrsta mea, îndobitociţi, cărînd gunoaie, dormind în tindă, la un loc cu viţeii, pe prispă, cu dulăii. Şi seara, la o flacără de opaiţ, un moşneag silabisind vieţile sfinţilor dintr-o carte soioasă : întîmplări din ţara Capadochiei sub domnia lui Leon, împăratul Bizanţului, minuni din Etiopia în vremea patriarhului Ioachim din Alexandria, suferinţele lui Simion Stilitul, care a putrezit viu pe vîrful unui stîlp de piatră... A doua zi s-a încins o bătaie crîncenă la cîrciumă : am văzut în ochii sîngeroşi luciri de fiară. Şi glumele lor, aceleaşi ! Şi murdăria ! Şi cuvintele schimonosite ! Şi insectele ! Şi procesele pentru o palmă de loc : duşmăniile de moarte între fraţi... Am fugit peste cîteva zile.

Realitatea nu era aşa. Chiar aşa ! Dar astfel o desfigurau ochii liceanului de obîrşie ţărănească, prea timpuriu torturat de ceea ce s-ar numi astăzi tirania unui complex de inferioritate.

Abia anii de facultate mi-au îngăduit să respir.

Feciorul vădanei desculţe din culoarul liceului îşi făcuse loc larg, cu coatele. Examenele însemnau tot atîtea prilejuri de biruinţă. Dar asta nu mă încînta. Îndrăgisem

ştiinţa pentru ea ; nu-mi dădea răgaz să trăiesc viaţa dincolo de dînsa.

Munca pînă la istoveală mă ferise de obişnuitele orize, de întrebările şi nemulţumirile care turbură sufletele la douăzeci de ani, cînd ai nevoie de un principiu al vieţii, ca de o iubită. Ceasurile de spital mă îndepărtau de toate îndoielile vîrstei. Trupurile roase de boli mă învăţau că împotriva suferinţei revoltă nu poate fi. Scalpelele care tăiau în răni ulcerele rădeau carnea putredă pînă la ţesăturile sănătoase, unde tremurau muşchii şi sîngele năvălea fierbinte şi sănătos ; toate intrumentele acestea de oţel ştiam să le mînuiesc cu o îndemînare care făcu în scurt timp bucuria mai-marilor.

Îmi era aproape indiferentă durerea. Mă interesa numai cazul în speţă : bolnavul nu avea însemnătate decît în măsura în care era purtătorul unui cancer tip, al unei curiozităţi clinice, al unei faze rare de studiu. Cu nerăbdare, aşteptam ceasul cînd puteam lua parte la o operaţie îndrăzneaţă, spre a tăia o incizie largă în abdomen, vîrînd degetele în cavitatea de unde scoteam măruntaiele calde şi palpitînd de viaţă, pentru a cerceta o ulceraţie verzuie. Aveam sîngele rece, crud, al novicelui abia iniţiat în tainele unei religii ; îmi găseam mulţumirea în mijlocul acestor spectacole de durere, pe care nu le vedeam, nu le auzeam. Făgăduiam să fiu un minunat specialist, poate un savant autentic : nu dezminţeam proorocirile dascălului bătrîn, care mă apropiase de sufletul lui şi mă cîrmuia în această strălucită carieră.

Cîteodată primeam o scrisoare de la un frate abia ştiutor de carte, care-mi destăinuia, cu slova nesigură, ştiri copilăreşti şi indiferente. Citeam hîrtia distrat. O rupeam mărunt, să nu ajungă iarăşi cumva, printre camarazi, mărturie ridicolă a obîrşiei mele simple, de care eram, firește, acum mîndru ; dar o preferam abstractă şi vagă.

Răspundeam uneori : cîteva rînduri seci, scrise anume mare şi citeţ, să le priceapă în sălbătăcia lor. Erau, de bună seamă, pentru dînşii, epistolele acelea, adevărată sărbătoare : cuvinte de la copilul care a ajuns domn între domni.

Pentru aceste gînduri însă nu aveam răgaz.

În nopţi cînd vegheam singur, în cercul luminat al lămpii, plecat pe foile unui tratat, simţeam uneori obo-

seala învingîndu-mă. Împingeam volumul departe, în celălalt capăt al mesei, îmi destindeam capul pe spătarul tare al scaunului și, cu ochii închiși, visam. Urzeam planuri nehotărîte, ambițioase, proiecte vagi, care, așa nedeslușite cum erau, îmi dădeau noi puteri îndîrjite. Mă plecam iarăși pe foile cărții. Viața se trezea în jurul meu. În întunerec treceau cară, murmurau glasuri. Nu le auzeam. Mă ridicam amorțit, cînd flacăra din capsula lămpii pălea în albastrul zorilor.

După ce-am sfîrșit, am rămas acolo, la îndemnul dascălilor, să-mi fac ceea ce așteptau toți : „o carieră distinsă".

Acum aveam prilej să străbat în lumea de care fusesem îndepărtat de nașterea mea umilă. Lume, socoteam, zămislită din alt aluat. Făceam „clientelă". Eram încîntat de surîsul alintat al unei doamne care mă primea în haină subțire, în dormitor, să-i prescriu leacul unei închipuite neurastenii. Eram mîndru de palma protectoare pe umeri, aplicată prietenos de un stăpîn al orașului. În cîțiva ani am trăit viața răscunoscută a celor sortiți izbînzilor ieftine și prin aceasta pierduți. Mă simțeam voinic, cu mintea neobosită, cu oarecare ascuțime ageră de spirit. Am pătruns în cel mai ales club. Zvonul cîtorva întîmplări de dragoste m-a făcut simpatic într-o anumită lume. În curînd am fost una cu ceilalți, care nu porniseră dintr-un cătun să cucerească lumea și, fără s-o mai cucerească, se mulțumeau înfruptîndu-se din bunurile ieftine și deșarte ale mediocrității anonime.

Abia atunci, tîrziu, mă încercau și ceasurile de criză. Mă simțeam singur. Zilele treceau uneori nesfîrșite. Se răzvrăteau, din adîncuri înăbușite, toate îndîrjirile înșiruirilor de plugari care trudiseră din greu toată viața și, de dincolo de moarte, îmi trimeteau mustrări pentru lenevirea aceasta, lor necunoscută.

Într-un astfel de ceas, la un sfîrșit de august, după o noapte pierdută, mă trîntisem pe divan, cu mîinile sub cap, dormitînd. Închisesem ochii și ascultam viața străzii : roțile birjilor vuind departe, gemătul sirenelor de automobil, frînturi de conversație petrecute pe sub fereastră. În jurul meu, mulțimea curgea, tîrîtă de pasiuni și dureri de la care eram absent.

În mijlocul lor mă aflam singur, spăimîntător de singur, iar singurătatea mă duru. Pe urmă, vag, se furișă vedenia unei femei de care fusesem apropiat și se stinse.

Desprins de viață și încă neațipit, pluteam așa de un ceas, de mai mult poate.

Atunci, am auzit, dincolo, afară, în întunerec, o mînă bîjbîind pe perete, căutînd mînerul ușii. Eram așa de departe de lumea din afară, că am tresărit aproape cu spaimă. Un băietan își făcu loc. După el, o bătrînă : mama !

Stăteau lîngă ușă, amîndoi înfricoșați deodată de îndrăzneala lor, orbiți de lumină, de reflexul instrumentelor nichelate. Le-am întins brațele.

Îi așezai, ca pe doi copii intimidați, pe scaune. Stăteau numai pe margine, ca și cum aveau să le sfarme, de sticlă.

Am bănuit că numai un necaz neobișnuit i-a scos din cătunul lor ; i-am întrebat cu privirea.

Se uitară o clipă unul la altul, șovăind. Pregătiseră de mult ce aveau de spus și acum erau înfricoșați. Apoi, bătrîna își luă curaj și, cu mîinile încrucișate în poale, cu privirea înfiptă în jos, îmi vorbi repede, ca o lecție învățată.

Mă mustră că nu i-am scris de mult. Că am uitat de necazurile lor. Îmi vorbi mult despre o viței moartă, despre preotul cel nou, care are un glas fără seamăn, despre însurătoarea lui Petrache, frate-meu. Îmi spuse că e beteagă de un picior și-mi ceru o doftorie. Apoi, multe alte întîmplări de acolo, despre care gîndise încă de pe drum să-mi vorbească, de acasă, socotindu-le evenimente prea însemnate pentru a nu-mi fi împărtășite de-a fir-a-păr.

Încercam s-o ascult cu toată atenția, privind încordat figura slabă, striată de crețuri, ochii stinși, cufundați în orbite. Căutam să găsesc în țăranca aceea bătrînă ceva care să mă înduioșeze, și nu descopeream nimic. Firul era rupt pentru totdeauna. În față nu aveam decît o bătrînă care mă lăsa nepăsător, ca atîtea altele, sute, cîte-mi trecuseră prin mîini, la spital. Viața și necazurile lor mă mișcau tot atît cît cele ce se petreceau într-un sat african.

Alături de ea, frate-meu se răsucea stîngaci pe scaun, rotea ochii uimiți la pereții cabinetului, la dulapul de cărți, la scînteierile scalpelelor. Cînd întrerupeam întrebînd ceva, încrețea fruntea, silindu-se să înțeleagă ; pe tîmple i se rostogoleau boabe de sudoare. Și-le ștergea cu palma, pe care o usca apoi frecînd-o de ițari, pe genunchi. Și în fața vlăjganului acestuia înalt, cu mîinile

groase şi tari, să răpună un taur, zădarnic căutam o pornire frăţească, o urmă de emoţie, un cuvînt potrivit, bun, omenesc, pornit din inimă : frăţesc, nu rostit în silnicie.

M-au obosit curînd.

M-am gîndit că toate vor sfîrşi, în definitiv, dîndu-le cîteva sute de lei. Am scos din sertarul biroului hîrtiile albastre. Bătrîna tăcu deodată. Le împături lacomă într-o batistă cu mărgele şi vîrî legătura în sîn. Apoi se repezi să-mi sărute mîna.

Înţelegi ? *Mama se repezi să-mi sărute mîna !*

M-am smuls, ruşinat pentru ei. Acum tăceau. Nu mai aveau ce spune.

Odată în stăpînirea banilor, se grăbiră să plece. Găzduiau la un han de la mahala, trebuiau să pornească de cu noapte a doua zi.

Nu i-am oprit.

Toate acestea mă întristară. Eram şi mai singur ca înainte. Împrejur, şi mai deşert.

După dînşii, am ieşit la aer. Am rătăcit pe străzi mărginaşe, să-mi alung durerea încleştată în tîmple. Mă mustram pentru nepăsarea cu care-mi întîmpinasem mama. Mă întrebam ce infirmitate a conştiinţei mi-a lăsat sufletul uscat şi cîinos. Apoi, paşii m-au dus pe negîndite la club. Aveam de primit o datorie de la un arendaş. Banii ar fi fost bine veniţi. Peste cîteva zile urma să plec la băi, la mare. La club, mi-a ieşit arendaşul înainte ; într-un ceas am ridicat, încă din picioare, la bacara, alte cîteva mii.

Am plecat îndesîndu-mi în buzunar portmoneul ticsit. Îmi dădea neastîmpăr mulţumirea aceea bolnavă a jucătorului de cărţi. Noaptea am sfîrşit-o la un varieteu, în tovărăşia unui căpitan, chefliu vestit, şi a unei dansatoare excentrice : o englezoaică roşcată şi cu pasiunea alcoolurilor condensate, în doze masive.

Doi lăutari maltratară pînă tîrziu cele mai nostalgice melodii londoneze. Femeia cu fardul şters de sudoare, cu părul zburlit şi ud, sorbea paharele cu sete nestinsă, vorbea tare, tutuindu-ne şi trecînd de pe genunchii unuia la altul cu sentimentul celui mai desăvîrşit altruism. Înaintea zorilor, am ieşit împleticindu-ne, la braţ.

Ne-am încărcat ameţiţi într-o trăsură, pornind afară din oraş, la Şosea, la aer. Noaptea era pe sfîrşite. Roţile sfîrîiau pe drumul umed. În întunerec, plopii ridicau

fantome înalte, cu picioarele luminate pe rînd, în goană, de flacăra felinarelor. Vîntul răcoros ne dezmeticea gîndurile. Din cîmp străbătea, proaspăt, mirosul fînului copt şi ud de rouă.

Englezoaica se urcase lîngă birjar şi mîna, îndemnînd caii cu strigăte guturale şi, într-adevăr, excentrice în limba-i natală. Căpitanul, cu ochii închişi, cu chipiul pe ceafă, mormăia pentru el singur „un cîntec nu mai puţin natal, care sfîrşea, acesta, cu : „măi, ş-apoi măi !".

Cu capul răstignit pe spetează trăsurii, priveam în sus noaptea de august, numindu-mi în minte constelaţiile diamantine pe cerul mătăsos, decolorat, abia mai roz către răsărit.

Trăsura fugea, englezoaica striga din ce în ce mai răstit, căpitanul din ce în ce mai nedesluşit îşi îngîna cîntecul.

La o cotitură, două umbre şovăiră în cale. Încercară să se ferească ; oiştea izbi ceva ; o roată se ridică trecînd peste un trup ; două glasuri ţipară în întunerec. Englezoaica răspunse cu un *goddam* ! răguşit şi apoi dădu mai furios bici cailor. În urma noastră am mai auzit încă strigăte, cineva încercă să fugă după trăsură, ţipă ceva, se întoarse gesticulînd. Se făcu linişte.

Veselia se stinse deodată. Dansatoarea trecu hăţurile birjarului. Ne aşezarăm toţi în trăsură. Femeia, pe genunchii noştri, tăcută, cu pălăria în mînă, căpitanul, adormit, cu ţigara stinsă în colţul gurii, suspinînd agonic prin somn, abia auzit :

— Măi, ş-apoi măi !...

Ne-am întors pe alt drum.

A doua zi m-am trezit tîrziu, cu oasele obosite, cu gura amară. Îmi pregătii bagajele de drum.

După-amiază am trecut la spital, să-mi iau ziua bună de la fostul profesor. Am intrat în sala de autopsie.

Bătrînul era din şcoala veche, fără prea multă clientelă, ursuz, dar făcea lecţii minunate. Mă zării şi-mi făcu semn să aştept : sfîrşea îndată ! Printre umerii aplecaţi ai puţinilor studenţi, adunaţi cîţiva, ca la miezul verii, se zărea cadavrul unei bătrîne, cu figura acoperită de o cîrpă murdară, udă de sînge. Membrele slabe şi subţiri se întindeau hidos pe marmora albă. Privelişte lor, după o noapte cu sîngele otrăvit de alcool, îmi făcu o clipă

ameţeală. Dar deprins cu dezgusturile meseriei, m-am încăpăţînat să privesc mai departe.

În carnea moartă, profesorul spinteca tăieturi largi, scotea cîte un organ vînăt şi vîscos, îl ridica în vederea tuturor, cu mîna îmbrăcată în mănuşa de cauciuc, explicînd :

— ...ficatul atrofiat, rinichii sclerozaţi. Cum vedeţi, toate organele distruse de mizerie fiziologică, foame, pelagră. Nutriţia insuficientă şi excesul de muncă, la vîrsta înaintată, au alterat complet funcţiile, distrugînd organele înseşi. Chiar fără accident, femeia trebuia să moară peste o lună ori două. Astfel, pelagra, domnilor, acest...

Am aprins o ţigară şi mă hotărîi să aştept afară. Vorbea frumos şeful meu, prea frumos şi naiv revoltat pentru un savant. Noi, cei din şcoala nouă, ne dezbăraserăm de umanitarism şi retorică. Ştiinţă obiectivă, nu lirism. Înainte de a ieşi, am aruncat încă o privire. Cineva smulsese pînza de pe fruntea cadavrului. Şi am rămas înţepenit, cu ţipătul înecat în gîtlej...

Doctorul Negrea nu sfîrşi. Nici n-avea ce să sfîrşească.

Focul murise în sobă. O clipă şi viscolul conteni. În tăcere, în noapte, de dincolo, ceva, cineva zgîrîia în geam cu un deget îngheţat. Amîndoi am întors ochii. Apoi, iarna se dezlănţui iarăşi, zgîlţîind obloanele, clătinînd acoperişul, chiuind în beznă.

SOCOTEALA

În creștetul dealului, șoseaua se desparte.

Calea domnească apucă în jos, spre ținutul Romanului : drum larg și prelungit lin peste șesul Moldovei, cu plopi scorburoși și sălbatici pe marginea șanțurilor, cu poduri albe de fier peste ape, cu hanuri de poștă care-și ruinează a pustiu zidurile. În sus, spre munte, ridică un drum mai sărac și pietros, șerpuit îndrăzneț între dealuri ce se prefac departe în culmi păduroase, întunecate de codrii molizilor și cu văile fără curmare răsunînd în țipătul ferăstraielor.

Altădată, pe amîndouă drumurile erau fierbere și nepotolită zarvă. Carăle cu pîine scîrțîiau spre satele munților ; dintr-acolo coborau alte poveri, cu scînduri. La fiecare jumătate de poștă, o crîșmă cu umbrar răcoros la ușă și cu bătătura largă în jur, pentru dejugat boii, îndemna drumeții la sfat, la un ulcior de vin și la o scurtă și trecătoare înveselire.

Cărăușii se cunoșteau ca dintr-același sat : prindeau să-și afle necazurile, știau metehnele unul altuia, cinsteau o cană mai mult cînd unul, hăt ! din celălalt ținut, își aducea aminte, între două ulcele, că acasă are să găsească, după socotelile lui, numărul plodurilor mărit încă cu unul. Erau atunci, pe drumul mare, forfotă, înveselire și belșug.

Acuma, calea-de-fier, care își resfiră dincolo de prundurile Moldovei șinele negre și cantoanele cu acoperișuri roșii, a risipit toată viața.

Șoseaua e pustie. Căruțe trec doar de la un sat la altul. Iar hanurile și-au închis obloanele. Cele mai multe s-au măcinat cu vremea. Drumețul singuratec, ca să-și alunge urîtul, întoarce fără voie ochii peste ape, spre trenul micșorat de depărtare, ce fuge sprinten de la o haltă roșie

la alta, umplînd valea cu șuier și tîrînd după el o egretă albă de fum.

Hanul din deal, de la crucea drumurilor, e pustiu și el, și el pornit pe ruină.

Din acoperișul cu șindrila smulsă de furtuni n-au mai rămas decît bîrnele. Sub bolți chiuie vîntul. În locul porților și ferestrelor cu gratii de fier, spărturi negre își cască întunerecul. Vara, tufișuri de măsălariță și de cucută cu mirosul otrăvit, ridicate cît statul de om, năpădesc locul unde altădată popasuri cu îndelungi povestiri fuseseră vestite în tot ținutul. În amintirea nimănui nu mai trăiesc acele întîmplări. Nici despre numele hangiului nu se mai știe nimic. Nici despre hangița care, după obiceiul timpului, trebuie să fi avut ochi de șerpoaică și rîs ispititor, ce va fi oprit multe nopți drumeții din cale. Acum, în vîrful dealului sunt numai ziduri pustii și pietre mîncate de ruină...

Acolo, dosiți după un perete, doi oameni așteaptă *ceasul socotelilor*.

E poveste veche. De două luni pîndesc ceasul acela. Și în așteptarea acelui ceas, acum, pentru a-și îndîrji curajul, deșartă pe rînd cîte o înghițitură din sticla cu spirt. După gîlgîitul băuturii pe gît, amîndoi își șterg promoroaca de pe mustăți și se privesc, fără să rostească cuvînt.

Hotărîrea lor nu mai are nevoie de vorbe.

Nici nu i-a apropiat altceva decît această hotărîre. Altfel, în sat, între dînșii nu putea fi nici o potriveală. Cel mai scund, cu ochii vicleni, cu fața suptă și cu sumanul roșcat de sărăcie, trăiește fără nici un căpătîi. Celălalt, gospodar cu stare, cu pătulul întotdeauna împlinit toamna, cu casă de frunte în sat, pînă acum două luni nu îndreptase spre omul cel mărunt și cu ochii vicleni decît priviri de silă, ca spre un netrebnic ce se afla a fi. Doar în iernile cele grele îl ajutase cu o traistă de mălai, adăugîndu-i pe deasupra și cîteva povețe și mustrări fără cruțare.

Acum stau alături, cu ciomegile la îndemînă, pîndind la drumul mare, ca și cum la asta ar fi fost tovarăși de cînd lumea.

— Trebuie să cadă din menut în menut ! rosti omul cel scund, clătinînd restul spirtului pe fundul sticlei.

Celălalt nu răspunse, cu urechea ascuțită la vuietele drumului, cu priviri iscodind cîmpul alb.

De trei zile, ninsoarea contenise, și un ger fără vînt încremenise troienele. De-a lungul șoselei, sîrmele tele-

fonului se încăreaseră de ciorchini albe, iar zumzăitul firelor se auzea monoton și nesfîrșit, ca un cîntec de coarde înăbușite. Nici un om, pe tot drumul. Asfințitul cădea grăbit dintr-un cer fără soare, leșietic și înghețat. Departe, pe cîmp, se răsfiră o clipă, cu tînguiri răgușite, un stol de corbi. Apoi, în vale, un tren de marfă vui peste pod, negru și nesfîrșit.

Omul cel scund se mișcă să se dezmorțească, suflă în pumni, își frecă degetele și prinse să răsucească o țigară. Cînd sfîrși, întinse și celuilalt tabacherea. Tovarășul făcu semn cu mîna că nu fumează. Un nod îi sta în gît. Cum ar fi vrut să se sfîrșească toate, mai repede ! Toate erau însă nesfîrșite astăzi : trenul de pe pod, ceasurile, așteptarea, cîmpul alb și rotund de jur-împrejur.

Gîtlejul i se uscă din nou și deșertă cele din urmă picături din sticlă. O dată cu fierbințeala, îl cuprinse o amețeală turbure. Zidurile afumate se înclinau înaintea ochilor, prindeau să se învîrtească. De cîte ori trecuse el pe lîngă hanul acesta ! Și cum și-ar fi închipuit oare atunci, el, om liniștit, pe care îl așteaptă nevasta și copiii acasă, că avea să pîndească odată aici, cu gîndurile ucigașe, ca un tîlhar de drumul mare ? Dar nu simți nici o părere de rău, nici o șovăială. De două luni, de cînd ieșise de la postul de jandarmi cu coastele zdrobite, nu gîndise la altceva decît la ceasul acesta, al socotelilor. Nu mai era, de două luni, om. Acum venea rîndul său.

— Aha !

Omul cel scund, care stătuse chincit sub zid, sări în picioare. La cotitura din vale se ivise o sanie.

Era mai întîi cît un grăunte negru de piper, cît o îndepărtată furnică în cîmpul alb. Apoi se desluși. Acum urca în pasul calului, și amîndoi, încordîndu-și ochii, cunoscură mantaua albastră.

N-au rostit nici un cuvînt. Știau fiecare, fără să-și spună, ce au de făcut... Ce bine le-ar mai fi prins încă un gît de rachiu, cel din urmă ! Amîndoi fură într-un gînd. Dar sticla era goală, și o aruncară departe, în zăpadă. O clipă, ochii lor rămaseră țintiți la dînsa, cum intrase strîmb, pe jumătate, în troian. Și ce încet se apropia sania ! Jandarmul lăsase hățurile moale, era cu capul plecat, cu fața ascunsă... Cînd fu la cîțiva pași, omul cel roșu se ivi de după zid, cu mîna încleștată pe ciomag, rînjind.

Tovarăşu-i nu auzi ce-şi vorbesc. Văzu numai prin spărtura ferestrei cum jandarmul se trage deoparte, să-i lărgească loc, cum celălalt face un semn de nedumerire din cap. Apoi iar vorbesc. Ce dracu ! S-au pus la sfat !... Nu merge aşa ; trebuie să se sfîrşească. N-a aşteptat degeaba, două luni, ceasul acela, n-a îngheţat o jumătate de zi la pîndă, ca să dea înapoi acum, cînd se împlinea ceasul !

Şi omul dîrz păşi apăsat peste troian, dădu ziua bună, duşmănos.

Jandarmul îl privi fără mirare, ca şi cînd ar fi fost cel mai firesc lucru să-l vadă şi pe dînsul acolo, în pustia asta îngheţată.

— Erai şi dumneata ?

Apoi, făcîndu-i loc, răspunse pentru el :

— Hm ! Înţeleg ! De bună seamă că ţi-i să nu te-apuce şi pe dumneata noaptea !... Unde merg doi...

„Aha ! i-e frică !..." îşi spuseră ceilalţi doi, într-un gînd.

Dar fiindcă nu puteau lungi vorba fără nici un folos, suiră în sanie. Drumul mergea pustiu încă un ceas. Aveau cînd se răfui. Vorba era să găsească un început de harţă. Sania porni. Cei doi, de o parte şi de alta a jandarmului, îşi trudeau mintea să găsească cuvîntul care s-aprindă focul.

— Noi avem o socoteală ! începu omul cel scund, cu hotărîre. O socoteală veche... Şi-amu ni-s rupte coastele...

— Şi cu mine ai una ! adăogă celălalt, abia stăpînit.

Nu aşteptau acum decît să pună jandarmul mîna pe carabină ori să suduie, învineţit la faţă şi cu vinele umflate, aşa cum se rocoşea el la post, de tremura înainte tot satul.

Jandarmul privea însă departe linia albă a drumului, unde se împreunau stîlpii de telegraf, fără nici o tresărire, parcă n-ar fi auzit cuvintele.

Omul cel scund se răsuci, căutînd un cuvînt greu. Aşa, nu se puteau repezi la dînsul. Fără împotrivire, fără un început de harţă, era ca şi cum ar fi să lovească într-un om legat. Şi-l ştiau doar crunt şi fără frică ! Liniştea asta le strica toate socotelile. Omul cel scund se mai răsuci greoi, cu picioarele în paie. Deodată rînji. Găsise. Sub pătură dezvelise un cărucior vopsit roşu, un omuleţ de pîslă.

— Ci-ţi pasă 'mnitale ?... Duci jucările la copchil !... Şi pe noi ni stîlceşti. Ni rupi coastele ca la cîni... Fiindcă

n-ai de dat nimănui socoteală, credeai că n-are să vină niciodată ceasul socotelilor ?... Ha ! Jucărele ? Ha ! Iacă ci facem noi cu jucărelele 'mnitale...

Şi începu să izbească cu piciorul în căruciorul roşu, în paiaţa turtită, care scoase sub călcîi un ţipăt muzical.

Dar jandarmul nici nu tresări. Privea mai departe, neclintit, peste urechile calului. Apoi se întoarse, tîrziu :

— Nici nu-mi mai trebuiau !... Era Ionică bolnav, ziceam că-i fac o bucurie... Acuma mi-o vinit răspuns în drum, la Fîntîna Neagră, c-o murit...

Omul cu mantaua albastră tăcu, cu fălcile încleştate. Părea că priveşte ceva nevăzut, acolo, în capătul drumului alb, unde se împreunau sîrmele de telegraf. Cei doi nu rostiră nimic. Nici nu-şi ridicară ochii unul de la altul.

Apoi cel scund se învîrti în paie, scotoci undeva la piept, în sumanul zdrenţuit, şi scoase tabacherea neagră. O întinse jandarmului :

— Răsuceşte di colea... Aiasta potoleşte aleanu' ; de la inimă.

Celălalt, omul cel hotărît, care nu înţelegea să ierte, se plecă peste marginea săniei, lăsă să-i cadă bîta alături, în drum, încet, ca un lucru netrebuincios de-acum.

Asfinţitul cobora plumburiu dintr-un cer fără lumină. Zăpezile se înălbăstreau departe. Toţi trei tăceau.

Numai omul cel scund şi ticălos pîcîia din ţigară, scuipa alături, şi obrazul lui pămîntiu părea luminat de o împă, care pe care nimeni nu i-o văzuse niciodată.

DRUMUL CU PLOPI

(1924)

ADEVĂRUL

Era la cazino, la Constanța, în cea dintîi lună de căsnicie a lui Virgil Miclescu.

Becurile, prea multe, risipeau o lumină cretoasă, în care jucau amețiți fluturii de noapte. Viorile orchestrei acopereau zbaterea talazurilor în lespezile de piatră. Peste ape se înălța o lună rece și artificială, ca într-un decor de operă.

August sfîrșea cu nopți iluminate de ploaia stelelor. Ochii lor erau fără voie chemați spre atlasul ceresc. Ana voia să afle numele constelațiilor și, cu bucurie de copil, bătea din palme cînd descoperea sus, rînd pe rînd, după degetul lui Virgil, cele cinci stele ale Casiopeii, aprinse în pulberea siderală din Calea-Laptelui, constelația Lirei cu Vega strălucind verzuie, spre orizont, Orion fugărind Pleiadele... În contemplarea boltei cu aștri, vuietul terasei se depărtase confuz.

Nemărginirea era numai pentru dînșii, acolo, în ungherul lor cu scaune de paie și cu respirația ritmică a mării la picioare.

De aceea, Virgil Miclescu tresări neplăcut cînd, fără nici o legătură firească de gînduri, Ana îl mustră deodată:

— Și *Femina* ?... Vezi, ai uitat cu stelele tale...

Fu ca o coborîre bruscă pe pămînt. O nemulțumire nehotărîtă îi strînse inima și, mai mult pentru a ascunde această dezamăgire, s-a ridicat grăbit atunci, să cumpere jurnalul cu gravuri de modă. Făcîndu-și loc printre mese, merse în silă pînă la celălalt capăt al terasei, unde era chioșcul de ziare. Apoi, cu sulul fascicolei subsuoară, trebui să aștepte pînă trecu un chelner purtînd peste capete, cu îndemînare de acrobat, o uriașă tavă cu băuturi răcoritoare.

Acolo, strîns între mese, schimba picioarele de nerăbdare, cînd o mînă i se puse prietenește pe umăr.

La început n-a înțeles.

I-a trebuit să răscolească bine amintirile, pentru a recunoaște în doamna care-i rîdea cu toată dantura pe Lulu. Se îngrășase, avea buzele prea vopsite, ochii din cale-afară înnegriți. Și asta-i mai trebuia acum : Lulu !

Gîngăvi cîteva vorbe încurcate și dădu să treacă înainte.

Dar Lulu îi tăie calea :

— Cum, Zambilică, fugi de prieteni acum ?

„Zambilică" n-avu încotro. Lulu fusese odinioară tovarășa cetei lor, din anii facultății, și era vestită pentru nebuniile ei. Vagabonda pe atunci din camera unuia la altul, tîrînd după dînsa geamandanele și cutiile rotunde de pălării, schimbînd de prieteni tot atît de des ca de rochii și ajutîndu-le cu o adevărată frenezie, la începutul lunii, să-și toace mai vertiginos banii de acasă. Anii, se vede, n-o cuminți seră. Se cunoștea după toaleta extravagantă, după vopseaua prea strigătoare.

Încercă să scape cu binișorul :

— Dragă Lulu, nu-ți închipui ce bucuros sunt că te văd !... Dar m-așteaptă nevasta. Tu ești fată deșteaptă și...

— Ei aș !

— Crede-mă, Lulu. Sunt abia însurat...

— Moft !

— Atunci regret, dar...

Lulu i se puse din nou în drum. Un domn cu ochelari, de la masa de alături, așează jos paharul cu sirop roșiatic și privi amuzat, cu paiul în mînă.

— Vrei să mă compromiți ? își pierdu Miclescu răbdarea.

— Ce tip scîrbos ai devenit ! se miră Lulu, cu liniște, fără să ia în seamă furia lui. Ce-ai acolo ? Dă-mi...

Înainte de a se putea împotrivi, Lulu îi trase de sub suoară jurnalul de modă.

Domnul de alături își șterse ochelarii cu batista și se așeză să privească de-a binelea, zîmbind singur, ca la teatru, cînd se anunță o scenă cu haz.

Miclescu simți o sudoare rece. Și Ana care-l așteaptă ! Dar pe Lulu n-o interesa aceasta. Rezemată de balustrada terasei, începu să răsfoiască pe îndelete foile cu ilustrații,

strîmbînd buzele vișinii cu dispreț, cînd nu-i plăceau desenele.

— Uite ce chimono admirabil, Virgil ! Spune dacă nu seamănă cu ăl de-l aveam cînd eram cu Stăneseu ?...

Virgil Miclescu își tamponă sudoarea de pe frunte și imploră :

— Pentru numele lui Dumnezeu, Lulu !

— Ei, ce-i cu Dumnezeu ? făcu Lulu, cu nepăsare. Te-ai zaharisit, Zambilică !... Pe vremea mea nu prea implorai asistența lui Dumnezeu ! Erai ateu și te descurcai singur... Ți-aduci aminte, într-o seară, cînd era să ne surprindă Stănescu ?...

Înaintea lui Virgil Miclescu, terasa începu a se învîrti. Îi fulgerară în minte gînduri absurde... S-o dea într-o parte și să fugă printre mese... Îi venea s-o bată... Și Stănescu o bătea !... Își aduce bine aminte acum. Într-o zi a găsit-o zgîriată la coada ochiului, plîngînd, pe un cufăr. Dar ce prostii îi mai dau în cap ! Cu Lulu, numai cu binișorul se poate ajunge la un sfîrșit. Mai cuminte, așteaptă încă un minut, două. Într-o dedublare ciudată, se văzu pe el însuși : stupid, cu mîinile spînzurate, prizonierul femeii care întorcea liniștit paginile ziarului de modă ; și dincolo, Ana așteptînd, poate trezind că i s-a întîmplat ceva, poate venind să-l caute. Și dobitocul de la masă care se distrează !...

Dar Lulu sfîrșise și-i întinse cu dezgust jurnalul :

— Hait', pleacă !... Nu mai ai nici un haz, Zambilică, puiule !

Femeia îi întoarse spatele, și Miclescu, eliberat, nu știu cum să răzbească mai repede printre mese. Domnul cu ochelari își reluă paharul cu sirop, dezamăgit.

Ana nu-i spuse nimic. Înghețata de zmeură se topise, prefăcută într-un lichid spumos, pe farfurioarele albe. Nici n-o atinsese. Privea cu atenție silită peste ape. Numai degetele care băteau nervos în marmora mesei lăsau să străbată supărarea.

— M-a oprit un prieten ! se simți dator să mintă Miclescu.

Ana tăcu și nu întoarse capul.

— Un prieten pe care nu l-am văzut de mult !... stărui mai departe, căutînd să-i împace privirea sub pălăria albă.

Ana nu făcu nici un semn ; degetele subțiri, cu unghiile trandafirii, băturâ mai repede marmora vînătă.

— Ana, ce e copilăria asta ? se rugă Virgil. Am înfirziat zece minute, ce e asta față de milioanele de ani, de cînd se învîrt pe cer Vega sau Altair ? încercă să glumească stupid.

— Mai întîi, sunt douăzeci de minute !... rectifică sec Ana, cu un înfiorător simț al preciziei, aruncîndu-și ochii la ceasul de la brățară.

Și își adînci cuta dintre sprîncene, pentru a-l face să înțeleagă că nu gustă glumele nelalocul lor. Virgil Miclescu nu găsi ce să răspundă. Mîhnirea îi împăienjeni ochii. Era cea dintîi neînțelegere a lor. Și venea așa de absurdă ! Pentru nimic.

Un fluture cu aripile dogorîte la becul de deasupra căzu cu fața în sus, pe masă ; începu să se zbată în spasmuri. Îl ridică cu două degete, uitîndu-se de aproape la trupul pufos, la ochii rotunzi și negri, la antenele agitate, la trompa învîrtită ca o coardă de ceasornic. Fluturele își tremură aripile, apoi se opri și păru că îl privește și el, cu ochi dilatați, de miop. Virgil îi dădu drumul peste balustradă, în mare.

— Și ce prieten, mă rog ? ! întrebă Ana deodată, întorcîndu-se cu bărbia în pumn și cercetîndu-l țintă în ochi.

— Cel mai bun ! minți repede Miclescu. Un frate... Bunea, Ionel Bunea ! continuă Virgil, născocind un nume, la întîmplare.

Și fiindcă simți că roșește, își găsi de lucru, ștergîndu-și cu batista, de pe vîrful degetelor, praful argintiu, rămas de pe aripile fluturelui.

— Mă mir ! făcu Ana. Nu mi-ai vorbit niciodată... Nu-mi spuneai tu că cel mai bun prieten ți-e Sandu ?

— Da, și Sandu !... se încurcă Miclescu. Firește că și Sandu ! Dar vezi, cu Bunea e altceva ; cu el am copilărit... Tu n-ai observat, Ana, că de cei dintîi prieteni rămîi legat toată viața ?

Ana nu păru a găsi deloc interesante aceste meditațiuni asupra amiciției. Îl privi cu atîta neîncredere, că, o clipă, Virgil avu gîndul să mărturisească adevărul. În definitiv, totul nu fusese decît o copilărie. L-a întîlnit o femeie pe care a cunoscut-o de mult, acum opt ani. N-a putut scăpa de ea zece minute. Nu e o crimă. Dar de ce a mințit de la început ? Cum să mărturisească, acum, că n-a avut nici un prieten pe care să-l cheme Bunea, Ionel Bunea ? Și de unde i-o fi venit în minte numele ăsta ? Fără îndoială, l-a

citit într-un ziar, pe tabla vrunei firme. Acum nu mai poate da înapoi. După cîteva zile au să uite și el, și Ana.

— Ce chimono admirabil, Ana ! încercă să ocolească discuția, arătîndu-i desenul pe care îl admirase, cu cîteva clipe înainte, Lulu.

Dar Ana închise foile jurnalului, fără să se uite la desen, îl puse sub cot și păru hotărîtă să afle pînă la sfîrșit ce e cu vechiul lui prieten, Bunea.

— De ce nu l-ai chemat aici ? Ți-era că am să provoc o tristă deziluzie ?

— Ce vorbă, Ana ! Nu era singur... o familie... și pe urmă, ne simțeam așa de bine aici, numai noi doi...

În clipa cînd sfîrșea, Virgil Miclescu văzu cu spaimă pe Lulu venind la braț cu altă femeie, tot atît de vopsită. Erau amîndouă îmbrăcate în rochii albe, străvezii, cu decolteuri larg despicate pe umerii pudrați ; rîdeau tare, toată lumea de la mese întorcea capetele după această pereche, care privea bărbații atițător. Cînd dădu cu ochii de Miclescu, Lulu scoase limba. Virgil roși ; linguriță de înghețată îi tremură în mînă. Asta întrecea toate temerile lui. Noroc că Ana nu văzuse. Și pentru a nu-i da timp, începu să povestească repede :

— Bunea ? Dar niciodată n-am să mai găsesc un tovarăș ca dînsul... Mă mir că nu ți-am vorbit ! adăugă el cu o prefăcătorie ipocrită, de care, în aceeași clipă, se uimi singur. Cînd eram copil, am făcut o groază de nebunii împreună. Îmi aduc aminte : sta alături de noi o mătușă de-a lui, bătrînă, una, madam Racliș. Avea o dantură falșă, pe care o uita dimineața pe toate mesele, și mai avea și un papagal centenar, Coco. Cîte nebunii n-am mai făcut noi cu papagalul cela ! Ticălosul de Bunea îl învățase să strige : „Ți-ai uitat dinții, madam Racliș !"... Și făceau vecinii un haz ! Dimineața, cînd pleca la biserică, cu capeluță și pelerină neagră cu mărgele de sticlă, papagalul îi striga pînă ieșea pe portiță : „Ți-ai uitat dinții, madam Racliș !"... Se distra tot cartierul.

Virgil Miclescu se chinui să rîdă cu înveselire de această istorie închipuită, cetită undeva ; dar rîsul îi sună atît de mizerabil în gîtlej, și Ana îl privi cu atîta severitate, că se opri brusc, ca un actor care-și prăbușește rolul.

La spate, auzi scaune mutîndu-se din loc și glasul lui Lulu cascadînd un rîset. Înțelese că femeile s-au așezat acolo. Nu mai puteau sta. Lor nu le rămînea decît să plece.

Repede. Cît mai repede !... Altfel, cine ştie ce mai era în stare să născocească Lulu.

Abia în stradă răsuflă. Mersără mult, fără să rostească un cuvînt. Ana îşi desprinsese braţul, voind parcă să lase între ei o distanţă. Păşea elastic, în haina albă ; ochii încruntaţi puţin de enervare şi buzele îmbufnate o făceau mai atîtător de frumoasă. De-o frumuseţe nouă, enigmatică, rea şi ameninţătoare. Miclescu încercă s-o privească cu nepăsarea unui străin. Pînă adineaori credeau că-şi pătrund sufletele chiar în cele mai adînci ascunzişuri. Ce le lipsea să fie fericiţi ?... Şi îşi frămîntă mintea să închipuie ce se petrece sub fruntea cu o cută încordată deasupra sprincenelor, ce se urzeşte în dosul ochilor umbriţi de paiul pălăriei.

Ajunseră în port. O santinelă îşi suna paşii pe lespezile de piatră. Două vapoare uriaşe dormeau întunecate, cu luminile stinse, cu tristeţea aceea nehotărîtă a hotelurilor pustii.

Departe, farul îşi tresărea în răstimpuri egale ochiul aprins. Geamandura gemea pe valuri.

O corabie turcească, cu pînzele strînse, se legăna ancorată înainte de intrarea portului. O văzuseră sosind seara. Acum îşi înălţa catargurile negre, misterioasă, ca nava cu strigoi din poveştile mateloţilor. De pe ape, adia un vînt sărat, cu miros tare, de gudron şi alge.

Erau numai dînşii în portul pustiu, şi gîndurile lor fugiră nesimţit spre ţărmuri îndepărtate, cu nume sonore, cu plaje încropite, unde cresc arbori ciudaţi ; ţinuturi pe care n-au să le cunoască niciodată şi unde neamuri străniі de oameni, cu pielea colorată şi cu veştminte de operă comică, strigă matrozilor, la sosirea vapoarelor, cuvinte guturale, ce par ţipete de papagali.

Virgil Miclescu se apropie şi strînse braţul Anei, mai aproape.

— Uite şi Aldebaran ! spuse, arătînd o stea sclipind în înălţimile limpezi, cu nădejdea că va lega firul rupt.

Dar Ana nu ridică ochii spre cer. Se întoarseră tăcuţi şi trişti. Santinela se opri şi-i privi depărtîndu-se, îşi săltă puşca pe umăr şi măsură mai departe, cu paşi egali, cheiul întunecat.

Între ei se strecura ceva nehotărît şi ascuns, un vrăjmaş nevăzut.

Așa a luat ființă, în căsnicia lui Virgil Miclescu, existența acelui prieten imaginar, Bunea, Ionel Bunea.

Virgil îl uitase. Întorși în orășelul de provincie cu livezi patriarhale și cu zile tihnite, luna petrecută la țărmul mării rămăsese ca un popas luminos într-un drum cenușiu. Amintirile li se întorceau deseori spre întîmplări de acolo : o plimbare la far, o călătorie cu barca, o melodie a orchestrei, pe care o încerca Ana la clavir, toaleta unei femei sau un răsărit neuitat de lună ce smălțuise întinderile de apă ; toate reveneau în amintire, seara, cînd rămîneau singuri în cerdacul cu iederă ori la masa din grădina lor mică, cu straturi de rozete, cu trandafiri de toamnă și cu merii care-și pîrguiau fructele.

Strada era tăcută în acel sfîrșit de septemvrie. Arar străbătea vuietul unei birji depărtîndu-se.

Viața lor trecea liniștit, fără bucurii prea mari și fără însemnate mîhniri. Virgil povestea seara procesele pe care le apărase ; Ana, redată frumuseții sale, banale și fără mister, captivă vulgarelor răspunderi casnice, era nemîngîiată o jumătate de zi pentru un pahar spart de servitoare, semn rău, care prevestește supărare. Evenimentul cel mai însemnat fu un cățel cu ochii încă turburi și cu botul rece, dăruit de madam Zodiade.

Era un cățel cu blana fumurie, de neam ciobănesc, mucalit și vrednic, încercîndu-și neîndemînatic hărnicia cu lătrături speriate de propriu-i glas. Virgil îl căutase în cerul gurii, îi descoperise pete negre, dovadă obștește recunoscută că are să fie „rău", și astfel, Flic deveni personajul cel mai important din casă. Alerga de la unul la altul, privindu-i pe rînd cu ochii lui apoși și cuminți ; cînd îl uitau, le netezea gheata cu laba lui moale ; cu bravură, întovărășea factorul pînă la poartă, într-un lătrat plin de înverșunare, care nu-i dezmintea dungile negre de pe cerul zebrat al gurii.

— Ce mai e cu prietenul tău, Bunea ? întrebă într-o seară, pe neașteptate, Ana, jucîndu-se cu urechile catifelate ale cățelului.

Virgil rămase cu ceașca de cafea la jumătatea drumului spre gură.

Făcu, cu farfurioara din cealaltă mînă, un gest de nepăsare, care voia să însemne : „Lasă-l încolo, ce-ți pasă ?"

— Flic ! strigă îndată, pentru a schimba vorba. Flic, uite poșta !...

Flic se ridică în brațele Anei și, ciulind urechile moi, lătră scurt, de cîteva ori. Apoi se încolăci la loc, în culcușul cald, supărat cînd înțelese că la poartă nu e nimeni.

— Virgil, ce e cu acest Bunea ? continuă Ana cu glas aproape rugător. Îmi ascunzi ceva ! Mi-ai spus că e cel mai bun prieten al tău și acum te ferești să-mi vorbești de el. Atunci, seara, n-ai vrut să-l aduci la masa noastră... Nu-i place că te-ai însurat ? V-am înstrăinat de la cine știe ce legături de-ale voastre, din tinerețe ? Are ceva cu mine ?

— Prostii ! Prostii ! murmură Virgil Miclescu, aprinzînd țigarea și privind cu ochii uitați flacăra chibritului pînă își arse degetele.

Vîrful de cărbune al bețișorului se încovoie, atîrnă într-o ață de scrum, și s-ar fi părut că singura grijă a lui Virgil în acea clipă era să nu risipească arcul de cenușă.

Apoi, cînd gămălia arsă căzu, se întoarse hotărît :

— Ana, să sfîrșim cu fleacurile astea. Bunea e un băiat foarte bun ; e însurat și el ; are chiar o nevastă foarte drăguță ; s-a bucurat cînd a aflat că m-am însurat ; nu l-am adus atunci, fiindcă era cu o familie. Asta e tot !... Dar să-l lăsăm în plata Domnului ! El e la București, și noi aici ! Flic, uite pisica !

Flic întredeschise ochii somnoroși, dar nu se mai lăsă înșelat. Ana se ridică și-l scuturâ să lunece din brațe. Virgil rămase singur în cerdac, fumînd țigarea cu o liniște prefăcută. Flic îl dezmierdă tîrziu cu laba pe picior, privindu-l în ochi, așteptînd, gata de joacă.

Îl împinse cu gheata, departe. Se simțea trist. De ce mințise din nou ? Din ce adîncuri, el, care se simțea om cinstit, descoperea ascunzișurile acestea de ipocrizie ?

În întunerec, în fundul grădinii, cădeau grele, în răstimpuri rare, fructele coapte. O trăsură vui departe, păru că se apropie, apoi se opri brusc. Servitoarea veni să strîngă ceștile. Și mult timp, steaua de foc a țigării se aprinse și se stinse în noapte, în cerdacul cu iederă.

*

A treia oară fu cînd au așezat mobila nouă în birou. Virgil voia să pună divanul de pluș verde lîngă fereastră. Ana nu-l vedea decît înaintea dulapului de cărți, să aibă palmierul la cap.

Discuția fu lungă.

Fata din casă aştepta, cu mîinile roşii sumese pînă la cot. Fiindcă văzu că stăpînii nu se înţeleg, găsi de cuviinţă să-şi dea şi ea părerea :

— Era mai bine cum spunea domnul !

— Taci, tu ! se enervă Ana, nu te-a întrebat nimeni !

Şi întorcîndu-se către Virgil :

— Fă cum crezi ! Dar mă mir unde ai mai văzut lucrurile aşezate de-a curmezişul, să împiedece lumea !... Poate la Bunea al tău !

Divanul fu pus la fereastră, cum voise Virgil, „ca la Bunea". Şi stătea bine aşa. O recunoscu şi Ana, cînd, la sfîrşit, privi din prag rînduiala cea nouă a biroului. Se întoarse de la uşă, să facă ordine pe masă. Acolo, între vrafurile de coduri cu legătura vişinie, era fotografia ei de cînd era logodită ; Virgil ţinea să-şi odihnească ochii pe ea, în ceasurile de lucru. Cu un gest firesc de gospodină, o şterse de un praf nevăzut şi o privi de aproape.

— Dincoace ar sta bine fotografia unui prieten... A lui Bunea, de exemplu !

Virgil Miclescu o privi bănuitor. De ce stăruia asupra acestui nume cu atîta încăpăţînare ?

Dar din figura Anei nu ghici nimic.

— Nici n-ai o fotografie de-a lui, Virgil ? Aş fi curioasă să-l ştiu cum e : blond, brun, înalt, poartă mustăţi ?...

Virgil se împotrivi din cap, şi Ana înţelese că le rade. Asta îl făcu simpatic. Ei nu-i plăceau decît bărbaţii care nu poartă mustăţi. Par de-o bărbăţie mai netă şi sportivă, modernă, aşa.

Din ziua aceea, existenţa lui Ionel Bunea se preciză mai lămurit şi mai des în casa lui Miclescu.

Fără să-şi dea seamă cum, Virgil se trezi invocîndu-i laş numele, gustul, părerile, de cîte ori voia să biruie o rezistenţă a Anei. Era vorba să păstreze fructele în cămară într-un anumit fel, şi cuvintele lui se dovedeau neputincioase, adăuga cu nepăsare prefăcută :

— De altfel, aşa am văzut şi la Bunea, şi se păstrează admirabil, pînă-n aprilie !...

Şi Ana se supunea. Părea şi ea convinsă de superioritatea acestui prieten al lui Virgil, care, copil, îşi permitea ghiduşii nesărate cu papagalul lui madam Racliş, cea cu dantura uitată pe mese.

Casa lui Bunea deveni o pildă idealizată, pe care se străduia şi Ana s-o imite. Acolo, servitoarele nu răspundeau obraznic, nu exista fir de praf, nu erau neînţelegeri, samovarul strălucea fără pete de cocleală. Lui Bunea nu-i plăceau teatrul şi vizitele ; seara stăteau, el şi nevasta, la gura sobei, citind, găsindu-şi ce să-şi vorbească. Ce oameni cuminţi trebuie să fie ! Ea nu putea să se vindece de după-amiezile pierdute în vizite plicticoase la madam Sachelarescu şi la Georgeştii, unde plodurile rău-crescute vin să te pipăie pe haine, cu degetele pline de dulceaţă. Şi nici aşa de răbdătoare nu putea fi. Se certau cîteodată de la lucruri neînsemnate ; plîngea cu capul în perne ; îşi dădea seamă că n-a avut dreptate şi că Virgil trebuie să sufere, singur, în birou, unde s-a dus trîntind uşa.

Ar fi vrut atunci să se ridice, să intre tiptil în biurou, să-l prindă neaşteptat de după gît şi să-şi rîdă amîndoi de prostia lor. Dar ceva o ţintuia acolo ; îşi afunda obrajii mai strîns în palme. Pe urmă, şi el, ce încăpăţînat ! Putea să se întoarcă, să-i spună numai un cuvînt, să-i ia mîna, aşa cum făcea în cele dintîi zile ; şi toate ar fi uitate. Cînd îi auzea paşii, înălţa capul să asculte, cu inima bătînd repede ; paşii se apropiau în antret, apoi se opreau. îl auzea luîndu-şi pălăria din cuier, deschizînd uşa de afară. Pleca. Pleca la tribunal, la barou, la cafenea, la club, la bodegă. Oriunde, departe de casă. Şi ea rămînea încleştată acolo, plîngînd, fără putere să-l strige. De afară, străbătea ca foarte de departe, dintr-o lume prietenoasă şi inaccesibilă, lătratul voios al lui Flic...

*

— Ce noroc ai tu de un prieten aşa de bun ! spuse Ana cu o urmă de invidie, într-o după-amiază geroasă de iarnă, cînd se plimbau cu sania la cîmp.

Virgil nu răspunse şi se înghemui mai strîns în blană. Cîmpul nins era pustiu, clinchetul zurgălăilor umplea sonor depărtările.

Era frig, aerul, proaspăt, cerul, de sticlă. Troienele sclipeau albe. Bulgării fragezi de zăpadă, aruncaţi din copitele cailor, îi izbeau în obraji ; şi Ana, cu mîinile înfipte în manşon, cu ochii întredeschişi, respira şuvoiul rece de aer cu o bucurie sănătoasă, pe care Virgil, posomorît, n-o împărtăşea. „Ce noroc ai tu de un prieten aşa de bun !" Cuvintele îi sunaseră de-o amară ironie. Era

mîhnit. În ultimile săptămîni se grămădiseră nemulțumirile. Nu erau însemnate, mici neajunsuri de toate zilele.

Dar îi dăduseră prilej să măsoare așa singurătatea în care se afla, lipsa unui seamăn căruia să-și încredințeze neliniștile nelămurite, golul ceasurilor cînd un om simte nevoia să se apropie de alt om. Îi rămînea numai prietenul închipuit, născut dintr-o minciună stupidă și care, treptat, îi intrase în viață, se instalase în casa lui, era invocat în fiecare zi. Întîia oară, într-o dezmeticire nepregătită, coborî mai adînc în firidele cețoase ale sufletului și își explică limpede de unde născocirea aceasta absurdă.

Nu era numai prelungirea unei minciuni întîmplătoare, era o chemare lăuntrică a însăși vieții lui, o împlinire, dincolo de realitate, a celor ce dorise mai însetat și nu aveau ființă... Copil, suferise de această singurătate. Deschisese ochii într-o casă unde pluteau tristeți secrete, între părinți despărțiți, care se urau. Se trezea noaptea, în ietacul cu lumina stinsă ; alături nu era nimeni ; întindea mîna fricoasă de copil, și mîna dădea în peretele aspru ; întunerecul și tăcerea de moarte îl înspăimîntau ; plîngea încet, fără hohote, și nu era nimeni să-i netezească părul, să-l adoarmă, așa cum vedea în gravurile colorate din cărțile de joacă. Nici un copil nu intra în casa lor. În zile de sărbătoare, în zile anumite, presimțite din pregătirile ce se făceau, după liniștea neobișnuită și după lipsa tuturor celorlalți, cu o trăsură de oraș, venea o doamnă care cerea să-i spună *mamă*. Mirosea a parfum de la ușă, îi aducea jucării prea copilăroase pentru vîrsta lui, îl săruta pe frunte neîndemînatic și pe urmă, pe scaun, îl privea lung, ca pe un copil străin, ca pe o vietate curioasă, căreia nu știa ce să-i vorbească. Cînd plecă, răsufla ușurat, așeza jucăriile în dulap, neatinse, și se întorcea la cărțile cu gravuri și cu povestiri triste. La șase ani avea o cumințenie de bătrîn. De la fereastră, invidia soarta derbedeilor desculți și zdrențăroși, fugărindu-se în praful uliței.

Mai tîrziu, adolescent, încercase să destăinuie neastîmpărul și tot dorul de tandrețe adunat în copilăria lui singuratică. Întîmpinase, de la camarazi întîmplători, o atenție politicoasă și rece. Nu puteau înțelege. După moartea bătrînului, cînd s-a întors de la cimitir, în casa pustie nu l-a întovărășit nimeni. Mobilele îl neliniștea noaptea,

păreau că învie ; trosnetul unui scrin îi alunga somnul pînă mijea de ziuă.

Se ameţise, după aceea, în tovărăşii oferite de întîmplare. Într-o ceată zgomotoasă şi cheltuitoare, în universitate. Acolo cunoscuse pe Lulu, pe Sandu. Asta numise el prieteni. Şi după aceasta venise Ana. Cu cîtă deznădejde se agăţase de fecioara tăcută, cu sfiicimea ei simplă de fată săracă ! Crezuse, în sfîrşit, că a găsit.

Uitase că aduce fiecare necunoscutul a douăzeci de ani trăiţi înainte, fără să se bănuiască, fără să fie cu nimic pregătiţi unul altuia, fără să poată topi, laolaltă, ceea ce dorinţele lor au clădit pe îndelete în această vreme. Îşi aduce aminte : cînd a intrat în casa lor, de pe pereţi l-au privit cadrele părinţilor, bunicilor ei. Oameni necunoscuţi : un colonel cu ochii încruntaţi, cu pieptul tapisat de decoraţii, un bătrîn cu fruntea cheală şi cu mustăţile din cale-afară de stufoase, o femeie zîmbind silit aparatului. Ce legătură putea fi între el şi oamenii aceia ? Cum vor fi trăit ? Ce gînduri aveau despre viaţă ? Ce i-a pasionat ? Neamul lor ce suflet a lăsat moştenire fetei timide, care roşea, cu ochii plecaţi, la fiecare vorbă ? Şi cum au crescut-o ? Cum şi-a petrecut vîrsta celor dintîi gînduri despre viaţă, în odăile cu miros de flori uscate şi de covoare vechi ?

Pe masa salonului se afla atunci un album al ei, cu însemnări şi gînduri scrise din şcoală ; pagini naive, cum păstrează de obicei fetele în pensioane. De atunci, albumul a dispărut, l-a ascuns. Ce se afla acolo ce nu trebuia ştiut ? Poate iubise pe altul. Poate o sărutase altul ! Poate şi ea ceruse vieţii altceva !... Şi ce însemnau, aşadar, unul pentru celălalt, decît două taine, nepătrunse, fără dezlegare ?... Era capricioasă, stăpînită de nimicuri, cu sufletul numai la suprafaţă. De la început se desluşise între ei o neînţelegere, pe care trebuiau s-o tîrîie de-acum pînă la sfîrşitul vieţii.

Cu coada ochiului o privi duşmănos aproape.

Ana surîdea cîmpului, nemişcată în sanie, cu gura întredeschisă. Sîngele îi năvălise în obraz, avea buzele roşii, pe faţă i se zugrăvea o fericire nevinovată şi copilărească.

Virgil Miclescu se ruşină de gîndurile de adineaori.

Era adevărat ; născocirea aceea devenise, pentru dînsul, un reazăm. Pentru el, Bunea, Ionel Bunea, exista cu

adevărat, într-o lume a închipuirii ; era prietenul pe care nu-l găsise, era realizarea celor ce viața nu îngăduia să se împlinească. Își găsise un frate ; copilăria lui posomorîtă se colorase cu întîmplări ce nu avuseseră loc, ca și papagalul lui madam Racliș, care nu exista, ca și mîngîierile pe care nu le-a cunoscut niciodată.

Povestind, urzea alături de viața cea adevărată, și searbădă, alta, idealizată, cu episoade fericite și vesele, cu eroisme și peripeții. Toate nemulțumirile fără însemnătate din căsnicia lor le făcea uitate, le dezlega magic și uimitor de firesc, în viața ireală creată alături, a altor doi oameni, ostrov minunat, spre care se îndreaptă gîndul lui din ce în ce mai des... Dar nu avea el oare nici o vină ? Nu el pusese oare între Ana și dînsul, de la început, minciuna ? Veșnica minciună dintre bărbat și femeie. De cîte ori, atunci cînd izbucneau neînțelegeri fără însemnătate, prelungite chinuitor pentru amîndoi, n-ar fi fost destul să rostească un cuvînt numai pentru a surpa zidul nepătruns ? Și nu-l spusese, cuvîntul acela, niciodată. Iar acum stăteau alături ca doi străini, nemișcați în sania care despica pîrtie în troienele albe, și erau așa de străini, așa de străini, încît nici bucuria fizică a acestei plimbări nu și-o împărtășeau.

Sania se opri. Clinchenitul zurgălăilor se răsfiră peste zăpezi, în aerul sonor. Din spinările cailor se ridicau spirale de aburi. Spre asfințitul roșu coborî oblic un stol de corbi.

Ana tăcea și părea că privește ceva nevăzut în nemărginirea albă, de unde înainta noaptea. Lui Virgil Miclescu îi fu milă de ea, de dînsul, de amîndoi, de toți oamenii pe care îi cunoștea, a căror viață o întrevedea deodată cu înfiorată limpeziciune, roasă de un rău ascuns și fără vindecare.

— Ana ! șopti strîngîndu-i mîna în manșon cu o înduioșare care-i tremură glasul.

Și-ar fi pus capul în brațele ei în clipa aceea, ar fi plîns pentru ea, ar fi chemat-o la o înțelegere, alta, a vieții, ca la o religie nouă, vindecătoare. Simțea pe buze cuvinte ce n-au fost rostite niciodată, fluide și calde, cuvinte ce aveau să topească tot ce e iremediabil și nepătruns între dînșii.

— Ana ! se agăță el de chemarea aceasta cu deznădejde, ca și cum, din strigătul lui, femeia avea să înțeleagă toată disperarea înăbușită în adîncuri.

Ana îl privi mirată, cu ochii încă plini de vedeniile ce-o stăpîneau. Alte vedenii, ale ei ; alte gînduri, ale ei. Și privirea îi păru lui Virgil deodată atît de îndepărtată și goală, atît de străină, că toată tristețea bună și omenoasă se risipi, iar în locu-i simți din nou crescînd gînduri dușmane.

Ana îi răspunse strîngerii, prinzîndu-i și ea în mansonul călduros mîna, între degetele înmănușate. Dar Virgil Miclescu și-o descleștă încetișor, cu o plictiseală nemărginită. Cîteva minute înainte era gata să mărturisească, să-și scoată sufletul gol la lumină, să o strîngă aproape de pieptul lui, aproape de tot și așa de încleștat, ca nici o umbră să nu mai apară de-acum înainte între dînșii. O vorbă numai ar fi trebuit. Și totul se risipise.

Din nou stăteau alături îndepărtați.

Virgil îi privi buzele umede. Le știa moi la sărut, îi cunoștea fiecare colț intim, gestul cu care își da capul pe spate cînd o strîngea în brațe, ochii întredeschiși ; toate i-au părut din nou plicticoase și leșiatice.

Sania porni îndărăt, fugărită din urmă de noaptea albăstrie peste nămeți. Mult timp nu rostiră nici un cuvînt.

Cînd au intrat în oraș, Ana întrebă ceva. Virgil nu auzi, mormăi un răspuns la întîmplare.

Pe strada lor, de la ferestrele caselor, după perdelele albe, vecinii priveau cu invidie acești tineri fericiți, despre care nimeni încă nu putuse născoci nici o bîrfeală. Virgil Miclescu își chinui buzele într-un surîs silnic la gîndul că alții îi pot rîvni o asemenea viață fumurie și fără nădejde pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor.

În prag, Flic le sări în cale, lătrînd bucuros. Lepși labele pline de zăpadă pe pieptul lui Virgil. Miclescu îl repezi departe, cu o nerăbdare izbucnită deodată :

— Marș, tu... potaie !

Și intră în birou, să rămînă singur.

Prin întunerec se izbi de divanul așezat de-a curmezișul drumului, „ca la Bunea".

UNCHIUL DIN AMERICA

Constantin Mogrea stinse lumînarea, turtind flacăra cu al şaselea tom din *Viaţa insectelor.* Pe urmă rămase multă vreme cu ochii deschişi în întunerec, răsucindu-şi în aşternut oasele dureroase.

Nu se ridicase într-un cot să sufle lumina înadins, ca să nu-şi alunge somnul, iar acum somnul nu venea. Îl înăbuşi mai întîi fumul înecăcios al feştilei stinse, amintind slujba bisericilor de ţară, deniile, prohodul înmormîntărilor. Gîndi după aceea, cu neplăcere, că a doua zi are să găsească un rotocol murdar de funingine, o pată grasă şi transparentă de spermanţetă, pe scoarţa nouă a cărţii; aceasta îi risipi de-a binelea pofta de dormit.

Afară se auzeau streşinile picurînd. Începea dezgheţul. Era în cele dintîi zile ale lui martie. De cu seară pornise, cald, vîntul echinopţiului.

Sfîrşea şi iarna aceasta, îndelungată şi aspră, care părnse, într-o vreme, fără sfîrşit. „Cel puţin aşa se uşurează bugetul la capitolul combustibilului!" îşi surîse singur Constantin Mogrea, cu o veche amărăciune, miloasă şi ironică pentru propriile sale mizerii. Acum, numai această fericire, de ordin casnic, i-o mai putea aduce primăvara.

Răsuci perna cu faţa rece în sus, căutînd un loc potrivit să-şi înşele insomnia.

Pe sub prag, din camera de-alături, străbătea o şuviţă subţire de lumină, şi în noaptea opacă şi densă, care-i juca înaintea ochilor zvîcnitoare cercuri de întunerec, dunga aceea caldă îi chema privirea îndărătnic : stăruitoare prezenţă a unei suferinţi tăcute, resemnate şi fără scăpare.

Acolo, la masa cu mărunte unelte de cusut : mosoare roşii cu aţă, nasturi de sidef, foarfece şi perniţe de ace,

lucra pînă tîrziu, după miezul nopții, Silvia. O știa plecată sub globul lăptos al lămpii, deasupra pînzei albe, cu genunchii înălțați pe un taburet; cu pleoapele obosite și cu obrazul fără sînge, destinzîndu-și din cînd în cînd umerii încovoiați, trosnindu-și anemicele mîini amorțite. Iar tinerețea ei ucisă de timpuriu, osîndită la nopți de veghere și la sărăcie, îl duru pînă la deznădăjduire în pregătirea aceasta de primăvară, coborîtă pe nevestite. Primăvară zădarnică, pentru el și toți ai lui, fără făgăduiala nici unei bucurii întregi, în diminețile luminoase ce au să vină, cu soare strălucitor, cu dezmierdarea aeriană a adierilor de vînt, în grădini parfumate, unde albinele vor zumzăi peste cîteva zile în miezul roz al frunzelor de cais, albe.

Zilele și anotimpurile se tîrau în viața lor prea de mult asemănătoare și mîloase, prea fără surprize și fără ostroave de înseninare.

De cîte ori Constantin Mogrea se gîndea la această monotonă înșiruire a săptămînilor, îndată îi apărea în amintire, stupid și fără deslușită pricină, Matusalem, broasca cu carapace din laboratorul liceului, ghemuită neclintit într-un ungher cu apărate de alamă coclite, ca un bloc negru și neînsuflețit de mineral. De-acolo, vietatea prizonieră nu scotea capul decît o dată pe zi, la farfuria cu lapte sau la frunzele de salată, pentru ca să se întoarcă iarăși să somnoleze, cu gîtul și cu labele strînse sub capacul* de os, așa, de ani și ani de zile, așa, ani și ani de acum înainte, pînă cînd toți vor fi morți, schimbați, înlocuiți, uitați, și numai ea, centenară, fără nici o grabă și fără nici o întîrziere, la același ceas, va întinde capul îngust, fără frunte, cu ochii acoperiți de pleoape solzoase, spre aceleași bliduri cu mîncare, spăimîntător de precis, de resemnată și indiferentă la tot ce poate fi altceva, luminos și cald, dincolo de zidurile cenușii cu planșe de anatomie.

„De ce oare natura va fi hărăzind viața cea mai îndelungată tocmai creaturilor celor mai stupide și mai urîte ?" se întrebă Constantin Mogrea, cu bolnăvicioasa insistență a omului chinuit de nesomn de a se agăța de gînduri absurde și nefolositoare.

Pe urmă, fără să-și lămurească un răspuns, se trezi descoperind că ochii broaștei, cu inele galbene în jurul

* În textul de bază, greșit : „capul" ; în primele patru variante anterioare : „capacul" *(n. ed.)*.

pupilei, au o ciudată asemănare cu ochii de prost, blînd şi docil, ai directorului. „Se vede că, într-adevăr, trăsăturile fiecărui om amintesc cîte un animal. Desigur, pe acela în a cărui speţă strămoşii lui erau destinaţi să se oprească în evoluţie..." reflectă cu obişnuita-i înclinare către generalizări dascălul de biologie şi îndată căută să-şi recapituleze în minte, pe rînd, figura fiecărui cunoscut, să desluşească cu ce specie anume din regnul animal va fi semănînd fiecare.

Unul avea gură cu buze rotunde şi despicate de iepure, altul, un adevărat cap de pichire ; Stamate, prietenul lui cel mai bun, de la prima vedere îl făcuse să se gîndească la un guvid. Exact la un guvid ! N-ar putea spune nici acum de ce anume. Poate din pricina capului fără gît, lat, chel, măsliniu şi gras, şi a ochilor prea depărtaţi către tîmple. Îl bucură această descoperire, ca şi cum ar fi aflat oamenilor din jurul lui o infirmitate ascunsă şi umilitoare, de care el fusese cruţat.

Dar îşi aminti, cu amar, că elevii îl numeau între ei, pentru gîtlejul lung şi vorba astmatică, „gînsacul" şi alungă grăbit gîndul de la aceste ridicole stupizenii, cum numi cu dispreţ constatările ce-l încîntaseră adineaori. „Ce mai colecţie de neghiobii s-ar aduna dacă ar exista un aparat drăcesc să stenografieze gîndurile de insomnie, chiar ale celui mai inteligent om ! Şi bietul *homo faber*, ce mai jalnică arariţie pe scoarţa planetei... !" încercă să se consoleze Constantin Mogrea, solidarizîndu-şi soarta cu a întregii omeniri, pe care o compătimi generos, în bloc, din patul lui de bătrîn torturat de nopţi fără sfîrşit.

Hotărî să nu-şi mai oprească la nimic cugetul.

Numără picăturile de pe streşină, afară. Pic-pic ! — asta e sub fereastră. Pic-pic ! — asta e pe treapta de piatră a scărilor. „Ciudat, cum au săpat picăturile acolo o gaură rotundă, netedă şi adîncă, parcă ar fi scobită cu un cui ! De treizeci de ani, grezia aceea e roasă de picioarele lor... Acum seamănă, adîncită la mijloc de paşi, cu treptele vechi de biserică... Cînd are să se îndure oare proprietarul şi să înceapă reparaţiile ? Vasăzică, iar se surprinde gîndind !... Oare Edison doarme patru ceasuri pe noapte, fiindcă suferă de insomnie ?... Ce mai prostii îi dă în cap !... N-are să adoarmă aşa niciodată !"... Se răsuci pe altă parte. Aproape de tot izbucni un cînt de cocoş. Se auzi

deslușit, ca sub fereastră, și baterea aripilor. Răspunse îndată altul, și altul; din ce în ce mai înăbușit și mai îndepărtat, pînă la marginea orașului, de-acolo peste cîmpuri întinse și întunecate, umede sub vîntul cald al dezghețului, ca un semnal misterios în bordeiele negre, din cătun adormit în cătun adormit. „În clipa asta se îngînă toți cocoșii din țara românească !" gîndi Mogrea, și aceasta îi păru chinuitor de monoton.

Fîșia de lumină de sub ușă îi țintui iarăși, un răstimp, ochii. Pe urmă, i se păru că în întunerec aude o mișcare, abia simțită.

— Mario, tu dormi ?

Din celălalt pat, de dincolo de birou, femeia se întoarse în așternut.

— Nu... De ce-ntrebi ?

— Nu se mai culcă Silvia ! Trebuie să fie aproape unu...

Femeia nu răspunse. Ghici că strînge din umeri sub plapomă. Cînd ar putea oare să lucreze, dacă nu acum, după ce se liniștesc toți ? Apoi, tîrziu, mai încet, crezînd că a ațipit :

— A fost azi Stănciulescu. Uitam...

— Ei ?... Și ce mai vrea individul ?

— A venit cu legea cea nouă a chiriilor. Cu *Monitorul*... Zice că-i dă drept să ne urce iar, de la Sfîntul Gheorghe !... A rămas să treci pe la el...

Constantin Mogrea se încrîntă în întunerec, ca și cum avea chiar acum în față pe Stănciulescu și era obligat să-și apere cu înverșunare drepturile lui de chiriaș pentru veșnicie. Întotdeauna, în ajunul împrejurărilor grele, se simțea energic, închipuia dialoguri în care el avea cuvîntul hotărîtor, cel din urmă ! A doua zi, în fața evenimentelor adevărate, pierdea repede tot curajul, mozolea vorbe neisprăvite, se apăra moale, dezarmat, bicisnic.

Pipăi, încet, să nu răstoarne ochelarii și paharul cu apă de pe măsuța de noapte, și deschise portțigaretul. Aprinse o țigară, trase fumul cu sete. Lumina de sub prag se mișcă, se auzi un sertar tras, împins la loc. Apoi, din nou se făcu liniște.

— A mai fost și Pincu... Cu ghetele copiilor de la reparat ! Trebuie numaidecît să-i dăm măcar cinci sute de lei !... A crescut din cale-afară contul.

Mogrea privi iritat spre locul unde se afla nevastă-sa, deși nu o vedea în beznă.

— Să mai aștepte ! Nu i-ai spus, la leafă ?... Ce pot să-i fac, frate ? Ce pot ?...

Rosti ultimele cuvinte cu jumătate de glas, ca un vinovat.

Cu două zile înainte plătise, cu economiile lui ascunse, două sute de lei pe ultimile două volume dintr-o colecție cu observații curioase din viața insectelor, și acum banii aceia îi păreau furați sărăciei lor, sustrași netrebnic altor nevoi, risipiți pentru satisfacerea unui viciu tăinuit. Trei luni îl chinuiseră volumele în vitrină, cu coperta lor albăstrie, pe care era gravată o insectă cu antene lungi, arcuite și fine, pe o crenguță țepoasă de pin. A economisit de la tutun, a împuținat numărul țigărilor, n-a mai cumpărat decît o gazetă pe zi ; iar cînd a ieșit din librărie, cu pachetul legat cu șnur roșu subțioară, s-a furișat pe lîngă zid, ca după săvîrșirea unei mizerabile fărădelegi.

Acum i se părea că nevastă-sa, după ce întorsese volumele pe o parte și pe alta dimineața, cînd scuturase biuroul, făcea aluzie la această patimă a lui pentru cărți, cu neputință de vindecat, în ciuda tuturor certurilor fără sfîrșit, a sîcîiturilor prelungite, a controlului pînă la ultimul gologan din leafă, înghițit de nevoiașa lor gospodărie.

— Și uitam ! urmă șoptit femeia. A mai fost după-amiază și...

Constantin Mogrea se ridică în capul oaselor, gesticulînd în întunerecul orb, fără să aștepte sfîrșitul :

— Cine a mai fost, frate ?... „A mai fost și... a mai fost și...". Ce dracu, toți și-au dat întîlnire azi aici ?

— Vorbește mai încet, omule ! Trezești copiii. Și aude fata de dincolo... Vroiam să spun c-a mai fost și Emil. Na !

Constantin Mogrea frecă un chibrit și aprinse lumînarea.

Nu putea continua vorba așa, fără să se vadă. La lumină, gîndurile îi păreau mai limpezi și mai simple.

Pe perete juca umbra slabă, cu părul zburlit, cu mărul lui Adam pronunțat peste măsură, mișcîndu-se

la fiecare răsuflare ca un neobosit piston negru. Se ridică între perne şi femeia, frecîndu-şi ochii răniţi de lumina bruscă. Era puţină la trup, cu pieptul plat în capotul de noapte, cu şuviţe de păr sur, scăpate de sub bonetă.

Stăteau acum în camera rece, în paturile despărţite la mijloc de biuroul cu teancuri de cărţi, ca două stafii urîte, slabe şi bătrîne, pregătindu-se să pună la cale, după miez de noapte, pe şoptite, cine ştie ce ritual de magie misterioasă şi înfricoşată. Căci oricine ar fi privit atunci, prin întredeschiderea perdelei, înlăuntru, ar fi asemuit îndată, fără şovăială, moşnegii aceştia cu nişte vrăjitori sculaţi în bezna nopţii, să fiarbă, în ulcele de lut, ciolane de mort şi ficat de găină neagră, pentru descîntece blestemate.

Deslușind în flacăra tremurată a lumînării mîinile vînoase, încheieturile umflate, ochii storşi şi suri, din care strălucirea s-a retras ca apele din albia rîurilor uscate, n-ar fi putut închipui nici o clipită că au arătat odată altfel: tînăr, fraged şi încîntător ochilor.

N-ar fi putut înţelege că bătrîna cu pieptul supt a fost cîndva o fermecătoare femeiuşcă, cu ochii migdalaţi şi umbriţi de gene mătăsoase, cu buzele cărnoase şi umede, descoperind la fiecare surîs un şirag de dinţi mărunţi, regulaţi şi sănătoşi, cu umerii goi, rotunzi şi pudraţi în rochia de bal, cînd aluneca abia atingînd pămîntul cu pantofii de mătase albă, uşoară şi zveltă, rezemîndu-şi capul de păpuşe trandafirie, alintat, pe umărul tovarăşului de dans. Atunci, mersul ei mlădios, chipul cum mirosea o floare ţinută cu două degete, clipirea repede a genelor, cînd aştepta nerăbdătoare un răspuns, fiecare cuvînt, fiecare hohotire cristalină de rîs şi tăcerea ei, cînd stătea rezemată de pervazul ferestrei, pe gînduri, privind cum o pisică pîndea zborul rîndunelelor, toate erau o desfătare, o plăcere fericită pentru ochi, ca bucuria pe care o da un trandafir rar, cu parfum catifelat, descoperit neaşteptat de trecător într-o grădină sălbătăcită, cum era, de cînd se ţine minte, tîrgul acela...

Nici pe moşneagul cu mustăţile ţepoase, cu nodul din beregată enorm nu l-ar fi putut nimeni imagina altfel, aşa cum a fost, purtînd tînăr veşmintele după moda romantică de acum mai bine de trei decenii, cu

părul aruncat în bucle înelate pe spate, cu privirea ageră și lacomă la tot spectacolul forfotitor al vieții.

Ei singuri acum, da! ceea ce era mai fioros, ei singuri acum se dezvățaseră a mai gîndi la aceasta. Își aminteau anii, înfățișarea altor oameni de atunci, răsăriturile de lună, casele care au fost dărîmate și grădinile care au fost tăiate, dar carnea lor nu și-o mai puteau închipui decît veștejită și moale ca acum, ochii lor, așa cum sunt, cenușii în văgăunile orbitelor, iar în locul cuvintelor înflorite proaspăt în diminețile tinereții lor de atunci, așa cum nuferii albi răsar pe lumina apelor odihnite, nu mai știau să-și spună acum decît cuvinte hărțăgoase și dușmane, în care e vorba de bani, de datorii, de copii, de lemne și de chirie.

La marginea orașului, înainte vreme, se afla o fîneață întinsă pînă în zăvoiul cu sălcii și cu plopi, care păreau pudrați cu pulbere de metal argintiu cînd vîntul răsucea frunzele.

Acolo s-au plimbat odată, în cel dintîi an cînd s-au cunoscut, într-un sfîrșit de înserare.

Iarba era înspicată și coaptă; înaintea lor, o pasăre se legăna pe un fir înalt de graminee, clătinîndu-și coada subțire și lungă, deschizîndu-și la fiecare oscilare aripile, să-și păstreze echilibrul. Mireasma sulfinei, a florilor încarnate de trifoi, a garoafelor de cîmp se resfira amețitor din fîneața încălzită, ca dintr-o uriașă cădelniță a cîmpului, a firii, a pămîntului îndumnezeit. Pășeau ușor; în picioare se acățau cîrcei de ierburi; în urma lor rămîneau două cărări de flori culcate. Atunci, tristețea elegiacă a amurgului, susurul îngînat al lăcustelor, fluturarea vîntului, aplecînd legănat corolele albe și roșii, și viorii, și albastre, au șoptit bărbatului tînăr, înfiorat de atîta fericire, începuturi de gînd nelămurite, eliberate de apăsarea humei, niciodată rostite. Găsea cuvinte rare și netocite de întrebuințarea fiecărei zile; tot ce era ascuns și nemărturisit în gîndurile lui dezlegate din adîncuri își găsea deodată, minunat și firesc, îmbrăcămintea străvezie de vorbe; și vorbele acelea îl exaltau; și înduioșarea propriilor sale gînduri îi umezea ochii. Înnoptarea și-a întins peste ei umbrele brusc, iar cînd a strîns-o alături, să-i simtă sub pieptul strivit palpitarea de pasăre a inimii, mîna femeii, mică, trandafirie și mirosind răcoros, i s-a încleștat de obraz, să apese sărutul.

Acum, acolo, s-au zidit cazărmile cu acoperişuri de tablă roşie.

A trecut de nenumărate ori prin faţa lor ; în ograda prăfoasă, plantată cu salcîmi şi oţetari, se aud exerciţiile gorniştilor, se văd plutoanele, adunîndu-se şi desfăcîndu-se în alinieri, tropotind la comenzi scurte ; o santinelă îl priveşte întotdeauna nepăsătoare, cu arma la umăr, cu ochii somnoroşi, în ghereta decolorată de ploi ; mîinile femeii sunt aspre, izesc astăzi a bucătărie şi a săpun de rufe ; şi el niciodată nu s-a mai gîndit la asfinţitul de atunci, la propriile lui cuvinte, risipite vîntului în fîneaţa cu flori ce nu mai sunt ; nici o tresărire n-a simţit, nici o tristeţă nu le-a mai chinuit amintirea ; şi aceasta era mai neînţeles şi mai îngrozitor decît suferinţa cea mai sfredelitoare, chiar decît moartea.

Bărbatul coborî din pat, trase surtucul peste cămaşa de noapte, îşi puse ochelarii şi începu să se plimbe cu tălpile goale, în papucii cu pielea de-o răceală umedă şi dezgustătoare, de şarpe.

Pe varul peretelui, umbra se micşora şi creştea, după cum omul se apropia şi se depărta de măsuţa de noapte ; iar cînd ajungea în faţa lumînării, înălţată peste măsură, umbra părea că se apleacă, îndoită în tavan deasupra lui, să-l privească cu milă, ca un uriaş bun şi îndurerat.

„Doamne ! cînd a slăbit aşa ?“ se întrebă femeia, uitîndu-se cu milă la spatele omului, mai gîrbovit ca de obicei, de frig.

„Doamne, cum mai poate desfigura bătrîneţea o femeie !“ îşi spuse bărbatul, întorcînd ochii de la deschizătura capotului, prin care sînul femeii se vedea atîrnînd, vlăguit, vînăt şi stors.

Cum se plimba, cu paşi răschiraţi, cu fluierele picioarelor păroase şi slabe, cu ochelarii pe nas, cu mărul lui Adam zbătîndu-se ca o neastîmpărată vietate, ascunsă sub pielea zbîrcită a gîtlejului şi zvîrcolindu-se să scape de-acolo, însoţit de umbra care creştea pe zid, se apleca şi urmărea fiecare mişcare, ca un tovarăş misterios şi tăcut, omul avea o înfăţişare în acelaşi timp dureroasă şi comică. Nodul din gît coborî jos de tot, aproape de legătura pieptului, parcă făptura pitită acolo se pregătea să facă un salt neaşteptat şi liberator.

— Mario ! spuse cu glasul doborît, din care pierise toată iritarea de adineaori. Mario !... Cum are să sfîrşească asta ?...

Femeia nu răspunse. Întinse mîna la spătarul scaunului, trase şalul cafeniu, îl încrucişă pe umeri.

Acum, de cîte ori era vorba despre nevoile lor, din ce în ce mai împovărate, arăta bărbatului tînguitor şi dezarmat o milă cu totul dispreţuitoare. Îmbătrînit între păsările lui împăiete, între insectele prinse cu ace pe cartoane presărate cu camfor, între borcane cu larve, reptile şi măruntaie verzui de animale puse în spirt, Constantin Mogrea, de îndată ce trebuia să ia o hotărîre în afară de cărţi, de laborator şi de cursurile de şcoală, se purta ca un copil cuprins de panică. Făptura femeii, mică, dîrză şi curajoasă, oţelită în treizeci de ani de gospodărie săracă, nu se putea împăca nici astăzi decît anevoie cu tovarăşul acesta stîngaci şi timid în viaţa cea de dincolo de cărţi, aspră şi neîndurată.

Fiindcă era învăţată să nu stea nici o clipă cu mîinile trîndave, luă de pe colţul biuroului ghemul cenuşiu, împletitura începută, şi iglitele, purtate de degetele uscate, prinseră să joace în ochiurile de lînă. Un timp părea că şi-a adunat gîndurile numai acolo, la pieptarul împletit. Se auzi multă vreme, cadenţat şi adormitor, şuroiala streşinilor, afară.

Fără să ridice ochii, femeia vorbi, în sfîrşit, cînd Constantin Mogrea nu mai aştepta răspuns.

— Mă rog, ce înţelegi dumneata prin „asta" ? (După treizeci de ani îşi spuneau „dumneata", de cîte ori ameninţa un început de ceartă.) Mi se pare că nici Silvia, nici Emil nu-s copii !. Au să-şi aranjeze viaţa, cum face toată lumea... Eu nu văd aici nici o grozăvie !... Mi se pare, dimpotrivă, c-ar trebui să ne bucurăm... E băiat serios ; nu pierde vremea la cafenea, n-aud de petreceri, cum se vorbeşte despre Damian de franceză şi despre chefliul de Iliescu !... Dumneata singur spuneai că, dintre profesorii tineri, e cel mai bine văzut, în oraş şi acolo, la şcoala dumitale. Ce mai vroiai adică ? Poate, dumneata aşteptai să ne cadă un prinţ, coborît cu hîrzobul din cer, să ne ceară fata ?... Dumneata, numai cu gîndacii şi mortăciunile dumitale ! Nu mai scoţi nasul de-acolo... Îndată ce trebuie să hotărăşti ceva, te vaieţi, te-nfurii, aici, cu mine ;

şi pe urmă, te ascunzi cînd e vorba să descurci lucrurile, parcă în fiecare zi are să se-ntîmple cine ştie ce catastrofă !...

„Doamne, cît de vulgar cugetă !" îşi spuse Constantin Mogrea şi, în aceeaşi clipă, îi fu ruşine de această exclamaţie interioară, gîndind la eroismul simplu şi neobosit al femeii, care, de treizeci de ani, cîrmuia gospodăria lor împovărată prin toate întîmplările potrivnice. Părul cînepiu, sînul mort, ce-l silise să întoarcă ochii mai înainte, îl înduioşară ; stăteau mărturii dureroase ale acestei aprige îndîrjiri, ruinări desăvîrşite, rămăşiţe de viaţă şi de trup desfigurate, ca mîinile ciungite şi groaznice la vedere ale soldaţilor trecuţi prin foc. De ce oare nu s-ar putea înţelege liniştit, cu vorbe deopotrivă de îngăduitoare şi gata de iertare unul pentru slăbiciunile celuilalt ? De ce se sfredelesc cu fiecare cuvînt, parcă ar răsuci vîrfuri de cuţit ?

— Bine, frate, stai, opreşte-te ! încercă s-o împace. N-am spus nimic ! Mă-ntreb şi eu cu ce-au să trăiască... E simplu să zici : „Au să se ia şi-au să-şi aranjeze viaţa, cum face toată lumea !"... Nu te gîndeşti, frate, ce vremuri ? N-avem nici măcar acolo, ca altă lume, un douăzeci de mii de lei, să-i ajutăm să-şi înceapă gospodăria...

— Nici noi n-am avut douăzeci de mii, şi-am trăit ! Poate dumneata vrei să zici c-a fost altfel ?

Igliţele jucară cu iuţeală mînioasă în ochiurile de lînă, şi ghemul cenuşiu se micşoră văzînd cu ochii, desfăcut cu smucituri repezi pe faţa roşie a plapomei.

Constantin Mogrea vru să spună că au fost alte timpuri odinioară, dar femeia îi ghici gîndul şi nu-i lăsă timp :

— Dumneata vrei să spui, poate, că erau alte vremuri ? Cunosc cîntecul !... Dar, mă rog, noi adică nu trăim tot în aceste „alte vremuri" ? Şi, slavă Domnului ! Cu oleacă de chibzuială !... Silvia e gospodină, n-am crescut-o în puf, e învăţată cu nevoia.

— Dar copiii, frate ? Nu te gîndeşti ? Dac-au să aibă copii ?

— N-au să aibă !

— Cum n-au să aibă ?... Parcă asta o hotărăşti dumneata ori eu, de-aici !

Femeia îşi opri, o clipă, mîinile din lucru şi îl privi lung, cu compătimire.

— Apoi nu-ți mai închipui dumneata că are să facă și dînsa prostia să-și umple casa de copii ! Dumneata te faci a nu ști că o femeie n-are ploduri, dacă vrea să n-aibă.

Constantin Mogrea se gîndi cu spaimă la înțelesul ascuns al acestor cuvinte și-i fu odioasă închipuirea că fata lui, nevinovată carne din carnea lui, va fi osîndită la întrebuințarea acelor precauții umilitoare, despre care femeile își șoptesc între ele, într-o complicitate monstruoasă.

El mai avea o nădejde. În sărăcia lor fără scăpare, mai păstra o rezervă, cea din urmă : împlinirea unei minuni care să rezolve toate greutățile miraculos, ca în visurile imposibile, ca în fanteziile absurde ale melodramelor. Nu îndrăznea să înceapă. Oprit înaintea luminării, îndreptă mucul ars, care strîmba flacăra ; desprinse spermanțeta moale și caldă, prelinsă pe marginea sfeșnicului de alamă, și făcu un cocoloș, mozolit multă vreme între degete.

Umbra din tavan se plecă și părea că așteaptă și ea să-l asculte, binevoitoare.

— Eu zic — îndrăzni, în sfîrșit, fără să privească la nevastă-sa, frămîntînd pasta de ceară — zic c-ar fi bine, poate, să-i scriem lui Ovid ! Uite ! Să-i scrie Silvia. Ținea mult la dînsa... I-ar trimite poate ceva. Poate pentru el e un fleac ceea ce nouă ni se pare supremul imposibil... De unde știm dacă n-a dat cumva norocul peste el, acolo ?...

Femeia smuci ghemul de lînă mai aproape și pufni cu dispreț :

— Ovid al dumitale !

Spunea „al dumitale", deși Ovid era frate bun cu ea. Dar și acum, era destul să-i audă numele, ca să roșească. Cu cinci ani mai în vîrstă decît dînsa, acest Ovid fusese multă vreme neliniștea și rușinea familiei. După ce fugise din școala militară, colindase țara cu o trupă de operete, se făcuse actor, pe urmă scrisese într-o bună zi din Prisăcani ; printre altele, ajunsese și acolo, funcționar la vamă. Peste iarnă, în același an, bătuse într-o dimineață la ușa lor, nici nu erau treziți din somn. Își făcea intrarea împrumutînd de la servitoare gologanii de birjă, pentru cursa de la gară. Coborî în antret un cufăraș cu învelitoarea de tablă vopsită sticlos

și cîrpită, o cutie de vioară și o pălărie de pai, veche, învelită într-un ziar : toată avuția. Se instalase în casa lor, musafir nepoftit. Două zile a mîncat tăcut, cu ochii plecați, așezînd încet tacîmurile pe prăgușorul de sticlă, să nu facă zgomot, bucuros că nu-l cercetează nimeni, neîndrăznind, cu modestie ipocrită, să se așeze decît pe marginea scaunului, ca un trecător gata să se ridice și să plece îndată. Cînd a prins curaj, nu mai vorbi decît despre America, despre averile care se cîștigau ușor acolo ; făcea planuri, destindea pe masă prospectele companiilor de navigație, unde se aflau, zugrăvite colorat, transatlantice uriașe pe valuri albastre, cu mateloți microscopici, în uniforme albe, rezemați cu coatele pe bare de alamă, femei în mănătăli de călătorie, fluturînd batiste spre un țărm nevăzut.

Trîndăvea toată ziua ; dimineața, servitoarea era silită să-l înconjure cînd mătura : își aștepta cafeaua în pat. Își făcea de lucru cu copiii : Silvia avea patru ani, Gicu doi ; Marioara, Vintilă și Sanda nu se născuseră ; pentru hazul lor, mieuna ca mîțele, fluiera ca ciocîrlia, pufăia ca trenul, închipuind din tropăitul picioarelor cum intră în gară, cum trece macazul, cum prinde viteză ; le tocmea jucării din scîndurele cioplite ingenios, paiațe care făceau salturi peste cap, iepuri cu urechi mișcătoare, corăbioare de șindrilă, cărucioare cu coardă de sfoară pe dedesubt, care mergeau singure... Constantin Mogrea simțise de la început simpatie de om liniștit și închis în viața moartă a cărților pentru flecarul acesta aventurier și îndrăzneț, bun de gură și vioi, lipsit de statornicie și neînfricoșat de nici una din primejdiile necunoscutului spre care se pregătea. Pe furiș, îi strecura bani de tutun, îi lua apărarea cînd Maria amenința să-i scoată cufărul la ușă și să-l dea afară.

În primăvară dispăru cu zestrea lui puțină.

Constantin Mogrea n-a mărturisit niciodată că i-au lipsit în acea vreme, din sertar, și trei sute de lei, o adevărată avere pe timpuri.

Au rămas copiilor, pe urma unchiului Ovid, cîteva jucării de lemnișoare încheiate și pălăria veche de pai, purtînd în locul panglicei scoase o dungă mai albă, cu care s-au jucat toată vara... După trei ani, dăduse semne de viață din America. O epistolă lungă, scrisă mărunt, pe opt pagini.

Își împlinea ceea ce visase încă de pe băncile școlii. Lumea cea nouă întrecuse tot ce îndrăznise să-și închipuie. Zugrăvea cu entuziasm minunile de la fiecare pas : trenurile țîșnind vertiginos din tuneluri, pe uriașe poduri albe, aruncate peste fluvii cu ape somnoroase, printre vegetații de altă lume, clădiri gigante, oameni de toate națiile și de toate culorile, gonind pe străzi într-o forfotă nemaipomenită. Viața, e drept, pentru el, nu se arătase de la început ușoară, cum nădăjduise : emigranți de toate neamurile se îngrămădeau în fiecare zi, vărsați din pîntecul vapoarelor, în cete lărmuitoare, se concurau în fabrici, își tîrau zdrențele dintr-un cartier în altul, trăind o viață aprigă de oameni deznădăjduiți.

Dar el, după ce încercase fără descurajare tot soiul de meserii, izbutise, în sfîrșit, să-și găsească un început de așezare... De atunci, trimisese în fiecare an, de ziua de naștere a Silviei, în plic de pînză pecetluit, cîte treizeci de dolari, în amintirea iernii cînd a jucat-o pe genunchi și a învățat-o să coase pe canava, cu lînă verde, galbenă și roșie, papagali geometrici, cu pliscul semitic încovoiat.

Pe urmă, după cîțiva ani, scrisese din sud ; era stăpînul unei ferme, pomenea despre o întreprindere nelămurită, care avea să-l înavuțească pentru totdeauna. Trimisese în anul acela o lădiță cu păsări împăiate, cu schelete de mici vietăți ciudate, cu păianjeni părăși și cu insecte muiate în toate luminile curcubeului, toate pentru profesorul de biologie și colecționarul exemplarelor de faună exotică. În fundul lăzii, într-o despărțitură, au găsit stofe pentru copii, cîteva blăni de castor pentru sora căreia îi cerea iertare tîrzie. Nici aceste semne de cuminție și dovezi îndepărtate de amintire recunoscătoare n-o îmblînziseră... „Puțină răbdare ?... Ne cere puțină răbdare ! Parcă n-am ști ce-l așteaptă ! Parcă n-ar sta scris cum are s-o sfîrșească !“ Își cunoaște ea fratele mai bine de cum se cunoștea el, spusese dînsa atunci, netezind mașinal cu dosul mîinii, într-o irezistibilă capitulare a senzualității feminine, blănițele moi și lucioase de castor, pe care le aruncă pe urmă departe de ea, ca tot atîtea ispite demonice. Nu voia să aibă nimic de la vagabondul care-i făcuse neamul de ocară !' A fost nevoie să stăruie îndelung Mogrea pînă a convins-o să pri-

mească gulerul lucrat în toamnă de Iegor, cel mai meşter blănar al tîrgului...

De cinci ani, scrisorile încetaseră. Darurile nu mai veneau. Se întîmplase ceva acolo, nu puteau bănui ce anume... Ziua de naştere a Silviei trecea mai tristă, fără aşteptarea nici unei surprize, în tăcere, ca în toate acele mocnite şi blestemate case unde începe să îmbătrînească o fată.

La cei treizeci de dolari din fiecare an se gîndise acum Constantin Mogrea ; şi de-acolo, de la această rubedenie aventurieră şi poate îmbogăţită pe ţărmuri depărtate, mai putea aştepta, în osînda lor la veşnică lipsă, o dezlegare miraculoasă a tuturor strîmtorărilor.

Din ceara moale, tipărită între degete, dascălul de zoologie închipuise un animal minuscul şi ciudat, pe care-l aşeză în podul palmei, să-l admire pe toate laturile.

Semăna cu un pui de animal exotic, dintre acele trimise împăiate în lădiţa lui Ovid, şi această asemănare, urzită inconştient de mîinile lui, i se păru, fără să ştie de ce, un semn bun, un avertisment îmbucurător, un fel de comunicare tainică prin undele nevăzute ale spaţiului, că nădejdile au să i se împlinească. „Cine ştie dacă Ovid, în clipa asta, nu se gîndeşte la noi ?" îşi spuse Mogrea, corectînd animalului un picior.

Apoi turti ceara între degete ; în pasta caldă rămaseră imprimate urmele fine şi curbe ale arătătorului şi degetului mare, ca în gravurile din tratatele de chiromanţie.

— De ce *Ovid al meu* ? se hotărî, în sfîrşit, să-şi apere cu înverşunare cea din urmă nădejde. De ce Ovid al meu şi de ce, dragă Mario, încăpăţînarea asta să nu admiţi că omul a făcut bine ce-a făcut ? Trebuia oare să mucezească aici, ca noi ? Să aştepte pensie ?... Să-l ameninţe proprietarul de două ori pe an că-l scoate afară ? Poate el a fost mai cu minte ca noi toţi !... Şi de ce să uiţi că a avut întotdeauna gîndul la noi, la Silvia ?... Cîte treizeci de dolari în fiecare an înseamnă, mi se pare, o sumă bunicică... Ba, azi mă tem c-ar reprezenta o adevărată avere... Ia dă, te rog, *Universul* de colo !

Constantin Mogrea luă *Universul*, căută la rubrica bursei cît cotează dolarul şi, pe marginea ziarului începu să calculeze cu creionul : $30 \times 15 = 450$; $450 \times 243 = 109.350$. În cincisprezece ani, patru sute cincizeci de dolari : peste o sută de mii de lei... Nu-i

venea să creadă. Şopti rezultatul, ca şi cum trebuia să audă cifrele, ca să-şi controleze amăgirea ochilor : *una sută nouă mii trei sute cincizeci, o sută nouă mii...* Imposibil ! Înmulţi din nou, făcu proba. Nu era nici o greşeală. Banii trimişi pe nesimţite de „vagabondul de peste mări" ar fi însemnat astăzi, adunaţi, această avuţie, pentru ei fabuloasă : 109.350 ; cifrele treceau peste tot ce îndrăznise să închipuiască vreodată, îi păreau în afară de realitatea pipăibilă, ca cifrele astronomice, ca acele ce înfăţişează distanţa de la o planetă la alta, viteza sorilor în văzduhuri. În sertarul lor, unde de treizeci de ani nu se adunaseră niciodată mai mult decît cele cîteva hîrtii albastre la încasarea lefii, aceasta ar fi fost acum o comoară, preţul cu care şi-ar fi răscumpărat, ca robii, libertatea. Îşi scoase ochelarii şi privi, depărtînd ziarul spre flacăra lumînării. Umbra de pe perete acoperi şi ea jumătate de cameră cu o perdea neagră.

— Ce mogorogeşti acolo, omule ? întrebă femeia, lăsînd lucrul cu iglţele înfipte la o parte, presimţind cu nelinişte o nouă pricină de mîhnire.

Constantin Mogrea puse gazeta jos şi se uită la nevastă-sa cu duşmănie.

Găsea un vinovat ; iar asta-i uşură, ciudat de repede, senzaţia de prăbuşire înaintea hîrtiei, unde stătea scris ireparabilul.

Cu toate împotrivirile lui, numai dînsa se grăbise să schimbe banii, să le găsească îndată întrebuinţare. Ea purta deci toată vina ! O bucurie răutăcioasă, o dorinţă prostească de a-i plăti aşa, cu o răzbunare neputincioasă şi umilitoare, toate certurile din fiecare zi, tirania ei neîndurată, îl făcură deodată sarcastic şi crud.

— Ce mogorogesc ? hohoti cu ironie exagerată, ca un actor, şi mărul lui Adam se zbătu gîlgîind în gîtlej. Ce mormăi ? Socotesc prostiile dumneavoastră şi mă bucur. Asta fac, doamnă ! Ştiu că vă plac socotelile : exacte, minuţioase pînă la ultima centimă ! Aveţi colea una care o să vi se pară extrem de interesantă. Poate voiţi să ştiţi cîţi bani am furat noi Silviei ?... Stă calculat, negru pe alb : *o sută nouă mii trei sute cincizeci.* Ascultaţi ? Nici un ban mai mult, nici un ban mai puţin. Una sută nouă mii trei sute cincizeci.

Femeia nu înţelegea.

— Pesemne nu ţi-e bine, omule ! Ce-s vorbele astea ? Ce bani am furat noi Silviei ?

Mogrea bătu gazeta cu dosul mîinii şi rîse, dîndu-şi capul pe spate atît de tare, încît mărul lui Adam păru că iese de la locul lui, aspirînd să ajungă şi el un al doilea cap, mai mic. Cînd sfîrşi de hohotit, se ridică şi puse ziarul sub ochii femeii, lămurind : ăsta-i cursul dolarului, asta-i suma în dolari, asta, transformată în lei, ăsta-i totalul !...

Cifrele scrise cu creion chimic se clătinară palide sub ochii femeii. Cînd înţelese, ceva se topi înlăuntru, ca o flacără suflată. Împinse gazeta cu mîinile, să alunge vedenia. Cu două zile înainte, cetise în acelaşi ziar cum un copil, din joacă, aprinsese focul cu economiile de douăzeci şi cinci de ani ale unei gospodării, cum mama copilului se spînzurase în podul casei, şi nici o deosebire nu găsea între fapta necugetată a copilului şi ruinarea pricinuită, an cu an, de neprevederea lor, vinovată, fără nici o iertare. Faptul divers căpăta deodată un înţeles înfricoşat, ca o întîmplare desfăşurată sub ochi. Ceea ce cetise, distrat şi cu bucurie egoistă că se petrecuse departe, între oameni necunoscuţi, fără să-i atingă pe ei, se lămurea halucinant, ca printr-o pînză destrămată vrăjit, care ar lăsa să se vadă aievea, peste timp şi distanţă, suferinţa şi nefericirea unui seamăn indiferent cu o clipă înainte. Văzu femeia spînzurată cu un capăt de funie, în podul prăfuit al casei, printre lucruri vechi de gospodărie, cu limba neagră scoasă grinzilor afumate. Între nenorocirea lor şi a oamenilor acelora necunoscuţi era acuma o apropiere ; durerea acelora o simţea prin suferinţa ei.

— Aţi înţeles acum ? O să-i facem mare bucurie Silviei, mîine, cînd i-om arăta. Nu e aşa că vă simţiţi mîndră, dumneavoastră care prevedeţi toate ?...

Mogrea, aplecat deasupra ei, o privea cu băgare de seamă mulţumită, aşa cum făcea în laborator cînd turna acizi peste trupurile păsărilor, să scoată, din carnea arsă, oasele albe.

Femeia îşi zvîrcoli făptura puţină, înfipse unghiile în pieptul stors, căutînd să elibereze golul care o înăbuşea înlăuntru. Îşi zbîrci obrazul într-o chinuire de plîns şi, din ochii secaţi, o lacrimă mică, singură, se

stoarse din izvorul uscat, se prelinse încet şi atîrnă în bărbie, tremurînd neputincioasă şi ridicolă.

Nu mai putea plînge.

Era aşa de deznădăjduită tortura trupului ghemuit între perne, cu cea din urmă rămăşiţă a feminităţii — plînsul — pierdută, că omul îşi curmă deodată rînjetul. Bucuria răutăcioasă se stinse. Lucid, ca alt om care s-ar privi de alături, cu ochi reci şi severi, se văzu în puterea nopţii, cînd toţi, pretutindeni, dormeau, în odaia unde au îmbătrînit, chinuindu-se ca doi vrăjmaşi osîndiţi să se sfîşie sub acelaşi acoperiş, să-şi scormonească cu unghiile carnea la cel dintîi prilej ivit, fără milostivire şi fără nici un sfîrşit. „Omul e animalul cel mai crud al Creaţiei", defini Mogrea, ca de la catedră, în faţa elevilor. Şi simţi nevoia să încerce ceva uitat, să rostească un cuvînt ce şi-a pierdut înţelegerea între ei, să rupă blestemul, să se strîngă alături, aşa cum a văzut că fac cerşetorii iarna, în zdrenţe, în faţa focului, unde se stinge cel din urmă cărbune, în spuza răcită.

— Ce sunt prostiile astea, frate ? Ce-nseamnă...

Vroia să spună acuma că nici o vină nu poartă ; că ştie prea bine cum banii aceia s-au dus numai pentru nevoi ce nu îngăduiau aşteptări : o dată, cînd au fost copiii bolnavi de scarlatină, altă dată, cînd i-a trimis medicul o vară la ţară, pe urmă, la şcoală, pentru cărţi, pentru internat.

Degetele lui, cercînd să-i dea mîinile la o parte, atinseră sînul golit şi, la atingerea caldă şi veştedă, se traseră fără voie îndărăt, ca şi cum s-ar fi apropiat de o carne vîscoasă şi respingătoare.

Femeia îşi acoperi sînul.

Ridică ochii spre el. Înţelese dezgustul şi totuşi ea rosti cuvintele de împăcare.

— Haide, culcă-te ! Ai să răceşti dezbrăcat... Pe urmă, iar începi mîine cu ceaiuri şi cataplasme...

Constantin Mogrea nu se ridică îndată de pe marginea patului. Mai încercă să găsească vorbele bune pe care le simţise adunîndu-se şi risipindu-se înainte de a fi rostite. Stătea cu mîinile pe genunchii păroşi şi aştepta.

Umbra se depărtase pe perete, îi întorsese spatele uriaş şi încovoiat, aşteptînd şi dînsa.

— Tot am s-o pun pe Silvia să-i scrie mîine ! decise Mogrea într-un tîrziu, ca să spună ceva.

Apoi își scuturâ papucii din picioare și se întinse în pat. Umbra de pe zid se mistui.

Dincolo, în camera Silviei, dunga de lumină era acum stinsă.

Constantin Mogrea a tras lumînarea aproape de cap, a deschis cartea la semn și începu să cetească pagina întreruptă : ...„Nu mai încape nici o îndoială acum că omizile procesionare de pin sunt înșelate de instinct. Experiențele lui Fabre au făcut dovadă deplină. Era vorba să se verifice dacă aceste omizi, care circulă după hrană în lanț neîntrerupt, stabilesc o ordine în mersul lor, ceea ce ar presupune o organizare a colectivității, puse sub o conducere. Fabre a strămutat în acest scop un lanț de omizi procesionare pe un trunchi de copac gol și cojit, unde nu puteau găsi hrană ; a împreunat inelul, așa că omizile, urmîndu-se una pe alta, se învîrteau în cerc închis. Trei zile, cît a durat experiența, ordinea inelului n-a fost întreruptă decît noaptea, pentru odihnă ; a doua zi, omizile formau la loc procesiunea și continuau a se învîrti, una pe urma celeilalte, orb și stupid, fără nici un semn de descurajare și fără nici o încercare de a rupe disciplina, impusă de această adevărată mistificare a instinctului. S-ar putea crede deci..."

Afară, picăturile dezghețului șuroiau neîntrerupt. Femeia gemu prin somn. Începu al doilea cîntat al cocoșilor, depărtîndu-se, slăbit, către marginea orașului, peste cîmpuri negre, din cătun adormit, în cătun adormit.

*

Amîndouă ferestrele de la camera Silviei dădeau în stradă.

La început, în primii ani ai gospodăriei lui Mogrea, acolo fusese salonul de primire, orînduit așa cum se aflau pe vremea aceea, desigur, cel puțin treizeci de odăi pentru musafiri în tot tîrgul. Cîteva jilțuri, îmbrăcate, peste catifeaua roșie, cu învelitoare de doc alb, o pianină neagră, în colț, o masă ovală, la mijloc ; pe peretele zugrăvit vișiniu, două cromolitografii în rame groase, bronzate, reprezintînd : una, un cavaler cruciat, în armură grea, sub turnul unui castel, luîndu-și adio de la o femeie în straie albe, înconjurat de doi ogari înalți și

îndreptîndu-se către calul tropotind nerăbdător în șeaua cu zale ; cealaltă înfățișînd, sub turnul negru al aceluiași castel, femeia îngenuncheată peste cadavrul cavalerului, întins pe o targă, cu mîinile încrucișate pe pieptarul de oțel, alături de cei doi cîini privind trist în pămînt.

Cînd se înmulțiseră copiii și Silvia sfîrși școala, i-au strămutat patul de fier, vopsit alb, de la internat, măsuța de lucru și mașina de cusut, și astfel, fostul salonaș, transformat în antret și cameră de lucru, mai slujea și acum, printr-o neabolită tradiție, ca odaie de primire pentru puținii și rarii oaspeți ai casei.

La una din ferestre, Constantin Mogrea, cu mîinile la spate, în picioare, privea de multă vreme, fără să se miște. Peste drum era o fierărie ; de la șase dimineața începeau să bată ciocanele. Acum, doi ucenici potcoveau un cal. Cel mai mic, cu șorț negru și unsuros de piele (Mogrea știa că-l cheamă Ghiță, după cum știa amănunțit numele și păsurile fiecărui gospodar din toată ulița), ținea pe genunchi copita îndoită din încheietură, celălalt ucenic răsucea și rupea caielele, apoi pilea rotund capetele de fier moale și unghia. Cum roibul era neastîmpărat, se învîrtea și smucea piciorul din strînsoare la fiecare răsucitură de clește ; înjurăturile curgeau. Alături, un popă de țară, de bună seamă stăpînul, scotea ceva dintr-o legătură albă și ronțăia, rezemat de căruță, așteptînd.

Prin geamul deschis, să lase înlăuntru cea dintîi suflare a primăverii, pătrundea un miros înecăcios de copită arsă. Dar Mogrea respira aerul acela fără să simtă mirosul greu ; era cu gîndul în altă parte.

La spatele lui, pe canapea, stăteau Silvia și Emil. Nu-i auzea vorbind, își închipuia că poate își strîng mîinile tăcuți, așa cum fac toți logodnicii, de cînd a început lumea ; își dădea seama că prezența lui acolo îi stinghereștе, că ar trebui să plece, și nu putea născoci un pretext să-i lase singuri. Tuși, ca să amintească așa că e acolo, și numai după aceea se întoarse.

Nici Silvia, nici Emil nu tresăriră. Nici nu s-au mișcat.

Stăteau în cele două capete ale canapelei, depărtați. Silvia nu lăsase pînza de pe genunchi, acele cu gămălie din colțul gurii. Emil învîrtea între degete un fir de ață, stîngaci, privindu-și vîrful ghetelor cu stropi cenușii de glod uscat.

Lui Mogrea îi fu milă și ciudă.

Ar fi dorit să-i întîmpine privirea o fată voinică, înaltă și mlădie, cu obrajii transparenți, cu ochii lucitori și vii ; lîngă ea, un tovarăș vînjos și îndrăzneț, cu mișcările libere și nesilite ; o pereche din acelea care fac trecătorii, în stradă, să întoarcă ochii cu admirație și invidie. În locul lor, în capetele canapelei, stăteau două vietăți ugilite, timide, cu vlaga vieții pierită înainte de a o fi trăit.

Aceștia aveau să-i continue, monoton și cenușiu, viața lui monotonă și cenușie.

Silvia avea părul bălan șters, ochii galbeni, mîinile anemiate, și toată înfățișarea ei amintea copiii limfatici, îmbătrîniți de timpuriu, trist, între sticluțe de medicamente, în cămări fără soare. Mogrea o asemăna întotdeauna cu lujerele crescute în pivniți, apoase și albe, întinzînd deznădăjduit frunzele palide către obloanele pe unde se furișează o lamă de lumină. Iar viitorul ei tovarăș, cu părul tuns cu mașina, cu urechile depărtate de țeastă, cu umerii înguști, cu cravata legată strîmb, cu mînecile scurte, lăsînd să se vadă, prea lat, manșetele tari și rotunde, părea un ucenic în concediu, îmbrăcat în straie de duminecă, neștiind unde să-și așeze mîinile.

Mogrea cunoștea prea bine toată viața lui de trudă încăpățînată, între dicționare colbăite și teancuri de fișe, departe de ispitele ușuratice ale tinereții, muncitor liniștit și închis deșertăciunilor ; știa că, pentru copila lui săracă și de searbădă înfățișare, un asemenea logodnic însemna un neașteptat noroc ; și totuși, nu-și putea alunga gîndul că ar fi iubit, fără îndoială mai mult, un ginere care să-i inspire mai puțină stimă, dar să-l cucerească prin toate îndrăznelile și cusururile adevăratei, nebunești tinereți. De altfel, și pentru specialitatea lui, filologia, disecare meticuloasă de cuvinte moarte, simțise întotdeauna o disprețuitoare compătimire.

Își luă pălăria, gata să plece.

Emil desfăcu firul de ață albă, răsucit pe deget, ridicîndu-se și el.

— Nu mai rămîi ? întrebă Silvia, cu buzele strînse, ca să nu scape boldurile din colțul gurii, pe care le ținea așa, la îndemînă, dintr-un vechi și nedezbărat obicei din școală.

— La patru era vorba să mă întîlnesc cu Tomovici Emil se uită la ceas. E ora patru fără un sfert !

— Tot n-ai sfîrșit ! se miră Mogrea.

— Ce să sfîrșești ?... Pentru două camere și bucătărie optsprezece mii și dările ! Într-o mizerie de tîrg ca acesta ! Mai e de-nțeles cu așa oameni ?... Pe urmă, nu se liberează decît la Sfîntul Dumitru ! Putem aștepta pînă atunci ?

Silvia vru să spună că, dacă nu se poate altfel, n-au altceva de făcut decît să aștepte. Dar simți că roșește și tăcu, aplecată mai tare pe pînză, să nu i se vadă obrajii

— Poate mai sunt altele. Nu s-au sfîrșit toate casele din tîrg ! spuse Mogrea într-o doară, de lîngă ușă, ștergînd borul pălăriei cu mîneca hainei.

— Mai sunt. Desigur că mai sunt ! Dar toate, mai scumpe... A ajuns o adevărată nebunie.

— Eu zic să lăsăm atunci să treacă Sfîntul Gheorghe ! își dădu Silvia părerea, aruncînd o privire complice lui Mogrea.

De dimineața hotărîseră amîndoi să scrie unchiului Ovid, și acum se gîndea că după cinci-șase săptămîni, cînd va veni neîntîrziat răspunsul, toate se vor schimba cu desăvîrșire.

Mogrea înțelese și se grăbi să-i vină într-ajutor.

— Și eu cred mai prudent. Poate pînă atunci se modifică și legea....

— Legea ?... Dar toate legile, în țara asta, sunt bune. E vorba cine le aplică, iar cine le aplică, nu le aplică pentru noi ! se indignă Emil și îndată, speriat de propriul său glas bătăios, tăcu, în picioare, așteptînd să-și ia ziua bună.

De sub încreștitura pantalonului, acolo de unde se vedea ciorapul de lînă alb, urechea cu cusătura roșie a ghetei, ieșită la spate, părea că s-a ciulit să asculte și ea, mirată, explozia aceasta nemaipomenită de bărbăție.

Apoi au plecat amîndoi : Constantin Mogrea spre un capăt al străzii, viitorul ginere spre celălalt capăt. De pe acum n-aveau ce-și spune.

Singură, Silvia împături bucata de pînză, așeză deasupra foarfecele mici, nichelate, înfipse acul, scoase degetarul, care făcu o pocnitură slabă ca a unui pistol copilăresc de soc, și, nerăbdătoare, se instală la mesuța de la fereastră.

A deschis cutia cu plicuri, desfăcu foaia de hîrtie înainte şi rămase pe gînduri, cu ochii afară, căutînd cuvintele scrisorii. Fără să-şi dea seama, atingea de obraz, cu o senzaţie plăcută de dezmierdare, mugurii de salcie, pufoşi ca blana de pisică, dintr-o creanguţă adusă de Emil. Alături avea ultima scrisoare de la unchiul Ovid, veche de cinci ani. Se gîndi, visătoare, la acest om îndepărtat, pe care nu şi-l mai amintea la chip, pe care abia îl cunoscuse, care, după cît se pare, o iubea şi nu o uitase, acolo, pe tărîmurile lumii aceleia necunoscute şi stranii. Căută să şi-l închipuie.

În plicul lungăreţ, cu timbre roşii şi verzi, unde se afla gravat chipul lui Washington, cu ochii fini şi cu părul pudrat şi împletit în coadă peste gulerul uniformei, erau cuvinte puţine. Ce fel de om va fi fiind ? Un timp umblase prin casă o fotografie a lui, de cînd juca în trupa de operetă, în costumul unui prinţ vienez... Avea, pe cartonul palid, ochii vii, părul negru, gura tînără, cu mustăţile rase, trupul subţire şi elastic ; însă nu se cunoştea acolo, de sub pasta fardurilor, peruca încreţită şi costumul de irod, nu se cunoştea care va fi fost înfăţişarea lui adevărată şi ce era adăugat la ea, din tuburile cu vopsele şi creioanele colorate, înaintea oglinzii, pentru amăgirea scenei.

Dar ea nu şi-l putea imagina altfel decît aşa cum a văzut stăpînii de plantaţii şi de ferme în filmele de cinematograf şi zugrăvit pe cutiile roşii de cacao. Cu o pălărie mare pe ceafă, cu pieptul deschis în cămaşa cu gulerul răsfrînt, cu faţa bronzată de soare, cu o pipă în colţul gurii, păşind rar cu cizmele roşii printre copăceii de cafea şi printre arborii de cacao, unde un şirag de negri musculoşi şi goi poartă pe umăr panere încărcate.

La marginea cîmpului îl aşteaptă un cal înşeuat, abia stăpînit în frîu de un copil mulatru, cu dinţii albi, ca în reclamele de „Odol". Unchiul Ovid se apropie, scutură pipa şi o aşează în buzunarul de la piept al cămăşii, dă un ordin, arătînd cu mîna spre parcelele geometrice ale plantaţiei de arbuşti ; un supraveghetor ascultă cu capul descoperit ; aleargă o femeie neagră cu un copil în braţe, plîngînd. „Bine ! Să fie scutită de lucru pînă se însănătoşează copilul. Să-i trimitem medicamente şi s-o înscrii cu cinci dolari ajutor !" spune unchiul Ovid, împinge tocul de piele galbenă al revolverului la spate, saltă în şea şi duce degetul la pălăria cafenie cu boruri mari şi cu panglica în-

gustă. Calul sare într-o parte, joacă încordîndu-şi gîtul, bate din copită nervos. Acuma se vede depărtîndu-se la trap, printre ierburi înalte, despărţite de vînt în valuri unduioase, către un *bungalow* ascuns după copaci cu frunza lată, de unde îi năvălesc în întîmpinare, cu lătraturi bucuroase, doi cîini uriaşi.

Silvia zîmbi acestei viziuni încîntătoare, şi urzelile închipuirii se suprapuneau confuze priveliştei de pe geam.

Calul din faţa fierăriei era potcovit, stăruia numai mirosul de unghie arsă. Ucenicul ajută la înhămat, popa scoase de sub poalele antereului punga să plătească, se uită la un ceas mare de nichel, urcă în căruţă, punînd piciorul pe butucul roţii, aşează la picioare, în fîn, legătura albă, întoarse capul cu barba roşcată, să spună ceva, şi dădu bici. Căruţa durui spre barieră.

În piaţa triunghiulară, cu urme de zăpadă încă nezvîntate cu totul de cel dintîi soare primăvăratic, nu mai rămăsese nimeni.

Un om de omăt se ţopea în bătaia caldă a vîntului. Capul i se pleca trist pe piept, o mînă muiată căzu la pămînt ; acum, omul nu mai avea decît un singur braţ îndoit, strîngînd la piept un toiag prea mare pentru dînsul, şi părea împuţinat şi îmbătrînit într-o singură noapte. O pasăre mică veni în zbor, i se aşează pe umăr, ciugulind ceva sub aripă, răsuci capul vioi spre dreapta şi spre stînga, îşi zburli penele cenuşii, zări pisica roşie a lui madam Alexandrescu traversînd strada glodoasă pe vîrful pietrelor, scuturîndu-şi labele la fiecare pas, şi, cu un ţipăt ascuţit, săgetă pe acoperişul vecin.

Capul omului de omăt se înclină mai tare, ca al unui moşneag care a sfîrşit de moţăit şi adoarme.

„Aveţi o scrisoare din Europa, din România !" îi spune unchiului Ovid, în capul scărilor, bătrîna Annie, servitoarea credincioasă, care-l însoţeşte de zece ani în toate peregrinările. Unchiul Ovid aruncă pălăria pe o masă, se aşează în balcon, într-un jilţ de paie, aprinde pipa, şi flacăra chibritului joacă aproape invizibilă în bătaia dogorîtoare a soarelui. Întinde picior peste picior, priveşte cu înduioşare timbrele din ţară şi, închizînd din ochi să se apere de fumul pipei, rupe încetişor marginea plicului. „A ! Asta-i de la Silvia. Biata fată !... Trebuie să fi

crescut mare, e, desigur, domnişoară acum. Ia să vedem ce scrie ?... Poftim, se mărită ! Şi eu nici nu mă gîndeam ! Asta nu se poate. În România trebuie să fie viaţa foarte grea acuma, e o ţară săracă cu valuta lor ! Iute cerneală şi hîrtie... Nu ! Lasă masa ! Mai tîrziu. Nu iau dejunul acuma. Numai după ce termin de scris. E o datorie. Nu pot lăsa oamenii să se chinuie acolo..." Annie îl priveşte cum scrie, cu mîna la gură. Se răceşte mîncarea stăpînului, dar nu-i pare rău. Trebuie să-i iubească grozav de mult mister Ovid pe cei de acolo, din Europa, dacă îşi uită de masă ! „Ştii tu unde merge scrisoarea asta, Annie ?" întrebă zîmbind unchiul Ovid, după ce a terminat şi a pus tamponul peste iscălitură.

Annie rîde cu mîna la gură, de i se văd toţi dinţii albi. Ea e o proastă, nu ştie nimic ; nici nu-şi închipuie cum poate fi Europa aceea, unde oamenii vorbesc treizeci de limbi încurcate şi s-au bătut cu tunurile pentru cîteva mile de pămînt. „Scrisoarea asta se duce la nepoată-mea Silvia... Am jucat-o pe genunchi ; era o fetiţă foarte drăguţă atunci, blondă, cu ochii albaştri. Îi făceam jucării din scîndurele, vaporaşe şi trăsuri cu şuruburi de lemn. Acuma e domnişoară, se mărită... Tu eşti o proastă, Annie, tu nu poţi şti cît mi-e de dor uneori de necăjiţii aceştia de departe şi cum mă hotărăsc în fiecare an să plec două luni să-i văd. Annie, tu ştii ce e nostalgia ?" Annie rîde şi e bucuroasă şi ea. Nu ştie ce e nostalgia, dar e fericită că pe mister îl iubeşte cineva departe şi i se pare caraghios că mister a avut cîndva vreme de pierdut, să tocmească jucările din scînduri, ca Tom, băiatul ei, cînd era mic şi se juca în cîmpul cu trestie de zahăr.

Silvia lăsă jos crenguţa cu muguri pufoşi. Muie peniţa în cerneală. O clipă privi în capacul călimării, unde se vedea, reflectat strălucitor în globul nichelat, capul şi jumătate din trupul ei, minuscul, diformat, aşezat înaintea unei foi microscopice de hîrtie. Înclină fruntea şi începu să scrie mărunt, din capul paginii :

„Iubite unchiule..."

*

La cincisprezece august, cînd după calendarul răsăritean se sărbătoreşte Adormirea Maicii Domnului, la marginea oraşului e iarmarocul cel mare din fiecare an, vestit în toată Moldova.

Cu două săptămîni înainte, în cîmpul dintre cazărmi și cimitir, răsar într-o noapte bărăci de scînduri, corturi cenușii de pînză, înălțate pe drugi de fier și pe * frînghii ; panorame cu vederi groaznice de ciumă, de război și de cutremure, zugrăvite pe mușamale deasupra intrării ; circuri și menajerii care duhnesc de departe a maimuță și a grajd ; roate cu numere negre și roșii, pentru încercarea norocului ; minuni nemaiauzite : păianjenul cu cap de om, cea mai grasă femeie din cele cinci continente, Ion Suciu și Marin Greceanu, cel mai scurt și cel mai înalt recrut român, omul de fier care rupe lanțuri în dinți, crocodilul biciclist, înotătorul din Tokio și alte nenumărate grozăvii ce nu s-au mai pomenit de cînd lumea.

Toți copiii tîrgului nu mai au astîmpăr. Dau tîrcoale corturilor, deasupra cărora flutură vesel, în vînt, steguleț tricolore, se împrietenesc cu odraslele comedianților din vagoanele de scînduri, își vînd cărțile de școală pentru a căpăta biletul care le dă drept să asiste la dejunul șarpelui boa ce adumică, dintr-o înghițitură, un iepure de casă viu și poate înghiți, cu aceeași ușurință, un miel, o căprioară sau un vițel.

Către margine e tîrgul de vite, unde se întinde o negură de căruțe, de cai și boi însemnați cu pete sinilii și roșii în frunte ; o furnicare și o larmă de oameni fără hodinire pînă la asfințitul soarelui.

Dar partea aceea a iarmarocului e umblată mai mult de oameni de țară, care-și fac negustoria cu îndelungi și aprige precupețiri, cu tocmeli disperate și adalmașuri prelungite pînă la ziuă, în magherniţele cu miros sfîrîit de mititei și de fleici și cu scîrțiit plîngător de scripcari... Tîrgoveții sunt ispitiți mai cu seamă de bărăcile din mijloc, de sunetele pianelor mecanice, de ocheanele și oamenii de ceară din panoptic, de muzica ventrilocă a gramofoanelor.

E singura înfrigurare ce cuprinde orașul acela adormit, o dată pe an, trezind ochii lîncezi de la veșnica priveliște prăfoasă și neturburată a uliţelor somnoroase.

Nici Constantin Mogrea n-a scăpat de data aceasta. Trei ani în șir a născocit tot soiul de afaceri grabnice, care să-l scutească de o după-amiază și o seară petrecute în larma asurzitoare și în mirosul uleiului de gogoși, tîrînd

* În textul de bază, greșit „de" *(n. ed.)*.

după el familia în straie de duminecă, printre ghionturile mulțimii.

Acum n-a mai știut ce născoci. Mai ales după atîta stăruință a lui Emil și a Silviei.

Copiii au luat-o înainte. Mogrea, la portiță, cu bastonul la subțioară, răsucind o țigară, așteaptă să se întoarcă nevastă-sa care a uitat cheile. „Femeile bătrîne, cînd fug, seamănă cu găinile speriate", nu se poate opri să gîndească, privind cum vine repede pe cărarea cu lespezi de piatră, nevastă-sa, în jacheta ei neagră și ponosită, cu o pălăriuță demodată peste părul alb.

— Erau sub saltea... Nu de alta, dar parcă toate servitoarele au ce au cu zahărul ! Ei. ce a făcut Emil ?... întrebă cu glasul mai încet, nerăbdătoare să afle.

— Ce putea să mai facă ? A iscălit contractul și a rămas așa ! De-acum s-a isprăvit. s-or mulțumi și cu două camere. Toată lumea se strîmtorează ! Dacă...

Era să spună : „Dacă dădea Ovid vreun semn..."

Își înăbuși însă vorba în gîtlej și merse tăcut, lovind cu bastonul în bordura de granit a trotuarului. Amîndoi își știau, îndreptat într-acolo, gîndul... De cinci luni, de cînd plecase scrisoarea Silviei, nici un răspuns nu venise, nici scrisoarea îndărăt.

La început așteptaseră poșta fără să-și ascundă nerăbdarea. În socotelile lor, ajutorul de la Ovid își făcuse loc cu o sumă din ce în ce mai crescută, pentru a îndestula cele mai mărunte lipsuri ale viitoarei gospodării. Trei sute, patru sute, cinci șute de dolari de-abia ajungeau. Pe furiș, Silvia își însemnase într-o listă, rectificată în fiecare zi, toate lucrușoarele de neapărată trebuință. Consultau cursul bursei, se bucurau cînd creștea schimbul dolarului ; din cataloagele magazinelor de lingerie, de ustensile pentru bucătărie și de mobile. din vitrine, alegeau după îndelungi chizbuieli, subliniau cu creion roșu și albastru obiectele ce nu se cuveneau scăpate din vedere. Viața lor de aprigă strîmtorare se răzbuna în această amețitoare risipă imaginară, și lucrurile de care se lipsiseră de multă vreme, micile lor dorinți secrete, ieșeau la iveală, se cereau împlinite de astă dată fără nici o amînare ; ei singuri rămîneau pe gînduri înaintea hîrtiilor cu socoteli,

mirîndu-se cu înduioşare de îndelunga lor resemnare de pînă acum.

Nici nu-şi mai puteau închipui cum viaţa ar mai fi cu putinţă de îndurat mai departe fără acest ajutor, aşteptat din ceas în ceas.

Pe urmă, tăcerea prea îndelungă începu să-i îngrijoreze. Nu ştiau cum s-o explice.

Cînd se împliniră trei luni, n-au mai pomenit nici un cuvînt ; se prefăceau că au renunţat la această nădejde, că s-au resemnat, că nu mai aşteaptă decît să stoarcă sărăciei lor încă o economie, un împrumut căpătat cu grea camătă. De cîte ori bătea însă factorul în portiţă, tresăreau fără să-şi poată stăpîni nerăbdarea, aruncau pe furiş ochii la timbrele scrisorii, nu ştiau să-şi ascundă dezamăgirea. Şi cele mai copilăreşti speranţe stăruiau încăpăţînat în ascunzişurile lor de suflet ; şi unul şi altul, fără să fie cu nimic îndreptăţiţi la aceasta, păstrau convingerea neclintită că tăcerea îndelungată a lui Ovid e mai degrabă un semn bun, că, desigur, se pregăteşte să le facă o bucurie neaşteptată ; poate să vină el singur în ţară, aşa cum cade, prin surpriză, în mijlocul unei mese ori seara, cînd stau să cetească gazeta la lumina lămpii, un adevărat unchi din America.

Drumul pînă la platoul iarmarocului ducea prin faţa cazărmilor.

Astfel. Mogrea şi nevastă-sa, în urma copiilor, păşeau pe acelaşi pămînt, călcat de picioarele lor atunci cînd s-au plimbat odinioară, în fineaţa cu iarba înspicată şi coaptă, spre zăvoiul cu plopi şi sălcii brumate de praf argintiu. Ca întotdeauna, nici o cîlpă însă amintirea nu li s-a întors către acel ceas, singur în viaţa lor, mort şi şters pentru totdeauna, petrecut ca în altă viaţă, trăit în altă planetă.

Pe drumul colbos, în faţa santinelei cu baioneta la armă, se îndreptau spre lunca rîului un soldat şi o slugă, ţinîndu-se de mînă. Femeia muşca în buze colţul tulpanului untdelemniu, cu ochii plecaţi ; soldatul, cu capela prea largă pentru capul tuns pînă la piele, asudat, îşi tîra bocănind cizmele grele, cu praful aşternut gros şi gălbiu pe încălţămintea dată cu unsoare. În mîna asudată ţinea ascuns un şirag de mărgele albastre ; se putea ghici că vrea să le dăruiască femeii, că nu ştie cum să facă şi că

așteaptă să ajungă mai departe, unde e cîmpul gol, ca să prindă curaj și să i le înnoade în jurul gîtului.

Mogrea și nevastă-sa, posomoriți în gîndurile lor, aruncară o privire ostilă acestor doi ibovnici lălîi și neîndemînatici, parodiind uitata lor nebunie. Și uitătura lor dușmană nu era pricinuită de nici un regret, de tristeța nemîngîiată a nici unei amintiri, ci numai fiindcă nu mai puteau înțelege ce îndemn fără un sfîrșit scîrbos și animalic mîna pe drumul prăfos perechea încleștată în degetele lor asudate.

De la marginea tîrgului i-a înghițit îndată forfota legănătoare a mulțimii, împingîndu-i printre bărăci și corturi, strînși unul lîngă altul, de nu puteau vedea unde calcă în colbul moale ca o blană.

Au umblat de colo-colo, trecînd pe la scrînciobul cu cai de lemn, unde un jandarm în tunica albastră călărea cu seriozitate fericită și prostească printre copii, întinzînd înainte picioarele prea lungi ; au intrat la circul unde un gimnast în tricou roz se arunca planat de la un trapez așezat în vîrful cortului de pînză și unde un cal alb și bătrîn, după ce a dansat în tactul fanfarei poloa poloneză, l-a arătat pe Mogrea, cu trei lovituri de picior, în hohotul de rîs al galeriei, drept cel mai bețiv cetățean al tîrgului. S-au oprit la roata norocului, unde cu doi lei se poate cîștiga un serviciu complet de bucătărie turnat în aluminiu ; au văzut ciocanul pentru încercarea puterilor, unde, cînd izbești puternic, plesnește în vîrful prăjinii o capsă, ca un pistol ; s-au plimbat prin labirintul oglinzilor, unde s-au izbit la fiecare pas, înșelați de jocul sticlelor poleite ; s-au fotografiat la fotograful *à la minute*, care în cinci minute scoate, pe cartonul șters, un chip ce seamănă în același timp cu Madona lui Botticelli și cu șahul Persiei ; s-au uitat prin ocheanele rotunde, unde se vede ciuma de la Hamburg, lupta de la Verdun, asasinarea împărătesei Elisabeta și naufragiul „Lusitaniei".

Constantin Mogrea era amețit de haosul pianelor mecanice și al fanfarelor cocoțate pe estrade de scînduri, de strigătul clovnilor și atleților îmbrăcați în tricouri roșii, de mirosul cărnei fripte, amestecat cu cel de sudoare, de tutun ieftin, de praf și de ulei rînced. Picioarele îi lunecau pe coji de harbuz și ciocălăi de popușoi fiert, pe rămășițe de fructe putrede și cutii goale de rahat ; în urechi îi ăuiau goarnele de carton, fluierile de la biciuștile împletite

cu canaf roşu în vîrf, balonaşele de cauciuc, care ţîpă plîngător, dezumflîndu-se. Pe haine simţea atingîndu-se mîini lipicioase de sudoare şi zaharicale topite ; valurile de lume îl desprindeau de ceilalţi, îl tîrau într-o parte, sub cortul unde un om păros şi cu muşchii înnodaţi sub piele ca împletitura colacilor arunca, cu un zîngănit răsunător, pe scînduri, un lanţ rupt din simpla încordare a pieptului, şi de unde trebuia să se întoarcă să-i caute pe ai săi, ridicîndu-se în vîrful picioarelor şi privind peste capetele cu basmale împestriţate, chipie şi pălării, căciuli de ţară şi umbrele multicolore.

Era istovit, cu picioarele dureroase, pe gene simţea colbul aşezîndu-se ca o ninsoare fină ; cînd ştergea sudoarea de pe obraz, pe batistă rămîneau pete negre ; totuşi, Mogrea uitase plictiseala şi dezgustul de la început ; într-o desfătare copilăroasă şi naivă, se lăsă purtat în bazarul acesta zgomotos şi provizor, cu strălucirile de tinichele şi sticle colorate, steguleţe de hîrtie şi costume de paiaţe, cu întrecerea asurzitoare a orchestrelor şi a fanfarelor, a orgelor şi a pianelor mecanice, a glasurilor şi a pocniturilor de jucării şi de arme de tablă, cu tot vălmăşagul acesta de petreceri şi de bucurii vulgare, de pe urma cărora, peste cîteva zile, n-avea să mai rămînă decît cîmpul neted, pustiu şi tăcut, cîţiva ţăruşi albi, uitaţi în pămînt, şi ţărîna bătucită de picioare.

Nu mai aşteptă îndemnul copiilor ca să intre şi la menajeria unde se vedea, zugrăvit, afară, lupta dintre un leu şi o tigroaică, într-un pustiu cu nisip galben, sub doi palmieri înalţi, cu un smoc de frunze verzi, metalice în vîrf.

Copiii se îmbulziră îndată înaintea cuştii cu maimuţe, întinzînd printre gratii bucăţi de covrig, smulse repede, ronţăite lacom de animalele cu figuri de băbuşti pitice şi cu pielea spatelui roasă, roză şi necuviincioasă.

Se afla, într-un culcuş de paie mucede, şi un leu jigărit şi somnoros, privind cu ochi nepăsători la oamenii care, fără voie, se fereau departe de fierul cuştii ; era şi o panteră, plimbîndu-se neobosit după gratii, oprindu-se să-şi lingă laba, ca o uriaşă pisică, şi zvîcnind, cu un salt înăbuşit în spaţiul strîmt, către o mînă rezemată imprudent de încuietoarea uşii, de unde se retrăgea îndată, cu o tresărire înfricoşată. Într-o cutie de lemn, din rumegătura de ferăstrău, un şarpe boa îşi mişcă inelele trupului

rece, înălțînd un cap mic, turtit, cu ochi rotunzi și pătrunzători, care păreau că văd prin carne și prin pereții de scînduri, dincolo de oameni.

Constantin Mogrea se plecă să explice nevestei, cu o autoritate oarecum profesională, nu importă ce curios amănunt în conformația mușchilor de la gît, puternici să strivească oasele celor mai voinice mamifere ca un clește de oțel. Atunci i se păru că aude un glas care-i amintea ceva foarte îndepărtat și a întors capul.

Păzitorul în haină roșie, cu nasturi de alamă și galoane de fir înverzit, îi întindea, din teancul de subțioară, un program. Scotoci în buzunar după bani mărunți și, cum privea fața zbîrcită a paznicului, buzele scobite înlăuntru, peste gingii fără dinți, mîna tremurătoare, întinsă după bani, căutînd să-și lămurească unde a mai văzut pe omul acesta gheboșat în haina de postav roșu, croită pe alt trup mai mare, Mogrea tresări deodată și lăsă mîna să-i cadă, de spaimă. Cuștile cu gratii negre se depărtară și se legănară ca pe puntea unei corăbii. Mai tîrziu, cînd se gîndea la clipa aceea, nu putea asemăna senzația pămîntului fugit de sub picioare decît cu groaza simțită cînd era copil și cînd un mal al Siretului s-a prăbușit tîrîndu-l în apă.

Din ochii lui lărgiți și ficși, Maria bănui ceva plin de înfricoșare. Cercetă și dînsa, mai sfredelitor, chipul omului cu buzele aduse înlăuntru, peste gingiile fără dinți. Geanta neagră îi tremură în mînă. N-a fost nevoie decît de privirile lor, repede schimbate cu spaimă și deznădăjduire, ca să se înțeleagă.

— Ovid !...

Paznicul întoarse repede capul să-și ascundă fața, se plecă deasupra șarpelui, căutîndu-și de lucru în culcușul umed de făină de lemn. Reptila își frecă prietenos gîtul rece de mîna întinsă, care-i aducea întotdeauna hrana ; scoase iute ca o săgeată, în semn de nerăbdare, limba subțire, despicată și neagră. Afară izbucni valsul plîngător al unei minavete. Șarpele își legănă capul cu ochii sticloși, după tactul muzicii demodate. Și omul nu mai arăta decît ceafa cu părul alb, vinele și tendoanele întinse ale gîtului ; și cum stătea cu un genunchi în pămînt, talpa întoarsă a ghetei expunea un petec pus de curînd, bătut în ținte albe de lemn.

Nimeni, în afară de ei, n-a văzut, n-a bănuit.

Silvia și Emil se opriseră înaintea cuștii unde pantera își continua cursa neobosită, atingîndu-și blana de gratii ; copiii aruncau fructe maimuțelor. Și nici Mogrea, nici femeia n-au simțit în cea dintîi clipă nici o milă pentru omul ajuns acolo, după cine poate ști ce îndelungate peripeții și căderi nespuse, în baraca cu jivine duhnitoare, călătorind din bîlci în bîlci, dormind pe gunoiul iute și putred, cu căpătîi din haina de postav roșu, sub ochii hipnotici ai fiarelor care încep a mugi, zgîlțîind gratiile, după miezul nopții, cînd urletul bîlciului adoarme și se întinde amăgitoarea tăcere a junglei.

Nimic nu i-ar fi putut înduioșa. Nici înfiorătoarea povestire a întîmplărilor, dacă ar fi fost spusă.

Acum, în sufletul lor coborîse un întunerec pustiu, ca după un incendiu stins. Și dacă nu rosteau un cuvînt, era fiindcă nu găseau unul îndestul de aspru și de răzbunător pentru sluga în haină roșie ; tîlharul care le furase cea din urmă amăgire a vieții îi lăsase acolo, în baraca cu mersul neliniștit al fiarelor, cu mîinile spînzurate, plini de spaimă și cu orice nădejde pierită, ca după un foc ce le mistuise tot și-i arunca să bîjbîie într-o noapte fără sfîrșit.

Mogrea se uită cu scîrbă la omul ghemuit jos. Dacă ar fi putut, l-ar fi lovit cu piciorul.

S-au îndreptat amîndoi spre ușă. Au început să urce scările cu ochii în jos, la treptele cu urme de praf și cu fire crucișe de paie. Femeia s-a oprit în drum, a răscolit în geanta neagră, printre chei și batistă. A strîns ascuns în mînă două hîrtii, a șovăit înainte de a scoborî, apoi repede, în vîrful picioarelor, s-a dus pînă la cutia de unde omul nu înălța capul, a așezat încetișor hîrtiile împăturite pe margine și a fugit îndărăt, după ceilalți, cu mersul acela comic, de găină speriată, pe care îl au întotdeauna femeile bătrîne cînd se grăbesc.

Afară, colbul înălțat deasupra furnicarului de norod și al panoramelor cu stegulețe fluturate vesel, în vînt, se aurea în bătaia asfințitului. Un soldat suflă dintr-o goarnă de carton la urechea lui Mogrea.

Deasupra norului de praf, un balon mic, albastru, de gumă, scăpat din sfoară, se ridica repede în seninul cerului, abia se mai vedea, se legănă un timp, apoi, împins de vînt, pluti departe, spre răsărit, spre cîmpuri.

Toate privirile fuseseră atrase irezistibil de jucăria plutitoare. Şi muzicanţii unei fanfare, pe podişca lor de scînduri, suflau în alămuri şi clarinete cu ochii ridicaţi într-acolo. Cînd nu se mai văzu, privirile se întoarseră la pămînt, învăluite de o nelămurită întristare.

Constantin Mogrea grăbi să-şi ajungă familia, luptînd anevoios să pătrundă zidul des şi mişcător al mulţimii. Un şcolar îşi ascunse, speriat, ţigara în podul palmei, la spate, şi salută cu respect exagerat.

Ca să nu se piardă unul de altul, familia lui Mogrea mergea acum în şir. Înainte era Silvia, ridicînd umbrela de mătase roşie peste capete, apoi Emil, cu pălăria aşezată stîngaci pe vîrful creştetului, ceilalţi copii, Maria, el, cel din urmă. Şi cum trecea bastonul sub braţ, să-şi şteargă fruntea de sudoare, fără pricină, Constantin Mogrea văzu în închipuire, pe un glob uriaş, ca acel din cancelaria liceului, văzu tîrîndu-se încet un şir de omizi, în lanţ închis, ca un meridian peste conturul continentelor şi albastrul mărilor, fără nici o ţintă, orb şi neîntrerupt, monoton şi fără scăpare ; alte omizi procesionare de pin, mînate orb şi stupid de aceeaşi mistificare a instinctului care nu le lasă să moară, dar nici să trăiască o liberă şi deplină viaţă.

Se alătură mai apropiat de femeie, ca să strîngă instinctiv lanţul.

În spatele jachetei sărace se vedea un nasture învelit cu postav negru decolorat, ros pe margine, lăsînd alb lemnul rotund de dedesubt. Degetele care ţineau geanta tremurau ; unghiile străbăteau, goale, prin vîrful mănuşilor vechi, umile şi cătînd zădarnic să se ascundă. Sub pălărie, pe ceafa cu tendoane întinse, spînzura o şuviţă de păr sur şi murdar. Femeia păşea repede, împiedecîndu-se, abia ţinîndu-se de ceilalţi.

Constantin Mogrea se depărtă şi rămase în urmă.

CĂSUȚA DE NISIP

„Acolo, spre linia convexă a orizontului, unde verdele mării se împreună cu vioriul cerului, tremura o fluturare albă. Și nu puteam desluși de-i pînza unei bărci foarte îndepărtate ori numai creasta de zăpadă a talazurilor. Era poate și un pescăruș înecat, scufundat și din nou ridicat din adîncuri.

Apoi, cînd nimic nu se mai văzu, degetele Sabinei se zvîrcoliră iarăși în strînsoarea mea, luptînd să se smulgă. Am descleștat pumnul și am cercat să vorbesc repede, despre întîmplări foarte de demult.

Soarele aprindea zidurile albe ale fostului Tomis. Se vedeau caicuri legănîndu-se în port. Un vapor se apropia pieziș, tras cu o nevăzută sfoară.

Amintii exilul celui ce scrisese *Arta iubirii*. Încercai să-l închipui rătăcind, în asfințiturile cu neguri, pe aceste tărîmuri rîpoase, așteptînd să răsară, pe întinderea apelor, nălucirea unei galere din țara cu statui albe. Pe același nisip jilav plînsese poate, cu fruntea îngropată în sfărîmiturile de sidef ale scoicilor. Rostii și versurile elegiei ce ne înduioșase odinioară, pentru tristețele lui Ovid :

> La fumul unui foc de butuci de vie,
> Unde se îndeasă sumane și turme de oi,
> Povesteai de zei frumoși, aproape goi,
> Dintr-o cetate albă și aurie.
> Vorbele tale sunau ca măzărica de gheață
> De pe copacii ce-i tremură viforile,
> Tu le spuneai cum au lămîii florile
> Și cum oamenii cred că înțelepciunea se învață...

Îl voiam cerșind dragostea unei femei cu mîinile aspre și cu părul încîlcit sălbatic ; el care împărtășise iubirea

Iuliei, din neamul lui August. Îl vedeam suferind fără nădejde din această pricină.

— Fiindcă din iubire, numai suferința e cea care rămîne, Sabina !

Numele ei l-am rostit în șoaptă abia respirată. Era întîia oară cînd îl spuneam tare, așa cum îl dezmierdasem în gînd. Și începutul de mărturisire mă înspăimîntă. M-am oprit, cu sîngele zvîcnind spre inimă.

Sabina sări de lîngă mine, în picioare, mă privi o clipă țintă în ochi. Păru că înțelege deodată ; roși și, zvîrlind mantaua de pe umeri, fugi spre valuri, zveltă, în strîmtul costum de lînă neagră. Înotă cu înverșunare departe, atît de departe, că îmi fu frică. Deasupra apei, se lăsă apoi să plutească nemișcată, cu fața în sus, cu mîinile întinse. Cîteodată, talazurile o ascundeau. Și sufletul mi se umplu de dînsa, ca de un balsam care potolea, în sfîrșit, o durere, o durere ce o știusem pentru totdeauna nepotolită.

Atunci răsări la spatele meu Dan, cu părul asudat, cu mîinile ude și cu lopata de joacă sprijinită pe umăr, parodiind în miniatură ținuta unui lucrător istovit.

— Tăticule, căsuța-i gata !... Ți-o dăluiesc matale.

Îmi arătă sub mal coliba de nisip, împodobită cu acoperiș de scoici trandafirii. Avea obrajii îmbujorați de înfrigurare și ochii aprinși. Ochii Elenei din cele din urmă zile, cînd numai atît mai trăia în figura albă ca perinele.

Toate se ruinară brusc ; cerul îmi apăru întunecat, marea posomorîtă. Am strîns trupul mic, lîngă piept, cu deznădejde. Din nou, pentru mine, nimic nu mai fu pe lume decît vietatea aceea fragedă, în care regăseam sufletul moartei.

Pe urmă, cînd seara a aprins constelațiile pe boltă, ne-am aflat pășind iarăși alături, în fîneața stropită cu florile macilor. Tăcea. Între noi, Dan tropăia mărunt, prea timpuriu cuminte. O stea picură înaintea noastră. Pe urmă, alta. Fără voie, mîinile s-au căutat în buclele arămii ale copilului, și degetele Sabinei n-au mai fugit de încleștare.

Drumul cobora spre țărm, în nisipul fierbinte încă de arșița zilei. Era în văzduh ceva atît de amețitor, încît viața îmi păru într-acel ceas că are pentru ce să mai fie trăită.

— Am stat acolo, pe nisip, în răsufletul mării.

Valurile, împinse molatic din larg, mureau la picioarele noastre. Nici un cuvînt nu-mi izvorî pe buze. Tăcerea ne strînse alături, fără nevoia mărturisirilor.

Dimineaţa, marea apare de pretutindeni în faţă, ca un zid.

În soarele proaspăt, vapoarele se încrucişează tîrînd după ele eşarfe de fum. Barca lui Ali se vede departe, pe luciul de smalţ, lunecînd în ritmul lopeţilor. Prin sticla ocheanului îl zăresc ireal de aproape, cu faţa măslinie şi cu barba cărunţă, plecată deasupra năvodului în care se zvîrcolesc, cu solzii prinşi în sfori, peştii de argint. Dar altceva aştept. De după salcîmii cu frunza măruntă, din vila albă şi fără acoperiş, ca un zar, ştiu că are să se deschidă o fereastră şi o batistă are să fluture. Dimineaţa se umple atunci de lumină.

Sabina coboară spre ţărm. Nici o mlădiere nu pierd din mersul elastic. O urmăresc după aceea, de la fereastra mea, înotînd în larg, atît de departe, că din nou inima mi se goleşte de teamă.

Cînd se întoarce, casca verde din jurul părului îmi pare, deasupra valurilor, o minunată floare a adîncurilor, o magică şi unică floare a altor tărîmuri, nepămîntene, pe care mi-o dăruieşte marea.

— Tăticule, am plins o fulnică.

Dan mă trage de mînă, nerăbdător să-mi arate isprava. Mă supun greu. Mi-e grija aiurea. Acolo, sub umbrela vărgată, Sabina vorbeşte cu doi tineri, izbucneşte în rîs şi, cu vîrful pantofului, frămîntă nisipul. Ce vorbesc ? Ce-şi au de spus atît de vesel ? E unul cu dinţii albi şi puternici, de lup, şi cu rîsul îndrăzneţ, pe care îl urăsc fără pricină.

— Tăticule, hai !

Merg în silă. În nisip e o fîntînă mică, atît cît încape pumnul. În fund, o furnică se frămîntă fără chip de scăpare. Înconjoară pereţii mişcători, încearcă să urce, şi, sub picioarele subţiri, firele de nisip se rostogolesc tîrînd-o iarăşi îndărăt. Pipăie cu antenele fine, crede că a găsit, din nou se înalţă aproape de margine şi din nou mărgeaua neagră lunecă în adînc. E ceva acolo din propria-mi zvîrcolire... Trîntit cu faţa în jos, cu tîmplele în pumnii mici, Dan priveşte cu răbdarea unui învăţat urmărind o experienţă savantă. Pe urmă se înduioşează :

— Îi dau dlumul, tăticule... Poate ale şi fulnica copii...

Eliberată, gînganìa se opreşte o clipă ameţită şi neîncrezătoare, apoi porneşte în zigzag, repede şi mărunt, pe nisipul încropit.

Dan a rămas nemişcat. Sub fruntea bombată, peste care s-au revărsat buclele ca o perdea, creşte o întrebare :

— Tăticule, şi mama fulnicii, cînd moare, se duce în cer ?

Îl strîng la piept. Îmi cufund capul în inelele părului. Înăbuş un suspin. Dan mă priveşte cu ochii miraţi şi gravi, cu ochii trişti ai Elenei.

Cînd încep viorile sus, la cazino, mă ascund departe, să n-ascult gemătul coardelor.

E un mal surpat, de lut galben, fără ierburi. Apa clipoteşte jos, înfiorător dé adîncă. De acolo, ziua, urmăresc delfinii săltînd deasupra valurilor, ca uriaşe şi lucii jucării mecanice.

Noaptea, apa nici nu se vede dedesubt. Se simte numai : chemare misterioasă.

Astup urechile, să n-aud melodiile aduse pe aripi de vînt. Fiecare cînt a fost al ei, şi din amintire nu-mi pot alunga atunci umbra Elenei, albă, aşezată, ca în viaţa de odinioară, înaintea clavirului.

Era aşa de caldă căsuţa noastră, cu glastre în geam, cu masa de cărţi, unde Dan răsfoia albume cu privelişti decolorate ! Acum, acolo sunt perdelele trase, uşile ferecate şi numai vedenia celei ce nu mai este cutreieră încăperile.

Barca lui Ali s-a întors din larg. Dan îmi povesteşte întîmplările. L-a purtat Ali între genunchi, legănat de cadenţa vîslelor. A prins o meduză şi doi crabi ce se zbat în găleata cu apă sărată. Mînuţele, în gesturi aprinse, desăvîrşesc povestea peripeţiilor. E mîndru şi-mi jură că o să se facă pescar, cînd va avea «balba albă»...

Tătarului îi rîd ochii oblici. Îşi scoate pipa dintre dinţi, ca să-l privească mai de aproape. Îi e drag şi-mi arată că are şi el undeva, dincolo de ape, doi nepoţi, care nu-i trec peste înaltul genunchilor.

E ameţitoare atîta veselie, la cinci, cînd plaja se populează cu umbrele multicolore. Larma copiilor nu mai cu-

noaşte capăt. Cu lopeţi minuscule clădesc cetăţi de o clipă, pe care le spală, pînă în zori, valurile.

O caut cu ochii. Tresar cînd o zăresc acolo, rîzînd într-o ceată de femei cu veşminte albe. Îmi răspunde cu o abia văzută tremurare de pleoape. Iar cînd vine alături, marea îmi pare un spectacol divin, numai pentru noi pregătit de la începutul veacurilor.

Înalţă amîndoi, Sabina şi Dan, un lăcaş de nisip ; cel mai minunat din cîte sunt pe întinderea plajei. Zidurile cresc netezite, cu ferestre de sidef. Cînd totul e gata, amîndoi, deopotrivă copii, bat în palme. Şi tot mai găsesc ceva de adăogat : un mănunchi de alge, care închipuie brazdele unei grădini în miniatură, un grilaj de trestie, o podoabă uitată. Alături, capetele lor se apropie, şi privirea mea îi îmbrăţişează pentru-totdeauna apropiaţi.

De ce căsuţa aceea cu perdelele trase, de acolo, din oraşul îndepărtat de unde am fugit, de ce n-ar fi, de acum, căsuţa noastră ?

Cînd s-a ridicat să plece, flexibilă ca o nuia, Dan s-a acăţat de braţele Sabinei şi a sărutat-o lung, ca şi cum ar fi răspuns gîndului meu, nebunesc.

Aseară, cînd luna se înălţa din adîncuri, am căutat-o să-i şoptesc, în sfîrşit, ceea ce nu îndrăznisem să cuget.

Erau, şi marea, şi luna, complici. Îmi era sufletul plin de dînsa. Uitam firele albe care mi-au nins tîmplele. Ca un vlăstar înmugurit într-o ciotură, îşi deschidea drum spre viaţă încă o nădăjduire, cea din urmă...

Aveam s-o port la faleza verticală, unde singurătatea mă duruse nopţi fără capăt. În sfîrşit, o mînă cu degetele de diafanul trandafiriu al scoicilor avea să-mi risipească de sub frunte gîndul cel negru.

Mi se părea în fiecare ungher că o văd, şi nu era. Altă femeie visa cu bărbia în piept, pe banca noastră. Alta rîdea cu triluri, coborînd poteca într-o ceată plină de larmă. Alta rătăcea singuratică, aproape de prăpastia ţărmului.

Într-acel ceas, unde putea fi ?

Şi am văzut-o.

În capătul cel mai ascuns al drumului. Luna le cădea drept în faţă. Fruntea Sabinei se înclinase pe umărul lui.

L-am recunoscut : tînărul acela cu dinţii puternici şi cu rîsul îndrăzneţ.

Fruntea Sabinei cobora pe umărul lui tot mai jos, asemeni unui potir de floare prea greu, şi mîinile bărbatului dezmierdau mlădierile trupului, ca mîinile unui orb pipăind o amforă.

Cum de-am ştiut înăbuşi gemătul ?

Nici soarele nu mai are îndestulă lumină, seara, cînd descinde în peşteri de nori. Sub cel mai îndepărtat ţărm, unde maluri surpate ne despart ca într-o cetate prăbuşită, ne ascundem ceasuri fără sfîrşit. Eu şi Dan. Din pumnii lui mici face cupe pentru nisipul de aur. În găoacea scoicilor ascultă hăuitul mării. Dar jocul lui e trist. Veselia lui sună silit.

De acum suntem iar numai noi.

Pe linia îndoită a zării se depărtează barca lui Ali. Umbrele se lungesc pe nisip, ne cuprind reci. E urîtă şi goală cămara unde trebuie să ne întoarcem. Iar copilul nu mai ştie să rîdă.

Atunci, deasupra noastră, pe creasta ţărmului, răsar ei. Sunt obosiţi, vin de undeva, de departe. Părul Sabinei e aproape de tot de buzele lui, şi cum stau drept, închizîndu-ne cerul, rochia albă, tremurată de vînt, îl înfăşoară ca o îmbrăţişare.

Şi Dan i-a văzut. Căci pare deodată foarte atent numai la barca lui Ali, nemişcată acum pe linia orizontului.

Am deschis geamul ; vîntul mării a năvălit sărat din întunerec, alungînd mirosul de spital.

La spatele meu, doctorul păşeşte în vîrful picioarelor. Îl simt nehotărît, acum după ce şi-a strîns, în cutia de catifea neagră, cuţitele de oţel. Ştiu ce vrea să-mi spună şi nu găseşte cuvînt.

Încerc să fumez, şi fumul e amar. Îmi reazim fruntea de zid, şi nu e îndestul de rece. Paşii doctorului s-au oprit aproape. Mă întorc, şi nu e nevoie să-mi rostească cuvinte.

În patul lui mic, Dan zîmbeşte trist prin somn. E alb ca şi pernele. Buclele de aramă s-au topit, ude de febră. Surîde prin somn, şi surîsul sfîrşeşte în gemăt.

Pipăi, sub cearşaful fierbinte, trupul slab, din care viaţa fuge. În închisoarea pieptului, inima zvîcneşte din ce în ce mai încet. Iar de sub pleoape, cînd se deschid,

ochii lui mă privesc trist, ca ochii Elenei de dincolo de viață.

Acum, acolo sus, deasupra malului cu rîpi galbene, e un mormînt mic, ca o jucărie.

Aștept să coboare noaptea, să-mi îngrop fruntea în țărînă, și nimeni să nu vadă.

S-au golit vilele. E pustiu. Toamna a scuturat frunze. Ploile le-au putrezit. Neguri se înalță. De săptămîni nesfîrșite rătăcesc printre casele cu obloanele trase. Vîntul chiuie în întunerec, plînge cu glas omenesc.

Astăzi-dimineață am trecut în ploaie, pe potecile ude. Pe lîngă cazinoul unde furtuna smulgea afișe roșii de pe pereți. În dosul ferestrelor, o slugă bătea ținte în sicriul clavirului.

Ali s-a strecurat pe lîngă mine, în șuroiala picurilor, cu umerii încovoiați. N-a scos pipa din dinți, am zărit cum mușcă din osul ros, întoarce capul și se furișează, vrînd să nu vadă. În urmă, l-am simțit oprindu-se.

Pe plajă, ploaia a netezit urmele. Din căsuța de nisip a mai rămas doar o movilă neagră, unde flutură încă, strîmb, un steguleț fără coloare. Căsuța lui. Căsuța noastră. Întind mîinile spre marea întunecată.

Acolo sus, deasupra malului, e un mormînt mic, ca o jucărie.

Aștept noaptea. Și atîtea nopți mai sunt de trăit !"

*

Astfel sfîrșesc însemnările înecatului.

ZĂPADA

De două zile, ninsoarea cădea tăcută peste orașul acela, întotdeauna posomorît și glodos, de la cea din urmă margine a țării.

Ceva proaspăt, tineresc și mai puțin trist ca de obicei cobora din văzduh o dată cu fulgii. Pe străzile întroienite, trecătorii pășeau înviorați de o bucurie fără pricină ; iar cînd, de peste zaplazuri, crengile merilor desfoiau deasupra lor flori reci de zăpadă, nu se grăbeau să le scuture de pe gene și surîdeau cu o fericire copilărească. Întinderile albe și nepătate aduceau aminte de vacanțe de altădată, de joile după-amiază, de jocuri nevinovate, fără grijă, în cetățui de troiene, în grădini înzăpezite, într-o altă lumină orbitoare, care nu mai poate fi, sclipitoare, sonoră și albă.

Nu se mai deslușeau, sub ascunzișul înfoiat al nămeților, nici viroagele negre de pe locurile virane, nici murdăria uliților desfundate, nici rugina întristătoare a acoperișurilor de tablă. Și stolurile de corbi, ce nu-și mai sfîrșiseră tot începutul iernii vaierul lor aspru, fugiseră undeva, răsfirați în funingine neagră peste miriști ninse.

Acum, orașul era tăcut și alb.

Părea un oraș ireal, fericit și candid ; un ungher de planetă unde oamenii nu erau învrăjbiți, nu mai aveau chipurile chinuite de nesfîrșită plictiseală, unde totul se petrecea fără fățărnicie, firesc și simplu, pentru veșnicie.

De două zile, Ion Sîrbu întîrzia drumul spre casă, ocolind calea cea mai lungă, desfătîndu-se de legănarea molatică a fulgilor.

Aerul proaspăt îi alunga din nări mirosul leșietic al dușumelelor nespălate și al cernelei violete din cancelaria liceului.

De acolo, de la bustul lui Aron Pumnul, cu arama coclită îmbrăcată în veşmînt de zăpadă, calea cea mai dreaptă era pe Uliţa Armenească, prin piaţa halelor, pe dinaintea băcăniei lui Petrov, unde se adună la aperitive ofiţeri de la batalionul de vînători. Un sfert de ceas se oprea întotdeauna să ciocnească două ţuici, cu sardele înfipte în vîrful scobitorii. Era un popas obligatoriu, pentru a afla noutăţile tîrgului. Maiorul Steriade, cu pîntecul nedeslipit de tejgheaua soioasă, descheiat la gulerul tunicii pătate, povestea ştirile garnizoanei ; Ştefanache, arhivarul prefecturii, noutăţile politice ; şi nenea Tăsică, grefierul, cele de la tribunal. Madam Petrov, din cutia ei cu geamuri de sticlă, ridica fereastra pe care scria cu litere roşii „Casa" şi asculta cu luare-aminte, ţinînd o contabilitate a evenimentelor mai strictă decît acea a sferturilor de cafea „Martinica" şi orez turcesc, din condica cu tartaşele verzi dungate cu negru. După a doua ţuică, Ion Sîrbu culegea restul înşirat pe farfuria de porţelan de degetele grase şi cu unghii roşii ale lui madam Petrov, strecura în buzunar pachetelul cu caramele pentru Lizeta şi pornea grăbit. În urmă, maiorul Steriade îi făcea semn de adio cu paharul, clipind dintr-un ochi, muşcînd o scobitoare în dinţii cariaţi.

Ştia că un sfert de oră nu mai era vorba decît despre el, de servitoarea pe care a dat-o afară, fiindcă s-a purtat obraznic cu Lizeta, de scenele ei de gelozie, de pălăriile ei, de tot ce iscodeşte curiozitatea vecinilor şi fantezia dospită în drojdia aperitivelor. Totuşi, acolo venea în fiecare zi şi, în fiecare zi, acolo întindea el mîna oamenilor, care-l urau şi pe care-i ura.

Acum, Ion Sîrbu se întorcea * acasă pe drumul cel mai lung. Pe bulevardul gării, pe lîngă biserica Sfîntul Ilie, unde copiii au făcut un gheţuş îngust, păzit de doi oameni de zăpadă cu ochii de cărbune. Pe urmă ocolea prin grădina publică.

Omătul era călcat de picior omenesc numai pe o pîrtie strîmtă. Molizii scuturau, la trecerea lui, din arcul crengilor destins brusc, pale de ninsoare peste trandafirii îmbrobodiţi cu şumoioage de paie. În fund, pe lacul îngheţat, era patinajul, şi printre arbuştii cu mlădiţele subţiri şi viorii se vedeau acolo, lunecînd înclinaţi, bărbaţi cu albe

* În textul de bază, greşit : „întoarse" ; în variantele anterioare şi ulterioare : „întorcea" *(n. ed.)*.

haine de lînă şi femei cu izbucniri de glasuri argintii în văzduhul cu ecoul limpede.

Ion Sîrbu îşi încetinea mersul. Nu-şi putea desprinde ochii de la patinorii ce se desluşeau în depărtarea străvezie, zvelţi, arcuind pe luciul gheţei vertiginoase figuri. Izbutea să le urmărească ; acela înscria o triplă parafă ; perechea cealaltă, cu femeia în straі verde, un foarte sprinten şi temerar tur de vals, cu fantezii acrobatice în text... Gîndul se întorcea la patinele ruginite de acasă. Altădată luase premii, bătuse recorduri, arbitrase concursuri. Era un as. De trei ani nu-şi mai simţise piciorul strîns în curelele subţiri şi în şuruburile de oţel. Grăbea pasul deodată, ca pe lîngă o ispită ce nu-i mai era de-acum îngăduită.

Portiţa grădinii se deschidea greu, întroienită. O împinse şi de astă dată în silă şi, înainte de a călca pragul, mai sorbi aerul rece, cu nesaţ, ca şi cum ar fi vrut să ducă cu dînsul înlăuntru o provizie de libertate.

În săliţa întunecoasă îşi acăţă pălăria şi tăcu, să asculte. În iatac se auzeau două glasuri. Ion Sîrbu se posomorî. Iarăşi avea să-l întîmpine acolo viesparnica prezenţă a doamnei Haralamb ! N-are să se mai dezbare niciodată Lizeta de prieteniile acelea iscoditoare, de mahala ? Cu mîna pe clampa uşii, şovăi nehotărît. Ar fi dorit mai degrabă să-şi ia din nou pălăria şi să mai rătăcească un ceas prin ninsoare decît să înfrunte, iar şi iar, privirea de martiră resemnată a Lizetei.

Dar avea de lucru, îl încerca foamea ; îşi prefăcu o figură dinainte surprinsă pentru mosafira nepoftită.

— A ! madam Haralamb ! se miră cu bucurie ipocrită, intrînd.

În pelerina cu mărgele negre, madam Haralamb sălta de pe scaun cu o sprinteneală care stătea rău trupului ei gras şi feţei buhăvite de vîrstă.

— Dacă nu se-ndură să vină Mahomed la munte, vine muntele la Mahomed ! ţipoti cu glasul răguşit de tutun, risipind cu mîna fumul ţigării groase, pe care o aşează îndată, cu băgare de seamă, pe marginea scrumierei cu cap de pisică.

Ion Sîrbu nu-şi putea desprinde ochii de la farfurioara de porţelan. Era ciocnită, o ureche a pisicii ruptă, cu urme de cerneală, de pe o peniţă ce fusese rezemată cîndva

acolo. În casa lui, totul era acum dezordonat, murdar şi provizor.

Se sili să surîdă şi se lamentă de prea numeroasele obligaţii care l-au făcut, în vremea din urmă, să-şi uite prietenii.

— De altfel, Lizeta e martoră ! adăogă, întorcîndu-se către Lizeta şi vorbindu-i astfel întîia oară, indirect, după două zile de ceartă, cît nu schimbaseră nici un cuvînt.

Lizeta îl privi cu ochii îmblînziţi şi recunoscători, sărindu-i într-ajutor :

— Tocmai asta-i spuneam, Jan... Tu, cu cărţile tale...

— Ci mai dă-le focului de cărţi ! se indignă madam Haralamb, aruncînd printre buzele rotunjite un colac de fum, pe care îl contemplă cu admiraţie pînă se destrămă.

— Eu, în locul dumitale, n-aş lăsa frumuseţe de femeie să se topească între patru pereţi. Aş lua-o frumuşel la braţ şi i-aş trage o plimbare să-i meargă vestea, pe minunea asta de vreme. Uite Zamfireştii ! Îs luaţi de doisprezece ani... Ce zic eu ? Acuşi sunt paisprezece, la Sfîntu' Ion, şi-i vezi pe amîndoi, în fiecare seară, braţ sub braţ, ca doi însuraţei, pe Uliţa Mare. *A-propos* de Zamfireasca!... Aţi auzit că nepoată-sa, Tincuţa, cea cu-n ochi saşiu, Doamne iartă-mă, se mărită cu Ioachimiu de la Vînători ? Ei, ce mai ziceţi la asta ?

Ion Sîrbu dădu din umeri, semn că nu mai zice nimic la asta. Se aşeză pe divan ; îşi întinse picioarele, desfăcu banda ziarului şi se cufundă în lectură, hotărît să nu mai asculte nici o vorbă din poveştile lui madam Haralamb, supranumită „gazeta tîrgului".

Alături, veni să se cuibărească între perne, la căldură, Ketty, căţeluşa mosafirei, cu panglică albastră la gît şi cu zurgălău mic, galben. Ion Sîrbu, care nu o putea suferi dintotdeauna, pîndi de după jurnal cînd nu se uita nimeni, îi prinse pielea spinării între degete şi o strînse cu ciudă, încleştînd fălcile, ca şi cum îşi descărca, cu această răutate de copil, ceva din toată ura care-l înăbuşea în clipa aceea împotriva lui madam Haralamb, a maiorului Steriade, a Zamfireştilor care se plimbă de paisprezece ani, în fiecare seară, braţ sub braţ, pe Uliţa Mare, împotriva lui însuşi.

Căţeluşa fugi lîngă sobă, cu sfîrcul de coadă strîns între picioarele subţiri de păianjen, şi de-acolo mîrîi, privindu-l cu ochii bulbucaţi şi lăcrimoşi.

În sfîrșit, madam Haralamb se ridică să plece, după ce așează în geanta de piele roșcată : tabacherea, țigareta, cutia de chibrituri, oglinjoara rotundă și scrisoarea de la cumnatul din Giurgiu, adusă s-o citească Lizetei. Ion Sîrbu o petrecu pînă la ușă, întrebă, cu îngrijorare prefăcută, dacă nu cumva cățelușa nu e amenințată să răcească, în zăpadă, așa fără surtucaș, cum a văzut că se poartă cățeii atît de prețioși, de rasă, apoi, cînd portița din stradă se auzi în sfîrșit trîntită, deschise ferestrele larg, să iasă mirosul de fum rece și acru.

Rămași singuri, amîndoi își ocoliră privirile. Lizeta netezi cu mîna fața de masă, așteptînd ceva : un cuvînt, cel dintîi semn al împăcării. Ion Sîrbu, rezemat de stîlpul sobei, prăjindu-și mîinile la spate, o privi o clipă dușmănos, pe sub sprîncene, apoi își strămută repede ochii la cadrul din față, unde se vedea, închipuit într-o litografie stîngace, trupul alb al Ofeliei, plutind despletit pe ape.

Cînd întoarse ochii, Lizeta plîngea. Fără hohot, dreaptă, cu capul dat puțin pe spate, cu mîinile înfipte în scoarța divanului, cu buzele strînse. Lacrimile izvorau una după alta din ochii lărgiți, se rostogoleau în boabe rotunde pe obraji, picurau pe bluza albă ; și deznădejdea aceasta mută, fără zvîrcolire, topi deodată cu un val fierbinte bulgărul de gheață din sufletul lui Ion Sîrbu.

Nu-și dădu seama cînd s-a repezit de lîngă sobă, cînd i-a prins tîmplele în palme, ștergîndu-i cu sărutarea lacrimile sărate :

— Biata Lizon ! Lizeta mea...

Brațul Lizetei îi cuprinse gîtul cu deznădejde, obraz lîngă obraz, atît de aproape, că îi simțea clipirea genelor ca o dezmierdare tăcută și supusă. În pieptul încleștat de pieptul lui, bătăile inimii zvîcneau repede sub sînul strivit de îmbrățișare : biată palpitare de vietate cuibărită fricos în adăpostul de unde fusese alungată.

Tăceau, și pentru amîndoi numai cuvintele ar fi adus balsamul așteptat. Dar cuvintele nu veneau.

Ceva ridicase de mult zid între ei. De cîte ori n-au stat așa, strînși unul lîngă altul, să încălzească spuza răcită ?... Îmbrățișările se desprindeau obosite. Nu mai știau să-și vorbească. Era între ei ca amintirea unui copil mort. Ion Sîrbu gemu. De-acum, asta va fi viața lor ; și mîine, și mai tîrziu, și întotdeauna. Vru să vorbească, dar nu îngînă decît :

— Lizon, Lizon !...

Şi din nou au tăcut.

De cîte ori, în drum spre casă ori zăvorît în birou, cu capul în mîini, atunci cînd în urechile astupate de podul palmelor tăcerea hăuia ca într-un ghioc, de cîte ori nu şi-a urzit singur, în minte, cu vorbe fierbinţi, explicaţia aceea aşteptată, de care aveau nevoie ca de o eliberare ! S-ar fi plecat amîndoi deasupra sufletelor, ca deasupra unei fîntîni în paraginâ, unde, între muşchi şi liane, în ochiul apelor zăcute în întunerec, ar mai fi deslușit, poate, oglindită, o bucată de cer. Dar tăceau. Rămăşiţa de dragoste dintre ei îşi căuta împlinire într-o sărutare, în dorinţi repede mulţumite de un spasm, din care obiceiul topise orice savoare şi nu lăsase decît o scurtă înfierbîntare animalică. Se ridicau amîndoi ruşinaţi ; ea tipărindu-şi rochiile boţite, el privind în altă parte, cu duşmănia întoarsă la loc. O ura atunci. Pentru chipul cum se acăţa de buzele lui, pentru cutele subţiri de la colţul ochilor, cu pudra ştearsă de plîns, pentru dorinţa aprinsă în el cu o clipă înainte.

O strînse mai tare, ca să-şi alunge amintirea. Dar femeia se desprinse încet, să asculte. Se auzeau zurgălăii unei sănii apropiindu-se, izbucnind sonor sub fereastră, depărtîndu-se undeva, în ninsoare, spre capătul străzii.

— Ca atunci ! se înfioră ea, înfiptă din nou în buzele lui, să-i soarbă răsuflarea.

„Ca atunci" însemna ca în după-amiaza cea dintîi, cînd au coborît în tîrgul acela. Era zăpada ca şi acum, căzută moale peste case. Oraşul tăcut li se păruse, în sfîrşit, adăpostul căutat pentru dragostea lor. Nu ameninţa să-i întîmpine nici un trecător cunoscut. Nici un prieten de care să se ferească. Povestea lor n-o ştia nimeni. Îşi închipuiau viaţa lor ruptă de-acum de restul lumii, trăită numai pentru ei.

O sanie îi purtase, uşoară, pe străzi mărginaşe, printre livezi de mahala, cu garduri de nuiele şi cu stoguri de fîn ninse, cu lătrături rustice de cîini lîngă hambare. În cîmp se vedea, departe, un deal cu păduri albăstrii în ceaţă, un mal de rîu cu rîpi prăpăstioase ; pe o culme, un conac cu grădină prăvălată pe coastă şi cu şiruri negre, geometrice, de viţă îngropată sub zăpadă. Fumul se înălţa subţire din hogege. Un ţăran, cu o sanie pe tălpi

de lemn, se ferise într-o parte, sprijinit cu o mînă de boii fumurii, şi le dăduse ziua bună, prietenos. Totul li se făgăduia curat, alb, tihnit şi simplu.

Cînd s-au întors în ietacul încălzit, cu clinchenitul zurgălăilor în urechi, după ce i-a desfăcut şoşonii ei mici, ca două încălţări de copil, sărutarea de pe divanul unde stăteau muţi astăzi fusese fără sfîrşit. Cum ar fi crezut atunci că toate nu sunt decît o amăgire, că se vor putea privi duşmănos odată, că în pernele divanului, mototolite, au să-şi înăbuşe hohotiri de plîns ?

Lacrimile femeii începură din nou să picure.

Acum înţelegea şi el. Se împlineau trei ani. Cu o săptămînă în urmă, răsfoind hîrtiile dintr-un sertar, pomenise data la întîmplare, aproape mirat că numai trei ani au trecut. Lui i se păruse o veşnicie ! Şi Lizeta aşteptase un cuvînt, un semn recunoscător de amintire. Toată jertfa nu fusese a ei ? Nu părăsise atunci tot pentru dînsul ? Nu-şi ruinase viaţa ? Nu pentru el era scoasă din rîndul celorlalte, femeie care-şi abandonase bărbatul bolnav, să fugă cu altul ?

Asta era aniversarea lor. Sărutare silnică, fără nădejde şi fără vorbe.

Mila îl înăbuşi. Se ridică, fără curaj, s-o privească în ochi.

— Lizeta... Vrei să aduc o sanie ?

Apoi repede, ca să-şi ascundă stînjenirea acestei întrebări, rostite fără să gîndească, cu o jalnică schimă glumeaţă :

— Să turbe Zamfireştii lui madam Haralamb !... Soţii model, de pe Uliţa Mare.

Lizeta îl privi fără încredere, cu mîinile uitate în poalele rochiei, cu ochii plînşi. Ion Sîrbu roşi. Vorbele îi sunară fals, gluma, proastă şi prefăcută, graba, silită. Totul era acum mincinos şi prefăcut în viaţa lor.

Afară, ninsoarea se potolise. Pluteau ici-colo numai fulgi singurateci, cei din urmă, scuturaţi din norii care se retrăgeau spre răsărit, dezvelind o jumătate albastră şi înaltă de cer. Ion Sîrbu se simţi uşor. Bun. Aproape fericit. Încetini mersul pînă la piaţa cu sănii, să-şi limpezească hotărîrea.

Vor merge amîndoi pe aceleaşi străzi de atunci, la aceeaşi margine de tîrg. Locurile, ninsoarea, amintirea le

vor ușura să-și vorbească în sfîrșit, să-și lămurească, pentru ea și pentru el însuși, gîndurile. Nu erau vinovați. Aceasta o vedea limpede acum, cu bucurie. Erau biete victime și atît ! Tîrgul acela afurisit !... Ar fi trebuit să se aștepte de la început. Era așa de firesc ! Oamenii le-au închis ușile, fiindcă oamenii nu pot ierta unei femei dragostea în afară de legiuirile lor fățarnice. De-aceea i-au scormonit viața, i-au umilit. Ea încă nu poate ști cît a îndurat el, în fiecare zi : glume răutăcioase, conspirația din jurul lor, ipocrită, disimulată, răutăcioasă. I le-a ascuns. Și suferința aceea ascunsă s-a răzbunat. L-a făcut nerăbdător, i-a torturat nervii. Cînd se întoarce acasă, cu pumnii strînși, nu mai poate avea gînd decît pentru ei, brutele ! Și aceasta trebuie să sfîrșească acum. Numai iubirea lor îi poate izbăvi. Vor merge aiurea, în alt tîrg ; va cere mutarea ; se va duce singur la bărbatul ei, cartoforul acela maniac, care n-a vrut să audă de despărțenie, și va izbuti să-i capete libertatea. Atunci vor împlini și formalitatea aceea, de care dragostea lor n-a avut nevoie. Gurile rele au să amuțească. N-are să mai fie silit să se oprească în fiecare zi la aperitive, el căruia nu-i place nici o băutură, numai ca să păstreze legături cu oamenii ce i-au închis ușile caselor, cu nevestele lor slute, proaste, ipocrite, dar legitime.

Ion Sîrbu își aminti inscripțiile cu cărbune de pe zidurile liceului, cu numele ei și al lui : încleștă dinții. Cum i-au ucis tot ce avea bun, omenesc, în viață !...

Mergea acum drept, hotărît, fericit. Se biruia. Da, se biruia ! Numai pe ea o iubise, numai pe ea trebuia s-o iubească. A suferit atîta lîngă el ; din pricina lui are acum pleoapele roșii ; și traiul acesta, cu umilinți și cu mîhniri nemărturisite, i-a crestat cutele de la coada ochilor, veștejindu-i obrazul, îmbătrînit înainte de vreme. Și ce superb își purta capul frumos și statura înaltă în saloanele unde a cunoscut-o, înainte de a o fi iubit...

Ion Sîrbu se opri să cumpere flori. Cîteva garoafe palide, florile ei. Vor fi cel dintîi semn al împăcării celei din urmă ; pentru totdeauna.

Vînzătoarea cu părul și cu genele roșii le înfășură în hîrtie subțire, lăsînd descoperite corolele cu miros ră-

coros şi pipărat. Cînd i le trecu în mînă, îşi aminti faţa clientului şi surîse încreţindu-şi obrazul urît şi stropit cu pistrui ;

— Domnul profesor n-a mai dat de mult pe la noi. Altădată...

Ion Sîrbu nu răspunse. „Altădată" ! Ce au toţi cu dînsul ? De ce-i ţin socoteala fiecărui pas, ca unui răufăcător ? Ce ochi nesuferiţi are vînzătoarea asta : roşii, ca ochii iepurilor de casă !... Trînti uşa de sticlă. În stradă, aproape să se izbească piept în piept cu o trecătoare. Călcă în zăpadă, alături de cărarea bătută de paşi, prea strîmtă, şi ridică pălăria cu o bucurie ce-i inundă brusc sufletul.

— A ! domnule profesor... Pasăre rară ! se miră trecătoarea.

Domnişoara Emilia, sora directorului, îi întinse mîna, ridicată numai pe jumătate, fiindcă la cot îi atîrnau, de o parte şi de alta, de două curele subţiri, patinele, care-şi sunară oţelul. Ion Sîrbu sărută vîrful degetelor înmănuşate şi merse alături, păşind peste mormanele de zăpadă. Fetiţa aceasta, cu ochii micşoraţi de un surîs, îl intimida întotdeauna.

— Mergeţi la patinaj, domnişoară Emilie ? întrebă ca să vorbească ceva.

Domnişoara Emilia pufni, zîngănindu-şi patinele. Era, într-adevăr, o întrebare stupidă. Haina albastră de lînă, boneta de sub care frizau pe tîmple inelele părului negru, patinele spînzurate la cot spuneau, mai lămurit ca orice răspuns, unde mergea. Ion Sîrbu se posomorî, cu mîhnirea atît de adînc scrisă pe figură, încît domnişoarei Emilia îi păru rău că îl tratează ca pe camarazii ei de patinaj : juni veseli şi impermiabili tachinărilor.

Vorbiră pe urmă despre timp, despre cele mai recente cărţi, despre lucruri neînsemnate, încetinindu-şi nesimţit mersul pînă în faţa grădinii publice. Ion Sîrbu se însufleţea fără să ia seamă, simţea o mulţumire nelămurită să meargă alături de fetişcana aceea cu mintea sprintenă şi capricioasă, cu nevinovate răutăţi în vorbă, cu întrebări naive. Din cînd în cînd o privea cu coada ochiului. Era

subțire, cu sînul rotunjit crud în flanela de sport, cu picioarele fine și înalte. Sărea cu grații de pisică peste bulgării de zăpadă, închidea ochii cînd ninsoarea de pe copaci se scutura deasupra și-i rămînea, în pudră albă, în cîrlionții părului. Dar obrazul mai cu seamă, îmbujorat puțin de frig, cu pielea fragedă și străvezie, avea ceva atît de tînăr și atît de proaspăt, încît, fără nici o legătură firească de gînduri, lui Ion Sîrbu îi amintea răcoarea din jurul izvoarelor păduratice, cu apă transparentă în culcuș de mintă.

În fața grădinii se opriră. Întîia oară văzu de aproape că are verdele ochilor străbătut de fire aurii și genele neobișnuit de lungi, încovoiate la vîrfuri.

Atunci abia, domnișoara Emilia descoperi florile din învelișul de hîrtie mătăsoasă.

— O ! Ce frumoase !

Ion Sîrbu le întinse cu grabă :

— Îmi dai voie ?...

Fata se opri din zîmbet, serioasă deodată :

— Domnule profesor, nu sunt pentru mine ! Nu vreau să...

Apoi, roșind :

— La revedere !

Se răsuci pe călcîie și porni mărunt pe aleea grădinii, spre lacul înghețat din fund, între arbuști cu mlădițele viorii.

Ion Sîrbu privi, depărtîndu-se, haina albastră, cotind după răsuciturile aleii, sărind zveltă și tînără, cu agerime de căprior, peste meterezele de zăpadă. Lumina scînteia pe oțelul patinelor luciri de armă. A fost așa sau i s-a părut că o clipă a întors și dînsa capul ? Ce tînără e... Ce lungi, genele, și ochii, ce limpezi, cu verdele străbătut de striații aurii... Și ce catifelată, pielea, acolo, la colțurile ochilor încondeiați, unde pleoapele Lizetei sunt înălbăstrite de pudră...

Se întoarse încet, spre piață, să caute sania. Se gîndi cu nesfîrșită plictiseală că Lizeta îl așteaptă de mult acasă, cu pălăria în cap, ridicînd nerăbdătoare colțul perdelei, să-l vadă ivindu-se în capătul străzii.

Pașii îl tîrau din ce în ce mai greu.

Tot ce gîndise în drumul de adineaori era risipit, gol, absurd, fără putere de îndeplinire. Ce au să-și vorbească ? Ce mai pot să-și vorbească ?

În dreptul lui Petrov, îl întîmpină maiorul Steriade, cu mantaua fluturînd, mestecînd un capăt stins de havană. Era prea vesel. În zilele lui de chef. Se cunoştea de departe.

— Eşti captivul nostru ! tună, punîndu-i mîna pe umăr în semn de posesiune. Nici un moft, amice ! Să-ţi spun una nostimă, cu asta, frate, cu Lola de la „Braun".

Se lăsă tîrît. Ar fi făcut orice, ar fi mers oriunde, ar fi ascultat oricîte inepţii, numai să întîrzie întoarcerea acasă.

Înlăuntru era adunată toată ceata. Nenea Tăsică ajunsese probabil în „faza melancolică" ; tăcea, cu privirea înfiptă în paharul golit. Ştefănache, arhivarul prefecturii, povestea ceva foarte ticălos la urechea lui madam Petrov, roşie şi cu ochii pudic aplecaţi deasupra condicei de socoteli. Un ofiţer necunoscut, cu părul tuns cu maşina şi cu mustăţi stufoase, explica, cu jumătate de trup întinsă peste tejghea, dintr-un plan de luptă improvizat cu chibrituri şi cu drojdie de cafea, cum s-a rupt frontul la Mărăşti, unde intervenţia lui a fost decisivă, deşi ingratitudinea contemporanilor o ignora. Intrarea lui Ion Sîrbu fu primită cu urlete. Profesorul de latină se abătuse de la program. Călcă acolo la ore neobişnuite. Minunea se cerea sărbătorită.

— O baterie ! Dublă ! suspină maiorul Steriade, împingîndu-şi cu o sfîrlă chipiul pe ceafă.

Apoi, întorcîndu-se către cuşca de sticlă :

— Madam Petrov, întreabă-l, te rog, dacă are bilet de voie, de acasă...

Ceata izbucni în alte urlete, şi cel mai înverşunat se frămîntă ofiţerul necunoscut, care nu ştia despre ce e vorba. Risipi chibriturile şi se întoarse către noul venit, să înceapă explicaţia de la capăt. Ion Sîrbu observă că are fire de păr groase şi cărunte pe nări şi în urechile roşii, iar în creştetul tuns cu maşina, pînă la piele, o cicatrice albă şi lucioasă de tăietură...

Tîrziu, Ion Sîrbu se întorcea spre casă, împiedecîndu-se în şoşonii descheiaţi. Nu se ţinea bine pe picioare. Nu era deprins cu vinul. Îl durea capul, la tîmple, ca două ţinte înfipte. Dar nu simţi frigul. Se întunecase. Începeau să se aprindă luminile. În faţa casei opri. Umbra crengilor tremura albăstrie şi imaterială pe zăpada luminată de

becul electric. În mînă ţinea florile cumpărate. Erau ude de vin, veştede, tîrîte pe tejghea.

Se clătină cînd deschise portiţa. Se propti să răsufle cu sete.

Atunci, de undeva, din închipuire ori aievea, pe o stradă, în noapte, sunară, depărtîndu-se, zurgălăii unei sănii, din ce în ce mai stins, chemare muribundă a amintirii.

Ion Sîrbu se mai uită o dată la flori. Apoi le aruncă jos, în zăpadă, şi le călcă apăsat cu piciorul.

FEREASTRA

În stradă, casa cea veche privea cu un singur ochi, muced și posomorît.

Primăvara, după cea dintîi noapte cu ploaie caldă, în soarele dimineții se deschideau, să soarbă viață proaspătă, toate ferestrele orașului. După stolurile ridicate se iveau slujnice cu broboade albe, bucovinence cu sînul pietros în pieptare de catifea cusute cu fir, gospodine în haine spumoase de dantelă cu flori colorate și mari.

Toate fețele apăreau tinere în lumina poleită a răsăritului. Ochii căutau cu un fraged surîs la cerul albastruud, la mugurii liliecilor, plesniți în vîrfuri de crengi crude, la măruntele gîngănii punctate negru și roșu, dezmorțite pe treptele de piatră.

Ziua începea odihnită și nouă. Viața se făgăduia limpede, ca cerul spălat și înalt, unde călătorea, sus de tot, topindu-se, o ultimă fulguire de nor, cu pieptul roz-mătăsos de flamand.

De undeva, peste grădinile piersicilor pavoazați cu flori de hîrtie, — căci pentru o pavoazare festivă păreau florile livezilor ! —, de undeva, zbicind pămîntul jilav, primăvara șuvoia un val molatec de aer din țările sudului, altul decît acel de azi-noapte : rărit, ușor, străveziu.

Iar păsările zburau aproape de oameni, prietenoase și gureșe. Trecătorul ar fi așteptat fără mirare să se așeze una pe umăr, să-i ciugulească un grăunte din palmă, să-i gîngure în ureche, să-i dezmierde obrazul cu puful gingaș al gușii, alintîndu-se ca în cel dintîi veac, cînd totul era, în dumbrăvile pămîntului, fără dușmănie, simplu și bun.

Numai fereastra întotdeauna închisă se uita atunci la

hohotirea aceasta, a lumii şi a tinereţii, şi a tuturor învierilor, cu un ochi neclintit şi ceţos, de mort.

Cînd trecătorul ridica din întîmplare privirea bucuroasă, sticla vînătă şi ostilă îi amintea deodată sloiurile de gheaţă care astupă sprintena viaţă a rîurilor iarna, şi totul devenea rece şi deznădăjduit.

O mîhnire fără alinare ucidea toată gîlgîirea primăverii.

Ziua era acum la fel cu celelalte ; iar omul păşea cu fruntea spre pămînt, la necazurile lui din fiecare ceas, singur şi întunecat, ca un orb care ar bîjbîi drumul într-o hrubă umedă.

Într-o asemenea dimineaţă, un beţiv dezmăţat şi fără guler s-a oprit pe trotuarul din faţă, vorbind cu sine şi ameninţînd cu pumnul. Ochiul sleit, de stîrv, îl supăra foarte. Îi strepezea veselia de cîte ori se întorcea dondănind şi împleticindu-se.

Acum avea să sfîrşească.

Culese o piatră colţuroasă şi, opintindu-se cu mare mînie, cum ar fi purces să doboare un taur, izbi în sticla de plumb. Geamul se sfărmă cu un ţăcănit scurt, şi negrul spărturii rînji încă mai sinistru în trandafiriul zorilor. Dar beţivul îşi plescăi palmele, încîntat de ispravă, şi porni mai departe, ciorovăindu-se cu un tovarăş nevăzut.

A doua zi, fereastra arăta din nou acelaşi ochi vînăt, posomorît şi intact. Că s-a mai aflat în tot oraşul un geam tot atît de vechi şi turbure să-l înlocuiască atît de îndată, a fost tuturor de mirare. Oamenii spun că beţivul şi-a făcut seamă singur, cum l-au găsit înecat în iazul cel mlăştinos şi coclit, de la bariera Ciungilor.

Şi totul a rămas cum a fost în tîrgul acela mocnit de la marginea ţării, unde nimănui nu i se întîmplă niciodată nimic.

Dar fereastra cea încruntată şi neliniştitoare, ca privirea de gheaţă a unui cadavru, a fost deschisă şi ea odinioară în zid, să răsfeţe glastre de flori şi să primească răcoarea dimineţilor, care înţeapă nările ca un pahar spumos de şampanie.

Cînd s-au ridicat temeliile casei, — cine din toată strada îşi mai aminteşte acum ? —, se prelungea o vară grea de belşug, ca un uger plin. Crengile livezilor se în-

covoiau, trosnind de rod. Dinspre barierę scîrțiiau carele încărcate cu bucate aurii, de pe cîmp.

După ploi furtunoase și repezi, curcubee cum nu se mai văzuseră de mult întindeau arcuite punți aeriene de la un nor la altul, deasupra caselor cu streșini de șindrilă, peste vîrfurile stufoase de nuci și peste sclipirea metalică a bisericilor, iar bătrînii adûceau har Domnului pentru asemenea semne de îndelungă rodnicie și pace.

La zaplazuri, în asfințit, se adunau să se minuneze vecinii. Casa nouă, a străinilor, creștea mai semeață ca toate.

Unii vorbeau despre un fecior de boier, care și-a mistuit averea prin străine țări și, cu puținul rămas, se ascunde aici de ochii lumii, să-și dureze adăpost de pocăire. Alții spuneau că ar fi un tînăr întors de undeva, de la carte, din depărtate orașe de la capătul lumii, unde sunt turnuri care ajung pînă la cer și împărații se plimbă în caleașcă de aur, cu cai purtînd, în locul ochilor scoși, smaragde cît pumnul. În sfîrșit, alții credeau a ști că e vorba despre nepotul unui diregător mare din Țara de Jos, care a luat din dragoste o fată străină și săracă, așteptînd aici să se domolească mînia bătrînilor. Și multe încă își mai împărtășeau cu mîna la gură și clătinînd din cap, cînd, încet, dinspre hanul Bungețoaiei, veneau cei doi necunoscuți, cu copila cea minunată pășind cuminte înaintea lor, ca un alb heruvim.

Bărbatul purta haină cenușie cu reveruri late de mătase, țilindru fumuriu cu margini mari, baston cu mîner rotund și sculptat, de fildeș ; era înalt, bălan, cu mustața subțire, cu un puf moale, ca laba de iepure, pe lîngă urechi și cu ochii albaștri. Femeia purta veșminte albe, cu rochia strînsă la mijloc și umflată de crinolină la șolduri, cu mînecile înfoiate deasupra umerilor și cu sînii mici rotunzind mătasea, așa cum se mai văd și acum în fotografiile palide ale anticvarilor și în albumuri vechi, pe care nimeni nu le mai deschide. Părul negru-albastru era despărțit cu o dungă albă pe frunte și atîrna în inele lungi, încununînd obrazul de ceară ; ochii luceau umezi ca păcura sub sprîncenele subțiri, încondeiete.

Mergeau braț sub braț ; înaintea lor pășea, neastîmpărat și mărunt, copila în rochie albă, cu bonetă albă, cu pantofi albi, răsucind o umbrelă albă : o jucărie mică și

vie, mai neînchipuită decît orice jucărie văzută pînă atunci de copiii sărmani ai acelui sărman tîrg.

Străinii se opreau înaintea zidurilor cu schele. Peste cărămizile roşii, lucrătorii întindeau cu mistria tencuiala aspră, cîntînd. Erau italieni cu feţele arămii, cu pălării uriaşe, cu batiste roşii şi galbene legate în jurul gîtului, cu pieptul dezvelit în cămaşă, musculos şi întunecat de păr. Rodeau în dinţi pipe negre şi scurte.

Sus, pe punţile de scînduri, clătinate elastic sub paşi, sau jos, cioplind granitul treptelor cu ciocane care împroşcau scîntei, lucrul şi-l întovărăşeau cu cîntece melodioase şi sonore. Toată strada învăţase cîntecele acele, iar în fiecare ogradă se auzeau seara, îngînîndu-se cu stîngăcie sub nuci şi sub vişini, romanţe din ţara cu cipri şi portocali.

Un vătaf, cu pălăria în mînă, desluşea stăpînilor de ce întîrzia sfîrşitul. Un chervan care s-a rupt pe drum, grinzi care n-au fost pe măsură, lemnăria furată de haitul apelor şi mînată în jos, spre Galaţi.

Femeia învîrtea cu nerăbdare umbrela pe umăr, întrebînd bărbatul să-i tălmăcească în graiul său spusele vătafului, iar umbrela, răsucindu-se, deştepta un vînt uşor, care răcorea obrazul bărbatului cu o nevăzută dezmierdare.

— Încă două săptămîni ! Cît de încet trec zilele ... Cît de încet !... .

Femeia tăia cu vîrful pantofului auriu, în praful moale de var şi de cărămidă, desene încrucişate, semne de neastîmpăr, pe care le suprima cu o singură netezeală uşoară de talpă.

Înconjurau zidurile aproape sfîrşite : aici va fi ietacul lor, dincoace ietacul copilei, dincolo odaia unde să-şi înşire dulapurile lui cu cărţi. Femeia strîngea ascuns, între degetele subţiri, mîna bărbatului, şi mîna bărbatului răspundea strînsorii, lăsînd aşa, să se simtă fierbinţi bătăile sîngelui, vieţile lor supuse şi împletite pentru veşnicie.

La plecare, fetiţa se desprindea greu din braţele unei lucrătoare din ţara Italiei : femeile cu părul greu şi cu buzele cărnoase ca vişina. La gîtul copilei atîrnase, cu un şnur subţire, un medalion oval : o madonă de metal alb şi ieftin. Femeia lămurea, rîzînd cu toţi dinţii albi, că a lăsat acolo, în satul ei lîngă marea albastră, o odraslă

aidoma şi că o ghicitoare i-a menit soartă plină cu măreţii : un prinţ din os regesc şi mantie de hermină.

De focul vorbei, de oboseala muncii şi de căldura aurie a razelor oblic trimise din asfinţit, obrazul povestitoarei era învăpăiat. Pe genele lungi ninsese praf fin de cărămidă, deasupra buzelor cu o umbră brună de puf răsăreau cîteva boabe mici de sudoare, şi avea în toată înfăţişarea ceva puternic, frumos şi sălbatic, care încînta ochii ca o divinitate a verii pîrguite. Pînza albastră a bluzei palpita pe sînii voinici, ca o pînză de barcă suflată de vînt, acolo, în Adriatica natală.

Copila purta ochii rugători de la mamă la străină şi îndărăt, strîngînd darul înfierbîntat în pumnul mic. I-au dat voie să primească iconiţa albă şi ocrotitoare. Italianca a sărutat lacom obrajii, cu buzele ei coapte ca fructele, şi în genele cu praf de cărămidă înotau lacrimi.

Pe urmă, toţi ochii au fost chemaţi către zborul săgetat al unei rîndunici. Pasărea neagră cu pieptul alb intra şi ieşea piuind prin fereastra încă fără pleoape de sticlă.

Cuiburile de rîndunele aduc fericire.

La primăvară, sub acoperiş, vor prinde tăblii rotunde de lemn, aşa cum au văzut în Bretania, îndemn pentru păsările cerului să-şi dureze adăpost fericit lîngă adăpostul lor de fericire. Nu-şi asemuia şi ea oare soarta cu a păsărilor străbătînd pustiuri de pămînt şi de ape ca să-şi afle aici cuib moale şi cald, durat pentru veşnicie ?

Atunci însă cînd zidurile au fost isprăvite şi casa cea nouă a privit pe fereastra din stradă, spre oraş, cu un ochi tînăr, limpede şi voios, multă vreme, nimeni n-a mai păşit dinspre hanul străinilor.

Încuietorile strălucitoare de alamă ferecară uşi pustii.

Au trecut ploile toamnei, cu tînguirile nocturne ale vîntului de echinox, iarna, cu potopire domoală de fulgi şi cu sprintene chemări de zurgălăi în văzduh ; peste casa cea nouă, troienele au nins netăiate de pîrtie şi nestrivite de picior omenesc. Nici o urmă de fum n-a încălzit viaţa înlăuntru, în încăperile vaste, deşarte şi reci.

La taifasurile tîrzii, de la gura sobei, şi la felegeanele de cafea, din nou trecură de la o casă la alta, în toată uliţa, zvonuri despre aceste întîmplări turburătoare.

Unii ştiau că nepotul diregătorului din Ţara de Jos ar fi căpătat iertare şi n-are acum de ce-şi mai căuta sur-

ghiun într-un tîrg ticălos ca al lor. Alţii aflaseră că jarul iubirii se stinsese prea timpuriu şi că femeia a plecat înapoi, în ţara ei depărtată, unde tîrgurile numără atîta norod, cît o împărăţie şi unde au început să umble un fel de balauri de schijă şi de oţel, de le zice tren şi merg fără cai, pufnind funingine şi jăratec. În sfîrşit, mai erau acei care puteau spune, fără cea mai mică îndoială, că femeia, bolnavă de piept, s-a dus să afle căldură sub alt soare mai blînd, pe tărîmuri care n-au văzut niciodată ninsoare.

Iar alţii, mai iscoditori, au mers pînă la hanul Bungeţoaiei şi, cercetînd, au aflat două odăi pline de lăzi închise, de veşminte, cărţi, omuşori păgîni de piatră şi femei goale, de marmoră albă. Odăile erau plătite pe-un an înainte. Străinii plecaseră nu se ştie unde ; aveau să se întoarcă nu se ştie cînd.

În primăvară, tîrziu, cînd mieii cu canaf roşu în urechi zburdau în livezi şi clopotele deniilor umpleau cu glas de bronz nopţile albastre, stăpînii casei s-au întors, într-adevăr, neaşteptat.

Erau numai bărbatul şi copila, în veşminte negre.

Două zile n-a contenit descărcatul carelor grele. O slujnică bătrînă şi aprigă în vorbă priveghea orînduiala lucrurilor gingaşe, deşertate din lăzi, dezvelite din cuiburi uşoare de hîrtie şi de pai.

Omul străin, aşezat pe o treaptă de piatră, privea această frămîntare fără să vadă, urmărind ceva nespus, din negura de dincolo de oameni şi de dincolo de viaţă.

La întrebări răspundea depărtat, fără să asculte. Îi era totuna ; aici, dincolo ?... O strîngere de umeri ţinea locul cuvintelor.

Copila însă scormoni cu mare şi voios neastîmpăr toate ungherele, bătu din palme de bucurii neaşteptate, se afla fericită de atîtea evenimente ; într-un colţ de zid îşi durase dintr-un jilţ de catifea, întors cu spătarul în jos, un poştalion, de unde mîna cai nevăzuţi, pe închipuite drumuri repezi, aşa cum străbătuse pînă aci zile şi nopţi. Un răstimp, cît trecea o umbră nesimţită alături, bucuria i se stingea. Se apropia de omul împietrit pe treapta de piatră, îi întindea spre gît mînuşiţele albe şi mici în mînecile negre.

Omul îi cerceta cu o tristă luare-aminte ceva în ochii cu fire de aur, care semănau cu alți ochi.

Sub streașina vopsită roșu, o pereche de rîndunele își zidise, la începutul primăverii, cuib de humă cenușie, așa cum dorise, cu o toamnă în urmă, cea care lipsea acum. Dar nimeni nu le vedea ! Cărăușii descărcau lăzile, ștergîndu-și sudoarea cu podul palmei, caii strănutau cu botul în traista cu ovăz, fetița în haina cernită călătorea cu închipuirea departe, și omul nu-și desprindea privirea din pămînt.

Iar piuitul cristalin al păsărilor cădea în urechile surde fără răsunet, ca o grindină de argint înghițită fără urme de un nămol cleios.

Se păstra obicei în acea vreme, orice nou lăcaș omenesc să fie sfințit cu o cetire creștină.

Slujnica cu plisc de vrăjitoare a știut să descopere, în acel tîrg necunoscut, slujitorul Domnului, cel mai bătrîn și mai omenos. După ce stropi cu apă sfințită încăperile și risipi fum albastru și miresmat de cădelniță, părintele Iov a fost poftit să binecuvînteze și un pahar de vin chilimbariu și gros, adus din depărtate și calde locuri.

Părintele Iov a strîns odăjdiile cu aurul stins, le-a orînduit împăturite pe-o măsuță, cu crucea culcată pe pieptul *Evangheliei,* și a așteptat să vină spovedania necunoscutului.

Nu era om cu multă învățătură acest părinte Iov. De trei ori numai în viață trecuse dincolo de hotarele ținutului, pînă la celălalt tîrg mai de aproape ; dar suflete îndestule pătrunsese cu ochii lui decolorați și vechi, scormonind în cele mai necunoscute și triste adîncuri.

Cărțile puzderie, chipurile de femei goale, dăltuite în piatră, peretele dinspre răsărit, fără icoană și fără lumina nestinsă a candelei, dovedeau că omul rătăcise calea smereniei ori nici n-o cunoscuse vreodată. Se arăta cu adevărat, de la o vreme, un asemenea tineret fără temerea lui Dumnezeu, plin de toate mîndriile, cutezînd toate fărădelegile și pierdut în toate deșertăciunile. Părintele Iov înțelese că are înainte un astfel de om nou, deși nu știa să deslușească, pe muchia de piele a cărților aliniate în rafturi, numele domnului de Voltaire și al lui Jean-Jacques, *Contractul social* și alte catehisme păgîne. Mai înțelese din veșmintele întunecate, din cadra ovală înfățișînd femeia cu ochi care nu mai puteau fi din această lume, din vorba șo-

văitoare şi din pauzele îndelungi între cuvinte, mai înţelese că omul era frînt de o mare durere şi că viaţa i se arată împrejur pustie.

Ce-a grăit atunci, nimeni nu ştie. Nici el n-ar fi putut spune pe urmă.

Orfana cu haina neagră asculta picurul vorbelor, simţea pe frunte şi pe buze încă florile reci ale crucii de argint, aşa cum fuseseră apropiate de frunte şi de buze la sfîrşitul rugăciunii şi nu ştiuse cum să le primească, fiindcă nimeni nu o învăţase vreodată. Sprijinită de scaunul bătrînului, bun înţelept, cum sunt moşnegii basmelor, stătea cuminte sub mîngîierea degetelor petrecute prin păr, noduroase, uscate şi mirosind a tutun. Nu pricepea, dar glasul venea dintr-o lume blîndă, care, de cînd nu mai avea dezmierdare de mamă, îi lipsea.

Şi, ciudat ! Îi lipsea mîngîierea de mamă, dar în acelaşi timp, în cugetu-i de copilă se strecura un simţimînt nou, nelămurit, necunoscut şi rău. De ce toţi vorbeau numai de dînsa, de mama ? De ce toţi numai pe dînsa, pe mama, o plîngeau ? Numai pe dînsa ? Bătrînul acesta blajin şi sfătos nici n-o cunoscuse. Dar tot despre dînsa pomenea, spunînd că-i fericită acolo unde se află, acolo, unde nu e durere. Atunci de ce-o plîng ?

Iar în simţimîntul ciudat şi nelămurit, şi rău creştea o îndîrjire de pizmă pentru această uzurpatoare din mormînt, spre care mergeau toate lacrimile, toate cuvintele duioase, făcîndu-i pe toţi să uite că are şi ea drept la bucurie, la joacă, la dezmierdări.

Acestea poate că i-au stat o clipă scrise în ochi şi pe chip, căci preotul bătrîn, înainte de a pleca, a privit-o lung, clătinînd din cap şi rostind :

— Uite ! Ai o datorie aci, mai aproape, pe pămînt, nu în pămînt. Un suflet pe care trebuie să-l îngrijeşti, ca să nu se piardă de pe calea Domnului !...

Vorbele n-au răspuns în inima bărbatului tînăr şi văduv. Nu era loc pentru ele.

Părintele Iov a plecat. Copila s-a strîns într-un ungher.

Stăpînul casei a rămas singur ; a deschis fereastra spre oraş şi, pînă la asfinţit, a ascultat tăcerea.

Un gînd se lămurea şi se întuneca.

Era, într-adevăr, plină de spaimă învăţătura rece şi fără mîngîiere a cărţilor rînduite la spate, în dulapul cu uşa de sticlă. Trupul mîncat de putreziciune, larve aciuate

în globul ochilor, carnea verzuie, desfăcută de pe os, şi după un an, mai tîrziu, în locul obrazului lipit cald de obrazul tău, în locul buzelor care-au şoptit şuierător, rînjetul alb al ţestei... Aceasta era viaţa ? Aceasta era moartea ? Aceasta pierduse ? Învăţătura cărţilor îi păru, întîia oară, înghеţată şi duşmană.

Omul fu împresurat de dureroase fantome. Dincolo de viaţă trecu un fior de mister. Luceafărul se aprinse şi tremură alb. Pe un deal, departe, buciumă glas vechi şi grav, dintr-o negură de trecut. Şi clopotele începură să cheme lin în noaptea albastră, pentru deniile pregătind în rugăciune şi canon miracolul învierii din fiecare primăvară.

Omul alungă cu mîna chemările din necunoscut şi se desprinse de la fereastră.

În sticla abia începută mai rămăsese vin aromat şi gros, din ţările cele străine şi calde.

Pe urmă, totul a fost, în strada tăcută, ca întotdeauna.

O casă vie mai mult, trei oameni mai mult ; o fereastră încă deschisă în lumina dimineţilor şi glastre cu muşcate roşii şi cu cerceii domniţei sculptaţi în mărgean.

Străinii nu mai fură străini.

Strada îi cuprinse. Viaţa îi cuprinse.

Slujnica veche, cu cloanţ, roboti în vecini ; omul cunoscu alţi oameni ; fetiţei din fereastră, cu coatele rezemate, îi rîse din drum altă vietate tînără. Dulapul de cărţi rămase închis. Peste tomurile domnului de Voltaire, păianjenii ţesură pînze subţiri. Străinul îşi făcu prieteni, chestiuni mari se discutau cu aprindere : un principe era răsturnat şi în ţară intra, cu poştalion şi alai, un domnitor nou, de altă lege.

Întîmplări grele chemau toată luarea-aminte aiurea.

Spre cadra ovală din părete, ochii căutau tot mai rar, şi undeva, sub alt soare, un braţ de pămînt se scufunda încet, ierburi încîlcite creşteau deasupra, o inscripţie se spăla de ploi, oase albe se dezveleau dedesubt, în întunecatul veşnic : totul fu ca întotdeauna, şi viaţa trecu peste toate.

Străinul era acum, pentru toată lumea, domnul Apostol. Domnul Constantin Apostol, devenit pe rînd conu Tache şi mai apoi conu Tăchiţă Apostol, volterian, dascăl de şcoală, cu un început de burtă, opozant neîmblînzit şi furtunos orator la importante adunări şi serbări. Părul i se

rări în creştet. Dimineaţa, cu peria udă, aducea de pe tîmple în sus o cărare meşteşugită, care ascundea luciul alb ca genunchiul.

Albastrul ochilor se turbură. Conu Tăchiţă Apostol iubea vinul şi întîrzia adesea în aprinse discuţii, care umpleau de cutremurare auditoriul cînd demonstra, negru pe alb, matematic, că Dumnezeu este o pură născocire a popilor şi a neroziei omeneşti, că legile ţării sunt o ruşine a veacului şi că dreptatea nu e născută o dată cu lumea în firea lucrurilor, ci [e] numai o convenţie abstractă, ca oricare alta. Cu cît creştea numărul paharelor, cu atît mai aspre se îmbulzeau cuvintele de osîndă.

Cîteodată, conu Tăchiţă alunga departe, cu mîna, aceste foarte arzătoare chestiuni prezente, ca să cheme amintiri şi întîmplări de aiurea, din Apusul unde n-avea să se mai întoarcă niciodată.

Se perindau nume sonore şi cunoscute, figuri celebre, înveşnicite în gravurile cărţilor ; ascultătorii tăceau cu smerenie şi întindeau gîtul cu luare-aminte, să nu scape nici un cuvînt.

Conu Tăchiţă rîdea răguşit şi gros, pe urmă se înduioşa pentru propria-i soartă. Suspina cu ochii păinjeniţi după această lume luminoasă şi se căina amar că e osîndit să mucezească în mijlocul unor barbari, exilat şi neînţeles, cum a mai fost cîndva sărmanul Ovidiu, surghiunit de mînia lui August printre barbarii traci, cei cu cojoace miţoase, şi printre ciobăniţe mirosind a zăr.

Atunci se întorcea acasă tîrziu după miezul nopţii, împleticindu-se pe mai multe cărări, trîntind uşile, cu măruntaiele muncite de un cumplit sughiţ.

Aprindea lumînările fumegoase înaintea tabloului oval şi rămînea pe un scaun, cu coatele pe genunchi şi cu obrajii în pumni, privind neclintit şi cerîndu-şi iertare. Din nou nu se putea împăca gîndului că tovarăşa i-a rămas pierdută fără întoarcere, că nu mai ajunge la dînsa nici o chemare şi că l-a lăsat aici, cu arcul vieţii frînt, cum se mai învîrt încă gîndacii după ce le-ai smuls capul.

I se părea că aude paşi la spate. Şi, într-adevăr, erau paşi la spate.

Venea copila în cămaşă lungă şi albă de noapte, ca veşmintele îngerilor din icoane, îndemnîndu-l cu o asprime precoce în glas, care nu era îngerească.

— De ce nu te duci la culcare, papa ? Lasă tabloul acesta...

Domnul Constantin Apostol făcea un semn nehotărît cu mîna, pe jumătate mustrător, pe jumătate glumeţ :

— Tu mă trimiţi la culcare ? Ar trebui eu să te-ntreb de ce nu dormi ?...

— Lasă tabloul acesta, papa !...

În glasul copilei nu era nici o înduioşare, nici una. În privirea ei din acea clipă, nici o gingăşie copilăroasă, nici una.

Dar domnul Constantin Apostol strîngea din umeri. Ce putea şti şi înţelege o copilă ? Rămînea singur înaintea tabloului.

Apoi, negurile vinului puneau pîclă groasă între el şi cadră.

Aşa adormea şi aşa îl prindea ziua, cu hainele mototol, nebărbierit, zburlit şi de nerecunoscut ; căci cu încetul, straiele cu croială pariziană fuseseră înlocuite cu haine de rînd, ca ale oricărui alt barbar din tîrg. Cînd dispărură şi aceste ultime vestigii vestimentare ale Occidentului, domnul Constantin Apostol nu se mai deosebi întru nimic de concetăţenii săi, care nu trecuseră niciodată bariera oraşului, larve omeneşti viermuind într-o vîscoasă baltă de superstiţii şi de jalnică ignoranţă.

Numai copila, crescînd, însufleţi cu viaţa ei tînără odăile deşarte.

Ceva în ochi strălucea acum din lumina cu fire subţiri de aur a altor ochi.

Dar tinereţea plină de neastîmpăr nu cunoscu tristeţea înfiorată de presimţiri care umbrise cealaltă privire. Soarele clar al dimineţilor era numai lumină, primăverile numai albastru spălat de cer şi fragedă floare de măr. Cînd fereastra se deschidea să primească năvala înviorată a zorilor, domnişoara Ana (toţi ştiau acum că se numeşte Ana) întindea braţele subţiri şi pleca trupul zvelt spre soare-răsare, însetată, ca spre o minune numai pentru tinereţea ei urzită.

Lectura cărţilor cu scoarţe care începeau să-şi piardă culoarea în dulap nu-i veşteji nimic din lacoma bucurie de a trăit. Mîna alese, cu o preştiinţă de la nimeni învăţată, povestirile celor mai nefericite iubiri, în care descoperi fericire : *Paul et Virginie, Atala, Manon Lescaut*...

Înnegurăţi o clipă, ochii cetitoarei din jilţul de la fe-

reastră se plimbau peste casele mici ale tîrgului neînsemnat şi ticălos fără să vadă nucii boltiţi, gardurile putrede, trecătorii în hainele lor mizere şi anacronice.

Urmăreau, într-o vale cu luxuriantă vegetaţie de liane şi cu metalice ţipete de paseri stranii, pe Paul purtînd trupul Virginiei şi lăcrimau la aceste dureri de pe alte tărîmuri şi din alt veac.

Apoi, întoarsă la viaţa aievea, privirea se limpezea.

Mîhnirea durerilor închipuite şi depărtate nu făcea decît încă mai preţuită bucuria neînsemnatelor nimicuri trăite : straturile de petunii şi de pansele, înflorite într-o singură noapte, puii cloştii hărţăgoase, aurii ca gogoşile de borangic, viitorul cetit în palmă şi menit în ghioc de ţiganca cu sînii arămii spînzurînd dezveliţi şi cu părul gros împletit ca o coamă de cal, tot ce, în acel mic univers cît o tipsie, lua însemnătate de eveniment.

Cum albina ştie, cu misterios şi precis instinct, să descopere în floarea cea mai respingătoare parfumul fin de polen şi filtrează aurul mierii din sucul cel mai amar, asemenea ochii domnişoarei Ana refuzau să poposească la tot ce era vulgar în faptele semenilor, iar totul rămînea în jurul ei pur şi transfigurat.

Ea nu suspina după depărtatele ţări, care mai apăreau în amintirile copilăriei, cu oraşe minuscule şi ireale, ca acele văzute în cristalul broşelor cu inscripţia „*Souvenir*". Nici nu tînjea după balurile sălilor cu sute de policandre, unde un mlădios locotenent de lăncieri, cu tunica muiată în fireturi, se înclina cu nespusă graţie să invite la dans contesa cu umerii curbi şi cu privirea langhid strecurată prin penele evantaiului pufos de struţ.

Acestea se petreceau ca într-o altă planetă, inaccesibilă.

O lume fără fiinţă, a cărţilor.

Lumea cea reală era alături, mărginită aici în cinci camere umbroase şi tăcute. În grădina din fund, cu meri şi cu pomuşoară. În ograda cu tot soiul de orătănii, peste care domnea, cu drept de viaţă şi de moarte, baba cea gîrbovă, cu spinarea încă mai cocîrjată şi cu plisculde vrăjitoare mai încovoiat spre buze, ca şi cum s-ar fi plecat să vadă dacă i-a mai rămas măcar un singur dinte, strîmb şi tocit, în gingie.

Iar fiindcă domnişoara Ana nu vedea nimic din ce e întristător şi urît, nu pizmuia acum pe nimeni şi nu regreta nimic.

Astfel, asemuirea cu cadra ovală din perete era încă mai desăvîrşită şi mai neliniştitoare.

Aceeaşi făptură, în două vieţi.

Una, depărtată şi nepămînteană, cum apar fantomatic imaginile în oglinzile vechi cu apa împîclită. Cealaltă, sclipitoare de neastîmpăr, cu obrajii învolţi şi cu glasul cristalin, în care nu pătrundea, ca în celălalt glas, nici o modulaţie de mîhnire fără pricină şi de presimţiri care cheamă, ele, destinul.

Într-acea vreme de mari schimbări, voievodul cu toată suita străbătea ţara din ţinut în ţinut, ca să urmărească mersul prefacerilor.

S-a oprit şi în tîrgul cel mic.

Iar diregătoriile locale au sărbătorit mult aşteptata cinste cu prăznuiri şi recepţii, arcuri de triumf şi fanfară militară.

Pregătirile au luat proporţiile unei adevărate revoluţii. Carele cărau brazi din munte. Gropile uliţilor, desfundate din vremi imemoriale, erau astupate în pripă. Scoarţele de zestre au fost scoase din lăzi de Braşov să pavoazeze intrările. Cucoanele chemau acasă toate croitoresele, să taie cu mare grabă rochii după cel din urmă port al Parisului.

În deal, la cazarmă, batalionul de dorobanţi purcedea de cu noapte la exerciţii de defilare, cu gorniştii în frunte şi sudorile curgînd de sub cuşmele cu pană de curcan. Iar marşurile, imnurile şi cîntecele repetate pînă noaptea tîrziu de fanfara întregită cu lăutari întărîtau toţi dulăii măhălălilor mărginaşe.

Domnul Constantin Apostol îmbrăcă strai negru şi strîmt. Slujnica bătrînă, cu clonţ, i-a descoperit, în cămară, ţilindrul cel înalt, în care chivernisise pachetele cu seminţuri de flori. L-a periat şi l-a întinerit, lustruindu-l atît de mîndru, încît conu Tăchiţă, reeuropenizat, trăi două zile o ameţitoare existenţă, născut a doua oară din propria lui cenuşă.

Rosti la festivităţi şi banchete cuvîntările cele mai învăpăiate, închinările cele mai meşteşugit întoarse.

Domnitorul se arăta încîntat şi uimit de un asemenea cărturar rar, pierdut într-un atît de netrebnic tîrg.

Printre miniştri se aflau foşti tovarăşi ai săi din viaţa Parisului, nedumeriţi că îl descoperă aici, necunoscut şi îngropat de viu.

Pe vremuri, în adunările lor de tineri învățăcei, în petrecerile de noapte și în discuții ațîțate cu alți viitori mari oameni, adunați din toate ungherele lumii, Constantin Apostol fusese cel mai scînteietor exemplar, și de la el purcedea cuvîntul hotărîtor de la urmă. Era alintat de toată junețea studioasă a Sorbonei, ca și de bohemii cu guler șiclit din cafenelele Cartierului Latin, ca și de dănțuitoarele balurilor Mabil. Dascălii îi profețeau viitor glorios. Camarazii îl proclamaseră șef. Femeile îi ofereau iubirea. El trecea atunci prin aceste fericiri dăruite tinereții, avîntat și generos, cu o grație elastică de paj.

Acum, foștii prieteni abia l-au recunoscut în burghezul acesta provincial, prea timpuriu chelit, incomodat de începutul de burtă, cu haina strîmtă subțiori și cu ochii opaci.

În amintirea legămintelor vechi, l-au chemat să bată cît mai curînd drumul capitalei, pentru a căpăta slujbe și onoruri potrivite cu învățătura și vrednicia de atîtea ori dovedită în anii cei de demult. Și au iscodit să afle taina unei renunțări, pentru ei fără explicare.

Au înțeles numai tîrziu.

Cînd domnul Constantin Apostol, depășind măsura cupelor de șampanie, a început să verse spuma pe piepții hainei, cu mîna tremurătoare de alcoolic, uitînd s-o mai șteargă și amestecînd-o cu scrumul țigărilor. Și cînd, de la închinările cele meșteșugite, a trecut la cuvinte bezmetice, de rău nărăvit.

Au înțeles și s-au ferit să mai stăruie.

Dimpotrivă, deplînseră îndată destinul domnișoarei Ana, captivă într-un asemenea tîrg și odraslă a unui asemenea părinte. Căci printre toate fățurile cu chip de femeie, ciolănoase și cu mîini aspre, arătînd dinți lați în rîs vulgar și mișcîndu-se neîndemînatic în veșmintele foșnitoare de brocart, domnișoara Ana apăruse în feciorelnica rochie albă și simplă, ca un primăvăratec și gracil fluture printre scaieți ghimpoși și urîți. Așa cel puțin se rostise, repetînd madrigalurile foarte la modă în acel timp, primul diregător, bătrîn de duh și cu trecut mulieratic, din care patimă veche nu-i mai rămăsese decît pofticioasa privire a ochilor lăcrimoși.

Așa i s-a părut și domniței, care îndată și-a apropiat-o s-o aibă alături, cu dezmierdări materne, în cele două zile de prăznuiri și de călătorie la mînăstirile vecine cu surpate morminte de ctitori, la căderea sonoră de apă din pădurea

lui Bujor și în toate împrejmuirile ce se cuveneau văzute și prețuite după programul mult chibzuit al isprăvniciei.

Domnișoara Ana părăsea întîia oară încăperile umbroase și tăcute.

Era, într-adevăr, ca un fluture, care a prins aripi tinere, desfăcîndu-se din întunerecul crisalidei. Și tot ca un fluture, care știe să zboare în soare fără să fi învățat de la nimeni, știu să poarte firesc rochia străvezie de sărbătoare, să răspundă sprinten întrebărilor și să se strecoare șerpuit, ca printre vechi cunoștințe, în această lume străină și solemnă.

Îndată a fost împresurată de ofițerii din garda suveranului, de spilcuiții secretari ai miniștrilor, apărîndu-se cu ager cuvinte repezi și cu rece privire de toate subtilele omagii, pe care nici o ureche feminină din orașul acela nu le mai auzise încă.

Domnița surîdea înduioșată și proteguitoare.

Presimțea că a prilejuit o fericire necunoscută acestei alte cenușărese de basm. O clipă se gîndi s-o smulgă împotmolirii de aici. Să-i caute o îndeletnicire privilegiată la Curte, căci domnița era romantică și sentimentală.

Vorbi ceva șoptit domnitorului, dar domnitorul refuză retezat cu mîna.

Aflase ce fel de om e domnul Constantin Apostol. Descoperirea îl nemulțumise, fiindcă atît de repede căpătase usturătoare dezmințire. Fiica unui asemenea individ nu-l puteá interesa. Iar domnița se resemnă atunci să urzească începutul unui roman, pe care să-l scrie într-o carte, fiind stăpînită de vanitatea gloriei scriitoricești.

În vremea aceasta, pe terasa isprăvniciei răspunzînd în grădina publică, domnișoara Ana se rezemase de stîlpul de piatră, ca să respire aerul răcoros al nopții.

Era o lumină de lună albă, ireală și rece.

Viorile dinăuntru se auzeau surd, prin ferestrele închise. Departe, norodul se desfăta cu țimbale și lăutari, cu pocnitori de săcălușe și cu chiuituri de cules de vii.

Nu auzea nimic din aceste vuiete îndepărtate și apropiate. Era cuprinsă de-o dulce și ușoară amețeală. Trăia irealul. Viața din cărți, cu paji și domnițe, cu epolete strălucitoare și cu înfrigurarea triumfului femeiesc.

Tresări, simțind pași la spate. Dar nu se întoarse. Știa cine e. Prin ce nevăzută chemare știa ?

Şi-a închipuit ea oare, vreodată, că poate vorbi cineva aievea aşa ca în lumea cărţilor, învăluind-o arzător cu o fericire dureroasă ?

Era înalt, zvelt ; nu-i rostise pînă atunci nici un cuvînt, urmărind-o numai cu privirea stăruitoare. Iar tot ce adunase în această privire lua fiinţă şuierător, ca hipnotica poruncă a şarpelui cînd fascinează porumbiţa.

Lumina metalică a lunii cădea din plin pe obrazul domnişoarei Ana. Omul admiră ochii transparenţi, fără clipirea genelor, ca ochii orbi, lărgiţi, înecaţi de atîta lumină de-afară şi poate de lumina lăuntrică.

Dar faţa rămînea neclintită şi rece.

Cînd omul înălţă mîna să-i cuprindă mijlocul şi s-o apropie cu fruntea de buze, domnişoara Ana se zbătu, răsucindu-se în călcîie, şi fugi cu paşi mărunţi spre sala cu policandre, unde lunecau lin perechile de dănţuitori.

Omul rămase singur. Aprinse o ţigare. Păşi apăsat, dintr-un capăt în altul al terasei. Aruncă ţigarea după cîteva fumuri şi, fiindcă viaţa îi oferea consolări imediate, s-a dus să prindă la braţ altă femeie, o prietenă veche şi ostenită, din alaiul Curţii.

A trecut la braţ cu dînsa pe sub ochii domnişoarei Ana; a căutat locul de pe terasă acelaşi loc, şi a îmbrăţişat-o pe buzele moi. Prietena veche şi ostenită l-a încleştat ca o liană de după gît, uimită de această înviere a dragostei lor moarte. Dar bărbatul se lăsa sărutat cu gîndul în altă parte şi cu ochii spre capătul terasei, unde, o clipă, a apărut domnişoara Ana, s-a oprit cu mîna dusă la piept, i-a privit şi s-a răsucit din nou pe înaltele tocuri ale pantofilor argintii.

S-a dus, luîndu-i gîndul cu dînsa.

Prietena veche şi ostenită răscolea lacom în cenuşa dragostei lor, muşcîndu-i buzele.

— Lasă-mă ! s-a răstit scurt, desfăcîndu-se din îmbrăţişare.

— Dar ce ţi-am făcut ? suspină femeia. N-ai fost tu acela care...

— Am fost şi n-am fost, lasă-mă ! Eşti o femeie-crampon.

Sărmana prietenă veche şi ostenită îşi potrivi zulufii părului, se cercetă în oglindă şi intră în sala de dans. Dar nimic nu mai păstra vreo atracţie. Asupră-i simţea ochii fetişcanei localnice, urmărind-o cu un scăpăr răutăcios în

pupile, şi nu înţelegea de ce o priveşte aşa, cînd două zile în şir îi arătase prietenie şi recunoştinţă.

Tot aşa, răutăcioasă, i s-a părut a fi privirea domnişoarei Ana şi tînărului de pe terasă, cînd s-a întors, înghiţit de rotaţia dansului. Dar nu fiindcă îl căuta şi îl ţintuia. Ci fiindcă trecea peste el, nepăsătoare şi îndepărtată, ca peste un obiect neînsufleţit.

În camera de culcare, tîrziu după miezul nopţii, aruncîndu-şi hainele pe spătarul scaunelor, vorbi tovarăşului care-l asculta întins cu faţa în sus, cu palmele sub cap :

— Îţi spun că aşa mi-am închipuit întotdeauna privirea de sirenă, dacă, într-adevăr, sirenele vor fi existat vreodată ! O privire transparentă şi luminoasă... Te atrage spre abisuri ; iar cînd te apropii, devine rece şi îndepărtată. Te lasă să te scufunzi... Nici măcar nu s-a indignat ! Nici măcar nu mi-a rîs batjocoritor !... Toată seara, după aceea, a trecut cu privirea peste mine, ca şi cum n-aş fi existat.

Celălalt a rîs, aruncînd un colac de fum spre tavan. Apoi se întoarse pe-o coastă, scoase ţigarea dintre buze şi se uită la prieten îndelung, cu mare şi ironică luare-aminte.

— Pe scurt, te-a trimis la plimbare ! Trebuia să-ţi vină şi ţie rîndul odată... Dar nu mă aşteptam să le răzbune pe toate o gîsculiţă dintr-un tîrg infect, ca acesta. Şi e curios că ai venit singur, să o cauţi tocmai aici !

Tînărul cu întîmplarea de pe terasă nu găsi ce răspunde. Surîse amar. Izbi cu furie în ghetele de lac, care nu purtau nici o vină.

Prietenul se înveseli foarte de această mutră nefericită, care răzbuna multe femei, din multe unghere ale lumii.

Tîrziu, îl informă cu intenţie de consolare :

— M-am interesat ! Acest Constantin Apostol e un ratat. Un alcoolic. De aceea mai mult mă surprinde rezistenţa sirenei tale. Aşchia nu sare departe de trunchi. Şi, în definitiv, nici nu-mi pare atît de... sirenă, cum o vezi tu. Seamănă cu Bichetta noastră de la „Bullier". Adu-ţi aminte, în seara de Mi-Carême ! Cel puţin, aceea nu făcea atîtea nazuri. Cu o pălărie şi un supeu la „Regence" devenea cea mai domestică sirenă din cîte au fost şi sunt.

Omul de pe terasă îşi privi prietenul oţărît şi dispreţuitor. Niciodată nu-l găsise atît de vulgar. Îşi aminti o sumă de lucruri urîte pe socoteala lui. Chiar polii împrumutaţi la Paris, pe care nu i-a mai înapoiat niciodată.

*

Pe urmă, voievodul cu toată suita au pornit spre alte tîrguri sărace şi turburate din umila lor tihnă.

Glasul fanfarei militare a amuţit. Cîinii mahalalelor şi-au găsit linişte. Doar arcurile de triumf au mai durat încă, scuturîndu-şi ghimpii ruginiţi de brad printre steagurile palid decolorate de ploaie şi de vînturi în vîrful prăjinilor.

Domnul Constantin Apostol a îmbrăcat din nou straiele cele de rînd. S-a întors la tovărăşiile de la paharele cu vin turbure, să lege firul aprigilor discuţii ce dărîmau aşezările şi oamenii, înveselindu-se cu hohote groase de cuvintele aspre cu care a pălmuit îngîmfarea foştilor prieteni, ajunşi la nemeritate mărimi.

Din nou se întorcea spre ziuă, împleticindu-se pe uliţile chioare, trîntind uşile, surpîndu-se îmbrăcat în pat, fără să se mai oprească în faţa cadrei ovale, acum cu desăvîrşire uitată şi trecută în rîndul obiectelor cu sufletul mort. Sforăia cu pumnii strînşi. Se sfădea, hărţăgos, cu duşmani fără fiinţă, din somn.

Baba cea cu clonţ aşeză la loc pălăria înaltă, în raftul cămării, cu gura în sus, să-şi primească pachetele cu seminţe de flori. Nimic nu mai ameninţă să spargă mocneala toropită a tîrgului, unde oamenii nu aflau că au mai îmbătrînit cu un an decît după cum îi strîngea mai încleştat gheara reumatismelor în încheieturi şi după cum se mai usca un tei în grădina publică.

Dar domnişoara Ana rămînea acum mai îndelung îngîndurată la fereastra din stradă, cu cartea uitată deschisă pe genunchi şi cu ochii privind într-o nevăzută lume. Oraşul cel mut şi calic, în care nu se întîmpla niciodată ceva, i se părea întîia oară trist. Trist. Trist. Viaţa îi părea întîia oară sugrumată de un zid cenuşiu, astupînd toate zarişte spre lumi de departe, unde e întotdeauna multă lumină şi alt fel de lumină.

Petuniile şi panselele din grădina cu straturi rotunde au început să se veştejească. Buruieni cu vrej gros şi frunze păroase năpădiră potecile, înăbuşind florile fragile, cum şi în cugetul stăpînei ceva rău şi străin îşi făcea loc, umbrind lînced lumina ochilor cu fire subţiri de aur.

Cînd păşea în livada din fund, căutîndu-şi undeva astîmpăr, domnişoara Ana nu mai afla nici o tresărire la amintirile de copilă. Acolo, sub măr, se găseşte locul unde

a îngropat odată, plîngînd, puiul mic de rîndunică, căzut din cuib, cu gîtul moale și cu pliscul picurat de un grăunte roșu de mărgean. L-a înfășurat într-o batistă de mătase, l-a închis într-o cutioară veche de parfum și l-a înmormîntat sub o movilă mică de pămînt. Era în al doilea an de cînd au sosit aici, și parcă a trecut de atunci un veac de veacuri !...

În crengile nucului mai atîrnă și acum, negre, capetele putrede de frînghie ale leagănului în care își petrecea ceasuri întregi. Îi par două funii de spînzurătoare.

Iar asfințiturile sunt dureroase ca o rană a cerului și nopțile sunt fără sfîrșit.

Se răsucește în așternutul fierbinte, cu ochii larg deschiși în întunerec. Tăcerea orașului mort îi țiuie în urechi.

Tîrziu, aude glasul cunoscut bombănind în fața ușii, scrîșnetul cheii căutînd nesigură broasca, un scaun trîntit. Pe urmă, sforăitul care umple toată casa, întrerupt de gemete, suspine și amenințări, prin somnul chinuit de vedenii.

Și întunerecul e încă mai negru, și tăcerea, încă mai înfricoșată.

*

În romanele din dulapul cu ușa de sticlă, unii autori grăbiți săreau într-o clipită, de la o filă la alta, peste un pătrar de veac :

„Au trecut douăzeci și cinci de ani de-atunci. Într-o seară ploioasă..."

Domnișoara Ana surîdea, închizînd cartea peste semnul panglicii.

Lăsa gîndul să prefire o viață de douăzeci și cinci de ani. Timpul îi părea un monstru nesățios, măcinînd cu o bestială nepăsare tot ce în lumea aceasta este divin, proaspăt și pur. Tot așa cum, într-o dimineață, cînd era copilă de tot, a pătruns, pe portița uitată în lături, un bivol, instalîndu-se între straturile de petunii și pansele, strivind cu copitele gazonul fin, rontăind cu o mișcare a fălcilor, calmă, egală și circulară, florile cele mai gingașe și mugurii cruzi.

Douăzeci și cinci de ani !... Ochii scufundați în orbite, vinele îngroșate, glasul dogit, părul fărîmițat, cleștarul cerului pentru totdeauna împîclit.

Scutura umerii mici, încrucișa brațele subțiri pe sîni, cum s-ar fi apărat, înfiorîndu-se, de amenințarea nevăzutului dușman : nevăzut și totuși prezent.

Dar surîsul învia iarăși pe buzele încă roșii, ca floarea mușcatei. Nu putea crede în ființa tuturor sfîrșiturilor, în moarte, în hîda descompunere a cărnii, în scrum. Iar gîndul refuza să cuprindă atîtea și atîtea zile, atîtea nopți nesfîrșite, un pătrar de veac, în care să nu se întîmple nimic. Deschidea cartea la semn. Cu o ameteală ușoară și plăcută se lăsa furată de viețile cutezătoare și practice, în care întotdeauna se întîmpla ceva.

Apoi, culoarea buzelor s-a stins treptat. Gestul înfricoșat de apărare, cu brațele încrucișate pe sîni, a fost din ce în ce mai ostenit. Viața cea adevărată a presărat drum de cenușă peste douăzeci de ani, și, la aceeași fereastră, domnișoara Ana recitește aceleași cărți.

Pe mîinile uitate în poală se desemnează vinele albastre, ca șerpuirea apelor pe hărțile în relief. A pierdut un dinte. Părul și-a uscat luciul plin de sevă. În ochi, firele de aur s-au coclit ca literele verde-veșted de pe muchia tomurilor din raft.

Nu e fata cea mai bătrînă din acest oraș.

Dar e cea mai singură.

În asfințit, cînd șirele tiparului nu se mai deslușesc și ridică privirea lîncedă, o scutură un cutremur.

E vîntul rece care-a intrat pe fereastră, răsfoind paginile cu un deget invizibil, sau e întunerecul care o împresoară ?

Pe uliță se întorc vitele tîrgului de la imaș, răscolind colbul moale. Cîte una se desprinde de cîrd, împingînd poarta cu vîrful cornului, altele plîng cu un muget adînc, ca gemătul de durere. S-ar spune că în ceasul acela, întîia dată cer cu glas omenesc să mărturisească din lumea lor mută ceva încă neștiut de nimeni, implorînd îndurare. Sau că, într-un scurt străfulger, în cugetul lor cețos de vită, întîia oară și-au dat seamă de nedreapta-le soartă, josnică și irevocabilă. Domnișoara Ana găsește că nimic nu e mai dureros și de-o deznădejde mai tristă ca mugetul acela de vită într-un amurg cu nori împîcliți de colb, într-un tîrg atît de mic și pustiu, încît poate nici nu se află însemnat cu un cît de mărunt punct negru pe hărțile lumii.

Pe urmă scîrţiie cumpene de fîntîni. Încep să zvîcnească orb liliecii, întrecîndu-se cu ţiuituri gîdilate. Moare un cîntec gros ; străbat, întrerupte, scîncete de copii.

E miros de fum, de fîn, de gunoaie aprinse, ca într-un sat.

Şi totul adoarme după un ceas, atît de brusc şi profund, ca şi cum viaţa tîrgului s-ar fi stins, suspendată, nu pentru o seară, pentru o mie de mii de nopţi, să scufunde casele sub nisipuri, să năpădească iarbă înspicată în mijlocul străzilor, şi plopi groşi cît colonadele să crească în praguri, prăvălind zidurile şi împingînd acoperişurile putrede, cum răsare colţul de bob cu pojghiţa pămîntului în cap.

În nefireasca tăcere, domnişoara Ana se vede în întunerec, în jîlţul ei vechi de la fereastră, singura supravieţuitoare printre aceste ruini, în care nu s-a petrecut nimic şi din care nici amintirea morţilor n-a avut de ce să-i rămînă duioasă.

Domnul Constantin Apostol hodineşte în cimitirul din deal, împăcat acum cu toate stările ticăloase, atît de vrăjmaş răsturnate de el cu o retezare de mînă, în discuţiile întărîtate din atîtea nopţi. S-a împăcat, fără putinţă de împotrivire, şi cu straja crucii de la căpătîi, unde literele cioplite în piatră nu pomenesc nimic despre înfocatele sale convingeri voltairiene, ci, dimpotrivă, l-au trecut cu o blîndă şi primitoare iertare în oastea smeriţilor robi adormiţi întru Domnul.

Iar mai departe, unde se prăvale Valea Plîngerii, în despărţimîntul săracilor, cu tufe de bălării şi cruci surpate, şi-a găsit astîmpărul veşnic şi baba cea cu clonţ urît de vrăjitoare.

Astfel, domnişoara Ana îmbătrîneşte mai singură şi mai străină decît trecătorul de-o singură săptămînă prin acest tîrg posomorît şi mut.

Odăile sunt goale şi reci.

Chiar respiraţia monotonă a pendulului a muţit deodată, fără pricină.

Înainte îi măsura ceasurile de nesomn, ca o bătaie de inimă, prietenoasă, apropiată şi fidelă. Îl strămutase în odaia de culcare, să-i fie mai alături tic-tacul în nesfîrşitul nopţilor. Inima de muşchi şi inima de rotiţe se îndemnau una pe alta în bezna opacă, ca două suflete orfane, surghiunite aici de foarte de departe.

Pe urmă, într-o noapte, pendulul a murit scurt, fără agonie, cu un strigăt metalic de coardă plesnită. Domnişoara Ana a tresărit din somn plină de spaimă, înălţîndu-se într-un cot, să asculte. Întunerecul, tăcerea şi singurătatea s-au lărgit mai pustii. Nici un meşter nu s-a priceput să doctorească mecanismul delicat, iar pendulul a rămas cu acele încremenite deasupra unei cifre romane la fel cu toate orele cîte au trecut şi cîte au să mai vină.

Domnişoara Ana a înţeles în această întîmplare un semn ascuns, trimis din nevăzuturile tainice. Ceasul murise, fiindcă şi viaţa lui îi fusese deşartă şi fără folos. Ce rost să mai ronţăie cu bătaia mărunţă un fir cenuşiu de ceasuri şi de zile, şi de ani cenuşii ?

*

În vremea aceea, din daniile multcredincioşilor, s-a hotărît înălţarea unei catedrale, care să întreacă în măreţie toate bisericile capitalelor de ţinut megieşe.

Oameni dezmorţiţi din somnoroasa lor neclintire au purces să bată cu mare neastîmpăr drumurile, purtînd subsuoară condici grele, tăind chitanţe şi adunînd bani de aramă, pe care abia se mai cunoştea pajura ţării şi chipul voievodului de odinioară, bani de argint, cu zimţii atît de tociţi, încît zarafii îi drămăluiau căinîndu-se la cîntar. Alţii au purces să pribegească pînă la hotarele mărginaşe, de unde se întorceau, după îndelungate luni, prăfuiţi şi zdrenţăroşi, dar cu taşca de piele doldora de hîrtii împăturite. Pînă şi cei mai avari tîrgoveţi se molipsiră de această înfrigurare, trecută din om în om. În cuvîntul de moarte îşi lăsau agoniseala, ascunsă în cusătura saltelelor şi în ulcelele îngropate, pentru locaşul Domnului.

Voievodul şi marii diregători, mişcaţi de-o asemenea creştinească pornire, vrednică de amintirea strămoşilor ctitori, au împlinit, cu dania lor mai îmbelşugată, arginţii neîndestulători şi au trimis un iscusit meşter, ca să dureze adevărata minune de piatră şi zid.

Tîrgul cel neînsemnat şi atît de la fel cu toate tîrgurile găsise, în sfîrşit, calea să păşească afară din fumuriul lui destin, spre o faimă care stîrni, în locuri înalte, laudă şi, printre celelalte urbii mărunte, pizmă.

Meşterul coborî din diligenţa cu patru cai înhămaţi buziş, chiori, jigăriţi, betegi şi cu zgomotoase tălăngi

spînzurate la gît, într-o dimineață cu mult soare și cu flori de liliac.

Acum, hanul Bungețoaiei se numea „Hotel Continental" și în locul colacului de fîn împletit, legănîndu-se atîrnat deasupra porții bolțite, se afla, țintuită, o firmă albastră cu litere de aur.

Dar încăperile erau tot atît de întunecoase, iar mirosul înecăcios și acru de mucegai se păstra, în fiecare chilie, cu un lăudabil respect pentru vestigiile trecutului.

Arhitectul strîmbă din nas. Trecu repede dintr-o cămară în alta, urmat de hotelierul cu tichie neagră și ochi plîngători. Cu vîrful bastonului ridica așternutul paturilor, răscolea pernele de la depărtare, ferindu-se scîrbit de atingere. Pernele erau de cit colorat, cearșeafurile, vinete. Se putea ceti, însemnată cu litere roșii, prezența acelor gîngănii rău mirositoare și mai lacome de sîngele călătorilor chiar decît stăpînul unui han devenit hotel.

Cînd sfîrși de inspectat, drumețul se întoarse arătînd un obraz încruntat foarte de nemulțumire :

— Și porcăria aceasta numești dumneata hotel, jupîne ?

Jupînul Hascăl surîse filozof, cu toată resemnarea seculară a neamului care a văzut multe nemulțumiri mulțumindu-se, multe mînii potolindu-se și multe mîndrii plecîndu-se.

Răspunse tîrziu, într-un văitat care chema asupra cerului vina acestor scîrbavnice stări :

— Asta-i tot ce se găsește, cucoane ! Tîrgul nostru îi un tîrg tare calic. Un tîrg păcătos !

— Se și vede ! Nu era nevoie să mi-o mai spui ! pufni cu dispreț omul, privindu-și cu un fel de compătimire valiza nouă, de piele cafenie, care aștepta, așezată cu băgare de seamă, pe-un scaun cu paiul spart.

Jupîn Hascăl observă că oaspetele era încă tînăr și de o bărbăție voinică și delicată în aceeași vreme, din acele bărbății care fac femeile să se întoarcă din mers și să privească îndelung.

Mînia îi stătea bine, așa cum își frămînta de necaz firele mătăsoase ale mustăților și cum își mușca vîrfurile cu dinții tari și albi. Jupîn Hascăl îl admiră. În sinea sa recunoscu că, într-adevăr, hotelul lui, „Continental", orînduit pentru trecători de rînd, negustori de grîne și

geambaşi de vite, nu era vrednic să adăpostească un asemenea mosafir rar.

Ascultîndu-şi un generos îndemn, oferi fără gînd de cîştig :

— Vă putem da odaia noastră... Avem saltè, perne şi ogheal de puf, faine şi noi.

— Este vreo deosebire între ploşniţele de lînă şi cele de puf ? reteză cu scurtă batjocură străinul.

Hotelierul se închise ca un lacăt.

— Alt otel nu-i, şi altă odaie n-am.

Pe urmă se scufundă în cetirea unui carnet soios şi plin de numere, pe care îl scoase din buzunarul vestei de şiac.

Călătorul se plimbă de cîteva ori de la un capăt în altul al sălii, împingînd scaunele zoioase cu bastonul. Întrebă unde-i prefectura, unde stă primarul.

Explicaţiile lui jupîn Hascăl erau precise, dar pentru un străin, cu totul nefolositoare :

— Din Uliţa Domnească coborîţi pe Sfînta Vovidenie, pe urmă daţi în piaţa lui Manuc... De-acolo, a treia casă-i prefectura. Casa ceea mare, cu stîlpi albi, care-a fost a lui conu' Ioniţă Balaiş...

Vorbind, chiar jupîn Hascăl îşi dădu îndată socoteală de zădărnicia unor asemenea lămuriri.

De aceea se întrerupse :

— Mai bine să dau un băiet... Vasile ! strigă.

Vasile era desculţ şi cu capul gol. Dar aceste lipsuri vestimentare nu-l împiedecau să cunoască pe de rost tîrgul mic cît o batistă.

Luînd-o înainte, conduse străinul pe Uliţa Domnească, pe Sfînta Vovidenie, prin piaţa lui Manuc, pînă la casa cu stîlpi albi, care-a fost a lui conu' Ioniţă Balaiş. Aici, călătorul rămase să se descurce singur. Şi se descurcă repede, fiindcă era poruncitor şi scurt. Poate mai mult încă, fiindcă venise cu gîndul că are de-a face cu nişte troglodiţi de o jalnică sălbătăcie, întocmai cum, cu aproape patruzeci de ani în urmă, naufragiase din luminile Parisului domnul Constantin Apostol, răpusă avantgardă a libertăţilor şi a ideilor înaintate.

Cercetă locul orînduit catedralei.

Respinse, cu milă şi cu superior dispreţ, părerile îndată intimidate ale nevolnicilor ctitori şi cîrmuitori lo-

calnici. Împuternicirea sa venea foarte de sus și era deplină.

Oamenii văzuseră viitoarea lor ctitorie în chipul unei biserici cu multe turnuri, clopotnițe și bolți de intrare. El trase cu creionul cîteva linii sumar geometrice pe-o foaie și o întinse sub ochii tuturor :

— Aceasta e catedrala dumneavoastră !

Nimeni n-o recunoștea. Pe de o parte, fiindcă altfel o văzuse fiecare. Pe de alta, poate și fiindcă nimeni nu știa să ceteească într-un plan.

Dar toți se grăbiră să aprobe că, într-adevăr, aceea și nu alta e catedrala lor.

Arhitectul se mai arăta grăbit să înceapă lucrările în timpul cel mai scurt, căci vremea îi era prețioasă, chemat la alte înfăptuiri, aiurea.

Plimbîndu-se de jur-împrejurul tăpșanului gol, urmat de toate autoritățile tîrgului, tăia cu bastonul linii scurmate în iarbă, unde înțelegea el să așeze altarul, pridvorul și clopotnița, se oprea să aleagă pe cîte cineva pentru a măsura pașii :

— Nu dumneata ! Ești prea scurt ! Se vede că nu te-a plouat la vreme. Nici dumneata. Te-a plouat prea mult ! Dumneata, domnule primar... Numără deci treizeci și trei de pași...

Domnul primar pornea de la semnul bastonului înfipt. O lua sau prea repede, cu pași prea răschirați, sau cu pași prea mărunți, ca pe-o punte suspendată peste abisuri.

— Nu așa, stimabile... Ți-ți-ți ! Ce oameni, ce oameni ! Întoarce-te îndărăt și ia-o de-a capo !

Primarul se întorcea, ștergîndu-și sudoarea cu batista mototolită.

Acasă povesti mai tîrziu nevestei că mărimile din București le-au trimis un zevzec să le dureze catedrala. Un apucat, care se poartă cu oamenii în toată firea ca un vătav cu clăcașii.

Dar toți au recunoscut că trimisul se arăta meșter iscusit, și nimeni nu se mai îndoi că, sub o mînă așa de aprigă, ziua sfeștaniei are să fie cu un an mai devreme decît o socotiseră în cugetul lor migălos și speriat.

Un singur lucru n-a putut descurca tot atît de repede omul cel aprig. Adăpostul mai arătos pentru el și pentru nevastă, cît vor dura lucrările pe care avea să le supra-

vegheze singur. Poate că, dacă s-ar fi arătat de la început mai prietenos și mai puțin răstit, oricare din cei de față i-ar fi deschis cu dragă inimă casele, fiind cu toții, după un străbun obicei, primitori și mai bucuroși să dea ospețe decît să le primească. Dar omul se vestea turburător și despotic. Mai ceru și liniște deplină. Toți aveau copii. Și toți și-au întrevăzut pruncii ghemuindu-se înfricoșați în unghere și vorbind în șoaptă, și călcînd în vîrful picioarelor.

Au tăcut, așadar, privind stingheriți unul la altul. Cel mai gureș cutează :

— Avem aicea un hotel... „Hotel Continental".

— Poftește dumneata să te canonești în asemenea ploșniță rie ! îl invită cu sarcasm arhitectul.

Îndrăzneț ul pleoști capul, ca o legumă fiartă.

Ceilalți zîmbiră din vîrful buzelor, dezmierdîndu-și nasurile ori răsucindu-și în neștire ațele bumbilor.

— Vasăzică, nu-mi rămîne decît să-mi fac un cort de pînză ? întrebă amenințător trimisul de la loc înalt.

Primarul se birui pre sine și era gata să-și ofere casa, ca și jupîn Hascăl, cînd meșterul zidar își aminti ceva încă nelămurit :

— Mi se pare c-am găsit altceva... Nu cumva se află aici un advocat sau profesor, sau magistrat ori așa ceva, un oarecare Constantin Apostol ?... Era prieten cu părintele meu. Au învățat carte, la Paris, împreună. Știu că îmi vorbea ca despre un foarte bun camarad și, dacă îmi aduc bine aminte, spunea că s-a îngropat în ticăloșia aceasta de urbe... Mă înșel eu sau chiar așa este ?

— Tăchiță Apostol se află îngropat ceva mai departe ! vorbi tot cel îndrăzneț. În deal, la cimitir. L-a iertat Dumnezeu, să fie vreo zece ani de-atunci.

— Păcat ! Cu acela îmi închipui că m-aș fi înțeles mai bine ! își mărturisi părerea de rău arhitectul, puțin păsîndu-i că trage atît de dispreț uitor hotar între indigenii nevrednici să-l priceapă și răposatul plămădit din mai nobil aluat.

— I-a rămas numai fata !... se crezu dator să adaoge unul.

— E o istorie întreagă cu fata asta a lui Tache Apostol ! își rosti altul mirarea. Trăiește singură, ca un huhurez.

— Toată ziua stă la fereastră. Parcă-i de ceară, așa nu se mișcă ! a revenit cel dintîi, exprimînd oarecum o dezaprobare generală a tîrgului pentru asemenea comportare.

— Are vreo cinci odăi... Casă mare ! interveni un al treilea, fără nici un gînd hotărît, ca o simplă informație nevinovată.

Meșterul zidar prinse însă amănuntul prețios din treacăt.

— Ziceți că are cinci odăi și e singură ? Atunci să trecem neapărat pe acolo. E tocmai ceea ce îmi trebuie mie.

Localnicii se uitară unul la altul cu mare mirare și încă mai mare neîncredere.

Se înțeleseră fără să-și vorbească, fiindcă toți avură același gînd : „Dacă mai izbutește să intre și-n casa aceea, apoi aista nu-i om, nu-i arhitect. E un frate drept cu necuratul." Căci domnișoara Ana, fiindcă era singură, trecea drept cea mai trufașă și nesuferită ființă a tîrgului și, fiindcă se ținuse străină de toate plăcerile și necazurile lor, trecea drept huhurez.

Cei mulți puteau chiar să dovedească, fără nici o urmă de îndoială, că fata domnului Constantin Apostol ascundea vreo cruntă scrînteală a minții, cum n-ar fi fost de mirare la odrasla unui asemenea pătimaș al paharului ca răposatul. Iar alții, încă mai abitir, s-ar fi încumetat să dovedească pe dată că stă ferecată în casă să deșarte clondir după clondir, pînă ce cade în nesimțire.

Altcum, pentru care pricină s-ar feri atît de înverșunat de ochii lumii și de ce s-a lăsat să împletească cosiță albă ?

Hotărîrea noului-venit sămănă astfel turburare în tot orașul. Se prinseră rămășaguri. Doi tîrgoveți, din cei mai munciți de nerăbdare, călcară pe urmele arhitectului, ca din întîmplare, făcîndu-și de vorbă în colțul uliței, să-l aștepte ieșind după cum intrase.

— Nici nu prind a trage trei fumuri de țigară și parcă-l văd trîntind portița ! grăi cel care o asemuise pe domnișoara Ana cu un huhurez.

— Aiasta știu că are să-i vină de hac ! întări celălalt, cu oarecare mulțumire, fiindcă nu putea ierta meș-

terului ziditor că îl găsise azi-dimineaţă prea deşirat, ca unul ce crescuse prea din belşug udat de ploaie.

Cele trei fumuri de ţigară trecură. Se sfîrşi şi ţigara. Omul răsuci alta. Pe urmă plecară.

După un ceas, Vasile, desculţ şi cu capul gol, cără valiza de piele nouă de la „Hotel Continental" acasă la domnişoara Ana. La întoarcere, arătă lui jupîn Hascăl banul de argint de doi lei, nou-nouţ, bacşiş fără precedent în istoria tîrgului pentru un drum de cinci minute, plătit cît cinci zile pline la seceră, fără tain.

— Tare-aş fi vrut să fiu acolo ! Să mă fac aşa ca o muscă, mică de tot, şi să văd cum s-au petrecut lucrurile ! suspină, chinuită de curiozitate, nevasta domnului primar.

— Asta-i dracu' gol ! declară la rîndul său, cu mare uimire, primarul. Să ştii că se apropie ceasul de-apoi, dacă a început Scaraoţchi să facă biserici ! încercă să glumească.

Dar se întunecă îndată, cu şaga ucisă în gîtlej, cînd îşi aminti cum fusese muştruluit în văzul tuturor, să numere treizeci şi trei de paşi, egali, rari şi de trei ori luaţi de-a capul.

Nerăbdarea rostită de soţia domnului primar, care ar fi vrut să se prefacă într-o muscă năzdrăvană ca să vadă cum s-a petrecut intrarea nou-venitului în casa domnişoarei Ana, era împărtăşită de tot oraşul. Atîtea peripeţii nu mai turburaseră sufletele de la călătoria cea de pomină a perechei domnitoare.

Trei chestiuni grave se iviseră dintr-o singură dată, ca să aţîţe încinse dezbateri şi să împartă potrivnice păreri.

Ziua hotărîtă pentru aşezarea pietrei de temelie a catedralei era întîia problemă gravă. Purtarea plină de harţag a trimisului de la stăpînire era al doilea subiect de discuţie. Dar mai neliniştitor decît toate nedumeririle celelalte, mai covîrşitor, stăruia evenimentul senzaţional al tîrgului : schimbarea domnişoarei Ana, printr-o tainică metamorfoză, din huhurez devenind iarăşi zburdalnică şi întinerită, cum ar fi spart, printr-o vrajă mocnită, pojghiţa sub care pirotise douăzeci de ani.

Nu mai apărea în pervazul ferestrei decît atunci cînd mosafirul lipsea, plecat să supravegheze întîiele săpături.

Şi nu mai arăta aceeaşi statuie de ceară, neclintită, cu cartea uitată pe genunchi.

Obrajii se învăpăiaseră cu o ultimă rămăşiţă de sînge, răscolită din adîncurile stătute. Ochii sclipeau din nou fire de aur. În păr năvălise seva cu lucii reflexe. Iar toată făptura era plină de neastîmpăr.

Se aşeza în jilţ ; se ridica peste o clipă să dispară în umbra încăperii ; apărea îndată să se aplece peste pervaz şi să caute cu mare nelinişte spre capătul uliţii.

Într-o singură săptămînă, grădina înviase cu straturi proaspăt udate, cu poteci curbe de nisip galben şi cu răsaduri aliniate de mîini grijulii.

Primăvara era caldă, ploile scurte, cu arcuite curcubee, după care tot mirosul ierburilor şi cîmpurilor depărtate şuvoia răcoros şi mustind de viaţă primenită.

Domnişoara Ana se privea în oglindă şi cînta.

Pe urmă se opri deodată, fiindcă abia atunci îşi dădu seama că se priveşte în oglindă, cîntînd.

Roşi.

Şi fără voie, din nou îşi aruncă ochii în oglindă, să vadă cum arată cînd roşeşte. Tot aşa s-a învăpăiat la obraji şi aseară, cînd a venit, printr-o întîmplare, vorba despre vîrstă şi, fără s-o întrebe nimeni, a spus cu ochii plecaţi în pămînt că împlineşte treizeci şi doi de ani. Mintea, întinerindu-se cu şapte ierni. Iar fiindcă întîia oară mintea în viaţă, crezuse că n-are să mai cuteze să ridice niciodată ochii ca să înfrunte privirea lui Tudor. I-a spus în gînd : „Tudor !“ — pe nume.

Într-o săptămînă a ajuns să-i spună pe nume, în gînd, e adevărat, dar pe nume. Ea, care întotdeauna a pus zid atît de gheţos între restul omenirii şi închisa-i mîndrie !

A tresărit, apăsîndu-şi cu mîna zvîcnirile inimii. A auzit paşi pe sub fereastră. Nu e el ! E numai cerşetorul... Cum putuse să asemuiască paşii lui, apăsaţi şi energici, de om învingător şi tare, cu tîrşala aceasta de gîrbov învins ?

Săracul e deprins să treacă pe sub geam fără să aştepte nici o milă, fiindcă de douăzeci de ani nu i-a aruncat de-aici nimeni un dărăb de pîine. Acum, domnişoara Ana îl strigă să-i lepede, în palma scorojită ca pămîntul crăpat, un pumn de bani mărunţi, amestecaţi, de argint şi de aramă. Milogul mulţumeşte, chemînd toată mi-

lostivirea cerului pentru cei vii și cei morți... Dar domnișoara Ana nu-l aude. A fugit de la fereastră în odaia ei, să vadă cît arată pendulul, de întîrzie atît. Căci printre atîtea minuni, în casa cea mută și rece s-a întîmplat și această minune. Inima de rotițe a început din nou să bată, trezită din morți, caldă și vie.

Tot *el* a săvîrșit miracolul.

S-a uitat de cîteva ori la pendulul cu minutarele neclintite, lung și cu dezaprobare. Pe urmă, cu vorba-i fără înconjur, a întrebat dacă-l păstrează numai ca o podoabă nefolositoare. Domnișoara Ana s-a îmbujorat — cum simte sîngele răscolit de cîte ori îi vorbește ! — și s-a plîns de ignoranța nepricepuților meșteri din acest tîrg ticălos. La care drept lucru, bărbatul a surîs cu milă, înțelegînd-o și compătimind-o. Iar fără să mai ceară învoire, a desfăcut toate roțile și arcurile, le-a întins cu număr pe coli de hîrtie, le-a răsucit, le-a pilit, le-a strîns în șuruburi și le-a meșterit cu atîta iscusință, încît, într-un ceas, pendulul a început să bată. Întîi fricos, nesigur și întrerupt. Pe urmă, deodată, limpede, regulat și egal, ca pașii unui drumeț pornit pentru drum lung.

Domnișoara Ana îngăimase o mulțumită, pe care nu știu s-o ducă pînă la sfîrșit, arătîndu-și mirarea că el a izbutit acolo unde toți făuritorii cu degete îndemînatic deprinse dăduseră greș. Bărbatul izbucnise în rîs, privind-o în lumina ochilor cu ochii lui albaștri și reci :

— Cînd vrei și cînd încerci, nimic nu este cu neputință ! Nu poți să știi aceasta dumneata, care te-ai îngropat singură în mizeria aceasta de aci !

Și după un timp, ca pentru sine :

— ...ca să te sinucizi cu încetul, nu știu de ce.

Apoi se închisese în biuroul domnului Constantin Apostol, unde întinsese planșete pe toate scaunele și acătase planuri de hîrtie vînătă și translucidă pe toți pereții.

Acolo, în norii fumului de tutun, lucra pînă după miezul nopții, deșertînd cești de cafea și fluierînd cîntece încă neauzite. Se putea cunoaște dacă migala mergea cu spor sau dacă se împleticea în piedeci neprevăzute, după cum fluieratul străbătea vesel și sprinten sau mutea, întrerupt, într-o atentă încordare a cugetului.

Atunci, și domnișoara Ana aștepta cu neliniște, dincolo de perete, părtașă la lupta omului cu potrivniciile

invizibile. Asculta paşii apăsaţi, măsurînd odaia ca o cuşcă prea strîmtă; asculta tăcerea, cît bărbatul îşi strîngea tîmplele, fixînd liniile neisprăvite ale bolţilor din plan sau misterioasele coloane de cifre; asculta foşnetul hîrtiilor rupte şi mototolite mînios; apoi surîdea fericită, cînd trilul izbucnea vesel şi triumfal, semn că piedeca a fost biruită.

Acum două seri, cînd se aflau după masă şi el îşi aprinsese ţigara, apropiind ceaşca de cafea, o privise lung, ca niciodată, parcă întîia oară îi citea pe chip o taină care-i fusese ascunsă. Clătină fruntea boltită sub neorînduitele şuviţe de păr. Îi prinse mîna încet, ca a unei bolnave fără vindecare, şi-i spuse cu o blîndeţe în glas străină de firea lui aspră şi poruncitoare:

— Domnişoară Ana, domnişoară Ana, te-am înţeles şi te presimt... De cînd am intrat în casa aceasta, te observ şi am reconstituit ceea ce nu mi-a povestit nimeni. Părinţele dumitale a fost un egoist fără iertare. Nu trebuia să te îngroape aici! Nimic nu este pe lume mai trist ca o floare care se scutură, după ce a înflorit fără folos pentru nimeni...

Domnişoara Ana întoarse capul, să nu lase unui văz străin ochii înotînd în lacrimi.

Omul continuă:

— Viaţa e făcută s-o trăieşti lacom, puternic, să nu te oprească nimic de la ea... Dacă ai flacără sfîntă să creezi ceva, înfăptuieşte! Dacă eşti numai un păcătos împins spre ispite, păcătuieşte! Orice îţi este îngăduit, numai să nu treci toropit şi orb ca sobolii în galeriile lor subpămîntene, fără să ieşi niciodată la lumină!...

Domnişoara Ana se văzu un asemenea sobol, orbecăind în beznele strîmte care sufocă răsuflarea, şi abia îşi înăbuşi un scîncet de plîns. Dar bărbatul îşi trăsese mîna şi trecuse la alte gînduri.

— În patru-cinci zile, spuse, isprăvesc planurile şi devizele aceste! Atunci scapi de mine pentru o săptămînă, cît plec cu ele să le prezint la Bucureşti şi să o aduc pe Lulu. Trebuie să ştii, domnişoară Ana, că am o soţie foarte tînără, aproape un copil. Dar sunt sigur că o să vă înţelegeţi foarte bine. I-am scris, şi are să te iubească îndată! Ei îi place capitala şi mai mult îi plac balurile, fiindcă e tînără, şi tinereţea aleargă după vese-

lie şi după petrecere... De aceea îşi îmbufnează mutrişoara ei de scatiu fără două dramuri de minte în cap de cîte ori o tîrîi după mine, pînă în capul ţării, în toate tîrgurile uitate de Dumnezeu. Dar îmbufneala îi trece; iar după trei-patru luni de post şi de rugăciune în pustnicii ca acest tîrg al dumitale, capitala îi pare mai frumoasă şi balurile mai încîntătoare. Încă o dată te asigur că aveţi să vă înţelegeţi şi că ai s-o iubeşti...

Bărbatul era să adaoge : „...ai s-o iubeşti ca o mamă".

Dar se opri ; nu fiindcă îl înduioşa, într-adevăr, soarta fetei îmbătrînită singuratic, ci fiindcă ţinea să-şi aibă cîştigată cu tot sufletul stăpîna unui adăpost, care se potrivea întru totul trebuinţelor de cîteva luni.

Pentru el era o maniacă abrutizată, ca, de altfel, toate făpturile acestui tîrg. Iar lectura cărţilor îi scrîntise, după a sa părere, încă mai grav mintea de fecioară bătrînă şi mizantropă. În pofida acestor păcate uşor de trecut cu vederea, recunoşteau mai departe răvaşele, cu o lăudabilă obiectivitate, domnişoara Ana se arătase însă grijulie şi discretă. Îl păzea ca o cloşcă.

Împrejurimile oraşului erau pitoreşti şi plăcute. Cele cîteva luni aveau să treacă doar abia mai greu ca o vilegiatură prelungită. După aceea răscumpărau canonul cu o călătorie peste graniţă, fiindcă zidirea catedralei se anunţa pentru arhitect o întreprindere cu totul mănoasă.

Domnişoara Ana surîse uitat şi trist după ce se depărtă chiriaşul.

Niciodată n-o înţelesese nimeni şi niciodată nu-i grăise cineva aşa, din seara cu lună de pe terasa isprăvniciei... Acum măsura cu deznădejde toţi anii trecuţi, în care s-a zăvorît în viaţă ca într-o temniţă. Presimţea, în sfîrşit, că există undeva o lume plină de ucigaşe rătăciri şi de nebuneşti ispite, în oraşe luminoase şi lărmuitoare, pe care n-are să le cunoască niciodată.

Omul venea dintr-o asemenea viaţă, bătută de toate vînturile largului. „Dacă ai flacăra sfîntă să creezi ceva, înfăptuieşte ! Dacă eşti împins spre ispită, păcătuieşte !" Din ce aspră şi divină religie îi sună acum poruncile acestea, ei, care a orbecăit în hrubele înăbuşitoare de sobol !... Domnişoara Ana s-a scuturat ca de-un gînd

rău, sărind de pe scaun să împartă porunci slujnicei și să intre cu pași tiptili în camera cu planșete și planuri.

Acum știe să descifreze fiecare linie a locașului de închinare, care-a crescut sub ochii ei. Și e mîndră de fapta omului, cum ar fi luat parte cu dreaptă tovărășie la lupta-i cu materia și cu obstacolele firii, îngenunchеate zi de zi.

Se apleacă, se depărtează, trece de la un plan la altul, e bucuroasă cînd crede că recunoaște un gînd de-al ei, de ieri, pus pe hîrtie astăzi.

Apoi, cu aceiași pași furișі, se strecoară afară, din treacăt măsurîndu-și în oglindă haina nouă, pe care nu are de unde s-o știe cît de demodată e și cum ar sfîrni surîsul bărbatului, dacă bărbatul ar lua cît de puțin aminte la schimbările din portul și din firea domnișoarei Ana.

La plecare, din ușă, cu pardesiul de praf încheiat pînă la gît, omul a întrebat-o ce-ar dori să-i aducă de preț din orașul cel cu îmbelșugate și mari prăvălii. A roșit, cu ochii plecați în pămînt.

Nimeni n-o cercetase vreodată de unde i-ar fi putut veni o plăcere, de unde să-i sosească o bucurie. Poate de aceea inima ei s-a uscat, părăsită și singură.

Bărbatul însă n-a așteptat răspuns.

Nici nu se gîndise prea mult la întrebarea rostită nepăsător. Îi sărută distrat vîrful degetelor. Domnișoarei Ana i se păru că a apăsat mai îndelung și cu înțeles buzele, poate cu părerea de rău a despărțirii. Bărbatul își socotea în cap dacă n-a uitat cumva vreo hîrtie trebuincioasă prin sertare.

Pe urmă, domnișoara Ana rămase să aștepte. Săptămîna trecu greu, în neastîmpăr. Pendulul n-a măsurat niciodată clipite și ceasuri, și zile mai lungi.

În miez de noapte, tresărea din somn speriată : i se părea că aude, dincolo de perete, pașii omului, foșnetul hîrtiei mototolite, zbucnirea voioasă a fluieratului care făcea din muncă o joacă.

Trecătorul vremelnic îi umpluse viața, cum nimeni nu lăsase urmă în toate zecile de ani mocniți. Răsuflarea lui îi lipsea, ca și vorba lui răsfățat poruncitoare, ca și surîsul fără de milă, care-o semețise în cel dintîi sfert de ceas și o îmblînzise îndată, ca un bici cu sfîrc de mătase.

Spre deplina uimire a tuturor, domnișoara Ana părăsi într-acest timp fortăreața în care se surghiunise de cînd dura amintirea vecinilor.

Colindă prăvăliile ; răscoli rafturi și cutii ; trimise acasă suluri de mătase și scumpe nimicuri. Aduse o croitoreasă cu ochi roșii ca ai iepuroaicelor de mosc, iar cîteva zile, mașina de cusut durui cu zor, dînd trup și formă unor fastuoase și fine veșminte, cum încă nu mai trecuse prin mîna cusătoresei de tîrg nevoiaș.

Cu o nelămurită presimțire, domnișoara Ana știa că va înfrunta război greu. Femeia despre care-i cuvîntase atît de stăruitor oaspetele, anunțînd-o drept voioasă și apropiată tovarășe, nu-i putea fi nici într-un chip prietenă.

Nu-i cunoștea ochii, fața, vorba, rîsul, dar îi dușmănea, pe necunoscute, tinerețea îndestulată de toate desfătările tinereții.

În cele din urmă două nopți, somnu-i pieri cu totul. Obrajii se scobiră ca după boală, ochii se scufundară în găvanul orbitelor, arzători.

Așa o găsi amurgirea la fereastră, în jilț, cu cartea închisă, cînd sosi diligența în nori de colb și în larmă de clopote. Sări în prag, tipărindu-și ușor, cu latul palmei, învăluirile pieptenăturii schimbate. Bărbatul coborî dintre cutii uriașe de pălării, întinzînd mîna tovarășei dinlăuntru, care nu se încumeta să sară scara atît de înaltă.

Atunci, el o prinse cu brațul puternic de mijloc și o așeză fulg la pămînt.

Domnișoara Ana închise ochii, străpunsă de un ghimpe înveninat. Călătoarea era, într-adevăr, foarte tînără, mică la trup ca un pui de femeie, cu privirea obraznică și proaspătă, cu mișcări iuți de zvîrlugă.

Ghimpele se răsuci mai adînc. Răscolea cicatrici mai vechi și de dînsa uitate : gelozia de copilă cînd domnul Constantin Apostol rămînea cufundat în mîhnire dinaintea cadrei ovale, gelozia de mai tîrziu cînd junele venit în alaiul domnesc se lăsa sărutat pe terasa isprăvniciei de nerușinata aceea din curtea doamnei. Așadar, toate sunt pentru altele ? Toți, pentru altele ? Sărutul, iubirea, gingașul braț puternic care te saltă ca un fulg de la pămînt. Pentru altele, pentru femeile care n-au nimic alt decît o amăgitoare și trecătoare, și banală drăgălășenie de creaturi inutile.

Ca într-un vis, domnişoara Ana îşi lăsă mîna scuturată, gîngăvi urare de bun venit, deschise uşile încăperilor. Se trezi în urma străinei, cu două cutii de pălării şi cu o umbrelă sub braţ, ca o jupîneasă cu veriga de chei la cingătoare primindu-şi stăpîna. O jupîneasă vîrstnică, de credinţă şi cuviincioasă, care-şi pusese pentru acest eveniment straiul cel mai sărbătoresc.

Călătoarea se arătă îndată gureşă şi linguşitoare. Bătu din palme :

— Dar e foarte drăguţ aci ! Fermecător !...

Se răsuci în tocuri, căutînd o oglindă :

— Trebuie să arăt ceva de speriat după atîta drum şi atîta praf !...

Îngrijorare ipocrită, de femeie care se ştie tînără şi frumoasă.

Drumul nu lăsase nici o urmă ; pudra prafului nu putuse acoperi colorile vii, genele lungi şi răsucite, părul auriu şi pufos. O văzu aceasta dintr-o singură confruntare cu oglinda şi, încîntată, întinse amîndouă mîinile spre domnişoara Ana :

— Mi-a vorbit atît soţul meu despre dumneata, încît te cunosc ca pe-o rudă foarte de aproape. O să-mi dai voie să-ţi spun *tanti* ?

Domnişoara Ana lăsă să-i cadă braţele, cu încheieturile rupte de la cot.

Bărbatul trecu pe lîngă dînsa fără să se oprească, poruncind slujnicei, orînduind locul pachetelor şi valizelor, strigîndu-şi soaţa din a treia încăpere, cu glas cîntat şi dezmierdător :

— Luuulu-uu !

— Da-aaa !

— Vino să-ţi arăt bibelourile despre care-ţi vorbeam. Şi statuiele aceste ! Părintele domnişoarei Ana a fost cîndva un om foarte de gust şi a avut, la Paris, prieteni de tinereţe, care-au devenit foarte mari artişti. Iar domnişoara Ana s-a dovedit ideală gardiană de muzeu. Observi ? Nici o marmură atinsă... nici un braţ ciuntit.

Lulu bătea din palme, fără nici o convingere, numai fiindcă îşi închipuia aşa că va cîştiga bunăvoinţa domnişoarei bătrîne şi maniace. De fapt, puţin îi păsa de asemenea lucruri, după cum niciodată nu-şi aruncase ochii pe planurile bărbatului şi nu se întrebase nici o clipă prin

ce miracol, din cîteva coale de calcule și cîteva linii trase cu rigla, dura edificiu de piatră și var.

Trecînd, își aruncă pălăria pe capul unui bust, haina prăfuită de drum, pe brațele unui jilț.

Cuprinse cu amîndouă brațele gîtul bărbatului, atîrnîndu-se cu picioarele îndoite de la genunchi :

— Numai să nu mă închizi toată ziua, singură în casă cu soacra aceasta. Trebuie să fie o matracucă grozav de cicălitoare !

Își roti ochi și se opri alarmată :

— Dar nu vreau deloc paturile acestea despărțite !... Să ni le așeze numaidecît alături.

Spunînd, astupă răspunsul bărbatului pe buze cu buzele.

Domnișoara Ana era în prag. Își trecu palma peste frunte, ca să îndepărteze o negură.

Astfel, din seara aceea, domnișoara Ana cunoscu o chinuire încă neștiută.

Lulu apărea din odaia de culcare cu părul ciufulit, cu ochii languroși, întinzînd brațele cu alintări de pisică.

Din haina de dantelă, sînii tineri și plini arătau impudic, pe albul sidefat, semnele vinete ale sărutărilor mușcate. Dintr-o încăpere în alta tîra după dînsa o lene voluptoasă, grea de parfumuri și saturată de îmbrățișări.

Cît timp bărbatul lipsea, comandînd armata lui de salahori și zidari, îl aștepta strămutîndu-se de pe un jilț pe divan și de-acolo pe pat, încolăcită cu capul pe braț, străină de trecerea ceasurilor și de tot ce se petrecea în casă. În zilele de sărbătoare, cînd schelele rămîneau pustii, plecau amîndoi să cerceteze mînăstirile vecine, locurile de plimbare și poienile singuratice.

Se întorceau noaptea tîrziu, trîntind ușile cu vuiet, extenuați, dar cu pofta unul de altul împrospătată și potolită în scîncetul încleștărilor.

Domnișoara Ana învață să urască, metodic și tenace.

Femeiușca aceasta, fără pudoare și fără un dram de creier, îi păru nevrednică pentru cugetul ascuțit și cutezător al bărbatului. Un animal de plăcere și alt nimic. Nesățioasă, înstrăinîndu-l josnic de tot ce-i apăruse în el din altă urzeală omenească, înnobilată și rară. El, care poruncea tuturor, frîngînd toate piedecile, înfruntînd toate voințele și săvîrșind minunea cea atît de nespusă, — „dacă ai flacăra sfîntă să creezi ceva, înfăptuiește !“ —, omul

acela sortit să fie stăpîn și făuritor, în fața femeii cu sînii despoiați și cu coadele despletite era cu voința molesită, animal redat animalității și robit poftelor, dezbrăcat de prestigiu și toropit cînd ieșea fierbinte din strînsoarea îmbrățișărilor.

Lulu îi sărea pe genunchi, îi răscolea părul ca unui cățelandru hîrjonit, îl chema cu tot soiul de nume și diminutive : Dorel, Turel, Cocolică, Micu, Bosumflache, Cocoșel și Turturel !

Cînd în cealaltă cameră se auzeau din întîmplare pașii domnișoarei Ana, femeia o striga bătînd din palme, cu glasul ei alintat :

— Tanti Anuța-aaa... Tant'Ana, ia poftim să-ți arăt ce frumos s-a făcut Cocolică al meu !...

În genunchi pe genunchii bărbatului prezinta ultima ispravă : o pieptănătură frizată de cafru și mustăți cu sfîrcuri de tirbușon. Bărbatul se apăra fără energie, rîzînd îngăduitor ; iar femeiușca îi cuprindea gîtul, sărutîndu-i apăsat buzele și dezmierdîndu-l cu poreclele caraghioase : Cocoșelul mamiței, Bosumflache și Corcoduș.

Domnișoara Ana privea din prag, dreaptă și severă, cu inima golită de sînge.

Atît de altfel fusese același bărbat în singurătatea lor de trei săptămîni și în seara cînd îi prinsese mîna grav și puternic, cum îi simte și acum mîngîierea arzătoare !

Același om rîdea acum prostește, în netrebnică degradare. Nu s-ar mira să-l vadă tîrîndu-se în patru labe și prefăcîndu-se că latră și mușcă, așa cum fac dădacele cînd se joacă cu pruncii abia înțărcați.

Domnișoara Ana se depărta cu pași somnambulici, căutînd locul cel mai ascuns, unde să nu le-audă chicotul gîdilat.

Lulu se apleca la urechea bărbatului să șușotească plină de cea mai mare veselie :

— Mi se pare că e cam geloasă Tanti-Soacra noastră!... Ascultă, Cocoșelule, oare tu crezi că ea niciodată n-a... ?

Sfîrșitul întrebării se îneca într-o gîlgîială de rîsete. Domnișoara Ana, în rochia nouă, scumpă și inutilă, în fundul cel mai îndepărtat al grădinii, mototolea între degete uscate bobocii de trandafiri, striviți dușmănos.

Acum, nici în grădină nu mai avea singurătate.

Veneau după dînsa, atîrnaseră un leagăn în crengile nucului, aşterneau culcuş pe iarbă, rostogolindu-se la umbră în după-amiezile calde. Aici, el chema dimineaţa şi seara ajutoarele cele mai de credinţă, aduse cu dînsul din străine locuri, ca să împartă porunci cu glas deodată schimbat, scurt şi neîngăduind împotrivire.

Atunci, domnişoara Ana îl asculta dintr-un loc dosit, cu inima dilatată de emoţie. Aşa îl voia. Stăpîn stăpînind.

Salahorii şi zidarii se împăcau mai puţin cu asprimea aceasta neîndurată.

Plecau, ştergîndu-şi broboanele de sudoare, cu mîinile roşii de praful cărămizilor şi albe de praful varului. Mormăiau şi cîrteau cînd ajungeau îndestul de departe, ca să nu-i poată auzi. Niciodată nu-l văzuseră atît de zorit să isprăvească munca de doi ani într-o singură vară.

Şi fiindcă nu erau destui, alţi meşteri şi alte ajutoare fură chemaţi să împlinească numărul braţelor. Zidurile se înălţau crescute dintr-o minune. De la fereastră, deasupra caselor scunde şi livezilor verzi, domnişoara Ana văzu într-o seară apărînd, cu toată depărtarea, cel dintîi umăr roşu al clopotniţei.

Din clipa aceea, luarea-aminte întreagă i se adună acolo.

Urmărea fiecare şir nou de cărămizi, fiecare fereastră boltită deschizîndu-şi ochiul negru, cu o încordare plină de nerăbdare şi de bucurie. Scotoci în bisactele şi găsi un binoclu vechi, cu mîner de fildeş, adus odinioară de domnul Constantin Apostol din peregrinările sale prin ţările Apusului. Aşa, nemişcată de la fereastră, apropia lucrătorii mici şi negri pînă sub ochi, să le desluşească mai cu de-amănuntul zoreala plină de spor. Piaţa fusese aleasă de arhitect, din primul ceas, cu o pricepere a ochiului neîntrecută. Catedrala începea să domnească peste toată priveliştea tîrgului, creşcînd în văzul tuturor şi strivind măruntele bisericuţe din vechi, cu streşine de şindrilă.

În august, drumeţul apropiindu-se de oriunde, înaintea oraşului şi a livezilor zărea mai presus zidul cel roşu şi nou. Din fiecare prag, localnicii, ridicînd ochii spre cer, înainte de nori şi de soare, dădeau cu privirea în locaşul de închinare. Acum nu se mai tînguia nimeni de purtarea hărţăgoasă şi trufaşă a ziditorului trimis de stăpînire. Fapta-i întrecea mult şi mîndru nevolnica lor închipuire.

Iar în locul cîrtelilor, porniră cuvinte de mărire şi slavă.

Ziditorul trecea peste ele, cu aceeaşi nepăsare cu care călcase în picioare întîiile împotriviri, în dimineaţa cînd coborîse din diligenţa cu gloabele betege. Acolo, între oamenii cu pieptul gol şi mînecile suflecate, pe schelele înguste, zorea cu neastîmpăr, alergînd de la un capăt la altul, răcnind, punînd mîna şi scuturînd braţele lenevite, stăpînit de un crunt duh lăuntric.

Cînd se întorcea nins de colbul alb şi roşu, uns de sudoare şi cu părul zburlit, bărbăţia lui avea ceva frumos, puternic şi sălbatic.

Lulu se dădea în lături, ferindu-se cu chicote speriate:

— Fugi! Ce murdar eşti şi nesimţit! Uite ce mîini! Uite ce cap!... Cum de mi-a dat Dumnezeu un aşa salahorache, de bărbat?...

Bărbatul rîdea cu toţi dinţi, tari şi albi.

Domnişoara Ana o privea cu ură.

Într-o jumătate de ceas, spălat, primenit şi pieptănat, omul cutezător şi aprig de pe schele devenea Cocoşelul şi Corcoduşul pe genunchii căruia se alinta femeiuşca bălană. Şi atunci, chinuirea domnişoarei Ana îi încleşta unghiile în braţul jilţului de la fereastră.

Auzea cheia răsucindu-se la odaia lor. O vedea apărînd cu mers moleşit şi cu ochii cercănaţi, în haina străvezie din care se revărsa mirosul aţîţător de carne femeiască şi parfumuri. Nu vorbea decît despre plecarea cît mai repede, despre călătoria plănuită la începutul iernii, în oraşele depărtate şi luminoase, care vor răscumpăra surghiunul de aici. Domnişoara Ana gîndea cu spaimă la nopţile cele fără sfîrşit, cu întunerecul nepătruns şi cu ronţăiala măruntă a pendulului, cînd va tînji chiar şi după această suferinţă de-acum.

— Încă două săptămîni şi am sfîrşit greul! îşi trosni mîinile bărbatul, trăgînd un jilţ la fereastră şi aşezîndu-se în faţa domnişoarei Ana. Încă două săptămîni, şi-mi rămîn numai lucruri neînsemnate!... Pe urmă, scapi de noi pînă la primăvară. Atunci vin întovărăşit de un zugrav şi de făurarii mei, care lucrează, de pe acum, podoabe migăloase şi fine. Pot spune că am făcut cu aceasta isprava cea mai desăvîrşită din viaţa mea... Păcat că rămîne pier-

dută într-un asemenea tîrg, în afară de trecerea lumii. Are să-ți țină tovărășie în singurătatea dumitale, domnișoară Ana...

Omul n-a isprăvit cuvintele, fiindcă pe la spate s-a strecurat furiș Lulu și îi zburlește părul, cercînd să-l sperie. Bărbatul îi cuprinde mijlocul și o dezmiardă, zîmbind îngăduitor :

— Fericită ființă ești tu, Lulu !... Nu te muncește nimic. Nici nu vrei să afli ce se petrece în jurul tău. Nici n-ai avut curiozitatea să mergi o singură dată ca să vezi pentru ce s-a trudit o jumătate de an Cocolachi al tău.

Lulu strîmbă nasul mic și buzele cărnoase :

— O ! cît despre cărămizile tale ! Pot să tot fie !...

Domnișoara Ana privește afară, pe fereastra deschisă, minunea măreață de zid care are să-i țină mută tovărășie în singurătatea cea fără de sfîrșit, întrebîndu-se prin ce tainică și nedreaptă rînduială a destinului viețile oamenilor se însoțesc atît de nepotrivit. Ce legătură poate fi între omul acela din fața ei, tare și plămădit din aluat rar, și între vietatea cu cap ușuratic de sticlete ? Ce-a făcut ca să merite norocul mărinimos și nespus ? Și bărbatul, cum nu vede nevrednica împărechere ?

Cînd a întors ochii, privirea e grea și ar apăsa ca o neîndurată osîndă de moarte asupra femeiuștii, dacă Lulu ar presimți oricît de puțin din tulburea dramă ce se petrece în cugetul semenilor. Dar ea își freacă alintat obrazul de obrazul bărbatului și surîde uitat, la gîndul călătoriei apropiate :

— Bosumflache, ne oprim, nu e așa, o săptămînă la Veneția ?... Ții minte gondolierul nostru ? Lorenzo !... Îl căutăm pe Lorenzo. Nu vreau să ne plimbăm decît cu Lorenzo... Și cred că nu ai să mă mai tîrîi iar prin bisericile și palatele acelea întunecoase, ca să-mi arăți toate vechiturile și să-mi faci capul calendar !

Bărbatul cedează, îngăduitor :

— Bine, Lulu ! Am să te las să te plimbi cu Lorenzo și eu am să mă duc singur la bisericile și la palatele acelea cu vechituri.

Domnișoara Ana, cu ochii îngînduraţi, caută să vadă în nevăzut orașul de pe ape, unde atît de drag i-ar fi fost să cutreiere din biserică în biserică și din palat în palat, sprijinită de un braț tare, ascultînd învățăturile care i-ar fi atît de scumpe și atît de ușor înțelese.

Lulu își amintește mărinimoasă :

— Tant' Ana, o să-ți trimitem un album cu priveliști... Și o fotografie a mea, în piața San Marco, între porumbei. Nici nu-ți închipui ce încîntători sunt porumbeii cînd vin să-ți ciugulească singuri în palmă !

Întîmplarea cea înfricoșată, care a rămas scrisă în amintirea tuturor, a avut loc atunci, la sfîrșitul lui august. Nimeni nu i-a aflat explicare. Pentru toți a fost un ceas rău și poate o tainică pedeapsă a trufiei.

Numai domnișoara Ana cunoaște adevărul nespus.

Dar nimeni n-avea să i-l smulgă vreodată, rămas înlăuntru, să roadă ascuns și mocnit, cum scotocește viermele surd în craniul mormintelor.

În nerăbdarea sfîrșitului cît mai grabnic, omul își pierduse desăvîrșita măsură. Era pentru toți o spaimă. Apărea înainte de zori, deșteptînd zidarii somnoroși, să se cațere pe schele. Ziua-i părea prea scurtă. Brațele prea trîndave. În fiecare salahor descoperea o împotrivire ascunsă și vicleană, menită să-i întîrzie ceasul hotărît de el. Și fiindcă cuvîntul, oricît de aspru, nu ajungea, întărise porunca cuvîntului cu lovitura de palmă, care plesnea obrajii arși de sudoare. Trecea posomorît, cu fălcile încleștate, printre oameni tăcuți, care-i însoțeau mersul cu priviri dușmănoase.

Acasă, femeia îi întărîta mînia, întrebîndu-l cu senină și rea nevinovăție dacă, într-adevăr, totul va fi sfîrșit în ziua însemnată apăsat pe fila de calendar, cu creion roșu. Atunci, omul își sumețea pieptul și încleșta pumnul vînjos ; chiar dacă va trebui să pună mîna alături cu salahorii, ziua hotărîtă rămîne bine hotărîtă. A vestit-o tuturor diregătorilor din tîrg. Cuvîntul lui nu se putea poticni în asemenea mărunte nimicuri neprevăzute.

Spunînd, dezmierda cu privirea, de la fereastră, locașul dumnezeiesc, născut în cugetul și din mîna lui, căci dincolo de trufie, de firea-i mînioasă și scîrbavnica patimă pentru carnea femeiuștei, mai presus de omenești-le-i scăderi, era un făptuitor vrednic și credincios meșteșugului. Abia desfăcut din brațele femeii, gîndul neistovit dura alte închipuite ziduri, care să le întreacă pe toate cele trecute.

Atunci, în seara de august încărcată de liniștea grea dinaintea furtunilor, se înfățișară cei doi muncitori clă-

tinați de băutura înghițită să le dea curaj. Într-un glas, veniseră să spună că nu vor executa porunca. A doua zi era zi sfîntă, de pomenire. Se știau creștini, nu păgîni. Nu puteau călca orînduiala cea de deasupra tuturor vrerilor omenești. În scurt, își cereau plata și plecau, ca să nu pîngărească o casă de închinare cu un păcat de trufie.

Omul încercase să se facă ascultat și înțeles, cu vorbe blînde. Trecuse la amenințări îndîrjite. Sfîrșise lovind crunt, cu sete, cum ar fi sfărmat așa, răcorindu-se, toate împotrivirile nevăzute care se adunaseră de la o vreme să-i întunece bucuria sfîrșitului.

— Am să mă urc eu ! hotărîse. Am să vă dovedesc că e o faptă de copil și că Dumnezeu cu toate sărbătorile și cu toți popii lui n-au nici un amestec aci.

Cei doi își ștergeau fața lovită, unde sîngele picura în amestec cu praful de var și de cărămidă.

Tăceau, cu ochii în pămînt, fiindcă nu-i puteau înfrunta privirea rece și dreaptă, ca vîrful de junghi. Dar în nemișcarea lor se înțelegea hotărîrea neclintită.

Omul urcă scările. Trînti ușile.

Femeia îl întîmpină cu surîsul care-l zădărea mai îndîrjit decît toate batjocurile :

— Nu ți-am spus eu, Cocolache, că nu poți termina cu oamenii aceștia ?... Are să ne prindă iarna aci.

— Dar e un lucru de nimic, Lulu ! Nici eu nu știu de ce mă încăpățînez numaidecît mîine și nu în altă zi. Am apucat să hotărăsc așa și nu pot să dau îndărăt. Am să mă urc singur. Am să le arăt că, atunci cînd vrei, poți orice... orice...

— Mare ispravă, Bosumflache ! rîse femeia, în nepăsarea dintotdeauna pentru tot ce săvîrșea bărbatul.

— Firește că nu e nici o ispravă. Dar am apucat să spun. I-am vestit pe toți că mîine, la ceasul douăsprezece din amiazi, au să-și vadă crucea aurită în vîrful clopotniței. Mîine, toți imbecilii au să iasă în drum să caște gura și ochii... Pot da îndărăt ?

— Și de asta e mic și furios Cocoșelul maichii ? îl alinta în batjocură femeia, acățîndu-se de gît și netezindu-i fruntea. Nu vreau să te văd atît de încruntat pentru toate prostiile !...

Bărbatul îi desprinse mîinile posomorît și păși apăsat pînă la fereastră.

În întunerec, în fund, biserica cea nouă făcea doar o umbră ceva mai întunecată : uriașă, misterioasă și sumbră.

Oamenii nu plecaseră. Rezemați de gard, șopteau între ei, așteptînd.

Se plecă peste marginea ferestrei, vorbindu-le cu glasul întretăiat de înciudare :

— Ce mai stați, vitelor ? Să-mi pregătiți din astă-seară frînghiile și scripetul. Și mîine să-mi veniți la socoteală. Cu voi sau fără voi, mi-e totuna !...

Oamenii nu se clintiră. Erau tot acolo, tîrziu, cînd domnișoara Ana se strecurase, nevăzută și singură, în întunerec, să se așeze în jilț, cu mîinile încrucișate în poale și cu fruntea plecată.

Stătu mult așa, neclintită, confundată cu obiectele neînsuflețite. Mîhnirea se lăsa grea, ca o navă scufundată în adîncuri. Așadar, plecau... Și femeiușca aceea nesuferită și fără dram de minte va colinda alături de el lumea, să se desfete de toate priveliștile și să-i stoarcă fiecare dram de vlagă în josnicul spasm animalic. O asemui cu vîscul încleștat de trunchiul stejarului. Cu lipitoarea sugînd sîngele fierbinte să se ghiftuie grea. Pe urmă, nici o asemănare nu i se păru îndestul de hidoasă și de respingătoare.

Ridică ochii. Cineva se mișcase în beznă. Cele două umbre. Oamenii nu plecaseră. Porneau acum. Se știau singuri.

Unul vorbi :

— A spus să-i pregătim frînghiile...

— Și una știu că e putredă.

— Da, o frînghie se poate rupe ușor, și atuncea...

— Îmi curge și acum sîngele.

— Pe mine m-a lovit peste ochi.

Un timp tăcură. Cel cu glasul mai gros grăi tîrziu și încet :

— Chiar dacă nu e putredă, frînghia tot se poate rupe... Nimeni nu știe. S-a rupt ! Întîmplarea... Ceasul rău...

— Pune mîna aici... Simți cald ? Nici acuma n-o mai stat sîngele.

Omul scuipă. Mai spuse ceva neînțeles. Plecară.

Domnișoara Ana ascultase ca într-un vis nelămurit și rău, care-i apăsa răsuflarea. „Chiar dacă nu e putredă, frînghia tot se poate rupe... și atuncea..." O cutremură

fiorul. Atuncea, toată călătoria în ţările luminoase rămîne dorinţă pe veci neîmplinită. „Tant'Ana, am să-ţi trimit un album cu privelişti. Şi o fotografie a mea, în piaţa San Marco, între porumbei. Ţii minte gondolierul nostru? Lorenzo. Nu vreau să mă plimb decît cu Lorenzo!" Singură, n-are să se mai plimbe niciodată. Toată fericirea aceasta nemeritată, pe care nu ştie cum s-o preţuiască, se curmă brusc, ruptă... ca o frînghie care se rupe chiar cînd nu e putredă.

Şi omul rămîne pur.

Moartea şi sîngele purifică. Nu te mai tîrîie ca viaţa în toate degradările, să accepţi fără împotrivire josnicile dezmierdări : Cocoşel, Bosumflache... Moartea purifică şi face dreptate acolo unde n-a ştiut să facă dreptate viaţa... Dar ce gînduri înfricoşate ! Cum le-a putut primi ? Cum pot dăinui ascuns, să iasă la iveală ca viermii cei urîţi şi vîscoşi cînd ridici lespedea de piatră şi încep a forfoti speriaţi de lumină ?... O frînghie se poate rupe chiar cînd nu e putredă. Îi ajuţi tu să se rupă. Îţi asumi tu rolul providenţei şi al justiţiei celei din urmă... O frînghie se poate rupe, şi atunci... Oamenii aceia din întunerec ştiu mai bine ce se întîmplă atunci, ei care de atîtea ori au stat sus, în înălţimile ameţitoare. Iar dacă au spus-o, nu se opresc aici. Unul îşi ştergea sîngele. Celălalt îşi arăta ochiul strivit. Oare există presimţire ? Un avertisment nevăzut al primejdiei ?...

Amîndoi rîd, dincolo, în odaia lor, rîd. Se aude glasul chicotit al femeii, rîsul acela nesuferit. Şi glasul grav al bărbatului, apăsat, sigur de el şi grav...

Domnişoara Ana îşi încordează auzul, să prindă dintr-a treia cameră, prin uşile deschise, ce-şi spun... Nu se aud decît cuvinte întrerupte. Veneţia, Florenţa... Parisul. Paris. Parisul... În două luni au să fie acolo, au să uite cu desăvîrşire fiinţa ei... Şi ea va piroti mai departe în întunerecul de-aici, cum i-a spus, ca un sobol. Mai rău : ca o larvă... „Viaţa e făcută să o trăieşti lacom, puternic, să nu te oprească nimic de la ea. Dacă ai flacăra sfîntă să creezi ceva, înfăptuieşte ! Dacă eşti numai un păcătos împins spre ispite, păcătuieşte ! Orice îţi este îngăduit, numai să nu treci toropit şi orb, ca sobolii în galeriile subpămîntene!" Sobolii nu cutează nimic. Nici larvele. Mocnesc, în bezna lor umedă. Mor striviţi sub talpă... Presimte oare vreun sobol viaţa largă şi liberă a păsărilor care spintecă

înălțimile ? Invidiază ei oare această superbie, bătută de toate vînturile largului ?... Sobolii scurmă în hrubele lor întunecate, și larvele mocnesc vîscoase sub lespezi... Așa cum pirotește ea în jîlțul acesta vechi, singură în întunerecul greu...

Prin șirul de uși deschise se vede, în a treia odaie, lumina caldă și bună de la masa din mijloc.

Acolo, pe genunchii bărbatului, femeia, urcată în genunchi, îi ciufulește părul, îi strivește nasul cu bobîrnace, izbucnește în rîs. Fără să audă, domnișoara Ana își închipuie alintările ridicole : Cocoșel, Cocolache ! Și rîd amîndoi. Cum pot rîde ? Cine spunea că există un presentiment al primejdiei ? Că din nevăzut te împresoară vestitorii morții, să-ți încremenească rîsul pe buze ? Ei rîd. Și rîd...

Domnișoara Ana s-a mișcat din jîlțul de la fereastră tîrziu după miezul nopții, cînd nici o suflare nu mai străbătea în casa adormită, în tîrgul mochit.

În odaia ei, în așternut, s-a răsucit cu ochii deschiși în noapte, ascultînd bătaia egală și calmă a pendulului. Tic-tac, tic-tac ! Același pas măsurînd veșnicia, care mîine va fi încă mai înfricoșătoare, singură, în pustiul de-aici, unde nu se întîmplă niciodată nimic. De cîte ori s-a înălțat să meargă la ușă și să bată, deșteptîndu-i din somn și strigîndu-le primejdia pregătită de oamenii întunerecului, o mînă neagră și rece, și grea o apăsa la loc, între perne. „Ții minte gondolierul nostru Lorenzo ? Nu vreau să mă plimb decît cu Lorenzo... Porumbeii din piața San Marco sunt atît de încîntători, tant'Ana !" Iar tic-tacul mărunt și egal măsura fără grabă veșnicia în care nu există chinuirea nici unui presentiment și nici unei mustrări. Veșnicia e indiferentă. Pentru ea : suferință, moarte, bucurie, nimic nu înseamnă nimic. Tic-tac. Tic-tac. „Eu nu vreau să mă plimb decît cu Lorenzo."

Pe urmă, nu știe nici cînd a adormit și nici de ce a dormit atît de tîrziu. Poate din pricina întunericului din acea dimineață, încărcat de nori livizi.

A sărit cu dinții clănțănind. Cu spaimă, s-a uitat la pendulul înviat de mîna lui. Tic-tac. Tic-tac ! Veșnicia e indiferentă. De n-ar fi prea tîrziu. Numai să nu fie prea tîrziu !

Dincolo de ușă, cînd a bătut, a răspuns numai glasul somnoros al femeii :

— Cocolache ? Oho ! a plecat de mult, să facă pe maimuța în clopotniță.

— Dar de ce l-ai lăsat ? bate domnișoara Ana cu pumnul în ușă, rezemîndu-și fruntea de ușor. Gîndește la ce se poate întîmpla ! O frînghie se poate rupe oricînd, chiar dacă nu e putredă !...

Lulu rîde, dincolo de ușă, de asemenea spaime copilărești. Năluciri de fată bătrînă și singură.

A venit să deschidă și fuge îndărăt, în pat, cu umerii și cu sînii despoiați în haina roșie. Domnișoara Ana a văzut un semn nou, proaspăt, vînăt, pe umeri. O mușcătură de dinți, rotundă și dantelată, cum e conturul unei broșe.

Și graba domnișoarei Ana a scăzut, răcită. Vorbește, dar gîndul îi rămîne înfipt la mușcătura de pe umeri :

— Nu trebuia să plece... Să trimitem să-l cheme. Să-l oprim.

Spune, dar glasul nu mai tremură. E indiferent și îndepărtat, cum ar recita o hotărîre cu care s-a deprins. Iar ochii nu se despart de la semnul sărutului de astă-noapte.

Femeia se uită și ea, să vadă ce vede domnișoara Ana. Descopere broșa dinților și își astupă umărul cu haina, abia roșind, cu ochii în jos. A fost atît de nebun, în noaptea aceasta, Cocolache ! A trebuit ea să stingă lumina și să pună pernele între dînșii. Amintindu-și toate, nu poate strivi surîsul de pe buze. S-a ridicat în capul oaselor, între pernele care poartă încă urmele lui, și privește la fața bătrînă și uscată cu o milă batjocoritoare :

— Ce gînduri ciudate mai ai, tant'Ana ! Nici acum nu-l cunoști pe Corcoduș mea ? Numai eu îl știu. Lui nu i se poate întîmpla niciodată nimic. Mai bine să tragem stolurile în jos. Fulgeră, și mie mi-e atît de frică de fulgere !

Afară, fulgerele spintecă norii cu săbii albe de foc. Tunete lungi zgîlțîie ferestrele, cutremură pămîntul ca un galop subteran, se rostogolesc din depărtări, duruind să se spargă deasupra acoperișurilor. Iar ploaia închegată în înălțimi nu se poate slobozi, zvîrcolindu-se legată ca de un blestem în pîntecul negru al norilor.

— Vino ! o tîrîie de umeri domnișoara Ana, chemînd șuierător.

Femeia se împotrivește, cătînd să se smulgă din strînsoare.

— Mi-e frică de fulgere ! Și mi-e frig ! scîncește. Ce vrei de la mine ? Niciodată n-ai fost așa... Ce înseamnă... ? Mi-e frică, tant'Ana.

Acum, femeia nu mai e decît un copil, slab și alintat, înfricoșat de fulgerele de afară și neînțelegînd ce vrea de la dînsa vietatea aceasta încruntată și țapănă, cum n-a văzut-o niciodată. Necunoscuta aceasta, care a apărut în locul domnișoarei bătrîne și maniace.

— Ce vrei de la mine ? Mi-e frică...

— Vino ! Ai să vezi singură.

Domnișoara Ana a tîrît-o pînă la fereastra din stradă, cu degetele slabe strivind umărul sigilat de mușcătura dinților. A dat geamurile în lături. Vîntul a năvălit, izbind în obraz. Domnișoara Ana e de un calm care înspăimîntă și vorbește cu o blîndețe în glas care pironește :

— Te temi de fulgere, aici, la adăpost ? Și l-ai lăsat să se ducă acolo, în vînturi și în trăsnete... Pentru el nu te temi ?...

Femeia nu înțelege încă. Nu-și poate desprinde ochii de la această făptură nouă, care poruncește și nu îngăduie împotrivire, care era tăcută pînă acum și acum grăiește în fumegoase enigme.

În pervazul ferestrei, domnișoara Ana a crescut mai înaltă, cu șuvițele de păr răscolite de furtună și cu ochii fosforici. În fulgere are o înfățișare rea și demonică, de Făptură a Fulgerelor !

Femeia își acoperă privirea și se zvîrcolește să scape din strînsoare :

— Nu înțeleg... Ce înseamnă nebunia aceasta ? Ce vrei de la mine ?

Răspunde un fulger alb și o prăvălare de tunete. Foi smulse de hîrtie, frunze și mănunchiuri de paie zboară, răsucite în spiralele vîntului. Tot cerul geme de zvîrcolirea ploii care nu se poate descărca. Domnișoara Ana descleaștă cu degetele de fier mîna de la ochii femeii :

— Privește ! E acolo, sus ! Și poate să cadă din clipă în clipă...

Glasul e atît de poruncitor în blîndețea surdă, încît femeia a renunțat să se zbată. Într-adevăr, privește, și, într-adevăr, omul e acolo sus, și în fulgere, o gînganie

neagră, acăţată pe acoperişul vînăt de zinc, în suflarea vîntului.

— Cu aceasta se poate vedea încă mai bine ! îi împinge în mînă domnişoara Ana ocheanul cu mîner de fildeş.

— Dar e înspăimîntător ! E o nebunie. Nu trebuia ! geme femeia, întîia oară dîndu-şi socoteală de toate primejdiile de sus, din văzduhurile cutreierate de stihii.

— Da. Nu trebuia !... Dar parcă ieri erai atît de grăbită ! „Eu nu mă plimb decît cu Lorenzo.“ Acum e prea tîrziu. Mă tem că e prea tîrziu ! aprobă cu blîndeţe domnişoara Ana, cu buzele strînse, înălţată în fulgere, ca o divinitate rea a beznelor răscolite din catapiteasma iadului.

Au tăcut amîndouă. Privesc.

Omul se vede cu haina smulsă de vînt, înaintînd încet, eăţărîndu-se cînd de-a buşilea, cînd lăsîndu-se să lunece, cînd ridicat în picioare, înfruntînd vînturile.

S-a oprit.

Cu amîndouă mîinile trage spre el povara grea, legată de frînghii. Crucea poleită, care trebuie prinsă acolo, în creştetul clopotniţei, semn sfînt pe casa sfîntă. A ajuns. Se clatină, cu mîinile bătînd văzduhurile electrizate şi revenind. Priveşte împrejur şi îşi şterge fruntea cu o batistă pe care o despăturează încet şi o pune la loc, cu aceeaşi încetineală supravegheată, într-o supremă încordare a voinţei. Se ghiceşte mulţumirea mîndră din ochi : „Cine vrea poate ! Oricine ! Oricine !“

Iar prin ocheań i se poate desluşi sumeţirea pieptului în mijlocul fulgerelor şi în descărcarea tunetelor. S-a aplecat iar ; în cumpăna scripetelui ridică în picioare crucea de aur. Încet. Încă. Încă. Aproape a sfîrşit.

Domnişoara Ana mulţumeşte puterilor nevăzute şi bune că totul n-a fost decît o spaimă nălucită. Femeia nu-şi poate stăpîni nici ea uşurarea :

— Am spus eu că lui... niciodată... Lui, niciodată nu i se poate întîmpla ceva... şopteşte triumfător.

— Încă nu s-a isprăvit ! îi apasă mîna pe umăr domnişoara Ana, cu toată dorinţa rea din nou răscolită, fiindcă uşurarea n-a fost numai pentru ea.

E încă mai triumfătoare pentru femeia cu umărul muşcat de dinţii lui, care-au să mai muşte şi mîine, şi poi-

mîine. Tic-tac. Tic-tac. Veşnicia e indiferentă. Pentru unii e moarte. Pentru alţii, fericire. Pentru alţii, încleştarea dinţilor în spasm de plăcere sau în spasm de agonie. Tic-tac !

Domnişoara Ana a uitat să privească spre înălţimile unde omul e mic ca o gînganie. Nu-şi poate desprinde ochii de la umărul cu semnul oval, unde se poate ceti fiecare urmă a dintelui care-a muşcat.

Aşa a fost că n-a văzut nimic. A înţeles cînd femeia s-a prăbuşit, lunecîndu-i deodată din strînsoare, cu palmele ridicate la ochi, să alunge priveliştea înfricoşată, cu strigătul sugrumat în gîtlej.

Cînd a înălţat şi ea privirea, cupola vînătă era goală. Şi ploaia, desferecată din zăgazurile invizibile, ropoti deodată, cu drumul luminat de săbiile fulgerelor, ascuţindu-se încrucişat pentru judecata de-apoi.

Femeia era căzută lîngă perete. Domnişoara Ana, cu mîinile rezemate în pervazul ferestrei, cu ochii lărgiţi în furtună, cu părul electrizat în descărcarea tunetelor, aşteaptă neclintită, plecată în afară, aşteaptă minunea ; minunea ca tot ce-a fost îndeajievea să se adeverească numai o nălucire a ochilor, vis rău, închipuire.

Dar turla rămase pustie şi vînătă, în scăpărarea fulgerelor, în gîlgîirea cataractei. Atunci, domnişoara Ana lunecă moale, cu un scîncet, în jilţul din care nu s-a mai ridicat singură.

Fereastra a rămas închisă. Pendulul a murit pentru totdeauna. Tic-tac. Tic-tac. Veşnicia nu are nevoie de nici o măsură.

Dincolo de sticla vînătă, în jilţul purtat pe rotile, femeia cu părul galben de alb priveşte cu ochi suri clopotniţa unde-a fost ridicată crucea de aur, de atîţia şi atîţia, şi atîţia ani, încît şi aurul a coclit.

De afară, nimeni nu ar ghici că un ochi viu, sleit, dar viu, priveşte de-acolo. Priveşte şi aşteaptă.

Toţi au murit din acel oraş.

Totul s-a primenit ; şi chipurile oamenilor, şi feţele caselor.

Primăvara, după cea dintîi noapte cu ploaie caldă, în soarele dimineţii, se deschid să soarbă viaţă proaspătă toate ferestrele oraşului. Viaţa apare deodată limpede, ca cerul spălat şi înalt. Piersicii şi-au îmbrăcat iarăşi flori

de hîrtie. Paserile iarăşi zboară aproape de oameni, prietenoase şi gureşe, gata să se aşeze nebunatice pe umeri, să ciugulească un grăunte în palmă, să gîngure în ureche, alintîndu-se ca în cel dintîi veac, cînd totul era în dumbrăvile pămîntului fără duşmănie, simplu şi bun.

Numai fereastra întotdeauna închisă se uită atunci la hohotirea aceasta a luminii, a tinereţii şi a tuturor învierilor, cu un ochi neclintit şi ceţos, de mort.

Cînd trecătorul ridică din întîmplare privirea bucuroasă spre cer şi spre primăvară, sticla vînătă şi ostilă îi aminteşte deodată sloiurile de gheaţă care astupă sprintena viaţă a rîurilor, iarna, şi atunci, totul devine rece şi deznădăjduit. O mîhnire fără pricină şi fără alinare ucide toată gîlgîirea primăverii. De sub ochiul vînăt şi mort, de sticlă, s-ar crede că priveşte alt ochi omenesc, încă mai vînăt, şi mort, să strecoare tuturor vieţuitorilor posomorala şi deznădejdea, şi blestemul, pînă în măduva osului.

Şi priveşte, într-adevăr (după spusele oamenilor), din jîlţul scufundat, priveşte cu ochi de strigoi făptura cea mai veche din tîrgul acela mocnit, unde nu se mai întîmplă niciodată nimic.

AVENTURA

De o jumătate de oră se uita, prin geamul prăfuit, la lucrătorii care reparau, în stradă, asfaltul.

Pendulul cofetăriei bătuse muzical trei ; piaţa încropită de arşiţă de mult se golise. Domnişoara de la casă nu mai întorcea foile romanului, acum rezemat de o sticlă cu sirop colorat. Îşi înclinase fruntea în pumn şi dormita toropită. Moţăia şi singurul chelner, la o masă din fund, cu picioarele răşchirate, alungînd din cînd în cînd muştele lipicioase cu o fluturare somnolentă de şervet.

Afară, cazanul de smoală fumega acru ; umbra se îngustase, verticală, lîngă ziduri. Frunzele dafinilor, plantaţi în cutiile de lemn de la fereastră, atîrnau neclintite. Nu adia nici o suflare de vînt. În văzduh, soarele tremura jocuri orbitoare de oglinzi. Şi în mijlocul pieţii, în genunchi, lucrătorii răsturnau căldările cu asfalt topit, întindeau pasta fierbinte, răsuflau moleşiţi, cu feţele vinete, asudate de arşiţa de sus şi de dogoarea de jos.

De o jumătate de oră nu se îndura să plece, şi nu-l ţintuia acolo nici zăduful acestei după-amiezi de iulie, nici priveliştea ce-l absorbea prostit. N-avea încotro merge. Cu odaia care răspundea într-o curte de spălătorie, unde zăceau, veşnic întinse, rufe pe frînghiile ude, nu se deprinsese încă. Prietenii la cafenea n-avusese cînd lega. Iar marea, după cele dintîi două zile de entuziasm, îl respingea acum cu mirosul ei sărat de peşte, ierburi putrede şi gudron. De altfel, pînă seara, nici la cazino, nici la plajă, nu se întîlnea ţipenie de om. Toţi îşi făceau siesta acasă, cu perdelele trase, sorbind băuturi răcoritoare.

Urîtul îl chinuia. Şi-l chinuiau apoi gînduri neplăcute. Bietele lui economii se topeau înainte de sfîrşitul concediului. De mai dă o dată prin sala de joc, la cazino, îi zboară sub lopata crupierului şi banii de drum. Frumoasă vilegiatură ! Dacă asculta băieţii de la birou, ar fi plecat undeva la munte : aer, răcoare, brazi, şipot cristalin sub stîncă şi economie. Mai ales economie ! Îşi aminti gulerul gras şi mînecile destrămate ale paltonului, care mergea pe al patrulea an, şi o amărăciune deznădăjduită îi strînse gîtlejul...

O birjă goală se tîrî de undeva leneş, căută o palmă de umbră, ocoli statuia înfierbîntată şi se opri brusc, lîngă salcîmii anemiaţi de secetă. Birjarul coborî cu mişcările încete de somnambul, trase coşul şi-şi făcu culcuş înlăuntru. „Ce plictiseală !“ oftă. De-ar fi găsit măcar o cunoştinţă ! Sau o femeie... Toţi camarazii de birou, toamna, la întoarcere, povesteau aventuri fantastice. Femei care cad la cea dintîi privire ; dueluri împiedecate în ultimul moment ; peripeţii care, un an de zile, pînă la cealaltă vacanţă, reveneau în povestirile de la aperitive, de fiecare dată complicate cu noi şi miraculoase amănunte.

El nu întîlnise însă nimic. O singură femeie, cu părul din cale-afară oxigenat şi cu genele prea văpsite, îl privise o clipă, la restaurant, cu ochi ce invitau. Apoi îl măsurase din creştet pînă-n tălpi, îşi oprise ochii la pălăria cu paiul îngălbenit, din celălalt an, şi-i întoarse, dezamăgită, spatele. Îl cîntărise şi-l găsise, fără îndoială, sărăcuţ şi poate prea trecut pentru o aventură.

La plajă, o fetişoară cu trupul mlădios şi crud de adolescent îl ademenise de asemeni. Dar în jurul ei roiau tineri cu obrajii arămii de soare, în costumul de mare după ultimul jurnal de modă, cu privirile impertinente. Unul rostise o glumă, pe socoteala lui, desigur, căci toţi au întors capetele spre dînsul, şi fata izbucnise în hohot. Plecase furios şi numai seara se simţi răzbunat, cînd îl zări la masa de joc, asudat şi roşu, cu bărbia ghimpoasă, scuturîndu-şi buzunarele într-o „passă“, pînă la ultimul ban.

La acestea toate gîndea mîhnit.

Iar încruntarea dintre sprîncene nu se destinse decît cînd din celălalt capăt al pieţii, dincolo de fumul turbure al cazanelor, apăru vedenia albă a unei femei. Trecătoarea traversa strada cu paşi mărunţi de pisică şi, după

jocul elastic al şoldurilor, înainte de a-i zări capul ascuns pînă la sîni sub dantela umbrelei, şi-o închipui de îndată frumoasă şi ispititoare. Cînd se îndreptă spre cofetărie, inima-i zvîcni fără voie. Cine ştie ? Poate era, în sfîrşit, „aventura". Să aibă şi el ce povesti... Îşi pipăi cravata, puse picior peste picior, potrivindu-şi dunga pantalonilor, şi luîndu-şi un aer obosit, pe care şi-l găsea de-o rară distincţie, aşteptă.

Femeia închise umbrela ; o clipă şovăi nehotărîtă ; apoi, răcoarea dinlăuntru o ademeni. Chelnerul tresări pe scaun, iar domnişoara de la casă îşi compuse un vag surîs profesional.

Paşii necunoscutei răsunară pe parchet vioi şi tineri. El o privi cuceritor. Avu însă o primă dezamăgire. Femeia se îndreptă spre celălalt colţ şi se aşeză la masă cu spatele spre dînsul, ca şi cînd nici n-ar fi existat. Aceasta îl ofensă cumplit. Încercă nerăbdător să dea semne de viaţă, tuşind. O dată timid ; a doua oară mai tare şi răsfoind zgomotos un ziar. Apoi ceru chelnerului ţigări, măcar că se lepădase de mult de acest prea costisitor viciu. Un bărbat care fumează poate căpăta însă un aer interesant, după cum aruncă rotocoalele de fum şi după cum scutură scrumul, cu un gest blazat. De-ar fi mai aproape, ar întreba dacă nu o supără fumul, ar cere învoire. Doamna ar răspunde zîmbind ; el ar mulţumi cu graţie ; s-ar lega conversaţie ; de aci prietenie ; de aci... Cîte, cîte nu se pot întîmpla, pornite de la o simplă ţigară ?...

Dar necunoscuta savura îngheţata cu spatele întors, cu figura ermetic ascunsă în umbra pălăriei... În oglinda din faţă ar zări-o însă mai bine, din creştet în tălpi. Poate ea îl şi privea de acolo. Femeile sunt obişnuite numai cu tertipuri de astea. Îşi potrivi scaunul pentru a o examina măcar prin reflexul sticlei. Acum o privea în oglinda înclinată, de sus pînă jos, gata parcă să se prăvale de pe scaunul oblic, ca în tablourile expresioniste de care făceau atîta haz colegii de birou. Are s-o fixeze încăpăţînat, pînă ce uităturile se vor încrucişa, şi atunci are să-i surîdă... Îşi netezi mustaţa ţepoasă. Dar cînd femeia, odată îngheţata terminată, ridică ochii, el nu-şi putu înăbuşi exclamaţia :

— Nina !...

Femeia se răsuci pe scaun, deschise ochii întrebători, roşi puţin sau păru că roşeşte, apoi se întoarse la loc, nepăsătoare. Totuşi, era Nina. Şi cît de întinerită încă; ce elegantă, cu ce privire catifelată şi cu ce buze cărnoase !... Nu-l recunoscuse ? Privirea ei nu spusese nimic, trecuse ca deasupra unui obiect neînsufleţit, iar mîna care se juca cu linguriţa argintată nu tremura de nici o emoţie... Dar era ea ! Se mira cum n-o ghicise din prima clipă cînd a intrat, după mers, după legănarea trupului, după mişcările cu care îşi rezemase umbrela şi-şi aruncase pe scaun geanta cenuşie. Aceleaşi toate !... De unde însă să se aştepte la asta ? Pentru el nici nu mai exista. Sunt ani, şapte sau opt ani, de cînd nu se mai întrebase unde e, ce face. O ştersese definitiv din amintire. Şi iat-o cu aceleaşi gesturi, cu aceeaşi uitătură pe care ştie să şi-o facă nepăsătoare şi rea. Şi cît de delicios îmbrăcată... De unde ?... Nu cumva ?... De cînd s-au despărţit, nu i-a scris un rînd, nu i-a cerut un ban. Cu ce trăise ? O ştia în oraşul acela moldovenesc, întoarsă acasă, hotărîtă să se mulţumească cu o suplinire modestă, la o şcoală oarecare. De unde ajunsese aci ? Se măritase ? Luxul acela însemna un bărbat bogat ?... Ori lunecase şi făcea parte din cele cîteva zeci de femei care-şi ofereau iubirea, în fiecare seară, pe terasa cazinoului ?...

Întrebările îl năvăliră fără şir, îi scuturară gîndurile lîncezite de căldură şi fu surprins de preocuparea aceasta pentru o femeie pe care jurase s-o uite, pe care o şi uitase de mult, definitiv... Dar n-ar fi oare cavalereşte acum, cînd între dînşii nu mai poate fi nici o urmă de duşmănie, n-ar fi oare mai cavalereşte să treacă la masa ei, să o salute ca pe o cunoştinţă veche, să-i spună cîteva cuvinte indiferente şi politicoase, să-i apară de-o civilizată atenţie, aşa cum pretindea ea că nu va învăţa niciodată să ajungă ! I-ar arăta aşa cît de puţină dreptate a avut atunci. Ar vedea, în sfîrşit, că nu e prost crescut, brutal, vulgar, aşa cum îl zugrăvise imbecilul ei de avocat, la judecata de despărţenie. I-ar spune chiar că nu mai are nimic împotriva ei, ar fi generos şi şi-ar recunoaşte greşelile... Pentru a prinde curaj, aprinse altă ţigară. Croi un plan simplu. Îşi va face drum la casă, va cumpăra ceva (nişte pastile medicinale de tuşă, tot îi spusese medicul să-şi îngrijească laringele), la întoarcere, se va face că o recunoaşte abia atunci şi ar părea surprins. Fusese ne-

vasta lui ; de unde atîta timiditate cu o femeie cu care, doi ani, dormise în acelaşi pat ?

Întîrzie la casă ; la pachetul de pastile adăogă o cutie de bomboane, cîteva batoane de şocolată ; nu ştia ce va face cu acestea toate. Ar fi luat prăvălia întreagă, numai să amîne. Cînd însă fură învelite şi şnuruite, cînd domnişoara cu bubuliţe roşii pe frunte îi dădu restul, dezvelindu-şi dinţii galbeni într-un surîs de odioasă graţie, nu mai avu încotro.

Se întoarse pe lîngă mese în faţa femeii, salută cu o înclinare exagerată, decis să pară totodată familiar şi ironic :

— A, bonju', Nina !

— A...

Femeia fu sincer surprinsă sau jucă admirabil comedia. Îi întinse mîna cu mıros de verveină şi îl privi fără curiozitate, drept şi tăios.

El sărută vîrful degetelor, teatral, cu respiraţia înăbuşită deodată de emoţie. Parfumul ei îl ameţise. Amintea dintr-o dată atîtea ! Şi ce tinereţe ! Nu ştiu ce să spună.

— Strașnic zăduf !...

Şi rămase în picioare, stîngaci şi nehotărît. În ochii Ninei luci o clipire maliţioasă. Ori i se păru numai. A fost ridicol ! Se face încă o dată de rîs. Ca întotdeauna, încă o dată îşi pierde cumpătul în faţa ei. Simţi sîngele roşindu-i faţa şi, învîrtind sfoara pachetului pe deget, căută altceva :

— De cînd pe-aci ?

Altă prostie. Femeia făcu cu linguriţa un gest care însemna „ce importă" ? În oglindă se văzu stupid, în picioare, cu pălăria în mînă, cu gulerul cămăşii murdar, nu-l schimbase dimineaţa, din economie, şi gîndi că poate, la spate, chelnerul şi casieriţa îl privesc batjocoritor. Trase un scaun şi, luîndu-şi curaj :

— Îmi dai voie ?...

Umerii femeii se strînseră în semn de indiferenţă : „Poftim, dacă voieşti ! Mi-e perfect egal."

Cîteva clipe îşi găsi de lucru aşezînd pachetul pe masă, îndreptîndu-şi dunga pantalonilor ; apoi nu găsi iarăşi nici un cuvînt. Rosti într-o doară :

— Mizerabilă îngheţată au ăştia !...

Femeia surîse acum de-a binelea :

— Tot nemulţumit ?

Bucuros că i-a smuls o vorbă, protestă.

— Defel !... Am fost întotdeauna luat prea ușor... Dar spune drept : înghețată-i asta ?...

Ea însă nu-i răspunse și nici nu-l asculta.

Cu ochi iscoditori îi cerceta cravata ieftină, gulerul murdar, hainele păstrînd încă un vag miros de benzină, dunga pantalonilor strîmbă și ciorapii verzui, de ață. Examenul acesta rece îl duru. Îi amintea femeia de la cazino. Sărăcia îi păru mai mizerabilă alături de rochia-i scumpă, de umbrela de dantelă, de pălăria cu paiul fin și de ciorapii ei transparenți, de mătase.

Gîndi că altădată ea îi cumpăra cravățile, ea îngrijea dimineața de gulerul curat, ea îl timetea la croitor să-și comande, primăvara, alt rînd de straie. Își aminti cum dimineața îi pregătea batista stropită cu verveină, îi peria pălăria, îi lega funda cravății și-i cerea, singura grație la întoarcere să-i aducă mănunchiul „ei" de flori. Toată intimitatea aceasta, pe care el o nimicise, îi veni în minte dureros. Îl cuprinse brusc, absurd, o dorință copilărească. și acum zadarnică, să-și ceară iertare, să-i explice toate neînțelegerile de atunci. Fusese nebun, îl tîrau prietenii la petreceri, pierdea leafa la cărți, era în veșnică goană după bani... Aceasta îl scosese din adevărata lui fire, care era blajină și răbdurie ; îl făcea să-și piardă mințile ; ea nu-l prețuise... Învîrtind între degete pălăria îngălbenită, din celălalt an, nu știa cum să găsească cuvintele îndestul de pocăite și pline de emoție. Și apoi privirea aceasta atît de indiferentă !... A fost oare cu putință să uite pentru totdeauna fotoliul ei de la fereastră, grădinița cu cele două rînduri de rozete, năpădită acum de bălării, primul an în care fericirea lor nu era cu nimic turburată ? Nu are nici o emoție ? Nu simte oare, ca dînsul în clipa aceasta, golul care îi taie cuvintele și i-a uscat ochii ?

Tăceau amîndoi.

Dînsul pîndind pe figura ei un tremur de pleoape, o strîngere înăbușită de buze. Dînsa privind prin oglindă un punct nevăzut.

Și nu-și putea stăpîni naiva, totala, irezistibila admirație. Era nespus de frumoasă așa, nepăsătoare, tare, absentă, străină de el. Gîndi la gura arsă din ceasurile cînd o strîngea în brațe, cînd se încleșta de dînsul, cînd părul desfăcut pe perne i se înnoda între degete. O evocă în ascunzișurile ei intime și-i păru imposibil și monstruos

să se privească acum ca doi străini, să nu-şi găsească ce spune, să schimbe numai banalităţi. Nu simţea, nu gîndea ea nimic ? Era aşa de tare să-şi biruie tremurul ori n-avea ce ascunde ? Iubeşte pe altul, altul îi sărută buzele strînse acum cu dispreţ, altul îşi înnoadă degetele în părul ei ?

Strivit, se topise pe scaun, mizerabil, îmbătrînit, sărac şi incapabil să scoată o vorbă.

Înţelegea că trebuie să plece. Dar ar fi vrut mai înainte să găsească un cuvînt cald, să alunge amintirile urîte, să se despartă ca doi prieteni, dintre care el, cel mai nenorocit, se simţea şi cel mai generos. La ce-i folosea ei trufia aceasta, cînd îl vedea umilit ? Se gîndi că ar mişca-o, poate, de i-ar povesti viaţa lui, fără întîmplări, îngrădită între casă şi birou. Gîndi să-i spună cît de goală e casa cînd vine tîrziu şi istovit seara, unde nimeni nu-l aşteaptă acum. Trandafirii sădiţi de ea s-au uscat ; unul singur, acel alb, care înfloreşte pînă cînd cade oruma, în octomvrie, i-a rămas unica podoabă a grădinii. Măcar această amintire n-ar lăsa-o poate nepăsătoare...

Şi îngînă şoptit :

— Ştii, trandafirii...

Dar nu sfîrşi. Goarna unui automobil chemă afară. O fetiţă cu paşii ageri, de tînără vietate sălbatică, năvăli cu o minusculă rachetă de tenis în mînă. Scutură pletele brune o clipă, nedeprinsă cu întunerecul dinlăuntru, îi văzu şi se repezi zgomotoasă :

— Mergem, maman ? Miss aşteaptă în auto...

Apoi, în faţa străinului, se opri ruşinată.

— Fie-mea !

Fata făcu o reverenţă, măsură cu o privire de politeţă dispreţuitoare domnul acesta necunoscut şi sărăcăcios şi bătu neràbdătoare din picioare, alintată :

— E tîrziu, maman !

Se ridicară. Femeia îi întinse degetele subţiri. Îl întrebă, nu înţelese, în bătaie de joc sau cu milă :

— Nu aveai să-mi mai spui nimic alt decît despre „zăpuşeală" şi „îngheţată" ?

El, negăsind nici acum ce răspunde, o întovărăşi mut pînă la uşă. Fetiţa, dresată, repetă reverenţa. Apoi, maşina îşi mişcă carapacea sonoră de metal, ocoli statuia încinsă de soare, coti după ziduri.

Piaţa se goli iarăşi. Undeva, pe o stradă depărtată, plînse lung, în tăcerea moartă a după-amiezii, o caterincă de cerşetor.

Se aşeză la loc şi, fără nici o voinţă, începu să privească din nou, prin geamul murdar, lucrătorii care reparau asfaltul. Trăsura de sub salcîmii prăfuiţi dispăruse. Dar lucrătorii terminaseră bucata de adineauri, presărată acum cu nisip alb, şi-şi mutaseră căldările cu smoală alături. Pe buze simţi încă o suflare de verveină. Aprinse o ţigară, s-alunge parfumul supărător, şi păru foarte atent la mersul lucrărilor de afară.

Domnişoara de la casă întoarse filele romanului.

ÎNJUNGHIEREA DIN FUNDĂTURA 13 SEPTEMVRIE

Între cele două rînduri de geamuri, praful nu fusese clintit de mult. Cîteva muște moarte, de astă-toamnă, zăceau în colb cu aripile uscate. Și ce cer turbure, prin sticla murdară !

— Biata Margareta, biata Margareta !

Se răsuci brusc. Oare a vorbit tare ? Nu se poate. Grefierul nici n-a ridicat ochii ; scrie înainte. Ce enervant scîrțiie penița pe hîrtia albă !... Se întoarse la loc, la fereastră, și păru că privește cu luare-aminte strada pustie. În față, la cîrciuma cu firma ruginită, o birjă aștepta în ploaie. Ce tristă e resemnarea calului ud, cu genunchii îndoiți și cu urechile pleoștite în bură ! Și ce posomorîtă e toată ulița aceea mărginașă în țîrîiala oblică a picăturilor, cu gardurile strîmbe, cu maidanul plin de gunoaie și de spini fumurii, cu cele din urmă movili de zăpadă acoperite de zgură.

— Biata Margareta !

Procurorul își simți gura coclită. Oare a suferit ? Medicul spune că prima lovitură de cuțit a fost în inimă ; n-a avut cînd își da seama de moarte. Buzele ei, care miroseau răcoros a mentă, vinete acum și strînse într-o spaimă de copil...

Ronțăitul peniței se opri, și grefierul se ridică împingînd scaunul. Își admiră scrisul înflorit din procesul-verbal, așternu sugativa roșie deasupra și așteptă ordin.

— Așadar, s-a sfîrșit tot ? Au s-o ducă la sala de autopsie, au să-i spintece trupul palid, au să-i scoată inima ei mică și au s-o poarte din mînă în mînă, ca pe o pasăre moartă. Biata Margareta !

Grefierul respectă tăcerea șefului și păși în vîrful degetelor ; deschise ușa încet, trecu în camera moartei,

să fumeze și să mai afle încă o dată, din gura babei, cum s-a întîmplat. Își pusese ochii pe cățelușul alb, cu panglică, al ucisei și gîndea să facă o bucurie copiilor.

Singur, procurorul își lipi fruntea de geamul rece. Tristețea îi ridica un nod amar în gît. Acum putea vorbi tare.

— Biata Margareta ! Cîți ani sunt de atunci ? Cincisprezece. Ba nu, șaptesprezece, acum chiar, în primăvara asta... Cum o aștepta atunci, să-și arunce ghiozdanul de școală, să meargă în livada din fund, lîngă cireșii și copăceii mici de pomușoară, acolo unde era o bancă și o masă surită de ploi, cu iscăliturile scrijilate, și unde au săpat cu cuțitul o inimă străpunsă de o săgeată, cu monogramele lor înlăuntru. Ce ochi, cu o urmă de rîs în pupile, avea Margareta atunci ! Și cît de melancolic, în mahalaua aceea, răsunau împușcăturile la poligonul de tir și, seara, goarna stingerii la cazărmi... Cum de-a uitat, cum de-a putut uita ?... A mai avut el de-atunci ceasuri ca acelea ? Ca atunci, cînd i-a strîns întîia oară degetele subțiri, care se zbăteau speriate... Purta o bluză albastră, abia rotunjită de sînii mici, sînii aceia unde a intrat cuțitul... Și cînd i-a sărutat gura, o dată, o singură dată !... De sub frunzele crestate culeseseră amîndoi căpșune ; pe buzele ei rămăsese o picătură roșie, ca un strop de sînge... A simțit că i se învîrte pămîntul sub picioare, nu și-a dat seama, i-a cuprins gîtul și a sărutat-o lung, lung, înăbușitor, pe dinții mărunți... Cum se zbătea în încleștarea lui lacomă și cum le-a fost rușine apoi ; cum nu s-au mai uitat unul în ochii celuilalt ! O pasăre a venit atunci în cireșul de deasupra și a început să cînte, înșelată de nemișcarea lor... A fost așa de nou pentru ei ! Așa de pasionantă răsună chemarea pasării, secera fină a lunii străluci deodată atît de nepămîntească, de oțel, printre crengile subțiri, că fără voie, mîinile lor s-au căutat iarăși împăcate. Cum de-a putut uita ?... Anii îl-au cuminți : facultatea, planuri... Ce repede s-a desprins de cartierul acela mărginaș, care-i aducea aminte de sărăcie, de suferințele școlii și de fetița aceea, cu trupul mlădios ca nuiaua și cu buzele răcoroase... Și ce a făcut de-atunci ? Ce i-a adus cumințenia lui îndărătnică ? Însurătoarea pusă la cale cu tocmeli, cu foaie de zestre, cu certurile din fiecare zi... Ce păr fără culoare, anemic și rar are Mimi ! De ce i-o fi

făcînd întotdeauna supa aceea roşcată, care nu-i place ?... Cum seamănă copiii cu ea, încăpăţînaţi, cu dinţii rari, cu urechile depărtate de scăfîrlie şi fără sînge. Copii născuţi din căsnicie fără dragoste... În fiecare săptămînă, doctorul îşi găseşte la dînşii de lucru... La masă, tot felul de sticle cu medicamente, şi copiii cu untura lor de peşte, şi Nicuşor care zbiară de cum se luminează de ziuă... Ce viaţă, Doamne, ce viaţă !... Cît a costat oare pălăria care şi-a cumpărat-o Mimi luna trecută ? Trei sute... Nu, patru sute... Ce urît îi şade ! Niciodată n-a văzut-o îmbrăcată într-o haină să aibă vreun haz. De ce-o fi certînd toată ziua servitoarele ?... Şi în biuroul lui, întotdeauna praf, hîrtiile răsturnate, cărţile picurate de cerneală... Cum nu le-a văzut acestea toate pînă acum ? Aşa are să fie şi mîine, şi întotdeauna... Oare e o canalie, de nu-şi poate iubi nevasta ? Are inima uscată, de nu i-s dragi copiii ?... Îi urăşte... Da, acum îşi dă seama, îi urăşte ! Cum seamănă toţi cu Mimi ! Cu părul murdar şi scrofulos... Ce păr lung şi greu avea Margareta ! O floare, cum îi ţinea loc tuturor podoabelor, şi cum îl va fi iubit ! Iubirea pură, totală, absolută, fără calcule, fără umbre, fără ascunsa premeditare a inevitabilului deznodămînt la ofiţerul stării civile. Adineaori, sigilînd hîrtiile, a găsit fotografia lui de şcolar, strînsă acolo, ieşită de soare, cu colţurile îndoite. Pe unde n-o fi purtat-o, pînă a ajuns în casa asta a morţii !... A mai iubit ea pe altul ?... Omul acela care a ucis-o, cu mîinile păroase şi tari, zice că l-a iubit pe el, ani de zile... Se poate ?... Ce păros e ! Un adevărat criminal !... Tipul clasic. Şi pe ăsta or să-l achite juraţii ? Cum l-a putut iubi oare, ea, care era atît de gingaşă în tot ce voia, în tot ce făcea, în tot ce spera de la viaţă ?... Ce-a făcut atîţia ani ? În lumea asta grosolană de beţivi şi mahalagii, cum a trăit ea fără nici o lumină, aşteptînd omul păros să se întoarcă acasă, beat, izbind-o cu pumnii, în fiecare noapte ?... Toţi martorii spun că era un beţiv şi că o bătea. Oare îşi mai amintea ea, seara, de cireşul şi de cîntul păsării, de sărutarea aceea lacomă ?... Ce trist trebuie să fi sunat şi acum, seara, împuşcăturile la poligon şi stingerea la cazărmi... Oare plîngea atunci ?... Era frumoasă şi cînd plîngea. Ce urîtă e Mimi cînd se sclifoseşte !... I se şterge pudra, şi nasul i se face roşu... Pe toate mesele zac batiste murdare... În casa lui n-are să mai fie niciodată

ordine ? Şi el s-a făcut hărţăgos, răutăcios, cuprins de manii şi de ticuri. Îmbătrîneşte... Cît de puţin s-a schimbat Margareta ! Moartă, seamănă încă cu fetiţa de atunci... Şi sînii, ce mici, de copilă, acolo unde a intrat cuţitul !... Cum s-au îmbulzit toţi să vadă cînd i-a desfăcut doctorul haina... Unul a pipăit cu degetul. Ce brute ! ce brute !... Trei împunsături numai, abia se cunoşteau sub sîngele închegat... E destul atîta ca să moară un om ?... Cum au s-o spintece la autopsie ! Pieptul acela mic, care zvîcnea în strînsoarea lui... Are să mai poată el de-acum săruta o femeie ?... Ce buze moi şi uscate are Mimi. Şi cum îi miroase părul fad, parcă e spălat cu leşie... Oare altora li se pare o femeie ispititoare ? Secătura aia de Staicovici prea des vine la ei. Are să-l dea într-o zi afară ! Margareta l-ar fi înşelat vreodată ? Mîinile ei subţiri... Îşi aduce aminte de seara aceea cînd a venit ţiganca cu ghiocul... Era în august. Stăteau în cerdac, pe marginea de lemn era o farfurie cu caise, îşi aminteşte bine. Ţiganca i-a căutat în palma cu linii subţiri, şi el i-a dat un ban de argint, singurul pe care-l avea... După ce-a plecat, i-a luat şi el mîna, s-a făcut că-i cercetează liniile misterioase din palma trandafirie şi-a potopit-o deodată în sărutări, la încheietura pumnului, acolo unde e pielea fină şi cu vine albăstrii. Ea şi-a smuncit degetele din încleştare şi a răsturnat farfuria ; caisele s-au rostogolit jos, pe scînduri, şi dincolo de cerdac, în nisipul grădinii, pe gazonul cu bănuţei albi. Motanul cel cenuşiu a sărit din somn, privind surprins, cu ochii lui de sticlă, verzui. Atunci a venit mama ei la fereastră şi a întrebat sever : „Ce faceţi, copii ?“ Margareta abia îşi ţinea rîsul, supărată, şi el s-a făcut că citeşte, foarte atent la rîndurile cărţii... Ce carte era? Avea o legătură roşie de pînză. Ciudat. Cum nu s-a mai gîndit niciodată şi acum îi revin în minte limpede, parcă s-ar fi petrecut ieri. Are să mai poată uita oare ? Şi diseară e obligat să meargă la teatru, să rîdă ; ce corvadă ! Cît de nesuferită e Mimi cu binoclul ei, cu care cercetează toaletele celorlalte femei din sală, parc-ar face o anchetă... Şi cum le găseşte cusururi la toate !... Şi cum clipeşte din ochi mărunt, prefăcîndu-se mioapă, fiindcă i se pare că e mai distinsă aşa... Ce ochi cu gene lungi avea Margareta ! Cînd apleca privirea în jos, umbra genelor cobora albăstrie pe obraji. Va fi fost oare pentru el

o fericire mai mare decît să poată săruta umbra aceea tremurătoare ? Ce l-a oprit ? Cît îl va fi aşteptat ea pe banca de sub cireş, la masa cu inima scrijilată şi cu iniţialele lor, tocite în scîndura putredă !... Cîte nopţi de atunci va fi privit ea secera subţire a lunii printre crengi, şi ce trist va fi fost plînsetul păsării, ascultat acolo, singură, în livada unde cădeau în iarbă fructele coapte... Biata Margareta, biata Margareta !

Procurorul tresări de la fereastră. La spatele lui era grefierul, aşteptînd respectuos, cu hîrtiile strînse în geantă. Nu mai aveau ce căta acolo. Căruţa morgei sosise. Ar fi vrut să spună ceva, dar ţinu gura încleştată, de teamă să nu străbată un suspin. Prin camera moartei trecu cu ochii ţintă înainte.

Nu văzu de sub cearşaful alb decît vîrful picioarelor în pantofii negri, ca două rîndunici ascunse.

Afară, ploaia curgea fără sfîrşit. Se ghemui sub coşul trăsurii, grefierul se aşeză cu geanta pe genunchi şi deasupra ei apăsă, cu degetele uscate şi afumate de tutun, căţelul alb. Surprinzîndu-i privirea încruntată, rîse stupid, cu mîna la gură :

— Scuzaţi... E-al victimei... Înţelegeţi ? Duc o surpriză copiilor... Am trei ; cel mai mic a avut scarlatină...

Şi trăsura porni pe străzile pustii, în bura măruntă, săltînd peste gropi, cotind prin locuri virane, pe uliţe necunoscute, pe lîngă garduri putrede, peste bălţi turburi ; drum monoton, la capătul căruia aşteaptă femeia cu părul fad, copiii cu dinţi rari, sticlele cu medicamente, zilele leşietice, ca ploaia care bate în coşul de piele, fără sfîrşit, fără sfîrşit.

Cîinele moartei scînci pe genunchii străinului.

CARIERA LUI VIDRAN

I

De la Roman pătrunse în compartiment o tînără doamnă și o fetiță cu părul retezat. Hamalul clădi în plasele de deasupra o piramidă din valizele de piele, cu învelitori de pînză cărămizie, cu încuietori și cătărămi nichelate.

Sandu Vidran privi cu invidioasă admirație arhitectura cutiilor luxoase, alături de geamantanul lui sărac. Miroseau a piele proaspătă și a marochin, iar etichetele multicolore, încă nejupoiate, evocau palasurile faimoase din Alpii Elveției și de pe țărmul Adriaticei, holuri cu palmieri și jilțuri de paie împletite, trenuri funiculare peste prăpăstii cu brădet, plaje cu nisip fierbinte și cu zbor de pasări albe, pe care el știa bine că n-are să le vadă niciodată decît în închipuire și în fotografiile prospectelor.

Doamna își ridică voaleta castanie deasupra ochilor și deschise, pe genunchi, o carte.

Avea genele mătăsoase, obrazul palid și brun, fără urmă de pudră, și, deasupra buzelor cărnoase, o umbră fină de puf, ca pielița piersicilor cînd încep a se rumeni, în iulie. Sandu Vidran își pipăi cravata, își netezi părul pe tîmple, luă o înfățișare de conchistador provincial. Aștepta numai prilejul să înnoade o convorbire și, cînd fetița se necăji cu mîinile subțiri și nervoase să coboare fereastra, se repezi s-o ajute cu o grabă exagerată. Dar copila răspunse cu un „mersi" sec, de bună-cuviință ce ține la distanță : își puse coatele pe bara de alamă și privi afară, cu plețele fluturate de vînt, fără să-l ia în seamă. Doamna nici nu ridică ochii de pe carte să mulțumească.

„Niște înfumurate... Cine știe ce bogătane care-și toacă averea în străinătate !..." își zise Sandu Vidran, subit convertit la revendicările revoluțiilor egalitare, așezîndu-se

dușmănos în ungherul lui, hotărît să le răspundă tot drumul cu aceeași distanță și morăcănoasă tăcere.

Desfăcu un ziar. Ceti două coloane de informații : amănunte despre înecarea unui vapor în Atlantic, necrologurile unor defuncți necunoscuți, dar încărcați de titluri, decorații indigene și streine, președenții și vice-președenții de onoare. Literele îi jucau însă îndărătnic înaintea ochilor. Tovarășele de drum îi chemau fără voie privirea. Veșmintele lor de călătorie, simple și elegante, pantofii cenușii de căprioară, zveltețea de vietăți fine, de rasă, îl iritau, dar îl încîntau totodată, ca priveliști ce nu se întîlnesc în fiecare zi. Se gîndi la mijlocul cel mai firesc pentru a provoca un început de conversație și deschise cutia de țigări :

— Permiteți să fumez, doamnă ?

Doamna ridică numai o clipă ochii, întoarse foaia și răspunse, fără să întrerupă lectura :

— Poftim, domnule !...

— Poate vă supără fumul ?...

— Nu, domnule !

— Mai bine renunț, dacă...

— Cum voiți, domnule !

Hotărît, erau de o țîfnă ofensatoare. Sandu Vidran aprinse țigara și pufăi cu poftă sălbatecă, contemplînd cu voluptate nourii de fum, cum împînzeau încet compartimentul. Vroia să le scandalizeze, să le jignească, simțea o bucurie brutală să fie necuviincios.

Cînd toate tentativele s-au dovedit fără efect, căci nimeni nu lua aminte la el, s-a răsucit cu spatele, prăvălat picior peste picior, arătîndu-le că, la rîndu-i, le ignoră și dînsul cu desăvîrșire existența. Ridică perdeaua de catifea vișinie și se sili să pară foarte absorbit de meditații și de priveliștea perindată ametitor.

Expresul străbătea vertiginos valea Siretului de-a lungul, printre lanuri de curînd secerate, cu clăi de snopi în șiraguri drepte, geometrice și paralele, învîrtindu-se îndărăt, ca pe un disc mișcător. În fund, după lunci de plopi, sclipeau pînze de apă, răsfirate pe prunduri vinete. Se vedea o șosea prăfoasă trecînd Siretul peste un pod alb de fier, suind șerpuit un clin de deal către un sat cu biserica așezată între livezi, pe culme.

De-acolo se înălțau nori negri, a ploaie.

Sandu Vidran se gîndi la cele patru ceasuri de drum, de la Pașcani înainte, cu o droșcă provincială, înghesuit de

tovarăși de întîmplare, murdari și vorbăreți : negustori cu boccele și soldați în permisie. De bună seamă, pe înfumuratele acelea din față le așteaptă undeva, la o stație de pe moșie, vrun automobil ori o trăsură cu arcuri moi, cu cai pietroși și cu un vizitiu care mînă cu o băgare de seamă religioasă, ca și cum ar purta cine știe ce sacre odoare. Pentru aceste prepuse privilegii, le urî cu tot dinadinsul, iar viața la care se întorcea îi păru mai grea osîndă. O săptămînă, freamătul capitalei îl ameți se, îl făcuse să uite. Întîlnise foști camarazi de universitate, întîrziase cu dînșii nopțile în localuri de petreceri, risipise cu stîngăcie de provincial cîteva economii, colindînd magazinele și tocmindu-se cu vînzătoare obraznice și sigure de ele, silindu-l să cumpere, pretutindeni, altceva decît ceea ce căuta. Pînă și ghetele îl strîngeau...

Ridică mai sus picior peste picior și privi vîrful ascuțit de lac, nasturii lucioși.

Oricum, erau o pereche de ghete, admirabile, cum nu vor fi în stare să taie în vecii vecilor infamii cîrpaci din tîrgușorul lui. Dar ce îndrăcită, vînzătoarea ! Nu-l lăsase să plaseze un singur cuvînt. Desfăcea cutiile de carton, alegea ea din hîrtia subțire de mătase, cu o grabă curtenitoare și dezinteresată, parcă voia numaidecît să i le dăruiască. Îi luase glasul și nu îndrăznise să se plîngă după ce-i încheiase nasturii și degetele îl dureau pînă la lacrimi. Ba încă și mulțumise foarte politicos domnișoarei cu buzele arhivăpsite, cînd îl petrecuse pînă la ușă...

Nici nu-și dădea acum bine seama dacă ziua de mîine i se părea fără strălucire, numai fiindcă îl strîngeau ghetele cele noi ori fiindcă îl înăbușea viața cea veche. A doua zi avea un proces. Urma deci să cerceteze, des-de-dimineață, un dosar la grefa judecătoriei, unde duhnește a hîrtie mucedă și a podele spălate. Îl aștepta și o scadență ce trebuia amînată. Viața se deslușea înainte mocnită, fără nici o cale de scăpare, fără nici o nădejde de altceva. Biet advocat începător și neînsemnat de tîrgușor, osîndit la veșnica mediocritate. Cafeneaua, aperitivele la domnul Serafim, doi-trei cunoscuți, luptă înverșunată cu zgîrcenia și șiretenia clienților pînă să-și scoată onorariile. Și aceasta peste o zi, peste un an, întotdeauna... Cînd era copil, în mahalaua lui se sleia pe marginea trotuarului, între lespezile de granit, verzui, o șuviță de apă murdară și stătută. Resturi de zoi de la spălatul rufelor, aruncate de gospodinele cu

pestelci colorate și cu mîinile roșii. Era o apă albăstrie, amestecată cu leșie, cu spumă de săpun, care se sleia albă și mirosea fad în dospeala soarelui. Niciodată nu se sfîrșea prelingerea monotonă, și așa își vedea viața înainte, leșiatică și dezgustătoare. Ura împotriva celor două tovarășe de drum crescu în raport direct cu acest deznădăjduit bilanț al viitorului.

Acum, cerul se întunecase de tot ; la răsărit, în păcura norilor se aprindeau sîrme de fulgere. Un vînt brusc fugări vertiginoase spirale de praf pe șoseaua albă, zbătu frunzele vișinilor din jurul unui canton. Apoi, răbufneala ploii potopi pe fereastră.

— Solange, închide ! vorbi doamna, punînd cartea alături.

Fetița se chinui să ridice geamul, fără izbîndă. Sandu Vidran se bucură și, cu o nepăsare pe care și-o închipuia de un teribil sadism, se prefăcu a nu lua aminte la truda zădărnică a copilei. „Poftim : Solange !... Și numele și-l aleg afectat !..."

Dar picăturile împroșcau pînă la el.

Se ridică și închise fereastra. Doamna murmură o mulțumire la care nu răspunse. Stropii șuroiră îndată pe sticlă. Afară se vedea, prin geamul ud, un început de noapte livid și umbrele fantomatice ale copacilor răscoliți de vînt. Peste dealuri, pînza ploii trăgea o perdea sură, cu urzeala piezișă. Ghemuit în colțul său, îl prindea somnul. Îl adormea țăcăneala monotonă a roților... Tulbure, printre genele somnoroase, văzu cum doamna își înfășura picioarele într-un pled moale, cafeniu, peste care își așeză, încrucișate, mîinile strînse în mînușii cenușii. Într-o gară se auziră pași deasupra vagonului ; cineva ciocăni la lampă. Izbucni lumina, o lumină palidă, uleioasă, somnoroasă.

— Gata la bagaje ? întrebă de departe un glas subțire, aproape feminin.

— Gata la bagaje ! răspunse alt glas, sub geam, și din nou trenul se mișcă, scîrțiind în încheieturi, accelerînd tictacul adormitor al roților. Pe dîmbul de lîngă linie se alungau pătratele luminoase, reflectate din ferestrele vagoanelor, lungite și micșorate în pîcla ploii după cum se înălța și se cobora malul de pămînt, și goana aceasta monotonă îl atipi de-a binelea. Fetița vorbi ceva. Cuvintele îi sunară nelămurit, fără înțeles... Realitatea se amestecă cu visul.

...Se făcea acum că doamna din față era vînzătoare de încălțăminte, într-un magazin necunoscut, uriaș și luminos, silindu-l să încerce o pereche de ghete foarte strîmte. El nu îndrăznea să ceară un număr mai mare.

— Vă vin bine, domnule ?

— Da, doamnă.

— Să vă mai dau o pereche ?

— Cum vreți, doamnă.

— Atunci, luați trei perechi. Nu pierdeți ocazia ! Sunt foarte ieftine, am adus două milioane de peste Atlantic, cu vaporul care s-a-necat ieri...

— Știu, am cetit în ziar, doamnă...

— Le împachetăm ori le îmbrăcați ?

— Da, doamnă.

Doamna îi încălță peste ghetele vechi perechea cea nouă, pe urmă alta, care strîngeau ca șuruburi înfipte în degete. El continua să zîmbească, prefăcîndu-se că nu simte nimic și răspunzînd numai cu o politețe grațioasă :

— Da, doamnă !

— Nu, doamnă !

Atunci abia observă că magazinul era un cazino de pe Coasta de Azur, și toată lumea din jurul lui, urcată pe scaune, printre palmieri, rîdea cu hohote, fiindcă totul fusese o farsă. Un pariu. Pretinsa vînzătoare era Marea ducesă a Rusiei, și Marele duce Sergiu nu tolera asemenea glume, amenințîndu-l furios cu un paloș ghintuit cu safire. Vru să fugă, dar un crupier îi ținu calea. Rîsul se prefăcu într-un chiot, cineva începu să fluiere asurzitor, și zidurile cazinoului se prăbușiră deodată, huruind și trosnindu-i ucigaș oasele creștetului.

*

...Cînd deschise ochii, deasupra lui, ținut de mîna unui trup nevăzut în întunerec, se legăna un felinar, cu flacăra murdară în capsula de alamă gălbuie. Se înăbușea. Îl dureau oasele, îl apăsa ceva greu și ud pe piept. Vru să ridice mîna și nu izbuti. Era țintuită într-un cui, dureros. Omul nevăzut cu felinarul păși peste ceva și se aplecă, apoi vorbi cu altul din întunerec :

— Aista mai suflă, Vasîli !

Celălalt răspunse cu o voce foarte groasă, apropiindu-se.

Sandu Vidran vru să strige și nu scoase decît un scîncet. Nu îndrăznea să înțeleagă ce se întîmplase. Era

acolo, întins cu faţa în sus, cu o povară grea pe piept şi peste picioare. Pe obraz cernea mocnit, din noapte, ploaia. În lumina pîcloasă a felinarului se vedeau picăturile mărunte, curgînd în linii oblice. Se auzeau, mai departe, gemete. Un ţipăt izbucni alături, apoi tăcu scurt. Se întîmplase ceva neobişnuit, îngrozitor, în afară de orice închipuire. Se simţeau umbre mişcîndu-se, tîrîndu-se, căutîndu-se în beznă ; tot cîmpul părea însufleţit cu vedenii de spaimă.

Omul din întunerec veni şi el cu un felinar ; apoi alergă tropăind altul, aproape pitic, cu o făclie. În jurul lui umblau, de colo-colo, felinare purtate de oameni fără trup în noapte, ca luminile mişcătoare deasupra mlaştinilor. Cei doi puseră felinarele pe pămînt ; piticul cu făclia ridică flacăra deasupra lui.

Îi fu teamă să nu-i picure smoala fierbinte în ochi şi strînse pleoapele. Dar le deschise îndată, cu spaimă. Pipăiau cu mîinile pe trupul lui. Atunci îşi dădu seamă că îl înăbuşea pe piept alt trup, culcat deasupra. Oamenii îl săltară... Feri obrazul în lături, să nu vadă, să alunge priveliştea. Recunoscuse veşmintele cenuşii, mîna încinsă cu brăţara de ceasornic intactă. Capul fetiţei atîrna mort, cu ochii albi, cu gîtul subţire, moale şi lungit peste măsură. Pletele, revărsate peste gura cu buzele strivite, spînzurau ude, ca la înecaţi.

— Aiasta-i moartă ! spuse cu nepăsare cel care se chema Vasile.

Scăpără un amnar, potrivi mult iasca pînă să aprindă un capăt stins de ţigară. Îşi împinse şapca pe ceafă şi plimbă cu limba capătul de ţigară, de la un colţ al gurii la celălalt.

Toate se vedeau de jos în sus, neobişnuit în para legănată a torţei, straniu, ca în vedeniile cu strigoi.

— Sînt vo triizăci pîn-amu.

— I-auz cum mai gemi, măi Vasîli ! Vai di măiculiţa lor...

Vasile mai supse din rămăşiţa neagră de ţigară, apoi o scuipă jos. Se plecă să scormonească printre scîndurile sfărîmate.

Descurcă mult acolo, ceva. Cînd se ridică, ţinea de subţioară un trup femeiesc. Din hainele sfîşiate, sub cămaşa cu pete de sînge, ieşea la iveală pielea moale, dureros de albă, un sîn rotund, dezvelit, cu vine albăstrii, pe care

ploaia puse îndată picături mărunte ca o brumă. Sandu Vidran se gîndi la buzele cu puf de piersică deasupra, la picioarele mici, strînse în pantofii de căprioară... Atîrna o mînă îmbrăcată în mînușa cenușie, și îmbrăcămintea aceea de lux, încheiată strîns, cu nasturi de sidef, pe mîna neînsuflețită, avea ceva înspăimîntător și ciudat. Vru să se ridice. Simțea nevoia să urle, să facă ceva care să-l descarce de groază. Se zbătu să scape din cleștele ce-l țintuia acolo. Ceva cald și amărui îi năvăli în gură... Flacăra torței se topi încet și dulce... Glasurile se îndepărtară. Stropii de ploaie se cernură imaterial și nespus de dezmierdător...

*

Deasupra, aproape de tot, îl cercetau cu atenție o pereche de ochi albaștri, după lentile bulbucate de ochelari. Întîi a văzut, aplecați peste obrazul lui, numai ochii și sticlele rotunde.

Sandu Vidran își aminti o gravură, întrezărită undeva ; un scafandru cu ochi monstruoși, într-un fund de ocean vînăt, aplecat deasupra unui înecat. Visa ? Era o închipuire. Asta însemna începutul morții ? Apoi a prins a desluși cu încetul, din ceața limpezită, fața rasă, cu zbîrcituri mărunte, ca vîrfurile degetelor cînd au stat multă vreme în apă fierbinte.

Înțelegea : era numai un doctor ! Pereții albi, cerșaful de in, pata de soare tremurînd pe mîinile întinse peste învelitoare se lămureau în acest început de dezmeticire, după o săptămînă de febră și aiurare. Aerul respirat îi păru băutură prea tare ; lumina caldă de pe mîini îl înduioșă, ca o blîndă mîngîiere de degete feminine.

Medicul surîse și îl bătu, prietenește, cu palma pe braț:

— Ei, tinere !... Înviași ?

Sandu Vidran gîngăvi cîteva cuvinte nedeslușite. O mînă îl înveli mai bine, pînă la bărbie. Doctorul se întoarse către o infirmieră invizibilă, la căpătîiul patului :

— Vasăzică, ai înțeles, Sultano ?... Lapte, supă și puțin vin... Doctoria la două ceasuri... Și temperatura.

Apoi către el :

— Într-o săptămînă ești mai zdravăn ca mine... Facem un chef, voinicule !...

Își scoase ochelarii și șterse îndelung, cu batista între degete, sticlele aburite. Fără ajutorul lor, privirea mioapă

a medicului avea ceva neliniştit şi vag ; se cunoştea că nu prinde decît umbra nehotărîtă a lucrurilor. Sandu Vidran fu podidit de o năvală caldă de recunoştinţă pentru bătrînelul acela cu obrazul zbîrcit şi cu ochii umezi, care-i scăpase viaţa. Încercă să-i îngîne un cuvînt rar de mulţumire. Dar nu găsi nimic deosebit în vocabularul său banal de avocat pentru judecătoriile de pace. Netezi, tăcut, mînecа albă de la halatul doctorului, ca şi cum ar putea înlocui aşa vorbele care-i lipseau. Bătrînul înţelese şi surîse unui gînd interior, nerostit. Atîtea recunoştinţi de acestea, uitate a doua zi, văzuse el ! Trase după urechi sîrma de aur a ochelarilor şi se depărtă, escortat, de o parte şi de alta, de cele două ajutoare, cu braţele încărcate cu pachete de vată şi instrumente nichelate.

Singur, Vidran sorbi îndelung mulţumirea de a trăi. Nu-şi putea aminti toate întîmplările. Nici sala de spital n-o recunoştea, nici doctorul. În faţa patului, fereastra era deschisă. Se vedea o creangă de salcîm dintr-un copac ascuns şi cerul, astupat de spatele unei case cu zidul tencuit grunzuros şi cu două ferestruici mici şi negre, tocmai sus, sub acoperişul de tablă roşie.

O lăcustă intră pe geam şi căzu pe cearşaf, verde, ca un spic zburător. Înşelată de nemişcarea bolnavului, se plimbă pe învelitoarea albă, împiedecîndu-se în picioarele lungi.

Sandu Vidran o privi cu dragoste ; întîia oară, o lăcustă i se părea o vietate divină. Avea un cap prea mare şi lungăreţ, de cal în miniatură ; dar cînd distinse de sub aripa de deasupra o elitră străvezie şi subţire de mătase, Vidran gîndi că lumea e populată de minuni pe care nu ştiuse să le privească de aproape pînă acum şi se hotărî, cînd se va ridica din pat, să-şi schimbe cu totul viaţa trîndavă şi fără zare în care se împotmolise. Încercă să întindă mîna şi să prindă insecta. Ar fi cuprins-o între degete, gingaş, ca pe o mică zeitate vrăjită, trimisă de dumnezeire, într-un ceas hotărîtor, să-l ademenească într-o lume minunată, asemenea zînelor din poveşti, prefăcute de Sfînta Vineri în hulubiţe ori în gîze.

Dar lăcusta îşi desfăcu aripile metalice, zvîcni din resortul elastic al picioarelor întîi cu fruntea într-un perete, pe urmă afară.

Sandu Vidran rămase cu ochii țintă la fereastra deschisă, la zidul tencuit ce astupa cerul. Era acum parcă mai singur.

II

Domnul Enache Ștefănescu-Mazîlu stinse țigara, turtind vîrful aprins de porțelanul scrumierei. Închise țigareta în cutia de piele cu interiorul de catifea violetă, o așeză cu îngrijire în buzunarul vestei și, numai după ce termină această operațiune, își continuă vorba.

— Oricum, trebuie să mulțumești cerului ! Ai scăpat dintr-o primejdie, care... mă-nțelegi... numai Cel-de-Sus...

Cu mîinile pe genunchii grași, domnul Enache Ștefănescu-Mazîlu ridică ochii în tavan, în podul lui madam Statachiu, unde huruiau noaptea guzganii printre nuci și unde, după a sa părere, se afla instalată Providența, ce se cuvenea numaidecît mulțumită.

În mijlocul plafonului atîrna o lampă de bronz coclită, iar de veriga lămpii, o spirală de hîrtie cu clei gălbui, pentru prins muștele. Întoarse repede privirea și constată cu mare mirare :

— Care va să zică, n-ai nici electrică ? Apoi nu merge așa, drăguță ! Atîta advocat june avem în tîrg, și nu face. Acum mai ales, după ce era să te pierdem... Mă-nțelegi ? Eu socot că trebuie să te muți într-o casă mai ca lumea. E mai mare rușinea. Te pomenești c-or fi și insecte...

Sandu Vidran mărturisi roșind, că, într-adevăr, în casa doamnei Statachiu se aflau și insecte.

Pe perete, deasupra patului cu macat de lînă portocalie croșetată, urme strivite de sînge făceau, de altfel, cu îndestulare, dovada înverșunatelor vînători de noapte, după stelnițele greu mirositoare. Toată mizeria asta îl rușină, dezvăluită în fața celei mai de frunte autorități din tîrg. Îi fu teamă să nu se deschidă pe neașteptate și ușa garderobului, fără încuietoare, prinsă cu o jumătate de gazetă împăturită, care făcea oficiul de zăvor.

La început, cînd s-a mutat, se gîndise să cheme lăcătușul ; pe urmă, se desprinse cu această încuietoare. năsocită de proprietară. Cînd trecea pe dinaintea dulapului, ușile se deschideau cîteodată brusc, ca perdelele unei cortine, lăsînd să se vadă, spînzurînd în cuier, o pereche de pantaloni vechi, o căciulă brumărie și paltonul de iarnă.

Cu o agilitate de prestidigitator a ascuns sub teascul codurilor de şedinţă pieptenele de os, cu rămăşiţe încîlcite de păr. Era, într-adevăr, umilitoare sărăcia lui, cercetată cu de-amănuntul de ochii iscoditori ai domnului Enache Ştefănescu-Mazîlu. De aceea, Sandu Vidran începu să vorbească repede despre lucruri de mai mare însemnătate : seceta care a sfîrlogit prea devreme păşunile şi criza iminentă a guvernului, nădăjduind să atragă astfel atenţia mosafirului spre alte griji decît aceea a adăpostului oferit de doamna Statachiu pentru o foarte modestă sumă lunară.

Dar domnul primar îşi urmări cu îndărătnică stăruinţă gîndul cu care păşise pragul :

— Tocmai vorbeam ieri cu Mărioara. Dumneata trebuie să te muţi într-o casă mai prezentabilă. Ştii, clientul se uită şi la casa unde intră ! Am auzit că la madam Eftimiu rămîn la zi-ntîi două odăi libere. E o femeie tare de treabă ! N-are nici copii... Ea numai pentru canarii ei trăieşte... Ai acolo şi un balcon cu viţă sălbatică. În livada din fund se fac cele mai frumoase mere din tîrg. Acolo văd eu un loc bun pentru dumneata. Nici nu se poate altfel ! Diseară are să treacă Mărioara pe la madam Eftimiu. Au nişte treburi de-ale lor — femeieşti ! — să schimbe nişte claponi, fiindcă trebuie să ştii că madam Eftimiu posedă cei mai straşnici claponi din judeţul nostru. Atunci are să se aranjeze şi chestia dumitale. Femeile se înţeleg mai uşor între ele...

Sandu Vidran se sili să-şi arate recunoştinţa cu vorbe cît mai alese, deşi nu simţea nici o grabă să-şi strămute penaţii. Domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu mai avea însă ceva de spus.

Se răsuci pe scaun, şi scaunul scîrţîi sub povara foarte voluminoasei persoane oficiale. Nu era deprins cu discursurile lungi ; îşi şterse cu batista, întîi, obrazul şi fruntea foarte pîrlite de soare, pe urmă, chelia lucioasă şi albă, neatinsă de dogoare, care aşa părea o scufie netedă de mătase sau o chelie falşă. Atîta elocvenţă nu mai pusese el la încercare de mult.

— Domnule Vidran, noi am hotărît o întrunire ! vesti. Au să vină toţi fruntaşii tîrgului, fără deosebire de culoare politică. E o chestie foarte mare la mijloc. Dumneata eşti nou aici, la noi... N-ai avut poate timp să-ţi dai seama de ce stăm pe loc. Noi n-avem cale ferată ! Aici

e toată buba. Toate tîrgurile din țară au cale ferată. Numai noi trebuie să mergem trei ceasuri cu trăsura pînă la Pașcani. Asta nu se mai poate. Eu am făcut apel la toți cetățenii să începem o mișcare serioasă. Pe la noi, toată vara trec călători spre mînăstiri. Cunosc printre acești vizitatori oameni cu foarte mare trecere în politica țării, care au să ne sprijine. În doi ani, dacă știm să fim energici, avem și noi o gară, și atunci, toată viața are să se schimbe! Am adus un batalion de vînători; și ai văzut că, îndată, fața tîrgului a fost alta. Am reparat spitalul; și toți bolnavii din județ vin la noi, nu se mai duc la Piatra... Sîmbătă seara am fixat întrunirea. Dumneata trebuie să iei cuvîntul. Toată lumea vorbește de întîmplarea dumitale. Ești, ca să zicem așa, eroul tîrgului. Și ești mai autorizat decît mine să iei cuvîntul în materie de cale ferată. Eu cred că ai o datorie să vorbești!

— Fiindcă am fost victimă de cale ferată? încercă a lua propunerea în glumă Sandu Vidran, nedumerit de logica domnului primar.

— Și pentru asta! Și pentru că vei primi despăgubiri. Cetățenii au ocazie să constate că, în materie de ce-fe-re, chiar victimele sunt avantajate!

— Glumești, domnule primar?

— Ba vorbesc foarte serios. Vei vedea! Eu sunt ceva mai vechi decît dumneata; cunosc toate pidosniciile lumii!

Domnul Enache Ștefănescu-Mazîlu, odată misiunea împlinită, se ridică să plece.

La ușă, dintr-o crăpătură a pragului, alergă pe perete o gînganie de umezeală, un miriapod cu picioarele lungi și păroase, dintr-acele a căror vedere numai aduce o înfiorare de dezgust. Domnul primar dădu din cap cu înțeles; la madam Eftimiu, gospodină vestită, nu s-ar putea vedea asemenea istorii.

Hotărît, Sandu Vidran deocamdată trebuia să se mute.

*

Și Sandu Vidran s-a mutat.

La madam Eftimiu, dulapurile au încuietori solide; din crăpături nu țîșnesc gîngănii cu picioarele păroase; iar de stelnițe, nici urmă. Dimineața se trezește în cîntecul canarilor, prizonieri împăcați cu soarta lor, în cuștile înșirate în cerdac, la fereastră. Are acum cameră de con-

sultații, cu un birou masiv, de stejar, la mijloc: biroul răposatului soț al doamnei Eftimiu. A bătut, în cireșul de la poartă, firmă nouă, cu litere cursive, aurite, pe fond de porțelan alb. Seara, cînd stă în cerdac și soarbe cafeaua cu două picături de rom, fiartă sub directa privegheare a proprietăresei, toate personagiile cu vază ale orașului, în drum spre localul domnului Serafim ori către grădina publică, unde merg să cetească gazeta ascultînd fanfara militară, îi strigă de departe seara bună, prietenos.

Fiindcă, în două luni, Sandu Vidran a devenit și dînsul unul din aceste foarte importante personagii.

Nici n-ar putea lămuri singur cum s-au petrecut toate. De îndată ce s-a întors, oamenii, pe care îi cunoștea foarte puțin, au fost cuprinși subit de o foarte mare îngrijorare pentru afacerile lui.

Pe urmă au început a-și face drum tot soiul de povești, petrecute din gură în gură, de la o vecină la alta, seara, la taifasurile de la zaplazuri. Ba că, de la sfărîmarea aceea de trenuri, a scăpat de la moarte două femei ; ba că a apărat cu trupul lui un copil ce avea să fie zdrobit sigur de tamponul unui vagon ; ba că, singur, cu coastele rupte, a condus o echipă de lucrători, pînă a leșinat în ploaie. La început n-a dat nici o ascultare acestor născociri. Fiind mai puțin vechi decît domnul primar și mai puțin cunoscînd pidosniciile lumii, nici pe departe nu luă aminte la aceste simptome de popularitate, născută din senin și dintr-un accident. El știa bine că toată întîmplarea l-a prins prin somn ; nu-și simțea nimic eroic în vine ; dimpotrivă, își alunga adeseori din gînd, cu o mustrare tîrzie și fără putință de ispășire, necuviincioasa purtare față de cele două femei, purificate în amintirea lui de moarte. Dar mult, n-avusese răgaz să gîndească la aceste neînsemnate episoade. Se ridicase din patul spitalului, într-o dimineață de duminecă, cu sufletul înnoit și aici, în tîrgul acesta, venise cu hotărîrea dîrză să curme viața lîncedă dinainte, să alunge toată trîndăvia, să-și limpezească un rost. Întîmplările îl ajutau. Nu se împotrivi lor. Poveștile le aduse o dezmințire moale, așa că a fost răstălmăcită de îndată ca un semn de delicată modestie.

Acum, Sandu Vidran nu mai era avocatul venetic în oraș, în mizerabilă goană după clienți, privit cu ochi

dușmănoși de apărătorii pensionari de la judecătorie.

Domnul Enache Ștefănescu-Mazîlu l-a luat sub ocrotirea sa, foarte mănoasă, fiindcă-i aduce înaintea biroului de stejar toți împricinații satelor dimprejur.

Iar domnul Henri Stepano, șeful partidului aristocrat și advers guvernului, cearcă imediat să-l smulgă acestei influențe nefaste. De trei ori pînă acum l-a invitat în vila domniei-sale, cu parc de brad și cu alei presărate de nisip foarte galben și jilav. Acolo, pe terasa cu jilțuri de nuiele albe, în fața băuturilor răcoritoare din paharele înalte, i-a demonstrat primejdiile care pîndesc pe un tînăr ispitit să se înregimenteze într-un partid de foarte periculoși demagogi.

Și, în sfîrșit, părintele Mîrza, cunoscut de enoriașii săi mai ales sub porecla de popa Cultuc, din pricina unei foarte vechi întîmplări din tinerețe, ca vrednic cîrmaci al celui de al treilea partid ce divide în tabere vrăjmașe tîrgul, își face foarte des drum în livada lui madam Eftimiu, unde cu gazeta în mînă, bătînd cu dosul palmei un articol încriminat, cu glasul care cutremură dumineca dimineața catapiteasma de la biserica „Sfîntului Ilie", tună împotriva nelegiuirilor săvîrșite atît de partidul domnului Enache Ștefănescu-Mazîlu, cît și de boierii domnului Henri Stepano, ce vor duce, de bună seamă, țara de rîpă.

Părintele Mîrza, în complicitate cu madam Eftimiu, după îndelungi consfătuiri sub cireșul unde se adună să ciugulească fărămituri de cozonac cei mai strașnici claponi din județ, mai pun la cale și însurătoarea chiriașului, alegîndu-i și respingîndu-i pe rînd, după focoase discuții, mai toate partidele mai alese ale orașului. Madam Eftimiu, cu părul sur prins în cîrlige de hîrtie, se împotrivește cu o înverșunare de vajnică și zuliară maternitate de cîte ori părintele Cultuc propune un nume nou și „fără baftă".

Pentru chiriașul domniei-sale, nu e vrednică nici fata Simuleascăi, cu tot rîndul de case și cele două dugheni de pe ulița mare, nici Elvira lui Cristea Manuc, fiindcă moșioara și iazul de la Golești nu pot răscumpăra nasul cu totul mare și începutul exagerat de mustăți al acestei odrasle din neam de arendași armeni; lui madam Eftimiu nu-i surîde nici chiar partida domnișoarei Silvia Țințu, cu toate rubedeniile ei suspuse la

Botoşani. Prea se învîrt în jurul ei ofiţerii de la batalionul de vînători şi, pe urmă, prea s-a vorbit odată despre nişte întîmplări foarte ciudate, cînd era în şcoală, la maici, la Iaşi ! Madam Eftimiu ar înţelege pentru chiriaşul ei o fată gospodină, frumoasă şi sănătoasă, să poată fi mamă bună şi să îngrijească de bărbat, nu să se ţină cu modele şi cu bîrfelile, şi cu pocheraşul, cum fac mai toate cucoanele tinere ale oraşului.

Şi în jurul acestor deosebit de interesante planuri, discutînd îndelung, părintele Mîrza şi madam Eftimiu uită fuga ceasurilor, la masa de sub cireş, pînă cînd seara se lăsă pe nesimţite şi, la cazarmă, izbucneşte un semnal de goarnă.

Atunci, coana gazdă îşi aduce aminte că se ard bucatele pe foc, scutură şervetul de fărîmituri de cozonac, primite cu un cor de mulţumire de către cei mai straşnici claponi ai judeţului, şi dă fuga mare, cerîndu-şi iertare de la sfinţia-sa, care rămîne visător pe banca de sub cireş, bătînd toba cu degetele pe scîndura înnegrită de ploaie a mesei şi aşteptînd să cadă din clipă în clipă Sandu Vidran, pentru a-i arăta, cu documentul gazetei în mînă, o nouă ticăloşie a guvernului reprezentat de domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu.

*

Octomvrie a scuturat frunzele, pe urmă au început să curgă nesfîrşit ploile toamnei, aducînd posomorîre şi întunecime în tîrgul cu livezile dezbrăcate.

Mocneala a fost turburată, doar două zile, de sosirea unei comisiuni de ingineri, însărcinată să ridice cele dintîi planuri pregătitoare pentru traseul de cale ferată, numărat într-o sumă de alte proiecte ale guvernului.

Un scurt armistiţiu a potolit, în decursul acestor două zile, toate vrăjmăşiile politice din oraş.

Domnul Henri Stepano a trimis automobilul la Paşcani să primească comisiunea cu toate uneltele ei de măsurătoare : busole, planşete şi tripieduri, însoţite de misterioase aparate de alamă, închise în cutii de piele. Părintele Mîrza a adunat enoriaşii, să iasă întru întîmpinarea inginerilor, la marginea tîrgului, cu toată ploaia şuruind de-o săptămînă, fără îndurare.

La banchetul oferit de domnul primar, Sandu Vidran a fost delegat să rostească o cuvîntare în numele cetăţe-

nilor. Capul îi vîjîia puțin. A doua oară lua cuvîntul altundeva decît la judecătorie. Și de data aceasta, în fața unor oaspeți streini, specialiști, care pot transforma proiectele de pe planșete în realitate.

Sorbi două cupe de șampanie pe nerăsuflate; tuși, începu șovăielnic, căutînd cuvintele, se însufleți cu încetul, vorbi cu patos crescendo despre „agentul de civilizare, care va pune în valoare belșugul și bogățiile codrilor"... Cînd a sfîrșit, domnul Henri Stepano se ridică de la locul său și-i strînse mîna, apoi, răsucindu-se pe speteaza scaunului, șopti multă vreme ceva la urechea celui mai în vîrstă dintre ingineri. Oaspetele ascultă distrat, privind tăișul cuțitului, se ridică să mulțumească în numele colegilor pentru această neașteptată primire și ridică paharul în cinstea omului rar, „acestui tînăr care, în împrejurări dureroase, a știut să se ridice deasupra egoistului instinct de conservare și a încercat a salva viața a două distinse și nefericite victime din elita de ieri, de azi și de mîine a țării".

La semnul domnului primar, Sarmală-țiganul căscă o gură cît toate zilele și urlă un „trăiască!", de zgîlțîi ferestrele. Domnul Enache Ștefănescu-Mazilu, trecut cu măsura băuturii, se apropie de Sandu Vidran și-l sărută zgomotos, pe amîndoi obrajii, cu buzele grase și lipicioase :

— Tinere ! ne-ai dat calea ferată...

Pășind peste ochiuri de apă, prin întunerec, spre casă, sub umbrela întinsă pe care bombănea ploaia, Sandu Vidran se îndoia acum de cele mai neîndoielnice fapte. Începea să creadă pe încetul că poate, într-adevăr, în noaptea aceea nu s-a trezit din somn zdrobit sub vagoane, ci cu adevărat luptase să ridice, dintre scîndurile turtite, trupul tovarășelor de drum, așa după cum voia povestirea întîmplării, purtată din gură în gură prin tot orașul. O clipă îi năluci înaintea ochilor femeia cu pantofii cenușii de căprioară, cu obrazul mat, fără pudră, cu buzele cărnoase umbrite de puf, ca pielița piersicilor pîrguite ; fetița rezemată de fereastră, cu coatele pe bara de alamă, cu părul răscolit de vînt.

„Solange, închide !..."

Parcă s-au întîmplat acum toate ori parcă nu s-au întîmplat niciodată decît în închipuire.

Sandu Vidran ocoli o băltoacă în care se legăna. oglindit, globul electric. Pe netezișul apei jucau stropii mărunți ai ploii, ca înțepături dese, spărgînd fără odihnă luciul.

Deschise portița. Întru întîmpinare îi sări înainte, gudurîndu-se, Haiduc, cîinele slobozit din lanț. Cu botul rece, cîinele îi dezmierdă mîna prin întunerec. Îi strînse capul ud de ploaie. Era singur. Ar fi vrut pe cineva cu care să împărtășească un cuvînt și, în această mîngîiere adusă cîinelui, își potoli dorința de o făptură apropiată, ce-i lipsea.

La madam Eftimiu, prin stolul tras, se vedea încă lumină. Făcea pasiențe, desigur, ca de obicei, pînă tîrziu, cu mașina de cafea alături. Ce-o fi avînd cu prostiile acestea, care nu mai sfîrșesc ; să-l însoare ? Mîine are să-i spună hotărît să-l lase în pace. Ciudat ! Îi lipsește un suflet apropiat. Îi duce dorul. Dar n-ar voi cu nici un chip să i-l caute și, mai ales, să i-l găsească tocmai madam Eftimiu.

„Solange, închide !"

Cum îl urmăresc și acuma cuvintele !... De ce-or fi stăruind ? Să însemne aceasta regretul, remușcarea ? Doar le-a urît ; nici astăzi nu uită cum le-a urît pentru aroganța lor aristocratică, mîndră și disprețuitoare.

Bîjbîi să nimerească în încuietoare cheia. Se simți deodată ușor. Îl aștepta camera caldă, patul cu așternut curat, de olandă. Viața merita, în sfîrșit, să fie trăită. Nici singurătatea nu va dura mult. Își va afla dezlegare de la sine, cum atîtea și-au găsit dezlegare.

III

Peste drum de catedrala „Sfîntul Ștefan" e magazinul domnului Serafim Ciucă : „La traiul zilnic. Coloniale și delicatese. Bererie, restaurant, aperitive."

Acolo se adună, înaintea amiezii și la șase seara, toate notabilitățile tîrgului.

Vara, patru mese verzi, de tablă, sunt scoase de cu noapte pe trotuar, înaintea vitrinei. De arșița soarelui le ferește un acoperămînt de pînză gudronat ; de o parte și de alta străjuiesc, în cutii de lemn, doi brăduți piperni-

ciți, cu acele gălbejite și surite de praf. O dată cu cele dintîi ploi ale toamnei, mesele sunt strămutate în odăița din fund, unde se trece printr-o ușă cu geamul de sticlă, ferit de privirile indiscrete cu o perdea de cit roșu.

Domnul Serafim Ciucă a fost în tinerețe, înainte de a intra în breasla negustorească, frate la Mînăstirea Secu. De acolo a rămas cu barba pravoslavnică, arar cercetată de foarfec, cu dragostea pentru haine roșcate de șiac, cu vorbă întotdeauna mieroasă, cu felul smerit de a-și freca mîinile cînd recomandă clienților delicatesele sosite chiar acum, de la Galați; și tot din această scurtă ucenicie monahală păstrează și o aprinsă patimă pentru icoanele și chipurile bisericești, care împodobesc pereții localului de aperitive. O cadră cu rama îngustă, deasupra ușii, înfățișează Mînăstirea Prodromul, de la Sfîntul Munte, cu înălțimi ascuțite, cu zidurile stîngaci zugrăvite, ca într-un desen școlăresc: pe o mare foarte albastră plutesc, către așezămîntul sfînt, corăbii care par niște gîndaci negri, răsturnați cu labele în sus. Se mai află acolo și crucea unde au cîntat Sfîntul Ion Cucuzel, și vederea sfintei Mînăstiri Lavra.

Astfel, petrecaniile ofițerilor de la batalionul de vînători se întind cîteodată pînă la ziuă, sub privirea suferindă a Maicii Domnului cu pruncul sfînt în brațe și sub ochii severi ai mitropolitului Ghenadie, peste al cărui autograf de pe cartonul fotografiei o mînă sacrilegă a scris stihuri glumețe.

Acum, în iunie, cămara din fund, cu toată răcoarea podelelor stropite cu apă, e goală. Toată suflarea se adună la mesele de pe trotuar, de unde se pot vedea trecînd și trăsurile cu drumeți, spre mînăstiri.

Cel dintîi venit așteptă înaintea țuicii, rozînd plictisit o scobitoare în dinți, slovenind gazeta cu de-amănuntul, pînă la mica publicitate.

Pe ulița mare, larma negustorilor începe a se potoli. Oamenii de țară, cu tot colbul tîrgului adunat pe botfori unși cu untură de pește, trec cu desagele doldora, zîngănindu-și oțelele coaselor nou cumpărate, îndreptîndu-se către hanuri mărginașe, unde îi așteaptă căruțele cu hulubele ridicate paralele spre cer, cu caii prinși în căpăstru, rontăind înaintea legăturilor cu fîn. Numai glasul femeilor mai întîrzie, tocmindu-se hîrțăgos cu jupînii, rupînd un preț, întorcîndu-se iar, trecînd de la o

dugheană la alta, ca să pipăie sulurile de cit rezemate de obloane, să încerce firul legăturilor de bumbac şi să ceară, cu fereală, dresuri de obraz şi oglingioare de tablă, pe dos cu un cap de harap ai cărui dinţi de mărgele albe se pot potrivi numai cu mare răbdare.

Ceasurile abia se tîrîie, lungi şi deznădăjduit de asemănătoare cu cele trecute şi cu cele ce au să vină. Aşa că orologiul din turnul catedralei, oprit din vremuri ce nu se ţin minte la ora şapte şi un sfert, s-ar părea că arată, cu minutarul lui neclintit, toată zădărnicia unui mecanism viu, care ar vrea să măsoare cu hărnicie şi precizie curgerea de prisos a timpului.

Clientul singuratic al domnului Serafim Ciucă răstoarnă pe gît, cu plictiseală somnoroasă, ţoiul de ţuică; pune gazeta împăturită sub cot; se pregăteşte de aşteptat.

Întîi trece prin mijlocul străzii, cu cravaşa în gură, Sultan, prepeliearul cafeniu al maiorului Steriade, vestind astfel că maiorul e pe drum, oprit undeva, la bărbier ori la bufetul din grădina publică.

Pe urmă, dinspre primărie, apare domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu, căutînd umbra îngustă de lîngă ziduri, cu panamaua în mînă, cu haina de doc asudată în spate şi subţiori. Domnia-sa suferă grozav de căldură şi, înainte de a traversa strada, domnul Serafim strigă de după tejghea, lui Costică, să-i şi pregătească halba rece de la gheaţă, cu guler des. De aci încolo, sfatul din jurul meselor de tablă verde se adună repede. De la judecătorie, de la cazarmă, de la subprefectură, de la primărie, de la poliţie, se strîng oameni toropiţi de zăpuşeală la băuturile răcoritoare de la „Traiul zilnic".

Numai domnul Henri Stepano nu coboară în lumea aceasta vulgară, ci trece nepăsător, în trăsura cu roţi de cauciuc, la plimbare, către cetate, sau în automobilul galben, la moşie. Răspunde la saluturi cu un deget dus leneş la pălăria de fetru cenuşiu şi aleargă în trapul cailor ori în sfîrîitul roţilor de gumă, către vila cu parc de brazi şi cu alei netede sau către castelul său de la moşie, cu turnuri roşii şi cu basenuri din care ţîşnesc împroşcat, pe gura leilor de piatră, şuviţe străvezii de apă.

Nici Sandu Vidran nu mai are vreme de pierdut la taclale. Înainte rămînea cel din urmă, la table, amăgind timpul cu partizi interminabile. Acum trece grăbit, stringe

mîinile, ciocnește un pahar aburit de șpriț și dă fuga la afacerile sale foarte importante.

— Te-a trădat, domnule primar, te-a trădat grozav protejatul dumitale ! Ți-o spun eu ! S-a dat cu ciocoii lui Stepano ! îl necăjește maiorul Streiade în fiecare zi pe domnul Ștefănescu-Mazîlu.

Dar domnul primar ridică din sprîncene, semn că n-are nici o grijă : „știe el ce știe".

Știe mai întîi că protejatul domniei-sale nu-l poate trăda cu nici un chip. Dacă trece cîteodată cu automobilul domnului Stepano, e fiindcă șeful partidului aristocrat e pe cale să vîndă livezile lăsate în paragină de la marginea tîrgului, unde se ridică gara, iar cumpărătorii cei mai serioși de pînă acum sunt tocmai amîndoi, domnul primar și Sandu Vidran, în dreaptă tovărășie. Domnul Stepano are foarte grabnică nevoie de bani, pentru a pleca, înaintea toamnei, în Șvițera, și nu pune mare preț pe aceste pămînturi fără împrejmuire și cu pomi uscați. Dar domnul primar știe că acolo fiecare metru pătrat are să se plătească scump, pentru magazii și depozite de cherestea, pentru mori și hanuri, pentru atîtea întreprinderi bănoase ce au să se iște în jurul gării. De aceea n-are nici o grijă.

Poate să se plimbe protejatul domniei-sale cu automobilul celui mai mare dușman al său politic ; poate să meargă la moșia de la Zăvideni ; poate să fie invitat la masă, pe terasa vilei unde madam Stepano, cu părul cănit, în capot chinezesc, se leagănă toată ziua într-un scaun cu tălpi curbe, cetind romane franțuzești. Interesele lui Sandu Vidran îl țin legat aiurea. Cu cît or fi mai prieteni, cu atît are să rupă mai mult din preț. Asta o știe domnul Ștefănescu-Mazîlu și de aceea își bea liniștit halba, își șterge cu batista spuma albă de pe mustăți, plescăie din limbă, își scoate țigareta din culcușul de catifea violetă a cutiei, înfige țigara, îi dă foc și fumează fără nici o grijă dînd din umeri, cu milă, la toate inocentele închipuiri ale maiorului.

Domnul primar mai știe încă ceva.

De trei săptămîni a manevrat să-i sosească, tocmai de la Bacău, nepoata domniei-sale, orfană, domnișoara Amalia. De atunci, acasă e mare fierbere ; pe toate paturile și mesele sunt întinse bucăți de pînză albă și dantele, șervete cu monogramă și lingerii feminine spumoase, iar

două fetişcane cu părul creţ şi stropite de pistrui (fetele Raşelei vădana, croitoreasa), lucrează de zor, cu metrul de muşama îngust după gît, consultînd jurnalele de modă, unde fatale şi extraterestre exemplare ale sexului frumos, cu obrazul de porţelan şi cu ochi de panteră, stau rezemate în poze aeriene, imposibile, violînd toate legile gravităţii şi, în schimb, trădînd, din faţă, dos şi trei sferturi profil, toate tainele de croială ale mantourilor şi toaletelor de seară.

Din stradă se aude huruind maşina de cusut, dar domnul Ştefănescu-Mazîlu nu spune nimănui nimic despre aceste toate ; îşi rîde numai în sine, cînd zăreşte pe părintele Cultuc îndreptîndu-se gîfîind către masa de sub cireşul lui madam Eftimiu, să mai propună o nouă partidă. De-acum, cariera lui Sandu Vidran stă pecetluită cu şapte sigilii în grija domnului Enache Ştefănescu-Mazîlu ; şi de aceea îl priveşte cu mulţumire înduioşată de părinte, cum se apropie dinspre judecătorie, cu paşi uşori pe sub teii subţiri, cu pălăria de pai plecată pe ochi, cu ghiozdanul de dosare şi documente.

Domnul primar plăteşte îndată, se ridică cu greu de pe scaun ; o pornesc amîndoi spre barieră, unde un inginer măsoară, cu jaloane văpsite alb şi roşu şi cu aparate urcate pe trei picioare, terenurile parcelate, livezile părăginite ale domnului Stepano şi altele, grădini şi maidanuri, fără preţ acum şi plătite cu aur în mai puţin de un an de-acum înainte.

Acolo, la marginea tîrgului, e o forfotă nemaipomenită. Lucrătorii italieni cioplesc lespezile de granit ; ţigănci cu fustele roşii cară cărămizi pe schele ; în gropi de pămînt cu margini de scînduri fierbe varul alb ; iar zidăria gării se înalţă, roşie, văzînd cu ochii. Căruţe cu nisip se încrucişează pe şosea, vagonete cu prund uruie dinspre albia rîului, împinse de lucrători sîrbi, care răcnesc sălbatic într-un grai neînţeles, şi încolo, înspre Paşcani, linia cea nouă se vede întinsă ca o sfoară pe plan, cu cele două şine paralele strălucind în bătaia soarelui, ca două fire de sîrmă, îngustate pînă în dreptul pădurii, unde, pe sub copacii tăiaţi, pier într-un tunel de verdeaţă.

Domnul primar se plimbă printre grămezile de ciment şi de cărămizi, cu mîinile la spate, probînd în gînd cît va creşte în preţ fiecare palmă de pămînt ; Sandu Vidran, rezemat în baston, priveşte zidurile înălţate, pînă cînd

bastonul se înfige adînc în țărna moale. Atunci îl smulge și merg mai departe, către loturile puse în măsurătoare.

— N-a mai venit Margulies ? întrebă domnul Ștefănescu-Mazîlu.

— Nu. Margulies n-a mai venit !

— L-am văzut cu Orghidan... Are să ne strice prețul...

Sandu Vidran surîde și bate ghiozdanul plin cu podul palmei.

— Asta nu se poate ! Îl am aici. I-am hotărît : ori avem oferta pînă joi, ori pornesc la parchet plîngerea de escrocherie. Joacă cum îi cîntăm noi de-acuma...

Domnul primar tace și gîndește cu mulțumire că, dacă Margulies, misitul, le aduce și grădina erezilor Orghidan, atunci tot pămîntul din jurul gării e al lor : o avere !

— Te-a invitat Mărioara la ceai astăzi ! pare a-și aminti domnul primar, tărăgănat, într-un tîrziu. Adă și cărțile promise Amaliei... Se plictisește aici, fără prietene, fără nimeni de vîrsta ei.

*

Înaintea oglinzii, Sandu Vidran se chinuie să înfige butonul de metal în găurile gulerului; tare și prea strîmt.

Fața i s-a învinețit, vîrfurile degetelor au amorțit, cătînd să supună pînza scrobită ca un carton, care îi scapă și se ridică biruitor către ochi, ca dintr-o coardă. În sfîrșit, după ce a lărgit găurile cu vîrful foarfecului răsucit, după ce a prins cravata și a încheiat nasturii vestei, se poate privi în apele oglinzei, în față și în profil, de aproape și depărtîndu-se, să admire tăietura hainei.

E încă obosit, cu pleoapele umflate de nesomn, cu gura uscată, după atîta șampanie golită peste noapte. Îl munceste și o ușoară neliniște. De ce l-o fi chemat ministrul ?

Aseară, tot timpul l-a urmărit cu ochii lui mici și sfredelitori, de începuse, într-o vreme, să-l doară capul. Invitația aceasta neașteptată, să meargă pentru două-trei zile la moșia ministrului, din județul Roman, nu și-o putea bine explica. Să se plănuiască ceva pentru locul rămas liber, de deputat, după moartea lui Arișteanu ? Gîndul că ministrul l-ar putea propune pe el, în numele guvernului, îl încînta, deși voia să-și pară sie însuși

nepăsător. De altfel, ar merita ! Acum, cînd toate lucrările sunt gata și cînd, într-o lună, în gara pavoazată cu brad va intra fluierînd cea dintîi locomotivă, își simțea și el o parte de drepturi la recunoștința norodului. N-a făcut drumuri la București ? N-a stăruit, să se scrie la ziare, pentru a grăbi sfîrșitul lucrărilor ? N-a învățat cu acest prilej drumul ministerelor ? Nu s-a identificat el cu interesele orașului și concetățenilor ? Nu-i reprezintă pe-destui cu procuri în regulă ? Ce-ar mai trebui alt decît un mandat, să-i reprezinte colectiv la tribuna Camerei ?

Întrebările acestea și le-a pus Sandu Vidran înaintea oglinzii, ștergîndu-și cu un colț de batistă muiat în colonie un coș sîngerat în bărbie ; răspunsurile îl asaltau și acum, cînd e la două poște distanță de oglindă, de casă, de urbea lui.

Automobilul sfîrîie pe șoseaua stropită de ploaie, pe valea Moldovei. Cantoanele cu acoperișuri de țiglă roșie se apropie atrase de viteza vertiginoasă, rămîn în urmă cu cîini flocoși, care latră multă vreme, întărîtați.

Ministrul pare că dormitează, cu mîna înmănușată rezemată de spătarul de piele.

Sandu Vidran își lămurește acum unde l-a văzut întîia dată. Cînd era student, la tribuna Camerei, într-o ședință care răsturnase un guvern.

Vorbea cu logică tăioasă și batjocoritoare, cu un gest scurt al mîinii, ca și cum ar fi decapitat, la fiecare sfîrșit de frază, un dușman nevăzut. Cînd terminase, surîse răutăcios adversarilor, pitiți pe banca ministerială, reduși la tăcere. Își șterse, încet, buzele cu batista și părea că așteaptă, ca un actor, aclamațiile. Izbucniseră în aplauze pînă și tribunele publice. Dar lui îi displăcuse siguranța asta supărătoare, precizia de manechin logic, fără nici un tremur de îndoială omenească în glas, în mișcarea mecanică a mîinei. „Automat retoric", spusese un coleg, coborînd scările, și de atunci, de cîte ori l-a văzut, drept și cu buzele subțiri strînse disprețuitor, în trăsură ori în automobil, avusese senzația neplăcută a unui om mecanic, de panoptic.

Acum era îmbătrînit, cu ochii stinși sub pleoapele obosite, sfredelitori numai în răstimpuri. Din cînd în cînd își trosnea degetele prin mănușă, cu un tic pe care și-l stăpînea îndată, rezemîndu-și la loc mîna de spătarul de piele.

Din nou, Sandu Vidran se întrebă: ce-o fi avînd oare omul acesta, orgolios și rece, cu dînsul, necunoscut cu devăvîrșire pînă ieri?

Lăsînd șoseaua națională, automobilul ocoli pe o alee cu tei boltiți, către un conac alb, în fundul unui cîmp de lucernă, verde crud, ca o pătură vopsită artificial.

Pe peron, o fată în haine negre flutură o batistă.

Apoi a dispărut, cînd a văzut că bătrînul nu e singur.

*

...Ministrul își ridică ochii. Erau umezi. Peste lespedea celor două morminte, o șopîrlă lunecă verde, se opri cu capul în sus, cu coada neclintită, cu privirea mirată.

— Să ne așezăm! Durerea, la vîrsta mea, dublează anii.

S-au așezat pe o bancă de piatră, sub mesteacăni cu crengi plîngătoare.

— Ai înțeles acum?... Aici sunt ființele pe care ai vrut să le scapi, în nenorocirea aceea...

Sandu Vidran roși. Vru să se împotrivească. Dar ministrul își trosni degetele și nu-i dădu răgaz.

— Pardon! Dă-mi voie... Pricep foarte bine modestia dumitale. Stă bine chiar unui tînăr. Dar cunosc cu de-amănuntul toată întîmplarea!... Doctorul mi-a spus că în timpul febrei, în delir, ai strigat numele fiicei mele: Solange!... Lucrătorii care te-au scos de acolo — am vorbit eu cu ei, atunci! — afirmau că te-au găsit zbătîndu-te să ridici scîndurile sub care zăceau ele. Poate numai sîngele pierdut te-a împiedecat să le salvezi, dacă mai puteau fi salvate... Astea sunt faptele. Te-am văzut atunci pe patul dumitale de suferință, nu puteai ști, erai singur, în primejdie. Pe urmă a trebuit să plec în străinătate, să pregătesc cu încetul pe cealaltă fiică a mea, mai mare, Getta, pentru durerea de a-mi fi rămas singură, acolo, în pensionul acela străin. Dumneata ai să înțelegi nerăbdarea întrebării de acum: care au fost cele din urmă cuvinte ale lor?... Poate și-au spus o dorință... Ați mers împreună. Îmi imaginez, v-ați cunoscut, cum se întîmplă în călătorie; un schimb de banalități, un serviciu. Ați discutat, biata Solange era atît de vioaie! Pentru mine ar fi o mîngîiere să știu... Dumneata n-ai drept să-mi ascunzi.

Își trosni degetele. Își șterse fruntea cu batista. Deschise și închise portțigaretul, fără să ia țigară.

Sandu Vidran plecă ochii. Lîngă mormîntul celor două femei, în parcul acesta, cum putea să mărturisească omului cu privirea rugătoare că nimic din toate născocirile nu e adevărat, că n-are altă amintire decît aceea a unei nemărginite înciudări, a unei uri rușinoase ? Îl înduioșa omul, pe care îl știuse tare și aspru și îl vedea doborît, acolo, pe banca de piatră, cu umbrele crengilor subțiri de mesteacăn jucîndu-i pe obrazul palid. I-ar fi strîns mîna, omenește, rupînd tot ce-i convențional în distanța dintre doi oameni, și nu îndrăznea. I-ar fi mărturisit, și spovedania ușurătoare nu era cu putință.

— Domnule Vidran, te las singur ! Poate și pentru dumneata, amintirea asta va fi fiind tristă... Ai să-ți amintești. Ai să-mi spui. Îți trimit pe Getta, să-ți arate parcul. Pentru mine, fiecare bancă de aici, fiecare alee, e un prilej de suferință. Aici au stat ele ! Din trandafirul acesta galben tăiau ele flori pentru masa mea de lucru...

Cînd s-a apropiat feciorelnica făptură în straiul negru, care nu-i putea suprima grația și tînărul zvîc al vieții, Sandu Vidran era pe banca de piatră cu capul în pumni.

— Papa mi-a spus... Pentru ele : pentru maman, pentru Solange, îți mulțumesc.

Vidran sărută mîinile subțiri, cerîndu-și așa iertare.

— Acum mergem în fund. Acolo e lacul. Este și o barcă...

Mergeau alături, pe sub bolțile copacilor, unde răsunau din frunzar triluri de păsări. Sandu Vidran simțea o nemărginită umilință. Ar fi vrut să mărturisească, să sfîrșească odată această înșelăciune. Fusese așa de omenească toată întîmplarea ! Nu putuse iubi femeile acelea orgolioase, în seara aceea, în tren, fiindcă-i aminteau mediocritatea la care se întorcea, la care s-a întors. De acolo nu mai e nici o scăpare. Cînd era în patul spitalului, după ce contemplase elitrele mătăsoase ale lăcustei căzute pe așternutul lui, își jurase să-și prefacă viața, să deschidă ochii la alt înțeles, mai puțin mocirlos, al lucrurilor. Întors, a crezut că în aprigă înavuțire, în muncă fără odihnă, în tîrguiala cu clienții și în șurubării de judecătorie stă ascunsă taina acestei înnoiri. Mediocru, văzuse izbăvirea în mediocritate.

Și acum, toate sunt goale și fără nici o bucurie.

Ceasul de la catedrala „Sfîntul Ştefan" are să arate mai departe, cu minutarul lui neclintit, cît de zădarnică va fi pentru el trecerea clipelor şi a zilelor, şi a anilor.

— Ce liniştit, colţul acesta !... Nu, domnule Vidran ?

Era o pajişte cu iarbă tunsă scurt, sub pini cu frunzele verzi, aburite de o brumă albăstrie. Flori mici, albe, bătute, bănuţei risipiţi în iarba deasă.

— Solange spunea că seamănă cu nişte pastile de mentă ! rosti fecioara încet, cu glasul deodată învăluit de tristeţă.

Apoi, cu tinereţea care biruia amintirile, se aplecă, uşoară şi copilăroasă, să smulgă un fir de păpădie. Globul de puf se clătină fragil ; îşi risipi în vînt seminţele înstelate şi aeriene. Ea suflă peste ultimile fire, să le împrăştie, şi aruncă jos coada dezbrăcată, cu un vîrf mic şi alb, ca un nastur de mănuşă de bal.

— Papa spune că sunteţi un advocat distins. E atrăgătoare carieră advocatura, domnule Vidran ?

— O ! domnişoară... În provincie mai ales !... Un fel de confesor şi de complice al oamenilor care s-au jefuit sau vor să se jefuiască... O foarte deprimantă meserie, domnişoară !

Copila se opri să ridice un trandafir culcat lîngă sprijinitoarea de lemn, vopsită cu verde. Potrivi vlăstarul subţire, răsturnat de vînt, înnodă legătoarea de fir de tei mai sus, ca un grădinar expert, apoi surîse revenind alături :

— Nu-mi place să văd suferind florile !...

Tîrziu :

— Sunteţi căsătorit, domnule Vidran ?

Sandru Vidran arătă inelarul gol.

Ea întrebase, poate cu gîndul să-l invite cîndva, împreună cu doamna, poate fără nici un gînd, ca să umple un gol într-o conversaţie, unde mai mult dînsa monologa. Pentru el, întrebarea l-a întors cu o dureroasă brutalitate la gîndurile pe care, în clipa aceea mai ales, voia să le alunge departe. Mîine ori mai tîrziu are să se împlinească şi gîndul ascuns al domnului Ştefănescu-Mazîlu şi are să-şi unească destinul cu al domnişoarei Amalia, care are nasul cu vinişoare albastre şi doi negi păroşi pe bărbie. Şi atunci are să îmbătrînească acolo, între femei care poartă rochii demodate şi vorbesc de cloşte şi

de claponi, între judecătorie și magazinul domnului Serafim.

Altădată, demult, în presimțirea altei vieți, năzuise altceva. Copil, crezuse în amăgirea cărților. Scrisese undeva, odată, ceva foarte frumos, într-un caiet pe care l-a pierdut.

Acestea vroia să le spună, ca o spovedanie și ca o deznădăjduită evadare din realitate, copilei aceștea, care-i amintea liniile fine ale moartelor, obrazul lor mat, ochii cu privirea de velur. În cîteva fraze, o viață, un roman trăit, un destin. Cum pentru el, cele două femei înfățișau inaccesibilul. Cum însetarea de altceva, de altceva mereu nerealizat, meschinizează omul și-l face să pizmuiască tot ce e pur, grațios, de un nobil stil exterior și lăuntric. Cum ele, de dincolo de moarte, cu blînda clemență a celor de dincolo de moarte, în loc să-i tortureze cugetul pentru purtarea lui vulgară, prin mincinoasa legendă ce-au prilejuit să se țese în jurul întîmplării de atunci, i-au îngăduit o ascensiune de carieră pe măsura lui, în universul lui. O jalnică generozitate, mai teribilă decît orice expiere, mai crudă decît moartea ! Toate le-ar spune, le-ar explica, le-ar suspina. Și atunci, fecioara l-ar ierta în numele celor ce stau acolo, sub piatră, și viața de mai departe și-ar rezema-o măcar pe o clipită luminoasă, tainică și neștiută de nimeni.

Dar de mult nu mai știa să rostească decît cuvinte potrivite pentru nevoile de toate zilele, cuvinte greoaie și opace, bune pentru tînguielile cu Margulies, samsarul, și pentru tălmăcirea paragrafelor de legi ; și mergea așa, alături de copila cu sînii mici în bluza neagră și cu picioarele fine în pantofi de catifea ; mergea tăcut pe sub bolțile copacilor, unde răsuna trilul păsărilor, pe lîngă trandafiri care desfoiau flori albe și flori roșii.

*

Acasă, domnișoara Amalia se opri o clipă din lucru : înfipse acul în dantelă.

Privi visătoare, pe geam, o frunză scuturată timpuriu, legănată în aer. Gîndi ceva, și gîndul o făcu să roșească singură.

Apoi înnodă firul de mătase și începu conturul unei inimi mici, albăstrii, în jurul inițialelor *A* și *V*, înlănțuite.

INELUL CU PIATRA DE RUBIN

În capul scărilor, doctorul se opri obosit. Aerul primăvăratec de afară şuvoia divin parfumat, după mirosul de eter, cloroform, sînge şi iod, respirat două ceasuri în şir, în sălile cu paturi de răniţi.

O pasăre ciripi, îndrăzneaţă, pe treptele cenuşii de piatră. Ciugulì ceva şi se apropie familiară, deprinsă cu veçinătatea oamenilor. Gîze cu aripile punctate negru şi roşu fugeau pe lespezile încălzite de soare. O petunie strivită de paşi îşi strîngea ghem, pe granitul aspru, petalele străvezii, mototolite.

Doctorul porni să coboare. Îl chemau în faţa cărărilor curbe, cu nisip stropit, arbuştii cu mugurii abia plesniţi, zambilele timpuriu înflorite.

Dar medicinistul, un tînăr bărbierit proaspăt, cu pielea albă pudrată şi cu gene lungi, de odaliscă, îl opri, ştergîndu-şi o urmă nevăzută de praf de pe mîneca tunicei elegante.

— Mai avem încă trei, .domnule maior !... Cei mai grav. În sala de jos. Sunt cazuri foarte interesante.

Studentul rosti ultimele cuvinte cu o nuanţă deosebită în glas. Ca orice începător, ţinea să arate că ştie să preţuiască cum se cuvine „cazurile interesante".

Maiorul se resemnă. Ar fi dorit mai degrabă umbra aleelor, parfumul de zambile şi cîteva clipe de odihnă, adînc în pădure, pe banca ştiută, de sub molizii cu miros tare de răşină. Dar de mult, dorinţele nu mai aveau pentru el nici o însemnătate. Acum, aceasta se contopea într-o nefericire generală. Acum, pentru nimeni dorinţele nu mai aveau însemnătate, fiindcă pentru toţi, puţini sorţi existau ca să se împlinească. Viaţa era un lung

şir de corvezi. Pentru a amîna şi ultima corvadă, deschise portţigaretul.

— Fumăm mai întîi ! Aceasta ne dă iluzia că destinde nervii...

Studentul îndrăzni anevoie să aprindă o ţigară subţire şi feminină, din propria-i provizie, izbindu-şi călcîiele într-un salut milităresc, cu spinarea puţin adusă, încîntat de familiaritatea noului şef. „Cu ăsta o să meargă uşor !" îşi zise şi, mulţumit, zîmbi fără voie : dimineţii însorite, pădurii de brad, cerului albastru, primăverii. Pentru a cîştiga mai sigur încrederea noului comandant, se simţi dator, cu o fătarnică solicitudine profesională, să recapituleze iarăşi cele trei „cazuri". Doi, cu leziuni grave la cap, orbi. Celălalt, operat a cincea oară, fără nădejde aproape.

— Înainte de a pleca la Corp, domnul colonel i-a scos din rana operată prost, la ambulanţă, bucăţi de postav şi un colţ de fotografie... S-au ivit complicaţii. Acum nu scapă decît dacă încercaţi dumneavoastră, un specialist ! Aceasta spunea şi domnul colonel !...

Inventase pe negîndite, din instinct, asemenea părere a colonelului. În scurta-i experienţă, începătorul învăţase că, oricît de stîngace ar fi o linguşire, întotdeauna încîntă vanitatea şefilor.

Maiorul însă dădu sceptic din umeri.

Venit de la o ambulanţă, imediat din dosul frontului, acest spital, adăpostit în hotelurile unei staţiuni balneare, la cincizeci de kilometri de linia focului, departe de haoticul bombardament al artileriei, i se părea un locaş de lux şi repaus. Acolo lăsase cîteva corturi de pînză, camionete prăvălite în şanţuri, răniţi care mureau pe targă ori sub cuţit, pe masa de scînduri improvizată. Rănile erau încă murdare de ţărînă, bolnavii cu ochii lărgiţi de spaimă ; toate se îmbulzeau vertiginos, halucinant, într-o înfrigurare întreţinută de clănţănitul veşnic apropiat al mitralierelor.

Aici găsişe săli luminoase, instrumente sterilizate în aparate strălucitoare de nichel, paturi cu lingeria albă, bolnavi în halaturi curate, cu nu ştiu ce aer duminical pe figurile odihnite.

Surorile de caritate purtau în buzunările şorţurilor ultimele romane franţuzeşti cu coperta galbenă, fumau

țigări fine, cu cartonul aurit, stînd de vorbă cu convalescenții, ca într-o adevărată grădină de băi. De la Cartierul diviziei vecine, ofițeri cu uniforme încătărămate în curelele noi treceau pe drumușoarele prundite, călări pe cai lustruiți, purtau, atîrnate la șold, binocluri în tocuri de piele ; toate se petreceau fără grabă, liniștit, agreabil, ca și cum nu s-ar întîmpla în fiecare clipă, undeva, nu departe, ceva oribil și de nespus ; ca și cum nu s-ar amesteca acolo, în fiecare minut, bucăți de carne și de intestine cu glod și cu șumuioage de paie.

Cei două sute de bolnavi cercetați pînă acum erau în preajma convalescenței. „Cazurile grave" nu puteau exista decît în închipuirea juvenilă a începătorului. Cei greu loviți muriseră pe drum sau la primele ambulanțe.

Dar studentul se încăpățînă să-și apere stăruitor proteguitul.

— Dacă încercați după-masă, poate scapă, domnule maior ! E foarte impresionant. E un om tare, domnule maior ! Se spune că a luptat foarte viteaz. Nu se desparte de fotografia unei femei... O bucată din cartonul acela i-a scos domnul colonel din rană... Zicea că fotografia l-a omorît. Ea i-a infectat rana. O fotografie de femeie, adică tot femeia !...

Doctorul se hotărî, dezarmat. Aruncă țigarea.

Medicinistul, încîntat, o luă înainte, de-a lungul culoarului. O soră de caritate, cochetă în șorțul alb, cu părul ascuns de legătoarea de olandă cu cruciulița roșie pe frunte, răsări de undeva și păși în urmă, gata să se prăvălească la fiecare pas de pe soclul tocurilor prea înalte. Aci nici nu exista măcar obligația sandalelor cu tălpi de gumă. În dosul unei uși întredeschise se auzi un sfîrșit de cîntec. Cîțiva bolnavi, în halaturi, fumau în fund, lîngă fereastră, pe o bancă.

Studentul înainta sigur, într-un domeniu unde tînăra lui ființă se simțea stăpînă și autoritară. Totuși, în fața ușii, deschizînd, se înclină, lipit de ușor, făcînd loc șefului, cu un respect exagerat. Doctorul își zîmbi singur, răutăcios, ca întotdeauna cînd surprindea o slăbiciune : „Ajunge și acest Dinu Păturică departe !..."

Cei doi răniți, cu fruntea înfășurată în bandaje uriașe, nu se mișcară la vuietul pașilor. Poate nici nu auzeau zgomotul. Poate nu mai găseau de mult interesant să afle ce se petrece în jurul lor. În cele două paturi lipite,

lîngă fereastră, păreau două momîi monstruoase, pitici cu capete uriaşe de vată, înţepeniţi sub cearşafuri şi lipsiţi de viaţă.

Prin geamul deschis, aerul năvălea fraged şi rece, dar bolnavii îl respirau înăbuşit prin filtrul iodoformat al bandajelor. Un cais îşi scutura pe pervaz florile roze, fluturate îndelung în aer de o slabă adiere. În anticamera morţii, nimeni însă nu lua seama că afară e primăvară. Sau poate o vedea numai rănitul din al treilea pat. Căci ochii acestuia, micşoraţi de durere, negri şi mistuiţi sub fruntea lucioasă, priveau neclintit, undeva afară, în albastrul fără nor al cerului, printre crengile caisului cu flori trandafirii, unde zumzăie metalic zborul albinelor. Mîinile întinse de-a lungul cearşafului, golite de sînge şi cadaverice, schiţau abia îndrăznit începutul unei dezmierdări pentru o vedenie absentă. Dezmierdarea murea însă, neputincioasă, în vîrful degetelor. Paşii nu-l clintiră. Priveliştea de dincolo de ziduri îi sorbea toată pîlpîirea de viaţă, cîtă nu fugise încă prin vinele deschise.

Rănitul nu tresări decît atunci cînd doctorul îi prinse mîna, cu automata obişnuinţă a meseriei, şi-i pipăi pulsul. Atunci închise pleoapele. Smuls din visare, răspunse cu un geamăt slab, un scîncet de copil.

Maiorul se plecă să-i rostească obişnuitele cuvinte de îmbărbătare, repetate la căpătîiul tuturor celor pregătiţi morţii.

Dar glasul i se stinse pe buze. Scăpă braţul rănitului şi, înăbuşit, se sprijini de fiarele patului. Cu degetele duse la frunte, încercă să alunge o vedenie cu neputinţă.

Studentul crezu că e nevoie de o lămurire şi se apropie aşteptînd. Cu un semn abia văzut, arătă măsuţa unde, între flacoanele de medicamente, rezemată de perete, în fotografia cu cartonul sfîşiat şi pătat de sîngele negru, o femeie surîdea serafic unui spectacol invizibil şi încîntător.

Tînărul zîmbi complice. Povestirea lui se dovedea adevărată. Doctorul se putea convinge că la căpătîiul muribundului veghează umbra unei femei. Dar doctorul îşi trecu, pierdut, privirea de la rănit la fotografie şi îndărăt. Bolnavul deschise ochii, clipi, şi pupilele i se dilatară deodată de spaimă... Îl recunoscu şi dînsul. Iar în minte-i născu brusc teama că toate nu sunt decît

o halucinație, că asta nu înseamnă decît începutul sfîrșitului ; delirul, agonia, după aceea...

Vru să ridice mîna pentru a pipăi arătarea. Mîna refuză și căzu inertă.

Trupul se zvîrcoli, unduind sub pînzele albe. Tăcea, cu gemătul înăbușit în gîtlej. Tăcea și doctorul. Tăceau, nedumeriți acum, și studentul, și sora de caritate, care-și uitase două degete, cu unghiile lustruite cu lac roșu, sprijinite pe marmura măsuței de noapte, și nu îndrăznea să le retragă. Așteptau cu toții ceva. Nimeni nu știa ce. În cameră cutreiera o înfiorare, ca un duh nevăzut.

Un orb, neliniștit, înălță capul enorm, fără figură, dintre perne. Întrebă ceva surd în fața de pînză. Un fluture, cel dintîi, intră vesel pe geam, zbură în zigzag deasupra paturilor, își tremură umbra aripilor, ca o mîngîiere imaterială, pe obrazul fără sînge al muribundului.

Toți au urmărit fără voie, cîteva clipe, zborul zvîcnit al insectei. Apoi, fluturele își pîlpîi aripile pe fereastra deschisă.

Orbul, neprimind nici un răspuns, își îngropă capul în așternut... Nu se mai auzea decît tic-tacul abia distinct, mărunt și sprinten, al unui ceas de buzunar, așezat pe marmoră : ceasul bolnavului. Infirmiera îndrăzni să-și furișeze rușinată degetele prea îngrijite. Celălalt orb plînse prin somn...

Cînd maiorul se întoarse în camera cu valizele nedesfăcute încă, studentul coborî în grădină, posomorît.

Bucuria de adineaori se risipise.

Doctorul cel nou se arăta capricios și ascuns. În cele petrecute în sala bolnavilor bănuia vreo vină necunoscută, vreo abatere neobservată de la regulament, vreo greșeală în îngrijirea răniților ; și tăcerea mediculuí, care nu-și arătase cel puțin nemulțumirea îl neliniștea mai grozav decît cea mai aspră observație. Prevedea de-acum complicate neajunsuri. „De pe front, toți se întorc filoxerați." Și aceasta se întîmpla tocmai acum, cînd începeau din nou mesele de joi, la Cartierul diviziei, și cînd doamna general îl invitase să acompanieze la vioară cîteva romanțe, aduse de curînd. Petrecerile făgăduite se îndepărtau. Chipul răsfățat, cu genele lungi și cu obrazul

neted, catifelat de pudră, se îmbufnă, într-o întristare alintată, de fetiță căreia i s-a răpit păpușa. Zvîrli țigara abia aprinsă și dădu fuga, să vestească colegilor, infirmierelor și surorilor că medicul venit de pe front e un maniac, dacă nu cumva mai rău.

De sus, de la fereastră, maiorul îl zări trecînd spre pavilioanele de unde se auzeau glasuri femeiești, un rîset de hîrjoană între soldați, suspinul unui flaut.

Pavilioanele acestea noi, nu le recunoștea doctorul. Dar restul decorului îi era dureros de familiar. Și cărările cu nisip netezit, și basenurile pe jumătate secate, și pădurea de brad, revărsată pînă sub stîncile pîrîului.

După cinci ani, văgăuna aceasta de munte nu arăta schimbat decît oamenii, decît oamenii...

Cu fruntea încleștată în podul palmei, cu coatele rezemate de pervazul dur, încerca să-și alunge gîndul, să stea așa, fără nici o amintire, cu mintea golită. Și amintirea se întorcea scormonitoare. Parcul, cărările cu ierburi plivite, fîntîna care mai stropea, pe gura unei lebede de piatră, o șuviță slabă de apă, mirosul de rășină, toate înviaseră acum brusc, într-un decor însuflețit, ziua aceea cînd femeia cu surîsul serafic de pe fotografia de jos și el, omul care murea, îl făcuseră să se zvîrcolească deznădăjduit. Urzeala de minciuni o descoperise neașteptat, crudă și lașă. Femeia al cărei suflet credea să-l stăpînească pînă în cele mai ascunse cute se dăduse celui dintîi ofițeraș, spilcuit, cu părul înecat în briliantină, cu cărarea aceea dreaptă, liniară și dezgustătoare, preocupat de tăietura vestoanelor, de faldurii pantalonilor de călărie, de croiala botforilor, de cai, de cîini, de cravașe, de scrimă. Nu putuse pricepe. Încleștase pumnii și nu găsise tăria unei hotărîri.

Pe banca aceasta, de colo, unde un convalescent cu boneta albă citește acum o scrisoare, stătuse, abrutizat, cu unghiile înfipte în spătarul de lemn.

Din parc se auzeau atunci jucătorii nevăzuți de tenis, strigîndu-și, la loviturile mingiilor de gumă, *play* și *ready*, și pe urmă izbucneau hohotiri de rîs și modulații de femeie ; și lui i se păruse monstruos că oamenii mai pot hohoti, mai pot cînta, că nimic nu s-a prăbușit.

Pe urmă abia, a început adevărata chinuire. Lupta între scîrbă și dorință... O ura, iar carnea lui o dorea.

Se coborîse pînă acolo : să o aștepte.

Descoperise în firide netrebnice de conştiinţă şi această josnică, ultimă cădere ; să-i cerşască întoarcerea. Fiecare surîs al unei femei întîlnite îi trezea amintirea ei. Aşa îşi înnoda ea părul, prins într-un singur ac mare, la ceafă ; glasul acela de contraltă părea al ei ; parfumul acela îl iubea dînsa... Îl urmărea, intrată în carnea lui. Tresărea, în stradă, cînd credea că o zăreşte, cu pasul elastic strecurîndu-se printre trecători ! Se trezea dezmierdîndu-i lucrurile, înăbuşindu-şi nările cu o batistă a ei, care-o amintea. Îi scria scrisori, rupte a doua zi, rugînd-o să se întoarcă, dîndu-i iertare.

Ceva neaşteptat şi oribil descoperise în el, crescut laolaltă, nebănuit ; un alt dînsul, gata să se tîrîie, neînspăimîntat de nici o umilinţă, tăvălit în toate noroaiele. Aceasta îl dezgustase de el însuşi, îl făcuse să se dispreţuiască, îl alungase, să uite. A fost nevoie de ani şi a fost nevoie să vie prăbuşirea aceasta neaşteptată a tot ce e omenesc şi firesc, să îmbrace uniforma, să trăiască viaţă animalică de şanţuri şi de nesfîrşită osteneală, pentru ca, încetul cu încetul, zvîrcolirea să se potolească, absorbită, biruită de alte chinuri.

În dimineaţa aceasta chiar, apropiindu-se pe şosea, cînd ordonanţa lăsase caii la pas, îşi pîndise bănuitor emoţiile. Şi înţelesese că, în sfîrşit, e eliberat.

O mare linişte, o apă potolită deodată, îl învăluise. Îl întristaseră cu un abur de melancolie doar locurile îmbătrînite. Dar gîndul la ea nu-l mai zguduise nici c-un fior. Trecuse peste amintire, ca peste ceva întîmplat foarte demult, în altă viaţă.

Acum, pădurea şi şoseaua cu praful alb, şi vilele cu vîrfuri de acoperiş cărămiziu, mijite printre brădet, nu-l mai întorceau decît la cei dintîi ani, copilăreşti. Şi era fericit de această întoarcere, ca de un semn al unei alte primăveri. Se trezea după un vis lung şi urît, populat cu vedenii chinuitoare, cu torturi nespuse ; şi albastrul cerului, calmul acesta, stîlpii neclintiţi ai pinilor, zimţuind culmile în înălţimi, îl odihneau, îl primeau să-i dea alt suflet, primenit, răcorit.

Adineaori, în capul scărilor, se pregătea să meargă la o bancă ştiută de mult, ascunsă de priviri, unde ar fi slujit o vecernie pentru aceste dulci trecuturi moarte. Era un butuc de stejar, scobit ca să slujească de odihnă

excursioniștilor, culcat pe marginea unui povîrniș repede și pietros, deasupra unui izvor cu apă verde și străvezie, ca o placă de cleștar.

Acolo se ascundea în vacanții, copil, să devore, cu obrajii prinși în palmele minuscule, romanele de aventuri. În acele pinilor, omizile țeseau gogoși de mătase alburie. Sub crengile acelea, cu miros amețitor de rășină, stătea întins, apărîndu-și genunchii goi, din ciorapii scurți, de înțepăturile țînțarilor, tresărind cînd auzea pași deasupra, pe stîncile înalte, rostogolind pietre, așteptînd să apară dintr-un capăt de potecă Șarpele Alb și Ochi de Vultur, șefii tribului de xiuși, cu pene albastre în jurul frunții, cu obrajii tatuați roșu în semn de război, cu tomavachuri * ucigașe în mînă.

Sufletul acela de atunci, candid și copilăresc, și-l regăsea. Coborînd scările, se gîndea să păsească repede într-acolo, ca spre o mică și secretă capelă a copilăriei, unde ar fi descoperit totul neclintit, neatins, feciorelnic, nemînjit de scîrba nemărginită în care s-a tîrît pe urmă.

Și toate acum, brusc năruite ! Tot ce clădise zi cu zi, dovedit fragil, amăgitor. Mîinile ei fierbinți, cu părul blond care se zbîrlește în nopțile de iubire, iarăși nălucindu-i sub ochi. Iarăși dorind-o, iarăși nădăjduind. Ca de sub o piatră ridicată, unde dedesubt se frămîntă, speriate de lumină, larve și pui de reptilă, vîscoase, întîmplarea dăduse la iveală speranțe netrebnice, pitite acolo, abia așteptînd să-și frămînte în sus capetele oarbe, la cea dintîi clintire. Care i-a fost gîndul cel dintîi cînd a urcat scările aici, după ce l-a văzut, după ce a înțeles că celălalt își are ceasurile numărate ? Care i-au fost gîndurile monstruoase, dezgustătoare, dar irezistibile ?... Că va rămîne singură de acum ; că iarăși se mai poate întoarce ! Că într-o noapte dintre acelea cînd femeile nu pot îndura întunerecul și solitudinea, îi va bate la ușă, își va cere iertare, îi va înconjura gîtul cu brațele fierbinți, pe care puful fin se zburlește în nopțile de dragoste... Asta putuse el gîndi ! Cu spaimă se surprinsese nădăjduind asta, bucurîndu-se de asta. Și toate îl cufundau acuma într-o scîrbă fără margini, într-o milă disprețuitoare pentru el, pentru bolnavul de jos, pentru lingușirile studentului cu gene de odaliscă, pentru sora

* Forma corectă : *tomahawk* (topor, armă a indienilor din America) *(n. ed.)*.

de caritate cu unghiile vărsite, pentru tot ce vedea împrejur cu ochi lucizi, netrebnic și laș ; umilinți secrete, slăbiciuni nevrednice, stigmate rușinoase, de care fiece om, în ceasuri de dezmeticire, roșește și sufere ascuns.

*

Studentul tresări se, surprins de apariția neașteptată. Nu știa dacă e cazul să se bucure ori să se alarmeze.

Doctorul se desprinse de la fereastră, înviorat.

Coborî scările sprinten, fredonînd. Atinse pe umeri studentul, cu o familiaritate prietenească. În mersul doctorului, ușor, aerian, în ochii limpezi, străbătea ceva luminos și neprecis, răsfrîngerea unei biruințe interioare, și numai privindu-l, toți ceilalți avură, în jurul lui, un fior de îmbucurare fără pricină, o pornire de surîs fără voie, ca și cum totul devenea deodată încîntător, simplu și luminos. Dădu ordine să-i pregătească sala de operații. Cercetă acele seringilor, ascuțișul cuțitelor, își mișcă plăcut degetele, dezmorțindu-le, fericit de agerimea lor tînără.

Medicinistul nu-și găsi acum astîmpăr de mulțumire. Vasăzică, rugămintea lui se împlinea ; doctorul încerca operația cea grea... Și îl bucură dinainte gîndul de a fi slujit salvarea unei vieți, redat sentimentelor simple și omenești, generoase, uitînd că tot ce spusese și tăcuse era, pînă mai adineaori, dictat de naive șiretenii, pentru a captiva bunăvoia unui nou șef.

Pe culoare tropotiră pași grăbiți. Infirmierele urcară și coborîră treptele cu suluri de vată, cu cutii de nichel, cu vase de sticlă, în care se aflau lichide incolore, cu etichete negre cu cap de mort. Se trîntiră uși. Înspre sala de operații se făcu deodată liniște, și toți păși ră într-acolo în vîrful picioarelor; deși nu era încă nimeni înlăuntru, și numai masa aștepta spălată, cu cleștele nichelate, pentru mîini și picioare, căscate, gata să prindă neclintit, în cătușe, trupul adus pe patul cu rotițe.

În camera muribunzilor, doctorul intră cu umerii îndreptați. Întîrzie lîngă orbi. Le aminti că știința face minuni, că o minune le mai poate da încă lumina. Orbii ascultau nemișcați. În capetele ascunse sub tampoanele de vată poate începeau să înculțească nădejdile ; și poate că pe buzele lor creștea un surîs ; dar surîsul lor nu se putea vedea, ascuns de fașele enorme de pînză. Se opri

în faţa celuilalt. Stătea cu mîinile întinse de-a lungul cearşafului, neclintit, cu ochii nedesprinşi de la bucata de mătase a cerului.

Nu mai avea nimic din frumuseţea vulgară şi dezgustătoare de altădată. Bărbia aspră, ochii adînciţi sub arcadele sprîncenelor, părul zburlit, umed, albăstrui de negru. Îi prinse mîna şi numără bătăile, neregulate şi şovăielnice, slabă pulsaţie a celor din urmă zvîcniri de viaţă. O aşeză încet alături. Căută un cuvînt de îmbărbătare, o vorbă înţeleasă numai de ei doi, din care să se vadă că totul e iertat, că uite, acum chiar, încearcă tot ce e omeneşte posibil pentru a-i dovedi.

Pe cearşaful alb, înţepenite de-a lungul trupului, mîinile palide, cu o umbră neagră de păr, păreau acum două mîini de mort, mîinile cadavrului ce va fi mîine. În paloarea de ceară strălucea viu o singură picătură de sînge : rubinul inelului din mîna stîngă. Doctorul îl recunoscu. Inelul pe care i-l dăruise ei, după cea dintîi noapte... Avea o pălărie de pai alb, care îşi legăna borurile largi la fiecare pas, ca două aripi, umbrindu-i ochii cu cearcăne vinete, cu un trandafir roşu prins într-o parte. A bătut din palme cînd a deschis cutia mică de piele, cu culcuşul de catifea albastră, de unde a scos inelul ; i l-a prins în degete, sărutîndu-l lung, pecetluind legămîntul lor pe viaţă. Era seara, pe terasa unde o găsise coborînd spre grădină. S-au întors îndărăt, a aruncat pălăria, i-a prins gîtul... Cu ce drăcească cruzime, de femeie cinică şi batjocoritoare pentru amintirile lor, inelul acela l-a dăruit pe urmă celuilalt ?... Gîndul îi strînse inima. Întunerecul îi jucă înaintea ochilor. Din nou îl urî. Din nou o dori... Muribundul păru că ghiceşte. Poate ştia.

Căci încercă să-şi ascundă mîna sub pînză.

Dar mîna nu se supuse şi inelul îşi străluci bobul de sînge. În ochii rănitului ţîşniră lacrimi rotunde şi se rostogoliră pe obrajii cu bărbia aspră...

Atunci, doctorul se răsuci către student şi rosti apăsat, ca nu cumva să se piardă vreun cuvînt :

— De prisos !... Aici chemaţi un duhovnic.

Un orb ridică mormanul de vată, ţipă ceva înăbuşit, bătu din mîini.

Doctorul întoarse spatele. Coborî scările.

Începu a se plimba liniştit, pe aleele cu nisipul stropit de curînd. După un pavilion, soldaţii încercau un cor.

Vîntul smulgea caișilor flori albe. Rupse o zambilă și apăsa în mîini floarea cu miros zaharos, cu o tivitură îngustă, verde și roșie înlăuntru. Apoi se îndreptă spre pădure, peste puntea cu rezemătoare albă de mesteacăn, deasupra pîrîului cu murmurul grăbit.

*

Spre seară, studentul urcă fluierînd poteca, la banca scobită într-un trunchi de stejar, răsturnat sub molizi, la izvor. Își frecase trupul cu o mănușă aspră înmuiată în colonie ; în dinți topea o pastilă de violete, se simțea ușor în aerul răcoros, și mersul repede, săriturile peste lespezi de piatră îi destindeau mușchii plăcut, fericit, ca însăși viața. Acolo trebuia să aștepte sora de caritate cu buzele roșii, cu unghiile lustruite cu lac trandafiriu. Poteca era puțin umblată, năpădită de ierburi. Aerul străveziu, umed, sonor, parfumat. Codrul răsuna de chemarea pasărilor. Totul era luminos, fraged, primăvăratec.

Înaintea băncii se opri. Cineva dormea. Se apropie în vîrful picioarelor.

Doctorul era rezemat de spătar, cu o mînă lunecată pînă la pămînt, cu o șuviță subțire de sînge la tîmplă. În țărîna amestecată cu cetină ruginie, revolverul dreptunghiular, brunat : o jucărie a acestor vremi cu omuciderea industrializată.

Se puse în genunchi, să asculte bătăile din piept. Capul se răsturnă greu, peste el, cu buzele albe. Îl ridică și întinse trupul pe bancă, cu picioarele lipite, cu mîinile pe piept, scoase o batistă subțire și parfumată din buzunar și o puse peste obrazul mortului, apoi fugi repede, sărind peste pietre, să vestească.

O pasăre cu pieptul portocaliu coborî aproape, se legănă pe o crenguță de molid, cu gogoși albe, mătăsoase, de omizi ; aproape de tot, acolo unde copilul cu haine de șeviot bleumarin aștepta pitit, tresărind, să apară, furișîndu-se pe brînci de după granitul stîncilor, Șarpele Alb și Ochi de Vultur cu tomavachul în mînă...

OMUL DIN VIS

(1925)

SOMNUL

Se împlinesc doi ani de cînd, întîia oară, am presimțit existența acestei lumi invizibile, perfide și respingătoare.

A fost, la început, un simptom de mică însemnătate, asemeni acelor avertismente obscure, care scapă chiar medicilor celor mai iscusiți și cu cea mai îndelung încercată experiență. Numai tîrziu, cînd răul s-a înfipt bine în carne, ca să roadă tenace și fără scăpare pînă la moarte, amănuntul divers apare în adevărata lumină retrospectivă. Dar e prea tîrziu. Rămîne o confirmare fără folos.

Acum îmi amintesc precis.

Doi ani se împlinesc exact peste o lună, fiindcă la această dată, în plină criză a guvernului trecut, pe numeroasele liste care au circulat atunci se afla și numele meu, destinat să ilustreze în noul cabinet un minister, rămas de la întemeiere insignifiant, numai prin incapacitatea celor ce l-au deținut fără glorie.

Pentru o tînără carieră politică însemna un debut de neașteptate perspective.

Mă simțeam cu deosebire pregătit să dau, aici mai mult decît în oricare parte, alta, toată măsura priceperii și concepțiilor mele, îndrăznețe și eliberate de rutină. Aveam siguranța că într-un singur an voi depăși așteptările, voi înfrînge toate rezervele și voi dovedi, cu simplitatea elocventă a faptelor, cît de neroade au fost toate sistemele predecesorilor, dacă în nulitatea lor au cunoscut cumva măcar pretenția vreunui sistem, în locul expedientelor.

Mărturisesc de aceea, fără nici o ipocrită pudoare, că îndată ce numele meu a fost rostit, n-am ascuns nimănui dorința fermă ca această posibilitate, discutată și admisă

unanim de conducerea partidului, să devină cu orice preț realitate întărită de un decret cu semnătura regală.

Nu era vreo vanitate la mijloc, nici o sete nesățioasă de ajungere.

Toți cei care m-au cunoscut — sau, mai exact, au cunoscut omul care eram atunci — știu cît de departe au fost întotdeauna de mine aceste deșertăciuni. Aveam însă datoria să nu mă eschivez. Nu pentru ființa mea perisabilă, ci pentru ideile mele, în care și acum chiar, cînd totul este sfîrșit, păstrez cea mai neclintită credință.

În politică, un tren pierdut se plătește cu așteptare de ani. Iar o concepție și un sistem, valabile și salvatoare astăzi, pot deveni inoperante și ucigașe mîine.

Repet, așadar : aveam datoria să nu mă eschivez, și această datorie am înțeles-o imediat.

Am părăsit calmul biroului de studiu, tihna gospodăriei mele cu mărunte satisfacții burgheze, orînduiala orariului care îmi împărțea ziua în egale și monotone capitole de lucru, de plimbări și de meditațiune ; am apelat la subtila înțelegere instinctivă a Cordeliei și la concursul ei, prețios într-un asemenea ceas decisiv.

Aș vrea să nu fiu rău și răutăcios înțeles, deși acum toate îmi sunt indiferente.

Știu că, în năravurile politicei noastre, concursul unei femei capătă o semnificație urîtă. Înseamnă o amorală complicitate. Căsnicia sau iubirea pusă pe acțiuni. Exploatarea triunghiului conjugal : soțul, soția, amantul. Sau : soțul, prietenul, amanta. Toată cronica anilor din urmă mișună de asemenea episoade scandaloase.

Ceea ce așteptam de la Cordelia și ceea ce a înțeles încă înainte să-i fi cerut era cu totul altceva. De-o mai nobilă și pură concepție a tainei a șasea.

Păstrasem, de ani, casa închisă. Studiul nu-mi îngăduia să risipesc timpul, frivol. Stabilisem aceasta, de comun acord, încă din epoca delicioasă, de nevinovate și optimiste proiecte, a logodnei. Cordelia pricepuse de îndată și acceptase fără împotrivire perspectiva acestei vieți, aparent terne și ermetic claustrată.

E tocmai ceea ce îi înlătura și ei o teamă ascunsă : să nu mă fure îndatoririle carierei politice, căreia mă predestinam ; prieteniile, relațiile și participarea la tot soiul de festivități, pe cît de stupide, pe atît de obliga-

torii ; banchete, aniversări, şedinţe, întruniri şi solemnităţi, care fărîmiţează timpul, ca să-l devore mai comod.

Aşa, era asigurată că am să-i aparţin cît mai întreg.

Mă ştia întotdeauna alături, dincolo de uşa biroului, la masa de lucru, între tomuri, arhive, dosare, statistici, tablouri sinoptice, cutii de fişe şi colecţiile discursurilor parlamentare din *Monitorul oficial*. Cînd se încheiau orele de muncă, mă chema la viaţa cealaltă, cu un deget uşor în stejarul masiv al uşii. Şi toate plimbările erau împreună ; toate plăcerile şi bucuriile noastre, întotdeauna pure şi înnobilate, aveau deosebit farmec în îngemănarea aceasta atît de rară a două inteligenţe deasupra tristei mediocrităţi de rînd ; la toate proiectele participa cu o docilă identificare de gînduri, de nădejdi, de obiecţii şi temeri ; n-am cunoscut niciodată un prieten mai înţelegător, mai puţin capricios şi mai îngăduitor cu micile manii care tiranizează orice muritor şi îl fac adesea, semenilor săi, tiran.

Iubirea noastră săvîrşise acest miracol.

Cred că n-a existat niciodată într-o căsnicie o armonie mai desăvîrşită, o încredere reciprocă mai nealterată ; sentimentul acela de siguranţă al oamenilor care se ştiu mai tari, fiindcă în orice împrejurări fac o singură voinţă, o singură nădejde şi, la nevoie, un singur front, ameninţărilor.

Acum îi ceream Cordeliei o abatere de la această rînduială. De scurtă durată, pînă la rezolvarea crizei şi la semnarea decretului.

Era absolut necesar.

Căci dacă, pînă în acel moment, existenţa mea închinată discret şi orgolios studiului, departe de orice amestec în intrigile, linguşelile şi feloniile cu al căror preţ se creează şi se întreţin situaţiile politice, dacă acestea toate îmi consolidaseră în partid un prestigiu dincolo mult de vîrsta şi de cerinţele mele pînă aci modeste, de astă dată, pustnicia mea încăpăţînată putea fi interpretată drept voinţa de a rămîne mai departe în mîndra-mi izolare, în domeniul abstract al teoriilor. Şi poate ar fi aruncat asupră-mi bănuiala că nu mă simt capabil (acum, cînd mi se oferea prilejul) să trec în fapt şi în realizări ceea ce susţinusem cu atîta luciditate, logică, pregătire şi talent, în scris şi în cele cîteva conferinţe şi discursuri, care au

atras în egală măsură luarea-aminte a prietenilor politici, ca şi a adversarilor.

Această bănuială trebuia numaidecît înlăturată.

Altfel, pierdeam prilejul, unic poate, într-o viaţă, cînd realizîndu-ţi gîndurile, îţi realizezi însăţi precara ta fiinţă.

Un om trăieşte prin gînd, pentru un gînd. Dar gîndul nu-şi capătă realitate decît prin faptă.

Făuritorii de utopii sînt cei mai primejdioşi duşmani ai societăţii. S-ar cuveni urmăriţi cu severitatea legilor care pedepsesc colportorii clandestini de stupefiante.

Din parte-mi, eu aveam să dovedesc strălucit că pe nedrept am fost uneori numărat printre aceştia. Studiul şi cărţile nu mă depărtaseră de realităţile terestre. Mi-au îngăduit numai să descifrez sensuri ascunse şi să simplific ceea ce altora li se pare inutil, complicat şi irealizabil sau supus unui orb empirism.

Am decis, aşadar, să deschidem uşile casei. Să primim în intimitatea aceasta, încă de nimeni profanată, toţi indivizii aceia amestecaţi, indiscreţi, fătarnici şi vulgari, care alcătuiesc, în afară de prea rare excepţii, statul major al unui partid şi toată gloata din juru-i.

Au invadat imediat, cu o curiozitate abia stăpînită şi cu o fără de jenă caracteristică acestei promiscuităţi născute din capriciile votului universal. Mînjind covoarele cu tălpi murdare ; deplasînd obiectele de artă ; pipăind cu degete asudate ; răsturnînd lucrurile şi rînduiala de pînă atunci ; comentînd cu glas tare valoarea tablourilor din pereţi ; lepădînd mucurile de ţigări pe marginea meselor de lemn rar ; scormonind totul cu indiscreţia agenţilor de impunere şi instalîndu-se ca într-un adăpost duşman, cucerit.

În curînd, nu mi-am mai recunoscut casa.

Unii, din aşa-zisă curtoazie şi ca să strîngă mai apropiat legăturile în vederea unei neîntîrziate şi fructuoase prietenii, îşi aduceau nevestele a doua zi, care se simţeau datoare să debarce a treia zi în salonaşul Cordeliei, cu toate odraslele.

Treceau din birou în sala de primire, din hol în alte încăperi, unde nimeni nu-i poftise ; îşi luau singuri îngăduinţă să vorbească tainic într-o odaie închisă, de unde apăreau frecîndu-şi mîinile, fiindcă puseseră la cale cine ştie ce ticăloşie pe socoteala celui de-al treilea, care îşi sorbea cu nevinovăţie cafeaua.

Căci toți n-au întîrziat, asemeni trupelor bivuacate pe teritoriu dușman, să poruncească slugilor, să pretindă doza preferată de zahăr la cafea, lichiorul și vinul potrivit gustului și obiceiului, să-mi schimbe furnizorii și să-mi dicteze orele de masă, felurile bucatelor, numărul becurilor aprinse și numărul ceasurilor de somn.

Criza se prelungea peste așteptări.

Oarecare dificultăți în alcătuirea noului cabinet se iviseră din pricina situației externe, care cerea un guvern tare și durabil. Toți arătau, cu fiecare zi trecută, semnele unei enervări crescînde și unei nerăbdări ajunse la paroxism. Telefonul zbîrnîia necurmat, concurînd soneria ușei de intrare.

Casa mea devenise locul de întîlnire al tuturor celor care împărțeau și solicitau ; un teritoriu pînă atunci neutru, al tuturor pertractărilor și focarul nou-nouț al tuturor intrigilor.

Pînă la miezul nopții bîzîiau motoarele automobilelor, cacofonia claxoanelor ; răsuna, trîntită în ușori, portița grilajului de fier ; reporterii gazetelor mă deșteptau din pat ; ieșiseră la iveală foști prieteni, camarazi de școală și de stagiu militar, anonimi de mult uitați, asigurîndu-mă de fidelitatea-lor eternă, prevenindu-mă de viitoarele dorinți, transformate în pretenții imperioase ; la ultima oră a ziarelor apăreau, cu tenacitatea obsedantă a unui refren, amănunte despre rezultatul ultimei întrevederi și ultimile consfătuiri din casa mea, devenit : „cunoscutul fruntaș, distinsul cunoscător, factorul decisiv“ etc., etc. Un cotidian publică fotografia fațadei cu lanțul mașinelor, ca o caracteristică și pitorească fizionomie a crizei.

Slugile se molipsiră și ele de aroganța și zăpăceala personalului de hotel, neștiind cui să răspundă și cărei porunci să-i dea ascultare, cu întîietate.

Admiram calmul și bunăvoia Cordeliei, atît de repede acomodată acestui haos.

Cu un instinct neașteptat la o femeie crescută în lînceda atmosferă provincială, într-o familie rămasă cu o jumătate de veac în întîrziere cu vremea (după cum dovedește numele de eroină romantică și desuetă dat copilei unice), Cordelia știu, fără să fi învățat de la nimeni, cum să flateze toate slăbiciunile, să răspundă celei mai delicate situații și mai complicate, să calmeze atmosfera electrizată cu un cuvînt de duh, să îmblînzească pornirile învrăjbite

şi să rezolve cu un surîs, într-o soluţie expeditivă şi ingenioasă ca simpla argumentare a lui Cristofor Columb cu al său ou de pomină, ceea ce cu o clipă înainte păruse tuturor cu neputinţă de dezlegat. O viaţă nouă şi nervoasă îi înfierbînta sîngele, îi învăpăia obrajii, dădea ochilor o lucire pînă atunci necunoscută.

O admiram. Îi eram recunoscător, şi totuşi începusem să mă tem. O urmăream, cu mîna întreruptă la mijlocul frazei, cum supraveghează mersul slugilor cu tava de ceai, cum cu inocentă viclenie ştie să pună alături, la masă (prevenindu-mi intenţiile), doi oameni îndușmăniţi, care îşi caută momentan armistiţiu, dar mai ales urmăream ochii tuturor, căutînd-o, aşteptînd-o, dezbrăcînd-o.

Da, dezbrăcînd-o !

Căci aceşti oameni, cărora le deschisesem casa şi a căror prostie, obrăznicie, lipsă de simţire, turpitudine şi ipocrizie le suportam cu eroică resignare numai în vederea deznodămîntului apropiat şi unor înfăptuiri ce-aveau să însemne poate, pentru întreaga ţară, punctul iniţial al unei fundamentale primeniri şi unei nesăcătuite prosperităţi îndată ce vor intra în vigoare reformele mele, aceşti oameni, ieşiţi din toate bastardele împreunări ale societăţii şi care, după un an, aveau să existe numai prin mine, o dată cu întreg partidul, aceşti odioşi indivizi nu se mulţumeau deocamdată să-mi calce covoarele, să-mi deşele jilţurile, să-mi mănînce bucatele, să-mi bea vînul şi să poruncească arogant slugilor, ci îmi mai spurcau şi femeia cu priviri pofticioase.

Cunoaşteţi privirea aceasta, care se tîrîie ca balele de melc pe trupul devenit deodată gol, oricît de sobră şi de castă ar fi îmbrăcămintea, oricît de pudică şi de rezervată ar fi femeia ?

Ah ! Era o bună pradă, o proaspătă pradă, Cordelia ! Ceva nou, păstrat pur şi candid ; altceva decît femeile lor lăbărţate şi comune, cu obrajii tencuiţi şi cu ochii îndobitociţi, vlăguite de toate îmbrăţişările şi putrefăcute de toate viţiile.

— Unde ai ţinut-o ascunsă pînă acum ? mă întrebă, lingîndu-şi buzele scîrboase cu o limbă subţire şi viperină, şeful partidului, tolănit în jilţ, cu picioarele răscăcărate şi cu ceaşca de porţelan tremurînd în laba păroasă.

Mi-am impus tot calmul şi am cercat să zîmbesc (mărturisesc laşitatea) cu tot servilismul cuvenit acestui

maimuțoi flocoș, cu apucături de satrap și cu pofte libidinoase, care i-au ramolit de mult măduva în ciolane.

Cordelia era în picioare ; înaltă, tînără și zveltă, ca o elastică plantă de apă, între porci cu rîtul scîrnav și cu ochii glodoși.

A înțeles că vorbim despre dînsa și s-a apropiat surîzînd, lunecînd printre mesele fragile de ceai și cafea, jucîndu-și rolul cu minunată măiestrie.

Se înclină, întrebîndu-l cu îngrijorată solicitudine, ca pe-un convalescent mofturos, fiindcă înțelesese de la prima vedere cît de sensibil este celor mai mici atenții și cît de răzbunător plătește ofensa celei mai nevinovate neluări în seamă.

— Doriți ceva, Excelență ? Încă o cafea ? Puțin rom ? Poate lichior ?... Lichiorul favorit, „Grande Marnière".

Maimuțoiul păros aspira, cu nările lărgite, parfumul cald dintre sînii Cordeliei, înclinată spre el ; se lăsa poftit cu grații de fecioară alintată, îndopîndu-se cu altă cafea, cu rom și cu lichior, făcînd nazuri și picurînd în barbă, pe haină, pe covor, revărsarea din ceașca și din paharele clătinate de bițiiala mîinii.

Am întors capul și m-am strămutat în alt scaun, de teamă să nu-mi citească în ochi toată scîrba și ura.

Dar de acolo, îl urmăream.

Rîsul Cordeliei mă durea ca un fir tras dintr-o cicatrice.

În fața mea se crăcănă, aruncîndu-mi în nas fumul unei havane alese din cutiile mele de pe masă, Bibi Glogoveanu, cea mai desăvîrșită lichea a partidului, fante pomădat, cu haine după ultimul jurnal, cartofor cu datorii cîte n-ar plăti fondurile secrete și misitiile unei triple guvernări mănoase, iar pe deasupra, individ cu faimă de irezistibil Don Juan. Aspiră un fum, două ; mă privi cu mîinile în buzunări, ca pe cel mai curios dintre animalele globului terestru.

— Mare noroc, pe tine!... Mîine te văd Excelență! Și ai pe deasupra cea mai delicioasă femeie, pentru a întreține focul sacru patronului !...

M-am ridicat în picioare, cît sînt de înalt :

— Ce-ai zis ?

Bibi Glogoveanu rînji, cu țigara între dinți, cu un ochi pe jumătate închis, din pricina fumului :

— Fii calm, Excelenţă ! Deprinde-te cu tot calmul pe care îl impune situaţia... Am zis că ai mare noroc. Un boboc de nevestică ! Toată lumea e de acord. Eh ! Eh-eh ! Şi încă ce acord ! Dar fii fără grijă. De la cele dintîi cuvinte, m-a repezit cît colo...

L-a repezit cît colo, cea ce eu n-am fost în stare să fac, să-l înşfac de guler şi să-l reped vînt pe uşă, fiindcă, în clipa aceea, şeful îmi făcu semn că vrea să-mi vorbească.

M-am supus.

Bibi Glogoveanu continuă să se plimbe în casa mea, să pufăiască din ţigările mele, cu mîinile în buzunări, strîmbînd din nas în faţa tablourilor, ca un pacient plictisit în sala de aşteptare a unui dentist. Pe urmă l-am văzut aşezîndu-se pe divan, alături de Cordelia, povestind ceva, punîndu-şi în evidenţă mîinile subţiri, care fac parte din armele lui de cucerire, lăsînd pleoapele ostenite pe ochii languroşi, să-şi dea înfăţişarea de om mistuit de *spleen*, în căutarea unei fiinţi rare, care să-l înţeleagă şi să-i aline suferinţele tainice, altă armă din muniţiile ruginite de cuceritor profesionist.

Şeful îmi recapitulă cum va conduce întrevederea de a doua zi, cu delegaţii celorlalte partide de opoziţie, în vederea unui cartel care să concentreze toate forţele ţării şi să dea un guvern durabil, cu egală autoritate înlăuntru şi peste hotare. Încă o dată mă asigură că, orice va fi să se întîmple şi oricîţi solicitatori din partidele coalizate vor da buzna la portofolii, locul meu e rezervat, căci mă dovedisem, acum, cînd mă cunoaşte de-aproape, cu mult mai multe şi mai preţioase virtuţi decît mi-ar fi bănuit cîndva. Îl ascultam distrat şi dezinteresat, indiferent deodată la tot ce-mi rostea mieros, gura duhnind ca o răsuflătoare de canal.

Urmăream altceva. Urmăream, cu o încordare care depăşea decenţa, episoadele scenei de pe divan.

Întîi, Cordelia răspunzînd individului cu severitate ofensată. Pe urmă, privind în gol. Deznodînd gînditoare, cu vîrful degetului, aţele albastre de fum. Sprijinindu-şi bărbia în pumn. Amintindu-şi deodată datoriile de gazdă şi sărind în picioare, cu un surîs, altul, străin, pe care nu i l-am văzut niciodată.

Bibi Glogoveanu aruncă ţigarea într-o cupă de email, îşi frecă palmele cu satisfacţia unui om care a dus la bun

sfîrşit prima parte şi cea mai dificilă dintr-o operaţie grea, cerînd timp şi răbdare de încercat vînător.

Nu-mi explic nici astăzi de ce nu mi-am ascultat în clipa aceea pornirea lăuntrică să-l răsucesc de umeri şi să-l reped pe scări, în stradă ? Cu preţul unui scandal chiar, care ar fi răsturnat poate de pe atunci, brusc, toate înlănţuirile viitoare ale evenimentelor şi ar fi dejucat tot ce destinul îmi rezerva crud şi ireparabil.

Descopeream însă în mine o laşitate nebănuită, o doză de ipocrizie care mă împuţină îndată în proprii mei ochi : începeam, aşadar, să fiu la fel cu ceilalţi, să deşert pînă la fund drojdia acră şi să accept ceea ce, cu suflet senin, acceptau dintotdeauna dînşii. În momentul acela am avut limpede sentimentul că fac din Cordelia o victimă, că o împing într-o lume din care va ieşi pîngărită, că o pierd, jucîndu-mi fericirea mea calmă, fericirea noastră, gata să-mi lunece fără întoarcere, pentru totdeauna.

Presentiment de o clipă, repede înlăturat ; clară şi profetică viziune, îndată întunecată !

N-am luat individul de umeri şi nu l-am expulzat din casă, cum aş fi făcut oricînd, înainte.

Dimpotrivă, i-am ascultat cu cea mai ipocrită încîntare toate nimicurile neroade : cancanuri de club şi detalii scîrboase de aventuri galante, căci de buna lui prietenie aveam nevoie.

Printr-un inexplicabil capriciu al şefului şi exploatînd abil slăbiciunile de moşneag ramolit, secătura aceasta pomădată se bucura în partid de o trecere nejustificată şi juca rol de confident, de inspirator şi de mijlocitor îndemînatec şi fin în toate pertractările comitetului central cu diferitele alcătuiri de conducere ale celorlalte partide.

Mai mult ! Făţărnicia atît de repede contagionată îmi mergea pînă acolo, încît m-am trezit, fără să pot spune exact cum, bătînd prietenește pe umăr, cu cea mai cinică lipsă de demnitate, pe cel mai neîmblînzit duşman al meu, Carol Stănoiu, fătălăul obez, cu creierul opac învelit de sleiul grăsimei, nulitate notorie, rîvnind de zece ani, cu toată tenacitatea de care e capabilă mediocritatea, la acelaşi portofoliu destinat mie.

Norocul îi scăpa încă o dată şi căuta să facă faţă bună, dîndu-şi toate silinţele să pară încîntat de „fericita alegere" etc., etc.

Cordelia îmi veni într-ajutor, copleşindu-l sub o avalanşă de amabilităţi, pe care rînceda creatură le primea, rotindu-şi cărnurile puhave în jilţ, cu astmatice gîfîieli în guşă, de curcan înfoiat, ca pe nişte binemeritate consolări ce i se cuvin.

Şi am surprins ochii rotunzi, fără gene, înecaţi în untură, stăruind lacom la întredeschiderea hainei, de unde porneau înăuntru, rotunzindu-se, sînii Cordeliei.

Acesta era, domnilor, supliciul meu din fiecare zi şi din fiecare seară !

Cînd toţi au fost plecaţi şi am poruncit să se deschidă ferestrele, ca să iasă mirosul de tutun şi de mitocani, căminul meu cast şi tihnit avea înfăţişarea unei suspecte case de întîlnire, după ce cheful şi destrăbălarea s-au isprăvit.

Ca să înceapă mai dezmăţat a doua zi.

Cordelia căzu între braţele unui scaun, ducînd ostenită palmele mici la obrajii decoloraţi de nesomn şi de aerul înmiasmat :

— Uff ! Ce corvoadă ! De s-ar isprăvi mai repede.

Aştepta, desigur, ca întotdeauna, să-i trec uşurel braţul pe după mijloc şi să-i cer iertare pentru atîtea jertfe, peste puterile mele să le plătesc vreodată, după cît preţuiesc. Să-i strîng fruntea rotundă şi mică la piept, să o alin şi să o alint, ca pe-un copil supus unei trude penibile şi prea timpurii.

N-am făcut-o. Ci m-am trezit rostind rar, cu o calmă şi perfidă mirare :

— De ce te plîngi ? Mi se pare că această nouă viaţă te amuză mai mult decît sperai...

O pauză. Pe urmă, continuînd :

— ...şi că îţi place ; parcă aceasta ai fi dorit-o întotdeauna !

Cordelia ridică ochii obosiţi, nevinovaţi şi trişti, neînţelegînd.

Mi s-a părut că această blîndeţe şi resemnare fac parte din aceeaşi ipocrizie, destinată celorlalţi. Şi în adîncurile mele se răscoli o iritare, ce dormita poate de îndelungă vreme, fără să-i bănuiesc existenţa. De unde am descoperit ? Din ce ascunzişuri umede şi tenebroase ? Ce duh rău mi-a şoptit cuvintele acelea, rele şi crude,

care nu mai sunaseră niciodată în casa noastră, de atîția ani adăpost unic al celei mai desăvîrșite înțelegeri ce a existat între doi oameni ?

S-ar fi spus că toate zidurile, mobilele, văzduhul erau acum înveninate de trecerea celor plecați, care-au lăsat să dureze, să ne asfixieze atmosfera lor ambiantă, spurcată de răsuflarea lor, de intrigile lor, de năravurile și ticăloșia lor scelerată. Era ca o ucigașă otravă, intrată prin toți porii pereților, îmbîcsiți pînă la tencuială, de unde se filtra eliberată lent, ca să ne ardă plămînii și să ne nălucească mințile.

De acolo găseam cuvintele ; existau invizibile în aer, străine de mine și totuși încorporîndu-mi-se, ca să țîșnească apoi șuierător printre buze, cînd precipitam una după alta învinuirile cele mai absurde, bănuielile cele mai netrebnice și amenințările cele mai neroade.

Rîsul acesta rău, rînjetul acesta de bestie coexistînd sub învelișul omenesc, nu mi-l știusem. Mi-l descoperisem acum și, prin el, mă simțeam tare, superior, răzbunător ; cu el încheiam fiecare frază, rostită dramatic, în picioare, cum mă aflam rezemat de clavirul negru, cu gesturi patetice de acuzator public.

Nu m-am oprit, înspăimîntat de propria mea rătăcire, decît atunci cînd Cordelia, cuprinsă de plîns nervos, ghemuită ca o vietate fără putere într-o capcană crudă, a lunecat jos din jîlț, lovindu-și tîmpla.

Atît a fost destul, ca să mă dezmeticesc.

Am ridicat-o în brațe. Am dus-o în dormitorul nostru, unde deodată mi s-a părut că străbat în altă lume, a noastră, cu aerul calm și pur, dintotdeauna.

Aci nu intrase nici unul din cei ce-mi pîngăriseră casa. Aci, totul deveni deodată firesc și blînd, liniștit ca o umbroasă oază răcoritoare într-un deșert bîntuit de vînturi înflăcărate.

Am regăsit magic, ca o limbă uitată, toate cuvintele cele bune și înțelegerea veche dintre noi. I-am cerut iertare, legănînd-o cu brațele-mi puternice, dezvelindu-i fruntea rotundă și mică, căutîndu-i ochii, dezvinovățindu-mă de toată exasperarea nervilor puși la o crudă încercare în ultimile săptămîni.

Plînsul îi zguduia umerii mici ; cînd se silea să-l înăbușe, o îneca peste vrerea ei ; ceva fin și întins peste puterile rezistenței, ca o subțire strună de argint, părea

că s-a rupt înlăuntru. Am așteptat, îngenuncheat la picioarele Cordeliei, jurîndu-i că n-am să reîncep niciodată.

Tîrziu și-a ridicat ochii împăciuiți, surîzînd printre lacrimi și amenințînd cu degetul :

— Bagă de seamă... Spui : niciodată ! Gîndește-te cît ar fi de oribil...

N-am lăsat-o să isprăvească, înăbușindu-i cuvintele în sărutarea fără sfîrșit în care ne regăseam.

Cînd începu să se dezbrace în fața oglinzei, eram încă pe marginea patului, cu figura spășită de vinovat, cu palmele pe genunchi. Îi vedeam prin oglindă fața ofilită de plîns, ochii în cearcăne vinete, buza de sus puțin inflamată și, întors spre mine, spatele cu rotunzimi tinere, încovoiat de oboseală și de o povară strivitoare pentru atît de gingași umeri, în totul amintind acele resignate și docile sclave ale Orientului, care au renunțat să mai dispună de viața, de voința, de zilele și de nopțile lor.

M-a cuprins o mare înduioșare, și mai aspră m-a torturat atunci conștiința netrebniciei săvîrșite cu un ceas înainte.

Prin reflexul sticlei, Cordelia mi-a citit, desigur, toată această deznădejde și umilință în ochi, căci s-a întors *ea* și a venit *ea* să mă consoleze, repetîndu-și amenințarea :

— Ce înseamnă copilăriile acestea ?... Numai vezi, nu uita ! Ai spus : *niciodată !*

Ce blînd balsam fură aceste cuvinte pentru inima mea ulcerată !

Cordelia s-a culcat, strîngîndu-se înfrigurată în zăpada de olandă a așternutului, unde trupul ei nu ocupa mai mult loc decît un trup de copil bolnav, debilizat și avînd atîta nevoie de ocrotire, cum, într-adevăr, îmi apărea atunci dînsa.

A adormit îndată, ca să se refugieze parcă în somn de toate hîzăniile și absurdele chinuri ale realității imediate. Respirația ușoară și regulată arătă trecerea de la această realitate precisă și îngenuncheată de neînduplecate îndatoriri în lumea odihnitoare și magică de dincolo de somn.

Am rămas cu obrajii în palme, sprijinind coatele în genunchi, pe un scaun alături, să o privesc cu înduioșare cum doarme și să o iubesc astfel mai profund. Semnele

ostenelii și ale întristării încă durau, crispînd trăsurile, oglindind o suferință lăuntrică. O iubeam pînă la lacrimi, altfel decît pînă atunci, într-o pornire care ar fi vrut să o absoarbă cu totul, să șteargă tot din jurul nostru, să ne izoleze într-o nepămîntească altitudine, unde nimic să nu mai aibă ființă în afară de noi doi.

Știu că exprim, banal, sentimente banale.

N-am îndemînarea expresiei literare ; nu m-au interesat niciodată romanele fumegoase și idilele născocite de imaginația literatorilor.

Dar nemărginirea iubirii mele din clipele acelea nu-și poate găsi exteriorizare în cuvintele de rînd.

Acestea se simt, nu se spun.

Cei care au simțit o singură dată în viața lor ceea ce am simțit eu, în izolarea mea, la căpătîiul Cordeliei, în noaptea de atunci, vor înțelege cît de plin eram numai de dînsa, cum nimic nu mai exista în afară de ea și cum mă durea cruzimea care mă prefăcuse, într-o clipă de rătăcire, călău.

Încetul, trăsurile au început să se destindă. Obrazul să se ilumineze. Un surîs i-a înflorit conturul buzelor. Cu mîna goală, își făcu pavăză ochilor din brațul rotund și suspină prin somn, suspinul acela al femeilor cînd se încovoaie pe spate, să cadă, în încleștarea îmbrățișărilor.

Am surîs și eu, cu înduioșare. Gîndul meu, iubirea mea aveau, așadar, atîta putere, încît străbăteau fără mijlocirea cuvintelor, treceau dincolo de somn, se transmiteau tainic și printr-o supraumană forță, ca un efluviu hipnotic, să o dezmierde și să o cuprindă, fără strîngerea materială, brutală, a brațelor.

Cordelia continuă să destindă buzele extatic. Am iubit-o mai mult, fiindcă așa, fără să știe, din subconștient, mă simțea și răspundea chemării mele. M-am aplecat să pecetluiesc această supremă victorie a iubirii într-un sărut lung, lacom, ca o mușcătură.

Se deșteptă, împingîndu-mă speriată cu amîndouă mîinile. Își frecă ochii.

Din toată figura dispăruse înseninarea de adineaori. Mă privi nedumerită, apoi zîmbi, dar cu alt zîmbet decît cel din somn. Mai trist, ca un copil care se silește să rîdă omului răutăcios care i-a răpit jucăria cea mai dragă.

Spuse, ridicîndu-se între perne :

— Ce bine-ai făcut că m-ai trezit !... Ai pus capăt unui vis odios, stupid...

M-am mirat ; nimic nu trădase că visul fusese odios și stupid. Dimpotrivă. Surîsul acela, destinderea extatică, suspinul...

Sărutîndu-i fruntea și dezmierdîndu-i mîinile, am încercat să aflu.

Cordelia își smulse mîinile din strîngerea mea și își șterse apăsat obrajii cu podul palmelor, ca și cum ar fi vrut să înlăture nu știu ce urme nevăzute. Fiindcă stăruiam să-mi povestească, rosti, cu simplitatea pe care o dă numai conștiința nevinovăției :

— O inepție... Visam că eram pe divanul din hol. Sclivisitul acela insuportabil de Bibi Glogoveanu — nu-mi explic, nici prin somn nu-mi explic cum — își luase îndrăzneala să mă sărute pe ceafă, pe ochi, pe gură... Voiam să mă apăr, îmi era dezgust și eram revoltată, dar nu mă apăram... Și... Și, în fine, m-ai trezit tu ! Bine că m-ai trezit, altfel nu știu ce se mai întîmpla !

Am rînjit, silindu-mă să dau întorsătură de glumă :

— Nu știi ce se mai întîmpla ?... În orice caz, știi mai bine decît el, care în vremea aceasta habar n-are de visurile tale și dă vreun banc de *écarté*, la club, pe cretă...

Vorbeam, dar nu-mi știam și nici nu-mi ascultam cuvintele.

Un mare gol, și un plin de spaimă gol, se căscase negru în juru-mi, înlăuntru-mi.

V-am spus. Aci voiam să ajung : *atunci am presimțit întîia oară existența unei lumi invizibile, perfide și respingătoare.*

Și îndată m-a cuprins scîrba, care încrețește șira spinării și face privirea să se întoarcă atunci cînd descoperi încolăcirea viscoasă a amfibiilor, sluțenia lor tîrîtoare și îmbrățișările lor spurcate, în fundul apelor imobile care oglindesc cu o vicleană nevinovăție cerul înalt și pur. E destul o singură zvîrcolire din adînc să-și împingă tremurul pînă la suprafață, ca în unda încrețită, cerul să se înece și să dispară.

Pentru mine, din acel moment, cerul a rămas pentru totdeauna întunecat.

Cordelia bănui ceva din golul căscat în mine. Îmi prinse mîna, cercetîndu-mi, surprinsă, ochii :

— Te-ai supărat ?

Am întors capul în altă parte :

— De ce ? Cine-ţi poate aduce o vină pentru visurile tale ? Cine-i stăpîn pe visul lui ?

— Într-adevăr, se bucură Cordelia de aprobarea mea, cine e stăpîn pe visul lui ?

După un timp, gînditoare, aşezîndu-şi cîrlionţii părului zburlit, ca şi cum ar fi ieşit dintr-o luptă aievea :

— Totuşi, ce absurd vis !... Mi-e ciudă parcă pe mine, că am fost în stare să suport, prin somn, atingerea dezgustătoare a acestui individ...

M-am gîndit să obiectez că, după surîsul extatic dinaintea deşteptării, îmbrăţişarea nu părea defel să fi fost repugnantă... Ceva m-a oprit. Şi am rămas privind prostit desenele geometrice din mătasa plapomei.

Mă atinse uşor, cu degetul, pe frunte :

— Ce gîndeşti ?... Culcă-te acum ; e tîrziu, şi mîine începem din nou... De s-ar sfîrşi mai repede. Simt că viaţa aceasta îmi detrachează nervii.

M-am dezbrăcat morocănos, cu fălcile încleştate. M-am ferit de atingerea ei.

Cînd înainte de a închide ochii, după ce-am stins lumina, Cordelia mi-a încleştat buzele cu sărutarea rituală de culcare, prin întuneric, la rîndul meu, mi-am frecat apăsat gura : îmi părea sărutul spurcat de atingerea celuilalt. Şi am rămas multă vreme cu ochii deschişi în noaptea opacă din camera noastră, devenită deodată streină şi ostilă, ca o celulă de osîndiţi pe viaţă să coabiteze şi să se suporte.

A doua zi a avut loc scena ridicolă, şi pentru toată lumea inexplicabilă, despre care gazetele au publicat cele mai fanteziste versiuni.

La club, după consfătuirea cu delegaţia partidului în cartel cu noi, cînd s-a fixat definitiv lista viitorului guvern. Asupra mea nu fusese nici o discuţie. Toţi au recunoscut, de comun şi unanim acord, că nu poate exista discuţie.

Abia scăpasem de atîtea strîngeri de mînă, de angajamentele anticipate pentru o mie şi una de servicii ; mă întorceam din cabina telefonică, de unde anunţasem pe

Cordelia că totul a luat sfîrşit şi că, pînă în două zile, suveranul va semna decretele noului cabinet...

Cordelia îmi răspunse cu sărutări în pîlnia de ebonită ; i-am auzit răsufletul de uşurare că, în sfîrşit, scăpa de tot bîlciul deschis în casa noastră ; glasul avea ceva din bucuria nestăpînită a copiilor cărora li se vesteşte vacanţa cu o zi înainte de prevederile calendarului.

„Totuşi, ce adorabil copil !" îmi spuneam, întorcîndu-mă cu rîsul ei în urechi, cînd îmi tăie calea Carol Stănoiu, să-mi bîlbîie o lungă şi laborioasă felicitare.

Schimbam picioarele, nerăbdător, dar cuprins de o generoasă milă pentru toată înfăţişarea de pachiderm neconsolat a fostului meu concurent, silindu-se să-mi demonstreze că nu există hipopotam mai fericit ca el în toate smîrcurile lacului Çiad. Îşi ştergea broboanele de sudoare cu batista mototolită într-o mînă, iar cu cealaltă, leoarcă de apă, mă ţinea prizonier, să-i ascult panegericul pînă la sfîrşit, cînd, cu un semn şiret din ochi, se apropie Bibi Glogoveanu, să mă elibereze.

Avea un costum nou, cenuşiu, pe care şi-l admira, din treacăt, în oglindă.

Nu mă întîlnise încă în ziua aceea, făcu o largă plecăciune, în aceeaşi vreme servilă şi vag zeflemistă :

— Cu toate salamalecurile, Excelenţă !... De-acum, Excelenţă definitivă !

Îmi întindea amîndouă mîinile. Mîinile acelea de trîndav, subţiri şi albe, care şi-au afinizat degetele prelungi numai pe aşii de treflă şi pe sînii femeilor. Mi s-a părut atunci că le văd deodată cuprinzînd în cupa palmelor sînii Cordeliei, aşa cum va fi făcut-o în somnul ei, că gura lui e încă umedă de sărutul ei, din vis.

Scurtă şi absurdă nălucire, dar atît de violentă, încît i-am răspuns nu-mi amintesc ce, însă ceva nebunesc, crud şi ireparabil.

Multă vreme mai apoi am încercat în zadar să-mi reconstituiesc acest episod, pe care nu l-am putut niciodată recunoaşte exact în versiunile martorilor. Atît îmi amintesc : un moment, figura sincer surprinsă a lui Bibi Glogoveanu, pe care mai dura încă surîsul de satisfacţie după ce-şi examinase din treacăt, în oglindă, hainele noi cenuşii ; pe urmă, gestul cu care l-am lovit, cu palmele, pe amîndoi obrajii şi peste gură ; şi ca epilog grotesc :

stupefacția îndobitocită de pe chipul lui Carol Stănoiu, nedomirindu-se ce se petrece.

Printr-un ciudat fenomen al memoriei, mutra aceasta mi-a rămas ca singura imagine care ar fi meritat reținută ; iar astăzi, cînd nimic în viață nu-mi mai îngăduie să-mi regăsesc surîsul, cînd știu că nu mai există nici un prilej de înveselire în această tristă „vale a plîngerilor" unde orbecăim asaltați de fantasme și de strigoi, astăzi încă, amintirea figurii rotofeie, bălane, nedumerite, tîmpe și consternate îmi dezlănțuie în solitudinea pustiului meu un hohot dement de rîs.

Ce-a urmat stă scris în gazetele timpului, care au dat proporția cuvenită acestui scandal, fără explicare și fără precedent.

Încercarea neizbutită a martorilor de a aplana conflictul ; intervenția fără efect a șefului ; încăpățînarea mea de a nu justifica un gest, pentru toți, și pentru cel lovit mai cu seamă, inexplicabil. Ieșirea pe teren, rănirea gravă a lui Bibi Glogoveanu și refuzul meu de a-i întinde mîna, la invitarea lui cavalerească de pe targa unde se afla culcat, cu plămînul străpuns. Plecarea mea neașteptată, a doua zi, peste graniță, dînd astfel cu piciorul celei mai pline de făgăduințe cariere politice din cîte se anunțase în ultimii douăzeci de ani, în istoria partidelor noastre.

Acestea sînt lucrurile știute și spuse.

Scandalul a întîrziat cu o zi alcătuirea noului cabinet, căci între diferitele ipoteze care au circulat, una stăruia cu deosebire. Anume, că Bibi Glogoveanu, omul de încredere al șefului, mi-ar fi propus, în baza unei sugestii înalte, nu știu ce infamie pe socoteala cartelaților, pentru o tragere pe sfoară dintre acelea formidabile, ce întrețineau faima de abilitate a șefului, și că, la această nouă pehlivănie, candoarea indignării mele a răspuns cum se cuvenea, cu o sonoră pereche de palme, care a răsunat în toată țara, pînă la ultimul cătun. Intervenția fără succes a șefului era un indiciu că partidul nostru, alarmat de pericolul destăinuirilor, ținea cu orice preț să înăbușe scandalul. Mutenia mea era al doilea indiciu. Și, în sfîrșit, plecarea mea bruscă însemna al treilea : dezgustat, voiam cît mai repede să mă depărtez de toate aceste murdării.

Astfel, devenii fără voie erou ; și tot astfel, întîia și singura dată în viața lui scelerată, Bibi Glogoveanu a fost victimă inocentă a unei erori de opinie publică.

Iar portofoliul meu, printr-un ironic capriciu al hazardului, căzu în brațele lălii ale lui Carol Stănoiu, atunci cînd se aștepta mai puțin.

Mutra aceasta stupefăcută nu mi-a fost dat s-o admir.

Mi-a rămas numai cea dintîi. Căci în vremea cînd suveranul semna decretele și cînd noul cabinet depunea jurămîntul, simplonul ne ducea, pe Cordelia și pe mine, spre lacurile italiene.

Acolo, cu șase ani în urmă, ne adăpostisem cea dintîi lună a căsniciei noastre. Și ceream locurilor seninătatea calmă de atunci ; pe acele drumuri însorite nădăjduiam să ne regăsim cum am fost.

În colțul cabinei, Cordelia, cu un volum pe genunchi uitat deschis, privea desfășurarea peisagiilor alpestre, pe fereastră. Figura ei, pe fondul verde de pluș al banchetei, arăta o paloare ostenită și bolnavă.

Îmi surprinse privirea.

Se întoarse să-mi surîdă cu sinceră bunăvoie. Se ghemui scuturată de-un fior, rezemîndu-și capul pe umărul meu.

— Nu-ți imaginezi cîtă bucurie simt... Cîtă bucurie ! Devenise viața aceasta imposibilă, și pentru nervii mei, și pentru ai tăi... Cred că prețuiește mai mult fericirea noastră decît un portofoliu ministerial... Nu ?

Am dat din cap, afirmativ, dar cu prea puțină convingere. Îl vedeam pe Carol Stănoiu, în frac și clac, asudînd pe scările Palatului, pozînd cu ridicolă maiestate în fața aparatelor fotografice.

Îmi ghici gîndul. Cu obrazul ei de catifea îmi dezmierdă obrazul meu, neras, cerșindu-mi răspunsul :

— Spune că da !... Spune, te rog, că da ! De altfel, nu e așa că totul înseamnă numai o amînare ? (O lăsasem și pe Cordelia să creadă că plecam dezgustat de intrigi și că, într-adevăr, Bibi Glogoveanu mă ofensase, propunîndu-mi din partea șefului, ca preț al portofoliului, o ticăloșie nedemnă, așa cum vroia zvonul public.) Vor veni ei să te roage, cînd au să înțeleagă că numai tu ești capabil să-i salvezi... Sunt așa de sigură de aceasta !

Eu eram sigur de atît : că de-acum înainte, pentru mine, nu mai există decît renunțarea definitivă întrucît

privește orice veleitate politică. Trebuia să-mi strămut toată axa existenței. Cu nici un preț nu mă puteam întoarce, asemeni ciinelui biblic, la vărsătura sa. Rostisem șefului, între patru ochi, adevăruri usturătoare pentru el și pentru partid. Adevăruri care nu se iartă.

Nu ne rămînea, așadar, decît tăria din noi și încrederea reciprocă pentru a ne reface altă viață.

Cum ? Nu eram încă decis. Dar aveam toată siguranța că voi găsi încotro să-mi canalizez energia colcăind în mine și să-mi utilizez o capacitate care nu putea rămîne sterilă : să mă realizez altfel. Politica îmi cerea prea multe compromisuri. Orice înfăptuire cu prețul compromisurilor ar fi suferit însă de un viciu inițial. Acum o înțelegeam încă mai bine : poate întîmplarea absurdă care-mi răpise pentru o clipă stăpînirea de sine și luciditatea dintotdeauna fusese o tainică indicație providențială, menită să mă apere din timp de mult mai grave dezamăgiri viitoare.

Cîtă vreme știam alături de mine toată voința, încrederea, înțelegerea și iubirea Cordeliei, în ritm sincronizat cu bătăile inimii mele, nimic nu era pierdut.

Am strîns-o în brațe cu toată nădejdea naufragiatului care se agață de plutitorul trunchi salvator.

Încă nu bănuiam, în clipa aceasta, cît de nesigură și fragilă era umbra în care mă reazăm.

Cu tot avertismentul, n-am avut această presimțire.

Uitasem și cealaltă presimțire, din noaptea cea rea, în camera noastră ; în camera noastră, rămasă acum departe, cu perdelele trase și cu hîrtie albastră în ferestre.

Dar al doilea avertisment n-a întîrziat. N-a lăsat să treacă nici o săptămînă.

Eram la Stresa. O după-amiază caldă, după trei ceasuri de plimbare cu barca.

Pe terasa hotelului, Cordelia ațipise în scaunul-leagăn, cu tălpi curbe. Cu cîteva minute înainte îmi vorbise și trecuse îndată, pe nesimțite, în somn.

Am lăsat ziarul, s-o privesc îndrăgit. Ne aflam pe terasa aceluiași hotel unde am găzduit cu șase ani în urmă. Ne regăseam. Ne regăsisem. Ne izvorau pe buze aceleași cuvinte de atunci, aproape cu aceeași înmlădiere de glas. Îi revenea culoarea obrajilor. Mă cerca remușca-

rea că atîta vreme sacrificasem iubirea noastră şi o profanasem, subordonînd-o unor mediocre ambiţii. (Aşa numeam acum tot ce îmi acaparase întreaga viaţă trecută.) Stătusem atîta vreme lîngă fericire şi eu o căutasem aiurea. Nimic nu merită să treacă înaintea iubirii. Îmi dădeam abia acum seama cît o martirizasem. Că, inconştient, mă înverşunasem să ucid tinereţea din ea ; să-i impun o viaţă ternă ; să o fac tovarăşa şi complicea, şi confesoarea unei existenţi de imposibilă şi nefireasc renunţare la ceea ce orice tinereţe socoate divin şi însăşi raţiunea noastră de a fi pe pămînt.

Îmi imaginasem, stupid, că existenţa aceasta la care o osîndisem ar fi putut însemna pentru ea fericire. Ea o acceptase numai, cu o pasivă resignare, într-o generoasă, dar absurdă renunţare la sine.

Acum îmi măsuram odioasa eroare. Şi cu optimismul tuberculoşilor, care găsesc în febra lor ucigaşă izvorul celor mai optimiste proiecte, cu inconştienţa paraliticilor generali, bizuiţi pe geniul lor indiscutabil cînd se simt de-o formidabilă forţă şi găsesc totul simplu, realizabil, fără dificultăţi şi fără primejdii, m-am hotărît îndată să răscumpăr cei şase ani pierduţi ai Cordeliei cu o viaţă fără prestigiu, în care totul să fie închinat ei, iubirii noastre, nouă celor adevăraţi, nu trivialei realităţi din afară de noi, care nu merită această jertfire de sine. Îi ofeream prinos tot ce crezusem pînă atunci că e sensul vieţii mele şi raţiunea mea de existenţă, fructul muncii, al pregătirii, inteligenţei şi al talentului meu, deşi persist a crede că ele ar fi apărat ţara de toate dificultăţile în care şi astăzi se zvîrcoleşte.

Ce însemna însă o ţară, noţiune abstractă, faţă de iubirea noastră, prezentă, tangibilă şi imediată ?

Cu un fel de acră voluptate, îmi spuneam că atît m-am înălţat deasupra mea însumi, încît izbuteam să mă biruiesc şi să-i întind această ofrandă, cu simplitatea actelor sublime, fără ca măcar Cordelia să bănuiască, aşa cum se afla, cu ceafa rezemată în spătarul de pai al scaunului, dormind cu buzele uşor întredeschise.

Iar buzele ei, răspunzînd chemării mele, s-au înfiorat de spasmul unui dulce sărut.

L-am văzut şi din nou, îndată, m-a cuprins înduioşarea şi recunoştinţa, fără neliniştea celei mai vagi presimţiri.

De astă dată s-a deşteptat singură. Şi mi-a ocolit ochii.

Privi, pe luciul emailat al lacului, lunecarea unei bărci îndepărtate, cu ruginie pînză triunghiulară.

— Ai dormit, Cordelia ? am întrebat fără nici o atenție.

Am priceput că, la început, își închipuise că n-am surprins-o aţipind şi că n-ar fi voit să mărturisească aceasta. Dar fiindcă am surprins-o, nu înțelegea să-mi ascundă, să nege. Fără să-mi privească în ochi, urmărind imperceptibila înaintare a bărcei, vorbi încet :

— Da ! Nu ştiu cum m-a furat somnul. Şi imaginează-ți : am găsit timp să şi visez...

— Se şi vedea ! m-am grăbit să rostesc cu nevinovăție, trăgînd scaunul lîngă dînsa, să-i cuprind fierbinte mîinile.

— Cum se vedea ? întoarse privirea repede şi căutîndu-mi intrigată în ochi. Cum se vedea ?

— Ei, cum ? Foarte simplu ! După mişcarea buzelor. Pariez că, prin vis, m-ai simțit apropiind buzele... Se ghicea prea bine că nu era un vis dezagreabil.

Cordelia izbucni în rîs.

— Ce copil eşti ! Na ! Uite, să-ți spun. Visam că eram singură, în barcă, numai cu Giovanni, barcagiul. Şi, cu lipsa de logică şi de control a oricărui vis, mă lăsam strînsă în braţe şi sărutată, ca o simplă florăreasă oarecare...

I-am scăpat mîinile din * strînsoare.

Giovanni era un barcagiu rufos, murdar şi chior, cu o gură oribil de ştirbă, ca o hidoasă spărtură neagră, în care limba se agita ca o rîmă.

— Şi cum ai tolerat ? Cum nu te-ai apărat ? am întrebat cu asprime şi cu durere.

— Îți spun că eşti un copil ! continuă să rîdă Cordelia. Ce nu tolerezi într-un vis ? Ce ți se pare, oare, imposibil şi neîngăduit, prin somn ?...

Într-adevăr, ce murdărie se poate arăta, oare, prin somn, imposibilă şi neîngăduită ?

Toată seara am vorbit foarte puțin şi arțăgos. Totul îmi părea ostil, falş, spurcat, perfid. Soarele apunînd cu banală măreție de carte poştală ; priveliştile de prospecte pentru companiile de căi ferate internaționale ; glasul agasant al oamenilor ; mirosul ameţitor al florilor. Toate erau insuportabile, odioase. Cordelia crezu că mă gîndesc încă la ceea ce părăsisem în urmă, în țară, şi veni de cîteva

* În textul de bază, greşit : „de" ; în varianta princeps : „din" *(n. ed.)*.

ori să se aşeze drăgăstos pe genunchi, îndepărtîndu-mi şuviţele de pe ochi şi ciocnindu-mi uşor osul frunţii.

— Ce se petrece aci ? Tot te gîndeşti ? Tot n-ai uitat ?...

O înlăturam cu silnicie.

N-avea cum bănui la ce mă gîndeam şi ce nu puteam uita.

Între noi au început astfel să existe gînduri şi temeri care nu se pot rosti.

Cînd s-a înălţat luna, sidefînd lacul, şi cînd Giovanni a venit cu barca sub terasa hotelului (cum rămăsese înţelegerea de cu vreme pentru plimbarea nocturnă), i-am răspuns tăios că am renunţat şi că, în orice caz, nu voi mai pune piciorul în barca lui hodorogită.

Barcagiul, nedumerit de brusca dizgraţie, încercă să mă convingă cu patos şi să se disculpe, îndurerat, pentru o vină pe care n-o înţelegea. Volubil, precipită argument după argument, lăudîndu-şi barca, invocînd toate cheltuielile pe care le-a investit fără zgîrcenie, ca s-o facă mai sprintenă şi mai confortabilă ca nici una alta, chemînd mărturia picolilor, personalului de serviciu şi trecătorilor, să declare dînşii pe Sfînta Madonă dacă mai există în tot ţinutul un vîslaş mai iscusit, cu braţele mai agere şi mai musculoase ca ale lui.

Vorbind, îşi dezvelea pînă la umăr mîinile tari, cu noduroasele proeminenţe ale muşchilor, pieptul păros şi arămit de soare.

În vremea aceasta, închipuirea mea reconstituia episodul dezgustător : braţele acestea păroase încleştînd trupul Cordeliei ; gura aceasta foanfă şi neagră apropiindu-se ca o ventuză de buzele cărnoase ale Cordeliei, spurcînd-o cu răsuflare dogoritoare.

I-am întors, scurt, spatele, ca să rup obsesia. Multă vreme i-am auzit încă glasul jos, vociferînd indignat, în lumina de reflector a lunei, împotriva străinilor acestora ţicniţi, pe care nimeni nu-i mai poate mulţumi.

O noapte de insomnie.

Şi după aceea altele, nesfîrşite.

Mă ridicam în cot, să surprind pe figura Cordeliei semnul vieţii ei secrete, de dincolo de somn. Nu mai

stingeam lumina ; pretextam lecturi absolut necesare şi urgente pînă ce Cordelia adormea. Cînd îi simţeam respiraţia regulată, lăsam cartea alături şi aşteptam.

În unele nopţi, figura rămînea neclintită şi indescifrabilă pînă la sfîrşit. Cădeam de oboseală. Mi se înfundau ochii în orbite ; am început să am înfăţişare de bolnav. De cîteva ori, Cordelia mă întrebă îngrijorată, stăruind să consult un medic.

Nu ştia că adevărata bolnavă, de o boală oribilă şi fără nume, era numai ea.

Căci nu o singură dată se întîmpla ca, imediat ce închidea ochii, să arate impudic şi desfrînat surîsul extatic şi să-mi sfredelească inima cu scîncetul de voluptate smuls de sărutul din somn, sărut care nu era al meu.

Rămîneam ceasuri fără sfîrşit la pîndă. Descoperisem alături de mine o fiinţă misterioasă, monstruoasă, dureros de streină, din care totul îmi scăpa.

Domnilor, ca să mă înţelegeţi deplin, vă rog să priviţi o singură dată fiinţa iubită, cea mai sigură şi cea mai pură fiinţă iubită, vă rog s-o priviţi cînd doarme.

Aveţi s-o vedeţi îndată cu alţi ochi ; e alta. Misterioasă şi străină, cufundată într-o lume despre care niciodată nu veţi şti nimic.

Nu vă mai aparţine, fiindcă ei însăşi nu-şi mai aparţine.

Veţi înţelege atunci cît de mincinoasă şi de neroadă a fost născocirea poeţilor cînd au cîntat somnul pur al iubitei, înfăţişarea de înger care doarme, nevinovăţia zîmbetului de pe buze, frumuseţea castă a liniilor destinse ; cît de mincinoasă şi neroadă era superstiţia noastră, a tuturor, cînd atribuiam somnului o curăţenie celestă, de întoarcere la neprihănirea prunciei.

Pe mine mă cuprindea acum scîrba acestei guri cu buzele umede, pe care le ştiusem şi eu pure, deasupra cărora, în nopţile noastre trecute, mă aplecasem şi eu să caut, ca un izvor reconfortant de apă, viaţa adormită.

Acum aflasem ce apă înveninată şi ucigaşă ascunde, din ce smîrcuri populate cu dezgustătoare zvîrcoliri se prelinge izvorul bălos.

Mi-am ascuns supliciul. Voiam să ştiu tot. Cu nici un preţ nu trebuia să las bănuită prin ceva (un gest imprudent ori o indignare nestăpînită) toată josnicia acestei suferinţi nespuse.

Şi, într-adevăr, am ştiut tot !

Cu cel mai inocent surîs, Cordelia se oferea singură spovedaniei matinale. Înşelată de nepăsarea mea aparentă şi de tonul glumeţ al interogatorului din fiecare dimineaţă, nu mi-a ascuns nici unul din prilejurile de oroare şi de suferinţă pe care mi le rezerva de fiecare dată această lume invizibilă, perfidă şi respingătoare.

Într-o noapte, ofiţerul cu pelerină de conspirator şi ridicul chipiu, de forma şi calibrul cozonacilor moldoveneşti, întîlnit pe culoarele hotelului. În alta, abatele cu privirea lăturalnică şi lubrică, vecinul mustecios de masă, chelnerul restaurantului, şoferul şi englezul cu faţa tumefiată şi cu haine cadrilate, cerşitorul cu papagal şi caterincă, împărţitor de planete, trecători întrevăzuţi o singură clipă, portarul slugarnic şi vînzători de gazete, liceeni cu obrazul plin de coşuri şi moşnegi căniţi ; toţi îşi dădeau întîlnire în această lume imprecisă şi necontrolată a somnului, rupeau distanţele categoriilor sociale, deodată înfrăţiţi şi egali, apăreau transfiguraţi, cu viclene vorbe ispititoare şi cu îndrăzneli ticăloase, îşi aşteptau rîndul, îmbulzindu-se ca la uşa unei case de toleranţă de port.

N-aveam curaj să mai înfrunt privirile. Mi se părea că toţi ştiau. Toţi cei care în somnul Cordeliei o urmăreau, o îmbrăţişau, o aveau.

La spatele nostru, îi bănuiam întorcîndu-se, amintindu-şi absurd şi povestindu-şi, cu amănunte cinice, tot ceea ce Cordelia visa despre dînşii, împreună cu dînşii.

Seninătatea Cordeliei mă uimea şi mă revolta. Cum putea suporta aceasta ? Cum mai putea trece nepăsătoare sub ochii celor care, prin somn, ajunseseră pînă la îndrăzneala ultimă ?

Cum mai putea fi firească, cum mai putea rîde, ceti cu linişte o carte, aspira parfumul unei flori, cum putea admira peisagiile şi cum mai privea cu simplitate în ochii oamenilor ?

Trebuie să vă declar că uneori, provocată de întrebările mele ocolite, îşi arăta singură mirarea de această dezlănţuire a demonului-lăuntric intrat în carnea ei, dar acest lucru îl discuta fără sfială şi fără ruşine, ca o simplă curiozitate demnă de o cercetare obiectivă, aşa cum o învăţasem de ani că se cuvin cercetate şi interpretate toate fenomenele lumei vizibile şi invizibile. Şi îndată, cu

ușurință, trecea la altceva. O carte, un răsărit de soare, organizarea unei excursii.

Rămîneam singur, să mă devore răul din mine. Căci numai în mine răspundea profund această chinuire.

Cordelia se bucura acum de cea mai repugnantă sănătate. Își recăpătase culoarea fragedă a obrajilor, dovedea o nesățioasă poftă de mîncare, un neastîmpăr de tînăr animal scăpat dintre gratiile cuștei, la aer și la libertate.

Căutam să-i citesc în ochi vreo urmă, o amintire din lumea oribilă din care se întorcea în fiecare dimineață, așa cum spunea nu știu ce cronicar despre ochii fumătorului de opium Thomas de Quencey, că păstrau neliniștitoarea strălucire din privirea unui heruvim care s-ar fi întors din infern.

N-am descoperit niciodată cea mai mică umbră în frăgezimea asemuitoare adorabilelor fecioare din nativitățile lui Ghirlandajo : sete neistovită de viață, pornirea să găsească totul agreabil și să afle copilărești prilejuri de îmbucurare din cele mai neînsemnate nimicuri.

V-am spus că era numai un copil bolnav. Bolnav de prea multă sănătate comprimată.

Încerca să-mi alunge posomorala. Își cerea cîteodată iertare că nu poate participa la dezamăgirile mele exagerate, căci continua să creadă că rămîneam tăcut, gînditor, încruntat și cu dinții încleștați, numai fiindcă nu uitam încă și nu mă consolam de brusca răsturnare din cariera mea politică.

Se așeza pe genunchi, cuprinzîndu-mi obrajii în palme, apropiindu-și fruntea ei de fruntea mea și scormonindu-mă în adîncul insondabil al ochilor, scufundați în orbite :

— Încă tot nu vrei să uiți ? Să înțelegi că ei au să vină și să te roage ? Că ești acum mai tare, fiindcă știu cît i-ai disprețuit ?

Își apropia buzele, și mă feream de atingerea gurii pîngărite.

Strîngea alintată din umeri, renunțînd să înțeleagă. După o clipă apărea în altă haină, cu fața umbrită de pălăria cu boruri largi, de pai, tîrîndu-mă de mînă :

— În orice caz, să ieșim de aici ! Aerul, mișcarea poate că sunt mai tari decît mine...

Nu-și imagina ce supliciu îmi rezervau acest aer și această mișcare.

Mergeam în urma ei, căutînd cu o cruntă suferință să ghicesc pe care dintre toți trecătorii întîlniți îi va alege prin somn, să le dea ceea ce somnul nu le refuză niciodată.

Am datoria să recunosc că nimic din purtarea Cordeliei nu ar fi îndreptățit vreodată să bănuiesc vreo preferință, să-i atribui vreo responsabilitate în pasivitatea cu care accepta desfrînările cărnii sale, prin somn. Nu! Nici o vină nu i-am putut descoperi. Lumea exterioară nu exista decît pentru plăcerile nevinovate ale ochilor, pentru armonia liniilor și culorilor, pentru curățenia emoțiilor estetice, și atît. Cinstea în care a fost crescută, disciplina morală și curățenia înnăscută a simțurilor nu i-ar fi îngăduit niciodată senzualitatea fără limite a femeilor ce descopăr îndată în bărbat un mascul, împingîndu-le irezistibil să și-l apropie într-o rivalitate de cochetării nerușinate. În afară de mine, pentru Cordelia nu exista nici un alt bărbat pe lume.

Aceasta îi permitea să privească în ochii tuturor cu seninătatea celei mai împăcate și inocente conștiințe.

Dar rămînea somnul și revanșa cărnii în vis.

Domnilor, am încercat să fug de această tortură, strămutînd mereu locul, ca să nu mai întîlnim aceiași oameni.

Ne-am schimbat din oraș în oraș, urmînd indicațiile și recomandațiile ghidurilor: orașe de munte și porturi de mare, cetăți cu amintiri vechi în pietrele ruinilor și refugii singuratice, unde își dădeau ultima suflare ftizicii, pe creste de munți, cu feregi aproape arborescente, ca în vîrstele dintîi, unde aerul brazilor e ozonat și electrizat, ca în clinicile de radiologie.

Speram că oboseala, că permanenta schimbare a decorului, speram că vor alunga fantasmele somnului, că vor risipi aceste miasme înveninate și îl vor goli de visuri, lăsînd carnea în pace, să se odihnească și să se vindece.

Cordelia bătea copilărește din palme de cîte ori descopeream alt colț al Italiei, abia pomenit în prospecte și atlasuri. Se deștepta de cu noapte să împacheteze valizele, știa să găsească imagini ingenioase și inedite pentru a admira frumusețea locurilor în care eu nu-mi găseam pace.

Totul se petrecea ziua, nevinovat; pentru ochii tuturor ne înfățișam ca niște priveliglați și prea fericiți muritori,

colindînd fără grijă lumea, în cea mai desăvîrşită înţelegere şi cea mai invidiată încredere reciprocă.

Aceasta, pînă cînd Cordelia îşi culca capul între perne. Şi îndată îmi începea chinuirea fără nume. Surîsul extatic şi scîncetul din somn. Degetele subţiri, strîngîndu-şi singură sînii în spasm, şi nopţile mele de veghe, urmărind deznădăjduit, cu ochii morţi în fundul capului şi cu sudoarea răcită la tîmple, cum trupul şi sîngele, şi gîndul, şi iubirea Cordeliei îmi scăpau, nu-mi aparţineau, se prostituau sub privirea mea neputincioasă.

Domnilor, este odios cîtă lume nu-şi găseşte astîmpăr în Italia, transformată într-un vast hotel cu nenumărate anexe de muzee.

Toate rasele, toate neamurile şi toate vîrstele. Spanioli cu siluete donchihoteşti şi cu vocabular sonor, de cîntăreţi de romanţe. Nemţi îndopaţi de mezeluri şi de bere, cu tidvele rase şi cu ochelari de scafandri. Englezi deşiraţi, cu dinţi de cal, şi americani de nord, cu dinţi de lapte şi cu obraz de copil. Americani de sud, cu părul negru-albăstrui şi cu ochi migdalaţi, de dansatori viţioşi care fură colierele partenerelor de *schimy*. Asiatici cu dinţi galbeni, cu pielea întinsă pe pomeţi, cu gesturi manierate de presti[di]gitatori şi cu mustăţile rare, ţepoase, de mort. Scandinavi cu părul cînepiu şi cu mişcări timide, de copii crescuţi prea repede ; ruşi cu privirea naivă şi crudă în aceeaşi vreme ; greci mieroşi, cu glasuri zîzîite şi tărăgănate de crupieri ; unguri parodiind îngîmfat portul sportiv al englezilor ; negri cu ochi de porţelan, cu păr de sîrmă pentru frecat parchetul şi cu palmele roze, de maimuţe ; toate rasele, toate porturile, toate conformaţiile craniene care să facă deliciul ahtiaţilor de antropologie, toate desenurile de torace, de braţe, de membre şi de abdomene ! Mustrele tuturor naţiilor semănate în toate ungherele planetei, venite să se desfăteze fără grijă, conduse în turmă de ghizii cu glasuri metalice de fonograf, zgîindu-se la femeile celorlalţi, cu aceeaşi lipsă de jenă cu care cercetează în muzee amănuntele capodoperilor şi curbele reci ale marmorei.

Iar lumea aceasta mobilizată din toate rezervele continentelor, cu amestecul lor babilonic de limbi, nu aştepta decît venirea nopţii, pentru a părăsi muzeele, terasele cafenelelor, dancingurile, hotelurile şi restaurantele, ca să mai defileze încă o dată prin somnul Cordeliei. Şi cu ce îndrăz-

neli, Doamne, cu ce năravuri inedite, aduse de-acasă, căutînd prin somn prada ce li se oferea cu mîinile legate !

Se pot spune acestea ? Se poate înțelege aceasta ?

Domnilor, este o plăcere bărbătească să ai de luptat cu un adversar fățiș, declarat, loaial și vizibil. Să ai de luptat și să-l înfrîngi. Sau, dacă ești nevrednic, să cazi biruit.

Dar cum poți lupta cu năluci ?

Dacă nu admit, înțeleg însă gelozia cu un obiect precis. Pe un adversar îl poți suprima, îl poți dezonora să-l neantizezi în ochii femeii iubite, îl poți doborî să rămîi numai tu singur, tare și crescut ; în lupta aceasta găsesc ceva frumos, puternic și grandios, ca în încăierările pînă la moarte ale sălbăticiunilor de codru cînd își dispută femela. Unul din doi trebuie să dispară, și înfrînge întotdeauna acel pe care natura l-a înzestrat cu însușiri mai alese, cu mai multă frumuseță și vigoare, ca să perpetueze și să perfecționeze speța.

Eu aveam însă un dușman în fiecare noapte reînnoit. Un dușman mereu reîncarnat de vedeniile somnului, în exemplarele tuturor raselor și tuturor națiilor, tuturor vîrstelor și tuturor categoriilor sociale. Un dușman mereu metamorfozat în ceva fluid, scîrbos și insesizabil, scăpînd atingerii și rînjindu-mi în tenebre, cu un rîs perfid și diavolesc, împotriva căruia nu există nici o putere omenească să-l sfarme, cum ai sfărîma cu pumnul dinții unui vrăjmaș de moarte, în carne și oase.

Am înțeles atunci că nu mai există decît o singură scăpare.

Să mă ascund undeva, să ne ascundem departe de tot, să o ascund și să o închid pe Cordelia ca într-un sarcofăgiu, la capătul unui labirint, departe de toate privirile, unde nimic să nu ne mai ajungă și nimeni să nu ne mai știe.

Am hotărît data întoarcerii într-o dimineață. Am depeșat în țară. Îmi amintisem casa pitită în văgăuna munților, moștenirea de la bunici, lăsată în paragină și în paza pădurarilor, unde nu călcasem decît arareori, iarna, la vînătoare.

Acela era locul potrivit.

Acolo aveam să găsim pacea și izolarea necesară, pînă cînd totul va redeveni normal și pînă cînd voi izbuti să alung din somnul Cordeliei mizerele și arzătoarele

ispite care-au chinuit odinioară și somnul anahoreților. Să rămîn numai cu ea și cu iubirea noastră. Să o recuceresc. Să-mi revină din lumea unde totul e mînjit și spurcat de atingeri impure ; să o consolez și să o alin ca pe o victimă smulsă infernului, să o redau vieții firești și onorabile.

Am depeșat, așadar, slugilor să pregătească încăperile, să mături paianjenii și să prefacă în cel mai scurt timp casa pustie într-un culcuș primitor și cald, așa cum fusese pe vremea cînd trăiau bătrînii în pustnicia lor cuminte și îndepărtată de deșertăciunile omenești.

Pentru Cordelia, am pretextat nevoia unui an de studiu, din care va lua ființă lucrarea capitală a vieții mele, opera de maturitate în care să adun organizat tot ce învățătura, cugetul și experiența îmi îngăduiau să dau, în sfîrșit, la lumină.

Mințeam.

Mințeam, domnilor, fiindcă toate acestea erau acum departe de mine ; nu mai existau : rămîneau în urmă, desprinse de mine, trăite într-o altă viață.

Căci femeia și creația sunt incompatibile ; femeia distruge viața spirituală, îți devoră timpul, îți intră în sînge ca o otravă subtilă, te acaparează și te ține într-o existență brută, de animal aservit instinctului. Creatorii nu trebuie să cunoască femeia ; viața lor, ca și a sufletelor simple, nu trebuie să aibă istorie.

Eu renunțasem la tot ce-am crezut, de la cele dintîi mijiri ale vieții conștiente, că avea să însemne rațiunea mea de existență ; renunțasem la tot ce avea să mă ridice deasupra gloatei mediocre. Căutasem și am crezut că am aflat în Cordelia un aliat, un tovarăș, un confident : amăgirea durase ani, se dovedise mincinoasă. Acum, nu mai exista decît ea, femeia ; se substituise idealului meu de viață, paralizase orice încercare de eliberare. Pentru ea mă resemnam unei vieți fără prestigiu, căci nimic în afară de dînsa nu mai avea vreo însemnătate.

Dar pe dînsa, unica între toate, o voiam recîștigată numai pentru mine și pentru totdeauna.

Mințeam deci. Mințeam cînd am pretins că ne izolăm pentru lucru, pentru opera mea capitală. Cordelia însă m-a crezut îndată.

Și sincer se bucură, fiindcă, după dînsa, aceasta însemna că toată criza pe care mi-o atribuia s-a încheiat.

— Ți-am spus că mișcarea, aerul, schimbarea mediului au să-ți împrospăteze încrederea în tine ! rosti cu naivitate, pregătind valizele de drum și cercetînd orariul trenurilor. Încă o dată am avut dreptate ! Aú să vadă dînșii ce-au pierdut...

„Dînșii", adică toată liota partidului, a cărei existență o uitasem și îmi era cu desăvîrșire indiferentă acum.

În țară m-am întors ca un răufăcător, fără de veste, noaptea, și fără să desprind hîrtia albastră din ferestrele fațadei, la casa din București.

Aveam oroare de indiscreția gazetelor, mai ales că, după șase luni de guvernare, incapacitatea lui Carol Stănoiu făcuse să se pomenească în cîteva rînduri, cu regret, lipsa mea și chiar să se vorbească despre o eventuală remaniere, în caz cînd cineva din partid ar găsi îndestule argumente și îndestulă căldură ca să mă convingă a renunța la surghiunul meu voluntar. Acestea le cunoșteam din lectura gazetelor ; iar lectura mă făcea să surîd cu milă.

Cariera mea politică, gîndurile, capacitatea, însușirile și ambițiile mele trecute nu mai existau decît în opinia altora. Mie îmi sunau străine. Viața îmi rezervase alt destin.

N-am stat în capitală decît două zile, atît cît a fost nevoie, pentru mine și pentru Cordelia, să expediem lăzile cu cărți și să facem cumpărăturile trebuincioase unui an de exil.

Am străbătut străzile în mașină închisă, pentru a evita întîlnirile inoportune. Precauțiune, de altfel, inutilă, după cum mi-a dovedit-o îndată figura mirată a bărbierului meu obișnuit, care nu m-a recunoscut decît tîrziu, după ce îmi răsese jumătate din obrazul săpunit, și aceasta numai după glas. Atît mă schimbaseră aceste șase luni !

Am ajuns în stația ultimă de munte pe-o lapoviță murdară și rece, cum mă impresionase cîndva acumularea și dozarea detaliilor, pentru a crea o atmosferă patetică, într-un film de emigranți.

Trenul șuieră trist în văgăuna pustie.

Din alt tren, garat pe linia moartă, răspunseră din vagoanele închise cu gratii behăituri și mugete resemnate, de vite pornite la tăietoare. Luminile palide ale felinarelor

se legănau în mîini nevăzute. Totul era posomorît și deznădăjduit, da ! ca în sumbrul film al unui drum fără întoarcere.

Mizeria noastră deveni mai tangibilă în această pustietate cîinoasă, în care ne afundam.

Cinci ceasuri de mers, în țăcănitul monoton al copitelor, subt coșul de piele al trăsurii, unde bombăneau picăturile. Glasul răguşit al vizitiului şi al pădurarului, urcat alături, pe capră, cu puşca pe genunchi. Cordelia ghemuită lîngă mine, în blănuri, strîngîndu-mi brațul cu mîna ei mică şi rece, de copil înfricoşat de ameninţările beznei.

Pe urmă, cele dintîi săptămîni, pînă ce s-au orînduit lucrurile pentru o atît de îndelungată şedere.

Iarna aşternută pe îndelete ; priveliştile odihnitoare, cu brazi neclintiţi şi severi, cu zăpada densă, compactă, foşnind subt paşi ca atlasul : peisagiu asemuitor cu cele de pe cutiile cu lapte condensat. Şi ceasurile de înnoptare timpurie, la gura sobei, unde duduia focul, trosneau vreascurile, se învăluia apoi jăratecul în cenuşă subţire, cu scînteieri molcome de vis.

Aceste săptămîni dintîi au fost, domnilor, singurul armistiţiu pe care mi l-a acordat viaţa.

Nici un prilej de nelinişte.

În somnul Cordeliei, nici o urmă din surisul rău şi bolnav care-mi chinuise nopţile. Figură indescifrabilă şi calmă ; somn robust, în care viaţa e suspendată.

Am crezut chiar, atunci, că pregătirile pentru o atît de îndelungată şedere au fost exagerate. Două-trei luni se făgăduiau destul. Totul nu fusese poate decît o trecătoare sminteală a nervilor surmenaţi, repede vindecată, repede uitată. Subt orice fericire stă ascunsă o cicatrice închisă. A fost să avem şi noi cicatricea fericirii noastre. Cu atît mai generos că venise de la năluci, care nu lasă urme, şi că suferinţa se ştergea o dată cu nălucile.

Cordelia îşi petrecea ziua căutînd să dea încăperilor orînduiala pe care vor fi avut-o pe vremea cînd trăiau bunicii. Din lăzi, scoase la iveală podoabe vechi, cadre şi scoarţe păstrate în naftalină ; îmi cerea, de zece ori într-un ceas, lămuriri asupra locului unde se aflase cu trei decenii în urmă o pernă, o panoplie de vînătoare, un scrin.

Nu ştiam să-i dau decît foarte vagi deslușiri, atît cît reţinuseră amintirile de copil. Dar mai amănunţit cunoştea locul celui mai neînsemnat lucru Pătru, pădurarul. Acela

ţinuse, în tinereţe, tovărăşie de vînătoare bătrînului şi nu contenea să povestească teribile şi epice peripeţii din crîncene lupte cu fiarele codrului.

El singur supravieţuise acestor oameni vechi.

Şi tot ce adunase în amintirile lui de om singuratic, căuta să-şi descarce acum, cînd găsise cine să-i dea ascultare.

Pentru bunica avea un fel de compătimire, ca pentru o vietate neînsemnată şi discretă, cum se pare că, într-adevăr, trecuse prin viaţă. Dar pentru bătrîn păstra o admiraţie nemărginită, pe care n-o clătinase nici cei treizeci de ani ciţi trecuseră de la moartea lui cruntă şi bravă, trîntit de glonţ hoţesc, în pustietatea sihlelor.

Fusese omul acela aşa ori crescuse aşa numai în închipuirea lui ?

Nu ştiu, căci tot neamul meu cu mine se stinge, iar amintirile nehotărîte, de copil, nu pot nici întări, nici dezminţi imaginea înfăţişată de pădurarul Pătru. Aşa cum apărea în povestirile lui, părea însă a fi fost un uriaş cu sînge aprig în vine şi de o bărbătească frumuseţe, cruţată dincolo de coruptibila destrucţie a anilor. Om tare şi aspru, iubitor de petrecere în ceaşuri rare, cînd primea oaspeţi îndepărtaţi, de la tîrgurile din cîmp, şi om cu mare trecere şi slăbiciune pentru partea femeiască, din care pricină, după cît ne lăsa să înţelegem Pătru, pădurarul, bunica îşi trecuse multe nopţi în aşteptare şi plîns.

Acestea toate mă interesau puţin. Ca şi nesfîrşitele episoade de vînătoare, plicticoase palavre, în care bănuiesc că fantezia povestitorului contribuia cu o exagerată doză.

Nu venisem pentru aceasta ! Oamenii morţi rămîn morţi. Nu merită nici un interes, dacă în trecerea lor prin viaţă n-au ştiut să se ridice peste nevrednicele bucurii şi suferinţe animalice.

De departe, pustnicia acestor bătrîni îmi apăruse întotdeauna cuminte şi înduioşătoare. Aflam însă că şi aici se ascunseseră suferinţi mediocre şi plăceri vulgare. Un om zdravăn, un animal robust, care a mîncat, a băut, a ucis alte animale, a rîvnit la femeile altora şi le-a avut, a făcut să sufere alt animal, cu orizont mărginit, a murit violent, cum se cuvenea încheiată o astfel de viaţă ; în definitiv, ce este aceasta decît existenţa a milioane şi milioane de larve omeneşti ?

Pădurarul Pătru e un moşneag chircit şi păros, cu un cap uriaş, tare de urechi, cu ochii încă din cale-afară de vii subt sprincenile stufoase, cu mîini lungi şi butucănoase, coborînd pînă dincolo de genunchi ; un soi de gnom bărbos, cu o neistovită poftă de vorbă.

Cînd intră în casă, închide uşa cu îngrijire, ca şi cum ar voi să se asigure întîi că nu-şi face loc după el nici una din umbrele nevăzute, despre a căror viaţă aievea şi de mult expirată e gata să înceapă povestire... Înaintează un singur pas de la prag, îşi netezeşte creştetul alb cu o labă de cimpanzeu, îşi răsuceşte căciula, caută ceva în chimir, nu găseşte şi caută în sîn, se uită pe pereţi, tuşeşte, a avut ceva de spus şi a uitat, aşteaptă...

Cordelia găseşte întotdeauna ceva să-l întrebe.

Bănuiesc că îl ademenea înadins cu vorba, să ajungă la una din povestirile lui care-i făceau deosebită plăcere.

Femeile găsesc pasionantă orice existenţă, cît de mediocră şi stupidă ar fi, de îndată ce nu e cea imediat apropiată de a lor, îndepărtată în timp ori în spaţiu. Participă la drame fictive şi rămîn insensibile la cele reale şi imediate.

Treceam în cealaltă cameră, unde mă aştepta masa cu hîrtia neatinsă şi cu volumele netăiate.

Auzeam, prin uşa cu scîndura uscată, glasurile enervante, întrebările moşneagului surd : „Ha ? Ha ?" ; regretam biroul de acasă, cu uşile duble, din belşug capitonate, ca să nu străbată nici un vuiet şi să mă izoleze desăvîrşit de larma deşartă a lumii. Dar îmi biruiam îndată nemulţumirea pentru aceste trecătoare neajunsuri. Era doar fericirea noastră la mijloc ; ca regimul obligatoriu şi strict dintr-un sanatoriu, de unde aveam să ne întoarcem amîndoi, pentru totdeauna vindecaţi.

Amîndoi.

Căci acum, cînd Cordelia îmi revenea, începea să mă doară cealaltă viaţă, la care renunţasem ; mă simţeam şi eu bolnav de inacţiune, luam hotărîri încă nelămurite să încep ceva, nu ştiam ce ; poate chiar în adevăr mă ispitea gîndul acelei opere de maturitate, despre care pomenisem, minţind.

Mă întrebam atunci dacă nu cumva iubirea mea pentru Cordelia nu fiinţa decît în măsura în care plana asupra ei o ameninţare, ca să pălească de îndată ce ameninţarea

dispărea. Mă întrebam din nou dacă o iubire calmă, sigură și eternă e destul pentru a umplea o viață de om.

Răspunsul a venit, și de astă dată, neașteptat.

După o noapte de viscol, cînd crivățul zgîlțiise ferestrele și chiuise fără istov, răsturnînd cu trosnete brazii.

O noapte rea, cu somn de mai multe ori întrerupt.

M-am deșteptat ostenit. Cordelia, înfășurată în haina de lînă albă, în fața focului, în jilț, privea gînditoare jăratecul, cu bărbia în pumni. Cînd m-a simțit răsucindu-mă în așternut, n-a avut răbdare să aștepte. În loc de bună dimineața, m-a întîmpinat cu o întrebare :

— Nu ai vreo fotografie de-a bunicului ?...

Am dat din umeri :

— Știi foarte bine că n-am mania albumelor de familie !

Cordelia părăsi jilțul și veni să se așeze pe marginea patului, răsucind între degete un canaf al hainei de lînă.

— Și nu ești curios să afli de ce te-am întrebat ?

— Defel ! Ți-am spus, mi se pare, de mai multe ori, că n-am nici o simpatie pentru acest moșneag berbant, care pînă la adînci bătrînețe a chinuit o biată femeie, de altfel, o proastă !

Cordelia nu se dădu bătută.

— Totuși, hai să ți-l descriu eu...

— Mersi ! Să-mi recapitulezi toate inepțiile cu care mă plictisește, de două luni, imbecilul acesta de pădurar ?

— Lasă-l pe pădurar ! începu Cordelia să-și piardă răbdarea. Am să ți-l descriu eu, după mijloacele mele de informație, directe...

Mă privi zîmbind, să-mi cetească surprinderea.

— Directe !... Ce fel de vorbă e aceasta ? am întrebat căscînd, iarăși și iarăși fără nici o presimțire. Ai dat cumva, în sertare, în lăzi, peste vreun document, o schiță ?... Îmi amintesc că era prieten cu nu știu ce haimana, care trecea drept pictor... Îi va fi făcut vreun tablou, o mîzgălitură, în schimbul unei piei de căprioară.

Cordelia dădu din cap, lăsă canaful și își tipări pe genunchi haina :

— Cum trivializezi tu realitatea ! O cobori întotdeauna la detalii meschine și materiale... Află că n-am găsit nici o schiță și nici un tablou și că te-am întrebat de n-ai vreo

fotografie, numai fiindcă voiam să verific dacă imaginea mea corespunde cu ceea ce a fost în realitate.

Acum începusem eu să-mi pierd răbdarea :

— Nu înțeleg ce vrei să spui... Ce e aceea „imaginea ta" și informațiile tale „directe" ?

Cordelia îmi feri, cu gestul obișnuit, părul în lături de pe frunte, privindu-mă cu o sclipire de rîs în ochi :

— Aceasta înseamnă pur și simplu că l-am văzut cum te văd ! Că mi-a vorbit, și mai mult, ca să nu-și dezmintă se vede apucăturile din viață, mai înseamnă că și-a permis ceea ce-și permitea cu toate pădurăresele și morărițele lui, de pe vremuri.

I-am repezit mîna, întîrziată pe frunte.

Am gemut :

— Iar... Iar începi ?

— Ce încep ? întrebă Cordelia cu nevinovăție.

Puteam oare să-i spun ? Să-i mărturisesc toată chinuirea care mă adusese aici, gîndul cu care venisem, minciuna în care trăiam de atîtea luni ? Să-i arunc în față, ca unui bolnav de moarte, adevărul cel crud ? Să-i deschid ochii asupra acestei duble existențe monstruoase, asupra nerușinatei desfrînări, care prin somn e încă mai ticăloasă decît a femeilor aținîndu-ți calea la lumina felinarelor, ca publice adăpători pentru poftele publice ?

Atunci s-ar fi zidit între noi tăcerea, și nimic n-aș mai fi putut să știu.

M-am silit (cine poate înțelege forțarea supraumană ?), m-am biruit să surîd și să par înveselit foarte de această nouă viclenie a somnului, proxenet cu ingenioase și spurcate ademeniri :

— Așadar, și el ?... Tîlharul ! Moșneag de șaptezeci de ani și mort de treizeci, și încă tot nu-și găsește astîmpăr !... Și nici n-a cugetat măcar ce nelegiuire săvîrșește !... Cu o nepoată !... Nici nu erai născută cînd murea el !

— Imaginează-ți ! se miră Cordelia.

Pe urmă, după o pauză, cu ochii plecați, dezmierdîndu-și cu palmele stofa de lînă moale, pe genunchi :

— În orice caz, dacă a fost într-adevăr așa în viață cum mi-a apărut, înțeleg acum toate femeile care alergau după el, peste nouă munți !

Domnilor, din dimineaţa aceasta, existenţa noastră în văgăuna sălbatică şi pustie de munte a luat ritm halucinant.

Am dat pădurarul afară. L-am alungat cu lovituri de baston cînd a început să se jăluie. I-am găsit nu ştiu ce vină inexistentă, de necredinţă şi de hoţie.

Într-o tresărire a cugetului, mi-am dat seamă de un adevăr simplu, care stătea lîngă mine, şi nu-l aflasem. Anume, că lumea aceea perfidă şi mîrşavă a somnului mi-o smulgea pe Cordelia, fiindcă îi dădea ceea ce nu ştiusem să-i dau eu. O iubisem pînă acum rece, stăpînit, cu o nevoie de a o avea absorbită în mine, cu toată fiinţa ei sufletească : gînd, voinţă etc. Îmbrăţişările noastre erau scurte şi aproape caste. Am dispreţuit şi mi-am dominat întotdeauna animalul din mine. Josnicia poftelor satisfăcute cu scrîşnet de dinţi sau cu savantă artă a iubirii mi s-a părut întotdeauna nedemnă de omul ieşit din animalitate. M-am gîndit întotdeauna, domnilor, că nu există spectacol mai hîd şi mai dezgustător decît acel pe care l-ar oferi ochilor tăi reci, de privitor, încleştarea bestială a doi oameni în ceea ce, fără pudoare, a fost numit spasmul suprem.

Domnilor, o asemenea bestie, lubrică şi brutală, am devenit eu.

Sărutul meu fu muşcătură de cîine, îmbrăţişările mele, dureroase ; cu o posomorîtă înverşunare, căutam să alung din carnea Cordeliei amintirea tuturor săruturilor şi dezmierdărilor ireale din somn, să şterg toate urmele invizibile şi să epuizez toată înfiorarea simţurilor numai pentru mine.

Am căzut, domnilor, pînă aci.

Cordelia luneca din braţele mele cu ochii stinşi şi cu mîinile moarte, cu fruntea atîrnînd greu şi cu buzele strivite : pasivă, neînţelegînd, şi umilită de gemătul meu triumfal !

Atunci am observat întîia oară, apărînd sub bărbia rotundă, coborînd spre gît, vinişoara albastră, ca semnul abia vizibil al fiinţei ei perisabile şi coruptibile.

Ce-au fost nopţile şi zilele noastre e dureros şi nevrednic să spun.

Închişi în casa de munte, eram doi duşmani, pîndindu-ne. Cordelia, înfricoşată de lacoma mea îmbrăţişare, tresărind de cîte ori îmi simţea paşii apropiindu-se, ridi-

cînd ochi rugători, apărîndu-şi gura şi sînii cu palmele mici ; eu, cerîndu-mi prada cu smuncitură de stăpîn. O trezeam din somn. O căutam prin întuneric. Ha-ha ! De astă dată nu mă mai temeam nici de somn, nici de lumea aceea invizibilă, perfidă şi respingătoare, care crezuse că are să mi-o fure, să mi-o smulgă şi să o prostitueze, cum face, domnilor, cu toate femeile şi iubitele, şi copilele voastre.

N-am luat seamă la rotaţia anotimpurilor.

Închişi între patru pereţi, trăiam numai pentru aceasta ; lupta între mine şi nălucirile somnului era pe viaţă şi pe moarte, nu îngăduia răgaz, nu trebuia să mă distreze nimic, să-mi scape nimic, acum cînd se apropia victoria definitivă. Şi într-adevăr, surîsul extatic, scîncetul din somnul Cordeliei nu mai aveau cînd, nu mai aveau cum să apară.

Cîteodată aţipea cu o carte pe genunchi, împutinată la trup şi palidă, rezemată de spătarul fotoliului.

Obrazul era ostenit şi trist, buzele albe, vinişoara albastră a gîtului se desena neliniştitoare, ca un semn al morţii într-un fruct gata să se desprindă. O spionam. Nu trebuia să se lase somnului, ademenirilor lui perfide. Mă apropiam. Şi acum, scîncetul, scîncetul din somn, era numai pentru mine.

A durat aceasta, cît ?

Se puteau număra zilele după vraful cărţilor cetite de Cordelia. Căci nu ne mai vorbeam nimic. Nu mai aveam ce ne spune. Tăcerea tencuise zid între noi. Iar ceasurile treceau, în fîşîiala monotonă a foilor întoarse.

Domnilor, ajung la sfîrşit. Vă rog să luaţi aminte la un sfat. După somn, să ştiţi că al doilea duşman al vostru sînt cărţile. În ele, femeia cea mai castă găseşte îndestul venin lasciv ca să schimbe realitatea prezentă, onestă şi tangibilă pe o lume de ficţiuni absurde, unde totul este permis şi totul mincinos idealizat.

Am înţeles-o aceasta cînd am ştiut că somnul Cordeliei, atît de puţin şi de întrerupt cum era, se popula îndată cu eroii romanelor, animaţi şi reîncarnaţi.

V-aţi putut oare închipui şi aceasta ?

Personagiile acelea de mucava, fără suflet şi fără consistenţă, luînd trup în somn, purtînd femeia în peisagii de o complezenţă complice ; insule tropicale, parcuri romantice, păduri virgine, ţărmuri de mare, lacuri scăldate

de lumina lunară, castele oglindite din maluri stîncoase ; eroi în armuri grele sau în costume napoleoniene, în haine de sport şi în mantii de rajah ; tot ce imaginaţia literatorilor din toate veacurile şi din toate naţiile au născocit convenţional şi mincinos, apărînd în somn, în vis, apropiindu-se cu paşi vicleni, cu ademenitoarea şi fătarnica lor retorică, invitînd la un pas de menuet ori la o promenadă în parcul cu lună, ca să sfîrşească întotdeauna răsturnînd femeia pe o bancă, pe un divan, pe o pajişte, să le soarbă viaţa lor caldă şi să le pîngărească buzele cu gura lor neînsufleţită, care n-a trăit, n-a grăit, n-a suferit niciodată aievea, şi totuşi, în nevăzut, îşi are fiinţă.

Această lume de fantome inanimate invadase acum în somnul Cordeliei, probabil ca s-o consoleze de prezenţa mea unică şi monotonă.

Fiindcă eram brutal, ei ştiau să se apropie cu dezmierdări mieroase.

Fiindcă eram mut, cu dinţii încleştaţi, ei ştiau să îndruge graţioase madrigaluri.

Fiindcă zile şi zile de chinuire îmi albiseră tîmplele şi îmi adînciseră în văgăunele orbitelor ochii sticloşi, ei apăreau de o tinereţe scandaloasă, zvelţi şi elastici ca pajii, puternici ca gladiatorii şi ageri ca vînătorii de antilope.

Fiindcă renunţasem la tot, fiindcă eram acum un strigoi al omului care-aş fi putut să fiu, al omului providenţial poate şi unic, aşa cum avusesem drept să fiu, ei erau prinţi cu gesturi suverane, genii cuprinzînd în tidva lor universul, artişti concurînd creaţia.

Eu rămîneam soţul, eternul soţ, cutreierînd încăperile ca o fiară în cuşcă, pîndind clipa să mă reped şi să strivesc pe buzele Cordeliei sărutarea lor, să înăbuş răsuflarea lor, să alung amintirea lor, să lupt cu spectrele lor.

Se pot spune ? Se pot înţelege acestea ? Puteai găsi alt sfîrşit decît cel care-a fost ? De care mă apropiam cu fatalitatea care conduce imuabila geometrie a aştrilor ?

Domnilor, totul s-a întîmplat într-o seară cu cer încărcat, după o zi fierbinte, cu muşte lipicioase şi cu văzduhul greu de furtuna care nu îşi găsea dezlănţuire.

Lipisem fruntea de fereastră. Priveam norii vineţi, chinuindu-se să se ridice peste creasta munţilor şi căzînd îndărăt. Prin spărturile lor, cerul era albastru şi adînc, ireal.

Chemarea, presimțirea unei lumi de dincolo, unde totul e simplu și clar. Un vînt cutreiera un timp, urla în vîrful aspru al brazilor, astupa ostroavele limpezi ale cerului cu nori opaci, cădea brusc și deodată era o neclintire și o tăcere de panică, într-un sumbru început de întunecare.

Străbăteau sunete foarte de departe, în alte văi, după alți munți, cu fulgere nevăzute. Și iar se dezlănțuia vîntul, și iar se oprea brusc, în încremenire.

Tortura aceasta a naturii neputincioase răspundea în mine cu o durere aproape fizică.

O înțelegeam și participam la ea.

Domnilor, nu surîdeți ! Ceea ce spun este exact : înțelegeam și participam la această chinuire a forțelor uriașe, paralizate de alte puteri dușmane, nevăzute, luptînd surd cu zvîcniri, cu zvîrcoliri și cu pauze, ca să-și găsească eliberare. O furtună care nu se poate dezlănțui, stearpă, legată de blestemul vracilor, e,ca orice act, orice faptă, orice viață, nerealizată. Pregătită, anunțată, făgăduită, dar nerealizată. Cum n-aș fi partîcipat dureros la acest eșec al forțelor zădărnicite de-un duh al înfrîngerilor, fatal ?

Mîna rămăsese rezemată de pragul ferestrei, unde se afla vraful ziarelor nedesfăcute : de mult nu-mi mai deșteptau nici un interes. Ochii mi-au căzut mașinal pe un titlu gros, peste care apăsa palma. Am ferit-o, să-l cuprind întreg : *Declarațiile d-lui ministru Carol Stănoiu...*

M-am întors spre Cordelia, cu un început de exclamație compătimitoare :

— Tot nu s-a mai sfîrșit cu imbecilul acesta ! !...

Cordelia dormea, cu ceafa rezemată în spătarul fotoliului, cu cartea pe genunchi, cu gîtul dezvelit arătînd vinișoara albastră, cu o mînă strîngînd sînul și cu buzele palide, întredeschise. Biată figură, ostenită și tristă, umbră din ceea ce a fost !

Am vrut, cu alt suflet, să mă apropii ușor, cu alt suflet, să o dezmierd, să o trezesc din somnul perfid ; domnilor, vă jur că în clipa aceea mi-au năvălit deodată în gînd cuvinte rare și încă nespuse, în care să mărturisesc toată chinuirea noastră, să-i destăinui tot, să căutăm împreună unde ne stă vindecarea, de unde ne va veni eliberarea.

M-am apropiat în vîrful pașilor, am întins amîndouă mîinile să o cuprind, și mi-a răspuns scîncetul, surîsul cel rău și desfrînat, descărnînd hîd buzele uscate.

Mîinile erau acolo, aproape de obrajii vestejiți, pe care voiseám să-i dezmierd.

Au coborît...

Au coborît mîinele la gît, și mîinele au strîns. Mult. Nesfîrșit de îndelung.

Pînă cînd vinișoara albastră de sub bărbie, prelungită spre rotundul gîtului, s-a învinețit, să plesnească.

Aceasta e tot.

Am ucis visul ! Am suprimat somnul !

Eu am fost cel mai tare !

Totuși, ceva n-am să știu niciodată. *Cine, cine* a mai fost cel din urmă, din ultimul somn al Cordeliei ? David ? Isaia ? Solomon ? Pilat din Pont sau Iov, sau Fiul risipitor, sau Lazăr înviat din morți ? Cine, dintr-o mie de clienți prea notorii ai raiului sau infernului, din *Vechiul* și *Noul testament ?*

Căci cartea de pe genunchi era *Biblia*, singura ei lectură îngăduită, de luni.

PĂIANJENUL NEGRU

Cu lumînarea apropiată în faţa oglinzii, Henric al IV-lea îşi cerceta amănunţit, pentru a zecea oară poate, cutele din jurul ochilor.

Sticla cu valuri vinete şi cu argintul pe dedesupt mîncat de umezeală răsfrîngea o figură pe care n-o recunoştea. Zadarnic se ridica în vîrful picioarelor, se pleca într-o parte, căutînd un colţ de unde oglinda să nu-i arate chipul prea oval sau fruntea prea turtită, aşa cum se văd feţii monstruoşi din borcanele muzeelor.

Dincolo de luciul aburit, ca dintr-o lume stranie a spectrelor, răspundea fiecărei mişcări, subt şfichiul pălpîit al lumînării, un cap plumburiu, cu ochi reci, de mort. Gulerul de dantelă, obosit de îndelungi peregrinări, se boţise şi atîrna veşted. Încercă încă o dată să-l ridice subt bărbie, dar floarea de aţă croşetată căzu moale pe umerii de catifea.

Uşa cabinei se deschise, şi cineva strigă, trecînd mai departe :

— A venit şi prefectul. Începem !

Zbîrnîi un clopoţel. Sună un lemn bocănit în duşumea. Una, două, trei !... Numărase în gînd fără să vrea, din obicei, repetînd în închipuire desfăşurarea actului pe scenă.

Acum s-a ridicat cortina.

Mademoiselle de Mercoeur se aşează pe banca de piatră, supt ulmul rotat, împingîndu-şi cu pantoful alb coada grea a rochiei. Bassompierre îi vorbeşte, cu un deget înfipt în cingătoarea vişinie de piele.

Henric al IV-lea întoarse spatele oglinzii şi se trînti, ferindu-şi spada, pe canapeaua care scrîşni din încheieturi.

Nu intra decît la sfîrşitul actului.

Un cleşte dureros îi strîngea tîmplele. Cîteva minute de nemişcare, şi piramidonul avea să-l liniştească, poate. Şi încercă să nu gîndească nimic.

Dar alături, dincolo de peretele subţire, se auzeau „fetele" chicotind. Un glas de bariton necunoscut rosti, fără îndoială, o glumă, căci rîsetele izbucniră ca o tavă de pahare răsturnate. Apoi se auzi bîzîitul unui pulverizator, capacele cutiilor de pudră aruncate pe masă, un şuvoi de apă. Uşile se trîntiră, şi paşii se depărtară pe culoar. Se făcu, deplin, linişte. Coborîseră toţi.

Se auzea surd şi adormitor, aproape făcînd parte din tăcere, numai clipotitul ploii în fereastră.

Henric al IV-lea îşi destinse dureros încheieturile. Liniştea îl odihnea. Tîmplele se răcoreau ca subt degete magnetice. Sorbi tăcerea. Un şoarece, amăgit de nemişcare, scoase capul cenuşiu deasupra dulapului, privi mirat cu mărgelele negre ale ochilor, lunecă repede ; jucărie pe sfoară, se mistui în ungher. Rămase iar singur, şi deodată, singurătatea iar îl înfioră. Asta se întîmplă tot mai des. O căuta, această singurătate, şi pe urmă îl neliniştea. Niciodată nu-l apăsase însă ca într-acel orăşel lăturalnic, unde de-o săptămînă nu se mai potolise cea dintîi ploaie deznădăjduită de toamnă.

Henric IV aruncă ţigarea stinsă. Îi lăsase gust de cenuşă în gură. Sări în picioare, şi-un tel destins zbîrnîi : strună de instrument dezacordat. Îşi tipări hainele cu podul palmelor. Se mai privi încă o dată în oglinda ostilă.

Din lumea de dincolo îl ţintui, indiferent, un om cu obrajii necunoscuţi, cu ochii gelatinoşi şi cu barba postişă.

Apropie obrazul mai tare de sticlă şi se privi sever, în fundul ochilor. Omul de dincolo îl înfruntă, atent, cu nepăsarea neliniştitoare din lumea lui de umbre.

Simţi o bătaie de inimă, ca şi cum omul acela exista cu adevărat, îl pătrundea prin ochi în cuget şi, neîndurat, îl osîndea.

Atunci, Henric IV se trase un pas înapoi, îi dădu cu tifla şi, salutînd larg cu pălăria care-şi tremură pana albă, ieşi din cabină. Nu rîse la această scenă, de nimeni văzută, decît arcul telului de divan, încă o dată tresărit.

Coborî între culise. Pompierul îi făcu loc cu admiraţie plină de respect. Mărioara, „a treia damă de Curte", îi şopti :

— Nene Haralamb, întinereşti ! Eşti, eşti...

Şi nu găsi cuvîntul plin de încîntare care să-l zugrăvească atît de falnic cum este.

Henric IV îndepărtă linguşirea cu un gest suveran al degetelor înmănuşate. Rezemat de o ladă cu scînduri aspre, asculta acum monologul lui Ravaillac.

O suflare de vînt tremură frunzele de pînză ale decorului. Cineva strigă pe culoar ascuţit :

— Uşa ! N-auzi, domnule ? Uşa !...

„A treia damă de Curte" îşi acoperi cu degetele gîtul dezvelit. Tuşi sec, şi un val de roşeaţă îi îmbujoră, subt fard, obrajii.

Henri IV gîndi la flacoanele cu medicamente, la plămînul scuipat în batistă, la dimineţile cînd fetişoara aceasta cu ochii măriţi de febră tremură subt plapomele sleite ale hotelurilor, şi atunci, el aleargă, generos, să-i aducă un doctor. Încă un an, doi cel mult, spuseseră toţi. Şi pe urmă... Pe urmă ? Cum mai pot rîde şi glumi oare oamenii osînditi ?

Dar Ravaillac, pe scenă, îi jura tocmai moartea lui, cu mîna pe crucea de pe mînerul pumnalului ucigaş.

Regizorul clipi un semn.

Henric IV îşi umflă pieptul şi, încleştînd spada scurtă, intră în scenă cu paşi grandioşi, cutremurînd elastic podiul de scînduri.

Cineva aplaudă în fundul sălii. Nenea Haralamb avea ţinută dramatică şi cucerea întotdeauna băncile din urmă, ale poporului.

Cuceri de astă dată şi rîndurile din scaunele apropiate, din faţă de tot, văzute în întunericul livid ca printr-o sticlă opacă de acvarium. Biciuit de aplauzele unui singuratic, din versurile lungite, de melodramă, gemu suspine care-au înfiorat inimile simple ale tîrgoveţilor, cu viaţa petrecută între cafenea şi coşniţa pieţii, între cearta cu bucătăreasa şi lectura *Universului*.

Tot ce era romantism zaharos şi naiv, comprimat de cotidian, uitat din lectura vagă a adolescenţei, tresări la peripeţiile acestor suferinţi închipuite. Imaginaţia extravagantă a autorului îl puse pe nenea Haralamb să deplîngă singurătatea, lipsa celei din urmă femei iubite, anii care trec, izgonirile şi tristeţea morţii, şi poate gîndurile de adineaori, din faţa oglinzii cu luciul umed, poate singurătatea care, într-adevăr, îl deznădăjduise o săptămînă, poate

posomorala pustie a acestui tîrg ploios ori poate numai setea profesională de aplauze, aţîţată, îl făcură grandiloc-vent, peste dozajul din fiecare seară şi peste nivelul ca-marazilor de scenă.

Ultimele versuri le declamă aproape de rampă, în-doind să plesnească vîrful de oţel al spadei, cu o patetică desperare, ca pe estrada celui dintîi examen de conservator.

Sala îşi tropăi entuziasmul. O floare pornită dintr-o lojă descrise un arc aerian şi-i căzu la picioare.

După acest semnal plouară altele : o avalanşă. Femeile îşi smulseră violetele de la sîn. „Conspiratorii" şi „damele de Curte" priviră uimiţi această a doua miraculoasă în-tinerire a lui nenea Haralamb. Pompierul, cu ochii uzi, îşi apăsă casca de alamă pe creştet şi suflă zgomotos nasul într-o batistă de cazarmă cu matricolă neagră, mare, de cerneală chimică.

Iar după ce cortina căzu definitiv, „a treia damă de Curte" i se agăţă de gît şi-i sărută des-des obrajii, pe care fardul buzelor puse garoafe rotunde şi roşii.

Prin haina de catifea, Henric IV îi simţi inima bătînd zvîcnit, neregulat şi slab, ca inima unei hulubiţe prinse în pumn.

O prinse binişor cu mîna :

— Ce sînt prostiile astea... fetiţo ?

După ultimul act, cu gulerul pardesiului ridicat, do-sind florile culese de maşinist, ieşi în stradă cel din urmă.

Uşile se închideau pe sălile întunecate. Piaţa se golise. Becurile aruncau peste bălţi o lumină vînătă şi atît de tristă ! Dar ploaia încetase. Pe cerul spălat, stelele străluceau clare. Vîntul smulgea castanilor cele dintîi frunze. Aerul era primenit, umed, sonor.

În faţa singurei cafenele-restaurant, un automobil cu şoferul adormit într-o blană trasă peste cap aştepta.

Luminate în fâşia de raze a farurilor, aşternută pe asfalt, cîteva coji de portocală spălate de apă îi evocară ţinuturi toride, plaje încinse de soare cu nisip aurit, grădini de năramzi. Un an petrecut demult acolo : Sicilia ; pieţe cu lumină multă, cu lărmuială sonoră de oameni ; la fîntîni cu havuzuri de marmoră, femei cu amfore pe umeri, ca în gravurile antice... Tot el fusese acela, făcîndu-şi loc cu coatele prin mulţime, cu pălăria uriaşă de pai împletit

trasă strengărește, artistic, brigand, pe ochi ?

Deprins să-și gîndească în amintiri de rol, fredonă în minte :

„Cunoști tu țara unde-nfloresc lămîii ?"

Haralamb Tărcuș — pe afiș Haro Ditarca — șovăi în fața ușei. Prin perdeaua subțire, profilați în umbre chinezești, se vedeau înlăuntru ceilalți, așezați la masă cu necunoscuți.

Știa ce-l așteaptă.

Sticlele golite, anecdotele purtate din oraș în oraș, cîntecele lăutarilor, aceleași dintotdeauna. Îi era rușine și de florile pe care-ar fi vrut să le ascundă. Foamea îl birui însă. Se îndreptă în silă, ca un cal de povară întinzînd de bunăvoie, din lașitate, gîtul la ham.

Dar cineva îi strigă numele, și se întoarse, cu degetele încă pe mînerul ușei.

Un necunoscut alerga gîfîind, cu pardesiul fluturînd descheiat. Era cu pălăria dată pe ceafă, cu un obraz înveselit și larg, de lună plină, în bătaia luminii din fereastră, figură pe care nu și-o amintea s-o fi văzut undeva, vreodată.

Necunoscutul desfăcu brațele frățește :

— Ei, bată-te... Tu, Tărcuș ? Ei, bată-te ! Îmi spuneam eu...

Încleștînd brațele, îl strînse, tovarăș de mult pierdut.

Haralamb Tărcuș își șopti în gînd :

„Pierdutul fiu întors e, și cel mai gras vițel
În cinstea lui tăia-vom, și vinul cel mai tare..."

Încercă să pară bucuros, să descopere un nume acestui îmbucurat prieten, dar necunoscutul înțelese și lăsă să-i cadă mîinile întristat.

— Nu mă recunoști ?... Mișu. Mișu Vulpescu, de la „Cantemir"... ! Ei, bată-te... Zi, mă uitași ?

Își amintea, în sfîrșit. Cum să-l uite ? Se uită anii aceia ?

Mișu Vulpescu îi prinse brațul și-l tîrî autoritar :

— Nu aici ! Am eu o odăiță liniștită și un vin... Un vin, Haralamb dragă ! Am jidanul meu... Ei, bată-te, și zi, tu ! Haralamb, tu ! Henric al patrulea... Asta-i nostimă ! O strîngeai pe aia, *mam'selle* de Mercoeur ! Spune drept, hoțule ! Trebuie să fie o bucățică...

Fostul camarad de la „Cantemir" făcu pehlivan cu ochiul, răsucindu-şi mustaţa stufoasă, roşcovană şi dezgustătoare.

Haralamb Tărcuş clătină din cap fără să răspundă. Prietenul n-avea decît să înţeleagă şi să creadă orice. Nu-i putea spune că, pentru dînsul, acest capitol e de mult încheiat, ca, de altfel, atîtea capitole, mai toate.

Un timp au mers tăcuţi.

Actorul măsura cu coada ochiului dimensiunile rotunde ale prietenului, abdomenul bine hrănit, obrazul grăsun şi mulţumit de sine. Ce îndeletnicire o fi avînd ? Cum pot fi unii oameni atît de vulgari ?

Haro Ditarca recită în gînd, păşind peste bălţile negre :

„E suvenirul oare ce mă-ntristează, conte ?
Copilăria noastră, castelul şi grădina ?..."

Ajunseră. Circiuma era dosnică. Cu obloanele verzi, ermetic ferecate. Prietenul bătu un semnal dinainte orînduit. Scrîşni îndată un zăvor înlăuntru : deschise îndată un ovrei cu un ochi scurs, cu vesta de şiac.

După graba bucuroasă cu care îi primi, făcînd plocoane şi frecîndu-şi mîinile, după odăiţa „specială" unde-i pofti, se înţelegea că Mişu Vulpescu avea acolo o deosebită preţuire de client vechi şi important.

În faţa păhărelelor de vin, dezmorţit, Mişu Vulpescu îi povesti cum l-a descoperit.

— Bănuiam de ieri, cînd ai jucat pe Othelo ! Te-am căutat, şi mi-a spus unul deşirat, de făcea pe Marchizul de Montmorency, mi-a spus el că Haro Ditarca-i Tărcuş !... Ce bucurie, bată-te !... Eu te-am aplaudat întîi, cînd ai ieşit pe scenă... Strașnic succes !... Ţi-a aruncat flori pînă şi nevasta prefectului, Iliasca ; şi mă băiatule, mă, toată lumea ştie cît de mofturoasă e coana Beatris !...

Haralamb Tărcuş simţi că roşeşte de admiraţia greoaie a prietenului. Îşi făcu de lucru, privind cuţitul în tăiuş.

Schimbă vorba :

— Şi tu ?... Cum de-ai ajuns aci ?... Sînt, să vedem, sînt treizeci de ani de cînd nu mai ştim nimic unul de altul.

Prietenul scoase o batistă, o despături, o trecu pe frunte şi pe ceafa brobonită de sudoare, o împături la loc şi o puse în buzunarul de la piept, cu un colţ afară.

Părea că se sfieşte să-şi spovedească o stare mult mai prejos de aşteptările fostului camarad.

— Eu, dragul meu... Dar ce te poate interesa ?... Sînt un om liniştit. Pe noi ne înghite provincia... Ia, un biet funcţionar ! Grefier al tribunalului : o mizerie ! Mai am doi ani şi scap la pensie. O căsuţă cu livadă, nevastă gospodină, copiii la casele lor, un ginere avocat... De trei ani am pus mîna pe-o viişoară pe rod ; acolo mă retrag cînd scap, îngrijesc de altoi : am plantat două hectare... Cum vezi, ticăloşie ! Cîte-un păhărel de vin, cu de-ai noştri. Este un armean, Agop, de toată nostimada... Trebuie să-l cunoşti ! Cînd îl ia apa, trage cu revolverul în piaţă la miezul nopţii şi zice c-are să răzbune toată măcelurile de la Erzerum... Pe urmă, plînge... I-a fugit o fată acum cinci ani c-un transformist, a lăsat-o, şi acum cîntă la un cabaret la Galaţi... Iată tot ce facem ! Noi nu sîntem artişti. Noi nu ştim ce-s aplauzele şi florile !...

Haralamb Tărcuş împinse vinovat florile sub şervet.

Admiraţia şi pizma prietenului sunau ca o răutăcioasă glumă de om sătul pe socoteala flămîndului ; căută cu atenţie încordată urma unei subtile ironii. Dar pe obrazul rotofei al lui Mişu Vulpescu nu se lămurea decît cea mai nevinovată şi absolută bucurie.

Gîndi cît de mincinoasă e această admiraţie pentru golul lui dimprejur, pentru tristeţea turneelor fără nici un sfîrşit, pentru nimicnicia în care îşi tîrîie rolurile din trupă în trupă şi din tîrg în tîrg. Sorbi două pahare, unul după altul, pe nerăsuflate. Îşi aminti fără voie :

„Vai, bietul Yorik !
L-am cunoscut, Horatio... Aceste vise moarte"...

Ovreiul se strecură în vîrful picioarelor, schimbă gheaţa în bateria verde, aduse farfurii curate, friptura şi întrebă tărăgănit :

— Poate trebi ca să trimetim, dacî puftiţi, după Năiţă ?...

Înţelese că Năiţă e vreun ţigan cu vioara şi rugă din ochi prietenul să renunţe :

— Stăm între noi. Mai bine !... Povestim.

Aveau multe de povestit. Mai întîi, întîmplări uitate de şcoală. Greva de la matematici, scandalul de la ora lui Hulubei, cînd i-a dat afară pe o săptămînă... Pe urmă, colegii. Cine ar fi crezut că Brînzeu, feciorul popei de la Vovidenia, are să ajungă de trei ori milionar ? Şi Stroescu, care se ţinea numai de giumbuşlucuri, să se împuşte din

dragoste ?... Şi, mai ales, secătura aia de Toroceanu s-ajungă ministru, auzi, domnule ? Ministru...

Mişu Vulpescu se indignase de-a binelea şi, ca să-şi potolească această cumplită supărare, strigă să schimbe bateriile şi să aducă „Cotnar".

Se desfăcu la vestă, întinse picioarele răşchirate sub masă, şi Tărcuş se trezi recitînd în gînd :

„Aşa sta Pirus, ca un zugrăvit tiran !"

Era bun vinul ovreiului. Strecura în vine o aromeală călduţă, învăluia sufletele într-o bucurie fără pricină : amintirile veniră înduioşate, şi totul părea simplu şi cît nu se poate mai fericit.

Prietenul fu cuprins de suveniruri. Ridică paharul în zarea luminii, admiră culoarea limpede a vinului în cleştarul brumat, sorbi încetişor, ca să savureze aroma, şi se înduioşă :

— Nu ştiu !... Cînd erai în şcoală, ai declamat odată ceva foarte frumos, la o serbare... Ceva trist, care mi-a rămas în minte... Mai ştii tu ? Făcusem repetiţia în teatrul nostru din hambarul lui Mănciulescu... Te-a sărutat pe frunte Medrea, de română, şi maică-ta a plîns. Ţin minte, începea :

„Lîngă icoană, în umbra cea neagră,
Păianjenul negru o pradă pîndeşte,
Şi pînza o strînge cu aprigu-i cleşte,
Dar aripa nu e... Dar aripa nu e..."

Atît îmi amintesc. I-am povestit şi nevestei de multe ori... A căutat şi fata cea mai mică, Victoria, în cărţile ei... Se vede că e ceva foarte vechi, nu se mai găseşte.

Haralamb Tărcuş zîmbi îngîndurat trecutului încălzit de subt cenuşă şi încercă să-şi amintească şi el :

— „Dar aripa nu e...", „Dar aripa moartă...", nu asta ! „Dar aripa nu e..."

Nu, mai departe nu-şi amintea ! Vedea cartea de lectură cu colţul foilor îndoite, păianjenul desenat în mijlocul pînzei geometric ţesută, revedea pe cealaltă pagină portretul lui Vlad Ţepeş cu egreta albă la căciulă, titlul lecţiei de intuiţie : *Fierul, fonta şi oţelul,* dar versurile mai departe nu şi le putea aminti. Îi revenea în minte — o ! cît de departe şi cît de umbrit — ziua aceea cînd pe estrada de scînduri, în uniforma nouă, a rostit poezia... Îşi aminteşte cum a îmbrăcat uniforma adusă de la croitor.

Îl strîngea gulerul. Maică-sa i-a schimbat sponcile. I-a turnat apă de colonie pe batistă, din sticla din garderob. Cînd s-a urcat pe trepte, roşu şi tremurînd, lumea din sală se vedea printr-o pîlpîire ca de lacrimă, aşa cum se vede strada privită peste cazanele cu smoală cînd fierb, într-un tremur, ca apa morţilor în iulie. Îi era frică să nu piardă şirul, să nu se încurce... Şi cum a prins însufleţire, cînd în faţă a dat ochii cu domnul Medrea, care-l îmbărbăta, bun şi zîmbitor, cu privirea !... Cum l-a strîns maică-sa, pe urmă, la pieptul ei slab în haina neagră, după ce-a sfîrşit în aplauzele şi tropotul sălii !... Tot el fusese acela ? Copilul cu glasul tremurat, în uniforma cu mînecile prea lungi... Şi bucurie, cînd a mai avut el alta, aşa neţermurită, să-i rupă inima, ca în ziua aceea, cînd a început pierzania lui ?

Haro Ditarca nu mai rosti nici un cuvînt, de teamă să nu-i tremure glasul.

Întîlnirea sfîrşi trist. Amîndoi răscoliseră în morminte. Amintirea îi scutură cu un rece fior.

Se măsurau pe furiş, spionîndu-şi pe feţe pustiirea anilor. Tărcuş invidia sănătatea celuilalt, hainele calde, respectul cîrciumarului ; îl urî pentru mulţumirea de sine, ascunsă cu făţărnicie. Îl mîngîie însă de îndată, profesional, amintirea unui vers de rol :

„Era stupid burghezul, şi portul său, vulgar !..."

Se despărţiră cu o strîngere moale de mînă. Vinul îşi obosise toată bucuria de odineaori ; nu mai duceau fiecare cu dînşii decît un pumn rece de scrum...

Singur, în mijlocul străzii, nu-l ademenea camera de hotel. Scoase pălăria să-şi răcorească fruntea. Ridică ochii. O stea căzu de pe cer, aproape de tot : s-ar fi părut că e destul să meargă pînă la marginea oraşului s-o găsească nestinsă, undeva, într-o grădină, pitită în iarba plouată, ca un licurici.

Trecu lenevos un gardist, salutîndu-l.

Haralamb Tărcuş se hotărî. Grăbi pasul spre localul de noapte, unde se aflau ceilalţi. Îi era teamă acum să nu fi plecat cumva. Orice era mai binecuvîntat decît patul cu aşternutul umed, vînăt, vîscos, ca toate aşternuturile în care doarme de ani şi de ani.

Cînd deschise uşa, toată masa urlă de entuziasm alcoolic. Cristodorescu, primul amorez, se clătină pe două picioare cu paharul în mînă şi-l sărută lipicios :

— Eşti un bibic, nene Haralamb... Cel mai veritabil 'mbibic !

Şi, către chelner :

— Ce stai, melchisedecule ? ! Un pa'ar pentru ne'ea 'Aralamb... Şi rîneşte îmasa, embecilule ! S'teţi toţi 'işte 'mbecili, veritabili embecili...

Dorina, „a treia damă de Curte", făcu prezentările Un locotenent, sunîndu-şi tocurile, frînt de mijloc, un domn bărbos, doi tineri, un copilandru, poliţaiul !...

Chelnerul schimbă faţa de masă. Haralamb Tărcuş deşertă cu sete păharul dintăi şi numai după aceea privi împrejur. Toate mesele strînse, scaunele cu picioarele în sus, becurile în fund stinse, un picolo dormind cu braţul îndoit pe biliard.

Dar masa lor umplea de larmă şi de fum întreaga sală, cît era de vastă. La urechea primului amorez, lăutarii zbierau cît îi ţinea gura.

Cristodorescu, cu ochii lăcrimoşi de fericire, suspina după fiecare refren :

— Aşa, melchisedecule !... Bea un pa'ar de vin, 'mbecilule... 'Ne Haralamb, 'ntă imbecilii ca 'ştè semizei ! Pa'ol ! 'Eritabili semizei...

Haralamb Tărcuş dădu din cap, semn de aprobare : „de acord, cîntă imbecilii ca nişte veritabili semizei". Altfel, contrazis, Cristodorescu era în stare să spargă un pahar : „Pa'ol, un pa'ar !", primul dintr-o adevărată cascadă de pahare, după cum îi era năravul întru epatarea „embecililor" de provinciali.

Între domnul bărbos şi locotenent, Dorina, cu obrajii aprinşi, cu ochii măriţi de cearcăne şi cu şuviţe de păr scăpate din ace, asculta pe gînduri cuvintele spuse încet : fără îndoială, invitări insolente, fiindcă ea roşea şi ameninţa că pleacă. Locotenentul îşi netezea cărarea cu latul palmei, se privea vorbind în oglinda din faţă, apoi se pleca iar la ureche, fără să-şi ia ochii de la oglindă, să rostească altceva, tot atît de necuviincios. Femeia răsucea nervos lanţul poşetei. Fără nevoia să audă cuvintele, Tărcuş le ghicea, şi întoarse capul scandalizat. Cît mai fumează ! Şi cum poate asculta oare toate neghiobiile ? De ce nu pleacă

să se culce ? Mîine iar o să cheme doctorul... Şi cum o mai soarbe din ochi imbecilul ăsta, abia ieşit din găoace !

Într-adevăr, din celălalt capăt al mesei, copilandrul privea în extaz, şi de cîte ori privirea lui se încrucişa cu privirea femeii, genele lungi îi palpitau ; şi atîta emoţie sta scrisă atunci în pupile, că nu mai avea nevoie de cuvinte s-o spună. Avea pielita obrazului străvezie şi femenină, buzele cărnoase, fularul înnodat cu cochetăria în care se ghicea mîna drăgăstoasă a unei mame.

Desigur, i-a legat aseară funta înaintea oglinzii de la şifonieră, i-a stropit colonie pe batistă, l-a ameninţat cu degetul să nu vină tîrziu acasă, că-i ia cheia, şi acum se întoarce spre ziuă, în vîrful degetelor, dezmierdînd cîinele din curte să nu latre, pipăind pereţii coridorului, cu carnea aprinsă de dorinţa unei femei, unei... Imbecilul !

Haralamb Tărcuş se răsuci cu spatele şi întinse cordial paharul, să ciocnească cu cei doi domni de alături. Amîndoi însă atinseră paharul fără să bea şi nu-l luară în seamă. Unul îşi şterse ochelarii, privi în gol, prinse din gol, ca o muscă din zbor, firul conversaţiei întrerupt de Haro Ditarca.

— Nu !... continuă vorba începută, Hamlet dovedeşte că orice dramă de inteligenţă n-are dezlegare ! Shakespeare n-a vrut să facă din prinţul Danemarcei, ca Sofocle din Orest, un instrument de justiţie. L-a interesat omul, nu misiunea cu care a fost însărcinat de un spectru. Pentru mine, monşer, Hamlet înseamnă biruinţa spiritului asupra materiei, a imaginaţiei asupra realităţii. „Văd pe tatăl meu ?» «Unde, monseniore ?» «În ochiul gîndirii mele...»“ Excesul de cugetare trebuia, fatal, să-l împiedice a împinge pînă la capăt actul. Pentru a acţiona, e nevoie să crezi în eficacitatea actului ! Hamlet se întreabă, şovăie, fiindcă vede prea limpede şi prea mult deodată... Există un moment matematic pentru orice act ; dacă a trecut, totul se dizolvă în inutil. Dorinţa de perfecţie îl sileşte pe Hamlet să amîne un gest pe care la sfîrşit nu-l împlineşte, fiindcă a visat să-l împlinească la perfecţie. Asta înseamnă nebunie ? Domnule Ditarca, dumneata, care nu o dată ai jucat rolul lui Hamlet, ce crezi ? Era Hamlet un nebun ?

Tărcuş făcu un gest nehotărît cu mîna. Ce-or mai fi voind şi ăştia ? Hamlet e un rol şi atît ! Un rol mare...

Tînărul cu ochelari şterse din nou sticlele ovale şi, împingîndu-şi în mîneca hainei manşeta prea lungă, se întoarse triumfător :

— Vezi ? Nimeni nu poate spune că e un nebun !... Prinţul acesta presupus nebun era cel mai înţelept dintre toţi danezii aceştia putrezi, cîţi se vîntură pe terasa din Elseneur. Imbecilii au de partea lor acţiunea necugetată ; înţelepţii, cugetarea, care paralizează acţiunea. Cum să crezi, să vrei, să acţionezi, cînd ştii că un singur grăunte impur poate transforma cea mai nobilă substanţă omenească în netrebnicie ?... Prima consecinţă a unei acţiuni e renunţarea la altele, o mie ! Dar la care să renunţi, pe care să o alegi ?... Observă că şovăielile lui Hamlet sînt contemporane cu acel „ce ştiu eu ?" al lui Montaigne !... E cea dintîi îndoială modernă asupra valorii binelui şi răului, a lucrului conştient şi a fatalităţii, a lucrului practic şi artei. De altfel, o spune mai bine decît mine Pourtalés ! Ciudată nebunie, aceea care vede atît de limpede conflictul între ideea pură şi...

Haralamb Tărcuş, scîrbit, renunţă să asculte mai departe. Ce-ar mai rămîne dintr-un rol, dacă ar începea pe mîna ăstora, care despică firul de păr în patru ?

Se strămută cu paharul lîngă Dorina. Domnul cu barbă îşi trase scaunul bucuros.

— Vino dumneata şi împac-o ! A supărat-o licheaua asta...

Locotenentul dădu capul pe spate şi rîse satisfăcut, tipărindu-şi cu amîndouă palmele cărarea.

— Lasă, coane Grigore, că ştim noi cum se supără femeile ! Uite, de exemplu...

Desfăcîndu-şi batista din buzunarul tunicii, şterse fără împotrivire lacrimile Dorinei ca unui copil alintat, desfăcu gentuliţa şi scoase puful de pudră, îl trecu pe obrazul femeii, împinse din tubul de metal roşu şi îi sîngeră buzele la mijloc cu îndemînare expertă de maestru la un institut de frumuseţe.

Apoi îi sărută ipocrit vîrful degetelor :

— Nu e aşa că m-ai iertat ?

Dorina surîse printre lacrimi, împăcată. Tărcuş îşi aminti, în sfîrşit, unde a mai auzit glasul acesta de bariton. Cu cîteva ore înainte, în cabina fetelor, dincolo de perete, cînd chicoteau, şi el era torturat de singurătate, în costumul lui Henric IV.

Din celălalt capăt al mesei, adolescentul se silea să pară nepăsător la triumful ofițerului, răsucea între dinți o țigară subțire, privea cu luare-aminte prefăcută în fundul ceștei goale de cafea, unde drojdia întoarsă arăta bucurie de dragoste.

Domnul cu barbă scoase dintr-un portțigaret de piele țigări scumpe. Oferi tuturor. Servi galant foc cu o brichetă de argint prinsă cu lanț de nasturul vestei. Apoi, comandă șampanie... Cristodorescu se ridică să rostească un toast. Se clătină în fața mesei care oscila și, aiurit de danțul paharelor, se așeză la loc, declarînd mormăit :

— Sînt on melchisedec ! 'Eritabel melchisedec !...

În jur, sticle goale, răsturnate, pachete deșarte de țigări, pete rotunde de cafea, pîine udă, sifoane și baterii.

Lăutarii tăcuseră. Mîncau pe un colț de masă, alături, șoptind, glumind, disputîndu-și bacșișurile între dînșii. Totul avea înfățișarea unui cîmp de bătălie devastat.

Numai cei doi continuau, străini de ce se petrecea în jurul lor, ca într-un continent străin, vorbind o limbă străină indigenilor.

Haralamb Tărcuș vedea lucrurile, oamenii jucînd într-o împăianjenire, dublîndu-se, irizînd într-un curcubeu. Dar se simțea fericit, bun, generos... Alături, lipit de piciorul lui, era piciorul Dorinei, cald și prietenos. Șampania îi spuma în vine. Cu un chibrit desena pe fața de masă, din restul de cafea, semne cabalistice.

Ce-ar fi dacă s-ar înălța, el, tăcutul de obicei, să spună cuvinte bune, de înduioșare, pentru femeia care a plîns, pentru camaradul beat ? Tovarăși de pierzanie, măscărici ai lumii, ceată de saltimbanci, vietăți hrănite și adăpate în toate cafenelele țării, ca să distreze, să se lase pipăite, să înveselească o noapte oamenii necunoscuți.

În minte urzea frazele miloase, cuvintele care să pălmuiască pe domnul acesta gros și cu barbă, pe ofițerul necuviincios și încrezut, pe băiețandrul care-și pipăie funta și se întreabă, desigur, cu cîți bani ar izbuti el să cumpere sărutul femeii. Toți au o casă, un adăpost cald, lucruri familiare care-i așteaptă, un pat al lor, pe care nu-l prețuiesc, o carte lăsată pe măsuța de noapte cu un semn, o viață. Cuvintele rămîneau însă închise, numai pentru el, și mai departe desena cu vîrful chibritului semnele fără sens, pe fața de masă.

În ceață, văzu adolescentul apropiindu-se de scaunul Dorinei. Plecat, îi șoptea ceva, peste umărul locotenentului, și mîna ținînd țigara, răzimată de masă, tremura imperceptibil. Imbecilul !

Haro Ditarca deșertă restul sticlei în pahar.

La plecare, prinseră de veste că femeia dispăruse și copilandrul nu mai era nicăieri.

Chelnerul îi ținu pardesiul, ajutîndu-i să găsească mîneca, îi întinse mănunchiul de flori. A ! da, florile... Domnul cu barbă își luă noapte bună. Ce voia să spună ? Țigări, a uitat să ia țigări. Conu Grigore îi împinse în buzunarul pardesiului, din tocul de piele, o mînă de țigări scumpe, în silă. Ca la copii, întocmai ca la copiii săraci ! Cînd a ajuns oare iarăși alături de aceștia doi, care nu mai sfîrșesc ? Acum vorbesc altceva. Își sili atenția s-asculte, măcar de formă, pentru a nu părea amețit ca o bruță :

— Dacă viața e numai o încarnare trecătoare a spiritului nemuritor, mai mult : etern, cu ce drept o suprimi ? (Tărcuș observă abia acum că domnul cu ochelari, în picioare, e mult mai scurt decît părea pe scaun : aproape un pitic.)

Celălalt nu răspunse. Piticul păși repede peste bălți, ținînd anevoie pasul, izbind sonor cu umbrela în asfalt.

— Cu ce drept o suprimi ? se îndîrji, cînd ajunse iarăși alături de prieten, și schimbă pasul, să fie în ritm. Am fost trimiși pe pămînt să ne reabilităm, să expiem, să purificăm și să reparăm ceea ce sufletul a greșit în altă existență anterioară. Omul nu poate ieși din viață fără permisia divină ! O spune Platon, Socrat, pitagoricienii, o învață creștinismul. Facem parte dintr-o ordine universală, pe care eu, tu, altul, nu o poate turbura. (Tărcuș rîse singur, la gîndul că piticul acesta cu umbrelă și el, Tărcuș, fac parte dintr-o ordine universală.)

— Pardon ? Ați spus ceva ? se întoarse piticul către el, crezînd că a vorbit.

Tărcuș se clătină, oprit lîngă un felinar, și dădu din mînă, protestînd : nu spusese nimic.

— Atunci ? Lasă că o sinucidere e o monstruozitate din punct de vedere biologic. Dar rămîind în domeniul cugetării pure, stoicienii recunoșteau cinci cazuri legitime de sinucidere. Un banchet, spunea Olimpiodor, poate fi întrerupt sau prin intervenția unui eveniment neașteptat, ca sosirea unui prieten, de pildă, sau prin năvălirea unor

oameni beți, care spun cuvinte scîrnave, sau cînd mîncările și băuturile servite au un efect primejdios, sau, în fine, cînd aceste mîncări și băuturi s-au isprăvit !... Tot așa, îți poți pune capăt vieții în cinci împrejurări. Dintr-un motiv eroic, ca Meneceu, care s-a jertfit pentru țara lui. Cînd un tiran vrea să te silească prin tortură să dezvălui un secret. Cînd te omori din nebunie și ești, dar, fără nici o răspundere. Cînd trupul ți-e bolnav și nu mai poate servi sufletului. Și, în sfîrșit, cînd ești atît de calic, încît ești nevoit să primești mila netrebnicilor, a căror pomană e spurcată ca și ei. Sînt cinci ? Sînt. (Piticul arătă cinci degete rășchirate.) Viața fizică e involuntară, nu poate avea un sfîrșit voluntar !... Trebuie să trăim ca să ne împlinim destinul, care e purificarea noastră prin noi înșine. Dacă o divinitate veghează asupra noastră, a te sustrage de la protecția ei înseamnă a te osîndi la o ispășire veșnică. Este ? Este !... Și acum, ca să sfîrșim cu filozofarea, să mergem la Vetușca. S-o întors aseară de la București. Am la ea, de săptămîna trecută, o sticlă de coniac „Martel" trei stele, neatinsă. Ne face cafele și vom putea discuta pe teren *Banchetul* lui Platon !

Domnul cel scurt își puse umbrela la subsuoară și scuturâ cu putere mîna lui Tărcuș ; celălalt întinse degete moi și umede ; amîndoi porniră grăbiți pe strada întunecată, să comenteze *Banchetul* lui Platon, la Vetușca.

Haralamb Tărcuș strînse bagajele risipite în cameră. Le înghesui în valiza cu mușamaua sfîșiată, trînti deasupra caietele de roluri. Așa era liniștit, chiar dacă se trezea tîrziu : eternul nomad gata de drum.

Se întinse apoi în pat, cu un fior la atingerea rece și sleită a plapomei. Mănunchiul de flori, așezat pe marmora mesei de noapte, împrăștia miros amestecat de foi veștede și de vin. Îl împinse mai departe. Suflă în lumînare. Tîmplele îi zvîcneau iarăși.

De jos, din cafeneaua hotelului, se auzeau un țipăt de vioară, glasuri bete. Undeva, vîntul clătina o tablă desprinsă, și scîrțiitul se repeta monoton, ca tic-tacul unui pendul. Somnul nu venea. Și nici nu s-a uitat la ceas ! Nu mai poate fi mult pînă la ziuă. Mai bine aprinde iar lumina. Să încerce, poate cu mai mult succes, sfatul medicului.

Aprinse şi începu să numere florile zugrăvelii de pe tavan, cu toată luarea-aminte concentrată la această vană şi absurdă îndeletnicire. Erau flori verzi şi flori roşii, amestecate cu desene bizare, cu melci coloraţi şi fluturi dintr-un continent necunoscut, un continent numai bun pentru cei doi cu discuţia lor aiurită despre Hamlet şi Olimpiodor.

Cuminte, ca un convalescent care-şi alungă plictiseala, numără florile pînă la capăt, începu din nou, căută combinaţii obositoare : întîi cele verzi, pe urmă cele roşii, apoi fluturii, apoi melcii... O clipă, pleoapele se lăsară învinse. Dar prinse de veste că zgomotul, jos, a amuţit.

Înainte-i răsări întrebarea unui rol :

„Să fi murit planeta ?
Luiza, ce-nseamnează tăcerea de cavou ?"

Se auzea acum numai bătaia monotonă a tinichelei smulsă de vînt. Cînd au tăcut ? Hotărît, de-acum nu mai adoarme... Cum se aseamănă toate zugrăvelile camerelor de hotel ? Cîte a văzut pînă acum ? Sute şi sute... „Pentru a acţiona e nevoie să crezi în eficacitatea actului. Există un moment matematic..." Ce imbecili ! Cum o sorbea din ochi pe Dorina mucoşul cu funta albastră ! S-au dus amîndoi... Are să-l îmbolnăvească... Cu atît mai bine ! Să muşte boala, suferinţa, moartea şi din ei, privilegiaţii şi sătuii pămîntului. „Un banchet, spunea Olimpiodor, poate fi întrerupt în cinci cazuri..." Imbecili !... „Spiritul e nemuritor, mai mult, e etern." Toţi sînt „melchisedeci" ! Cum se pot îmbăta unii, în fiecare seară, ca birjarii ? Cine-a plătit nota ? Desigur, în buzunarul pardesiului i s-au rupt ţigările... Şi aceasta tot aşa, mîine, poimîine, întotdeauna, fără sfîrşit.

Ochii obosiţi căutară, în ornamentele încîlcite ale zugrăvelii de pe plafon, dezlegarea. Dar dintre florile roşii şi verzi răspunse chemării un păianjen negru, trezit de lumină, se mişcă prudent, înaintă pe zidul văpsit, se opri nemişcat, pîndind ceva nevăzut.

„Păianjenul negru o pradă pîndeşte,
Şi pînza o strînge..."

„Dar aripa nu e...", „Dar aripa nu e...". Nici acum nu-şi aminteşte ! Şi doar cu emoţia aplauzelor culese atunci s-a urcat el în vagonul de clasa [a] treia, să cucerească lumea... Avea o legătură de schimburi, singura avuţie. Fugise pe

din dosul casei. Cum îl va fi plîns bătrîna ! Nici la moartea ei nu s-a mai dus... Mai îngrijește oare cineva de mormînt ?

Păianjenul stătea neclintit. Părea acum o pată, înșelătoare și neînsuflețită, pe florile zugrăvelii.

Acum, toți dorm. Și Mișu... Mișu Vulpescu de la „Cantemir". Ca el ar fi fost... O vie pe rod, livadă, nepoți să-l aștepte acasă. Doarme și domnul cu barbă, care i-a dat țigări. Cum îi spune ? Conu Grigore... Îi lipsește un dinte în față și are barbă de țap, urechile ascuțite și lungi... „Un banchet poate fi întrerupt în cinci împrejurări..." Ce prostii !...

Păianjenul aștepta.

Haro Ditarca se înalță în capul oaselor. Ceva se lămurea, luminos, hohotitor. Un gînd înăbușit de mult, alungat în toate nopțile de nesomn, în toate nopțile fără sfîrșit. Nu-l mai înspăimîntă. Sări din pat, ușurat. În mijlocul camerei, în cămașă, desprinse cureaua valizei și o privi cu atenție.

Umbra întinsă pe perete îi arătă capul uriaș, picioarele subțiri și puținul păr de pe frunte, zburlit ca o creastă înveselitoare de *clown*. Căută cu ochii cuiul înconjurat de florile văpsite. Nu se cutremură. Capul îi vîjîia. Inima se înăbușea, ca strînsă în pumn. Dar nu de frică. Totul era acum limpede, simplu, așa cum trebuie să fie. N-avea de ce se înfricoșa. Vinul și frigul din cameră. Atît ! „Există un moment matematic..." Cum își pot pierde vremea cu stupizenii ?... E o curea foarte bună, a cumpărat-o acum zece ani, de la Botoșani... Își amintește, i-a vîndut-o un ovrei tînăr, cu pistrui, care l-a recunoscut și i-a făcut reducere „pentru artiști". Ce rece e podeaua și ce umedă ! Miroase a percepție. Toate percepțiile au un miros special, de scînduri spălate cu leșie, de cerneală violetă și de mucuri de țigări. Cine va juca rolurile lui ?... Reprezentațiile de la Roman se amînă ; au să-l blesteme toți : cu ce plătesc hotelul ? Pe perete se mișcă umbra brațelor întinse în sus, de unde îi stîrni în gînd, ca întotdeauna, un vers uitat :

„Dervișul de la Meka, El-Djem-Zaet-Mansur,
Spre cer ale sale brațe le-a ridicat, zicînd..."

Umbra curelei se balansa pe zid, ca o umbră de șarpe.

Acum, adolescentul păşeşte în coridorul de acasă în vîrful picioarelor.

Învîrte cheia încet-încet, ca să nu se audă dincolo. Cîinele îl miroase prietenos şi-l împinge cu botul umed. A scîrţîit ceva ? Nu... Şi e atît de cald şi atît de bine e în cameră. Patul cu aşternutul de olandă desfăcut numai la un colţ, paharul cu apă şi dulceaţa de caise la cap, cartea lui Musset cu semnul violet şi cu sublinierile Alinei. Cîteva flori presate, *mauve*-cenuşii, de flanelă, „floarea reginei"; le-au cules amîndoi de pe Pietrele Roşii, astă-vară, în excursie, cînd i-a sărutat întîia dată, sus, gîtul, şi ea s-a smucit. A scăpat gheata !... Zgomotul a umplut toată casa. Aşteaptă... Nu s-a trezit nimeni.

În curtea lui Mişu Vulpescu, docarul e gata înhămat, să-l ducă la vie. Din nările calului se înalţă răsucit aburi albi. Un băieţandru cu biciul în mînă se învîrte în jurul roţilor, cercetînd ceva. Mişu Vulpescu, la fereastră, îşi bea din picioare cafeaua neagră amară şi strigă să-i puie coşul pentru struguri.

La Vetuşca, cei doi discipoli ai lui Platon au sfîrşit sticla de *cognac*. Piticul doarme pe divan, cu o ţigară stinsă în mîna spînzurată peste margine, cu gulerul desfăcut şi cu cămaşa lăsînd să se vadă pieptul păros. Vetuşca surîde prin somn unui vis, cu un sîn dezvelit din dantelă. Celălalt prieten, cu coatele răzimate de pervazul ferestrei deschise, priveşte în gol, afară, sfîrşitul nopţii cu stelele pălind în lumina opacă şi rece.

Acum, şi în camera hotelului „Regal", e linişte desăvîrşită. Păianjenul se urneşte sus pe plafon, fără teamă. Se apropie de cuiul din mijloc. Măsoară depărtarea, îşi dă drumul pe-o aţă nevăzută, se leagănă de cîteva ori şi, făcîndu-şi vînt, prinde firul de cureaua întins încordată. Apoi, harnic, cuminte şi savant, începe a-şi ţese pînza, geometric, în unghiul cel nou din mijlocul camerei.

Haro-Ditarca nu-l mai vede acum.

Cu ochii albi, cu picioarele dezlipite de pămînt, pare că se înalţă să privească cu spaimă afară, prin geamul murdar.

Acolo se destramă o dimineaţă plumburie. Vîntul foşneşte o frunză metalică în geam. Un tren porneşte în gară, şi ecoul sonor al roţilor, peste podul de fier, trezeşte oraşul, alb de cea dintîi brumă.

OMUL DIN VIS

— În rezumat ?

— În rezumat, acum chiar, cum ajungi acasă, împachetează-ţi valiza... Mîine-dimineaţă, cînd trec la gară, mă opresc cinci minute : te remorchez ! Cincisprezece zile de liniște, la aer, după o vară întreagă în infernul de-aici, au să-ţi facă mai bine decît toate calmantele. Am un balcon cu viţă sălbatică, cu priveliștea pe toată valea : o minune ! La noi, toamna e foarte frumoasă... Ne-am înţeles ! Nu ?

Era seara, tîrziu, în grădina restaurantului, la Enescu. Ziua plouase ; toamna se anunţa friguroasă.

Cîţiva întîrziaţi, la o masă, sfîrşeau cafelele, cu pardesiele între umeri. O femeie cu gîtul înfăşurat pînă sus într-o etolă albă, singură, aşteptînd pe cineva, curăţa, cu mişcări încete şi plictisite, o pară cu pielița de ceară. Orchestra îşi strîngea instrumentele în sicriuaşele negre. O coardă de ţimbal, atinsă, tresări cu un geamăt.

Răsuflarea vîntului scutură salcîmilor de peste zid frunze mici, îngălbenite, ovale. Era trist, umed, frig. De cîteva zile dispăruseră din stradă pălăriile de pai...

Chelnerul începu să adune şervetele. Stinse un rînd de lumini.

Gustul ţigării era amar ; am aruncat-o abia aprinsă. Mă scutură un fior.

— Uite ce ochi ai ! Haide ! Zi că ne-am înţeles...

Mă dădeam greu învins. Toată vara nu-mi odihnisem ochii pe altă verdeaţă decît frunzele prăfuite ale teilor, pe bulevard. De cîteva ori doar, noaptea, respirasem adierea ierbei şi a cîmpului, înăbuşite de mirosul benzinei, la Şosea.

Tot timpul durase o secetă încropită, o arşiţă uscată, care dogorea din ziduri, încingea tabla acoperişurilor, stăruia pînă după miezul nopţii. Tocurile se înfundau în asfaltul de gumă. În iulie şi august, toate ferestrele fuseseră oblonite cu hîrtie albastră. Trăsurile treceau la ora trenurilor încărcate cu geamandane şi pancre, cu femei în haine de călătorie : mantăli cenuşii, voalete subţiri, înnodate sub bărbie, peste pălării minuscule.

Într-o vreme, tot oraşul păruse pustiu. Cîţiva trecători furişaţi pe lîngă ziduri, cu pălăriile în mînă, tamponîndu-şi fruntile cu batistele. Seara, pe terasele cafenelelor, nici un cunoscut : mazagranul sorbit singur, la o masă cu rotocoale murdare de pete pe urma halbelor de bere, ascultînd fără voie precupeţirea samsarilor de grîne care-şi cîntăreau în palmă mostrele de recoltă, spionat de ţigănuşii vînzători de gazete în aşteptarea capătului de ţigară aruncat.

Asistasem pe urmă la întoarcerea tuturor ; convoiuri de trăsuri şi taxiuri, copii cu gleznele înnegrite, femei arămii la faţă, sub spuma voaletelor ; bastoane de excursii cojite, cu vîrf de fier ; guvernante ţinînd pe genunchi ulcioare cu chenar românesc, flori de cîmp veştede, „suveniruri" de băi... Se deschiseseră ferestrele ; pe grilajuri şi pe marginea balcoanelor apăruseră covoarele scuturate de* naftalină. Trotuarele se populaseră iar cu mulţimea zgomotoasă, odihnită, cu nu ştiu ce aer înviorat şi exotic, de oameni cu paloarea urbană vindecată.

Acum mă prindea toamna istovit, după nopţi de insomnie. Trepidaţia automobilelor pe caldarîm îmi vibra pe nervi ca pe coarde întinse. Două săptămîni, undeva, departe de ziduri, mi-ar fi turnat în vinele obosite o băutură întăritoare. Dar îmi era greu să mă desprind. Ceva umilitor, cu neputinţă de mărturisit, mă paraliza nemişcat, mă osîndea la această chinuire tristă, fără nici o îngăduială de evadare.

Prietenul îmi ghici şovăiala din ochi şi, întinzîndu-mi bricheta aprinsă peste masă, surîse bucuros, asigurat dinainte de biruinţă.

Am aprins ţigara fără să-mi dau seama ; după două fumuri am azvîrlit-o.

* În textul de bază, greşit : „din" *(n. ed.)*.

Hotărît ! Trebuia să-l ascult dacă nici fumul ţigării nu-l mai puteam suporta.

A treia zi m-am trezit dimineaţa, neliniştit de atîta tăcere.

Nici strigătul de „chiob, chiob, cărbu..." sub geamuri, nici duruitul camioanelor pătrunzînd în ziduri, nici clorovăiala chivuţelor, jos, în stradă... O clipă am închis ochii nedumerit, să mă dezmeticesc. Am sărit ca să dau drumul soarelui.

În ogradă, Alexandru, în haina de cîmp strînsă în cingătoare, cu cizme de călărie, cu capul gol, supraveghea un rîndaş care ungea cu păcură copitele unei noatene neastîmpărate. Un curcan cu penele înfoiate dădea roată, pufnind astmatic pe nări, scuturîndu-şi mărgelele vinete. O slujnicuţă strînsă în brîu roşu, îngust, lăsă doniţa cu lapte alături şi-l alungă cu piciorul gol :

— Ptiu, arză-te-ar focul !...

Prietenul se întoarse. Mă văzu în pervazul ferestrei. Mă ameninţă cu degetul :

— Tîrziu, leneşule, tîrziu !

Apoi, către fată :

— Profiro, dă-i mai repede cu cafeaua !

Cafeaua am luat-o în cerdacul de sus.

— Ei, cum ai dormit ? Ce visuri ? mă întreabă, întinzînd untul pe felia de piine de secară şi presărînd praful fin de sare deasupra.

Dormisem neîntors. Ce visuri ?

— Ciudat !... spusei, dînd drumul una cîte una bucăţilor de zahăr şi privind boabele de aer ridicate la suprafaţa cafelei. Ciudat ! S-ar părea că nu mai am nici o fantezie de cheltuit în visuri. Am rămas cu cele de copil... Tu n-ai visat că zbori ? Întinzi braţele şi pluteşti imaterial peste vîrfuri de biserici, peste păduri care rămîn în urmă. La picioarele tale se întinde pămîntul ca o hartă, cu vine albăstrii de ape, cu fişiile înguste ale ogoarelor, cu serpantina şoselelor albe... Ţi se pare călătoria cea mai încîntătoare, şi totuşi cea mai firească... Pe urmă, alt vis : se ridică în faţă un munte drept, trebuie să-l urci, ţi-e teamă, ştii că n-ai să poţi pînă la sfîrşit, nu vezi nici o potecă, şi ceva te sileşte, n-ai nici o putinţă de scăpare ; te acăţi de pietre, inima se zbate să ţi se rupă în piept ;

ai ajuns la jumătate, o lespede se desprinde sub mînă, te rostogolești, ai vrut să strigi, și n-a răsunat nici un țipăt, și jos, știi că jos ai să mori, și căderea durează, durează... Te trezești gemînd, cu mîinile încleștate în pernă...

Prietenul surîse dezvelindu-și toată dantura puternică și albă, care-i lumină fața arămie.

El nu visa nimic. Era întotdeauna prea obosit ca să poată visa. Dormea cu pumnii strînși, se trezea pe aceeași parte.

— Dar ceea ce e minunat, minunat și straniu, — am continuat —, e că, îndată ce-ai închis ochii, te așteaptă personagii care apar numai în vis, cu care devii oarecum cunoștință veche. Nu le-ai văzut niciodată aievea ! Nici nu există în carne și oase ! Dar apar în somn, iau parte la evenimente, dispar o bucată de vreme, apar iarăși, și, prin vis, îți aduci aminte că le cunoști din alt vis... Așa, apare în visurile mele un personagiu providențial. El mă salvează din cele mai grozave primejdii, îmi întinde mîna cînd lunec într-o prăpastie, se aruncă înot să mă scoată de la înec... E un domn cu haine cenușii ; un bătrîn cu mustățile cărunte, tunse scurt, cu o figură foarte tristă și obosită, cu o cravată îngustă și neagră, strînsă pe un guler tare, din care se vede vîrful de metal al butonului. E întovărășit totdeauna de un cățel cafeniu, cu picioarele scurte și răsucite în afară ca labele de crocodil : un „basset" cu botul ascuțit și cu urechile pleoștite. Aș ști să spun și cum îl cheamă : Soliman !... Are o pată albă pe piept, ochii roșii fără gene și zgardă cărămizie, cu cataramă nichelată. Din visurile de copil, de cînd au apărut întîi, nu s-au schimbat niciodată, n-au îmbătrînit, îmi par tot așa de familiari ca oamenii întîlniți în viața cea adevărată. În vremea examenelor, cînd aveam somnul chinuit de grija lecțiilor neînvățate și de spaima profesorilor aspri, omul acela din vis apărea să mă elibereze de cele mai absurde și înăbușitoare peripeții... Era toată comisiunea adunată în sala de examen, în jurul catedrei. Stăteam cu creta în mînă, la tablă, cu tot sîngele alungat din vine, cu respirația tăiată, cu mintea golită de tot ce buchirisesem o lună în cărți. „Cum se numește lacul cel mai însemnat din Africa Centrală ?" Ridicam ochii la harta mută din față. Îl vedeam, pată albastră între omizile cafenii înfățișînd munții. Îmi aduceam aminte că seara îl știusem cu siguranță, că de acolo pornesc izvoa-

rele Nilului, că are un nume femenin. Dar întuneric desăvîrşit mi se făcea în gînd şi nu puteam scoate nici o vorbă. Preşedintele surîdea răutăcios, însemna ceva cu creionul, se întorcea să şoptească la urechea colegului din stînga. „Cine s-a urcat pe tronul Franţei după Hugo Capet ?" „Într-o piramidă care devine con, apotema piramidei devine generatricea conului ; aşadar, cu ce este egală suprafaţa laterală a unui con ?"... Mi se părea un grai din altă planetă ! Scăpam creta din mînă, mototoleam buretele umed... În toată clasa era o tăcere de moarte, şi nimeni n-avea curaj să mişte... Cei trei îmi făceau semn să plec, ca unui osîndit care nu mai are de unde aştepta graţierea. Şi atunci se deschidea uşa şi apărea domnul bătrîn cu căţelul. Saluta şi mergea direct la preşedinte, punea pălăria pe aripa catedrei : „Domnule preşedinte, pe acest elev îl iau pe răspunderea mea ! Ştie materia admirabil ! L-aţi intimidat." Preşedintele îşi ştergea ochelarii cu batista, se înclina pe scaun şi răspundea politicos : „Atunci se schimbă chestia... Uite, elevul Theodorescu Ion : «bine» la geografie, «bine» la istorie, «bine» la matematici !" Domnul saluta, se întorcea şi spunea foarte liniştit : „De acum haidem, Soliman ! La revedere, elevul Theodorescu Ion, şi vezi, vindecă-te de timiditate !" Mă trezeam fericit, ca şi cum aş fi scăpat de o primejdie reală, ca şi cum visul rezolva toate spaimele mele copilăreşti. Altădată...

Dar prietenul nu mai asculta. Ochii lui ageri, de stăpîn, prinseseră de veste o turburare neîngăduită în rînduiala gospodăriei. Se ridică şi porunci din capul ceardacului :

— Costache ! Vezi c-a scăpat viţelul Sîmbotinei !

Viţelul, cu picioarele dinainte proptite, sugea de zor, şi Sîmbotina, o vacă de Sviţera, cu pete mari, şocolatii, întorcea capul cu ochii umezi ; cu botul negru şi ud se trudea să-şi mîngîie cu limba odrasla. Argatul se repezi, smulse viţelul, îl trase de urechi, îi fugări la ocol. Sîmbotina mugi în urmă.

— Mă ierţi, se scuză Alexandru, întorcîndu-se la loc şi întinzîndu-şi din nou şervetul pe genunchi. Dacă nu-i ţii din scurt, toate merg anapoda... Ziceai adineaori...

Nu-mi mai venea să urmez. Prietenul se dovedea prea neatent ascultător.

Pe urmă, de ce l-ar fi interesat tălmăcirea visurilor, îndeletnicire de babe şi de zodieri ? Cîteva minute nu se

mai auzi decît clinchetul linguriţelor în ceşti, gîlgîitul şfarţului turnat din filtrul de porţelan. Mă surprindeam umplînd a doua oară ceaşca, turnînd cu poftă frişca spumoasă deasupra.

Prietenul mă urmări pe sub sprîncene, încîntat de pofta asta sălbatică.

— Arăţi mai bine astăzi... Într-o săptămînă !...

Apoi, după o pauză lungă, cu glasul mai încet :

— Mai joci ?

Am plecat capul, simţind sîngele cum îmi năvăleşte în obraji. Părcam acum foarte atent numai la untul galben, cu picături de apă, întins pe felia de pîine.

Era întrebarea de care mă temeam mai mult. Ochii din fundul capului, toată dezordinea vieţii din ultima vreme, vara petrecută neclintit în zăpuşeala capitalei, toate erau pricinuite de această patimă, ce mă tîra tot mai afund. Eram împovărat de datorii. Fugeam de creditori. Nu mai aveam gînd decît pentru asta. Îmi ocoleam prietenii, vorbeam întotdeauna preocupat, îmi jucau în cap numai partidele de la club, bacaralele de peste noapte, mustrări mie însumi pentru o carte jucată stupid, cu o seară înainte. Spre ziuă, în lumina lividă, oglinzile clubului îmi reflectau între luminările cu flacără pîlpîitoare, în fumul opac, o figură descompusă de strigoi, cu ochii sticloşi, cu tîmplele asudate şi murdare.

Ceva oribil şi ireparabil se petrecea în viaţa închisă deodată tuturor făgăduielilor, o năruire înceată şi fără scăpare, o împotmolire ce avea să mă înghită în curînd, pentru totdeauna, în mişuneala aceea de declasaţi şi trişori, de chibiţi şi bufoni, din jurul tripourilor.

Înghiţii pîinea în silă. Laptele îmi păru deodată fad, dezgustător. Nicăieri mai bine ca aici, departe de oraş, unde viaţa se desfăşoară robust şi firesc, nicăieri nu puteam măsura mai deznădăjduit căderea.

Poate mîna îmi tremură aşezînd cuţitul pe marginea farfuriei de faianţă, poate ochii mi se umeziră.

Prietenul se ridică scuturînd fărîmiturile. Îi părea rău de întrebarea negîndită, brutală fără voie. Făcu cîţiva paşi în cerdac. Smulse o frunză roşie, crestată, din viţa înşirată pe sfoară, muşcă coada, scuipă sucul acriu. Bătu toaca cu degetele în grinda de lemn.

Se întoarse şi-mi prinse umerii, într-o pornire frăţească.

— Haide, nu face figura asta de înmormîntare. Te-am întrebat stupid, fiindcă după-amiază mergem la Vlăduleni, la Ordeanu, care şi-a pierdut averea în cărţi. A fost fără intenţie. „Firească asociaţie de idei", cum ne spunea bietul Apostol, dascălul nostru de logică. Acum, să coborîm, să-ţi arăt livada.

După-amiază, trecînd cu docarul podul Moldovei, Alexandru opri caii la pas, lăsă hăţurile pe braţ, ca să răsucească o ţigară, şi după ce sfîrşi, îmi arătă cu vîrful cravaşei, în dreapta şoselei, la marginea unui sat, casele lui Ordeanu.

O livadă revărsată pe-o coastă de deal, o vie, casa albă printre copaci, cîteva acareturi fără împrejmuiri. Coti într-acolo pe un drumeac năpădit de ierburi, moale sub roţi.

— Acest Ordeanu, îmi lămuri el după ce strivi cu vîrful cravaşei o uriaşă muscă cenuşie pe crupa calului, acest Ordeanu e, după cîte ştiu, cel din urmă vlăstar dintr-o foarte veche familie... A mai avut o moşie de vreo două mii de fălci, pe lîngă Roman, două rînduri de case — adevărate palate — la Iaşi. Le-a dat toate în cărţi, de multă vreme... Acum, de zece, de doisprezece ani, nu mai joacă. Îi mai rămăsese via asta şi livada, vestite pe vremuri. Le-a vîndut ca să se mute la Bucureşti. Zilele acestea face inventarul, predarea... Am pus ochii pe doi mînzoci, cred c-am să-i cumpăr... Sunt de rasă, din herghelia lui Paşcanu. De altfel, e plin de datorii, nu ştiu cu ce-o să mai rămînă după ce-o lichida. E o mizerabilă patimă jocul de cărţi !... declară Alexandru în chip de concluzie şi atinse spinările cailor cu cravaşa.

Roţile sfîrîiră pe drumul căptuşit de verdeaţă. Treceam printre porumburi coapte, gata de culeş, cu frunzele galbene răsucite, cu mătasa neagră.

Pe măsură ce ne apropiam, gospodăria îşi arăta păragina. Casa, albă de departe, descoperea ziduri surite de ploi, cu tencuiala căzută, cu tabla acoperişului ruginită, cu ferestrele mici, pătrate şi negre, apărate de gratii groase, ca obloanele unei închisori. Nici o împrejmuire. Doi stîlpi de piatră, în mijlocul cîmpului, arătau unde a fost odată poarta. Un plop uscat, cu trunchiul cojit, cu

beţele fără frunze, albe, cu cuiburi negre de ciori. Bălării cît statul omului. Privelişte de părăsire, de sărăcie, de tristeţe.

Cînd am tras înaintea scărilor, nici o uşă nu s-a deschis, nici o perdea la ferestre nu s-a dat în lături.

O fată, în cămaşă de cînepă, murdară şi neîncinsă, cu o nuia în mînă, lăsă un cîrd de gîşte lîngă hambarul strîmb pe piloţi şi lipăi cu picioarele goale pînă la docar.

La întrebare nu răspunse, cu mîna dusă prosteşte la gură.

— Te întreb, unde-i boierul ?

Fata scobi cu nuiaua în ţărînă şi nu lăsă de la gură mîna înnegrită de cojile nucilor.

— Dă-o dracului ! E idioată, frate ! se înfurie prietenul, înfigînd cravaşa în toc şi sărind jos. Îl descoperim noi şi fără... Moşule, unde-i domnul de-aici, boierul ?

Un moşneag îndoit de şale, cu o redingotă decolorată, cu o pălărie odată verde — rămăşiţă dintr-o ţinută de vizitiu după moda grofilor de odinioară — se apropie tîrîndu-şi cizmele sparte.

— Te-ntreb...

— Ha ? Nu-nţeleg, iertaţi...

— Îi surd, n-aude ! lămuri fata şi fugi la gîştele din troscotul prăfuit.

— Te-ntreb unde-i boierul ! Conu Iorgu ! ţipă Alexandru din toate puterile.

— Aha ! boierul. Unde-i boieru' ?...

Moşneagul se scărpină în cap pe sub pălărie.

— Apoi, cine să ştie unde-i boieru' ? Poate-i încolo, în vie, iertaţi...

— Aicea toţi îs ramoliţi ! se văietă prietenul. Ce casă, frate, ce oameni !

Trase docarul lîngă grajd, desprinse singur şi înnodă streangurile, aduse dintr-o iesle un braţ de fin, şi după aceea am plecat amîndoi în livadă şi în vie, în căutarea stăpînului.

Acolo, pustiirea era mai jalnică. Via cu goluri mari, năpădită de ierburi ; viţa sălbatică, cu ciorchine uscate, cu vrejurile încălcite.

Am mers pînă în fund, ne-am întors pe altă potecă. Nici o suflare.

Ne-am oprit lîngă un iezer pe jumătate uscat. Fusese grădină odată, împrejur.

Mai rămăseseră cîteva flori de toamnă, dumitriţe albe, încă neveştejite de brumă. Cîteva tufişuri de copăcei mici, dintre acei care cresc în jurul mînăstirilor, ca nişte tui pitici, ale căror frunze frecate între degete miros a busuioc şi a smirnă şi se numesc, de aceea poate, „lemnul Domnului". Trecînd, am rupt un vîrf moale de crenguţă, să respir mireasma. Ceva a ţipat metalic deasupra capului, s-a depărtat cu fîlfîire mătăsoasă de aripi.

Am tresărit amîndoi. Era o pereche de păuni. S-au oprit pe acoperişul unui chioşc cu ferestrele sparte, fără uşi.

Acolo, păunul şi-a desfoiat evantaiul cozii, minunată podoabă cu ochiuri irizate : verde, albastru, negru şi auriu. Păsările acele cu pene de bogăţie somptuoasă şi paradiziacă făceau mai tristă sărăcia şi ruinarea dimprejur. Dintr-un castan se desprinse un fruct cu ghimpi, se dezghioacă la picioarele noastre, lăsă să se rostogolească în nisip două castane gemene, cu coaja lustruită şi uleioasă.

Roteam ochii nedumeriţi, nemaiştiind încotro să pornim, cînd apăru, după un gărduţ de liliac, stăpînul acestor triste locuri.

Venea cu pălăria cenuşie trasă pe ochi, fără să grăbească, cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, ca un om foarte plictisit, care nu-şi găseşte de lucru. Cînd se apropie, dădu ziua bună cu glasul moale, în silă. Îl privii cu ochii lărgiţi, cu senzaţia unui om bolnav care-şi pierde neaşteptat stăpînirea judecăţii. *Omul acela, pe acolo, aşa, l-am mai văzut venind o dată.*

Un cîine cafeniu izbucni din tufişurile de liliac, lătrînd hărţăgos.

— Sst ! Aici, cuminte, *Soliman !* îi strigă stăpînul, şi căţelul cu picioarele răsucite de crocodil se apropie dînd din coadă, prietenos deodată.

Am strîns braţul prietenului :

— Omul din vis ! gîngăvii.

Alexandru nu auzi ori nu înţelese. Strînse scuturînd mîna bătrînului, apoi se întoarse către mine :

— Coane Iorgule, să-ţi prezint un vechi prieten al meu...

Îmi întinse mîna firesc, cu nepăsare, ca unui om întîlnit întîia oară.

Mîna era asudată şi rece. Mînă de mort. Am desprins-o cu o înfiorare. Ce însemna asta ? De unde ieşea vedenia ? Ca în visurile rele, cînd mergi înaintea primejdiei să sfîrşească odată, mă simţeam împins să vorbesc repede, pe nerăsuflate, să mă ameţesc singur.

— Cum, nu mă cunoşti ? mă împingea nebuneşte gîndul să întreb. Eu sînt elevul Theodorescu Ion, care nu ştiam să răspund cum se numeşte lacul cel mai de seamă din Africa Centrală, cine a fost urmaşul lui Hugo Capet, cu ce este egală suprafaţa laterală a unui con... Pe mine m-ai salvat din primejdie la examenele din vis şi de la catastrofele cele mai groaznice petrecute în somn. Eu te-aş fi recunoscut dintr-o mie ! Şi pe Soliman îl cunosc. Uite cum mă priveşte ! El parcă-şi aminteşte ceva...

Dar acestea nu le puteam spune şi mă sileam să păstrez înfăţişarea cea mai nepăsătoare cu putinţă.

„Desigur, aşa începe nebunia !“ îmi spuneam şi îmi fu deodată o groaznică şi nestăpînită frică de mine însumi. „Acum am să săvîrşesc ceva extravagant, am să încep a merge în mîini sau am să pornesc a striga că am creierul de sticlă.“

Dar toate în jurul meu erau ca mai înainte, le vedeam cu aceiaşi ochi ; şi mustaţa lui Alexandru, neagră, tunsă rotund deasupra buzei, şi inelul lui cu piatră albastră de pe deget, cînd gesticula, şi glasul îi suna acelaşi, fără nici o schimbare. Cerul de toamnă era albastru şi calm deasupra. O pasăre se legăna pe un vîrf de creangă. Îmi şoptii în gînd numele copacilor, al plantelor dimprejur ; le recunoşteam, nu le uitasem ; nimic nu-mi era turbure în gîndire. De ce atunci neliniştea şi senzaţia de mister ? Cum pătrunsese omul din vis în viaţa cea adevărată ? Şi cum putea vorbi natural, simplu, despre lucruri obişnuite ? Încercai să-mi încord toată atenţia la înţelesul cuvintelor, în care mă aşteptam să descopăr sensuri tăinuite. Dar nu era nimic. Fu vorba îndată despre măsura exactă a hectarelor vîndute, despre preţuri, despre inventarul gospodăriei ce avea să se desfacă în cele patru vînturi peste cîteva zile.

— Mîine vine Horoviţ, spuse Iorgu Ordeanu, fac predarea... M-a cam luat repede, domnul negustor ! Încep să împachetez lucrurile, cîte mi-au mai rămas. Mi-e foarte greu. Sunt singur. N-are cine mă ajuta... E un ceas trist

acela cînd ești nevoit să pleci din locuri pe unde ai copilărit, ca să faci loc altui stăpîn, în camera ta, unde a fost patul tău.

Mi s-a părut că glasul îi tremura, sfîrșind. Dar prietenul nu luă seama. El era cu gîndul la afacerile lui.

— Coane Iorgule, mînzocii cei murgi cred că nu i-ai dat ? Un preț bun aș oferi și eu, dacă...

O clipă am simțit un ușor dispreț pentru acest început brutal de precupețire.

Graba aceea de a nu scăpa un prilej mi se păru, din partea prietenului, asemănătoare în totul cu lăcomia ovreiului Horoviț, care a doua zi avea să ia în primire rămășițele acestei ruinate gospodării. Aș fi dorit poate mai multă delicatețe în trecerea aceasta bruscă de la tristețea neîmpărtășită de nimeni a proprietarului expulzat la aspre chestiuni de negustorie.

De aceea am renunțat să ascult. M-am dat în lături cu mîinile la spate, rezemat de un copac, și am rămas privind.

Nu mai putea fi nici o îndoială : era, fără nici o schimbare, omul din vis. Figura lui cu linii subțiri și obosite, ochii albaștri-șterși sub sprîncenele sure, ticul cu care-și smulgea, vorbind, mustața cărunță, cravata îngustă înnodată pe gulerul înalt și tare, de unde se vedea vîrful metalic al butonului, hainele acelea demodate, dar periate pînă la ultimul fir de praf, toate îmi erau cunoscute pînă la cel mai mic amănunt. Din nou a început să mă înspăimînte teama nebuniei.

Cățelul cafeniu se așeză înainte, cu capul nemișcat, și mă privi cu ochii lui castanii, fără gene, cu o atenție care mă sfredelea.

L-am împins la o parte cu piciorul. Fugi cîțiva pași. La umbră se întinse cu botul pe labe și din nou mă țintui cu privirea neclintită. Era cîinele din vis. Îl chemă și Soliman. Începură să-mi vîjîie urechile... Am făcut cîțiva pași. Mă usturau palmele apăsate în coaja copacului. În piele rămăseseră urme încrustate din grunzurii scoarței ; am frecat mîinile, să aduc sîngele la loc.

M-am îndreptat către iezerul cu apa scăzută. În urma mea, prietenul și Iorgu Ordeanu rupeau prețul cailor ; am socotit de prisos să fiu martor tocmelilor lor negustorești.

Pe poteca cu fire tîrîtoare de portolac printre pietre păşeam întîia oară, şi totuşi aveam impresia neliniştită că pe acolo, aşa, am mai mers odată. M-am oprit pe ţărm, lîngă o punte cu scîndurile putrede. O broască neclintită, verde, cu ochii de sticlă, aurii, sta acăţată cu labele minuscule de nivelul apei, nemişcată, ca un gimnast pe un trapez nevăzut.

Aşa, ca acum, mai privisem o dată în apa aceea, cu vegetaţia solzoasă şi verzuie deasupra, din care se desfăceau ici-colo numai ochiuri transparente. Îmi aduceam aminte halucinat... Acolo am stat, lîngă stîlpul cu un capăt de frînghie rupt, unde e un tufiş de mintă. De sub picioarele mele a zvîcnit o salamandră cu trupul negru şi galben, cu coada lăţită într-o creastă subţire, ca a reptilelor fantastice gravate în cărţile de basme ; am tresărit, am alunecat, am scos un strigăt ; din capătul aleii acesteia a venit domnul bătrîn, cu cîinele cafeniu ; mi-a întins mîna, m-a scos şuroind din apă, plin de liane. Căţelul s-a gudurat în jurul meu, mirosindu-mă cu botul lui lung... M-am trezit atunci cu dinţii clănţănind...

Ce bine mi se lămurea visul, ca şi cum m-aş fi dezmeticit acum din el ! Îmi aduceam aminte şi de dimineaţa aceea, cînd m-am deşteptat cu spaima zvîcnindu-mi încă inima de copil...

Rosteam rugăciunea în genunchi, pe patul cu aşternutul nestrîns. Repetam după vorbele mamei fiecare frază, dar gîndul mi-era în altă parte ; vedeam pe geam cum aducea Caţinca, bucătăreasa, o farfurie cu fragi de la pivniţă şi două sticle de sifon verzi.

„Unde te uiţi ?“ mă mustră mama.

Şi atunci am început să spun repede, ca să sfîrşesc : „...şi nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel rău. Amin...“

Cînd am terminat, cum am ridicat ochii la icoana cu Sfîntul Gheorghe în zalele lui împletite împungînd cu suliţa balaurul, mi-au răsărit în minte salamandra din vis, spaima înecului şi am început să plîng încet, cu fruntea rezemată de scrinul de nuc, care mirosea a văpsea şi a ceară.

„Ce sunt prostiile astea ?“ întrebase mama blînd, cercetîndu-mă cu ochii miraţi.

Am povestit întîmplarea din somn, domnul cu căţelul cafeniu, Soliman.

Mama mi-a netezit părul cu inelele încîrlionţate : „Eşti mare de acum, nu trebuie să te sperii de arătările şi întîmplările visurilor rele. Ne pregăteşte tuturor, viaţa, îndestule arătări şi întîmplări, mai rele decît cele din vis..."

Apoi am sărit, uitînd repede tot, cu uşurinţa aceea fericită a copiilor de a trece de la plîns la bucurie. Auzeam dincolo, în sofragerie, sunetul farfuriilor, ştiam că mă aşteaptă porţia de fragi cu smîntînă, paharul de sifon cu sirop de zmeură, care înţeapă nările ca o sută de vîrfuri de ac.

Acestea mi le reaminteam şi recunoşteam iezerul cu apă verzuie, şi îmi era cunoscută poteca cu frunze de portolac tîrîtor ; iar domnul acela din visul copilăriei, din toate visurile, era Iorgu Ordeanu, şi căţelul cu ochii cafenii, fără gene şi cu zgarda cu cataramă de nichel, era Soliman ; erau toţi aici, aievea, în viaţa cea adevărată, unde sunt întîmplări şi arătări mai rele decît cele din orice vis rău.

Mi se părea că în soarele palid de toamnă, pe malul ierbos, se depărta un copil în capotul lung de noapte, cu picioarele goale, cu părul încîrlionţat, arămiu, un copil care se temea de salamandre, aştepta farfuria de fragi, plîngea cu capul rezemat de scrinul cu miros de văpsea şi ceară, şi nimic nu putea fi între copilul acela cu ochi limpezi şi cu sufletul virginal şi între strigoiul din mine, veghind lîngă masa verde, cu degetele uscate de praful de cretă şi tăbăcite de tutun, în fumul şi în sudoarea cluburilor. Şi soarele toamnei cobora tot mai palid, şi tot mai nedesluşită şi aeriană se depărta topindu-se fantoma copilului în capotul alb, printre copacii cu frunzele veştede...

Mi-am scos pălăria să răcoresc fruntea.

— Prostii ! Toate sunt fleacuri ; anemie, oboseală !... îmi silabiseam apăsat, să-mi alung gîndurile.

M-am plecat să culeg o piatră, am aruncat-o în broasca neclintită pe luciul apei. Broasca s-a cufundat şi-a scos capul alături, în mătreaţa vegetală a apei, cu ochii cercuiţi de inele aurii.

Cînd m-am întors, Soliman era la spatele meu, cu botul întins pe labe, ţintuindu-mă cu ochii lui cafenii, fără gene.

— Mergem de-acum ! îmi strigă Alexandru, făcîndu-mi semn cu mîna. Numai să mai vedem încă o dată mînzocii...

În grajd, caii întoarseră de la iesle privirea umedă către noi. Aveau părul scurt, lucios, neted, pe trupurile musculoase şi tinere. Ronţăiau fînul, apropiindu-şi boturile, ca şi cum şi-ar fi şoptit ceva prietenos. Alexandru îi netezi cu dragoste pe crupa pietroasă.

— Aista-i Murgu, aista, cu stea albă în frunte, Zarif ! lămuri Iorgu Ordeanu.

— Mîine dimineaţă trimit omul să-i ia. Îmi dai, te rog, şi căpestrele, spuse Alexandru, plecîndu-se încă o dată să pipăie picioarele subţiri şi nervoase.

— Înainte de a pleca, n-o să refuzaţi o cafeluţă...

Am sorbit cafeaua, servită în ceşti desperecheate şi fără toartă, pe o tavă mîneată de rugină, în cancelaria cu condici şi reviste răvăşite, pe-o masă de scînduri geluite, fără văpsea, cu stropituri de cerneală violetă. Am deschis, fără să-mi dau seama, o carte cu scoarţele de piele, pe care erau urmele rotunde ale unui pahar de lapte.

Era o ediţie rară, de Amsterdam, din *Contes de la Reine de Navarre*, cu gravuri şi iniţiale de artă, cum se tipăreau numai odinioară. Am răsfoit îndată, cu lăcomie, filele de hîrtie mătăsoasă, cu istorisirile senzuale şi graţioase ale reginei Margareta. Între două pagini lunecă un fir de trifoi cu patru foi, presat de cine ştie cînd, pus acolo de cine ştie ce mînă. Frunzele mici, subţiri, uimitor de verzi şi intacte, aminteau degete fine de femei, care au întîrziat visătoare pe foile cărţii, degete ce nu mai sunt.

Am aşezat la loc firul de plantă fragilă, întîrziindu-mi ochii pe începutul capitolului însemnat de necunoscuta cetitoare : „...*Dans la cour de roi et reine de Castille desquels les noms dits ne seront, y avait un gentilhomme si parfait en beauté et bonne condition...*". Aceasta îmi dezmormînta o pasiune, pierdută acum, pentru lucruri rare şi de preţ, înainte de a mă îngropa în fumul tripourilor. Era ca un parfum vechi şi dispărut, ca un regret fără putere de întoarcere...

— Sunt din biblioteca lui bunicu-meu, a lui Iordache Ordeanu... Era un amator cunoscut de toţi anticarii din Europa ! explică stăpînul cărţii, punînd alături, pe tablaua ruginită, sticla de rom cu gîtul ştirb.

La întoarcere, soarele apunea în față, într-o năruire de nori viorii, ca o prăbușire uriașă de forturi cerești. Dinspre apă sufla vînt rece, tomnatic, fîșiind cu sunet de oase în porumburile uscate. Trapul cailor creștea, întețit de răcoare și de amurg.

— Strașnici, mînzocii lui Ordeanu ! Am să scot o pereche de cai din ei !...

N-am răspuns. Încîntarea aceasta îmi părea vulgară. Preocupările prietenului erau din cele mai comune : cai, viței, stoguri de fîn.

Tîrziu, n-am putut răbda cuvintele care mă rodeau :

— Alexandre, mi se întîmplă ceva foarte ciudat... Iorgu Ordeanu...

— Ei ?

— Iorgu Ordeanu, închipuie-ți, e omul acela din vis, despre care-ți vorbeam...

Prietenul lăsă țigara din gură, se întoarse pe jumătate și mă privi lung, cu atenție. După o vreme, cu o ușoară și miloasă îngrijorare :

— Ar trebui să stai mai mult aci ! Ai nevoie de liniște...

Aceasta voia să zică, într-un fel mai ocolit, că aveam nevoie de căutare serioasă. Am socotit de prisos vorbele. Drumul pînă acasă l-am făcut în tăcere, îndepărtați deodată unul de altul.

După trei zile au pornit ploile. Mărunte, monotone, cu neguri întristînd lumina.

A început să mă apese liniștea din casa goală. Prietenul alerga pe cîmpuri, călare, după treburile lui, se întorcea numai la vremea mesei, arunca pelerina udă, îmi povestea îndelung afaceri și planuri, care nu mă puteau interesa. Începea să caște, îl dobora somnul devreme.

Rămîneam singur, ascultînd pînă tîrziu ploaia, vîntul zbătîndu-se în ferești. Mă răsuceam în așternut. Întorceam pernele pe o parte și pe alta, căutîndu-mi un culcuș bun. Aprindeam și stingeam lumina. Căutasem ceva de cetit, să-mi alung urîtul. În biurou n-am găsit decît cărți de gospodărie : *Cultura plantelor furajere, Noul tratat de sericicultură, Almanahul plugarului, Catalog de semințe pe anul 1923.*

M-am gîndit la ediţiile rare din biblioteca lui Iordache Ordeanu, la povestirile galante ale reginei Margareta. Am trimis un argat, călare, cu un bilet la Vlăduleni. S-a întors fără nimic. Iorgu Ordeanu plecase. Casa era închisă. Slugile schimbate. Stăpînul cel nou, Horoviţ, vestise că la primăvară are să dărîme tot, pînă la temelie, ca să ridice acareturi noi.

Mă înăbuşeau ceasurile fără sfîrşit. Toată noutatea acestei vieţi, care mă fermecase la început, se prefăcu într-o nemărginită plictiseală. Îmi surprindeam gînduri josnice, dispreţuind simplitatea mulţumită de sine a prietenului ce-mi dădea ospitalitate. Îl priveam cu milă cum urcă scările tropăind, cu cizmele încărcate de noroiul de la grajd. Pentru cine muncea de cu noapte ? Pentru ce aduna ? Simţeam că rîsul, vorbele îmi sunau falş, în silă ; îmi era ruşine de ipocrizia aceasta descoperită de mine. Trebuia să plec...

Seara, din cerdac, vedeam trecînd în ploaie, în vale, peste podul de fier, expresurile cu vagoanele iluminate.

Goneau către oraş, către forfotă omenească, către barurile şi cafenelele cu lumini crude de becuri electrice şi acetilen, către străzile lărmuitoare, către viaţa trepidantă şi ucigaşă de care nu mă mai puteam lipsi. Priveam din capătul cerdacului, printre viţele cu frunzele căzute, pînă se stingea cea din urmă lumină roşie, din spatele ultimului vagon.

Tăcerea îmi ăuia în urechi. Auzeam şoarecii fugărindu-se în pod, carii sfredelind grinzile.

Într-o dimineaţă, Alexandru a înţeles ; a pus caii la docar ; m-a întovărăşit pînă la gară.

Ploua mărunt ; cîmpurile negre erau înăbuşite în pîclă. Din arăturile ude se înălţau aburi. Casele singuratice, la margine de şosea, apăreau tăcute şi triste în bură. Mînzocii lui Iorgu Ordeanu, cu cozile scurte şi cu coamele tunse, se întindeau la drum în trap ropotit şi cadenţat ; mi se păreau totuşi că înaintează deznădăjduit de încet.

Ne-am despărţit în tăcere, nemulţumiţi. Toate gîndurile bune ale prietenului dăduseră grèş. Mă simţeam vinovat. Nu găsisem un cuvînt bun, cald, de mulţumire.

În vagon am dormit dus, întîia oară după atîtea zile.

Pe urmă, viața de înceată și desăvîrșită cufundare m-a împotmolit din nou. La club, în cea dintîi seară, servitorul, luînd în primire pălăria și pardesiul, m-a pus în curent cu toate noutățile.

Toamna adusese oarecare înfrigurare. Partidele se prelungeau pînă în zori ; banii se aruncau ușor, după o recoltă îmbelșugată, cu toată seceta de peste vară. Se întorsese din Italia și din sudul Franței Mișu Cariade, după ce ridicase de la cazinourile de acolo sume fabuloase. Bacaralele lui erau celebre.

În cîteva ceasuri, averi făceau ocol dintr-un capăt în altul al mesei. Crupierii culegeau cu îndemînare sigură, calmă și indiferentă, hîrtiile foșnitoare, printre care se pierdea, înghițită, și puțina mea avere. Scuturat de bani, vegheam după aceea, la spatele jucătorilor, pînă cînd începeau să se stingă luminile.

Coboram dimineața în stradă, cu gura uscată de fum, în praful măturătorilor. Întîlneam lucrători în drum către fabrici, servitoare cu coșul la piață ; viața orașului se trezea, odihnită și harnică, în zorile albăstrii și limpezi, și eu abia atunci, cu gulerul pardesiului ridicat, zgribulit în aerul rece, mă tîram spre camera unde nimic odihnitor nu [mă] mai aștepta de mult. Scos din viața firească, mă mișcam ca un somnambul în afară de club. Toate îmi erau indiferente ; din furnicarea străzilor nu deosebeam decît tovarășii mistuiți de același rău, atrași unul către altul de o tainică asociație.

Numai între noi găseam ce ne vorbi, prelungind dincolo de zidurile clubului halucinația jocului.

— Eu nu comptez decît pe martingală ! îmi explica într-o dimineață la „Mircea", la aperitive, Georgel Steriu, jupuind cu vîrful unghiilor pielița unei felii de salam. Nici nu-mi explic dobitocia celor care cred că altfel se poate cîștiga ! Nenorocirea e că n-am niciodată suma care-mi trebuie...

Eu eram pentru intermitență.

— Intermitența ? Dar asta-i cea mai mare prostie ! Asta-i joc de babe ! se indignă tovarășul, pipăind chiflele, să dea peste una proaspătă. Băiete ! Ce e porcăria asta ? Adu alte cornuri. Serviți ca la han !...

Apoi continuînd :

— Intermitența, monșer, e pentru chibiți ! Ciupesc două-trei sute și pleacă. Eu înțeleg numai jocul mare. Mie-mi trebuiește emoție, înțelegi ? Jocul e artă ! E hazardul vieții, condensat în spațiul unei singure zile, unui singur ceas, aici, sub mîna mea... Să am averea lui Mișu Cariade, v-aș arăta eu ce e jocul !... Ce-i cu cățelul ăsta ? Se uită de un sfert de ceas la tine...

M-am întors.

La spatele meu, Soliman, așezat pe două labe, mă țintea cu ochii fără gene. Am căutat împrejur ; la o masă, singur, cu un pahar deșert dinainte, stătea Iorgu Ordeanu. Mi s-a părut din privire că vrea să-mi spună ceva. M-am ridicat și am tras un scaun. După cîteva vorbe m-a întrebat ce mai știu de la Alexandru. Nu mai aveam nici o veste. După plecare nu fusesem în stare să aștern un rînd. Mă mustrasem pentru această lene, care însemna și o necuviință după primitoarea lui ospitalitate. Mă așezasem de cîteva ori în fața hîrtiei albe. Nu găsisem cuvintele celei mai banale mulțumiri. Amînasem de pe o zi pe alta. Acum era prea tîrziu.

— Prietenul dumitale e un om foarte tare. Nu mă pot opri să nu-l admir ! spuse Iorgu Ordeanu, clătinînd sifonul care curgea greu. De oameni de aceștia avem nevoie : dintr-o bucată. Nu știu ce-i sentimentalismul, nu-s devorați de nici un vițiu. Cîte unul din aceștia, pe ici-colo, ne mai păstrează tradiția gospodăriilor de altădată. Eu n-am fost în stare...

Duse paharul la gură, dar nu deșertă decît o înghițitură, în silă.

— Eu n-am fost în stare... repetă mai încet, ca pentru el singur.

Străbătea atîta tristețe dezarmată în această părere de rău, acum fără putere de îndreptare, că m-am găsit dator să mă pierd într-o lungă dizertație asupra deosebirilor de temperament, asupra firilor inadaptabile, asupra vremurilor grele de astăzi, care cer oameni înăspriți, pentru a ține piept vieții.

Iorgu Ordeanu dădu din cap. Toate poveștile mele erau prea străvezii cuvinte de circumstanță pentru a găsi iertare unei slăbiciuni de toată lumea știută și osîndită.

De ruinarea lui, numai el, nu împrejurările, nu vremea, nu oamenii erau vinovați.

— Poţi înţelege, oare, domnul meu, la cîtă laşitate şi la ce egoism, şi la cîtă înspăimîntătoare cădere te poate tîrî o patimă ?... De trei luni port în buzunar, aci la piept, banii cîţi mi-au mai rămas din vînzarea viei, după ce-am lichidat datoriile. La început am cercetat cu o răbdare de samsar toate gazetele, să aflu cursul valorilor, alegînd, făcînd socoteli, urmărind fluctuaţiile bursei. Mi s-a părut că nu găseam îndestulă siguranţă. Te gîndeşti ? Sunt ultimele rămăşiţe dintr-o avere de milioane !... După aceea am căutat să-i plasez într-o ipotecă. Nici una nu-mi părea destul de avantajoasă. Tărăgănam ! Nu mă puteam despărţi de bani. Asta am înţeles-o îndată. Să-i am totdeauna la îndemînă... Dau tîrcoale cluburilor, mă întorc acasă, închid banii în sertar. A doua zi iar îi iau în buzunar ; îmi născocesc cele mai fantastice pretexte : că poate să mi-i fure de-acasă, să dea un foc... Cîteodată, la uşa clubului, iau hotărîrea să intru dacă* numărul de la birja care trece e cu soţ. Numărul e fără soţ, şi mă opresc căutîndu-mi de lucru la o vitrină. Cînd văd un prieten de altădată îndreptîndu-se spre intrare, întorc capul, îmi iau un aer grăbit, preocupat... Ştiu însă că într-o seară tot am să urc scările, am să mă aşez la masă... Dar ce-ţi spun astea ? Ce te pot interesa toate mizeriile astea ?....

Deschise portţigaretul şi căută o ţigară cu tutunul înfoiat. Aprinse şi urmări spiralele fumului, cu capul rezemat de speteaza scaunului.

Avea pleoapele obosite, ceva deznădăjduit şi ruinat în figură. Cravata ridicată lăsa să se vadă vîrful de metal al butonului.

Din nou apăru înainte-mi omul din vis, aşa cum îl ştiam, pînă la cel mai neînsemnat amănunt. Îmi erau toate familiare : cravata cu nodul îngust şi ochii cu albastrul decolorat, şi cutele fine din jurul pleoapelor. Atît doar că omul din vis nu-mi vorbise niciodată atît de aproape.

Iorgu Ordeanu scuturâ cu unghia un vîrf de scrum de pe haină. Se chinui să zîmbească, umilit de confesiunea împărtăşită neaşteptat, într-o clipă de slăbiciune, celui dintîi venit.

— Mizeriile astea nu te pot interesa... La altceva mă gîndeam cînd te-am zărit. La plecare, cînd am strîns lucrurile, am dat în pod peste o ladă întreagă de cărţi din

* În textul de bază, greşit : „dar" ; în toate celelalte variante : „dacă" *(n. ed.)*.

biblioteca bătrînului, a lui Iordache Ordeanu... Le-am tîrît după mine, cu toate că nu prea ştiam ce să fac cu atîtea vechituri. Acum n-am unde le pune : e strîmt la mine ! Poate te interesează unele... Cel puţin aşa mi s-a părut. Îmi dai voie să te invit să-ţi alegi pe care-ţi plac ? În schimb, te rog pentru un mic serviciu... Cunoşti, desigur, vreun anticar. Aud că asemenea lucruri se plătesc bine acum. Aş scăpa de ele. Îţi dau adresa... Oricînd, după-amiază, sunt acasă. Le-ai putea examina, evalua înainte. Eu nu mă pricep...

Cînd şi-a luat pălăria să plece, a repetat aidoma mişcarea din vis, cînd îşi ridica pălăria de pe aripa catedrei şi se întorcea : „De-acum haidem, Soliman ! La revedere, elevul Theodorescu Ion."

A doua zi, la cinci, căutam numărul casei, înălţîndu-mă în vîrful picioarelor, să desluşesc cifrele de pe plăcile înnegrite de rugină.

Viscolea.

Nu se vedea la zece paşi în pulberea tăioasă de zăpadă, rostogolită de pe acoperişuri, măturată de crivăţ de-a lungul străzii. Îngheţasem şi grăbeam să ajung la un adăpost din urgia de afară. În sfîrşit, descoperii : numărul 18, deasupra unei uşi de gang, la o casă cu trei etaje, cu faţada de un galben murdar şi lepros de umezeală.

Am rătăcit mult prin ganguri întunecoase, prin coridoare cu treptele scărilor roase şi lunecoase de zoi îngheţate, cu miros de mîncări arse, în culoare fără capăt, întortocheate şi întrerupte de praguri şi paravane.

A treia oară băteam la a treia uşă, fără să dau de urma lui Iorgu Ordeanu. Abia tîrziu, o fetiţă cu o cutie rotundă de pălării sub braţ mă îndreptă :

— Sus trebuie să fie, la al cincilea ! La madam Faingold. Ea are un chiriaş nou...

Am început şi aici colinda la uşi. Era mai murdar încă şi mai groaznică mizerie. Alunecam pe coji şi pe resturi de legume aruncate, m-am împiedecat de un cazan cu rufe, pus la o uşă, aburind a leşie şi a zdrenţe cu murdăria dospită.

La capătul unui coridor, unde am nimerit intrarea pipăind peretele prin întuneric, mi-a deschis, în sfîrşit, madam Faingold.

Era o doamnă grasă peste măsură, din neamul Rebecăi, cu genele roșii, în papuci și cu un șal verde înnodat pe subsuoară. Prin întredeschiderea ușei, se vedea la spatele lui madam Faingold un băiat cu căciula ascuțită în cap, spărgînd nuci lîngă o sobă de fier.

— Domnu' Iorgu ? O persoană selectă cu un cățel micuț ?... Poftim, mata, la ușa din dreapta. Intrați un moment. Este dus la farmacie : sufere așa o durere de dinți. Marcel ! Arată la domnu' salonul de la cuconu' Ordeanu !...

„Salonul" era o încăpere întunecoasă, cu pereții zugrăviți într-un verde strepezit de cocleală, cu mobile desperecheate, adunate în jurul unei uriașe mese rotunde, cu o sobă de tuci, al cărei coș de tablă neagră, în tuburi îmbucate, ocolea jumătate din întinderea zidului. Intrînd, cea dintîi priveliște izbitoare era zigzagul acesta fantastic de tinichea afumată, ridicat pe perete, întortocheat deasupra patului, prelungit peste măsură pînă să-și găsească drum afară printr-un ochi de fereastră, astupat cu un capac negru de cutie de zahăr.

M-am așezat pe un scaun cu telurile scufundate, fără să dezbrac paltonul.

Era frig, aerul închis. Cînd s-au deprins ochii cu întunericul, am cercetat curios adăpostul celui din urmă din neamul Ordenilor.

Pereții goi, fără covor. Cîteva cadre cu poleiala punctată de murdăria muștelor de astă-vară, gravuri de cameră mobilată, desprinse din gazete ilustrate. Un lavoar de tablă albastră, acoperit cu un ștergar soios. Pe zid, urme murdare de stropi pînă sus și o pată mare pe zugrăveală, de o palmă ce-a fost rezemată udă și a lăsat acolo pecetea celor cinci degete, pentru totdeauna. Un pahar de ceai, cu o felie de lămîie înnegrită, plutind într-o rămășiță turbure de băutură. Deasupra, așezată punte, o linguriță vînătă de aluminiu, din acele care scapă printre degete, prea ușoară.

Între ferestre, o singură mobilă de stil : o măsuță lucrată fin, cu picioarele curbe, cu tăbliile trandafirii. Acolo erau, rezemate de un sfeșnic cu șapte brațe, cîteva fotografii înrămate.

M-am ridicat să le privesc de aproape. Aveam prilej să aflu, din mărturia mută a imaginelor, ceva despre neamul care expira cu acest ultim vlăstar, ruinat și tîrît să-și

sfîrşească bătrîneţea într-un adăpost netrebnic, ca risipitorii din parabolele evangheliilor.

Înainte de a întinde mîna să le cercetez de aproape, în lumină, am ascultat atent. Nu se auzeau paşi pe coridor. Numai un sfîrîit de bucătărie, dincolo de perete.

Erau fotografii palide, purtînd aurit inscripţia atelierelor regale şi imperiale, dispărute de mult.

O fetiţă de şcoală, în picioare, lîngă o masă de grădină în lemn de mesteacăn, cu un cordon lat şi cu o cruciuliţă albă pe pieptul plat, în şorţ de lustrin negru : uniforma de odinioară a pensioanelor de călugăriţe. O femeie de o frumuseţe fină şi firavă, în haină albă, cu mijlocul din cale-afară subţire şi cu mînecile înfoiate deasupra umerilor, — cum se purta acum o jumătate de veac —, întinzînd mîna cu grăunţe unui porumbel aşezat familiar pe vîrful degetelor ; în fund, piaţa San Marc din Veneţia şi un copil zdrenţuros, rîzînd cu dinţii albi în soare. Un tînăr cu părul întunecat, în costumul romantic de la 'patruzeci şi opt, plecînd ochii pe un tom voluminos cu foile deschise. M-am gîndit la cărturarul Iordache Ordeanu, îndrăgostit de infoliile rare. Şi cea din urmă... Am scăpat cartonul din mînă. Ce căuta *aceasta* aici ? Doamne, ce căuta *aceasta ?*

M-am plecat să ridic fotografia... M-am apropiat de fereastră cu ochii într-o painjenire, ţinînd rama aproape de tot, cu mîinile strînse pe marginea hîrtiei, într-un spasm de rugă pentru iertarea ce nu mai putea, acum nu mai putea veni...

Ochii Agatei mă priveau de acolo fără să vadă, dincolo de mine, dincolo de oameni.

Şi surîsul ei trist, şi mîinile subţiri rezemate de spătarul scaunului, mîinile care păreau că dezmiardă aerul cînd se întindeau goale în soare, şi degetele care vînturau nisipul cu scoici, şi tot ce a fost şi a fost uitat, şi tot ce nu este de spus, spovedanie dureroasă pe care nimeni n-are s-o ştie vreodată...

— Agata, ce cauţi tu aici ?

Am rostit tare cuvintele ? Le-am şoptit în gînd ?

„Agata, ce cauţi tu aici ?" Nu sunau aceleaşi cuvinte pe buze, ca în dimineaţa cînd a intrat în camera mea, acolo, pe ţărmul mării, unde a început căderea cea din urmă ? Cu ce rîset i-am întîmpinat întrebările repezi, spaima zugrăvită în ochi ; cu ce prefăcută nepăsare am

întors spatele, privind pe fereastră, bătînd nerăbdător cu vîrful degetelor în luciul sticlei !

Eram nedormit, îmi răsunau în urechi glasul crupierilor de la cazino, nu voiam nimic alt decît să uit, cu pumnii strînşi, cu capul vîrît în perne. Am rostit-o aceasta liniştit, fără să mă întorc de la geam, şi mi se părea atunci mai demn de interes zborul pescăruşilor albi în soare, în salbe filfîitoare deasupra mării, decît frămîntarea femeii, cu mîinile încleştate, la spatele meu. Şi cu ce răsuflet de uşurare m-am repezit să învîrt de două ori cheia, cînd a plecat împleticindu-se !...

Se pot spune toate ?... Şi somnul de brută, pînă tîrziu, cînd m-am deşteptat în întuneric, fără să lămuresc unde mă aflu... Şi nepăsarea distrată cu care am ascultat, după miezul nopţii, la masa de cărţi, fără nici o tresărire, între două tururi, povestea întîmplării, fără nici o explicare pentru alţii : Agata, departe, în larg, unde nu mai înotase niciodată, aproape înecată, smulsă morţii numai printr-o minune... Cu ce calm înfricoşător priveam cu atenţie tunica verde a valeţilor şi buzduganul de aur din mîna rigilor, ca şi cum nu din pricina mea, a căderii în care o tîrîsem, a mocirlei în care o azvîrlisem, îşi căutase ea deznădăjduită scăparea în moarte...

— Agata, ce cauţi tu aici ?

De dincolo de moarte mai poate fi un răspuns ?...

M-am întors sub apăsarea unei priviri aţintite asupră-mi. La spate, răsărit de undeva, mă sfredelea cu ochii severi cîinele cafeniu : Soliman.

Am aşezat cartonul la loc, repede, ca un vinovat prins asupra unei indiscreţiuni neîngăduite. Privirea cîinelui mă cerceta cu o înţelegere omenească. Am simţit că roşesc. Ce voia ? Ce ştia ? Sfîrîitul bucătăriei, de dincolo de zid, încetase. Se auzea acum numai chiotul viscolului zgîlţîind ferestrele. Apoi, paşii lui Iorgu Ordeanu, în coridor...

Îmi scutură mîna bucuros. Aprinse un capăt de lumînare în sfeşnicul cu şapte braţe. Desfăcu de sub o pătură lada cu cărţi ; răscoli tomurile grele, prăfuite, cu scoarţe groase de piele, cu *ex-libris*-uri aurite, din biblioteci celebre.

Dar acum nu-mi mai stîrneau nici o bucurie.

Desfăceam cu gîndul aiurea paginile cu miros de hîrtie uscată, de marochin elastic, de piele de viţel, de cerneala

estampelor. Ce legătură era între omul acela și Agata? Ce ascundea privirea cenușie, fără sclipire de viață, opacă? Ce rețea nevăzută de întîmplări, risipite în viața mea fără nici o legătură aparentă, își lămureau apropieri tainice, se strîngeau acum tot mai aproape, ca sforile unei curse pentru sălbătăciunile pădurii, în jurul meu și al acestui om, strigoi din visurile copilăriei? Și pentru care sfîrșit aceasta?

Acum, teancurile de cărți se ridicaseră între mine și Iorgu Ordeanu, arătînd stins, în flacăra tremurată a luminării, ornamentele de aur mat de pe inscripțiunile gravate adînc în pielea roșie și vînătă, și albastră.

Era o avere acolo; cărți pentru care maniaci au furat și au ucis, gravuri de preț, miniaturi fără pereche, manuscrise deasupra cărora au migălit, la lumină de opaiț, călugări în chilii de mînăstiri, cărturari arși pe rug, slujitori ai cabalei, vraci ai magiei negre, alhimiști căutători ai pietrei filozofale și a izvorului de tinerețe veșnică. Altădată, lacom ca un avar scufundîndu-și mîinile în galbenii unei comori dorite, m-aș fi pierdut pînă la ziuă în răsfoirea pergamentelor și infoliilor fără seamăn... Dar de mult orice iubire pentru lucruri de preț era pierdută. Am șters praful de pe vîrful degetelor. Am așezat pe marginea mesei, deoparte, trei cărți la care rîvnisem odinioară, alese acum, — o știam bine, deși respingeam gîndul —, numai fiindcă în schimbul lor, la o nevoie grabnică, puteam lua prețul încă al unei nopți de joc.

Iorgu Ordeanu tuși, înecat de colbul scuturat din vrafuri. Duse mîna uscată la piept și, încovoiat de tuse, cu umerii înguști, îmi păru slăbit din cale-afară, împuținat sub hainele largi, cît un trup de copil ridicat după boală.

Deasupra cărților, desfăcut din încuietoarea de alamă a scoarțelor, rămăsese un caiet gros, cu hîrtia filigranată, înfățișînd în zarea luminării o coroană sub semilună și o stea cu șase raze, așa cum fabricau veneții pentru trebuințele Orientului.

Pe fila dintîi se deslușea iscălitura logofătului Ioniță Ordeanu; înlăuntru, printre gîndiri despre viață și moarte, însemnări scurte, despre necazuri și întîmplări de fiecare zi. Se putea citi acolo: „Din năprasnî-m veni ceasul morței celu înfricoșat, că vă zăcu denainte cătră celu județ de

apoi, unde împăraţii şi volnicii *, robii şi despuitorii, fieştecarele cu ale sale lucrure, se voru proslăvi sau voru ruşina, şi de mă sărutaţi, sărutăria cea mai de apoi fi-va, că de acumu nu mă voiu mai întoarce şi mă părăsiră toţi, şi trecură toatele ca umbra". Şi, întorcînd fila : „Că noaptea s-o spetit caii la apa Tecuciului, dară toate uitam de începură mîncările celea şi veseliile celea marile de la dumnealui pitarul Kiriac". Pe altă foaie : „Astăzi i-o încoltît lui Costea celu dentăi dinte", şi dedesubt : „Den mândriile şi dezmierziile tale, şi comorile celea, şi lăcomia, şi scumpia, cenuşă va rămînea, şi atunce va prinde a ţipa sufletulu...". Hîrtia era străpunsă de cari ; o gînganie mică, viermuşor cu picioare mărunte şi repezi, trecu de sub o filă sub altă filă.

Fără voie, am măsurat ca pe-o vietate împăiată într-un muzeu, presărată cu camfor, făptura puţină a celui din urmă din neamul logofătului Ioniţă.

Iorgu Ordeanu se aşezase pe braţul unui fotoliu, cu ţigarea neaprinsă în gură, pipăindu-şi buzunările după cutia cu chibrituri. În flacăra lumînării avea faţa verzuie, părul cenuşiu şi putred, şi în privirea opacă străbătea o renunţare desăvîrşită şi neliniştitoare, ca într-o privire îngheţată de mort.

Nu găseam ce cuvinte potrivite să rostesc. Aş fi pomenit ceva despre bunicul acela îndepărtat, care şi-a scris însemnările în caietul cu cheotoarea de alamă. Mă împingea gîndul să cercetez ocolit prin ce întîmplare se afla chipul Agatei rezemat de sfeşnicul cu şapte braţe. Pe urmă, din nou mă turbura asemănarea cu omul din vis. Acolo, în camera friguroasă şi întunecată, cu umbrele noastre jucînd crescute şi micşorate pe pereţii cu verdele coclit, faţă în faţă cu omul străin şi totuşi cunoscut dintr-o viaţă alături de cea reală, mă simţeam neliniştit, înconjurat de o pîclă de taine. Cărţile în teancuri, cîinele cafeniu întins cu botul pe labe, neslăbindu-mă din ochii rotunzi, viscolul răbufnind pe ferestre, vuietele înăbuşite din coridor, toate îmi păreau stranii, nefireşti, pregătite ca pe-o scenă de provincie, unde urmează să se joace o melodramă veche de tot.

* În textul de bază şi în variantele anterioare, greşit : „voinicii" ; în ultima variantă : „volnicii" *(n. ed.)*.

Noptile lui Iorgu Ordeanu, tîrziu, după ce adorm toți, în încăperea aceasta trecătoare și dușmană, mi s-au arătat deodată înfricoșătoare.

Înșiruirea aceea de logofeți și jupînițe, de slugeri și pitari, pe urmă de boierese subțiri și de cărturari ca Iordache Ordeanu, trăiți în belșug în curțile de piatră, în bucurii și necazuri despre care amintire nu se mai păstrează, totul și toți, și toate se sfîrșeau cu omul acesta mort din viață.

Cuvinte bune îmi ajungeau pînă la buze, și nu le spuneam, fiindcă ar fi sunat acolo, acuma, de prisos și poate supărătoare : înduioșare de trecător.

Mă înăbușeau zidurile. Am învelit cărțile într-o gazetă, m-am pregătit să plec. Iorgu Ordeanu și-a îmbrăcat și el paltonul, a suflat în lumînare, a răsucit cheia.

În culoarele negre am coborît pipăind pereții.

Pe stradă, lumina albastră a becurilor pe zăpadă, în rostogolirea piezișă a valurilor de viscol, avea și ea ceva nefiresc și teatral. Zurgălăii săniilor, oamenii înfășurați pînă la ochi, trecînd în strălucirea violetă a vitrinelor și pierzîndu-se în întuneric, strigătul vînzătorilor de gazete m-au adus îndată pe pămînt, de la însemnările logofătului Ioniță : „Den mândriile și dezmierziile tale, și comorile celea, și lăcomia, și scumpia, cenușă va rămînea..."

— Am să trimit mîine pe Pach sau pe Kohn !... Mai bine, poate, pe amîndoi. Unul la un ceas, pe celălalt mai tîrziu !... am spus întorcînd spatele viscolului, să nu-mi sufle cuvintele.

— N-ar fi bine să vii și dumneata ? Spuneam că nu mă pricep...

— Atunci, mîine, la unsprezece.

Și întinsei mîna, să mă despart, în fața clubului.

Văzusem luminat sus : pe Georgel Steriu la fereastră, cu spatele rezemat, vorbind cu cineva nevăzut, după draperiile verzi. Aveam în buzunar cîteva mii. De-o săptămînă mă răsfăța norocul. Eram nerăbdător să urc mai repede scările.

Iorgu Ordeanu se opri și el ; a întîrziat să-mi întindă mîna.

— Vasăzică, joci și dumneata ?...

— A ! nu ! am mințit îndată, luîndu-mi o înfățișare nepăsătoare. Rar de tot... Cînd n-am de lucru... Ca în astă-seară...

Iorgu Ordeanu nu se dădea dus.

— Mai vin pe aici Mişu Cariade, Creţeanu, Ionică Istrate ?

Erau stîlpii clubului. Cei mai vestiţi jucători.

— Vin, fireşte că vin... Adică, vine Cariade, Creţeanu... Ionică Istrate dă acuma şuete la Sfîntu' Petru, în rai, sau la Belzebuth, în tartar, glumii prosteşte, şi am roşit îndată, ruşinat, fiindcă repetasem aşa o glumă veche de club, unde se închipuia lumea cea de dincolo ca o uriaşă şi necurmată partidă, în care cei ce-au pierdut averea în viaţă o vor cîştiga-o, şi cei care au cîştigat-o o vor pierde.

Am întins din nou mîna.

Iorgu Ordeanu tipărea cu vîrful şoşonului, în zăpadă, un as de caro, spulberat îndată în viscol. Ridică ochii, şi faţa îmi păru deodată întinerită, luminată în revărsarea albăstrie a vitrinei, ca o flacără izbucnită dintr-un tăciune adineaorea stins.

— Îmi dai voie să te întovărăşesc ?... Am prieteni vechi sus... Mor de urît la mine. Şi apoi, nu pun mîna pe cărţi. Cel mult un bridge...

Cînd a intrat în sala mare a clubului, Mişu Cariade a zvîrlit cît colo cărţile pe postav şi a sărit, răsturnînd scaunul, să-l îmbrăţişeze.

Toţi jucătorii vechi au făcut roată.

La uşi, din alte camere, s-au oprit în prag alţii mai tineri, care nu-l cunoşteau, surîzînd bucuroşi, fără pricină, fără să ştie cine era, înţelegînd doar că oaspele acesta nou pierdut a fost şi s-a întors.

S-au tras deoparte, lîngă căminul cu calorifer, bătrînii. Feciorii au alergat îndată după băuturi calde, după cafele. Jocul abia început se risipise. Iorgu Ordeanu privea străin, se mira de schimbările făcute, întreba de oameni despre care abia auzisem, de foarte de mult.

Am trecut în altă încăpere, m-am aşezat la o masă de *écarté*, unde se adunau cu încetul cei mai pătimaşi, după ce-şi potoliseră curiozitatea. Am stat mult acolo, înfipt într-un scaun, cu mîna încleştată pe cărţi. Din cea dintîi jumătate de ceas, norocul mă părăsi. Hîrtiile fugeau una după alta. Eram asudat, cu degetele umede, despăturînd hîrtiile, adunînd restul, numărînd fisele, scotocindu-mă în buzunare.

Cînd m-am ridicat, mai rămăseseră cîteva edecuri, jucînd pe bani puţini, în cretă ; şi în buzunarul vestei,

mototolită, nu mai aveam decît cea din urmă mie de lei. În sala cea mare nu se mai vedea masa din mijloc, peste capete. Mi-am făcut loc, să privesc. Iorgu Ordeanu dădea cărţile. Cînd se aşezase ? Cum de-şi călcase cuvîntul ? De ce l-au lăsat ?

Mi s-a părut că-mi ghiceşte întrebările cînd şi-a încrucişat privirea cu a mea, plecînd ochii îndată în jos, vinovat.

Dar înaintea crupierilor, hîrtiile se ridicaseră teanc, se adunau foşnind... Am înţeles că Iorgu Ordeanu întîlnise ziua cea rară din viaţa unui jucător, o dată la zece ani.

Fiecare carte trasă de bancher împerechea însoţirile cele mai fantastice ; abatagiile curgeau ; toţi jucătorii dimprejur se despuiau de bani, aruncau nervos hîrtiile după fisele de os, le cîntăreau în mînă, vînturîndu-le nehotărîţi pînă în ultima clipă, le aruncau pe tablouri de unde lopeţile crupierilor le culegeau scurt, în movili. Mîna lui Iorgu Ordeanu prindea cartea uşor, ca dezmierdare ; îi înţelegeam aşteptarea cu zvîcnirile inimei cînd se pregătea să o răstoarne pe postavul verde, după ce privea pe tabloul întîi, pe tabloul al doilea, să sfîrşească toţi. Avea ochii strălucitori, paloarea obrazului aprinsă în pometii de un trandafiriu uşor ; îmi părea că şi creţurile mărunte din jurul ochilor, brazdele subţiri care coborau lîngă nări se topiseră.

— Nouă la bancă !

Arunca, cu nepăsarea prefăcută pe care o cunoşteam prea bine, cărţile în cupa de porţelan.

Mişu Cariade îşi frămînta trupul gras, ridica mîinile scurte în jurul gîtului să-şi lărgească gulerul, desfăcea portofoliul de piele umflat şi trăgea alte hîrtii. Îl aşeza la loc, în buzunarul de la piept, şi se înţelegea după încruntarea sprincenelor monologul interior, hotărîrea ca aceştia să fie cei din urmă bani aruncaţi înainte de a se ridica definitiv.

— Opt la bancă !

Se auzeau numai lopeţile smucind fisele, tîrînd hîrtiile. În scrumiere se stingeau ţigările abia aprinse şi uitate. Gurile erau încleştate, răsuflările scurte.

— De unde-l scoseşi, frate ? oftă Georgel Steriu, întorcîndu-se să-mi şoptească peste cap, la spate. Să fie a

dracului de martingală. Ia tu locul ! Nu mai am o centimă...

M-am așezat în scaunul gol. Cînd mi-a venit cartea, am aruncat hîrtia împăturită în patru. Îmi tremura mîna pe cărți, le-am răsturnat, și tot tabloul a respirat cu ușurare : un valet și un nouă de treflă...

De acolo înainte nu-mi mai lămuresc cum s-au petrecut lucrurile. Norocul lui Iorgu Ordeanu se strămută în cărțile mele. Aveam gîtlejul uscat ; pe măsuța de-alături, feciorul îmi schimba la fiecare sfert de oră paharul cu băutură. La fiece carte a băncii zvîrleam pe postav alta mai mare. Teancul de hîrtii și cilindrele de fise începeau să se subție în fața crupierilor. Așteptarea circumspectă a jucătorilor se destindea.

Șase la bancă ! Aruncam șapte. Opt la bancă ! Aruncam nouă. Bac la bancă ! Aruncam un singur punct.

Îmi bătea sîngele fierbinte în tîmple. Deșertam repede paharul, care făcea să-mi joace lucrurile ireal înaintea ochilor, în pîcla de fum. Mă podidea bucuria aceea nervoasă și rea a jocului, cînd rostești cuvintele pe jumătate, surîzi prostește, înfunzi în buzunări hîrtiile mototolite, zvîrli adversarului cartea, răutăcios, ca o înfigere cruntă de tăiuș. Simții că Iorgu Ordeanu începe să-și piardă cumpătul. Cînd îmi venea rîndul, se întoarcea cu totul către mine, aștepta cu un tremur pe buzele uscate, amesteca jocul nerăbdător, împingea cartea pierdută cu o stăpînire sub care se ghiceau nervii încordați pînă la ultima măsură.

Se făcuse tăcere în toată sala, sub lumina albă și neclintită a candelabrelor. Se auzea scîrțiind gheata cuiva, care se înălța în vîrful picioarelor să vadă peste capete, fîșîitul cartoanelor, exclamațiile înăbușite cînd se dedea o carte pe față. Toată atenția era adunată la noi doi ; și între mine și Iorgu Ordeanu s-ar fi părut că e luptă fără iertare, tăcută și strînsă, așa cum va fi fost între oamenii peșterilor, cînd se sugrumau bîjbîindu-se în întuneric, să-și smulgă un vînat ori o femeie. Și era mai înspăimîntătoare lupta aceasta, în hainele noastre civilizate, negre, cu piepții albi scrobiți, în sala unde caloriferul împrăștia dogoarea uscată, becurile revărsau lumina lor incandescentă, feciorii pășeau cu mers de pîslă pe covoare, între atîția oameni care erau toți alături de mine, împotriva bătrînului cu mîinile tremurătoare și cu ochii acum din nou

adînciți în văgăunile ochilor ; era mai crudă și mai plină de oroare cu încordarea aceasta încleștată a tuturor voințelor, dorințelor, care tremurau în fiece clipă cînd ridicam cartea de pe postav.

Fumul țigărilor se lăsa în pînze risipite peste noi, ne ardea răsuflarea.

Cîteodată, în tăcerea nefirească dintre două cărți, străbătea de dincolo de geamuri, jos în stradă, clinchenitul clopoțeilor de la o sanie.

Cînd petreceam ochii obosiți peste zidul jucătorilor adunați, vedeam lîngă ușorul ușei cei doi feciori neclintiți, privind cu nepăsare, în hainele lor negre, cu nasturi de metal.

Drept în fața mea, pe același tablou, era un jucător pe care nu-l mai zărisem niciodată. Avea figura pămîntie și lucioasă de o sudoare grasă, ochii fără gene, roșcați, ca ai iepurilor de casă, sticlind nesuferit după ochelari. Cîștiga mult pe mîna mea și, după fiecare carte, își freca palmele, clipind vulgar din coada ochiului, număra lacom șiragul de fise și teancul de bancnote, cu un rînjet care-i descoperea doi canini ascuțiți, ieșiți în afară, într-o dantură dezgustătoare, mai mult de aur și de platină decît de dinți adevărați. Cînd întindea mîinile după bani, degetele late la vîrf, cu unghiile negre, îmi păreau cinci omizi grase, frămîntîndu-se atît de lacom, că-mi întorceam ochii. Dar îmi căuta privirea și-mi surîdea imperceptibil, ca un complice, îndemnîndu-mă cu o batere tremurată de pleoape să-i dau înainte, să nu mă opresc. De ce omul acela pe care nu-l cunoșteam, se simțea tovarăș cu mine, aduna o avere pe masă, înaintea lui, prin mine ?

— Șase la bancă !

Culcam cartea. Era un șapte. Mîna cu degetele late și cu unghii negre la vîrf culegea rotițele de os alb, verzui, trandafirii, teancul de hîrtii.

Cît a durat asta ? Două ceasuri ? Trei ? Mai multe ? Se albăstreau ferestrele de lumina zorilor cînd Iorgu Ordeanu s-a ridicat... Avea un zîmbet silit pe buze. Îl simții cum șovăie la primii pași, cînd se îndreptă spre fereastră, să-și destindă oasele înțepenite, cu nepăsarea unui om care vrea să pară numai prea obosit. L-am văzut cum duce, din obicei, mîna la buzunarul unde stătuse strînsă toată rămășița avuției, gest care nu-și mai avea acum nici un rost.

Știam că scosese de acolo cea din urmă hîrtie alcastră. Mă podidi o înduioșare. Numai eu cunoșteam cu adevărat ce ruinare desăvîrșită însemna pentru Iorgu Ordeanu noaptea aceea...

Am trecut în cabina coafeurului, să-mi spăl mîinile, să-mi răcoresc ochii. Cînd m-am întors, Iorgu Ordeanu nu mai era. Se stingeau luminile. Se închideau ușile.

Cîțiva inși își numărau hîrtiile pe colțul meselor.

Feciorul îmi ținu paltonul mai respectuos ca niciodată. I-am aruncat o hîrtie mototolită. Pe scări a fugit după mine, să-mi dea pachetul cu cărți uitat : cărțile lui Ordeanu. Am spus să mi le trimită acasă.

În stradă, viscolul sfîrșise. Era înghețat ; un ger fără adiere de vînt, cum se așterne întotdeauna după crivăț. Zăpada scîrțiia sub pași.

Lumina de stînjinel a zorilor înainta rece peste casele cu ziduri de granit, întunecate, cu ferestrele negre. Aerul aspru îmi străbătea adînc în plămîni, înviorător ca un șipot. Cerul era înalt și limpede, stelele păleau ; întîia oară după multă vreme ridicam ochii în sus.

Pășeam ușor.

Mă simțeam eliberat. Hotărîri mari, nelămurite, creșteau în mine. Acum puteau sfîrși toate. La piept, în buzunările hainei, aveam prețul vieții celei noi, pe care trebuia s-o încep. O sută cincizeci, o sută optzeci de mii, mai mult poate, stăteau împăturite aici, cald, aproape de trup... Aveam să-mi plătesc datoriile, să-mi orînduiesc viața ; îmi juram să nu mai calc în club, să nu mai pun mîna pe-o carte. Se trezeau dorinți adormite, nădejdi de odinioară, din adîncuri peste care ninsese cenușă.

Dimineața cu aerul rece, cu zăpada albă și sonoră sub pași, cu orașul adormit, cu sănii singuratice, sunîndu-și metalul sprinten al clopoțeilor în nămeții prin care treceam descheiat la piept, toate aveau să însemne începutul celei dintîi zile de eliberare.

Aproape de casă, în colț, un birjar dormea, înfășurat pînă la ochi, în sanie, și cînd am trecut pe lîngă botul calului răsuflînd aburi calzi, mi s-a părut o respirație prietenească și bună. M-am întors să netezesc nările umede ; le-am apropiat de obrazul meu. Calul și-a clătinat capul, scuturînd un zurgălău ce-mi sună limpede și dezmierdă-

tor în urechi, cu un glas de cleştar, de la săniile copilăriei.

Mă durea singurătatea. Nu mai era, de mult, nimeni de care să mă apropii, nici o mînă care să mă îmbărbăteze. Acum, toate aveau să sfîrşească. Şi cea dintîi însuliţare de raze purpurii în ferestre m-a întîmpinat în prag, cînd apăsam clampa albă de promoroacă, într-un hohot de lumină, ca o dimineaţă nouă pe lume.

În camera friguroasă m-am trîntit în pat, cu plapoma peste cap, hotărît să dorm dus, somn de stană, să mă trezesc odihnit, ca după adormirile vrăjite, de ani, care te trec în altă viaţă... Dar vedenii m-au chinuit îndată. Visurile rele din fiecare noapte, prelungindu-mi spaimele şi umilinţele de peste zi, bătăile înfricoşate ale inimei de fiară fugărită... Somn în care gemătul visului e suspin de uşurare pentru chinurile vieţii celei adevărate...

Se amestecau cele mai nefireşti şi pline de spaimă întîmplări...

Se făcea la cazinoul de la Sinaia. Iorgu Ordeanu ţinea banca.

— Sunt un milion în bancă !

— La mine...

— Nouă la bancă.

Întorc cartea. Rigă de treflă, rigă de cupă. Pierdeam un milion.

— Sunt patru milioane în bancă !

— Nouă la bancă...

Pierdeam două milioane...

— Sunt patru milioane în bancă !

Cum am făcut ? De unde am scos, de undeva din mîneca dublă, din îndoitura manşetei, cele două cărţi pe care le-am aruncat pe postav ? De cînd le ţineam acolo ? Cum de învăţasem şi *aceasta ?*

Un cinci de treflă, un patru de treflă.

Cîştigam patru milioane. Întindeam braţele să adun o movilă care se ridicase acum mai înalt decît capetele noastre.

— A trişat ! strigă cineva. Căutaţi-l în mînecă. Are cărţi prefăcute.

— Afară cu el ! Scoteţi-l afară ! E o ruşine, domnilor !... *Je ne ficherai plus les pieds dans ce tripot !...* Domnule, eşti invitat să părăseşti imediat...

Cum am ajuns oare afară, pe banca ascunsă sub brazi, cu obrajii în pumni, cu ochii uzi de lacrimi ? Venea răcoare umedă din pădure, adiere de rășină ; și totul ar fi fost așa de dumnezeiesc și de simplu fără să se fi întîmplat *aceasta* ! Coboram fruntea tot mai jos, pe genunchi... O mînă mi s-a așezat ușoară pe umeri. Ridic ochii. Agata îmi prinde fruntea la sînii pe care îi simt elastici și calzi, sub care aud inima bătînd atît de încet, atît de încet... Îmi netezește părul, îmi ferește într-o parte o șuviță pe frunte. Îmi privește adînc și milos în ochi. E cu un genunchi în pămînt, plecată, și-mi strînge tîmplele în degetele lungi mirosind a hortensie ; nu a hortensie, a un parfum necunoscut și mai fraged ca toate parfumurile respirate vreodată.

— Nu vreau să-ți văd ochii așa Uite aici toate bijuteriile mele : colierul de perle, inelele, diamantele...

Îi strîng mîinile, și mîinile sunt atît de prietenoase acum, și atîta nevoie am de ele, să le simt într-ale mele, să mă-nfioare sîngele cald din vine, bătînd într-un ritm cu sîngele meu !... Nimic nu-mi mai pare ciudat. Știu că de mult carnea ei e putredă și oasele, albe, — de cîți ani, de patru, de cinci ? —, și o regăsesc firesc lîngă mine și-i simt iarăși, sub sînul cald de care lipesc fruntea, îi simt tic-tacul inimei, din nou, ca în viața cea adevărată, bătaia vieții de mult oprită... Presimt că asta nu poate fi aievea, că e numai vis, că nu trebuie să mai deschid ochii niciodată, să dureze așa pentru veșnicie... Și mă strîng alături. Și ne e teamă la amîndoi să nu ne trezim, să nu sfîrșească.

— Agata, ce cauți tu aici ?

De unde a apărut și Iorgu Ordeanu lîngă mine ? Cu ce drept o întreabă ? Din ce capăt al cărării albe, sub brazi, a venit ? Uitam ! Era așa de bine, că uitam !... Trebuie să-i explic... Nu e vina mea !... N-am ascuns eu cărțile, să trișez. Cineva le-a pus... Niciodată, o ! niciodată n-aș fi căzut pînă acolo... Orice am săvîrșit, dar *aceasta* ?... Îi spun, și nu vrea să m-asculte. Îi întind mîna, și și-o înfundă pe-a lui în buzunar... Îmi întoarce spatele... Face cîțiva pași și-și amintește ceva. Vine îndărăt. Are acum în mînă un revolver mic, negru, ca o jucărie... Mi-l întinde.

— Știi ce aștept să faci !... Dacă ceva omenesc mai...

E acum departe, în capătul aleei ; merge încet, îi văd fumul ţigării răsfirîndu-se albastru în urmă. Vorbeşte ceva cu Soliman, şi cîinele se întoarce şi mă priveşte cu ochi de om, cu ochi dispreţuitori de om.

Duc jucăria la tîmplă şi simt ţeava rece ca un ban rotund de metal... Agata dă un ţipăt, vrea să mi-l smulgă. Cu cîtă sete apăs trăgaciul, şi glonţul nu mai porneşte !... Se moare atît de încet ?...

M-am deşteptat cu ochii uzi. Visul mă cutremura încă. Mi-am răsucit oasele dureroase.

Bătea soarele amiezii în fereastră. Pe mesuţa de noapte aştepta ceaiul răcit şi pachetul cu cărţile lui Ordeanu. N-am auzit cînd a intrat servitoarea.

Cărţile lui Iorgu Ordeanu ? Am sărit în mijlocul camerei. Ce era adevărat din cîte se întîmplaseră astănoapte ? Ce era vis ?... Am smuls haina de pe spătarul scaunului şi am răscolit buzunarele. Îmi era frică acum că şi ceea ce a fost adevărat s-a întîmplat numai prin somn.

Dar de la piept, din toate buzunarele, scoteam mîna plină de hîrtii, amestecate cu ţigări, cu plicuri de chibrituri, hîrtii de o mie şi de cinci sute, nenumărate, împăturite, mototolite, sute şi altele... şi altele... Le-am răsturnat pe un ziar desfăcut, deasupra patului. În frig, cu picioarele goale pe podelele reci, am început să le număr... Acum nu-mi mai făceau nici o bucurie. Erau mai multe decît aveam nevoie, mai multe decît îmi trebuiau să-mi răscumpăr libertatea, dar nici o bucurie nu mai găseam înaintea lor. Ce însemnau ? Mă uitam la cîte-o hîrtie cu filigrana albastră... Pentru asta se zbat oamenii, se ucid, se vînd tinereţi ? Cu asta poţi cumpăra liniştea şi pîinea, şi iubirea ?... Cînd nu o ai, pentru asta suferi şi foamea poate să-ţi răscolească măruntaiele, şi pentru asta o femeie îşi vinde sărutarea şi-ţi înconjură gîtul cu braţele moi, şi ţi-o cerşeşte ?...

Mi se părea deodată straniu şi nebunesc că lumea poate trăi cu această amăgire, că oamenii găsesc simplă şi firească puterea acestui petec de hîrtie, pe care îl puteam rupe mărunt şi-l puteam aprinde cu flacăra chibritului, şi-l puteam desfiinţa într-o clipită... Fiindcă nu aveam asta, suferisem ; fiindcă le aveam, în sfîrşit, eram să fiu mai fe-

ricit și mai bun, și mai om ?... Și fiindcă Iorgu Ordeanu a risipit și cea din urmă hîrtie, are să îndure și el foamea și frigul, și madam Faingold are să-l scoată în stradă ? Ce-o fi făcînd acum ?...

Mi-am amintit că-i făgăduisem să fiu la unsprezece la el. Să vestesc anticvarii. M-am uitat la ceas. Aproape amiaz'. Am tras repede hainele, am pornit alergînd aproape.

Era un soare rece de iarnă afară, cu sclipiri de oțel în bulgării de zăpadă. Orașul părea nefiresc de curat, aerisit, înnoit. În sănii, din blănі moi, surîdeau femei cu obraji îmbujorați, cu genele umezite de promoroacă. Glasurile trecătorilor se înălțau cu ecouri sonore. Cîte-un fulg mic, steluță abia vizibilă de cristal, plutea din senin, și cerul era așa de limpede și atît de înalt !... Mă simțeam bun, cu hotărîrea nelămurită să săvîrșesc ceva rar și nespus.

Pipăiam banii în buzunar. Poate voiam să găsesc un chip să-i dau îndărăt lui Iorgu Ordeanu, să caut o cale ca să îndrept tot ce ruinasem peste noapte. Nu știam cum. Nu știam ce.

Cînd am ajuns la capătul străzii, mi-a zvîcnit sîngele în inimă. În fața casei era mulțime îmbulzită. Sănii oprite. Ca să străbată, tramvaiul suna înverșunat din clopot. Mi-am făcut loc. Începeam să înțeleg.

Cu spaimă începeam să înțeleg.

— Un revolver, numai atîtica ! Un revolver cît o tabachere ! spuse o femeie îmbrobodită cu șal de lînă, cu coșul de papură subsuoară.

— Era bătrîn, tot trebuia...

— Fetițo, o să îngheți !... Vino să te încălzesc în manta ! făcu un soldat cu ochi drăcoși, descheindu-și mantaua și acoperind pe jumătate o bucovineancă cu pieptul strîns în pieptar, cu un sifon albastru în mînă.

Fata se dădu într-o parte, chicotind.

— Nu vă e rușine ? îi muștră un domn bătrîn, cu mustățile albe, cu guler de astrahan. E un mort sus, și voi...

— Lasă că și dumneata mult n-o să mai... nu-și sfîrși vorba soldatul și se trase îndărăt, tîrînd fetișcana după el.

— Loc, să treacă domnul procuror ! începu a izbi cu coatele sergentul de stradă.

Coborî procurorul, un comisar de poliţie cu manta şi chipiu cu multe fireturi. Lumea se risipi. În uşă rămase de pază numai sergentul, cu mîna înfiptă în centiron.

— Doriţi ceva ?...

— Nu... Adică... Mă rog, nu stă aci un dentist ? mă hotărîi să întreb ceva la întîmplare.

Mă gîndeam la camera goală de sus, la pereţii vineţi, la burlanul întortocheat şi negru al sobei de fier, la omul întins. N-aş fi avut tăria să dau ochi...

— Dentist ? Tocmai la capătul străzii, pe dreapta, numărul 2, o casă albă, cu geamlîc.

Am mulţumit şi m-am întors pe călcîie. Mă strigă din urmă :

— Nu într-acolo ! În celălalt capăt...

Am dat din mînă că înţeleg şi am pornit tot pe drumul meu.

Nu se lega gîndul la nimic. Mi s-a părut că păşeşte cineva pe urmele mele. M-am întors. Era Soliman.

M-am oprit. S-a oprit şi el. Am pornit iar, a pornit şi el. Am ridicat un bulgăr de zăpadă să-l alung. S-a ferit departe şi cînd am plecat din nou, din urmă, nu m-a pierdut un pas.

Am ocolit multe străzi, am intrat la restaurant, m-a aşteptat afară ; m-am urcat într-o sanie, a alergat gîfîind.

În sfîrşit, mi-a pierdut urma. Am răsuflat.

Noaptea, tîrziu, m-am întors acasă, împleticindu-mă ; îmi căutasem uitare în vin... Răsuceam cheia cînd am simţit o răsuflare caldă la picioare, în întuneric.

M-am aplecat să deslușesc ce e. Soliman aştepta neclintit, pe preşul de la uşă.

Acum, totul s-a sfîrşit. Nici o scăpare nu mai este.

Ruinarea mi-o măsor după cum mă ocolesc prietenii de altădată ; mi-o răsfrînge oglinda cînd îmi feresc ochii în lături, să nu văd obrazul cu barba aspră, hainele cu urzeala roasă, cămaşa murdară, gulerul neschimbat cu săptămînile.

Acum nu mai intru nici la club. Nu m-ar mai primi nimeni acolo. Mă tîrăsc în cîrciumi, în cafenele, unde se joacă cu obloanele trase, cu cărţi sleite, şi unde certurile sfîrşesc cu împlîntări de cuţit.

Niciodată n-am să ştiu de ce nu-mi mai apare în vis Iorgu Ordeanu, să-mi întindă mîna cînd mă afund acuma,

și nimeni nu răspunde la strigăt. Iorgu Ordeanu, care a murit din pricina mea. Niciodată n-am să știu ce apropiere va fi fost în viață, între el și Agata. Agata, care a murit din pricina mea.

Acum, nimic nu mai are nici o explicare, și nici nu încerc s-o mai găsesc.

În puterea nopții mă întorc vorbind singur, rătăcind prin pieți pustii și întunecate. De la gura aburind cald a canalurilor fug speriate umbre mici, negre. Poate sînt șobolani înspăimîntați de sunetul pașilor. Poate numai vedenii din mintea-mi care se turbură. Lungesc drumul. Mă tem să deschid ușa.

Acolo mă așteaptă cîinele, Soliman.

E treaz, în mijlocul casei. Se dă în lături cînd aprind lumina. Se așează cu botul pe labe și mă privește cu ochii țintă. Cu ochii lui roșii, care străbat înlăuntru neîndurați. Îl izbesc cu piciorul. Nu scoate un gemăt. Se dă mai la o parte și iarăși privește neclintit.

Sting lumina, mă trîntesc în pat cu mîinile cruce sub cap, îmbrăcat. Aș vrea să adorm, și somnul nu vine. Aș vrea să uit, dar se poate uita ?

Și, prin întuneric, simt ochii lui Soliman pătrunzînd în mine. Nu-i scapă o mișcare. Ce face cînd dorm ? Dimineața, cînd deschid ochii, e treaz, gata de strajă, mă așteaptă. De ce mă spionează ? Ce mai așteaptă ?

Am să cumpăr într-o dimineață un praf de stricnină. Pentru el ? Pentru mine ? Unul singur ajunge pentru amîndoi.

ARANCA, ȘTIMA LACURILOR

(1929)

ADEVĂRATA MOARTE A LUI GUYNEMER

Omul nu mă simţise apropiindu-mă.

Era cu toată atenţia magnetizată în altă parte. Am ridicat ochii după privirea lui, spre cer. Şi l-am înţeles îndată, respectîndu-i lacoma încordare care-i crispase obrazul palid-verzui şi-i aprinsese scînteieri fosforice în pupile.

Acolo, în adîncul înalt al văzduhului cu albastrul glacial şi calm, se desfăşura o rapidă dramă a singurătăţilor. Mută şi îndeobşte fără spectatori.

Un şoim ager şi de nebunească neînfricare se încumetase să atace unul din acei vulturi uriaşi, care au inspirat dintotdeauna muritorilor de rînd un fel de religioasă admiraţie pentru zborul de superbi monarhi ai altitudinilor.

Lupta se anunţa deznădăjduită şi inegală.

Cu zvîcniri repezi de acrobat aerian, şoimul se înălţa căutînd loc vulnerabil de ochire. Cobora glonţ. Lovea repetat cu pliscul în creştet. Se clătina o clipă, ameţit de învăluirea puternică a aripilor adverse, cînd vulturul vîslea spre el, înfăşurîndu-l. Luneca din prinsoare, rotea o piruetă şi revenea sprinten, ca un reţiar întărîtînd mînia greoaie şi surprinsă a gladiatorului.

De jos înţelegeam primejdia, tactica şi de unde, numai, putea veni salvarea.

Atîta vreme cît şoimul se va păstra deasupra, stăpînea el iniţiativa luptei. Cînd, ostenit, va fi silit să descindă, îi vedeam pierzania. Vulturul căzînd asupră-i cu resortul neîndurat al ghearelor şi cu toată greutatea, potopindu-l stîrv la pămînt. Întru acest sfîrşit, vulturul îl atrăgea încet, tot mai sus, spre domnia atotputerniciei lui, înălţîndu-se unde aripile scurte şi respiraţia nervoasă a şoi-

mului n-aveau cum să reziste îndelung ; şoimul înteţea loviturile de plisc şi încerca să-i taie ascensiunea lentă, dar sigură, care însemna pentru el, inevitabil, pieirea.

Cîteodată, în încleştare, făceau un singur ghem zburător şi spasmodic.

Credeam că răpitoarea gigantă l-a capturat şi-l sugrumă în cîngile curbe, sfîşiindu-i pieptul şi deşertîndu-i vinele. Pe urmă se despărţeau. Însă nu era sfîrşitul.

Din smocul de pene şi fulgi plutind în legănare leneşă, şoimul săgeta scurt, se răsucea într-un drăcesc *looping-the-loop,* lovea din flanc şi se eschiva în zigzaguri, iar vulturul, cu o scuturare abia mai nerăbdătoare de aripi, continua să urce în afundul străveziu de cleştar, cu încetineala metodică şi calmă a victoriei dinainte ştiută.

Atunci, cu ochii obosiţi de lumină şi cu vinele gîtului amorţite, mi-am întors privirea îndărăt spre pămînt, la omul care nu mă simţise venind lîngă el.

Mi-am mărturisit în acelaşi moment că spectacolul de jos era cel puţin tot atît de pasionant ca acel din văzduhuri.

Omul participa fascinat la toate zvîcnelile luptei. Ochii fulgerau crunt, se aprindeau de bucurie şi se întunecau de teamă, pumnii se încleştau cu unghiile înfipte în palmă, dinţii scrîşneau, iar respiraţia, pe rînd, se îneca şi scăpa şuierătoare.

Am înţeles că şi el dorea cu tot sufletul biruinţa şoimului. Tremura pentru dînsul şi ar fi aplaudat, ar fi urlat cuvinte de îmbărbătare şi chiote de aprobare, ca publicul *match*-urilor, frenetic şi redat barbariei primitive de cîte ori „şampionul lui" cucereşte o parcelă din victoria decisivă.

Acum nu-mi mai puteam ridica ochii spre cer. Eram eu cel magnetizat, şi magnetizat de figura dureros torturată, în care citeam toate peripeţiile bătăliei aeriene, într-o identificare împinsă la paroxism.

— Doamne ! îmi tresări deodată în amintire. Din ce ceaţă se lămurea ? Unde văzusem oare ochii aceştia, privirea aceasta teribilă, electrizată de fluidul războinic asemeni acelei înfăţişări înfricoşătoare a lui Alexandru cel Mare Macedoneanul cînd încăleca pentru luptă, după cum îl zugrăvise odinioară bătrînul Plutarh ? Cine era omul acesta ? Cine erau necunoscuţii aceştia : el şi fe-

meia din chilie, exilați în văgăunile munților, la trei poște de cea mai apropiată suflare omenească ?

N-am avut însă răgaz să dau ascultare întrebărilor din nou revenite.

Căci figura necunoscutului, după chinuitoarca-i contracție, deodată se destinse într-o eliberare, și mîinile deșirate s-au întins spre cer, ca și cum ar fi voit să îmbrățișeze în recunoscător extaz nemărginitul spațiilor. După elanul acesta și irupția triumfului din ochii de fosfor, am știut dinainte de partea cui se hotărîse izbînda.

Am răsucit privirea spre cer, numai ca să verific, într-adevăr, cît de puțin mă înșelasem.

Vulturul cobora repede în diagonală, cu fîlfîiri ciunge de aripi, spre meterezele munților vineți. Șoimul îl fugărea de aproape, strîngîndu-l în spirale scurte, lovindu-l înverșunat cu pliscul, smulgîndu-i fulgii și istovindu-și adversarul în sacadate și tot mai grăbite asalturi. Retragerea deveni capitulare desăvîrșită. Ghiceam panica victimei după zborul dezordonat, mai încercînd cu o ultimă avîntare să se înalțe și, brusc, prăvălindu-se cu aripile strînse.

Au dispărut amîndoi. Îi înghiți văgăunele negre.

Duelul mai continua poate, undeva, nevăzut și crunt, într-o arenă neștiută de granit, pînă la agonia în spasmuri a pajurei, rostogolită din superbia despotică a văzduhurilor și aruncată hoit pentru viermi de acel temerar condotier către care mersese instinctiv toată simpatia noastră.

Cerul rămase gol, profund și impasibil.

Ideal cîmp de bătălie, întotdeauna pur, niciodată spurcat de putreziciunea cadavrelor.

Da. Cerul rămase nefiresc de gol, adînc și impasibil.

Abia în această tăcere pustie, cînd vraja fu ruptă și ochii nu mai avură ce urmări în vidul albastru, omul se întoarse și mă văzu.

Nici o tresărire.

Totul era din nou, în obrazul acela, mort, pietrificat, nepătruns. Privirea, coagulată. Trăsăturile, de-o cadaverică neclintire. Buzele, albe, uscate. Și omul întreg, ghemuit, cu mîinile descărnat crucificate pe piept, ca și cum l-ar fi zgribulit un frig iremediabil ori s-ar contracta să ocupe cît mai puțin, mai mizer și mai invizibil loc spațiului.

— Minunată lecție de atac aerian ! am vorbit într-o doară, ca să rostesc ceva și să risipesc stingherealа dintre noi. Un aviator oricît de încercat, un *as* chiar, ar fi avut ce învăța din acest spectacol. Unic exemplar de curaj și de agerime, șoimul !

Omul mă privi numai o clipă, cercetător. Cu o bănuială, mi s-a părut.

Dar a fost, fără îndoială, o părere și alt nimic.

Ochii căutau acum în altă parte. În stîncile sure, care ne împresurau ca ziduri inexpugnabile de temniță.

Sau poate nici nu vedeau nimic.

De astă-noapte, de cînd am poposit rătăcit aci, tîrîndu-mi piciorul scrîntit și instalîndu-mă oarecum silnic în adăpostul necunoscuților cu chilia lor din stîncă, omul acesta bizar mi s-a părut că nu privește ca ceilalți oameni. Ochii trec absenți dincolo de obstacolul materiei. Văd în nevăzut sau urmăresc numai o halucinantă vedenie lăuntrică.

Singura dată cînd lumea exterioară i-a trezit un interes — și încă pînă la chinuirea cea mai nebunească — a fost adineaori, în lupta care-a golit cerul. Nici nu-l recunoșteam pe cel de atunci în acesta de acum. Nimic din convulsia trăsăturilor, din sclipetul focos al ochilor, din gestul extatic de liberare al celuilalt nu supraviețuia în acesta. În spectrul acesta.

Am mers alături. Eu șchiopătînd. El zgribulit.

Toamna era tîrzie și rece. Soarele revărsa o lumină palidă, melancolică și epuizată de calorii. Sfîrșit de anotimp, cînd ultimele flori, cu ofilitele frunți înclinate pe piept, își fac rugăciunea de moarte.

Tăcerea acestor pustii și înalte locuri, prăvălare de stînci încremenite după un cataclism geologic, sărace în vegetație și fără suflare de vietate, tăcerea acestor vaste și glaciale singurătăți ne înfășura grandioasă, dar apăsătoare. Era greu să admiți că undeva veacul continuă. cu tumultoasa rumoare a orașelor, cu trepidație sonoră de uzine, cu porturi în care-au ancorat pachebоturi fluturînd toate drapelele lumii, cu ediții de ziar strigate în toate idiomele noroadelor, cu revoluții și festivități, semafoare și stații de telegrafie fără fir, tripouri și hipodromuri, cu sute de catastrofe și splendide plaje, unde se soresc în

nisipul cald răsfățații celor cinci continente și somnolează în confortabile leagăne de trestie împletită femei ostenite de a nu fi făcut niciodată nimic... Viziunea aceasta sincronică a fiecărei clipe din acest veac, spectacol în care se amestecă, irizînd ca într-o oglindă cu mii de fațete, rasele și peisagiile, voluptățile și suferințele, risipite într-o mie de mii de orașe, de golfuri, de șesuri, de podgorii, de fiorduri, de sate, de sanatorii și de cazinouri, de piețe și de coline fertile, fugitivele aceste imagini diverse și totuși simultane, despărțite de zeci de mii de kilometri și totuși prezente, conștiința aceasta a vastului furnicar planetar, care mi s-a părut întotdeauna una din cele mai miraculoase achiziții ale veacului, devenea deodată absurdă și ireală.

Aci era numai o fortăreață de blocuri granitice, care zăvoreau intrarea și ieșirea spre veac.

Iar realitatea lumii de dincolo se înnegură ca niciodată, îndoielnică.

Fără voie, am strecurat o privire furișe spre culoarul strîmt pe unde străbătusem din această lume, acum atît de îndepărtată, încît își pierduse certitudinea ființei. Mă temeam parcă să nu descopăr intrarea viclean astupată de-o stîncă, asemeni porților cu resort tainic, închise să mă rețină în captivitate eternă, ca în basmele cu peșteri de zmei, care mi-au înfricoșat copilăria. Netrebnică spaimă ! Dovedind cît de repede se clătinase de ieri, lîngă acești oameni, cumpătul lucid care delimitează realul de ireal, posibilul de imposibil.

Calea era, firește, liberă. Nimic nu se schimbase. Nici o trapă nu jucase în încheieturi secrete. Captivii de aici nu erau încercuiți cu ziduri materiale. Erau numai prizonierii a cine știe ce invizibile și nesfărîmate cătușe.

În prag ne-am oprit. Înlăuntru se auzea femeia. Tăcu. Ne simțise apropiindu-ne.

— Georges ! chemă glasul mat.

— Mă scuzi un moment ? își ceru iertare omul. Ia loc, te rog... îmi indică o bancă scobită în piatră.

Am gîngăvit nu știu ce întortocheată și politicoasă mulțumită.

Erau ciudate chiar și aceste exagerate formule convenționale în decorul de față brutal și ciclopic, între oamenii

aceştia care din cine ştie ce tainică pricină evadaseră din civilizaţie şi conservau din ea tocmai deşertăciunea reverenţelor celor mai desuete.

O asemenea impresie de înduioşător şi neliniştitor absurd m-a încercat numai acum cîţiva ani, cînd vizitam un azil de foşti oameni : nebuni, maniaci şi paranoici.

Se afla acolo o femeie a cărei frumuseţe fusese celebră şi acum îşi sfîşia cămaşa, să se plimbe goală, zbîrcită, cu sînii vineţi pleoştiţi şi cu pletele sure despletite, urlînd animalic după gratii. Se afla şi unul din cei mai inteligenţi şi mai subtili cărturari ai timpului, care răsturnase cîndva cu mintea-i scăpărătoare principii ce păreau indestructibile, pulverizate de logica lui de oţel, şi care acum, chincit şi hidos, scurma pămîntul cu unghiile şi mînca ţărînă cu pumnii plini. Dar între toţi, mă înfiorase cu deosebire un paşnic grup de regi, imperatori, papi şi preşedinţi de republică, discutînd între dînşii cu cea mai ceremonioasă cuviinţă şi gratulîndu-se reciproc cu cele mai serenissime titluri protocolare. Aceia nu mai păreau nebuni. Odată acceptînd titlurile pe care şi le atribuiau singuri, nimic din ideile, întrebările şi logica conversaţiei lor cuminţi nu suna mai nebunese decît consfătuirea unor adevăraţi regi, imperatori, papi şi preşedinţi de republică, autentici prin graţia divină sau voinţa popoarelor. Am fugit, fiindcă numai nebunia lor blîndă şi inofensivă, între atîţia alţi demenţi furioşi, izbutea să clatine contagios şubredul discernămînt între ceea ce este aievea şi ce e nălucire, ceea ce este şi ce-ar putea fi. Lunecuşul chema ispititor. Un singur pas, un nesimţit pas, o subţire despicătură în armătura cumînteniei de om teafăr, şi erai furat să accepţi dulcea lor nebunie din atît de puţin nebunescul lor conclav.

De aseară, de cînd căzusem între enigmaticii schimnici ai deşertului de piatră, retrăiam această teamă de mine însumi. Se insinua perfid, ca începutul de panică treptată care paralizează braţele celui mai sigur de el înotător, cînd sub apa calmă şi de amăgitoare inerţie simte o altă apă vie, frămîntată de curenţi încropiţi şi reci, tîrîndu-l şi absorbindu-l în ventuza unui aspirator. Tot ce vedeam de aseară încoace era atît de în afară de firesc !

Mi se pare că v-am spus !...

Mă rătăcisem de ceilalți tovarăși, abia înaintam tîrînd piciorul răsucit din încheietură. La ecoul altor pași străini m-am oprit rezemat într-un perete de piatră, să aștept. Singurătatea te îndeamnă, ca fiarele codrului, să pîndești la cel mai mic sunet, bănuitor. Omul se apropia, coborînd priporul. Oprindu-se și iar pornind.

Un om care vorbea și gesticula singur !

Primul gînd cînd auzisem pașii scrîșnind pe piatră a fost că-mi va ieși în cale vreun pădurar, vreun cioban, poate un dezertor, un fugar, un evadat scos de sub scutul legilor celor de departe, de la cîmpuri, unde există legi și la fiecare pas veghează neînduraţii lor paznici.

Dar omul acesta vorbea singur !

Un pădurar, un cioban, un dezertor ori un proscris al legilor nu vorbesc singuri. Cîntă, pîndesc, tac sau hălăduiesc.

Am încordat auzul. Întîi n-am înţeles. Era atît de neașteptat ! Nu ceea ce rostea, ci limba în care vorbea cu pustiul :

— *Sacré pays de malheur ! Sacré, sacré pays de malheur !*

I-am răsărit brusc de după ușorul de stîncă. Gestul dușman cu care blestema dezolarea acestui ţinut steril căzu ca braţul unei fantoșe cu aţa ruptă ; omul amuţi cu ochii dilataţi în orbite. Dacă i-ar fi ieșit în cale o apocaliptică reptilă antediluviană, încă n-ar fi încremenit în mai desăvîrșită stupoare. Un instinctiv reflex de fereală, de retragere, mîna căutînd o armă de apărare, absentă. Ne-am măsurat reciproc, fără prietenie. Examenul ne-a descoperit însă deopotrivă de inofensivi. Străbunul preistoric din noi, gorila peșterilor, o clipă deșteptată și gata de încăierare, aţipi iarăși, făcînd loc drumeţilor paşnici care eram.

I-am poftit ziua bună. Și, arătîndu-i piciorul invalid, l-am întrebat încotro se află cel mai apropiat adăpost omenesc, lămurind că locurile îmi sunt cu desăvîrșire străine.

Bineînţeles, acestea toate, cum era firesc, în graiul băștinaș al acestui înalt ţinut carpatic, de unde au pornit cîndva spre șesuri, pe urma bourului din stema ţării, ceata descălicătorilor.

Omul privi și ascultă inert. Tot așa cum aș fi vorbit unui surd și aș fi așteptat răspuns de la un mut. Am re-

petat întrebarea în limba în care îl auzisem blestemînd. Aceasta era ! Din abia perceptibila tresărire îndată biruită am văzut că de astă dată a înţeles. Dar răspunsul nu veni decît tîrziu, după o ezitare.

Politicos şi distant, în cel mai perfect idiom de pe *Boulevard des Italiens,* necunoscutul mă informă că locaş omenesc nu se află cale de trei poşte. Pînă acolo, nici un drum : poteci doar, călcate de fiarele codrilor. Munţii, văi şi iar munţi...

Am privit consternat piciorul, sprijinit dureros în pămînt. Îmi urmări privirea, îmi înţelese gîndul, dar nu dădu nici un semn.

Atunci i-am observat întîia oară nefireasca împietrire din obrazul scheletic. Pielea verzuie pe oasele scofîlcite, privirea sleită, buzele uscate, de iască. Şi hainele ciudate : vestonul uzat de piele, care fusese cîndva negru, încălţămintea inclasificabilă, între opincă şi sandale, pantaloni bufanţi, de călărie sau de uniformă militărească din acea inuzabilă ţesătură mai tare ca pielea, — de altfel, numită chiar în graiul nostru, al indigenilor, „piele de drac" —, iar în loc de ciorapi, obiele de pînză. Costum şi aspect de famelic vagabond : resturi eteroclite dintr-un pretenţios — mi s-a părut — echipament sportiv, cum se pot vedea la cerşetorii cartierelor mărginaşe de porturi, după o razie poliţienească de noapte.

Dar capul descoperit, lăsînd liber în suflarea vîntului părul aproape alb, lipsa unui toiag şi a unei desage indicau îndestul că vagabondul sălăşluieşte undeva pe aproape şi că nu e un trecător întîmplător. Un om ieşit de lîngă coliba ascunsă după cine ştie ce vecin umăr de munte.

Tăceam cu insistenţă, aşteptînd un cuvînt de ospitalitate.

Omul, ignorîndu-mi cu nepăsare voită prezenţa, se uită peste capul meu, spre cerul învăpăiat al amurgului. Acolo, cele din urmă rîndunele întîrziate păreau că izbesc în bolta de cleştar trandafiriu, cu încăpăţînarea viespilor cînd vor să treacă prin geam.

Nu mai aveam ce aştepta. Nici nu ştiam cum să-mi hotărăsc purtarea faţă de un asemenea om. Aspectul dovedea ultima treaptă a declasării ; în schimb, glaciala politeţe cu care mă alunga dovedea o rafinată şi imperti-

nentă bună creştere, distonînd întru totul cu decrepitudinea vestimentară şi cu sălbăticia rătăcăniilor stîncoase din juru-ne. Am ales ceea ce socoteam o soluţie maliţioasă. Cu resemnare exagerată de martir, ca să provoc compasiunea, am schiţat gestul unei hotărîri deznădăjduite şi mi-am luat ziua bună, cerînd iertare că i-am turburat liniştea unei atît de solitare plimbări. Mi-a răspuns în acelaşi ton. Un martor invizibil ne-ar fi crezut într-adevăr clienţii unui ospiciu, asistînd aci, în dezerticul decor granitic, cum ne întrecem în ascuţite încrucişări de amabilităţi distante, ca doi consumatori de pe terasa unei cafenele din mai sus amintitul bulevard parizian : *„Café Cardinal"*, *„Paillard"* sau *„Madrid"*, cerîndu-şi scuze după ce au asaltat acelaşi unic scaun, la ceasul crepuscular de supraaglomeraţie, cînd cameloţii strigă a patra ediţie din *L'intran, La liberté* şi *Paris-soir.*

Am pornit fără grabă, cum se cuvine la drum lung, spre văgăunele unde mă îndreptase, la cel mai apropiat adăpost, dincolo de munţi, văi şi iar piscuri. Tîram cu ipocrită exagerare piciorul. Nădăjduiam să îmblînzesc astfel nepăsarea necunoscutului. Căci mai mult decît durerea mă atrăgea îndărăt acum misterul acestui străin. Îi simţeam privirea urmărindu-mă. Bănuiam şi lupta-i lăuntrică. Îmi spuneam că, în orice caz, dacă nu-l înduioşează suferinţa unui seamăn, va înfrînge pînă la sfîrşit, mai tare, irezistibila ispită de a flecări cîteva ceasuri, poate cîteva zile, cu un providenţial mesager al lumii civilizate.

Nu-l cunoşteam încă. Îl judecam după mine.

Apelul din urmă întîrzia. Iar noaptea cobora repede.

Înainte de a dispare dincolo de zidul stîncilor, am întors ochii. Omul se afla neclinit. Stană de piatră între pietre. Nu-mi rămînea speranţă. Se dovedea mai tare. Nimic n-avea să-l mişte de acolo. Şi de-a lungul spinării mă strînse un fior, la gîndul nopţii ce mă aştepta într-un găvan de munte, la gîndul drumului de-a doua zi, căţărat pe povîrnişuri, fără o coajă de pîine, fără o călăuză, cu glezna prinsă în cuie de foc.

— Afurisit individ ! Cîinoasă inimă de piatră ! *Sacré pays de malheur !...*

Acum, eu vorbeam şi gesticulam singur...

Așa m-a ajuns din urmă, cînd nu-l mai așteptam. Gîfîia. Cu mîna descărnată își apăsa pieptul ; se opri să-și adune respirația întretăiată, ca să poată vorbi.

Cedase — îmi mărturisi — unei porniri mai tare ca el. Omenește explicabilă și poate vrednică de laudă, dar din punctul lui de vedere absurdă... Totul îl obliga să mă lase să plec. Să mă îndepărteze cît mai neîntîrziat. El nu se afla doar aci ca să primească oaspeți... Se izgonise în acest singuratic refugiu, fiindcă întîmplări care nu mă pot interesa l-au îndemnat să rupă pentru totdeauna orice legătură cu lumea. De îndelungă vreme, nimeni nu-l turburase... Iar acum alerga singur după cel dintîi om care-i violase, nepoftit, retragerea. Își dă seama că va regreta amar mîine. Dar mă considera un gentilom, după puținele cuvinte schimbate adineauri. Îmi oferea, așadar, ospitalitatea, cu o singură rugăminte. Să nu-l întreb nimic. Să nu iscodesc nimic. Cînd voi pleca, să uit drumul pe unde am venit. Să-i uit existența. Nu era cine știe ce supraomenesc sacrificiu. Pentru lumea de unde veneam și la care aveam să mă întorc peste cîteva zile, existența lui de aci e de tot atît de infimă importanță ca prezența unui vierme într-un măr. Pe cînd pentru el, lumea aceea !...

Nu-și isprăvi gîndul. Nu găsea poate cuvîntul sau orice cuvînt omenesc îi părea neputincios și uzat.

În întunecarea repede nu-i mai vedeam fața. Dar din suspensia glasului surd am putut să înțeleg că, într-adevăr, lumea aceea de unde se exilase însemna acum pentru dînsul ceva plin de spaimă și de oroare.

Cînd reluă, cu aceeași voce înecată, fu ca să adaoge că, în graba neorînduită ca să-mi explice hotărîrea pentru el atît de bruscă, nu se rostise cum trebuia. A pomenit numai despre existența lui. Și voise să spună : „despre existența lor". A lui și a tovarășei sale, fiindcă se aflau doi.

Pe urmă tăcu. Aștepta.

În înnoptarea albastră și densă, în zadar căutam să-i descifrez obrazul, pe care, după glas, îl știam devastat. Îi simțeam numai ochii sfredelindu-mă întrebători.

I-am prins mîna inertă. Am scuturat-o bărbătește. I-am jurat să primesc legămîntul și să nu-l calc sub nici un cuvînt. Mărturisesc că, în aceeași clipă, am și gîndit că-mi iau un legămînt ușor, de care mă va desface singur. Se temea să nu-l întreb, să nu-l iscodesc... Dar n-a-

veam de ce să-l întreb. N-ar fi folosit aceasta decît doar ca să-l închid, mai precaut şi mai ostil, în crusta lui. Căci ştiu că nimic nu pecetluieşte o confesiune care e gata să expire pe buze, ca nerăbdarea imprudentă a copiilor cînd deschid florile înainte de vreme. În loc de miracolul silnic violat descopăr în interiorul pîngărit de degete un biet pistil, crud şi inform ca o larvă. O confesiune nu vine decît cînd i-a sunat ceasul. Bărbierul regelui Midas, supus poate celor mai crunte suplicii, n-ar fi mărturisit călăilor înfricoşătoarea taină că stăpînul său poartă urechi de măgar. A spus-o singur, cînd nu-l întreba nimeni şi tocmai fiindcă nu-l întrebase nimeni, urechii scobită în pămînt, de unde au răsărit mai apoi trestiile cu foşnetul trădător.

Aşa judecasem. Iar împotriva previziunilor, această spovedanie întîrzia.

De aseară, nici omul, nici femeia, ferecaţi în ermetica lor taină, nu-mi serviseră decît întrebări şi răspunsuri vătuite în formule de politeţe. Îmi fu dat astfel să experimentez întîia oară ce subtilă armă de disimulare poate însemna această perfectă politeţe. De ce neamurile cele mai secrete ale lumii, noroadele Asiei, dezarmează pînă la sfîrşit violenţa cea mai provocătoare şi ispitele cele mai viclene, răspunzînd cu aceeaşi egală, savantă şi complicată ceremonie, care lasă timp gîndului să rămînă mereu tăinuit şi treaz, în defensivă. Hotărît, aceşti Robinsoni ai munţilor, oricine vor fi fost în cealaltă viaţă a lor, — criminali, eroi ori numai victime —, nu erau plămădiţi dintr-o humă de rînd. Oricum va fi fost taina care i-a adus aci, — sublimă sau odioasă —, ştiau să şi-o apere cu o impertinentă graţie.

— Un masaj cu această decocţiune de ierburi cred că va putea înlocui în lipsă alt medicament... Elsa pretinde că e un leac suveran, scumpe domn.

M-am ridicat după banca de piatră, înclinîndu-mă cu respectuoasă recunoştinţă necunoscutei.

Omul aşează pe marginea lespezii o ulcică de lut, din care se resfirau aburi aromaţi. Femeia lămuri, cu autoritate aspră şi proteguitoare în acelaşi timp, de încercată infirmieră :

— O fricțiune de un sfert de oră. Apoi, cu restul lichidului, o compresă. Mîine, articulația va fi degajată și poimîine îndestul de...

— ...îndestul de restabilită ca să suporte un drum de trei poște ! m-am grăbit să complectez, cu un surîs stupid, cînd am crezut că înțeleg sensul pauzei.

— Domnule, mă readuse femeia la realitatea cuviinței ce-i datoram, n-am voit să spun aceasta. Ești oaspetele nostru, stimate domnule, dacă mizeria de aci poate oferi cuiva ceea ce se numește ospitalitate. Nu vei pleca, o dată ce ai acceptat-o, decît atunci cînd vei fi cu desăvîrșire valid. Mi se pare că Georges a stabilit lucrul acesta îndestul de lămurit cu d-ta...

Am simțit că roșesc sub severitatea lecției.

Dacă bărbatul mă primise aci, călcîndu-și voința cum mi-a mărturisit, femeia mă acceptase încă mai în silnicie, cum nu contenea să-mi arate. Îmi oferise un medicament. Aștepta să-și facă de urgență efectul. Era singurul mijloc să se dezbare mai repede de prezența mea, fără să calce orînduielile bunei ospitalități. Atît și nimic mai mult !

Totuși, astăzi-dimineață, cînd apăruse în haimă mai îngrijită, cu părul de culoarea caldă a spicului adunat mai strîns la ceafă și cu unghiile rotunjite, am crezut o clipă, după aceste semne de cochetărie femenină, că voi găsi o aliată cu voința șovăitoare. Încă o dată mă înșelasem ! Bărbatul era numai rece, enigmatic și absent : concentrat în gîndurile care-l țintuiau aiurea. Femeia era de-o autoritate poruncitoare și de-o ostilitate inflexibilă, ca lama vibrantă de oțel. Nici de astă dată nu i-am putut suporta privirea cenușie și dură.

Vorbi, fără nici o prietenie :

— Am prescris nemișcarea, onorate oaspete, ca să nu obosești articulația. D-ta n-ai ascultat. Ai plecat să ne cercetezi domeniul. Dacă întreprinzi o anchetă pentru a controla mijloacele de evaziune de aci, te previn că te ostenești de prisos. Nici nu intră cine vrea, nici nu rămîne cine vrea, scumpul meu domn, și nici nu pleacă cine vrea și cînd vrea.

— N-am intenționat și nu intenționez să evadez, doamnă ! am cercat să întorc dojana în glumă. M-am predat : *kaput !* Și nu plec decît atunci cînd voi primi ordinul de eliberare.

Dar privirea femeii fu dreaptă și rece, ca o lance. Nu înțelegea tonul acesta. De aceea am explicat adevărata pricină, părăsind definitiv neizbutitele pretenții bufone :

— M-am depărtat numai cîțiva pași... Pe urmă am întîrziat, reținut de un spectacol rar, pentru omul care vine de la cîmp și de la prozaicile noastre desfătări urbane. O luptă între un șoim și un vultur... Poate să confirme și... (nu găseam cuvîntul) și „domnul", că era un spectacol într-adevăr pasionant.

— Georges ! se întoarse femeia cît era de înaltă și superbă, încît vestmîntul simplu și sărac de ermită a munților păru o mantie princiară. Te-am rugat a nu știu cîtea oară, *mon ami*, să înceteze oroarea aceasta ! Sînt sigură că iar i-ai dat drumul lui „Vieux-Charles".

Ca să se convingă, făcu numai cîțiva pași, pînă la cușca înaltă, cu gratii subțiri, pe care n-o observasem lipită în flancul chiliei de piatră.

Ușa era dată în lături, cușca goală.

Elsa își încrucișă brațele arămite de soare peste vestmîntul drapat :

— De ce te torturezi singur, Georges ? Numai de acest amuzament inutil și crud nu ai tu nevoie acum !...

Admonestarea femeii era în aceeași vreme severă și ocrotitoare. O infirmieră tot așa își mustră convalescentul recalcitrant. Nepotrivită împerechere de oameni ! mi-am spus. El arăta lîngă femeie încă mai subțire și mai firav, cu nervii epuizați într-o pasivă apatie, ca o zdreanță umană distrusă de întîmplările care-l vor fi adus aci. Ea, orgolioasă, sumețind fruntea înaltă, îl domina ca o neîmblînzită vietate, care nu știe să se încovoaie deprimării și e gata, pentru nefericirea lor, să provoace tot restul universului.

I-am asemuit, în clipa aceasta scurtă, cu acele monstruoase împerecheri din subsolul regnului animal, păiajeni și scorpioni, unde femeia e mult mai arătoasă și mai voinică, iar bărbatul, chircit la înfățișare și prea îndată stins de puteri. Și mi-am amintit cu un soi de repulsie că la aceste arahnide, de obicei, femela își devoră masculul după ce și-a îndeplinit funcția biologică, pentru încheierea festinului nupțial.

Omul plecase fruntea ca un vinovat prins asupra faptului. Cu un fel de rîs bătrîn și înfricoșetor, cum arată

unele cranii hilare din travestiurile de carnaval, care fac copiii să țipe și să se ascundă.

— Elsa !... Nu puteam să suport. Se zbătea în cușcă și scîncea. I-am dat drumul... Pentru el, libertatea... cerul...

Femeia strînse din umeri :

— Libertatea... cerul !... Dar nici nu pretind altceva, *mon ami*, decît să-i dai o dată pentru totdeauna drumul. Nu vreau să-l mai văd venind îndărăt !

Mi s-a părut că numai printr-o încordare de voință, prin acea armătură a cuviincioasei creșteri care interzice explozîile vulgare de mînie, femeia s-a abținut să nu bată din piciorul cuprins în sandală și înfășurat în curele subțiri cînd a poruncit : „Nu vreau !...".

— Nu-l chem eu ! făcu bărbatul un gest obosit și resignat, de neputință. Nu-l aduc eu ! Vine singur. De atîtea ori l-am alungat, și vine singur, oraga mea Elsa...

Pe urmă, întorcîndu-se către mine, cu glasul devenit iarăși amorf :

— Te rog, domnule, să scuzi această ridicolă dispută de menaj. E singura neînțelegere dintre mine și Elsa... „Vieux-Charles" e un șoim... Poate acel care lupta adineoari... L-am găsit pui, cu piciorul și aripa ruptă, tîrîndu-se printre stînci. L-am vindecat și l-am crescut. Vreau să-l alung, și se întoarce ! E tot atît de fidel, pe cît e de brav... Poate adineaori era el, poate era altul. Îi dau drumul. Lipsește o zi, două... Pe urmă se întoarce. Am cuvinte să cred că nu revine decît după ce a săvîrșit o ispravă de-ale lui... Elsa socoate că e o cruzime. Eu îl absolv !... Înțeleg cu totul altfel. Își îndeplinește misiunea lui de șoim. Atacă... Desfide primejdia... Nici d-ta, nici Elsa nu puteți înțelege.

— Eu înțeleg perfect ! am spus apăsînd înadins pe cuvinte, fiindcă un gînd, o bănuială deocamdată nemotivată mijise încă de aseară în dosul frunții. Înțeleg, căci și eu am zburat cîndva !...

Amîndoi întoarseră ochii, în același timp, cu aceeași încruntare de sprîncene.

Cu nevinovăție am continuat, prefăcîndu-mă că n-am surprins nimic din tresărirea lor, repede stinsă.

— E o poveste acum îndestul de veche. În timpul războiului, pe front... Cîteva zboruri, cîteva atacuri, un „Taube" doborît. Peripeții despre care nimeni astăzi nu-și mai amintește... Dar înțelegeți că, după aceasta,

sunt şi eu în măsura să cunosc ceva din voluptatea unei asemenea lupte în văzduhuri. Mărturisesc că adineaori am participat cu aceste suveniruri de rezervist la victoria şoimului, despre care am înţeles că se numeşte „Vieux-Charles". Acum, judecînd mai rece, găsesc însă că exagerăm cînd atribuim animalelor şi păsărilor în luptă un sentiment, o premeditare şi un cuget, identic cu ale noastre, omeneşti. Mobilul actelor noastre — hai, să le zicem eroice ! — e întotdeauna ceva mai nobil. Datoria, gloria, jertfa de sine !... Totul la ele se reduce la cruzime şi instinct. Adeseori e numai o ferocitate inutilă. Simpla exercitare a puterii care se cere cheltuită... Ceea ce numim curaj e la ele, în fond, un simplu şi stupid instinct de distrucţie. Între admirabil şi odios nu rămîne decît o nuanţă. Depinde de timp şi de mobil. Ucideai pe front : decoraţie şi citaţie pe corp de armată ! Ucizi acum : curtea cu juri şi oprobiul public !...

— Este ceva adevărat în tot ce spui d-ta... recunoscu femeia, milostivindu-mă întîia dată cu o privire indulgentă.

Omul ascultase indiferent. În ochii coagulaţi, străpungînd marea şi iremediabila osteneală, am crezut că citesc o compătimire plictisită. Tot aşa cum ascultă un savant, invitat într-un salon monden, inepţiile unei femeiuşte care vrea să epateze maestrul cu rudimentele de cunoştinţi ciugulite dintr-un manual de iniţiere. Îl scîrbiseră, desigur, într-atît opiniile mele, încît ne întoarse spatele şi merse cu paşii lui zgribuliţi spre o lespede mai depărtată, unde se aşeză cu obrajii scofîlciţi în pumni şi cu coatele sprijinite pe genunchi.

Femeia întîrzie o clipă.

M-am simţit jignit de privirea rece cu care mă evalua, ca pe-un obiect neînsufleţit şi de o atît de mizeră importanţă ! Gura cărnoasă şi umedă, care împreună cu părul de culoarea caldă a aurului alcătuia singurul semn de gingaşe fragilitate feminină într-această vietate transantă şi orgolioasă, gura îşi uscase buzele, devenite deodată subţiri şi acide, într-o schimă de dispreţ, menită să pună din nou distanţa interastrală dintre noi.

Absurd, ca o revanşă, am vrut să-mi imaginez gura aceasta rugînd, implorînd sau muşcînd într-un suspin de voluptate, ca şi cum închipuirea-mi războinătoare ar putea să umilească femeia şi să o coboare de pe soclul aro-

gant. Dar imaginea refuză să se precizeze. N-o îngăduia nimic din înfăţişarea atît de austeră şi mîndră, care îi prefăcuse chiar vestmîntul sărăcăcios ce-i înfăşura trupul într-o mantie princiară.

Pasiunea unei asemenea femei — am gîndit — trebuie să devasteze total, ca acele nefaste şi teribile forţe ale naturei, care nu lasă în urmă decît un peisagiu calcinat şi pentru totdeauna sterp.

Ea îmi trecu pe dinainte, în foşnetul hainei albastre. Voiam să văd şi această haină, aşa cum era într-adevăr în desăvîrşita-i mizerie de primitivă confecţie : un dreptunghi de pînză decolorată, abia prinsă în cîteva împunsături de ac şi susţinută cu un biet şnur încins peste şolduri, şi totuşi, vestmîntul păstra prestigiul de somptuoasă mantie.

Mă simţeam eu cel ridicol şi vrednic de milă lîngă ulcica de lut, din care nu mai fumega acum aburul răcit.

„Cine vor fi fiind ?" mă tortură din nou întrebarea. Ce a însemnat solidaritatea acesta a bărbatului cu isprăvile aeriene ale puiului de şoim şi antipatia femeii pentru acest corsar al văzduhului ?

Am ridicat ochii. Ne-am văzut tustrei, în vasta singurătate a stîncilor, izolaţi în trei lumi deosebite şi poate — nu poate, sigur ! — ostile.

El, cu obrajii în pumni, uitîndu-se neclintit în piatra stearpă. Ea, cu spatele rezemat de uşorul chiliei, cu braţele încrucişate, învăluindu-l într-o privire teribilă şi dulce : plină de iritare şi de compătimire, de înduioşată protecţie şi de dispreţ. Iar eu, străinul nepoftit, martorul incomod şi stupid al cine ştie cărei drame care mă depăşea.

Căci despre aceasta nu mai păstram acum nici o îndoială. Întrebarea de aseară şi chiar de adineaori — *cine sunt* ? — îşi pierduse însemnătatea. Nu *cine sunt* interesa, ci, acum, neînţeles şi absurd îmi părea că există ceva atît de puternic, încît să-i reţină printr-o cumplită eroare, înlănţuiţi într-acelaşi destin comun. Oricine vor fi fiind şi orice taină ispăşesc aci, cert este că nu se află legaţi prin nimic idilic, dulceag, de sentimentalismul romanţelor cu refren şi de convenţionala dramă a amanţilor celebri, care a alimentat literatura tuturor veacurilor. Sub pojghiţa gheţoasă a strictei politeţi dintre aceşti oameni, îmbrăcaţi în zdrenţe şi binevoind a nu se coborî pînă la familiaritatea unei tutuiri, străbătea o animozitate mai ne-

împăcată ca acea care împinge vulgar amanții sau soții de cartier periferic să-și vitrioleze obrazul și să-și încaiere mîinile.

Dacă se iubeau cumva (și privirea femeii, indulgentă și aspră în aceeași vreme, dovedea în felul ei pasiune orgolioasă și de o demonică voință), dacă se iubeau, viața lor o plătea crunt. Erau două lumi adverse, pîndindu-se, pipăindu-se, două elemente iritate ale naturii, care s-au căutat prin contrast, s-au întîlnit spre nefericire și vor sfîrși prin exterminare.

Îmbrățișările lor mi le-am închipuit ucigașe și amare, voluptatea lor, acră, cu dezmierdări care se prefac în scrîșnet omucid.

Din aceste meditații m-a deșteptat un fîlfîit mătăsos de aripi. Cu precizia unui minuscul avion aterizînd, șoimul coborî pe acoperișul cuștei.

Și îndată răsuci, în căutarea stăpînului, capul vioi, pliscul curb și ochii rotunzi, ca bilele de onix. Penele pieptului erau stropite de sînge. Ghearele, încă ude. Vivacitatea plină de neastîmpăr a privirii era, într-adevăr, a unui victorios, în care nu s-au potolit frigurile luptei.

El singur aducea aci nu știu ce înfățișare de francheță și de bravură, de fără de grijă și puritate, cum le-ai fi așteptat firești în aceste înalte și limpezi locuri. Ceilalți, noi ?...

„Vieux-Charles !" Numai tu ești într-adevăr la locul tău în aceste înălțimi și singurătăți, creatură a înălțimilor și singurătăților ! mi-am cerut în clipa aceasta iertare mută, pentru rechizitoriul în care eu, nevrednicul om al cîmpurilor, trîndav și laș în existența-mi de larvă, mă găsisem în drept să-l osîndesc ! Cine-ar rezista oare efluviului tău de energie nervoasă, ochilor tăi ce nu cunosc înfricarea, agerei tale răsuciturі de privire inspectînd fortăreața noastră de piatră, fidelității tale atît de simple cu care te-ai întors din libera vastitate a spațiilor ?

Femeia păși și trînti în lături ușa cuștei, deschizînd-o cu vuiet sec. Șoimul își zburli penele agresiv, cu aripile deschise de atac și cu pliscul furios căscat. Se înfruntară, amîndoi străpungîndu-și privirile într-o încordare deopotrivă de crudă. Cum se urau ! Șoimul tremura, gata să zvîcnească. Am vrut să strig : „Păzește ochii !", știind că acolo va lovi întîi.

Dar n-a fost nevoie.

Penele şoimului căzură treptat, aripile se strînseră, ochii ocoliră în altă parte, iar pasărea cerului fu umilă şi mizerabilă, sub cealaltă privire, ca un pui rebegit de curcă. Femeia îl apucă de o aripă şi-l zvîrli cîrpă, departe de cuşcă, schimbîndu-şi poate un gînd, căci altfel de ce-i mai deschisese uşa ? „Vieux-Charles" se ghemui într-un ungher de piatră, cu mersul ciumpav şi grotesc, cum calcă stîngaci pe pămînt toate păsările înălţimilor.

Atunci mi-am adus aminte de om. Văzuse şi nu se clintise. Îmi păru că rîde surd, cu rîsul acela bătrîn şi inuman, care mă înfiorase.

„E un nebun, un biet nebun !" am hotărît de astă dată definitiv. „Amîndoi sunt nişte nebuni şi nimic mai mult ! Ar fi mai cuminte, poate mai omenos, să-mi strîng cît mai repede catrafusele de aci, să-i las cu nebunia lor, cu şoimul acesta laş şi nevolnic, cu taina lor, care va sfîrşi în una din dimineţile acestea încleştîndu-şi unghiile unul în gîtul celuilalt."

Tăcerea era de-o măreţie solemnă. Cerul boltit, de-o străvezime cristalică. Totul înalt, calm şi impasibil ca eternitatea. Numai viaţa omenească, şi aci, ca oriunde, se zvîrcolea hidos, ca o larvă tăiată, căutînd să-şi unească jumătăţile despărţite în oribil şi steril spasm.

Am trecut pe lîngă om, cu ulcica mea ridicolă de leacuri, să-mi sfîrşesc undeva, la loc ferit, oblojelile atît de sever poruncite. Şoimul se trase la picioarele omului. Iar omul îl îndepărtă lovindu-l mînios, cu rîsul lui bătrîn şi înfricoşetor, cu glasul lui surd :

— Şi tu, netrebnicule ?... Aşadar, şi tu !...

Şoimul ridică ochii omeneşti şi trişti. Se apropie, neînţelegînd dizgraţia. Îmi părea că imploră explicare pentru vina pe care nu şi-o cunoştea.

Cînd era aproape, omul cu obrajii în pumni îl privea în creştet un răstimp, ca pe-o jivină curioasă şi vrednică de cea mai nemilostivă scîrbă, apoi îl repezea cu piciorul :

— Şi tu, netrebnicule ?... Ha-ha ! Aşadar, şi tu !...

Ah ! rîsul acesta rău, ca rîsul puşcăriaşilor cînd le-a intrat pe uşa temniţei, tovarăş nesperat, fostul lor aspru judecător, prăbuşit în aceeaşi egală infamie.

Toţi sunt nebuni. Şi pasărea e molipsită de nebunia

lor, întorcîndu-se de bunăvoie la tortură, în loc să-şi ia zborul pentru totdeauna, în cerul pretutindeni deschis.

Legîndu-mi bandaje din batistă şi pînza cămăşii sfîşiată, nu mai doream acum să aflu nimic. Să scap cît mai repede de aci, să-mi văd de drum, să revin la lumea aceea care mi se părea de aci inaccesibilă. Eram vindecat definitiv de „liniştea calmantă a naturii". Căci oricît de jalnică şi nevrednică socotisem vreodată viaţa ticăloaselor noastre tîrguri, devenea paradiziacă faţă de iadul acestor trei vietăţi, din închisoarea lor înaltă şi de nimeni ştiută, din închisoarea lor împresurată de vinete creneluri.

După ce-am sfîrşit, m-am căţărat pe-o stîncă înaltă, sus, însetat să văd zările la care mă voi întoarce mîine, poimîine, cît mai curînd.

Piscurile coborau în amfiteatru. După vîrful acesta pleşuv se orînduiau alţi munţi, cu păduri nepătrunse, iar departe de tot, în negurile albăstrii, nu se vedeau, dar se ghiceau şesurile, cu şerpuiri sclipitoare de ape şi cu reconfortantele oraşe, unde oamenii mulţimilor nu rămîn niciodată singuri.

Gîndul mi l-a rostit cu glas tare omul răsărit lîngă mine, fără să-l simt. L-a rostit aproape cum l-aş fi vorbit eu :

— Aci vin să privesc spre viaţa celor de departe... Să privesc şi, cîteodată, să o regret...

— Şi ce te opreşte să te întorci ? am întrebat brutal, aproape fără să-mi dau seama de imprudenţa cu care îmi călcam legămîntul.

Omul cu faţa de mort făcu un gest ostenit cu mîna. Şi îndată îşi strînse braţele zgribulite.

Vorbi, ca să-mi schimbe firul gîndurilor şi să înlăture răspunsul direct la exclamaţia mea :

— E, într-adevăr, minunată priveliştea de aci ! Mă întreb cîteodată ce fel de oameni sunt aceştia din ţara dumitale ?... Cum trăiesc ?... Ştii că, pentru noi, orice ţară e un fel de Franţă mai prost întreţinută şi populată cu profesori de limbi bizare... Dar ceea ce iubesc mai mult să privesc e atunci cînd se ridică negurile, înainte de răsărit. Atunci, totul e acoperit ca de-o zăpadă albă, peste care aurora pune o lumină trandafirie ca pe-un peisagiu polar, cu banchize şi ninsori eterne.

— Știu ! am recunoscut. Tot așa este priveliștea deasupra norilor, cînd te-ai înălțat cu avionul la două și trei mii de metri... Jos plouă, e posomorît și umed, deasupra dai deodată în soare și în senin veșnic, iar norii par într-adevăr, dedesubt, o banchiză nesfîrșită, cu zăpezi nepîngărite de pas omenesc. Dumneata trebuie să cunoști acestea prea bine...

— De ce numaidecît să cunosc ?

— Fiindcă sunt sigur că și d-ta ai zburat ! am dat drumul îndrăzneț bănuielii mele, devenită certitudine.

Omul hohoti, cu rîsul acela bătrîn și insuportabil :

— Ce straniu îmi sună cuvintele : „Sunt sigur că și d-ta ai zburat !"... Parcă m-ai accepta cu un fel de generozitate în legiunea zburătorilor d-tale ! Unde sunt atîtea mii, mai meargă și nenorocitul acesta !... E o cursă pe care vrei să mi-o întinzi ? O provocare destinată să zgîndăre amorul propriu ? Crezi că așa ai să-mi storci ceva și ai să-ți satisfaci curiozitatea care te roade de ieri ?...

Făcu o pauză. Acum nu mai vorbea cu nepăsarea politicoasă și distantă de ieri. Glasul era rugător. S-ar fi spus că se teme de el și că apelează la mărinimia mea să nu-l tîrîi unde se simte lunecînd fără scăpare.

— Te-am rugat, — continuă —, te-am rugat să nu întrebi nimic ! Să nu iscodești nimic. M-am încrezut în cuvîntul dumitale.

— Dar nici nu întreb ! am replicat cu aceeași siguranță cutezătoare, fiindcă simțeam cum vine spre noi ceasul confesiunii. Nu întreb, sunt sigur ! Și ca să dovedesc că n-am iscodit și că toată convingerea mi s-a oferit singură, sunt gata oricînd să explic. Știu că ai zburat, fiindcă dumneata cugeți și simți ca un zburător !

— Ta-ta-ta ! Interesant !... Cîrpa aceasta, un zburător ! făcu omul, arătîndu-și brațele descărnate și toată înfățișarea mizerabilă. Ești, după cum văd, un detectiv foarte fantezist !

— Nu sunt detectiv și nu sunt deloc fantezist ! am răspuns ofensat pentru această desconsiderație a calităților mele de jude instructor. Las la o parte episodul cu șoimul. Deși atît numai ar fi destul ca să îndreptățească o convingere !... D-ta ai participat la lupta aeriană cum ar fi participat, irezistibil, orice pilot de pe un aparat de vînătoare. Dar există altceva încă. Mai sigur... Ieri seară, cînd am vorbit despre toamna înaintată, eu am spus o

prostie. Că n-ar fi plecat încă lăstunii. Confundam. D-ta m-ai corectat. Mi-ai amintit că lăstunii au plecat de mult, de la finele verii, o dată cu pitulicele, grangurii și privighetorile. Mi-ai dovedit că ceea ce eu crezusem că sunt lăstuni erau rîndunelele, care rămîn printre ultimele păsări călătoare... Și mi-ai amintit viteza zborului, de la cincizeci de kilometri pe oră în sus. Mi-ai vorbit și despre alte păsări, care zboară cu o sută cincizeci pe oră, inițiindu-mă în taine la care nu m-am gîndit niciodată : fiecare specie cît rezistă, cum caută să învingă diferite dificultăți de zbor și de osteneală... În sfîrșit, a fost singura chestiune care te-a însufleți, fără să prinzi de veste. Tot timpul, și aseară și astăzi, ai tăcut, în afară de atunci Era nevoie ca să fiu detectiv — și încă fantezist — pentru a înțelege ?... Explicația venea firească. Toate aceste observații la care ai fost constrîns în singurătatea în care te afli : viteza zborului, direcția și ordinea de migrațiune, în fine, toate amănuntele insesizabile pentru profan indicau un ochi, un fel de a judeca și de a simți, care denunțau omul care a zburat. Am înțeles că prin aceasta, fără să vrei și fără să-ți dai seama, ți-ai satisfăcut o trebuință imperioasă de a reduce lumea care te înconjoară la problemele care te preocupă ori te-au preocupat cîndva, așa cum un matematic gîndește și simte aritmetic, reducînd frumusețea, problemele existenței, muzica, tot spectacolul lumii la calculul celor patru operații. Aceasta e tot ! După cum vezi, n-a fost nevoie să întreb. Nici să iscodesc. Concluzia s-a oferit singură... Aș fi curios să aflu cum m-ai putea dezminți ! am sfîrșit cu un surîs triumfător.

Omul tăcu, privind cu ochii coagulați în depărtările sinilii. Toată figura reintrase în neclintirea cadaverică, așa cum melcul se retrage în crustă.

Degetele scheletice răsuceau însă un fir destrămat al hainei. Numai acest neînsemnat amănunt îmi fu îndestul ca să înțeleg turburarea clocotind sub atît de împietrita indiferență.

— Poate ai dreptate... încuviință într-un tîrziu.

— Mă mulțumesc și cu acest *poate*... Deși, pentru un adevărat zburător, cuvîntul a fost șters din vocabular. Lindbergh n-a spus : *poate* voi sosi, *poate* voi traversa Atlanticul, *poate* voi ajunge la ora cutare !... A fixat ora și minutele cînd va sosi și a sosit cu adevărat la ceasul

fixat, cu aproximație de zece minute... Cu zece minute mai devreme !...

— Cine e acest Lindbergh ?

„Cum, nu știi ?" eram gata să întreb, scandalizat de atîta ignoranță.

Pe urmă mi-am explicat că în pustiul de aci era firesc poate să nu fi aflat nimic despre numele și fapta aviatorului american. Am reținut însă amănuntul, spunîndu-mi că va servi pentru a fixa o dată. Oamenii rupseseră, așadar, legătura cu lumea mai mult de un an. Și admirîndu-mi aptitudinile detective, în progres de la un ceas la altul, am răspuns recitînd cu placiditate, ca un aliniat din *Larousse :*

— Lindbergh e un tînăr american, de douăzeci și ceva de ani, care a traversat vara trecută Atlanticul... Singur și cu o pălărie de pai ! Abia cîteva zile după dispariția lui Nungesser și Coli. O ! A fost la Paris un moment care nu se poate uita niciodată. Toți îl așteptau, dar nimeni nu credea într-adevăr că va ajunge... Cu zece minute înainte de ceasul hotărît, apare un avion. Aterizează ca la el acasă. Coboară un băiețandru înalt cît o prăjină, după ce scotocește în carlingă ceva : își căuta pălăria de pai. Și se prezintă cu simplitate : „Eu... Lindbergh". Lăcrimau oamenii pe stradă de emoție, dar poate mai mult plîngeau parizienii pentru Nungesser.

Omul nu se clinti, cu bărbia prinsă în pumni, deasupra depărtărilor vaste, neliniștitor de goale și mute.

Vorbi tîrziu, ca pentru el singur, cum îl surprinsesem vorbind ieri :

— Cineva a trecut Atlanticul !... Și n-a fost un francez... Nungesser a dispărut... Așadar, trăia. N-a căzut în război !...

— Nu ! am răspuns, deși nu mă întrebase. (În aceeași vreme notam această dovadă de ignorare, care îndepărtă, peste toate prevederile, data cînd omul se desprinsese de restul universului.) Nungesser n-a căzut în război, dar a căzut tot așa de brav cum ar fi murit pe front, încercînd să dea Franței gloria celui dintîi zbor peste Atlantic... De altfel, bătălia aerului se poate spune că n-a contenit. A schimbat numai de front. Dacă nu se dau lupte cu mitraliere, se dau pentru a cuceri distanțele. Lindbergh a trecut primul Atlanticul. După el, Chamberlain. După Chamberlain, alți aviatori, germani aceștia, au făcut

drumul îndărăt, din Europa în America. Şi alţi americani au traversat Pacificul... Ar trebui să citez un întreg anuar al aviaţiei mondiale, ca să enumăr toate recordurile, lupta aceasta într-adevăr eroică pentru a stăpîni văzduhul. E o cursă grandioasă... Ce importă un mort, doi, o sută şi o mie de morţi ? După ei rămîne fapta şi după fapta lor, pentru amintirea oamenilor, legenda, ca după un Guynemer...

— *Hein ?*

Omul se afla cu obrazul coborît de tot spre pămînt şi cu ochii apăsaţi în podul palmelor.

Am crezut că n-a auzit.

De aceea am repetat :

— ...ca după un Roland Garros sau după un Guynemer.

Omul ridică spre mine o faţă mai albă ca varul, cu ochii stinşi, de orb. Şi deodată, obrazul se crispă în rîsul acela neomenesc. Întrebă surd, cu o curiozitate sarcastică :

— Există o legendă Guynemer ?

— Dacă există o legendă Guynemer ! i-am smuls cuvintele de pe buze cu înfocare, fiindcă era numele celui mai pur şi mai legendar dintre eroii văzduhului. Dar pe ce lume ai trăit, domnule ? m-am indignat, ridicîndu-mă în picioare de pe blocul de piatră şi gesticulînd înălţimilor. Te compătimesc, dacă nici nu i-ai auzit măcar numele ! Te compătimesc, dacă în existenţa aceasta absurdă şi imposibilă de aci nu cunoşti şi n-ai auzit nimic din viaţa unui supraom care a reabilitat şi înnobilat veacul... Omul acela, care după toate victoriile s-a ridicat într-un sfîrşit de bătălie atît de sus, încît nu s-a mai întors niciodată, ca şi cum cerul a voit să-l absoarbă, ca să-l cruţe de moartea pămîntenilor de rînd, în putreziciune şi în hîzănie. În cărţile de citire din ţara dumitale, domnule, copiii învaţă alături de legenda Jeanei d'Arc viaţa şi sfîrşitul căpitanului Guynemer, invincibilul ! Iar dumneata întrebi despre el ca despre un biet fost pilot oarecare, ca mine şi ca dumneata ?... Ca să înţelegi cine a fost Guynemer, gîndeşte numai la cucernicia fără precedent a mulţimei, îndeobşte vulgară şi zgomotoasă, păşind în vîrful picioarelor şi vorbind în şoaptă cînd dormea Guynemer, sfîrşit de osteneală după o bătălie în care culcase cîte două şi trei avioane într-o singură zi ! Gîndeşte la sfîrşitul acela misterios şi plin de noblеţe, cum nu l-ar fi

imaginat nici o baladă : Guynemer, pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul... Nici sînge, nici aşchii, nici cadavru carbonizat ! Nici un mormînt ! Om al cerului, l-a luat cerul şi nu l-a mai redat viermuielii pămînteşti, ca să-l păstreze pur şi intact, pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor. Iar d-ta întrebi dacă există o legendă Guynemer ! Îi ofensezi memoria... Nu sunt francez ca d-ta, dar dacă aş fi, n-ai cuteza să-i pomeneşti numele cu ricanarea aceasta, să-l profanezi cu rînjetul acesta de ratat, de sperjur, de declasat, de mai ştiu eu cine eşti şi ce infamie te-a adus aci !...

M-am oprit, fiindcă aşa, în picioare, cum mă aflam şi ridicasem glasul în înfocarea acestei peroraţii, mă aşezasem de bună seamă într-un punct de încrucişare a ecourilor din sihle. Glasul mi se întorcea amplificat de patru şi de cinci ecouri, ca şi cum ar fi strigat toţi munţii deodată, deşteptaţi din tăcerea lor mormîntală, şi ar fi răcnit bietului om strivit de pe stîncă toate blestemele ţîşnite dintr-o sută de neîndurate guri.

M-am auzit, şi a fost atîta destul ca să-mi apar deodată ridicol, odios şi inutil crud cu acest fost om. Hotărît, nebunia lor era contagioasă !

Mi-am şters fruntea şi m-am întors, umil şi pocăit, către necunoscut.

— Te rog să mă ierţi... Nu ştiu ce-am avut ! Ce viperă m-a muşcat ? Nu-mi dau seama cum am ajuns să pronunţ cuvintele acestea atît de... aşa de... în sfîrşit, ignominiile cu care am recompensat, ca un netrebnic, o ospitalitate atît de... aşa de...

Omul desprinse încet fruntea din palme şi mă privi de jos în sus cu ochii în care mă aşteptasem să-i văd împroşcînd fosforice fulgere de mînie şi care nu erau decît tot aşa de coagulaţi ca întotdeauna. Hohoti cu rîsul lui înfricoşător :

— În amintirea acestui Guynemer, te-am scuzat, domnule. Am înţeles că-ţi aperi o legendă scumpă... Ce însemn eu aci : o cîrpă umană, faţă de o legendă ! Ai toată dreptatea... Recunosc că destinul i-a acordat toate favorurile acestui Guynemer... Să doboare în viaţa-i scurtă cincizeci de avioane inamice...

— De unde ştii că a trîntit exact cincizeci ? am întrebat repede, amintindu-mi sigur că n-am rostit cifra şi

surprins că omul mi-o spunea exact, cum stătea scrisă în carnetul său de zbor.

— Ah ! Am spus cincizeci ? Şi am ghicit ? Rostisem o cifră la întîmplare... Să presupunem, aşadar, că această cifră e cea bună ; lucrul n-are nici o importanţă. Şi cum spuneam : să doboare cincizeci de avioane germane, să moară tînăr, în plină glorie, să nu cunoască toată mizeria care te învăluie încetul cu încetul cu anii, să lase în urmă o admirabilă legendă, menţionată şi în manualele de şcoală, alături de Jeana d'Arc, şi să-şi găsească pînă şi în creierul cel mai pustiu al munţilor un apărător atît de înverşunat ca d-ta.! Recunoaşte, te rog, domnule, că destinul n-a fost defel ingrat cu acest Guynemer ! E drept că a plătit gloria şi legenda cu moartea. Dar moartea nu e un preţ prea scump. Dimpotrivă... Să ne imaginăm o clipă că se supravieţuia ! Atunci, cine ar şti dacă gloria rămînea tot atît de intactă şi dacă legenda îi găsea tot atîtea virtuţi nepămîntene ? Viaţa nu cruţă pe nimeni, dar mai cu seamă se înverşunează împotriva eroilor ! Singura cuminţenie a eroilor e să ştie a muri la vreme... Imaginează-ţi o Jeană d'Arc bătrînă şi surdă ! Un erou în papuci, pe care-l înşeală nevasta şi care are procese cu veciniii... Pe un asemenea erou îl respinge legenda. Trivialul cotidianului îl coboară la nivelul comun. Acestea toate pentru Guynemer al dumitale nu mai există. Să-i fie sufletul uşor acolo unde se află şi să mulţumească providenţei că l-a păstrat intact pentru legendă !....

— În orice caz, am spus cu un surîs de conciliere, dacă Guynemer are ceva de mulţumit providenţei, d-tale nu-ţi rămîne dator cu nimic. Îmi pare că nu împărtăşeşti defel entuziasmul meu şi al unei lumi întregi pentru destinul lui.

— Aci, unde mă aflu şi cum mă aflu, nu pot să împărtăşesc nici un fel de entuziasm pentru destinul lui Guynemer ! răspunse sec omul şi se ridică.

Şoimul, care aşteptase undeva, ascuns după vreo înălţime, se apropie în zbor diagonal şi lin spre noi, încercînd să aterizeze pe umărul omului, cum va fi fost el deprins.

Necunoscutul îl respinse însă cu dezgust, iar pasărea se rostogoli în ţărînă.

— Uite ce destin îl aşteaptă pe oricare !... L-ai văzut acolo, sus ?... Numai bravură ; întruparea temerităţii... Şi pe urmă l-ai văzut şi dincoace, jos, cum nu poate înfrunta o privire ? Se tîrîie ca o orătanie vulgară de curte. Se milogeşte şi te scîrbeşte... Cine-ţi garantează oare că alta ar fi fost soarta lui Guynemer al dumitale dacă am presupune, prin absurd, că nu s-ar fi volatilizat, cum vrea legenda, atît de ciudat, dar mai ales atît de oportun, în aer ?

„Judeci după dumneata ! am voit să spun. Fiindcă dumneata suporţi tirania unei femei, fiindcă expiezi cine ştie ce vină sau eroare necunoscută, îţi imaginezi, drept consolare, că şi un Guynemer ar fi acceptat capitulările muritorilor de rînd."

Dar nu mi-am rostit gîndul. Acum eram calm şi încă ruşinat de explozia de adineaori. Am făcut numai un gest vag cu mîna.

Omul mă privi în faţă atît de rece, încît am întors ochii, să nu-i văd rîsul înfricoşat.

Vorbi :

— Ştiu ce ai gîndit... Ai vrut să spui că judec după mine, fiindcă sunt aci unde mă aflu şi sunt aşa cum mă aflu... Aceasta ai vrut să spui ! Ştiu, căci de unsprezece ani, de cînd n-am înainte decît o singură faţă omenească, am învăţat să citesc gîndul fără să-l mai aştept rostit. Dacă aceasta ai voit să-mi răspunzi, îţi declar că ai, poate, dreptate ! Judec prin mine, fiindcă nimeni nu poate evada din el însuşi. Poate evada din lume, dar pe el e osîndit să se poarte cu el....

— Nu prea înţeleg ! am mărturisit. Însă găsesc excesiv să atribui lui Guynemer un fel de a gîndi şi de a simţi confecţionat după chipul şi asemănarea dumitale. Sunt memorii care nu se cuvin profanate...

— Ce ştii dumneata ? ! strînse necunoscutul din umerii zgribuliţi şi rămase cu ochii opaci, privind dincolo de depărtări.

Se întoarse brusc. Îmi puse amîndouă mîinile pe umeri cu o familiaritate neaşteptată şi, fixîndu-mă întîia dată omeneşte, în ochi, întrebă :

— Mărturiseşte sincer ! Ce gîndeşti despre mine ?

— Nu-mi permit să gîndesc nimic ! am răspuns ferindu-mi privirea, fiindcă întrebarea din ochi era încă mai

dureroasă și mai insuportabilă ca resignarea sleită dintotdeauna.

— Și mîine ?... Cînd ai să te întorci în lumea dumitale ?

— Cînd am să mă întorc în lumea mea, am să uit drumul care duce aci... Ce-am văzut, ce-am vorbit, ce-am gîndit... Tot. Tot ! Cum se șterge un vis absurd îndată ce ai deschis ochii la lumina reconfortantă a zilei. Am jurat doar...

Omul își trase mîinile de pe umerii mei, și mîinile căzură de-a lungul trupului, neînsuflețite. Se așeză din nou pe piatră, uitîndu-se spre ceața șesurilor.

Cu privirea lungită în nevăzute depărtări, spre Occident, vorbi atît de încet, încît trebui să mă aplec spre el ca să aud :

— Cînd vreau să-mi amintesc lumea aceasta unde te întorci dumneata, nu-mi apare nici hangarul din care aparatul aștepta scos, înconjurat de mecanici... Nici chipul unui camarad. Nici o figură lămurită de cunoscut sau de rudă. Totul e șters ! Toți nu mai au figură ! Sunt o procesie de umbre care-și ascund fața în mîini. Iar absurd de limpede și de viu îmi apare numai un colț din bulevardul Haussmann cu *Rue de Havre*. O vitrină cu bară de alamă, unde o singură dată m-am rezemat. Văd tramvaiele trecînd. Tramvaiul 15. Și autobuzele... Autobuzul AK : gara Saint-Lazare — gara de Lyon ; AI : gara Saint-Lazare — *Place Saint-Michel* ; AF : *Grandes Carrières* — gara Montparnasse... Un domn citind ziarul pe platformă. Un licean cu ghiozdanul sub pelerină, acățîndu-se din mers. O midinetă chicotind la brațul unui tînăr cu pardesiu cafeniu... Altă dată, tabloul se întunecă. Plouă... În asfaltul ud se reflectează luminile. Roțile taxiurilor derapează. Domnul are umbrela șuruind de ploaie, și midineta, impermeabil ieftin, de la soldul galeriilor „La Fayette". Dar colțul e întotdeauna același ! Îmi sună în urechi șușuitul roților cauciucate, glasurile omenești ; îmi barează orice altă priveliște în ochi firmele zugrăvite, vitrina debitului de tabac. Nu m-am oprit acolo decît o singură dată, cîteva minute, cît un prieten a intrat să cumpere un pachet de țigări. Și printr-un capriciu al amintirei, din tot Parisul, din tot ce-am trăit, din tot ce se mai află acolo încă scump mie, n-am păstrat decît această imagine. Vreau s-o alung... Vreau să chem

alte momente, care-mi sunt de o mie de ori dragi, figurile celor ai mei... O pîclă îmi acopere totul, şi apare numai această şi numai această privelişte... Poate fiindcă, în clipa aceea, undeva mi se hotăra soarta... Îmi amintesc că am tresărit fără motiv cînd a apărut prietenul lîngă mine, ca şi cum m-ar fi atins un mesager al nevăzutului. Priveam spre *Rue Taitbout,* unde bulevardul sfîrşeşte...

— Sfîrşea ! am corectat. Acum e tăiat linie dreaptă pînă în bulevard Montmartre !...

— Posibil. Atîtea se vor fi schimbat de atunci !

După o pauză :

— N-am vrut să mai ştiu niciodată nimic... Pentru mine, viaţa cea din afară e suspendată de acum unsprezece ani... Ţi-aş spune că uneori, cînd mă aflu aci, pe piatra aceasta, sondînd în deşert depărtările invizibile, mă întreb dacă Franţa e astăzi regat ori imperiu, sau dacă a rămas tot republică... Şi, desigur, d-ta nu m-ai crede, cum nu mă crezi acum. Atît ştiu, fără să fi aflat de la nimeni. Că Franţa a sfîrşit războiul victorioasă. De aceasta n-am nici o îndoială. Ştiu că altfel nu putea fi...

„E un mistificator, — am gîndit —, un mistificator neîndemînatec şi de prost gust. Cum poate cineva, în mijlocul Europei şi *în plin secolul al douăzecilea,* — cum se scrie în ziare —, să nu cunoască dacă Franţa e republică ori imperiu ? L-am crezut, pe rînd, un criminal, un nefericit, mai apoi un nebun, dar e numai un mistificator de cea mai vulgară speţă."

Omul rîse înăbuşit, cu mîinile încrucişate pe piept. Îmi ghicise şi acest gînd :

— Aşa e că nu poţi crede în această imposibilă ignoranţă ? Cum aş putea să te conving ? Domnule, viaţa depăşeşte mai des decît se crede fantasmagoriile imaginaţiei.

Pe urmă se ridică, făcu cîţiva paşi, se întoarse şi îşi luă locul pe piatră :

— Ştii, dumneata, ce fac eu de un ceas ?... De un ceas dau tîrcoale spovedaniei. Cred că şi d-ta ai înţeles, mă compătimeşti şi îţi surîzi cu satisfacţie, fiindcă vezi că ţi s-au împlinit previziunile. O ştiu aceasta şi mă umileşte. Aş vrea să tac, dar poţi cunoaşte dumneata ce înseamnă să taci de unsprezece ani ? Ţi-o spune aceasta un fost om, care s-a crezut odată îndestul de tare ca să dorească singurătatea şi să trăiască în singurătate... Şi ieri

m-am temut de mine. De aceea te-am rugat să nu întrebi. Să nu iscodeşti... Iar astăzi vin singur să-ţi vorbesc, fără să mă întrebi, fără să mă iscodeşti. Să-ţi cerşesc ascultare... Aceasta, domnule, fiindcă nu există tortură mai înfricoşătoare ca tăcerea. Fiindcă nu o pot suporta, această tăcere : criminalii se întorc la locul unde au făptuit crima, vorbesc prin somn, caută o femeie pierdută ori un tovarăş întîmplător de beţie să se destăinuiască şi să-şi retrăiască infamia... Există la noi un ordin ciudat de călugăriţe. Din clipa cînd îmbracă haina călugărească pînă la moarte, îşi iau legămîntul să nu mai schimbe între ele nici un cuvînt decît întîmpinarea, de cîte ori se întîlnesc pe culoarele mînăstirei : „Sora mea, aminteşte-ţi că ai să mori !"... Dar şi acestora le rămîne o eliberare. Pe patul morţii au dreptul la spovedanie... Aci, eu rămîn pentru totdeauna zăvorît în mine însumi. Nici o eliberare nu mi-e îngăduită. Iar în această teribilă mizerie, vezi că mai am încă îndestulă tărie să rămîn egoist. Căci ţi-am vorbit tot timpul numai despre mine. Uit că şi Elsa e condamnată la acelaşi supliciu... Cred că ai înţeles, domnule, că solitudinea noastră e încă mai înspăimîntătoare, fiindcă e singurătatea în doi.

Omul părăsi piatra şi mi se aşeză în faţă, scormonindu-mi privirea, să ghicească un început de neîncredere sau de batjocură.

Nu descoperi nici una, nici alta. M-am simţit dator să vorbesc, pentru a-i dovedi oarecare înţelegere :

— Între bărbat şi femeie nu poate exista niciodată decît singurătate în doi. Iubirea nu este decît singurătate în doi. Sunt două suflete care se caută şi rămîn numai două corpuri care s-au găsit !

— Generalităţi banale ! mă întrerupse omul cu nerăbdare. Înţelepciune ieftină, care se vinde cu şaizeci de centime suta de duzini, costul unei broşurele de maxime. Nu la aceasta m-am gîndit ! Înţelege-mă, domnule, că nu mă aflu aici pentru a debita experienţa altora, cugetarea altora, amabile consideraţii generale şi toate paradoxele cu care cea mai mediocră nulitate apare inteligentă şi spirituală la un pahar de aperitive. Toate acestea îmi sunt indiferente ! Pe mine nu mă interesează decît cazul meu, experienţa mea, dacă vrei, catastrofa mea ! Restul universului mă dezinteresează. Plătesc pentru mine, nu pentru restul umanităţii... Observi, domnule, că nu te mai

întreb dacă eşti ori nu dispus să mă asculţi ! Ştiu că de aseară nu aştepţi altceva... Mărturiseşte că te-ai pomenit satisfăcut mai repede decît te aşteptai...

Necunoscutul se zgribuli, chincit pe piatră, înfăşurîndu-şi genunchii cu mîinile împresurate şi privind în pămînt.

Nu-i mai vedeam decît ceafa slabă şi părul alb, înduioşător contrast : un gît subţire de copil, cu păr de moşneag.

— Imaginează-ţi, domnule, un tînăr... la un ţărm de mare, la o plajă frivolă... Sau mai bine : ... a fost undeva un copil, care n-a dorit altceva, de pe băncile şcolii, decît... în fine, n-a...

Se opri şi împinse depărtările cu amîndouă mîinile.

Apoi păru că le atrage la piept :

— Nu ! Aşa n-am să ajung niciodată la un sfîrşit. Nu-ţi povestesc o întîmplare imaginară. E vorba de mine... Am fost, aşadar, şi eu, după cum ai ghicit, un pilot ca dumneata şi poate chiar ca acel Guynemer, pentru a cărui memorie erai gata să mă sfîşii. Eram tînăr, aproape un copil, şi, după cît se spunea, îndestul de curajos. Voluntar, am debutat cu o victorie, care mi-a adus un soi de glorie timpurie, medalie militară şi citaţiune, la o vîrstă cînd alţii îşi tapează încă părinţii cu o piesă de cinci franci pentru biletul de cinematograf... De altfel, aceste amănunte nu interesează. Căci n-am rămas la primul avion doborît şi la prima medalie... Doi ani n-am trăit decît pentru aceasta. Copil, nu visasem decît aceasta ; de cum am îmbrăcat uniforma, n-am realizat decît aceasta ! Poate pentru unii voi fi părut un ambiţios, pentru alţii, un copilandru zănatic, cu simţul de conservaţie atrofiat. Ce importă acum ceea ce numeai dumneata mai înainte „mobilul" actelor ? Mă întreb, şi nu descopăr noblefea acestui mobil... Poate fiindcă totul îmi pare foarte îndepărtat... Totul trăit în altă viaţă... Mă uit la mîinile acestea, îmi pipăi oasele acestea, ale feţei... Sunt ale mele şi nu mă recunosc în ele. Dacă în această materie pipăibilă nu mă mai recunosc, dacă nimic din ce-a fost nu mai supravieţuieşte, cum aş regăsi oare sufletul de atunci, sufletul care este insesizabil şi nestatornic ?

Mă întovărăşea pretutindeni o mică glorie, dar, domnule, n-o căutasem ! Actele mele îmi păreau dictate de o putere necunoscută şi imperioasă : poate porunca de dincolo de timp a atîtor şi atîtor înaintaşi. Nu ştiu cum

este definit şi explicat eroismul. Eu îl socot o posedare. Fiindcă tot ce am săvîrşit curajos îmi venea de dincolo de mine. Eram lucid pînă la cel mai mărunt amănunt, calculam fiecare mişcare, scomptam fiecare greşeală şi şovăială a inamicului cu o răceală de gheaţă : dar nu eram eu, ci numai procuristul unei puteri care mă depăşea şi mă stăpînea !... Oare un somnambul nu săvîrşeşte cu simplitate, cu precizie şi fără rizic lucruri mai grele decît le-ar putea înfăptui vreodată în deplinătatea conştiinţei ? E, desigur, o mizeră explicare, care ar ridica într-un singur glas, scandalizînd, toţi comentatorii de birou şi de bibliotecă ai „vieţilor eroice" ! Dar puţin îmi pasă şi acum, după cum şi atunci puţin mă interesa explicarea şi interpretarea actelor mele. Eu înfăptuiam, alţii interpretau ! Interpretau, într-o dezgustătoare neînţelegere şi mai dezgustătoare întrecere de platitudini. Noi înfăptuiam, eu şi atîţia camarazi ai mei, fiindcă alcătuiam [o] legiune, iar între noi nu mă aflam poate nici printre cei dintîi, dar nici printre cei din urmă...

Doi ani m-am schimbat astfel, front după front şi escadrilă după escadrilă. Mă atrăgea primejdia. O căutam. Alergam unde se anunţa mai plină de ameninţări. Căci nu trăiam decît sub stăpînirea ei. Ţi-am spus, domnule, că eram posedat.

Douăzeci şi unu, douăzeci şi doi de ani reprezintă vîrsta cînd suspini pe o bancă, sub lumina lunară, după o pereche de ochi albaştri, verzi, negri, castanii, cînd, febril, aştepţi ceasul unei întîlniri de dragoste, cînd îţi urzeşti proiecte de fericire îndelungă şi calmă ; eu n-am cunoscut nimic din toate acestea ! Mă înălţam de fiecare dată, cu mai mulţi sorţi să mă prăbuşesc carbonizat, în sfărîmături de oase, carne, aşchii şi pămînt decît să mă întorc victorios pe cîmpul de aterizare, unde mă aşteptau mîini întinse prietenește şi un fel de uimire că şi de astă dată tot m-am întors ! Şi totuşi mă întorceam... Viaţa de toată ziua, cînd păşeam pe pămînt, cînd schimbam glume cu prietenii, cînd petreceam cîteva ceasuri de permisie printre ai mei, mi se părea nefirească, străină, netrăită. Adevărata viaţă era numai cea de sus, cînd, aplecat, zăream dedesubt gurile de crater ale frontului, şanţurile bizare, gîturile cenuşii de tun înălţate peste metereze, mîsele omeneşti mişcîndu-se în nori de fum şi cînd vedeam ivindu-se în geana cerului un aparat duşman.

Da ! Atunci, domnule, şi numai atunci, trăiam într-adevăr. Dacă acesta se numeşte eroism, eroismul e atunci virtutea cea mai uşoară ! Virtutea peştelui care trăieşte în apă şi a pasării care trăieşte în aer. E acceptarea docilă şi pasivă a funcţiei, — cum să spun ? —, a destinului pentru care ai fost creat. Te rog, domnule, să crezi că nu vreau defel să susţin paradoxe. Sunt numai concluziile logice ale unor ani îndelungi de meditaţiune, în care am voit să mă explic mie însumi. Unii sunt născuţi să-şi petreacă întreaga viaţă în faţa unui birou ; alţii să meargă în faţa primejdiei. Nu este nici un merit excepţional, domnule, cînd cel născut pentru birou rămîne la birou şi cînd cel născut să provoace primejdia aleargă întru întîmpinarea ei. Nefiresc şi extraordinar, şi supraomenesc ar fi dacă cel predestinat biroului, împins de o dezaxare subită a orînduielilor, ar porni să înfrunte primejdii pentru care n-a fost pregătit şi cînd cel născut pentru primejdie s-ar resemna monotoniei fără surprize a unui orariu de percepţie... Cum vezi, domnule, vorbesc fără nici o vanitate ! Dacă voi fi săvîrşit fapte de oarecare bravură, nu-mi descopăr mai mare merit decît meritul celor care în vremea cînd mă întorceam cu aparatul străpuns de gloanţe îşi puneau cataplasme şi beau ceai de tei. Îndeplineam ceea ce-mi era scris să îndeplinesc. Nimeni nu-şi poate evita destinul !... Că eram un brav ? Că mi se numărau cu uimire isprăvile eroice ? Ha-ha ! Dar socoteşte, domnule, numai aceasta, că dintr-o companie de infanterie, intrată în foc la Verdun, cei mai mulţi soldaţi nu aveau nici o şansă la o mie să se mai întoarcă, obscuri şi anonimi căzuţi ca să mărească statistica de pierderi a unei bătălii, pe cînd într-o luptă aeriană, unde eşti tu singur stăpîn şi deţii iniţiativa, ai măcar tot atîţia sorţi să te întorci intact, cîţi aveai să cazi doborît. Socoteşte, domnule, că ceea ce trăiam eu nu însemna nimic excepţional, ci era viaţa tuturor de atunci, cu abnegaţia de atunci şi cu sîngele rece de atunci... Printre ceilalţi copilandri de vîrsta mea, eu eram încă un privilegiat. Fiindcă, din văzduh, reveneam la un aşternut cald şi capitonat, la o masă copioasă, la înveselire şi la confort. Eram un animal de lux, cum sunt caii de curse, ţinuţi în boxă amenajată special, ventilată, la temperatură egală şi înconjuraţi de toate atenţiile, fiindcă vor concura la marele *derby* ! Pe cînd în vremea aceasta, ceilalţi fraţi ai mei,

de aceeaşi vîrstă, de acelaşi sînge şi cu aceleaşi drepturi omeneşti, trebuiau să se tîrîie în şanţuri glodoase sub canonadă, să doarmă în scorburi de pămînt, să-şi împrumute pipa de la unul la altul, să se mulţumească cu drojdia de pe fundul unui bidon coclit şi după ce s-au tîrît luni şi luni în grote subpămîntene, pierzînd tot ce-i mai lega de umanitate, să moară înainte de a fi ridicat capul din glod, cu creierii împroşcaţi de o granată. Era, domnule, vremea cînd părinţii nu ştiau unde se află risipite osemintele copiilor şi cînd nimeni nu se gîndea la cruzimea aceasta monstruoasă de a smulge aceşti copilandri din moleşala atmosferii în care fuseseră crescuţi, din admiraţia pentru celebre îndrăgostite cu teorii ale adulterelor moderne, cu toate sutele de piese şi de romane care studiau cazul cutare şi cutare, toate nimicurile psihologice şi schimonoselile de budoar, pentru a-i azvîrli brutal într-o realitate năprasnică, unde singura datorie, singura voluptate, fericire şi glorie era acceptarea morţii. Abia deschiseseră ochii la toate miracolele vieţii, şi această viaţă le era interzisă, să se ofere cu un chiot de fericire morţii... Poate sunt plicticoase, domnule, toate aceste amintiri ! Poate lumea din care vii dumneata de mult le-a uitat ! Pentru mine sunt încă proaspete, fiindcă viaţa mea e suspendată de acum unsprezece ani, şi am trăit faţă în faţă, în pustietatea de aci, numai cu această unică realitate.

Dar, domnule, nu pentru a-ţi înşira astfel de suveniruri m-am abătut de la firul istorisirei mele. Ci numai pentru a arăta cu insistenţă că eram încă de pe atunci îndestul de sever cu mine însumi. Nu-mi recunoşteam nimic din ceea ce, excepţional şi demn de laudă, îmi atribuiau poate comandanţii şi anecdotele ziarelor. Dimpotrivă ! În simplitatea mea dreaptă, mă socoteam inferior milioanelor de camarazi de arme, fiindcă mie îmi era îngăduit să-mi risc viaţa, exercitîndu-mi o pasiune, pe cînd ceilalţi, cei de jos, erau mînaţi în turmă să-şi îndeplinească în anonimat spăimîntătoarea lor datorie. La aceasta mă gîndeam, domnule, de cîte ori pregăteam aparatul să mă înalţ. Şi aceasta explica de unde îmi venea modestia, simplitatea şi mîhnirea care, pentru mulţime şi reporterii ziarelor, dădeau înfăţişării mele o coloratură romantică.

Pînă cînd, domnule, într-o dimineaţă, nu m-am mai întors ! N-am fost absorbit de cer, cum spuneai adineaori despre eroul dumitale, Guynemer, pe care legenda l-a voit

cruţat de moarte vulgară, în ţărînă şi scrum. Acest privilegiu mi-a fost interzis.

Nici nu ştiu cum am căzut ! Nici nu ştiu cum m-am ridicat ! Nici nu ştiu cît am zăcut ! Scurt, îmi străfulgeră amintirea valului de sînge năvălind pe buze şi smucitura cu care am încercat să ridic aparatul cînd am văzut pămîntul apropiindu-se vertiginos. Smucitura n-a întrerupt căderea, dar a îndulcit lovitura. Prin ceaţă, îmi aduc aminte că m-am tîrît cîţiva paşi, am îngenuncheat şi am căzut cu faţa în jos, în clipa cînd aparatul devenea vălvătaie de flacări.

Omul se opri.

Încruntat, bătu aerul cu pumnul :

— Că n-am rămas atunci să ard, rug omenesc !... Domnule, camarazii îmi spuneau în glumă că încheiasem un pact cu cerul. Altfel, nu-şi explicau cum de atîtea ori scăpasem intact din primejdii, de unde nu mai fusese îngăduită nici o speranţă. Şi în acest pact credeam şi eu ! Cerul mă cruţa, fiindcă îi fusesem întotdeauna fidel. Dar, domnule, din clipa aceea, pactul nostru a încetat. Cerul m-a părăsit ! În loc să mă restituie carbonizat pămîntului, m-a păstrat pentru un sfîrşit mai teribil ca moartea. De ce, domnule, mă întreb şi astăzi, de ce m-am tîrît pe brînci, ca un vierme, să-mi salvez viaţa, în loc să rămîn lîngă aparatul care-mi oferea, credincios pînă la sfîrşit, moartea, prin focul care purifică ?

Necunoscutul rîse, cu rîsul lui inuman :

— Vezi că nu oricăruia providenţa îi acordă un sfîrşit atît de simplu, de teatral şi de generos, ca lui Guynemer al dumitale ?

Îşi prinse tîmplele în palmele străvezii şi continuă :

— Ce să povestesc despre lunile dintre viaţă şi moarte, strămutat din lazaret în lazaret, pînă cînd am ajuns în spitalul din fundul Sileziei ? N-am ieşit din muţenia încăpăţînată decît atunci cînd am înţeles că nimeni nu-mi bănuia adevăratul nume. Din movila de metale arse a aparatului nu rămăsese nici o urmă precisă pentru identificare. Nu purtam nici un document, nici o tăbliţă. Am rostit un nume la întîmplare şi am rămas cu el, scris cu creta pe placa de la căpătîi. Ce mîndrie m-a împins să-mi ascund numele ? Poate ispita pierzaniei... Atunci judecam însă altfel. Îmi spuneam că, odată cufundat în marele anonimat, îmi va fi mai uşor să încerc o evadare. Căci la aceasta am

fost hotărît îndată ce-am înţeles unde mă aflu, între două accese de delir şi înainte încă de a putea duce singur la gură linguriţa cu doctorie.

Domnule, de aci începe ceea ce nu trebuia să fie.

În adîncul cel mai îndepărtat al Sileziei, în orăşelul acela fără însemnătate, mă aflam singurul francez între răniţii prizonieri, ruşi, italieni, români şi sîrbi.

Nu eram trataţi cu prea mare delicateţă. Medicii arătau surpriză în fiecare dimineaţă că mă regăseau încă suflînd. Infirmierele erau plictisite de această prea lungă agonie. O spuneau fără milă, fiindcă mila devenise atunci un sentiment tocit. Eram întîia oară singur, condamnat la izolare, rămas să mă mistui în mine însumi.

Nemişcat, cu ochii în plafon, aşteptam moartea cu o mare linişte. Şi, ciudat : o doream ! Îmi pipăisem, cu toată panica aceea cunoscută a răniţilor, picioarele şi mîinile, să mă conving că sunt întregi. M-am temut întotdeauna de un picior amputat ca de-o dezonoare a corpului. Eram însă întreg ! Nimic nu intervenise nou, care să facă mai imposibilă o evadare, aşa cum hotărîsem încă atunci cînd, într-acest scop, îmi ascunsesem numele.

Eram întreg, oraşul părea tihnit, paza slabă : rămînea numai să mă însănătoşesc şi să-mi pregătesc fuga cu îndestulă prudenţă ; şi totuşi, nu doream însănătoşirea şi nu mă mai gîndeam la evadare. Despre ai mei îmi aminteam cu răceală. Cu indiferenţă mă gîndeam şi la camarazi, şi la zborurile pe care aş fi putut să le reiau, la faima care ar fi fost transmisă de toate aparatele fără fir ale lumei : „Cunoscutul aviator francez, evadat din captivitatea germană, şi-a reluat zborurile şi, inaugurînd seria glorioaselor lupte, a doborît ieri un «Aviatic» şi un «Focker», ambele căzute în flăcări". Cunoscutul aviator !... Glorioasele lupte !... Totul îmi devenise indiferent. Ceva era suprimat în mine. Nu mă mai atrăgeau, după cum nu-mi spuneau nimic.

Domnule, aceasta era !

Pactul între mine şi cer încetase !

Odată coborît la pămînt, fusesem redat pămîntului. Adică îmi fusesem redat mie însumi. Puterea teribilă care mă poseda se scursese din vine o dată cu sîngele rănilor. Devenisem un biet copilandru ca oricare altul, care nu-şi trăise viaţa şi care, decît să o trăiască aşa cum o îngăduiau numai acele vremuri, îşi aştepta cu bucurie moartea,

fiindcă moartea îi aducea calmul veşnic. La aceasta gîndeam cu ochii în plafon, înconjurat de o lume care îmi era străină. Nu-mi mai era duşmană. Ci îmi era numai străină.

Omul îşi apăsă ochii în podul palmelor, tăcu. Nu puteam crede că a isprăvit, fiindcă nu-mi dezlegase încă taina. Şi nu isprăvise, într-adevăr.

Continuă, fără să-şi dezvelească ochii :

— Te-ai întrebat, domnule, de ce pasiunea degradează oamenii numiţi „mari" şi de ce înnobilează numai pe cei mediocri ? Eu n-am înţeles niciodată ! Îmi compătimeam camarazii, pe care îi ştiam bravi, loiali şi de-o mare noblеţe a sufletului şi pe care îi vedeam indisolubil şi stupid legaţi de femeiuşti instabile şi frivole, din neamul celor ce-şi petrec ziua în faţa oglinzii, văpsindu-şi buzele, verificîndu-şi buclele părului şi cutele rochiei, chemîndu-şi prietenele la telefon de douăsprezece ori în douăsprezece ceasuri să le întrebe dacă le-a sosit pălăria, dacă au fost la cutare ceai şi dacă au aflat cine s-a mai logodit, cu ce dotă şi spre dezolarea cărui amant. Domnule, pentru mine, asemenea femei nu existau ! Însemnau al treilea sex, vulgar şi degradator. În vagile mele reverii de adolescent îmi făcusem de cîteva ori, fugar, o imagine confuză despre o femeie unică, neasemănîndu-se cu nici una alta.

Cine n-a cunoscut această însetare a imposibilului la douăzeci de ani ?

Eu trecusem peste aceasta îndată, fiindcă fusesem pînă atunci reţinut cu toată viaţa de altceva : la avionul meu, la zborurile mele, la atacurile şi victoriile mele. Acum eram singur, şi imaginea se lămurea insistentă. Cînd închipuiam o fericire pentru zilele ce-ar putea să vie, în caz cînd moartea m-ar refuza, nu-mi apărea decît sub forma unei femei care să-mi cuprindă în mîna subţire fruntea încinsă de febră, să aplece asupra mea ochi înţelegători şi să-mi vorbească aşa cum nu-mi vorbise încă nimeni. Era, firеşte, vîrsta care îşi cerea revanşa, singurătatea, lumea nouă de gînduri care-mi clocotea în mine şi n-avea cui se împărtăşi. Domnule, cu fiecare zi trecută, imaginea aceasta se lămurea, şi totuşi nu-i cunoşteam coloarea ochilor, nici a părului, nici glasul : îmi era prezentă, şi n-avea încă fiinţă. O chema gîndul şi simţurile mele ; o chema o tinereţe care încă nu trăise şi se cerea trăită...

Şi, domnule, într-o dimineaţă, cînd am deschis ochii cu senzaţia unei fericiri încă nesimţite, această femeie se afla, în haina ei albă de infirmieră, pe marginea patului meu, îmi cuprinsese cu palmele fruntea mea şi îmi vorbea limba mea, întocmai cum o cerşisem imposibilului.

O recunoşteam, deşi niciodată nu o văzusem ! Îmi surîdea, şi surîsul m-a readus la viaţa vîrstei mele. Era cea unică, şi atît. Venise cînd o aşteptam, şi atît !

Omul se ridică :

— Povestea mea, domnule, este aceasta ! Restul îl poţi înţelege !... După respectul de care Elsa se afla înconjurată, am ghicit că era din alt neam decît al infirmierelor de rînd, cîte îmi purtaseră grijă pînă atunci. Şi era, într-adevăr, din neamul cel mai înalt al vrăjmaşilor mei. Ce importă ? Am spus, domnule, că nimeni nu-şi poate evita destinul.

I-am destăinuit adevăratul meu nume şi m-a iubit încă mai mult, fiindcă află că iubirea nu o cobora.

La însănătoşire, i-am arătat că nu mă simt în stare să îndur captivitatea, şi tot ea a găsit îndată singura dezlegare. Să ne refugiem undeva, la capătul lumii, unde să ne întoarcem la viaţa elementară şi simplă şi unde să rămînem închişi în ceea ce numea emfatic „iubirea noastră veşnică". Se mai aflau încă îndestule ţări neatinse de război, pe unde puteam găsi poarta de evadare spre insulele exotice ale Pacificului, unde totul, natura şi cerul în splendoarea lor, oferă această întoarcere la viaţa elementară şi devine complicele unei iubiri extraterestre, ca a noastră ! Să fugim de război, de ucidere, de nebunia continentului nostru, de toate prejudecăţile şi datoriile care ne ţineau prizonieri... Am cercetat hărţi, am studiat totul ; a pregătit prin legăturile ei înalte totul, pînă şi această cale de evaziune romantică şi, vezi bine, conformă cu faima mea de „erou al aerului" : un avion eliberat din porunca ei pentru un pretins zbor de încercare, cu care ne-am fi pierdut într-o bună dimineaţă dincolo de nori, pe drumul fără întoarcere. Domnule, în planul nostru minuţios chibzuit şi înarmaţi cu toate documentele trebuincioase, urma să coborîm într-un oraş fără însemnătate al Suediei, de unde să luăm cel dintîi vapor spre apele Pacificului.

Nimic nu fusese lăsat întîmplării ; totul era socotit, prevăzut.

Vîntul, ceața, norii și capriciul busolii ne-au adus însă aci.

Am coborît cînd se epuizase ultimul litru de benzină în rezervor. Și aci am rămas, fiindcă la început ne era greu să mai găsim drumul însemnat pe hărțile noastre, să-l înșirăm pe jos, într-o țară necunoscută, și fiindcă mai tîrziu am descoperit că în acest pustiu stîncos putem rămîne tot atît de singuri și de îndepărtați de restul omenirei, ca în insulele Pacificului.

Acum, domnule, ai privit și ai înțeles ! Eu nu mă pot întoarce ; ea nu se poate întoarce. Suntem legați aci, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor.

Dacă a iubi înseamnă a-ți încătușa viața de ființa care te face fără voie să suferi mai mult decît oricare alta și pe care, fără voia ta, o faci să sufere mai mult decît oricare alta, atunci pot spune că ne ține captivi aci numai iubirea.

Dar pentru această mizerie, domnule, nu era nevoie să ne surghiunim pînă aci ! Suntem de unsprezece ani față în față, și între noi s-a căscat tăcerea.

Eu gîndesc pentru mine. Ea gîndește pentru ea. Ca în orice iubire vulgară, domnule !

Am crezut că atît este destul numai pentru ca să neantizeze două vieți... Dacă i-aș putea descoperi o vină cît de mică, un regret, o singură șovăială, aș fi atît de laș și de egoist ca să mă simt dezlegat. Să dispar într-o dimineață. Să fiu oriunde, în afară de aci. Și orice să fiu. Cerșetor, slugă, vagabond. Dar totul, domnule, totul, pentru dînsa, nu este decît o orgolioasă generozitate de a se oferi pînă la sfîrșit, de a nu regreta nimic, de a accepta pînă la ultimile consecințe viața pe care ne-am ales-o ca o fericire unică și a devenit justa expiere a păcatului nostru. Își spune că amîndoi am săvîrșit ceva unic, încă nespus, monstruos și divin, că am plătit iubirea cu un sacrificiu fără precedent, renunțînd la tot ce e pe lume, renunțînd la lume și la noi înșine, și e încă mai mîndră că acest preț va rămîne pentru toți și pentru totdeauna ignorat.

Domnule, nu poți înțelege ce umilință e pentru cineva să se simtă strivit de-o vietate care-i stă alături, cu o conștiință limpede ca sticla, cînd el se simte invadat de toate duhurile rele și de gînduri lașe, care se tîrăsc în cuget ca larvele ! Această permanentă umilință e hrana

mea de toată ziua. Ea e înspăimîntător de dreaptă, de logică, de loială, de consecventă, egală cu ceea ce a fost ieri şi alaltăieri şi acum unsprezece ani şi egală cu ceea ce va fi mîine. Îi pîndesc un surîs de amărăciune, un suspin de regret. Aş vrea s-o aflu coborîtă pînă la mizeria mea. Ştiu că a lăsat o lume care-i era cel puţin tot atît de scumpă, cît preţuia a mea pentru mine ; şi, domnule, în fiecare dimineaţă, cînd deschide ochii, îi descopăr în privire aceeaşi inalterabilă seninătate ! Mă deştept, să-i surprind prin somn semnele unei chinuiri secrete. Somnul îi e tot atît de pur ca al unui copil. Atît numai că ea, ea mi-a citit gîndul şi suferinţa, şi de aceea mă compătimeşte. Vrea să mă apere împotriva mea însumi. Iubirea ei a devenit ocrotitoare şi insuportabilă. Ai cunoscut, domnule, pentru un bărbat, o umilinţă mai infamă ? Oricînd îmi poate spune : „Eu sunt aceeaşi, tare, stăpînă pe mine, fericită, fiindcă te am numai pentru mine, ca în ziua dintîi. Numai pe tine trebuie să te apăr, fiindcă eşti slab şi n-ai ştiut ce-ai vrut, fiindcă eşti laş şi regreţi ceea ce ai părăsit nesilit de nimeni !“ Se poate suporta această conştiinţă mereu trează, supraveghindu-ţi fiecare privire şi ghicindu-ţi fiecare gînd netrebnic ? Domnule, orice ispăşire din lume ar fi fost mai suportabilă decît aceasta !

Am văzut trecînd pe deasupra noastră, acum doi ani, maşini de zburat gigante, de-o formă necunoscută... Aflu de la dumneata că un oarecare a traversat Atlanticul... Veacul n-a stat ! Numai acest fost om rămîne aici, inutil şi nevrednic, mai mort decît îl cred cu toţii mort.

Omul tăcu. Era din nou cu ochii coagulaţi, cu umerii zgribuliţi, strîns în el însuşi, să ocupe cît mai puţin loc spaţiului.

Arătă spre asfinţitul vînăt, tăiat de fulgere depărtate :

— La noapte vom avea furtună. Să ne întoarcem, domnule !

Peste noapte s-a dezlănţuit furtuna. În culcuşul de muşchi din tinda chiliei m-am răsucit cu ochii deschişi în negrul de păcură, ascultînd detunarea munţilor şi cataractele puhoaielor. Dar ascultam, mai ales, gemătul omului prin somn, dincolo de uşă, chinuit ca [în] noaptea ultimă a unui osîndit la spînzurătoare. Auzeam glasul şoptit al femeii, trezindu-l uşor, să-i suspende supliciul.

O ghiceam ridicată într-un cot, privindu-l peste piept în noaptea opacă şi încruntîndu-se cu aceeaşi milă crudă şi înduioşătoare. Iar întunericul era dens, ca bezna celui din urmă fund de mormînt.

A doua zi, ploaia lividă ne-a condamnat captivi sub acoperişul de piatră, unul în faţa altuia.

Omul îmi ocolea ochii. Femeia mă silea să-i ocolesc ochii. Şi totul era surd şi mocnit, apăsător, ca într-un mormînt în care vor începe să se mişte morţii.

Încercam să dau fiinţă concretă tuturor celor aflate. Recunoşteam ingenioasele unelte fabricate din rămăşiţele aparatului, ascuns undeva, pe aproape. Era înduioşătoare truda de om al peşterilor cu care înfăptuise mici nimicuri, de la ulcica de lut pînă la cuţitul delicat curbat, de la neplămădita pită de secară, din spicele sărăcăcios cultivate în vreun găvan vecin, pînă la zdrenţele lor de alţi Robinsoni ai veacului.

Însă, mai mult decît această înduioşare, bietele mărturii despre iscusinţa naufragiatului din văzduhuri căscau în mine o spaimă.

Căci recunoşteam acum mîna aceea, care de copil, la cinci ani, înjghebase surorilor o delicată jucărie ingenioasă. Cum recunoşteam acum şi privirea fosforică şi înfricoşătoare, ca aceea a lui Alexandru cel Mare Macedoneanul, înainte de a încăleca pentru luptă. Cum recunoşteam semnul rănii din maxilar, unde a rămas înfiptă o aşchie de aluminiu după atacul de la 13 martie, la Brocourt. Cum recunoşteam şi numele şoimului : „Vieux-Charles", bimitralierul dispărut la 11 septembrie 1917 deasupra comunei Poelcapelle, în Belgia, după comunicatul oficial.

Acestea nu mai îngăduiau nici o îndoială, nici una ! Şi năruiau o lume, o legendă, din care pînă şi scrumul era blestemat.

Copilandrul acela, neastîmpărul întrupat. Totul fusese numai viaţă. Numai acţiune. Numai vibraţie contagioasă, pentru toţi cîţi se apropiau. Cînd cobora, toate mîinile se întindeau spre el. Copilul povestea întretăiat, ştergîndu-şi fumul obuzelor şi cîteodată o picătură închegată de sînge. Risul acela limpede şi victorios. Izbucnirea de bucurie copilăroasă :

— *Et alors, couic !...*

Omul de aci, fostul om, era cu faţa de cadavru, scufundat în pumni.

Ne mişcam încet, cum morţii trebuie să înceapă a se mişca în adîncurile mucede de pămînt cînd se apropie judecata cea înfricoşată. Ne temeam de glasurile noastre. Ne temeam de privirile noastre.

Aş fi vrut un miracol să se întîmple, o dezmeticire ca în nopţile cu visuri odioase, cînd îţi freci ochii la lumina triumfală a dimineţii şi suspini uşurat, că tot ce-ai trăit înfiorător şi absurd, şi crud a fost numai un vis urît şi alt nimic.

Dar omul era aci, şi femeia era aci, şi peştera lor de piatră, şi ploaia şuroind afară, necontenit, necontenit.

Încă o noapte. Şi iar gemătul omului prin somn.

Am plecat dimineaţa, în pîcla udă şi îngheţată, spre tîrgurile cele de departe, unde e soare şi larmă şi unde totul e încă fericire divină şi ucigaşă de a trăi.

Omul m-a petrecut pînă la piatra lui. Era mai zgribulit încă, în vîntul gheţos care despletea negurile, sub cerul scund care-şi tîra norii peste capetele noastre.

S-a oprit.

A căzut pe piatră, cu ochii astupaţi în pumni.

Şi-am vrut, cu o ultimă nădejde, să aflu o dezminţire la toată nălucirea mea. Să-mi strige în faţă : „Nu e adevărat ! Cum ţi-ai putut imagina că poate fi adevărat ! ?“

I-am strîns mîna. I-a căzut neînsufleţită şi rece : mînă de mort. I-am căutat ochii, şi ochii au fugit de privirea mea : ochi sleiţi de mort. Am rostit apăsat :

— *Adio... Adio, Georges-Marie-Loudovic-Jules Guynemer !*

Cum aşteptam o împotrivire ! Mîinile respingînd indignate nebunescu-mi gînd. Alungînd spectrul.

Dar omul nu se clinti, nu tresări, căzut cu ochii în pumni, pe piatra lui.

Tîrziu, m-am întors încă o dată, să-l mai văd, din vale ; ultima dată.

Era o pată vînătă şi abia lămurită în lumina sepulcrală. Atît de zgribulit în şuroiala udă, în pîcla gheţoasă, în înălţimile suflate de marile vînturi !

Uuuu ! Ce frig de moarte trebuie să[-i] fie, acolo sus şi-acolo singur !

OMUL CARE ŞI-A GĂSIT UMBRA

Luminile bulevardului îşi dădeau sufletul, asfixiate în ceaţa densă, acăţată în haine, şuroind în zidurile îmbibate, pătrunzînd ud pînă în măduva osului.

Oraşul se topea fantomatic. Clădirile fără contur pluteau ca fregatele, năluci în brumele nordului. Trecătorii arătau chipuri nehotărîte şi gelatinoase, asemeni spectrelor astrale din şedinţele spiritiste. Pe urmă nu mai trecu nici unul.

Şi totul fu deodată gol, posomorît şi plictisitor, ca şi cum pînă la capătul lumei soarele fusese pentru totdeauna stins, şi n-aveau să mai străluce niciodată pe-un cer adînc eternele stele.

S-ar fi spus că planeta s-a rătăcit într-un ţinut interzis al spaţiilor cu văzduhul înveninat, de unde pînă mîine nu va scăpa nimeni cu răsuflare vie. Poate pămîntenii se şi zăvoriseră în cămări cu ferestrele vătuite, îmbulziţi în pivniţi, proteguiţi cu aparate de scafandri, nădăjduind o salvare miraculoasă. Un bec clipi şi muri. Pentru cine mai suna oare alarma un signal de vardist ?

De nicăiri nu mai trăia, să răspundă, nimeni.

Numai din capătul bulevardului se materializă din tenebre, clătinîndu-se, un beţiv. Mergea în zvîcnituri oblice, amărît foarte, bombănind către un tovarăş imaginar, pierdut cine ştie unde, pe drum, în ceaţă :

— N-are decît !... Nici nu-mi pasă. Îţi spun pe onoarea mea : nici nu-mi pasă !... Eu sînt stăpîn...

Interlocutorul invizibil se arăta, desigur, de un demoralizant scepticism. Căci beţivul se propti în stîlpul unui bec şi, icnind, reteză noaptea mucedă cu mîna, mustrînd scepticismul tovarăşului absent :

— Îmi pare rău. Pe onoarea mea ! Eu sînt stăpîn... Dacă-i place. Dacă nu, adio şi n-am cuvinte, puică !... Este ? De bună seamă că este !

Beţivul hohoti răguşit, dar triumfător, zguduindu-se din creştet pînă în tălpi, ceea ce-i primejdui echilibrul şi-i dădu de lucru pînă să-l regăsească. Cînd fu din nou aproximativ fixat pe scoarţa planetei, întrebă încă o dată, agresiv :

— Este ? !

Tot el răspunse imediat, îmblînzit pentru tovarăşul invizibil, redus la tăcere :

— Păi vezi bine că este ! Aşa te vreau, puiule !...

Îşi şterse cu podul palmei mustăţile pleoştite de vin şi de ceaţă. Scoase o ţigare din buzunarul vestei, cu un gest larg şi patetic, cum şi-ar fi smuls inima din piept s-o ofere, martir, călăilor. Încercă fără succes s-o înfigă în nas, în guler, între sprîncene, pînă nimeri gura.

Pe urmă începu să caute cutia cu chibrituri, explorînd toate buzunările, pe rînd : la haină, la vestă, la pantaloni. Îşi dădu pălăria pe ceafă, pe-o ureche, pe ochi ; privi bulevardul fuliginos, în sus, în jos, sperînd un drumeţ cu foc.

Nimic.

Ţigarea îmbălată se frînse de la carton. O aruncă pe asfaltul vîscos şi o strivi cu talpa. Într-o inspiraţie subită, descoperi vinovatul acestor vrăjmaşe întîmplări şi sughiţă cu energie :

— Jos guvernul !

Strigătul din rărunchi îl smulse de lîngă stîlpul electric. Se clătină, descrise o semicirconferinţă şi reveni la loc, ostenit de aceste aventuroase peripeţii, rotind ochii provocător, să descopere în noapte o împotrivire de undeva. Dar nu era nimeni să ia apărarea guvernului. Ceea ce-l înverşună să repete cu îndoită energie :

— Jos guvernul ! Aşa sînt eu... Dacă le place... Dacă nu, adio şi n-am cuvinte ! Pe onoarea mea ! Jjjosss guvernul !

În împrejurările acestea apăru, coborînd din celălalt capăt al bulevardului, Ion Burdea-Niculeşti.

Păşea repede, elastic, descheiat la pardesiu, lăsînd să se vadă reverul de mătase al hainei negre şi piepţii de zăpadă ai cămăşii, cu ţigarea de foi în colţul gurei, cu pălăria

de castor fin, imperceptibil înălțată pe frunte, în mers cu înfățișarea sigură și biruitoare pe care i-o cunoaște dintotdeauna toată lumea. În după-amiaza aceea rostise în Cameră o fulminantă cuvîntare, care scurtase zilele guvernului ; prietenii politici, în unanimă pornire de entuziasm, calcule și respect, îi oferiseră o masă de sărbătorire ; deși era deopotrivă de indiferent la șampanie, toasturi și la ușoare succese, primise, fiindcă știa că o asemenea manifestație demoraliza mai desăvîrșit adversarul.

Din piața Teatrului, după banchet, trimisese mașina acasă, iar el străbătea drumul acum pe jos, să respire și să se dezmorțească, împlinindu-și numărul de pași prescriși de higiena zilnică.

Pe dînsul nu-l indispunea nici ceața bolnavă, nici pustiul lugubru al bulevardului, după cum nu-l exaltase nici frenezia aplauzelor de după-amiază și nici entuziasmul toastărilor de adineaori ; tot ce întîmpina în viață era numai prilej de egală satisfacție de a trăi pentru a birui. Mai cu seamă acum, cînd nu mai exista nici o îndoială că el va fi chemat să alcătuiască guvernul viitor, peste cîteva săptămîni, peste cîteva zile, poate.

Nesiguranța din ultima vreme era înlăturată. El nu cunoștea alt vrăjmaș care să-l alarmeze decît nesiguranța. Iar țara trecuse și de astă dată de partea lui, hotărît, unanim, spontan. Cum drept spunea ediția specială a gazetelor de seară, cu fotografia pe două coloane și cu numele lui scris cu litere de-o șchioapă.

Din ceața scămoasă, glasul poporului sughiță confirmarea acestui apropiat deznodămînt :

— Jos guvernul !

Ion Burdea-Niculești ridică sprincenele să măsoare cu toleranță curiozitate cetățeanul rezemat de stîlpul de schijă, prin care grăia conștiința anonimă a țării.

Bețivul făcu un semn misterios cu mîna :

— Pssst ! Pardon...

Se dezlipi imprudent de stîlp. Lipsit de reazămul „moral", descrise o semicirconferință în direcție inversă decît cea de adineori, se propti și reveni ricoșînd la loc, hipnotizat de vîrful țigării aprinse, către care întindea mîna cleioasă.

— Psst ! Pardon...

Scotoci în buzunarul vestei altă țigare : boțită, beteagă și dezlipită , cadavrul mutilat al unei foste țigări. Fără să

se descurajeze de înfăţişarea-i invalidă, o netezi să-i aducă forma dintîi şi, lărgind compasul picioarelor să-şi menţină echilibrul instabil, ţuguiă buzele după foc.

Ior Burdea-Niculeşti primi în plin obraz răsuflarea dospită de vin a poporului suveran, care cere schimbarea domnilor.

Strîmbă din nas, fiindcă poporul suveran consumă vin ieftin şi prost. Dar întinse resemnat, cu vîrful degetelor înmănuşate, focul, fiindcă înaintea unei ţigări care se cere aprinsă, toţi fumătorii, sînt, prin consimţămînt mutual, egali.

Beţivul sorbi setos primul fum cu ochii închişi. La al doilea îi deschise, pe urmă îi căscă largi, cu teribilă surprindere, recunoscînd în domnul cu pieptul cămăşii alb şi obrazul proaspăt bărbierit personagiul sărbătorit de ediţia specială a gazetelor.

Se trase îndărăt, arcuind pălăria cu o superbă eleganţă de muşchetar :

— Cucoane Ionel !... Avem onoarea... Pardon ! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel...

Iar în chip de concluzie repetă sentinţa sumară :

— Jos guvernul !

Ion Burdea-Niculeşti îl privi cu dezgust.

Beţivul nu păru că ia seamă la semnificaţia acestei priviri. Se apropie cu gura umedă să-l sărute.

— Dă-mi voie să te pup, cucoane Ionel... Tot ai noştri, sireacii ! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel... Ordin, şi mă supun !...

Uitătura aspră a lui Ion Burdea-Niculeşti îi paralizează elanul. Distanţa între el, viermele, şi astrul zilei se restabili.

Suspină pocăit şi amar :

— Pardon ! Dacă vă supără, mă retrag !...

Vorbind, scăpă ţigarea din mînă. Plecîndu-se s-o ridice, o călcă. Înaintea acestui dezastru se opri consternat. Cuprins de compătimire şi scîrbă, Ion Burdea-Niculeşti răsturnă în pumn ţigările de foi din tocul de piele şi i le întinse pe toate... Beţivul le primi, cumplit de umilit în conştiinţa propriei sale decăderi.

— Sunt un păcătos, cucoane Ionel !... Numai dumneata ai să mă faci om...

Pe urmă, complice, făcînd cu ochiul :

— Jos guvernul !... Trăiască cuconu' Ionel al nostru ! Trăiască România Mare !

Ion Burdea-Niculeşti dădu să plece.

Beţivul îşi aminti :

— Psst ! Pardon !

Cu mîna descrise semnul unui chibrit aprins de cutie. N-avea ce face cu ţigările, dacă nu-i oferea şi chibrituri.

Ion Burdea-Niculeşti îi întinse şi cutia de chibrituri. Zdrobit de această ultimă mărinimie, beţivul lăcrimă, scoţîndu-şi profund pălăria :

— Cucoane Ionel... nu merit ! Sunt un rău, cucoane Ionel... Vai de capul meu... Eu sunt un copil orfan, cucoane Ionel !

Clătinîndu-se, sări deodată în lături, într-o neaşteptată inspiraţie destrămată din aburii vinului :

— Nu merit să vă calc nici pe umbră, cucoane Ionel !... Nici pe umbră !

Într-adevăr, beţivul se ţinea acum departe de umbra desfăşurată pe asfaltul umed, păşind cu evlavie în vîrful picioarelor, ca pe lîngă cea mai sacră nestemată din lume. Cum se clătina, fără centru de gravitate, părea un sălbatec din ţinuturi hiperboreene, dansînd un joc magic în jurul unui cerc cu un idol tabú.

Dar Ion Burdea-Niculeşti ridică gulerul pardesiului şi-i întoarse spatele, scîrbit cu desăvîrşire.

Celălalt sughiţă din urmă, gesticulînd în pîclă :

— Jos guvernul !

„Imbecil beţiv... Ce brute ! Ce brute !" gîndi Ion Burdea-Niculeşti, reluîndu-şi mersul elastic, sigur şi biruitor, dintotdeauna, cu pălăria de castor împinsă puţin pe ceafă şi observînd că el, el, îşi calcă pe umbră.

Pe umbra care se lungea cînd lăsa un felinar la spate, pe urmă se topea în ceaţă, apărea din nou, ţinîndu-i tovărăşie pe-un zid, îi rămînea în urmă, se dubla, erau trei, reveneau iarăşi, închegîndu-se din ceaţă în forme fantastice, întotdeauna alta şi totuşi aceeaşi... „Imbecil beţiv !... De unde i-o mai fi dat în cap idioţia aceasta ?... Nu merit să vă calc pe umbră !... Cuvinte de beţiv !" Se întoarse să-l vadă unde a rămas, iar umbra se întoarse şi aşteptă şi ea.

Beţivul se balansa în faţa unei vitrine verzui luminată, straniu, ca un înecat în fundul oceanului, printre filamente de alge, înaintea unui transatlantic scufundat, prins în razele unui proiector. Cu mîna dreaptă făcea un gest

energic de retezare. Se înțelegea că repetă și acolo, clătinat în fundul irespirabil al apelor translucide, voința-i nestrămutată :

— Jos guvernul !

„Ce brută ! Ce brute !" iuți pașii Ion Burdea-Niculești, bombînd pieptul și liberîndu-și fruntea, să se răcorească în umezeala nopții.

Umbra își dădu și dînsa pălăria mai pe ceafă, îl ocoli în jurul unui bec, să-i iasă înainte, se deșiră pe un zid peste măsură, se topi în negură și tot din negură se închegă, alăturîndu-i-se discret la stîlpul electric următor. „Ce idioție !" căută Ion Burdea-Niculești să-și strămute gîndul în altă parte de la această tovarășă diîntotdeauna, la care acuma lua întîia dată aminte.

Ceața deveni mai opacă, bulevardul mai deșert.

În tăcere, pășeau alături, prin solitudinea nopții, numai omul și umbra lui.

Cînd au traversat, un automobil cu farurile lăptoase trecu vertiginos peste pieptul umbrei, încît Ion Burdea-Niculești se trase cu un pas îndărăt, cu senzația fizică absurdă că într-adevăr roțile au călcat ceva dureros din el. Dar după ce mașina fu înghițită de pîclă, umbra se înălță pe zid, intactă și sprintenă, pășind credincios alături de dînsul. „Imbecil bețiv !"

Acum îi păru că înadins grăbește pentru a scăpa de tovărășia umbrei ; încetini pasul, încetini și umbra. „Idioții !" Deprins să-și pîndească și să-și înfrîngă singur toate slăbiciunile, Ion Burdea-Niculești își adună gîndurile la grijile lui apropiate : lista noului cabinet, campania electorală, declarația de a doua zi... Uită existența umbrei, dar umbra nu-l părăsi, tîrîndu-se în noroaie, destrămîndu-se în întunerec, lungindu-se pe pereți, alergîndu-i înainte, ocolindu-i pașii, neobosită, fidelă și mută.

Acasă, cînd trînti ușa grea de stejar, o închise afară ; dar abia urcă prima treaptă de marmoră, și umbra se prelinse pe sub picioare, luîndu-i înainte și așteptînd în capul scărilor, ca cineva de mult deprins să aștepte. „Idioții, curate idioții !" își repetă Ion Burdea-Niculești cu un început de enervare.

Încăperile erau mari, reci și deșarte. Ion Burdea-Niculești trăia de multă vreme singur, ca un adevărat om tare.

Slugile păşeau pe covoare în vîrful degetelor, pereţii erau împodobiţi la distanţe simetrice şi larg spaţiate cu sobre tablouri de muzeu, oglinzile răsfrîngeau în apele înghetate figura stăpînului întotdeauna calmă, sigură şi nebrăzdată de vîrstă ; totul era aci ordonat şi sever.

Ca întotdeauna, după ce-şi îmbrăcă pijamaua de mătase de China, înainte de culcare, Ion Burdea-Niculeşti trecu în biroul cu biblioteca masivă şi neagră, cu cărţile înşirate după cristalul dulapurilor în legăturile de piele neagră, cu aurul literelor stins, cu bustul său de bronz susţinut de piedestalul negru, — aşa cum l-a primit, omagiu de la partid, la o aniversare de guvern —, provizoriu fragment inanimat al monumentului de viitoare imortalizare.

Pe masa uriaşă, secretarul orînduise în dosare cartonate hîrtiile pentru a doua zi.

Ca întotdeauna, nu le atinse. Aprinse o singură lampă, mică şi joasă, din vechi obicei de lucru al studentului nevoiaş care a fost odată, a tras trei foi albe înainte şi, deschizînd ultimul volum de matematică ermetică, începu să aştearnă cu creionul ascuţit subţire cifrele complicate, tipuri de funcţiuni pentru integrarea funcţiunilor din mecanica aplicată la teoria elasticităţii materiei. Era un joc al inteligenţei, ascuţit şi lucid, fără nici un folos imediat, fiindcă de multă vreme inginerul Ion Burdea-Niculeşti nu mai însemna decît conducătorul temut al unui puternic partid politic, dar era un exerciţiu fără de care nu-şi încheia niciodată ziua.

Din lumea abstractă a cifrelor îşi întreţinea mintea ageră şi calmă pentru realităţile concrete, pe care avea misiunea să le soluţioneze. Un ceas, nimic nu exista pentru el decît cifrele mărunte din tomurile lui Weierstrass şi Poincaré pe cele trei foi albe.

Vîrful creionului fîşia abia auzit pe hîrtie ; cînd se tocea, alegea altul, dinainte ascuţit fin de secretar ; de afară, prin cele două rînduri de geamuri cu perdele compacte, nu străbătea nici un vuiet în încăperile spaţioase, nu trosnea nici o mobilă, nu scîrţîia nici un pas, nu adia nici o răsuflare ; în tăcerea adîncă, numai omul singur şi tare, eliberat de lestul vieţii vegetative, străbătea spaţiile străvezii, reci şi eterne, ale inteligenţei pure, dincolo de toată zădarnica viermuială omenească.

Oraşul era dincolo.

Alţii îşi ruinau trupul în spasmuri de viţiu sau, animalic, dormeau cu pumnii strînşi ; el, într-o dilatare a fiinţei, absent de la tot ce e vremelnic şi hîd, cunoştea numai pentru dînsul ascensiunea inteligenţei absolute, dematerializată, descătuşată de rădăcinile pămîntene.

Aceasta punea nemăsurată distanţă între el şi ceilalţi semeni. Îi compătimea. Îi dispreţuia. Pentru fiecare noapte avea, cunoscut numai de el singur, tărîmul de evadare întăritoare, unde uita răsuflarea amestecată cu duhoare de vin prost a vulgului, tocmelile netrebnice, abdicările cotidianului ; de acolo se întorcea întotdeauna purificat şi reconfortat. Oraşul îmbibat în ceaţă, posomorît şi trivial, nu mai avea fiinţă aievea. Ion Burdea-Niculeşti era tare şi se ştia foarte tare, fiindcă era înfricoşetor de singur în universul lui secret şi altora inaccesibil.

Dar peste umărul său, încovoiată din plafon, plecată atent, umbra imobilă îi veghea ca întotdeauna, de nopţi şi nopţi, migala cifrelor. Nu o observă nici acum, ca şi altă dată. Însă prezenţa neînsufleţită, răbdătoare şi mută, avea acum, în vastitatea biroului negru, ceva misterios, neliniştitor şi irevocabil.

Şi mai neliniştitor era că omul nu o presimţea încă plecată peste el, aşteptînd.

Cînd cele trei foi fură complect acoperite cu scrisul mărunt, Ion Burdea-Niculeşti îşi îndreptă mijlocul, frecă degetele osoase cu mulţumirea lucrului isprăvit, orîndui creioanele în cupa de cristal, închise hîrtiile în sertarul unde zăceau alte teancuri. Se ridică, alături de umbra care se pregătea să-l însoţească. Trecu în dormitor ; nu citi şi nu medită la nimic care să-i turbure cugetul limpezit şi desprins de la nimicniciile terestre. Stinse lumina şi, ca întotdeauna, înainte de a fi trecut cinci minute, a adormit.

Umbra absorbită de întuneric emigră în lumea unde se retrag umbrele izgonite.

Dar, de astă dată, în somn, reveni.

Alta.

Sălbăticită şi duşmană. Împinsă de o putere rea, serva resemnată apăru din noapte, cu paşi neauziţi, să-şi sugrume stăpînul...

Fu în întuneric o luptă zvîcnită şi inegală. Luptă de panică, fără nădejde, cu un duh înfricoşat, de care nu ştii să te aperi, fiindcă nu seamănă cu nimic. În aşternutul

moale, în care întotdeauna Ion Burdea-Niculești se deștepta pe aceeași parte cum se culcase, chiar prin somn orînduit și stăpîn, pernele se mototoliră, dantelele olandei fură sfîșiate, plapoma lunecă ; cu genunchii fără oase împletiți pe pieptul lui, cu degetele aderente de gumă lipite în gît, umbra strîngea încet și metodic cartilagiile, care trosneau sub recea și umeda încleștare de șarpe.

Pe urmă, vrăjmașul fără nume și fără formă îl încinse de jur-împrejur, strivind coastele, sub care se zbătea deznădăjduit inima... Omul își încorda mușchii, să rupă strînsoarea vîscoasă. Strîngea dinții, să nu scoată un geamăt, orgolios, chiar atunci, să nu-și mărturisească prin accentul de durere o înfrîngere. Dar o șoaptă cunoscută și bună, din altă lume revenită, cerea ea pentru dînsul îndurare. Zadarnică. Fiara aderentă — umbra ? moartea ? — strîngea, strîngea, strîngea...

Ion Burdea-Niculești se deșteptă într-un disperat spasm, înăbușit în noaptea opacă. Pipăi butonul de porțelan și făcu să explodeze lumina. Privi, încă nedezmeticit, răvășeala patului... Își apăsă inima, zvîcnind dureros în gratiile pieptului...

Absurd vis, stupid vis !

Gîndise o clipă să sune, dar și-a retras îndată mîna. Spaima abia risipită făcea loc altei temeri. Își imagină chemarea stridentă și metalică în casa goală, valetul apărînd somnoros și speriat. Ce era să-i spună ? Cum să se arate înainte-i, înfricoșat ca un copil care a visat urît ?

Marele om își strînse tîmplele umede. Recules, privi obiectele familiare din încăperea unde dormea, singur, de zece ani. Surîse, căci toate îi dădeau siguranță, îl întorceau la realitatea certă, care n-avea nimic de-a face cu vedeniile deșucheate ale unui vis chinuit. El știa un leac la îndemînă : cinci minute sub ploaia rece a dușului destind nervii și ordonează ritmul sîngelui în artere. Totul e să știi a domina animalul, să-l constrîngi sclav rațiunei, să-l ții din scurt cînd șovăie.

Coborî din pat, pipăind cu piciorul pantofii moi.

Umbra coborî și ea. Se lungi pînă în tavan. Ion Burdea-Niculești, cu toată constrîngerea rațiunei, nu izbutea s-o ignore. Era acolo, gata și ea, așteptîndu-l să vadă ce face.

— Idioții ! vorbi tare. Afurisit bețiv...

Cuvintele sunară bizar în dormitorul dreptunghiular, de unde, pentru desăvîrşita izolare, fusese alungată chiar bătaia monotonă a pendulului. Îi fu ruşine de el : a început acum să vorbească singur !

Hotărît, aceasta nu mai poate dura aşa ! Sumeţindu-şi pieptul, se apropie de perete, să o cerceteze atent. Umbra coborî din tavan, deveni egală şi mai conturată, exact de înălţimea lui, suportînd neclintită examenul. Avea parcă şi dînsa în statură o provocare batjocoritoare, cu pieptul diform lăţit. Se confruntară amîndoi. „Idioţii !... Începe să mă enerveze serios afacerea aceasta !“ constată, nu mai ştia a cîtea oară, Ion Burdea-Niculeşti, întorcîndu-i spatele.

Pătrunse în camera de baie, răsuci robinetele de nichel ; cînd dădu drumul snopului de apă rece pe peretele de porţelan, umbra născoci gesturi groteşti, parodiind cu o deşănţată lipsă de respect mişcările marelui om gol.

Dar Ion Burdea-Niculeşti era de astă dată redat calmului dintotdeauna, imunizat, neutralizat : din nou ignorînd, ca orice om normal, prezenţa iritantă, spioană, a umbrei. Înfăşurîndu-şi trupul ud în cearşaful spongios, simţi cu satisfacţie odihna relaxîndu-i nervii.

În pat deschise o carte, potrivind lampa pe măsuţa de noapte la distanţa calculată care să-i obosească ochii, exact cît este nevoie ca să-i cheme somnul. Totul era în viaţa lui calculat, ca o maşină precisă ce la anumită mişcare face să joace ingenios anumite, întotdeauna aceleaşi, resorturi.

Totuşi... Totuşi, cînd întoarse foaia, se surprinse că n-a reţinut nimic din sensul literelor ; o luă de-a capo, străbătu pagina din nou, nu o întoarse, gîndul se risipea confuz. Ceva stăruia dincolo de gînd şi dincolo de voinţă.

Ce glas cunoscut !... Ah ! Îşi lămurea bine acum ce glas cunoscut fusese acel de adineaori, din somn, cînd cerea pentru el îndurare umbrei.

Ion Burdea-Niculeşti îşi aminti astfel, după atîţia ani, ceea ce hotărîse să nu-şi mai amintească niciodată şi, într-adevăr, nu-şi mai amintise.

Cartea lunecă. O lăsă jos. Glasul acela ! De cît de departe, glasul acela !...

Îi suna ca întîia oară. Iar din uitarea cea mare, totul recăpătă viaţă. Tristă viaţă.

Un șuvoi rece între lespezi, brazi întunecați, miros aspru de rășină, o fluturare albă de eșarfă, o copilă în străveziu vestmînt feciorelnic, întoarsă cu spatele.... Și glasul acela chemînd pe cineva, pe urmă izbucnind în hohot, rîs în care veselia nu izbutea să acopere spaima de o clipă. De pe colțul stîncii, un picior lunecase în apă. Ce spaimă și ce rîset ! Acum sărea din lespede în lespede să-și pescuiască pantoful furat de torent. Corăbioara albă sălta pe undele fugace, părea că a ancorat într-un golf de o palmă adînc ; cînd se pleca să o prindă, se răsucea viclean, săgeta pe gîlgîiala apei cine știe unde...

El s-a repezit în cale, a capturat pantoful...

L-a adus, trofeu ud și minuscul, copilei necunoscute, cu mîna la pieptul mic, zvîcnind de rîset și de spaimă. Necunoscuta l-a privit în ochi, cu obrajii învăpăiați, — pe sub pieliță se vedea fluxul sîngelui cum se răsfira ca un trandafir magic care se involtă —, pe urmă, ochii au coborît în pămînt.

Ochii Marei !...

Începe toate basmele cele mai dulci altfel ?

Au așteptat pe marginea șuvoiului pînă s-a uscat olanda pantofului și pînă ce-au învățat să se cunoască.

Ascundea piciorul gol, numai în ciorap, pudic, acoperindu-l cu marginea rochiei. Ochii Marei nu s-au mai ridicat decît pe furiș, cînd credea că el privește în altă parte ; ochi în care lucea fără astîmpăr un tremur de început de rîs. Cum de n-o văzuse încă? Cum de n-o știuse?...

Cînd s-au întors, tăceau.

Păreau că au isprăvit de spus tot : întîmplări de la facultățile lor deosebite, gînduri despre aceleași conferințe ascultate, banalități, piese de teatru, cărți și tot ce putea fi de un interes pentru viața lor studențească ; asistaseră la aceleași cursuri, pe vremuri celebre, parodiaseră aceleași ticuri ale dascălilor bătrîni, se miraseră că nu s-au văzut ; nu-și spuseseră, dar gîndeau amîndoi că numai fiindcă nu se cunoscuseră pînă atunci ceva în tinerețea lor le lipsise încă. Tăceau alături. El smulgînd din treacăt vîrful crenguțelor de brad, care se frîng fragede, ca mici cruciulițe vegetale, și lasă în dinți un gust metalic. Ea smulgînd mașinal, cu gîndul în altă parte, petalele unei margarete de cîmp, în eterna și superstițioasa joacă femenină : mă iubește ? nu ? foarte mult ? deloc ?...

Tăcea, dar glasul ei îi cînta melodic în urechi.

Glasul de adineaori, din somn, cerînd îndurare pentru el. Ca şi cum el ar fi fost deprins să ceară îndurare cuiva !

Da ! Veche poveste şi tristă poveste.

Începuse atît de senin şi sfîrşise atît de crunt... Dar sfîrşesc oare toate basmele altfel ?

Un rîs, obrazul învăpăiat, o piruetă fluturînd fustele, altă gîlgîire sonoră de hohot, privirea strecurată cu nevinovată şiretenie pe sub gene. Înaintea unei întrebări, în colţul gurei tremurînd zîmbetul gata să se destindă, viaţa aceea tînără, plină de neastîmpăr, însetată de toate nimicurile din care se întreţes miracolele lumei, făptura nebunatică pe care nimic nu părea că are s-o ostenească şi s-o întunece cîndva, toate curmate deodată, de ireparabilul care striveşte ca o talpă zbaterea fragilă de aripi a celei mai inocente şi divine gîze ! După scurtă vreme, în alt capăt de ţară, departe de toţi ochii, tinereţea aceea şi vioiciunea, şi rîsetul care păreau că nu vor conteni niciodată au fost înecate într-o crîncenă ispăşire : o biată vietate cu obrajii supţi, cu ochii sticloşi, ocolită, izgonită. „Mă văd aci şi mă întreb dacă tot eu am fost aceea ?... Undeva, atît de departe de tine, abia reală, sînt arătarea celei ce-am fost. Mai bine că nu mă vezi. Ţi-ar fi milă de mine, şi nu mi-ar plăcea mila ta“... scrisese ea atunci, iar el arsese scrisoarea repede, îşi dogorîse degetele şi călcase scrumul, apăsat, să şteargă orice urmă, orice.

Cînd prietenul cel mai bun din aceste timpuri, Atanasie, venise de *acolo*, cu ştiri, îl aşteptase la gară, cu inima strînsă, nu de cele ce i se întîmplau ei, ci ghemuit în el şi mizer de cele ce puteau să urmeze pentru dînsul.

Era doar toată cariera lui în joc, viitorul, toate proiectele îndrăzneţe care se surpau, anii grei încă de studiu, sărăcia care nu mai putea fi împovărată de altă sărăcie şi, stupid, de un copil. Şi acum îi strecoară în oase un fior amintirea acelui ceas, pe peronul cutreierat de vîntul gheţos !

Aşteptarea îi aţîţase bolnav închipuirea : prevedea scene mai absurde una decît alta... Trenul oprindu-se ; el, deodată, pomenindu-se cu un copil în braţe ; pasagerii întorcînd capul, ghiontindu-se, hohotind de acest june care voia să cucerească lumea şi, pînă una-alta, sfîrşea pe un peron de gară cu un prunc în plapomă roşie la piept, ca în

melodramele proaste... Se gîndise să fugă. Nici acum nu-şi lămureşte ce l-a ţinut...

Dar n-avea de ce fugi.

Toate fuseseră închipuiri. Viaţa e mai simplă. Atanasie i-a răspuns la întrebarea lacomă, abia coborît de pe treptele vagonului, cu strîngere de umeri : „Fii fără grije, Ioane... Nu vei avea nici o neplăcere. Nu fiindcă aş fi convins-o eu, ci fiindcă aşa vrea dînsa. Ştii prea bine că aceleaşi legi fac pietrele să se cufunde şi păsările să se înalţe. Ea se scufundă ; tu rămîi liber, să te înalţi."

Atanasie răspundea totdeauna obscur şi cu o intenţie de dispreţ batjocoritor în tot ce rostea. Nu l-a întrebat mai mult şi nici el nu i-a spus mai mult. I s-a părut că prietenul îl priveşte cu o bucurie rea cînd l-a văzut respirînd uşurat. I-a fost ruşine de această senzaţie de eliberare, pe care nu şi-a putut-o stăpîni. A ocolit, şi atunci, şi mai tîrziu, vreo explicaţie, măcar o aluzie, o scuză.

Atanasie era singurul om a cărui privire nu o putuse înfrunta, de al cărui rîs de capră, în vîrful buzelor, înecat, sacadat, se temea. „He-he-he !" Da, rîs de capră ! Nesuferit, răutăcios şi demonic. Descoperea toate slăbiciunile, le căuta cu o răbdare de maniac colecţionar, le scormonea, le aţiţa savant, îşi rîdea de ele ; încheia o zi fericită numai cînd găsea cuiva, pînă atunci invulnerabil, o sminteală în armură, o faptă rea ascunsă, o greşeală, o umilinţă dureroasă, rănile acelea triste care desfigurează şi mistuie tăinuit. „Hehe-hehe !" Îşi încovoia spinarea cocoşată, plecîndu-se deşirat, să-i rîdă în ureche : „Hehe-hehe !" Ce meschină şi mizerabilă devenea deodată toată viaţa, şi oamenii, ce biete fantoşe, cînd behăia rîsul acela : „Hehehehe !"

Un singur martor existase la acest dintîi şi singur episod imprudent al vieţii lui, dar ce martor !

Cum se simţea împutinat şi netrebnic, şi şovăielnic sub ochii lui, cînd îi întîlnea, privindu-l neclintit ! Ochi de capră, gălbui şi bulbucaţi !

Cîteodată, pe neaşteptate, rostea o constatare enigmatică, în care-i părea că străbate un tîlc ascuns : „Îmi vine să cred, Ioane, că pentru a face ceva într-adevăr bun şi trainic în viaţă, trebuie să începi prin a sacrifica pe cineva. Cum cei vechi luau umbra trecătorului, cu trestia, să o zidească în piatră. Numai atunci clădirea durează... Hehehehe !".

Ochii de capră îi căutau atunci ochii, cu o înveselire plină de curiozitate, să-l descopere roşind ; îl studiau ca pe un şoarece pus sub globul aparatului aspirant, de făcut vidul, unde animalul rămîne în neclintire de panică, în aerul rarefiat. „Hehe-hehe !"

Tîrziu, tot Atanasie i-a spus, aşa, ca din întîmplare, în plina bucurie a celui dintîi hotărîtor succes, că poate să-şi vadă copilul, dacă doreşte, aici, la bunicii Marei, care l-au înfiat cînd Mara n-a mai fost. A spus şi l-a privit răsucindu-şi bărbiţa roşcată, cu rîsul acela behăit şi insuportabil, cînd a văzut cu bucurie că tace şi ocoleşte ochii în altă parte. Îndată a părut că uitase ce-a vorbit. Dar în ochii gălbui dura bucuria lăuntrică, şi buzele subţiri descopereau dinţii urîţi, în rîsul necontenit de capră.

Pe urmă, altă dată, după un an, l-a dus pe nesimţite, ca într-o cursă, în focul unei discuţii, într-o stradă lăturalnică, aci, aproape de bulevard ; l-a oprit în faţa unei case de pensionari, cu vitraj cu olendri şi cu strîmtă grădină de-o palmă, tupilat adăpost de oameni nevoiaşi... Un copil în şorţ albastru se juca în curte cu o pisică cenuşie, o bătrînă într-un scaun de pai împletea cu ochelarii ridicaţi pe frunte. Copilul s-a oprit din joacă, să-l privească ; l-a privit şi bătrîna. Din rîsul mut al lui Atanasie a înţeles cine sunt.

A înţeles şi a fugit.

Atanasie l-a ajuns din urmă, cu paşii lui răşchiraţi, nu i-a rostit nimic, continua doar cu cea mai nevinovată insistenţă discuţia lor începută... Dar ochii îl scormoneau şi nu mai contenea rîsul acela de capră : „Hehe ! Hehe !..."

A revenit mai apoi, de cîteva ori, pe ascuns, singur.

Era în anul cînd se însura. Trecea ca din întîmplare, privea printre zăbrelele verzi : copilul se afla acolo, bătrîna în acelaşi scaun ; a doua oară se adăogase un bătrîn numai în vestă, plivind un strat cu mixandre, acelaşi pisic cenuşiu... Copilul lui !... Pe urmă a venit iarna. Grădina fu goală, ferestrele cu două rînduri de geamuri. Nu mai putea şti ce fac cei dinlăuntru. N-a mai trecut. S-a însurat. A lipsit din ţară un an. A uitat. Cecil nu-i aducea numai averea, cu toată siguranţa zilei de mîine, dar şi alte griji noi, îndatoriri politice, pentru misiunea înaltă la care îl pregătea bătrînul Clejanu, părintele Ceciliei şi, din vechi timpuri, sfetnicul cel mai ascultat al tronului.

La Florența l-a găsit telegrama de la Atanasie : „Fii pe pace. Au dus ieri și copilul la cimitir. Mulțumește providenței sale Anghina. Ai dreptate. Omul singur e tare. Felicitări !"

Parcă i-a auzit rîsul de capră ; „Hehe ! hehe !" pîngărind aerul sonor al Florenței, acolo, pe terasa hotelului „Carlton", de unde se vedeau colinele unduind sub cerul siniliu. Cecil l-a întrebat distrată ce veste îi aducea depeșa din țară. A îngăimat ceva la întîmplare, mototolind hîrtia și aruncînd-o peste marginea balustradei.

De altfel, nici n-avea nevoie să se prefacă, să-i mintă. Între el și Cecil n-a existat niciodată decît cea mai desăvîrșită indiferență. Ea și plecase ochii, fără să aștepte răspunsul, continuînd să citească, înfășurîndu-și șalul subțire în jurul pieptului. Așa a cunoscut-o întotdeauna : friguroasă, nepăsătoare la tot ce nu era curent de aer sau primejdia unei răceli.

Dar el nu și-a putut stăpîni o bucurie. În sfîrșit, nu-l mai amenința nimic : săvîrșise o prostie tinerească, putea să-i primejduiască viața, a scăpat, orice urmă era ștearsă. Nu mai exista Mara. Nu mai exista copilul... Și s-a trezit fluierînd o veselă melodie la modă, obsesie de la orchestra de seară a restaurantului.

Cînd a trecut, după mulți ani, din nou pe strada lăturalnică, în locul casei nu se aflau decît dărîmături. Mai sunt și acum. Locul a fost supus alinierii. Se va deschide o piață. Pînă atunci au crescut oțetari prăfuiți, a rămas un prun cu crengile torturate, cărămizi roșii și moloz, se adună cîini rîioși, s-au înălțat movile de gunoaie. „Hehe-hehe !"

Cum i-ar suna rîsul de capră al lui Atanasie !

Dar nici Atanasie nu mai există ; ori, dacă este, e undeva, o larvă omenească, strivită, confundată cu celelalte.

Rînjind de slăbiciunile altora, n-a luat aminte la acea a lui, care-i pregătea prăbușirea... A fost o cădere neașteptată, cum nu se pomenise de mult.

În dimineața cînd a venit, cu ochii nedormiți, fără rîsul de capră, șters definitiv de pe buzele vinete, să-i spună că peste două ceasuri trebuie să se înfățișeze judecătorului de instrucție, a simțit și el o satisfacție răutăcioasă. Vasăzică, acesta era Atanasie, pe a cărui privire, singura dintre toate, n-o putuse înfrunta ? În sfîrșit, îl putea scormoni și el în ochi : „Hehe-hehe !" Aceasta era tot ? Așa de repede se sfîrșea cariera de aspru jude al tuturor ?

„Hehe-hehe !" Celălalt i-a citit în ochi condamnarea.

A înțeles... A pogorît în pămînt privirea și a ieșit șovăind.

A regretat imediat. Numai după două clipe a regretat, copleșit de mustrare. A alergat după dînsul să-l cheme. A luat telefonul... Prea tîrziu !

Atanasie, de acolo, a scăpat ; dar nu om, ci fost om. Nimeni nu i-a mai auzit numele. Încă unul șters. S-a topit în marele anonimat. E undeva, poate vrun slujbaș alcoolic, cu o droaie de copii, făcînd hazuri acre pe socoteala șefilor de birou, la cîrciuma aperitivelor. Poate mai rău. Poate va fi murit de mult, declasat, în vrun spital, îngropat de vreo comunitate. „Hehe-hehe !" Viața nu e defel o glumă ușoară, cînd nu ești lucid la fiecare pas, *cînd o lecție nu-ți folosește, o dată pentru totdeauna !*

Lui i-a folosit. Una, destul ! De atunci, nici o slăbiciune ; în fiecare seară trei file de calcule, cea mai bună terapie pentru animalul omenesc, rațiunea pusă în dreptul ei : luciditate, răbdare, perspectivă a universului, alta decît cea mărginită, dobitocească, a vulgului.

Dar glasul acela ? De unde a tresărit în mijlocul nopții, într-un vis absurd, căutîndu-l din lumea de unde nu mai este întoarcere ? Și umbra ? Vis idiot !... Propria ta umbră să te sugrume prin somn ! Ar rîde, să afle, oricine ; chiar bețivul de aseară.

Ion Burdea-Niculești, ridicîndu-se să-și îndrepte pernele fierbinți, observă umbra pregătindu-și și dînsa culcușul, în lumea ei de două dimensiuni. Se opri. Se opri și umbra. Cînd se întinse, umbra se furișă sub așternut, dar nu sub așternutul ei, care dispăru de pe zid, ci lîngă el, în așternutul său, aderentă...

În ultimul timp s-a surmenat fără cruțare. Va pune ordine. De mîine chiar...

Stinse lampa. Fiindcă voi cu toată voința să adoarmă și fiindcă voința îl mai asculta încă, adormi...

Dar a doua zi nu puse ordine. A doua zi avea lucruri mai grave de îndeplinit.

Întîi, expozeul de la club. Pe urmă, reporterii chemați pentru *interview*. Pe urmă, consfătuirea cu șefii organizațiilor, convocați telegrafic din provincie.

Secretarul nu dovedi luînd note, clasînd hîrtiile, pregătind datele precise, fără de care Ion Burdea-Niculești nu rostea nici o declarație și nu lua nici o hotărîre. Realitatea era prinsă în logica lui ca într-un cleşte, în care trebuia să cedeze, cum cedau prea curînd toți adversarii.

Pentru această metodă și pentru dispreţul fără cruţare de slăbiciunile omenești, secretarul își făcuse, de la început, din patron un idol. Era tînăr, sfîrșise studii strălucite, socotea un noroc fără seamăn că-și putea face ucenicia lîngă asemenea om, pe care nu-l naște o țară de două ori într-o jumătate de veac. Avusese și el o iubire copilărească, o fetiță săracă, roșind sub privirea lui, apăsîndu-și zvîcnirile inimei în bluza subțire cînd se pleca să-și apropie buzele de gene ; se lepădase de tot, se mecanizase, se apropia cu fiecare lună decursă, mai desăvîrșit se apropia de idealul supraomului care era Ion Burdea-Niculești.

Corect, după ce sfîrși de clasat fișele, le orîndui în ghiozdanul de piele.

Ion Burdea-Niculești nu era nevoit să-l întrebe dacă a uitat ceva ; învățase să nu uite nimic.

Alături, în automobil, cu geanta pe genunchi, păstrînd distanța respectuoasă între el și patron, fura cu coada ochiului gestul cu care Ion Burdea-Niculești descoperea părul cărunt, răspunzînd la salutări, cum își încheia și descheia mînușile, cum privea, cu capul puțin dat îndărăt, forfota norodului de pe uliți, spintecată de strigătul agresiv al goarnei. Și ciudat, între amîndoi oamenii aceștia, șase ceasuri pe zi alături, nu existase niciodată alt schimb de cuvinte decît al îndatoririlor stricte pentru care Ion Burdea-Niculești își angajase un secretar. Nu-l întrebase niciodată despre studii, despre planurile lui de viață, despre greutățile familiei lui nevoiașe. Vorbele sunau întotdeauna aceleași, seci, egale : „Fă acestea... îmi trebuie aceasta... răspunde aceasta". Iar secretarul îl admira mai nemărginit pentru indiferența cu care îl confundase cu obiectele neînsufleţite. N-ar fi îndrăznit niciodată să bată la ușa biroului cu cinci minute mai devreme ; n-a întîrziat niciodată ; nu și-a îngăduit să întrebe ceva, să-și încălzească glasul vreodată, să ceară un sfat ori să roage pentru vreo intervenție în ajutorul cuiva. Respirînd aceeași atmosferă, se uscase și începuse să se simtă și el tare, fiindcă și el se pietrifica.

Cu trei luni înainte, tatăl secretarului, funcționar obscur de gară, fusese mutat, printr-un capriciu ori o eroare, într-o stație mărginașă a țării. Se ruina astfel, brusc și injust, o întreagă gospodărie. Copiii erau rupți de la școli ; tîrau cu tribul lor calic o femeie de mulți ani bolnavă ; ar fi fost destul să ceară un singur cuvînt de la Ion Burdea-Niculești pentru ca mutarea să fie revocată. Dar să ceară aceasta i s-ar fi părut secretarului nu o îndrăzneală ori o necuviință, ci abdicarea de la ceea ce învățase mai adînc despre înțelepciunea vieții de la patron : *nimeni să nu aștepte nimic de la nimeni.* Și oamenii și-au cărat gospodăria lor ticăloasă la marginea hotarului cu resemnarea săracilor care se supun fără cîrtire destinului.

Acum chiar, secretarul avea în buzunar o scrisoare de la bătrîna bolnavă ; își socotea zilele numărate, îl chema cît mai neîntîrziat. Nu apucase să isprăvească de citit rîndurile tremurate : o primise cu cîteva minute înainte de ceasul cînd trebuia să se înfățișeze patronului, o mototolise și aștepta pînă după-amiază, mai tîrziu, răgaz, să continue cînd va fi liber. Își spunea că bătrîna îi cere un lucru cu neputință. Cum s-ar gîndi oare să-l lase pe Ion Burdea-Niculești, chiar numai trei zile, singur, în preziua luptei de răsturnare a guvernului, fără geanta, dosarele și notele lui ? Își imaginează privirea rece, surîsul de mirare, de milă și de dispreț cu care ar ridica ochii să-l măsoare la cele dintîi cuvinte... Secretarul cercetă pe furiș să citească pe obrazul patronului această mustrare, milă și acest dispreț. Dar Ion Burdea-Niculești, cu mîna în mînușa cenușie rezemată de ușa automobilului, își privea umbra fugind pe asfalt paralel cu goana mașinei, zdrobindu-se sub roți, mînjindu-se sub pașii trecătorilor, izbindu-se cu capul de stîlpi, frîngîndu-se în ziduri și reapărînd intactă și vertiginoasă cînd roțile scăpau la drumul liber.

Atunci, Ion Burdea-Niculești își scutura fruntea, întors la realitate :

— Pregătești situația județelor...

Secretarul se înclina.

— ...Și textul moțiunei, bătut la mașină, pentru ziare...

Secretarul se înclina.

— Dejunul îl iai cu mine, am să-ți dictez...

Secretarul se înclina.

Aşadar, abia dieseară va putea sfîrşi scrisoarea cu litere păianjenite, de la bătrîna care îl chema acasă.

La club, intrarea lui Ion Burdea-Niculeşti fu primită cu tăcerea respectuoasă ce stingea brusc, întotdeauna, rumoarea încăperilor.

Şeful strînse mîinile ; pe altele abia le atinse ; pe altele se făcu a nu le zări. În această savantă dozare a atenţiei pentru proprii săi partizani se afla o ierarhie fără greş ; acum se citea o indicaţie. În cinci minute se ştiu cine vor fi viitorii miniştri şi cine şi-a luat nădejdea...

Cînd Ion Burdea-Niculeşti începu să rostească expozeul, nu mai scîrţîi nici o gheată, nu se mai deschise nici o uşe. Cuvintele cădeau subliniate de aplauze, dar aplauze măsurate, atît cît era nevoie pentru a dovedi consimţămîntul unanim, fiindcă era prestabilit că şefului nu-i plac manifestările zgomotoase şi lăbărţate. Frazele sunau egale, puţin dispreţuitoare, ca şi privirea care se plimba de la unul la altul, căci Ion Burdea-Niculeşti ştia cît preţuieşte fiecare din capetele lungite să-l asculte, ştia că, pentru cei mai mulţi, programul, angajamentele, manifestele către ţară şi moţiunile însemnau numai făţarnice formalităţi fără importanţă. Realitatea, singura pentru toţi, era : vin ori nu vin la putere ? Şi cînd ? Iar atunci, ce folos va trage pentru sine fiecare ?

De aceea, Ion Burdea-Niculeşti îşi dispreţuia partizanii lacomi şi cinici ; dar îi compătimea pe cei naivi. Căci mai multă nevoie avea de lăcomia şi cinismul celor mulţi decît de naivitatea celor puţini şi dinainte sacrificaţi.

— Doresc, domnilor...

Ion Burdea-Niculeşti făcu o pauză. Surprinse pe perete umbra mîinei parodiindu-i gestul. Retrase mîna, şi umbra căzu.

Cîţiva întoarseră ochii, să descopere ce va fi zărit şeful pe zidul gol. Ion Burdea-Niculeşti simţi broboane de sudoare pe frunte.

Umbra de pe perete îşi şterse fruntea, cu o umbră de batistă.

Tăcerea dură.

— Doresc, domnilor... Îşi drese glasul, biruindu-se.

Restul expozeului îl rosti repede, cu vîrful degetelor sprijinit pe masă, preocupat, stăpînindu-se să nu înalțe mîna, ținînd sub degete umbra degetelor.

— Îmi pare cam obosit șeful. Nu e în formă ! spuse cu oarecare satisfacție un exministeriabil mustăcios.

Șeful trecu încheindu-și și descheindu-și nervos nasturii mînușii.

Ceva nou, neobicinuit, straniu, i se întîmpla ; un nimic, un fleac, o umbră, propria lui umbră, îi zădăra calmul, pînă atunci nezdruncinat încă de nimeni.

Mergînd, umbra se făcuse ghem la picioare. Se sili să n-o privească. Dar la întrebări răspunse cu gîndul în altă parte, și mersul avea ceva nefiresc, întrerupt, ocolind și cercînd să pună prin surprindere piciorul pe pieptul umbrei, să o captureze sub talpă.

La club, partizanii rămași să discute în urmă văzură în această nervozitate a șefului semn că situația nu e atît de limpede cum se grăbiseră prea optimiștii să o socotească. Ion Burdea-Niculești știa, desigur, ceva. Se iviseră, probabil, complicații. Complicații grave, dacă și omul cel mai imperturbabil își pierdea răbdarea.

Seara, o informație de ziar lua notă cu îngrijorare de aceste simptome, la buletinul politic. Guvernul, de bună seamă, își păstra undeva o rezervă, care să-i prelungească agonia. Dar nota încheia tot optimist, amintind țării că Ion Burdea-Niculești a știut în cariera-i politică să înfrîngă conspirații mult mai tenebroase.

Cînd citi rîndurile subliniate de secretar cu creion roșu, Ion Burdea-Niculești surîse întîi cu milă, pe urmă simți intrîndu-i în oase o neliniște necunoscută.

O teamă de el însuși... Așadar, o neînsemnată șovăială, o oboseală a nervilor, o singură schimbare în felul lui firesc de a fi, o obsesie rizibilă și absurdă erau destul să clatine ceea ce durase temeinic în douăzeci de ani ! Se răsuci pe scaun, să-și privească ostil umbra. Umbra se răsuci și ea, dar ea, calmă. De-ar fi un om, l-ar strivi. De-ar fi o dificultate, ar înfrînge-o. E însă imaterială și enigmatică, îl așteaptă, așteaptă...

Așteaptă ce ?...

Aprinse toate luminile, — era în sofragerie —, umbra se ascunse sub picioarele lui, sub scaun.

Împinse farfuria ; mîncarea i se oprea în gît. Servitoarea, intrînd, se uită cu mirare la stăpînul posomorît îna-

întea felului neatins, la toate becurile luminate. Nu se aprindeau toate luminile decît cînd erau invitaţi. Dar nu îndrăzni să întrebe. Nimeni nu îndrăznea să întrebe ceva în casa aceea solemnă, întotdeauna tăcută şi severă.

Ion Burdea-Niculeşti aruncă şervetul. Merse urmat de umbra lui prin toate încăperile, pînă la birou ; trase sertarul şi, cu cele trei foi albe de hîrtie înainte, îşi porunci să uite.

Şi uită.

Cît aşternu cifrele subţiri, din nou nimic n-a mai existat decît tăcerea imobilă şi gîndul lucid, evadat din carcera cărnii. Creionul ronţăia mărunt ; ferestrele cu draperii compacte nu lăsau să străbată zbaterea vană a oraşului ; omul fu din nou singur şi tare. Dar cînd se opri, aproape de sfîrşit, să ridice ochii obosiţi şi să-şi destindă umerii, surprinse, întîia dată după douăzeci de ani, umbra plecată peste el, în tavan, spionîndu-l atentă, răbdătoare şi aşteptînd. Aşteptînd ce ?...

Fu o senzaţie rece, de spaimă, cum descoperi neaşteptat că afară, din întuneric, te priveşte de cine ştie cînd, cu nasul turtit de geam şi cu ochii holbaţi, un nebun evadat. Nu ştii ce te aşteaptă, ce va face peste o clipă, de unde va începe : numai rînjeşte şi aşteaptă.

„Stupid !" trînti cu pumnul în tăblia biroului, de jucară creioanele ascuţite fin în cupa de cristal.

Umbra bătu aerul cu un pumn gigant ca un ciocan şi stătu, fiindcă şi Ion Burdea-Niculeşti a stat.

De acum înţelegea că toată odihna e pierdută dacă umbra a intrat şi aci să-l prigonească. Făcu ghem hîrtiile, le aruncă în coşul împletit, îşi apăsă ochii. Tăcerea îl nelinişti. Îl împresura duşmană.

Întîia oară se cutremură constatînd cît e de singur în răceala de cavou a camerelor vaste. Şi întîia oară nu se mai simţi tare, fiindcă era singur.

Umbra cu faţa acoperită în palme îl aştepta plecată. O simţea deasupra. „N-am să scap de ea de acum nici în coşciug ! gîndi. Au s-o închidă cu mine."

— Nu mai înţeleg nimic. Trebuie să-i cerem explicaţie ! vorbi nervos Tudoriţă Stîrcu, aprinzînd o ţigare de la altă ţigare şi mutînd cu neastîmpăr serviciul de şfarţ pe tava nichelată. Nu admit ! Asta e: nu admit !...

Celălalt dădu moale și fără convingere din mînă :

— Vorbește tu !... Eu nu mă amestec.

Își schimonosi obraz de suferind, cerînd să arate astfel că numai boala îl silea la această neutralitate :

— Înțelegi, cu ficatul meu... Am avut iarăși o criză. Mi-a recomandat medicul liniște. Altfel !...

Mîna voi să complecteze gîndul cu un gest energic, dar căzu moartă, ca o mînă de manechin umplută cu tărîțe de lemn.

Tudoriță Stîrcu se ridică de la masă, împingînd tava de zîngănind paharele, făcu cîțiva pași apăsați pînă la fereastră, de unde privi cu indiferență prefăcută forfota străzii. Mușcă în dinți cartonul țigării. Mustața i se zburlise ca la pisoi, cînd se pregătesc să se repeadă.

Se întoarse brusc și izbucni :

— „Vorbește-i tu... Eu nu mă amestec !" Aceeași poveste întotdeauna ! Îți aperi pielea... M-am săturat de atîta diplomație. Nu admit ! Înțelegi ? Nu admit ! Nu e vorba de noi, de ficatul tău și de toate fleacurile, ci de partid. Se duce de rîpă ! Într-o singură lună am pierdut de două ori ocazia să dăm lovituri repezi și decisive. Mai sunt cincisprezece zile și se închide sesiunea... Atunci înseamnă că răbdăm pînă la toamnă, mai mult poate... Eu aștept, tu aștepți, dar partidul se descompune ! Nu admit ! De la Romanați am primit iarăși o listă de demisii. Niște imbecili, niște lichele ! E adevărat ! Publicul însă se impresionează ușor. Dacă începe debandada, să-mi răspunzi atunci, te rog : ce facem ? Tăria noastră era disciplina. Unde e disciplina ? Șeful a devenit somnambul !... Tu nu te amesteci !... Ceilalți s-au deprins să le vină totul de-a gata, n-au nici o inițiativă. Și partidul se risipește ? Nu admit ! Azi unul, mîine altul ; cînd corabia se înecă, fug toți șobolanii... E destul începutul. Pe urmă să te văd cum ai să-i oprești ? Sînt curios să văd cum ai să-i oprești ?

Celălalt dădu vag din umeri, ca unul care nu știa nici el cum are să-i oprească.

Tudoriță Stîrcu aprinse o a treia țigare și se duse la fereastră să roadă cartonul, privind trecerea necurmată a automobilelor și trăsurilor pe Calea Victoriei. Pufnea pe nări și bătea mărunt, cu unghiile, tamburul în geam.

Erau amîndoi făcuți să nu se înțeleagă. Moștenitorii prezumtivi ai șefiei, cînd Ion Burdea-Niculești n-ar mai fi ori s-ar retrage.

El, Tudoriță Stîrcu, ghem de nervi în necurmată agitare, pus pe luptă, păros, precipitat și imprudent, în război cu toată lumea și „neadmițînd" nimic, săvîrșind de douăsprezece ori pe an măcar douăsprezece acte necugetate, dar luîndu-și îndată toate răspunderile, curajos și loial ; celălalt, Sache Algiu, moale, nehotărît, meșter trăgător de sfori ascunse, leneș și fanariot, bucurîndu-se tainic de toate greșelile și slăbiciunile celorlalți din partid, care-i înlăturau încă un concurent.

Destul să-i fi privit o dată, ca să înțelegi din ce capete opuse de lume veneau.

Tudoriță Stîrcu, scuturînd mîinile să le smulgă din umeri, uitîndu-se drept și tăios în ochi, cu văzduhul întotdeauna răscolit în jurul lui de gesturi smucite, rîzînd, cînd era vesel, cu toți dinții.

Sache Algiu, cu privirea întotdeauna piezișă, de ipohondru, cu nasul moale, de cocă, încleind vorbele tărăgănat și onctuos, întinzînd o mînă umedă, care rămînea flască în mîna celuilalt, încît omul se simțea îndată stînjenit, nu știa dacă să-și retragă ori nu mîna, nu mai avea altă preocupare decît cum să scape de atingerea aceasta vîscoasă care se eterniza.

— E patru ! La patru și jumătate vine... De aceasta sînt sigur. Atît i-a mai rămas : e punctual. Și dacă vine, îi vorbesc. Nu admit ! hotărî Tudoriță Stîrcu, răsucindu-se de la fereastra clubului și apăsînd butonul soneriei, fatal, ca resortul unei mașini de execuție prin electricitate. Adă alt șfarț ! porunci răstit chelnerului. Clocotit și cu rom. Șfarț, nu zeamă de prune ! Porcării nu admit !

— Și mie, pălăria și pardesiul, molfăi Sache Algiu, cu fața mascată de un ziar desfăcut, după care se retranșase curajos.

— A ! Vasăzică, eviți să asiști la explicație ? îi trase Tudoriță Ștîrcu ziarul într-o parte, să-i descopere ochii. Comod ! „Nu știu, n-am văzut ! Lasă nebunul, să se descurce el !" Dragă Algiule, de astă dată nu admit ! Ai să rămîi aici. N-ai decît să taci și să asculți. Dar să fugi, asta nu ! Nu admit !

Celălalt scoase ceasul plat de aur și păru foarte alarmat, atît cît figura lui, cu trăsăturile lîncede, putea arăta îngrijorare.

— Am o întîlnire... Nu pot lipsi. Exact la patru... Am întîrziat.

Tudoriță Stîrcu se trînti în jîlțul de piele și hohoti cu picioarele răschirate, frecîndu-și genunchii.

— Ha-ha ! Ai întîrziat ? Parcă spuneai adineauri că îl aștepți și tu...

— Uitasem...

— Tu să uiți ? Să fim serioși, Algiule ! Ești aci, rămîi aci !

Și, întorcîndu-se către chelnerul care aștepta cu pălăria și pardesiul lui Algiu pe braț, porunci :

— Du-le îndărăt ! Domnul Algiu s-a răzgîndit. Pleacă mai tîrziu.

Chelnerul lipi ușa cu băgare de seamă. Sache Algiu rămase prizonier. Mai privi încă o dată la ceas, deși nu-l aștepta nimeni, ca să arate că întîlnirea n-a fost o născocire. Oftă, cu aer de victimă silită să se supună celor mai absurde capricii. Tudoriță Stîrcu îl măsură cu milă și cu dispreț, aruncîndu-i în față colaci de fum. Privi pe urmă în tavan, fluierînd un tril.

Își recapitula în minte explicația pe care avea să o ceară.

Cu Ion Burdea-Niculești era prieten vechi. Îl iubea și îl prețuia. Știa, ca toți ceilalți, că partidul există numai prin el. Că tot ce-a săvîrșit Ion Burdea-Niculești în viață era limpede și precis, fără nici o șovăială și în cea mai desăvîrșită dezinteresare. Pentru dînșii și pentru partid, nu pentru dînsul.

Și îi părea de aceea cu atît mai inexplicabilă nehotărîrea din ultima vreme, absența lui de la tot ce se petrecea, indiferența cu care a lăsat să-i scape toate „momentele politice". Poate era bolnav. Poate îl mistuia o pasiune ascunsă. Carnea se revoltă la o anumită vîrstă, se răzbună... Nu ? Se gîndise să-i ceară o explicație ; Ion Burdea-Niculești are mai multă nevoie, poate, de un sfat prietenesc !... În acest caz, nu e de nici un folos prezența lui Algiu, cu prudența lui de spion, cu egoismul lui inuman. Sînt lucruri despre care nu se poate vorbi decît între patru ochi, între bărbați întregi, bărbătește.

Omul cu nas de proboscidian ridică ochii decolorați, de cafea crudă, și privi imediat în lături, pe lîngă jîlțul lui Tudoriță Stîrcu.

— Sache... Am glumit ! rosti Tudoriță. Nu vreau să te fac să pierzi o întîlnire... (subliniind intenționat), mai

ales cînd îmi închipui ce fel de întîlnire e... Nu admit, mă-nțelegi ?

Sache Algiu surîse flatat, viclean și cu aer de inocentă victimă, căreia i se recunoaște, în sfîrșit, dreptatea.

Vorbele îi făceau îndoită plăcere ; întîi, îl eliberau, putea să plece. Pe urmă, prietenul confirma astfel reputația lui de om cu multe aventuri femenine, faimă născocită nu se știe de unde și de cine, absurdă pentru un individ cu înfățișarea lui bleagă și îndoielnică, dar la care ținea nemăsurat, deși nu s-ar fi gîndit vreodată, din prudență, să-și înșele, în ruptul capului, nevasta, mult mai bătrînă, saşie de un ochi și tiranică.

Acum, cînd știa că poate pleca, făcu mofturi. Cercetă a treia oară ceasul și dădu din cap, descurajat :

— Prea tîrziu ! Nu cred că mai așteaptă... De altfel, ai dreptate... Eu să pierd vremea cu fleacuri, și voi să discutați lucruri serioase !...

Tudoriță Stîrcu rîdea lăuntric de fățărnicia prietenului. Își făcu o plăcere să-l încerce, jucîndu-se cu lațul pe care îl strîngea și-i dădea drumul :

— Bine ! Atunci nu insist. Rămîi și vorbești și tu ! Tu ești mai calm. Poți vedea mai obiectiv.

Celălalt se așează între brațele fotoliului, consternat, cu figura lungită. Se uită încă o dată la ceas, cu resemnare.

— Ce e ? Poate te mai așteaptă ! îl iscodi Tudoriță Stîrcu.

— De... Știu eu ? Sigur că poate mă mai așteaptă.

— Atunci, mai bine du-te ! Cele mai serioase lucruri din lume nu sunt destul de serioase ca să merite o nepoliteță față de o femeie. Nu admit ! O femeie nu poate să aștepte !

Sache Algiu clătină nasul de cocă, deplin convins de acest mare adevăr. Aproape pe furiș întinse degetul pe buton și sună, abia atins.

— Adă pardesiul și pălăria domnului Algiu ! porunci Tudoriță Stîrcu, pentru a sfîrși o dată, plictisit.

— Dacă vrei tu ! capitulă celălalt, îmbrăcîndu-și mînecele pardesiului cu aerul de sacrificiu al omului gata să facă orice numai să nu contrazică plăcerea unui prieten care „nu admite".

— Da ! Dacă vreau eu... firește ! repetă în batjocură Tudoriță Stîrcu, cu buza de jos făcută accent circumflex, privindu-l din tălpi pînă în creștet.

Celălalt se întoarse de la ușă, să adaoge un sfat :

— Știi ? Fii energic, dragă ! Să se limpezească o dată situația. Nu mai merge... Ai dreptate... Se descompune partidul... Dacă e surmenat, să se repauzeze. Partidul are nevoie de conducere energică, mai ales acum ! Un tren pierdut nu se mai întoarce... Să i-o spui răspicat. Dacă nu înțelege singur, să-l faci să înțeleagă...

— Fugi, Sache, că întîrzii ! îl întrerupse Tudoriță Stîrcu. Cele mai serioase lucruri din lume nu sunt destul de serioase ca să...

— Ai dreptate... La revedere și succes !

Sache Algiu grăbi să închidă ușa, nu fiindcă întîrzia de la întîlnirea imaginară, ci fiindcă își luă seamă că putea să dea ochii, pe scările clubului, cu Ion Burdea-Niculești.

— Scîrbă ! rosti omul rămas singur, repezind unul în altul inelele de fum spre tavan, cu picioarele rășchirate și cu ceafa rezemată în spătarul moale al jilțului. Scîrbă !

Obrazul aspru și colțuros, cu sistemul pilos atît de abundent, încît părea întotdeauna nebărbierit de trei zile, arăta cel mai desăvîrșit dispreț pentru cel plecat. Și acesta mai rîvnea șefia ! Cîrpa aceasta ! În locul unui om ca Ion Burdea-Niculești. Puah !... Pe urmă, trăsăturile i se îndulciră treptat, fiindcă Tudoriță Stîrcu își întoarse gîndurile la Ion Burdea-Niculești și era acum din tot sufletul mîhnit de răul care mistuia ascuns prietenul.

Se ridică și merse iarăși pînă la fereastră, privind cu mîinile la spate. Privea, dar nu lămurea nimic din vînturarea trecătorilor. Gîndul nu se despărțea de tainica schimbare a prietenului. Ce putea fi ?... O femeie ? Trecu în revistă toate femeile în a căror apropiere s-ar putea afla Ion Burdea-Niculești. Nici una... Altă patimă ! Un om închis, stăpîn pe sine pînă la cruzime cu sine, în casa aceea glacială ca un cavou, ce patimă ar tăinui oare ? Ce resort s-a clătinat brusc ?... Întotdeauna i-a spus că viața aceasta e absurdă ; totul măsurat cu compasul, totul prevăzut ca evoluția precisă a plantelor, rigidă existență de monah care se martirizează cu cingătoare de cuie întoarse înlăuntru, dar fără halucinarea nici unei credințe. Nu pricepuse aceasta nicicînd, mai ales el, care nu știa niciodată ce va vorbi și va săvîrși peste o jumătate de oră,

mînca și bea zdravăn, nu-și înfrîna nici o patimă, găsea tot atîta plăcere într-o luptă cu episoade neprevăzute și cu un dușman necunoscut, ca într-o partidă de cărți rămasă de pomină ori cu chef epic, de trei zile și trei nopți, la via devenită celebră într-un anumit public al capitalei.

Zvîrli țigarea, ca întotdeauna, pe covor. Recunoscuse automobilul negru al lui Ion Burdea-Niculești, stopînd înaintea clubului.

Se uită la ceas : exact patru și jumătate.

Șeful nu-și dezmințea încă exactitatea de cronometru. Deschisese portiera și sărise înainte, la marginea trotuarului, secretarul, așteptînd înclinat cu servieta sub braț ; pe urmă coborî Ion Burdea-Niculești, apăsîndu-și pleoapele cu degetele înmănușate, ca să împingă parcă o vedenie lăuntrică. Tudoriță Stîrcu tuși să-și dreagă glasul și își încheie nasturii ; chiar el, și chiar acum încă, nu-și putea alunga sentimentul că înaintea lui Ion Burdea-Niculești toți muritorii se înfățișează la o severă inspecție.

Și îndată, ca să-și dovedească hotărîrile rebele, descheie la loc nasturele, numai unul, și-l întîmpină cu o mînă în buzunar.

— Ca întotdeauna, cronometru, Burdea !...

— Ca întotdeauna, cronometru, replică sec Ion Burdea-Niculești, fără să clintească o fibră în fața osoasă.

Discuția începea rău.

În stradă țipă agresiv o sirenă de automobil. Secretarul depuse servieta pe brațul unui jilț și, fiindcă nu-l invita nimeni să stea jos, își căuta de lucru foiletînd agenda.

—*Credeam că sunteți mai mulți. Mi s-a părut că e vorba de o convocare. Singur, puteai veni tu la mine. Știi unde stau.

Ion Burdea-Niculești vorbea cu spatele spre fereastră. Așa avea umbra în față. O putea supraveghea. N-avea cum să încerce cine știe ce surpriză în dosul lui. Biată figură ostenită de insomnie, liniile mai trase, cute subțiri în jurul pleoapelor viorii ! Părul mai albit. Iar cei care-l cunoșteau bine ar fi putut descoperi o abia perceptibilă neglijență în îmbrăcăminte : fire de praf pe postavul negru, cravata înnodată în grabă, acul de aur cu perla neagră gata să cadă.

Observă că ochii lui Tudoriță Stîrcu nu se dezlipeau de la acest ac. Îl pipăi, îl înfipse la loc și fu nemulțumit că există cineva care i-a surprins o neorînduială.

— Despre ce e vorba ? Mai așteptați pe cineva ?

— Nu, Burdea ! Tocmai voiam înadins să fim singuri, răspunse Stîrcu, aruncînd o privire repede secretarului.

Secretarul înțelese și, luîndu-și servieta, își ceru voie să lucreze în altă cameră. Tudoriță Stîrcu îi mulțumi din ochi. Pe urmă împinse două fotolii alături :

— Burdea, să stăm ! Avem de discutat lucruri serioase.

— Cred că n-am obicei să discut lucruri neserioase, vorbi Ion Burdea-Niculești, răsucind jîlțul cu spătarul la fereastră și întinzîndu-se între brațele elastice.

Mulțumit că umbra i se contopea cu a scaunului, împreună mîinile, așteptînd :

— Ei ?

Tudoriță Stîrcu desfăcu o hîrtie bătută la mașină, cu un șir lung de semnături :

— Am aci demisia unui grup din Romanați...

— Cunosc... Altceva.

— Aci alta, din Moldova...

— Cunosc și p-aia. Să le fie de bine ! Nu ținem pe nimeni cu sila. Cine vrea pleacă, cine vrea rămîne. Pentru aceasta m-ai chemat ?

Stîrcu împături colile de hîrtie și le vîrî în buzunar. Îl privi lung, punîndu-i mîna pe braț :

— Burdea, nu mai înțeleg. Știi bine că n-am pus niciodată la îndoială ce faci tu și ce nu faci tu ! Nici nu m-aș simți în drept, eu, care cu zevzecia mea, am adus atîtea încurcături partidului. Dar nu-mi place ce se întîmplă. Nu admit ! Ceilalți mîrîie pe la colțuri. Eu am vrut să fiu și de astă dată, ca întotdeauna, loial...

— Mersi ! rosti ironic Ion Burdea-Niculești.

Celălalt se opri și ridică mîna de pe braț, rupînd apropierea prietenească. Începea să-și piardă răbdarea : „Nu e om cu care să poți vorbi. Uscat... O mașină. O mașină care se detrachează. Pierd vremea în zadar."

Ion Burdea-Niculești îl privi cu cea mai nevinovată mirare :

— Continuă... Am spus că-ți mulțumesc. Ce găsești supărător în aceasta ?

Tudoriță Stîrcu își mușcă mustățile țepoase. Scuipă țigarea din gură fără să o atingă cu mîna. Pe urmă observă cum ochii lui Ion Burdea-Niculești privesc cu dezaprobare capătul țigării fumegînd pe covor. Nu se ridică să-l calce, cum ar fi făcut altă dată, înadins, ca să arate că acum nu-i pasă. Toate bunele intenții se risipeau : „Dacă vrei așa, bine ! gîndi. Ai să auzi altele, mai zdravene !..."

Sări, pășind repede ca într-o cușcă, vorbind cu mîinile în buzunare, de unde smulgea din cînd în cînd dreapta să gesticuleze boxînd aerul :

— Poți să crezi ce vrei, Burdea !... Am ceva pe suflet : mă răcoresc ! Îmi fac o datorie să-ți spun, fiindcă te văd absent de la toate și fiindcă ceilalți mîrîie în loc să vorbească. Am pierdut de două ori ocazia să luăm atitudine. Slăbiciune ! Curg demisiile : le înregistrăm și dăm din umeri. Slăbiciune ! A început guvernul să exploateze dezorientarea noastră ; acum, el atacă, și noi tăcem. Slăbiciune ! Nu admit slăbiciune ! Pentru aceasta am luptat douăzeci de ani ? Decît să asist la falimentul nostru, îmi strîng valizele și plec la țară. Îmi văd de plugărie. Înțeleg în politică orice, numai pasivitatea nu. Mă surprinde că tocmai tu...

Se opri.

— Mi se pare că nici nu mă asculți...

— Ascult. Ce te face să crezi ? întrebă distrat Ion Burdea-Niculești, privind cum umbra celuilalt își însoțea stăpînul la fiecare pas, se frîngea de perete, se întorcea să-l urmeze sau îi lua înainte, exagerînd gestul cînd Stîrcu ridica dreapta în sus ori o repezea în lături.

Spusese că ascultă, dar era absent cu desăvîrșire de la agitarea prietenului. Se întreba numai : cum nu observă celălalt prezența umbrei parodiindu-i frămîntarea ? Cum poate trăi ignorînd-o ?

Și se mai întreba ce-ar face Stîrcu dacă l-ar întrerupe să-i atragă atenția : „Există o spioană lîngă tine ! Nu-i scapă nici o mișcare. Nu te părăsește o clipă. Nu te poți ascunde de ea... Tot ce faci, repetă desfigurînd, parodiind, exagerînd și totuși, poate, ea numai, dă adevărata proporție actelor tale. A crescut cu tine, și n-ai luat-o în seamă ; s-a pus între tine și femeia pe care ai iubit-o, și n-ai fost gelos de ea ; au s-o țintuiască în sicriu cu tine și, pe măsură ce viermii au să-ți roadă putreziciunea, ea are să se împuțineze, dar n-are să dispară. Ești singur, numai tu cu

umbra. Prieteni, amantă, mamă, copii, oricine te uită, te pierd, te părăsesc. Numai ea rămîne nedespărţită întotdeauna şi, orice s-ar întîmpla, trup cu trupul tău şi martoră la tot ce-ai săvîrşit tu, neştiut de nimeni. După douăzeci de ani, dacă au să-ţi scoată oasele, să le deşire la soare ca pe un schelet preparat anatomic, umbra îndată înviată are să întindă pe pămînt gratiile coastelor şi scăfîrlia grotească rînjindu-ţi dinţii... Şi tu nu observi aceasta ! Ţi se pare de mai mare însemnătate că vreo cîţiva imbecili şi-au dat demisia din partid."

Pe urmă, Ion Burdea-Niculeşti îşi surprinse jalnica absurditate a acestor gînduri şi fu cuprins de o mare deznădejde. Cutele din jurul pleoapelor se adînciră. Gîtul se încovoie sub greutatea capului osos ; sub pielea încreţită, de gutapercă, se lămuri conturul craniului. Era acum numai un om bătrîn şi slăbănog, ascultînd fără putere de replică admonestarea altui om mai tînăr, plin de sănătate, de vigoare şi de îndrăzneală.

Celălalt îi vorbea din picioare, neîndurat ; el era în jîlţ, cu fruntea atrasă de pămînt, încît părea strivit de privirea, de gesturile şi vorbele prietenului mai tînăr. Ar fi îndrăznit el altă dată să-i vorbească aşa ? Măsură mai adînc astfel ruinarea din sine. Se scutură. Îşi apăsă pleoapele, cu un obicei nou, de scurtă vreme căpătat, de cînd căuta mereu să alunge ceva dinaintea ochilor.

În încăpere, lumina se învineţea difuză, ca întotdeauna în ceasul dinaintea asfinţitului.

Era ceasul cînd el se dezmorţea, se elibera. Umbrele se topeau. Ca într-o vrajă dezlegată, se risipeau, precum reintră în morminte strigoii la al treilea cîntat al cocoşilor. Nu se mai simţea la îndemînă decît în zilele noroase, cînd lumina murdară nu mai are putere să dea contur unei umbre, sau în ceasurile acestea, cînd soarele muribund e atît de extenuat, încît şi umbrele se retrag să caute altă căldură.

Întinse mîna în lături, iar jos, pe covor, nu-şi mişcă tentaculele nici o umbră.

Celălalt îl privi mirat, curmînd cataracta vorbelor.

Atunci, Ion Burdea-Niculeşti îşi mişcă degetele osoase, trosnindu-le, ca un om care a simţit o durere şi încearcă să vadă de unde-i vine.

— Un reumatism... explică mințind, fără să se uite în ochii prietenului, și îndată fu umilit că a ajuns pînă la asemenea prefăcătorii.

Își pregăti mănușile :

— Concluzia ? întrebă, să pună capăt discuției.

— Cum, concluzia ? lărgi brațele în lături Tudoriță Stîrcu, înțelegînd că a vorbit de prisos. Mai e nevoie de concluzie ? Se impune de la sine. Trebuie să schimbăm tactica. Adică, mai precis, să revenim la tactica noastră veche. Acțiune și gata de ofensivă în orice moment. Nu putem lăsa țara în pradă... Își fac canaliile de cap ! Nu admit !...

Ion Burdea-Niculești își deșiră făptura înaltă și slăbănoagă, încheindu-și mănușile cu înfățișare plictisită.

— Credeam că ai ceva mai interesant să-mi spui. Am pierdut timpul degeaba. Și n-am timp de pierdut...

— Nu așa, nu așa ! îi tăie drumul Stîrcu, vîrînd și scoțînd mîinile din buzunari, ca și cum de acolo își pompa argumentele. N-ai timp de pierdut ? Dumnezeu știe ce faci tu cu timpul !... Nimeni nu te mai vede. Te ascunzi ! Ești absent de la toate ! Uiți că ai o răspundere. Dacă nu pentru noi, măcar față de acesta ! arătă portretul bătrînului Barbu Clejanu, întemeietorul partidului și părintele sufletesc al lui Ion Burdea-Niculești.

Ion Burdea-Niculești nu întoarse ochii spre portretul în ulei, care-l privea cu dezaprobare din masiva ramă de aur. Pe acela îl ura acum. De la el porniseră toate.

— Da ! continuă Tudoriță Stîrcu, întorcîndu-se cu fața la barba rotundă și albă a bătrînului, deplin convins că a descoperit argumentul decisiv. El ne-a făcut partidul. Ne-a lăsat o tradiție. A avut inspirația norocoasă să-i încredințeze soarta în mîna unui om ca tine ; l-ai întărit, ne-ai dus pînă acum numai la victorii. Și deodată părăsești lupta !... Nu se poate ! Nu admit ! Ești prizonierul trecutului tău. Exact !

Repetă cuvîntul, fiindcă îi plăcea :

— Ești prizonierul trecutului tău ! Ai o datorie. Nu poți să dezminți tot ce-ai făcut douăzeci de ani. Vorbesc în numele tuturor. Nu m-au împuternicit, fiindcă sunt lași și nu îndrăznesc să spună răspicat ce mormăie prin unghere. Dar eu nu pot tolera, nu admit !

— Concluzia ? întrebă încă o dată, sacadat, Ion Burdea-Niculeşti, privind peste capul lui Stîrcu un punct gol în perete.

— Lasă concluzia !... Ştii mai bine decît mine ce ai de făcut. Nu eu am să te învăţ, Burdea !

— Să-ţi spun eu concluzia ! silabisi apăsat şi răutăcios Ion Burdea-Niculeşti. V-aţi săturat. Nu mai aveţi răbdare să aşteptaţi. Poate te tentează şefia ?... Mărturiseşte !... Ar fi nostim. Un partid condus de un om care *nu admite*... Ar face mare bucurie aluia ! arătă peste umăr, la spate, cu degetul mare, tabloul lui Barbu Clejanu, care privea acum cu o resemnată mîhnire aceste întîmplări noi şi nemaipomenite.

Tudoriţă Stîrcu îşi vîrî mîinile în păr, zburlindu-şi coama aspră, în semn de cumplită deznădejde :

— Dar e o nebunie, Burdea ! Cum poţi vorbi ?... Eşti altul... Se întîmplă ceva cu tine... Ceva rău ! se apropie, apucîndu-l de nasturul hainei. Spune-mi ce se întîmplă cu tine ?...

— Se întîmplă că nu pot suferi, de exemplu, nesimţirea oamenilor care-şi fac scrumieră din haină ! silabisi cu încăpăţînare maniacă Ion Burdea-Niculeşti, uitîndu-se cu o schimă de dezgust la vestmintele celuilalt, pe care se sfărîmase cenuşa atîtor ţigări aprinse una după alta.

— Eşti imposibil, Burdea ! se zbătu Tudoriţă Stîrcu, repezind cu picioarele în scaune. Imposibil !... Dacă e vorba aşa, plec ! Uite : îmi strîng valizele şi mîine plec la ţară, mă dezinteresez de tot, faceţi borş din partid, din organizaţii, din tot... Mi-e perfect egal...

Ion Burdea-Niculeşti îl privi fix, din cap în tălpi :

— Bagă de seamă... Dacă pleci, te lucrează ălălalt de la şefie, Algiu...

— E o nebunie, curată nebunie, se tîngui Stîrcu, adresîndu-se tabloului din perete să-l cheme martor. Plec ! Asemenea lucruri nu admit !

Îşi încheie nasturii hainei, aşteptînd de la celălalt un cuvînt să-l oprească. Dar Ion Burdea-Niculeşti rămase impasibil, fără să clintească un muşchi al feţei ; părea că dormitează din picioare, cum pirotesc caii bătrîni, resignaţi mizeriei.

Atunci, Tudoriţă Stîrcu se întoarse cu degetele pe mînerul uşei, să-i arunce, în loc de răzbunare, un sfat :

— *Tu ferais mieux de te soigner. Tu as une sale gueule !*

Pe urmă trînti uşa, şi paşii sunară apăsaţi pe coridor.

Ion Burdea-Niculeşti îşi strivi pleoapele cu palma, să ridice o perdea grea. Se apropie de fereastră şi privi în stradă, unde după cîteva clipe apăru Tudoriţă Stîrcu, precipitat pe scări, îmbrăcîndu-şi mînecele pardesiului din mers şi izbind trecătorii agresiv, ca într-un asalt. După cîţiva paşi se opri, cu toată înfăţişarea schimbată, luminată şi plină de înveselire, salutînd pînă la pămînt o doamnă blondă şi roză, de o superbă frumuseţe animală, tolănită răsfăţat într-un „Alfa-Romeo".

Doamna făcu semn şoferului şi, eînd maşina acostă la marginea trotuarului, Tudoriţă Stîrcu, descoperit, sărută mîna întinsă leneş, la încheietură, deasupra mănuşei cenuşii. Omul care nu admitea, transformat cu desăvîrşire, rosti, desigur, un graţios madrigal, căci doamna hohoti arătînd dinţii mărunţi şi albi, trecîndu-şi pe buze o limbă roşie de pisică.

Păru convinsă îndată de cele ce-i spunea Tudoriţă Stîrcu şi îi făcu loc alături. Maşina viră, iar strada rămase din nou populată numai cu mulţimea anonimă, pe ale cărei feţe Ion Burdea-Niculeşti nu putea pune nici un nume. Geamul era murdar, se cunoşteau urme grase de degete : totul devenise în club trivial, neglijent şi provizoriu. Iar trecătorii se deslueau turbure, ca în apa unui acvariu.

Cineva deschise uşa, răsuci butonul luminei.

Ion Burdea-Niculeşti se întoarse repede, ştiind că umbra i-a înviat alături.

Servitorul cel nou n-avusese de unde să înveţe respectul celorlalţi pentru omul temut. Orîndui scaunele cu o singură mînă, în cealaltă păstrînd abia dosit în găvanul palmei un capăt de ţigare, pe care nu se îndurase să-l arunce.

Era un om mic, cu obrazul jovial şi bucălat, surîzînd bucuros tuturor celor ce-i porunceau, de s-ar fi spus că nu aşteaptă de la viaţă o fericire mai mare decît să găsească stăpîni care să-i ordone, ca el să aibă ce executa.

— Ce e aceasta ? întrebă sever Ion Burdea-Niculeşti, arătînd mucul din care se resfirau aţe de fum.

— Ţigare, să trăiţi ! răspunse nevinovat sluga, ferindu-şi degetele să nu se frigă.

Lui Ion Burdea-Niculeşti i se păru că i-a luat umbra înainte. Că el n-a făcut alt decît să-i urmeze gestul ei de pe perete cînd palma osoasă şi înmănuşată lovi obrazul rubicund al servitorului, atît de neaşteptat, încît omul scăpă restul ţigării dintre degete.

Şi în aceeaşi clipă, Ion Burdea-Niculeşti fu ruşinat de ceea ce săvîrşise. Nu lovise niciodată un om. Fusese întotdeauna destul să-i împietrească dintr-o singură privire. Iar acum ajunsese şi la aceasta ! Ceva se prăbuşea tot mai repede în el : *„Tu as une sale gueule... Tu ferais mieux de te soigner."*

Sluga culese capătul ţigării de jos fără să ridice ochii la el. Ion Burdea-Niculeşti văzu cum îi tremură mîna. Vedea cum obrazul bucălat se dogorea treptat de urmele degetelor.

— Ţine, rosti cu glas aproape rugător desfăcînd portbiletul şi întinzîndu-i o hîrtie de bancă.

Omul tot nu ridică ochii, continuînd să orînduiască jîlţurile în jurul meselor.

— Ia aceasta... Ascultă ! Nici eu nu ştiu cum... Ia aceasta şi uită !...

Servitorul începu să lustruiască îndesat, cu şervetul, o scrumieră nichelată. Era mai nedumerit de ceea ce se întîmpla acum decît de palma venită din senin. Ar fi luat hîrtia (trăsese cu coada ochiului şi ştia că e de cinci sute), dar nu se încumeta. Dacă Ion Burdea-Niculeşti ar fi întors capul ori ar fi aruncat bancnota pe marginea mesei, sluga ar fi mistuit-o într-o clipă, îngînînd o mulţumire oarecare. Dar celălalt îl privea ţintă, cu ochii lui cenuşii, reci şi bolnavi.

Iar fiindcă sub această privire nu putea primi banii fără umilinţă, servitorul simţi dilatîndu-se în el o nemărginită mîndrie pentru atîta demnitate omenească de care se descoperise capabil : „S-o ştie şi ăla ! O palmă nu se cumpără cu bani." Şi continua să frece scrumiera cu metalul încălzit între degete.

— Ascultă omule !... Înţelege o dată... A fost un moment de enervare... Nu trebuie...

Ion Burdea-Niculeşti nu-şi recunoştea glasul. Se compătimea pentru cele ce săvîrşea, dar o putere mai tare ca el nu-l lăsa să se desprindă de acolo, îi dicta cuvintele care-i scîrbeau buzele.

Puse mîna înmănușată pe umărul omului, implorînd :

— Uite... Poate ai casă grea, copii !... Suntem oameni...

Tresări, întorcîndu-se, fiindcă auzise pași.

Secretarul, în prag, aștepta cu servieta subsuoară, privind încremenit de mirare. Atunci, Ion Burdea-Niculești își desprinse mîna de pe umărul slugei. Încruntă sprincenele subțiri și schimbă glasul, redevenit deodată tăios și fără îndurare :

— Să-i facă imediat socoteala și să-l concedieze !... Auzi ? Imediat ? Nu tolerez obraznici aci. A devenit clubul un han, o infecție...

Servitorul holbă ochii, în care se stinse brusc jovialitatea naivă dintotdeauna. Acum stătu zugrăvită în bulbii lărgiți cea mai desăvîrșită stupoare. Îi era dat să vadă în ziua aceea numai întîmplări care întreceau puterea sărmanei sale înțelegeri. Dar secretarul se înclină. Așa da, își recunoștea patronul !

Și plecă să transmită ordinul de concediere.

În biroul cu biblioteca masivă și neagră, împresurat de rafturile cărților cu legătura neagră de piele, în fața bustului de bronz cu piedestalul negru, Ion Burdea-Niculești, cu ceafa rezemată de spătarul elastic al fotoliului, privea un punct nevăzut în perete.

Se aflau toate luminile aprinse, iar la masă nici o foaie de hîrtie nu mai aștepta calculele complicate din tomurile lui Weierstrass și Poincaré. Creioanele fin ascuțite rămăseseră de multă vreme neclintite în cupa de cristal. În încăpere, cu cheia răsucită, se aflau închiși după miez de noapte, singuri, numai omul și umbra lui.

Umbra, docil culcată la picioare, ca un cîine ghemuit înaintea stăpînului.

Fotoliul era într-așa fel întors cu spatele la lumini, încît Ion Burdea-Niculești o avea mereu înainte, domesticită și veșnic sub privegherea ochilor. Între amîndoi dura un armistițiu. Numai aci și numai acum, cînd rumoarea orașului se oprea înăbușită în draperiile compacte.

Nu s-ar fi putut spune dacă omul își păzea umbra sau umbra își păzea omul.

Dar într-asemenea ceas, Ion Burdea-Niculești o știa îmbunată, renunțînd la el, așteptîndu-l ca în fiecare noapte să pirotească între brațele jîlțului, pînă cînd în toată figura osoasă se săpau cute amare. Căci armistițiul

îi era acordat numai cu acest preț. Ion Burdea-Niculești se închidea în birou, după miezul nopții, privegheat de umbra atentă, *să-și amintească !*

Umbra îl aștepta răbdătoare, neclintită și enigmatică. Îndată ce ar fi încercat să se miște, ar porni și dînsa să-i joace în jur dansul satanic. Și atunci, totul ar redeveni chinuitor și absurd.

Așa, umbra i se culca la picioare, prefăcîndu-se că l-a uitat : „Uite, ești liber ! Deșiră-ți oasele degetelor pe brațele fotoliului... Lasă pleoapele zbîrcite să acopere jumătate din privire. Și privește înlăuntru... Eu aștept."

Tăcerea se căsca nefirească în clădirea deșartă.

Omul se înfiora de singurătatea pe care toată viața o căutase ca să rămînă întreg și puternic.

Ar fi tresăltat de-o nouă, nemărginită și mîntuitoare bucurie să audă un pas cunoscut, străbătînd ușor camerele goale. Să pogoare o mînă prietenoasă, care să-i alunge cu o atingere bună pe frunte gîndul rozînd cuibărit înlăuntru ca un vierme.

Pașii însă nu se auzeau ; mîna însă n-avea de unde să vină.

Era cum se voise : numai el singur. Și umbra, așteptînd.

Acum înțelegea de ce umbra îl alunga toată ziua, desfigurîndu-i grotesc fiecare mișcare, rîzîndu-și de gravitatea tuturor actelor sale, care deveneau îndată dezarticulate și rizibile, ținîndu-i calea ori călcîndu-i pe urmă, mereu nedespărțită, prezentă și atentă. Îl urmărea ca să-l aducă aci. Să-l țintuiască în fiecare noapte în scaunul de piele și să-l silească să măsoare toată zădărnicia pentru care a trăit.

Iar aci, la scaunul judecății, totul apărea, deodată, înfricoșător și ireparabil.

Omul pirotea cu bărbia în piept. Amintiri vechi de tot se amestecau confuz cu întîmplări de ieri. Și ciudat ! Ca într-un benoclu cînd întors, cînd privit prin capătul bun, ceea ce socotise întotdeauna de nemăsurată însemnătate devenea derizoriu și fără importanță, iar ceea ce-i păruse amănunt trecător, de mult uitat, creștea monstruos, ca acele plante stranii care germinează dintr-un singur grăunte în palma fachirilor și în cîteva clipe înăbușe cerul.

Mîna uscată netezea brațul elastic al fotoliului. Atingerea pielii lucioase era dezagreabilă. Totuși îi amintea

ceva uitat, ceva pierdut. Da ! acum se lămurește precis... O senzație care învie deodată în carnea lui veștedă. În ziua cînd Mara l-a rugat să-i țină o clipă umbrela. Nu îndrăznise încă să-i prindă brațul, nu-i cunoștea sărutul umed și proaspăt. Luase umbrela și simțise în mîner căldura transmisă din mîna Marei. Fusese o intimitate voluptoasă, în care întîia dată pătrundea. Cînd Mara i-a cerut umbrela îndărăt, s-a despărțit cu părere de rău. „Mai las-o o clipă !" a rugat-o. Și Mara l-a privit surprinsă. Cu ochii aceia, castanii cu fire de aur, în care nu era nimic alt decît vioiciune, sinceritate și ceva ca o reverie vagă și dulce, poate un presentiment îndată risipit.

Tot așa erau ochii copilului. I-a văzut bine, de două ori. Ochi cu fire de aur, sub fruntea bombată, care-i dădeau o înfățișare de atenție răbdătoare și blîndă. Nici nu știe cum se numea. *Era copilul lui și nu știe cum se numea.* Era copilul lui și nu știe cum s-a numit. Avea bucle ca un paj : ar fi fost astăzi de cîți ani ? Ar fi crescut înalt și elastic ca Mara, așa cum o privise în ultima zi, cînd era întoarsă cu fața spre fereastră să-și ascundă lacrimile, iar pentru el era deja ștearsă din memorie, ca și cum n-ar fi fost decît o umbră fără viață îndeajievea...

Unghiile lui scorțoase se înfigeau în pielea mobilei, și tăcerea începea să-i hăuie în urechi, ca într-un ghioc. Ce cald i-ar suna acum un glas, să-l cheme cineva pe nume : „Ioane, e tîrziu... Sfîrșește odată !"

Ioane ! Lui nu i-a spus nimeni pe nume, de-atunci. Mara și Atanasie au fost cei din urmă. Chiar glasul lui Atanasie și chiar rîsul lui de capră : „He-he ! he-he !" i-ar suna poate prietenos. Nu. De rîsul acela s-ar teme acum ; și de om s-ar teme, să-l vadă apărînd ca un strigoi al trecutului, în jilțul din față, netezindu-și bărbița roșcată de capră și începînd „He-he ! he-he ! Așadar, Ioane, pentru aceasta au fost toate ? Și renunțările, și cruzimile tale, toate, toate ? Ca să te găsesc aci ? Și în această plăcută tovărășie ?" Ar arăta, behăind, umbra culcată la picioarele scaunului.

„Ioane !" Între el și ceilalți s-a pus de atîta vreme atîta distanță, încît nimeni nu și-a mai îngăduit să-l cheme ca pe orice muritor, care are un nume pentru dezmierdare și intimitate.

Cecil i-a spus, de la început : „Jean !" I-a trebuit mult timp să se deprindă cu această etichetare nouă, din oficiu.

Îl chema și nu-i răspundea. I se părea întotdeauna că e vorba de altul. „Jean !“ cu glasul acela afectat, care n-a adus niciodată căldură și apropiere între dînșii...

Ciudat ! Nici nu și-o mai poate închipui, reaminti, pe Cecil. Parcă nici n-au fost împreună zece ani, zi de zi, în încăperile acestea întotdeauna reci și solemne, față în față, la aceeași masă. Închide ochii și nu-i apare decît o pălărie, o toaletă decoltată de seară, demodate toate, ca într-un album cu gravuri de costume desuete și puțin ridicole, ca toate vestmintele după ce nu se mai poartă. Atît, un manechin pentru haine ! Nici ochii nu și-i mai amintește, totul s-a șters, numai sunetul glasului mai durează antipatic și afectat : „Jean, Jean !...“

Și mai ciudat încă ! Acum, ochii Marei, din ce în ce mai halucinant de lămurit, își tremură firele aurii din pupilă, și toată mlădierea trupului subțire, cu umerii mici și cu zvelțeța androgină de adolescent, toate capătă extraordinară viață, ca o fantomă întoarsă foarte de departe, mereu mai aproape, aci în față, străbătînd prin ziduri acum numai ca să-l compătimească pentru singurătatea lui înfricoșătoare, de om puternic care și-a plantat inimă aspră de piatră sub coaste să nu cunoască nici o înduioșare, nici o slăbiciune și nici o șovăială.

„He-he ! He-he ! Și pentru ce toate acestea, Ioane ?“

Cum ar behăi rîsul nesuferit al lui Atanasie și cum l-ar privi neîndurat ochii aceia bulbucați și sticloși, neîndurat și curios, ca pe-un șoarece prins sub globul aparatului de pompat vidul.

„He-he ! He-he !...“ .

Aude, chiar aude glasul. A început să audă glasuri care nu sunt !

E foarte tîrziu. Ar putea să se culce. Acum chiar umbra e ostenită și-l lasă... Are să se înalțe o dată cu el și are să-l urmeze fără nici un gînd rău. Pînă mîine nu mai vrea nimic de la dînsul. E foarte tîrziu.

Uite, umbra i-a făcut semn și a pornit ea înainte.

*

— Ascultă ! Lasă acestea și privește mai bine ce încîntătoare e șoseaua, acum, înainte de asfințitul soarelui !

Vorbind, Ion Burdea-Niculești, pusese mîna osoasă pe genunchiul secretarului. Limuzina, cu largi geamuri de

cristal, săgeta fîşiind uşor înaintea altor maşini, pe sub teii cu frunzişul străpuns de razele oblice ale apusului.

Secretarul închise servieta cu părere de rău şi încercă să descopere o desfătare în priveliştea automobilelor şi trăsurilor gonind în două coloane spre vila cu clopoţei de cleştar.

Dar nu găsea nici o încîntare. Oameni vînturîndu-şi timpul fără nici un scop, femei arătîndu-şi toalete în răsfăţ, copii şi cîini, vietăţi care nu ştiu pentru ce trăiesc şi nici nu sunt torturaţi de nici o întrebare ; lume deşartă. Şi în ghiozdan, atîtea hîrtii aşteptau soluţii care nu îngăduiau întîrziere !

— Mă gîndesc că eşti tînăr de tot... Poate ai ceva mai bun de făcut cu timpul ! La vîrsta aceasta nu e o plăcere să ţii tovărăşie unui bătrîn posac ca mine...

Vocea lui Ion Burdea-Niculeşti era stinsă şi blîndă. Vorbind, nu privea în ochi. Poate nu vedea nici vertiginoasa perindare a vehiculelor. Poate zărea, aşa neclintit, ceva foarte îndepărtat acum, pierdut în începerea timpului. Căci pe buzele uscate flutura un surîs trist şi îmbunat, pe care nimeni nu i-l cunoscuse vreodată.

Secretarul apăsa pe genunchi geanta ticsită de hîrtii. Nu înţelegea. Ridica ochii să cerceteze în privirea patronului, vinovat. Săvîrşise ceva rău ? Nu era gata în orice clipă să execute tot ce i se cerea, înainte de a i se cere ? N-o dovedise îndestul ?

— Eşti tînăr şi nu înţelegi încă... Sunt ceasuri pe care nu trebuie să le pierzi. Nu se întorc !... continuă Ion Burdea-Niculeşti, uitînd ţigarea stinsă între degete.

— Dar nici nu le pierd ! Am ajuns să storc tot ce pot da, cele şaizeci de minute ale unui ceas ! rosti cu încredere secretarul, apăsînd cu podul palmei servieta, unde stătea dovada că nu risipeşte nimic din timpul atît de preţios.

— He-he ! He-he !

Ion Burdea-Niculeşti se opri, descoperind că a rîs cu glasul lui Atanasie.

Tuşi, să alunge glasul străin, şi numai după un timp continuă :

— Nu ne înţelegem, tinere... Am pierdut de mult cuvintele pentru astfel de gînduri. Cuvintele mele sunt

numai pentru noțiuni precise. Și viața mai are, mai cere, altceva... Noțiunile precise și sistemele sunt născocirea noastră. Construcțiile logice nu sunt viața. Viața e continuă, mobilă, fluidă ; nu poate fi comprimată într-un concept. Eroarea noastră e că o credem atît de micșorată, să încapă într-un sistem. Eroare ireparabilă ! Cînd o descoperi, e prea tîrziu... Dumneata te afli la o vîrstă cînd pentru toate ai o teorie și un sistem : pentru viață, pentru iubire, pentru prietenie... Iar cu ele îți falșifici viața. Ucizi în ea tot ce e neprevăzut și divin... Lasă ghiozdanul acesta cu hîrtii inutile și mergi de săvîrșește toate prostiile adorabile ale vîrstei dumitale. După aceea numai, dacă mai ai poftă, întoarce-te ! Dar cît mai tîrziu. Ai întotdeauna timp. Pentru aceasta niciodată nu e prea tîrziu...

„Vrea să mă concedieze și pe mine", gîndi secretarul, bănuind în cuvintele patronului o intenție crudă și ironică, neînduplecată. În obrazul tînăr și în ochii osteniți de munca nopților se săpă mîhnire pentru atîta nedreptate. „Cu ce m-am făcut vinovat ? Niciodată n-am greșit cu nimic, n-am întîrziat nimic. Totul în faptele mele e măsurat și prevăzut. I-am fost credincios ca un cîine. Și acum nu mai are nevoie de mine. Mă alungă. Îmi zdrobește cariera tocmai cînd..."

— He-he ! He-he !

A rîs patronul ori altcineva în gîtlejul lui Ion Burdea-Niculești ? Și ca să nu mai audă rîsul acela, Ion Burdea-Niculești tace. Așa i s-a întîmplat întotdeauna cînd a încercat să rostească tot ce-l devora înlăuntru în vremea din urmă. Toți l-au privit nedumeriți, au bănuit că-și exercită sarcasmul pe socoteala credulității lor ; n-au găsit altceva decît un surîs nehotărît și silnic. Așa cu Sache Algiu, care a început îndată să se vaiete de ficatul lui, pipăindu-și nasul moale de cocă. Așa cu tînărul acesta de alături, care-și strînge cu amîndouă mîinile ghiozdanul cu terfeloage, ca cine știe ce neprețuită comoară.

Numai Tudoriță Stîrcu, numai el poate ar înțelege și i-ar pune mîna pe umăr, robustă, ca o îmbărbătare care-ți comunică viață. Dar el e departe acum, nu mai dă nici un semn ; a trîntit ușile și a plecat : nu admite ! Atîta om se aflase lîngă el, într-adevăr om, într-adevăr întreg, și pe acesta l-a alungat.

Pe faţa uscată a lui Ion Burdea-Niculeşti, lumina bună de adineauri s-a stins ca din obrazul unui convalescent din nou cuprins de frica boalei. Poate fiindcă soarele a coborît mai oblic, poate fiindcă din nou şi-a amintit prezenţa umbrei de jos.

Cît a vorbit, uitase.

Acum, ochii sunt atraşi alături, unde umbra lungită peste măsură aleargă paralel pe asfaltul şoselei, retezată de roţi, izbită în trunchiurile teilor, călcată în picioare, zdrobită de copitele cailor. Pentru această tortură acuşi are să-i plătească, cînd se vor opri şi va începe ea să-i danseze împrejur, în cerc magic, ca să-l paralizeze şi să-şi rîdă de tot ce încearcă a săvîrşi singur, autonom, în absurda iluzie că-şi mai aparţine.

A lăsat automobilul să se întoarcă fără el, numai cu secretarul şi ghiozdanul lui plin de hîrtii. El păşeşte încet, sub teii cu mirosul ameţitor. În lumina becurilor, frunzele au înfăţişarea artificială, sînt albastre, decupate în zinc. Pe o bancă, o pereche. Pe lîngă el a trecut alta. Nici nu l-au văzut. Erau strînşi şi se priveau în ochi cu lăcomie : dispăruse tot în jurul lor.

Un vînt cald clătina voluptos frunzele. Seara e fierbinte şi parfumată, ca o seră cu atmosfera umedă, unde se fecundează florile. Şi toţi păşesc elastic, în mers cu unduiri de îmbrăţişare : e sigur că după ce-au trecut de el îşi caută buzele. Poate nici nu-l observă. Cine mai ia seamă în asemenea seară la un domn bătrîn, care-şi poartă umbra deşirată după el ?

Domnul bătrîn s-a oprit. Netezeşte părul mătăsos al unui copil. Copilul surîde fricos. Se smulge şi fuge : l-a strigat cineva.

— Ţi-am spus că n-ai voie să vorbeşti cu streini ! mustră un glas de contraltă, pe bancă.

— N-am vorbit, mamă ! M-a oprit, nu ştiu ce vrea... Era un domn bătrîn ca bunicul, un domn bun.

Domnul bătrîn e departe. Dar nu e un domn bun.

E un domn singur şi, poate fiindcă e singur, veşnic singur, iremediabil singur, e un domn duşmănos cu tot ce e în jurul lui. Un strigoi care nu şi-a trăit viaţa şi duşmăneşte toate vieţile trăite de alţii.

În palma uscată durează senzația atingerii mătăsoase și calde, ca o dezmierdare, da ! exact ca senzația de atunci, cînd mînerul umbrelei i-a transmis întîia oară căldura din mîna Marei.

Și umbra, acum umbra, îl tîrîie după dînsa. El știe unde-l duce. În fiecare seară, acolo... Din cînd în cînd, Ion Burdea-Niculești se întoarce să cerceteze dacă nu-l observă cineva. Atunci, și umbra întoarce capul și așteaptă : „Haide odată, e tîrziu !"

Locul e întunecos, și buruienile împrăștie o miasmă înveninată de măsălariță și cucută răscoaptă în arșița de peste zi. Sunt movili de pietre ; împrejmuirea provizorie de sîrmă ghimpată e ruptă : gunoaiele își dospesc duhoarea. Fuge un cîine speriat, mîrîind cu toți dinții rînjiți...

În fiecare seară se oprește aci, dă tîrcoale, strigoi întors din lumea mormintelor, să caute urmele celor de mult înghițiți de morminte. Acolo erau straturile, aci poteca unde se juca întotdeauna copilul Marei. Copilul lui.

Avea ochi cu fire de aur ca ochii Marei ; i-a văzut bine, de aproape, de două ori. Ochi în care rîsul se oprea brusc în mijlocul joacei, cu tristețea precoce a unui presentiment. Și nici nu știe cum se va fi numit.

O creangă se clatină. A filfîit cu aripi moi o pasăre de noapte. O pasăre de cobe.

Iar umbra lui s-a urcat pe bulgării de piatră și de moloz ; de-acolo, umbra îl cheamă. El a întors capul să cerceteze încă o dată dacă nu e nimeni să-l vadă. Strada e pustie, și luminile becurilor clipesc palide. Sus, atîtea stele !... Cerul, atît de adînc și albastru ! Pasărea a filfîit iar cu aripile moi. S-a întors pe aceeași creangă și privește cu ochi fosforici. Ce dureros, ca într-o rană, îi pătrunde în piept aerul amețitor al nopții !... Ar pleca, ar pleca să doarmă, să uite ; sertarul e plin de medicamente care aduc somnul adînc, fără nici un vis, somn de mort.

Dar nu poate pleca.

Umbra e aici, îl așteaptă, nu-i mai îngăduie nici o șovăială, poruncește despotic. S-a urcat și îl cheamă după ea, acolo, sub arborele cu crengile strîmbe, de unde pasărea de noapte îl hipnotizează cu ochii fosforici.

În dimineața vînătă, casele dorm încă, enigmatice, cu stolurile trase. Nici o țipenie. Numai vrăbiile s-au deșteptat și se pregătesc a întîmpina soarele, ciripind cu larmă sonoră, de prund aruncat pe-o placă de marmoră. Nici o țipenie. Chiar gardistul nu s-a trezit încă, în bucătăria casei înalte, cu grilaj verde.

Pe turla bisericii, cea dintîi rază a poleit crucea. Acuși va incendia ferestrele, și toate se vor deschide ca la un semn ; orașul dezlegat de vraja-i cataleptică va dezlănțui tumultul lui cel de toate zilele. Acum e încă nefirească, absurdă, neliniștitoare tăcere.

Din capătul străzii se va fi mișcat oare harnicul din proverb, care se deșteaptă mai de dimineață, ca să ajungă mai departe ?

Nu încă.

E numai un bețiv. Același, înaintează cu pași clătinați ; înconjură stîlpii de schijă, salută și vorbește singur. E cu mustățile pleoștite, cu ochii aproape închiși ; între degete ține o țigară frîntă, o scapă, o ridică și iar înaintează împleticindu-se. A zărit o bancă. Mai mult cade decît se așează pe ea... Dormitează o clipă, tresare. I-a scăpat din nou țigarea. Îi face semn cu degetele. Poate așteaptă să vină singură la el ; o cheamă atît de duios !... Și nu ridică ochii la locul viran din față.

Dacă i-ar ridica, o priveliște plină de spaimă i-ar risipi deodată aburii turburi ai vinului... Acum, soarele a ridicat geana peste case. Și în arborul cu crengile strîmbe atîrnă un om. Un om cu limba lungită și neagră, strîmbîndu-se straniu la cer.

Cu tălpile despărțite de pămînt, e despărțit, în sfîrșit, de umbra care-i stă jos, căzută, ca o haină lepădată. Un om care a scăpat pentru totdeauna de umbra lui.

Bețivul a izbutit să ridice țigarea. O răsucește între degete, privind-o cu dezgust. Nu se arată a trece nimeni să-i dea foc. Nici o nădejde. O aruncă. Somnoros, repetă cleios, printre sughițuri :

— Josss guvernul !

Dar strigătul sună, în dimineața vînătă și deșartă, fără convingere, ca un psalm lipsit de sens, repetat mecanic, dintr-un vechi și abolit ritual, de ultimul supraviețuitor al unei rase dispărute.

— Josss guvernul ?

Nici n-are cine-l mai răsturna. Aceasta, toată lumea o știe de cînd Ion Burdea-Niculești a amăgit toate așteptările și a pierdut toate ocaziile.

Pe măsură ce soarele se înalță, de picioarele neclintite, verticale, suspendate, ale omului, umbra, ea vie încă, se apropie, pășind tîlhară.

Se tîrîie pe pămîntul grunzuros, se tîrîie rănindu-se în spini, dar nu-și va mai atinge niciodată stăpînul. Și de aceea poate, eliberat, într-o triumfală bucurie plină de spaimă, omul se strîmbă cu vînăta-i limbă la cer.

ARANCA, ŞTIMA LACURILOR

Tovarăşul meu de drum, advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, se dovedi de la început întruparea cea mai desăvîrşită a prevederii. După cum era, fără îndoială, şi cea mai corpolentă.

Încă nu părăsisem Clujul, şi ne aflam blocaţi în maşină de o sută şi una de coşuri, pachete, pachetele, sticle, franzele, cornuri, flacoane, borcane şi cutii de conserve, lungi, late, dreptunghiulare, sferice, cilindrice, dodecaedrice şi încă de alte multe şi surprinzătoare forme, ignorate atît de geometria în spaţiu, cît şi de cea plană.

— S-ar spune că mergem să inaugurăm o popotă sau o expoziţie de produse alimentare ! am încercat să ironizez această inofensivă pasiune gastronomică.

Şi-o nimerişem cu ironia exact în clipa cînd advocatul dr. juridic Silvestru Hotăran, luîndu-şi seama că tot nu şi-a completat colecţia, atinse cu mîna grăsună umărul şoferului, să oprească la al treilea „Magazin de coloniale şi delicatese".

Tovarăşul mă privi pe deasupra ochelarilor înrămaţi în baga de coloarea zahărului ars, cu gravitatea ardelenească impermeabilă glumii.

Mă privi şi mă compătimi.

Apoi, serios şi metodic, îmi explică într-un aspru rechizitoriu, orînduit pe capitole, că n-am de ce rîde.

Vom rămîne cel puţin trei zile într-un ţinut cu adevărat pustiu, printre oameni sălbăticiţi şi ostili. El mai urma să asigure masa magistratului, expertului, grefierului şi eventualilor licitatori, dacă publicaţiile de lichidare vor fi ademenit cumva amatorii de lucruri vechi, mobile istorice, cărţi rare, tablouri şi poate chiar vreun

mizantrop, îndestul de sătul de lume şi de nebun pentru a achiziţiona castelul cu stafii.

Datoria lui era deci să apere, prin toate mijloacele, interesele clienţilor care l-au onorat cu încrederea absolută, dîndu-i procură pe nevăzute, de la Pesta, să transforme în cecuri această moştenire neaşteptată. Iar experienţa profesională şi umană l-a învăţat că asemenea operaţiuni se încheie mai expeditiv şi fără dificultăţi cînd toţi : magistraţi, experţi şi licitatori, se află după digestia moleşitoare a unei cine îmbelşugate, decît atunci cînd, iritaţi de gustarea frugală pe un colţ de masă şi preocupaţi de problema dejunului de a doua zi, îşi răcoresc nervozitatea născocind tot soiul de şicane.

Zeflemeaua mea uşuratică îi confirma astfel, încă o dată, lipsa de grijă şi frivolitatea straniei speţe omeneşti pe care o reprezintam şi care se rezuma, în vocabularul său, în epitetul încriminant de „scatiu transcarpatic".

Acestea fiind spuse, dr. Silvestru Hotăran se răsuci să mă bată pe umăr prietenos, cu o palmă lată cît o broască ţestoasă.

Îşi îmbuna într-acest chip severitatea rechizitorului şi îmi dovedea că, personal, îmi acordă oarecare circumstanţe atenuante, fiindcă nu eu purtam vina acestor infirmităţi, ci răspunzător era mediul nevrednic care mi-a ucis instinctul robust de cumpăt şi de conservare.

Pe urmă coborî, descurcîndu-şi anevoie picioarele scurte şi groase dintre cutii şi pachete.

Intră în băcănie şi nu apăru decît după un sfert de oră, urmat de un băiat cîrn şi pistruiat, în şorţ alb, cu braţele încărcate de alte coşuri, pachete, borcane şi sticle, înfăţişînd alte forme geometrice inedite, care se vede că tot îi mai lipseau pentru complectarea colecţiei.

Şoferul, nerăbdător, dădu drumul motorului. Tovarăşul meu îi făcu însă semn să aştepte. Nu isprăvise.

Traversă strada, la farmacie.

Prin geamul vitrinei îl văzui înfundîndu-şi buzunarul mântălii de praf cu misterioase pachete, ambalate în tradiţionala hîrtie subţire, pestriţă şi mătăsoasă, şnuruite, sigilate şi etichetate, fără de care laborios şi indispensabil ritual, orice gingaşe fiică a lui Esculap nu eliberează cataplasmă de bătături.

— Iată cel puțin o precauție deplin justificată ! mi-am spus singur, împins de demonul frivolității și recidivînd fără nici o rușine după o atît de cruntă admonestare. Iată o precauțiune pe care o înțeleg ! După ingurgitarea atîtor copioase provizii, un medicament contra indigestiei e absolut indicat. Astfel, lichidarea ar amenința să rămînă fără magistrat, expert și licitatori, sucombați cu toții *in corpore* și în convulsiuni după cel dintîi supraabundent dejun...

Binehrănitul și multîncercatul meu tovarăș nu neglija nimic. Îl admiram !... În alte vremuri ar fi meritat comanda supremă a aprovizionării și echipării unei întregi armate. Cu el n-ar fi existat nici o neplăcută sau catastrofală surpriză. Ar fi dus-o la victorie sigură.

Mă pregăteam să-i exprim acest omagiu, pentru a repara impresia imprudentelor reflecții de adineaori. Dar tovarășul, pipăindu-și cu deplină satisfacție pachetul în buzunar, în timp ce-și dădea drumul cu toate cele o sută zece kilograme ale corpolenței sale pe perna elastică, lămuri laconic :

— Chinină.

— Chinină ? am întrebat nedumerit. De ce nu atunci termometru, vată termogenă și de ce nu o mică farmacie ambulantă ?... Cum văd, mergem la capătul lumii, și nu mai e vorba de o simplă plimbare, ci de o adevărată expediție, plină de riscuri... Dacă mă avertizai din vreme, doctore, știam cel puțin să-mi pregătesc testamentul !... Nu vreau să-mi las succesorii, legitimi și nelegitimi, pradă procedurii și advocaților, care nu sunt, după cum știi, cu toții expeditivi și maniaci de corectitudine ca dumneata...

După un timp, cu perfidă intenție de a cuceri definitiv bunăvoința tovarășului meu de drum și de a face iertat tonul nepotrivit de glumă de pînă acum, am continuat, ca pentru mine singur, convins că am pus degetul pe o sensibilă slăbiciune omenească :

— Parol ! Mă gîndesc într-adevăr că nici unul la o mie de moștenitori n-au norocul acestor veri și nepoți de a douăsprezecea spiță ai contelui Kemény. Judecă serios... Să le cadă o moștenire la care nu se așteptau ! Să se dezintereseze complet de ea ! Să nu trimită măcar un om de încredere pentru a vedea la fața locului despre ce e vorba !... În ultimul moment, cînd primesc avertismen-

tul că succesiunea ameninţă să fie confiscată de statul român, să aleagă la întîmplare, dintr-un anuar oarecare, un advocat despre care nu aveau nici o informaţie. Şi să cadă tocmai peste cel mai stăruitor, mai prob şi mai priceput, cum nu l-ar fi putut alege nici după cea mai minuţioasă anchetă cu detectiv secret ; iată un noroc pe care aceşti ciudaţi moştenitori mi se pare că nu-l meritau ! Stranie moştenire, stranii moştenitori !

Tovarăşul de drum nu lăsă să străbată pe figura iremediabil gravă nici un semn că monologul meu i-a făcut plăcere ori nu. Îmi păru că nici n-a ascultat.

Dădusem greş.

M-am simţit deodată umilit şi ridicol după această incontinenţă verbală, prin care, în chipul cel mai vulgar, îmi arătam voioşia că pot evada din oraşul cu ziduri sure, într-o dimineaţă cu atît de strălucitor soare, şi certitudinea că la capătul drumului mă aştepta capturarea unei cărţi rare şi vechi, incunabule din ediţiile cele mai preţioase, licitate pe o sumă accesibilă modestului meu buget.

Biblioteca acestui magnat maghiar, latinist, erudit şi despotic, se bucura, după toate spusele, de-o faimă veche în toată fosta Ungarie. Iar amatori serioşi nu prea ameninţau să apară. Şi chiar dacă s-ar fi ivit, proaspăta amiciţie cu dr. advocat Silvestru Hotăran mă privilegia între toţi.

Aveam răgaz să cercetez pe îndelete rafturile dulapurilor, să pipăi legături originale, bătrîne de trei, de patru şi cinci veacuri, să răsfoiesc infoliile, să verific autenticitatea manuscriselor, confruntîndu-le cu diversele cataloage şi publicaţii de specialitate cu care veneam înarmat.

Mai descoperisem ceva.

Cu toată dorinţa neclintită şi lăudabilă de a apăra înverşunat interesele clienţilor, ghicisem îndată în armătura împuternicitului advocat dr. juridic Silvestru Hotăran un punct vulnerabil. Mi-a părut departe de a preţui valoarea adevărată a acestor cărţi şi manuscrise. Le socotea un capital pierdut şi infructuos. Un capriciu ereditar şi risipelnic al defunctului conte Kemény, în a cărui familie această nebunie nu fusese nici cea dintîi, nici cea de pe urmă.

Expertul improvizat după decizia unui tribunal de provincie, ca şi magistratul, desigur, n-aveau de unde să

fie mai preveniți. Nu era exclus să decidă vînzarea bibliotecii cu kilogramul, într-o ignoranță pe care imaginația mea o exagera cu fiecare clipă trecută, promițîndu-mi o adevărată orgie de biblioman, asemeni visurilor de avar, cînd descoperă prin somn hrube fără capăt, tixite cu saci de galbeni și sipete de mărgăritare.

Iar acum, cînd eram aproape să-mi realizez neastîmpărul insomniilor, iată că-mi primejduiam singur izbînda finală, îndepărtîndu-mi protecția atotputernicului procurist, cu necurmata-mi piuială de scatiu gureș și insuportabil, care nu-i era nicidecum pe plac.

D-rul Silvestru Hotăran avea toată dreptatea. Veneam dintr-o lume care-și pierduse cu adevărat, în frivolitate, instinctul robust de cumpăt și de conservare.

M-am hotărît să repar, printr-o tăcere cît mai insondabilă și cu aparența unei profunde meditațiuni, culpabila-mi verbozitate, care provocase dezaprobarea tovarășului meu de drum, din fire taciturn, grav, bănuitor și — după cum îi aplicasem diagnoza în secreta mea apreciere lăuntrică — îndestul de sărac cu duhul : biet advocat de capitală provincială, abrutizat de articole de cod, jurisprudențe și chichițe de procedură.

Instalat, așadar, în această ostentativă tăcere, am aprins o țigară, două, a treia.

Sfîrîitul rapid al roților de gumă, schimbarea succesivă a decorului rustic la fiecare viraj, aerul încă răcoros și parfumat de roua finețelor șuvoind pe lîngă urechi, soarele triumfal al dimineții îmi aduceau pe buze exclamații de beatitudine îndată înăbușite.

Tovarășul meu, absent de la toate acestea, cu geanta tixită de acte pe genunchii scurți, își recapitula preocupările profesionale. Căci din timp în timp deschidea agenda scurtă și groasă cît o cutie de chibrituri, cerceta o dată, adăuga un semn hieroglific cu creionul subțire cît un chibrit și părea că a uitat cu desăvîrșire prezența-mi readusă la neant prin supliciul tăcerii.

Sub înfățișarea sumbrelor meditațiuni îmi jucau maliție sub țeastă cele mai hître și ireverențioase gînduri.

Îmi asemuiam tovarășul cu un Buda obez. Îmi propuneam să-l utilizez decisiv argument împotriva celor ce susțin, după erezia lui Henry Béraud și William Johnston, că oamenii depășind o sută de kilograme sunt comunicativi, optimiști, fără grijă și de o irezistibilă bonomie.

Pe urmă, mă întrevedeam întorcîndu-mă cu automobilul încărcat de infolii şi de manuscrise, poate urmat de un camion, cărînd toată biblioteca răposatului conte, întru dispreţuitorul surîs superior al d-rului Silvestru Hotăran. Ah ! Îmi făgăduiam o diabolică revanşă. După ce-i voi escamota de sub nas volumele cele mai preţioase, suportînd cu resignare reflecţiile împotriva vinovatei deşertăciuni de a arunca banii în hîrtie tipărită şi fără nici o valoare, cînd totul va fi sfîrşit, îi voi şopti în ureche fabuloasele preţuri reale ale fiecărui tom : „O *Biblie* în superbă legătură originală din secolul al şaisprezecelea : 120.000 lei ! O ediţie princeps din *Discursul asupra metodei*, cu dedicaţia lui Descartes : 80.000 lei ! Autografele lui Jean-Jacques, Voltaire, Diderot : alte zeci şi sute de mii !"

Savurînd stupefacţia crescîndă de pe această figură, în sfîrşit zdruncinată din placiditatea-i scandaloasă, mă voi răsuci într-un picior, cu o reverenţă batjocoritoare :

— Iată, onorabile doctor, ce acuitate de simţ practic şi ce geniu al afacerilor poate mocni sub aparenta frivolitate, a noastră, a scatiilor transcarpatici !

Tovarăşul, nebănuind aceste asasine şi ingrate reflecţii, privea acum, cu inocentă îngîndurare, peste umărul şoferului, şoseaua desfăşurată rectilin.

Am urcat, mai apoi, dealuri în serpentină ; am străbătut, mai apoi, sate secuieşti şi ungureşti, tăcute şi monotone, cu dezolatele lor case identice ; am gonit, mai apoi, pe valea unui rîu cu argintate lunci de plopi şi de sălcii ; un defileu spintecat în munţi stîncoşi, şi din nou s-a deschis orizontul linear al şesului, cu depărtate cupole de biserici şi sate cu acoperişuri de ţiglă roşie, între livezi.

Indicatorul kilometric se menţinea uniform, între 100 şi 110. Motorul pulsa regulat şi fin, ca inima metalică a unui ceasornic. Şoseaua ne aspira vertiginos. Am socotit că străbătusem mai bine de jumătate de cale.

Îmi comprimasem în gîtlej şi această inofensivă constatare, consecvent jurămîntului către mine însumi, cînd, neaşteptat, d-rul Silvestru Hotăran rupse el tăcerea :

— Aşadar, dragă domnule, te-a mirat că am cumpărat chinină ?

Într-adevăr, uitasem.

Tovarăşul meu nu-şi dezmintea reputaţia de fenomen. I-au trebuit trei ore de reculegere, ca să răspundă la o

întrebare, la care renunţasem după două minute. Era frate bun cu englezul flegmatic din nu ştiu ce anecdotă, cînd îşi trezeşte nevasta din somn, după miezul nopţii, să-i spună cît e ora, luîndu-şi seamă că-l întrebase aşa ceva, înainte de prînz, cu două zile în urmă...

— Da ! M-a surprins această chinină... am mărturisit cu indiferenţă, fiindcă acum curiozitatea era răcită. M-a surprins mai ales cantitatea... Mi-ai arătat un pachet respectabil, să ajungă pentru o infirmerie !

D-rul Silvestru Hotăran îşi pipăi pachetul în buzunarul mântălii de praf şi îşi exterioriză într-un mormăit gutural şi aprobativ mulţumirea că-l are asupră-şi şi că e intact.

Dură tăcere. Evaluată la zece kilometri, prin asemuire cu calculele astronomice care măsoară distanţele interastrale în ani, luni, zile şi ceasuri-lumină. Zece kilometri, adică cinci minute, după viteza înregistrată pe banda kilometrajului. Tovarăşul se decise să continue :

— Am înţeles după mirarea dumitale, dragă domnule, că tot nu ştii lămurit unde merem...

— La castelul contelui Kemény ! am răspuns în sublima-mi candoare. Castelul cu stafii...

— O ! tune-le dracu de stafii, că nu de ele vorbim. Aiste-s basme din proşti. Află dumneata, dragă domnule, că merem într-un ţinut blăstămat şi stricat de ape. Patru mii de jugăre de bălţi, papură, heleştaie, cum ziceţi voi în Regat, smîrcuri, nămol şi zăvoiuri inundabile. O sălbătăcie, de te doare inima ! Un ţinut care numa-n zece ani de irigaţie intelighentă ar fi însemnat, pentru groful Keméry, aur. Aur şi sănătate !... Ci fiindcă n-a fost minte, au rămas bălţi. Bălţi înseamnă ţînţari. Ţînţarii înseamnă friguri. Iară chinina înseamnă, deocamdată, singurul mediţin bun pentru frigurile de baltă ori, cum se spune în termen savant, pentru malarie. Dreptu-i, domnule dragă ?

— Drept ! fui silit să recunosc implacabila logică a d-rului Silvestru Hotăran.

— Atuncea, dacă dreptu-i, nu te mai miră, mă rog frumos, că am coborît la apoticar, să cumpăr chinină. Ai să înghiţi şi dumneata o dată cu mine, în fiecare dimineaţă şi seară, cîte un praf. Dăm frumos şi celorlalţi oaspeţi. (Nu m-am putut opri să surîd, imaginîndu-mi figurile celorlalţi oaspeţi ai d-rului Silvestru Hotăran, trataţi, în loc de aperitiv şi desert, cu prafuri amare.)

Dăm şi la slugi. Ai să-i vezi şi dumneata şi să te prindă durere... Eu am fost îngrozit, dragă domnule. Încă n-au ieşit pe-ntregul din rîndul animalelor şi i-au îndobitocit mai vîrtos frigurile şi *delirium*. A patra oară merg calea asta şi nu-i pot vedea în ochi. Viermi omeneşti, domnule ! Moluşte, domnule !... Neam cu sîngele otrăvit din tată în fiu de aerul rău pe care-l răsuflă şi de hematozoar. Ci cred că nici soarta familiei Kemény nu-i străină de aceste bălţi, blestematele ! Am să-ţi spun dumitale istoria şi-ai să înţelegi singur că am dreptate.

Astfel, tovarăşul meu de drum, cuprins de unul din acele rare accese de expansiune, prin care oamenii din fire tăcuţi se eliberează de reflecţiile îndelung înăbuşite, îmi povesti amănunţit istoria şi sfîrşitul familiei Kemény.

Pe măsură ce înainta, am înţeles că dă o însemnătate exagerată şi, desigur, îndestul de simplistă ţînţarilor. Ţînţarii — după el — distruseseră o familie !

— Chinina, — vorbi advocatul doctor Silvestru Hotăran, bătîndu-şi pachetul din buzunarul mîntălii de praf —, o cură zdravănă de chinină şi s-ar fi gătat ! N-am mai umbla astăzi pe drumuri. Pe drumuri, ca să luăm parte la risipa în patru vînturi a unei avuţii agonisite în şapte veacuri. Eu, dragă domnule, ştii ce aş fi făcut ?

— Nu ştiu ce-ai fi făcut ! mi-am mărturisit umilit netrebnica-mi ignoranţă.

D-l advocat dr. Silvestru Hotăran rîse foarte înveselit şi foarte satisfăcut. Îi plăcea grozav, se vede, această francheţă. Nici nu se aştepta doar să-i răspund cine ştie ce ispravă ! Ştia că nu sunt capabil să scot din uşurateca-mi minte de scatiu transcarpatic vreun gînd chibzuit şi matur.

— Eu, dragă domnule, aş fi săpat nişte irigaţii faine ! Aş fi sleit smîrcurile şi bălţile. Aş fi secat blestemata de apă, să fac patru mii de jugăre de fîneţe şi arături... Asta-i ispravă de gospodar ! Dădeam valoare pămîntului. Adunam coroane bune în fiecare an, şi atunce bai de ţînţari şi de friguri. La minte bună, treabă bună ! Aduceam frumos sănătate şi prosperitate... Pe urmă, dragă domnule, cînd ai coroane bune schimbate în lei, nu-i multă bătaie de cap să afli şi un praf de chinină pentru expropiere. Cine vrea să trăiască nu moare !

Mi-a părut foarte rău, în sinea mea, că şi cei din urmă Kemény nu s-au dovedit vrednici de asemenea

judecată înțeleaptă și că n-au avut măcar norocul unor sfătuitori atît de energici ca dr. advocat Silvestru Hotăran, de față. Îi mîna însă viața spre un alt destin, spre întîmplările neguroase și romantice pe care mi le împărtășea, cu oarecare uimire și cu îndestul dispreț compătimitor, tovarășul meu de drum.

Această familie Kemény dura de la începuturile Ungariei feudale.

Căpitani vestiți prin bravură, cruciați pierduți fără urmă în expedițiile pentru eliberarea Sfîntului Mormînt, sfetnici, curteni, cărturari subțiri, diplomați și cardinali din viața acestor Kemény apar la fiecare filă din hronicul Ungariei.

Moșiile se întindeau vaste, în pustă, cît cuprind ochii. Castele cu arogante turnuri străjuiau în vreo trei domenii de ale lor țărmul Dunării. Celălalt castel, din smîrcuri, fusese numai capriciul vreunui senior de acum patru veacuri, cînd poate ținutul nici nu fusese invadat de apă și va fi fost salubru și fertil.

Rămăsese pustiu, poate uitat, ca orice așezare fără însemnătate, printre atît de falnice latifundii. Pînă acum vreo opt decenii, cînd contele Armin Kemény, văduv și lovit de un subit dezgust pentru deșertăciunile vieții de Curte, după o viforoasă existență, a descins într-un asfințit, în fruntea unui convoi de chervane.

Din aceste care cu roți înalte de pustă și cu coviltire de papură, oameni pletoși au descărcat a doua zi, cu răcnete de luare-aminte, mobile grele și uriașe, lăzi de cărți, panoplii de arme, armuri care-au fost întinse pe iarbă ca tot atîția morți dezgropați ai războaielor vechi, paravane, talere de fină faianță și o mie de nimicuri care alcătuiesc confortul și decorul absolut necesar al unui atît de străvechi grof. Porțile ruginite au fost desferecate cu chei mai grele decît cele de la porțile iadului. Au fost deschise în lături ferestrele cu pervazuri putrede. Și cînd slugile au purces să mături păianjenii, s-au înălțat, orbite de lumină, stoluri de lilieci, care sălășluiau din neam în neam în ungherile grinzilor negre.

Aci s-a instalat contele Armin, într-o viață ermetică și cîinoasă.

Explicațiile acestei hotăriri au fost, în zvonurile din acea vreme, multe și contradictorii.

Se spunea că şi-ar fi tocat cheagul averii în desfrînate petreceri la Pesta. Ba, că ar fi căzut în dizgraţia Curţii. În sfîrşit, merse vestea că s-ar fi retras ca o vietate păduratecă, rănită de moarte, să uite durerea unei crunte drame conjugale, pe urma căreia îşi culcase, străpuns cu spada, în duel, cel mai bun şi nedespărţit prieten, în vreme ce contesa se stingea de lingoare, într-o primăvară repede, undeva în Italia, nimicită de umilinţă şi de dureve.

Adevărate ori născocite, întîmplările n-au fost cercetate de aproape de nimeni. Pesta era departe. Calea, lungă, peste cîmpii pustii. Oamenii, munciţi de alte griji.

Era în miezul anului 1848. Kossuth ridicase steagul republicii libere a Ungariei. Honvezii lui Görgey şi Hatvany puseseră pe goană armatele imperiale şi se treziseră deodată în faţă cu un duşman nou, dîrz şi obraznic. Valahii unui oarecare practicant de advocat Avram Iancu, luptînd cu coase şi cu ciomege, fortificaţi în văgăunile munţilor şi conduşi de popi care-şi arogaseră impertinente titulaturi romane, de tribuni şi centurioni.

Din multe castele, stăpînii bejeniseră spre locuri mai sigure. Cînd s-au întors. Armin Kemény nu le-a călcat nimănui pragul, nici nu le-a deschis uşile. Între zidurile umede, îmbătrînea ursuz şi bărbos. Cînd apărea încruntat, cu flinta de vînătoare la umăr şi înconjurat de haita de cîini sau cu cizmele înalte pînă peste genunchi şi încărcat de complicate unelte de pescuit, toată suflarea omenească din cale intra în pămînt.

Căci asemenea întîlniri nu isprăveau bine. Întotdeauna descoperea o pricină de mînie, dezlănţuită în ocări răstite şi în lovituri repezi de harapnic.

Înduioşare şi dragoste nu arăta decît pentru cîini şi pentru cai. Iar dintre vietăţile omeneşti, numai pentru singurul copil care avea să-i prelungească neamul : Andor.

Cînd îl adusese în caleaşcă de la Pesta, acest Andor număra cinci ani. Străveziu şi palid, în haina de catifea albastră cu guler de valanciană, copilul deschisese ochii înfricoşaţi la aceste sălbatice locuri, fiindcă întîia oară ieşea dintre pernele moi, jilţurile cu picioare scunde de broască, încăperile cu oglinzi cît peretele şi parcul cu arbori domesticiţi, retezaţi, aliniaţi şi ajustaţi, ai palatului de la Pesta, pe ţărmul Dunării, cu faţa spre Insula Margit.

Era fără vlagă, întîrziat în creştere, somnoros. Poate va fi fost nevoie de alt aer, aspru şi rece, din înălţimile munţilor, pentru a biciui sîngele şi a altoi vigoare acestui vlăstar de neam ostenit.

Părintele a crezut însă că va înlocui asemenea lipsă crescîndu-l departe de moleşala capitalei, îndemnîndu-l de timpuriu să capete dragoste de cîmp, de baltă, de vînat, trezindu-l o dată cu zorile răcoroase, învăţîndu-l să poruncească şi să se ceară ascultat.

I-a adus dascăl un călugăr cărturar de la Roma, pentru învăţătura elină şi latinească. Iar pentru cealaltă pregătire a vieţii, un maestru de călărie şi altul de vînătoare.

Aceştia din urmă au fost însă trimişi, nu peste multă vreme, îndărăt. Nu-şi găseau folosire. Copilul arăta dragoste bolnăvicioasă numai pentru carte şi pentru reverie trîndavă ; iar pentru exerciţiile violente dovedea o repulsie femeiască.

O singură aşteptare a contelui Armin nu dăduse greş. Feciorul ştia să poruncească, să bată din picior şi să se facă temut. Într-atîta doar se adunaseră toate puterile sleite ale celor douăzeci de generaţii, care umpluseră hronicul Ungariei cu isprăvile lor.

Tînărul cu fruntea bombată şi cu ochii muiereşti se învineţea de mînie cînd găsea împotrivire ; vinele scriau sfori groase în jurul tîmplelor ; privirea se aprindea fulgeroasă din leneşa visare. Ultimul Kemény nu-şi dezminţea măcar într-aceasta sîngele focos al familiei : era capricios şi despotic.

Ce-a însemnat viaţa celor doi singuratici în castelul cu porţile totdeauna zăvorîte, nimeni nu putea şti cu precizie. Argaţii erau puţini la număr. Cel mai apropiat sat, la două poşte. Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran se văzuse silit să reconstituie această existenţă din scrisorile de afaceri, actele, însemnările şi celelalte documente din arhiva familiei, pe care le puricase cu de-amănuntul vreme de două luni, cînd orînduise dosarul moştenirii. Îşi însemnase aceste date pe cele patru feţe ale unei coale de hîrtie care-i stătea la îndemînă şi pe care, pentru mai multă uşurinţă a înţelegerii şi o mai repede scurtare a poveştirii, mi-o va citi.

Deschise ghiozdanul burduhos de pe genunchi. Îşi vîrî înlăuntru nasul rotund, încălecat de ochelarii înrămaţi în bagă de coloarea zahărului ars, şi scoase la lumină

coala scrisă mărunt, în care istoricul ultimilor Kemény se afla consemnat în ordine cronologică, așa cum era de așteptat de la un om atît de metodic și scrupulos ca tovarășul meu de drum.

D-l advocat dr. Silvestru Hotăran își aburi ochelarii, îi șterse de praf cu o batistă, trecu cîrligele după ureche și citi această :

PRESCURTARE

Despre viața și actele defuncților Armin, Andor, Ana și Aranca Kemény, începînd de la anul 1860 pînă la anul 1926.

Februarie 1860. Junele conte Andor împlinește șaptesprezece ani. Cu prilejul aniversării, discuție violentă între părinte și copil asupra carierei ce urmează să-și aleagă tînărul conte. Contele Armin vrea pentru copil cariera armelor. Contele Andor o respinge indignat. Se declară mulțumit cu viața claustrată între cărți, afirmînd că nu dorește nimic altceva.

Iunie 1862. Contele Andor tînjește de o boală nelămurită. („Friguri ! Țințari !" sublinie advocat dr. Silvestru Hotăran.)

Mai 1863. Contele Andor din nou arată aceleași simptome. Febră, insomnie, oroare de zgomot și de mișcare. Un medic de la Pesta, adus și consultat, prescrie aer liber, plimbare, vînat, canotaj, călărie, exerciții violente... Diagnoză : criză tîrzie de pubertate. („Imbecilul ! declară satisfăcut dr. Silvestru Hotăran. Imbecilul ! Chinină trebuia să prescrie, nu exerciții violente !")

Ianuarie 1867. Contele Armin se răănește singur cu pușca la vînătoare. O lună de nemișcare în pat. Contele Andor comandă trei lăzi cu cărți, de la Pesta, Viena și Lipsca.

Iunie 1868. Contele Armin aduce din Germania șase perechi de pui de lutră, pentru aclimatizare în bălțile domeniului. Contele Andor începe o monografie a familiei Kemény, cu documente din arhiva familiei și cu date procurate, prin corespondență, de abatele Matteo Bandello, de la diferiți călugări cărturari din Roma și Pesta, cu intrare liberă în Biblioteca Vaticanului și alte arhive publice și particulare.

August 1868. Contele Andor întrerupe lucrarea. Febră, insomnie etc. („Iarăşi ţînţarii !" bate hîrtia cu dosul palmei advocat dr. juridic Silvestru Hotăran.)

Decemvrie 1870. Contele Armin împuşcă, într-o singură zi, trei lupi. Contele Andor află documente încă necunoscute despre isprăvile cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, plecat cu oastea lui Frederic Barbarossa în a treia cruciadă.

Februarie 1871. Ceartă violentă între contele Armin şi Andor. Abatele Matteo Bandello este expediat în plină noapte, pe viscol, cu sania, sub învinuirea că, împotriva tuturor avertismentelor, întreţine bolnăvicioasa înclinare a tînărului conte pentru „trîndăvia cărturărească". Copilul şi părintele nu-şi vorbesc două luni. Fiecare ia masa în cameră separată. Contele Armin împuşcă doi lupi, mai multe vulpi şi născoceşte două sisteme de căpcăni, după model propriu, pentru lutrele care s-au înmulţit simţitor. Contele Andor a terminat ultima parte din * *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.*

Iulie 1874. Contele Andor cade la pat. Febră, viziuni, delir. („Anofelul !" dă din cap tovarăşul meu de drum.)

Octomvrie 1878. Contele Armin îndiguieşte partea sudică a bălţilor, pentru a mări suprafaţa lacului numit Lacul Turcilor, în amintirea bătăliei unde au fost înecate rămăşiţele unei oaste turceşti.

Contele Andor trimite pe ascuns bani abatelui Matteo Bandello, să-i completeze ştirile despre a treia cruciadă, din arhiva secretă a Vaticanului.

Aprilie 1879. Contele Armin aduce canal de apă pînă în parcul castelului, pentru a comunica direct, cu barca, pînă la Lacul Turcilor. („Nenorocitul ! surîde cu o mare compătimire advocat dr. Silvestru Hotăran. Îşi aduce miasmele mai aproape de casă... Nu-i erau destul !") Contele Andor descoperă amănunte neaşteptate despre ultimii ani ai cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, căzut în captivitatea musulmanilor.

Iunie 1880. Contele Andor cade la pat, de unde nu se mai ridică pînă în septemvrie. Febră, viziuni, delir. Îi apare întîia oară arătarea cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1881. Bătrînul conte Armin se întoarce cu aprindere de plămîni de la vînătoare, zace două zile şi

* În textul de bază : „de" *(n. ed.).*

moare în dimineața de Sf. Iulian. Contele Andor trimite răvaș abatelui Matteo Bandello, să sosească de urgență.

Martie, același an. Abatele Matteo Bandello se instalează în castel, aducînd două lăzi cu cărți, documente transcrise etc. Contele Andor capătă toate documentele doveditoare că eroul său, cavalerul Ștefan Koloman Andrei Kemény, în captivitatea lui Saladin, trece la mahomedanism, se îndrăgostește de nepoata sultanului, o ia în căsătorie și devine unul din comandanții oastei turcești care apără cetatea Zara împotriva cruciatei a patra.

Noiembrie 1882. Contele Andor e ales membru corespondent și membru de onoare al mai multor societăți istorice de la Pesta, în urma primelor două volume din *Viața eroică a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény,* tipărite în primăvara aceluiași an.

Mai 1883. Contele Andor e din nou bolnav. Febră, delir, viziuni. În fiecare noapte îi apare arătarea lui Ștefan Koloman Andrei Kemény, făcîndu-i un semn misterios și dispărînd la cîntatul cocoșilor.

Iunie, același an. Contele Andor poruncește să se taie toți cocoșii din cuprinsul castelului.

August, același an. Discuție violentă între contele Andor și abatele Matteo, care îl învinuiește de idei eretice, predilecție pentru un erou sperjur etc. Abatele Matteo Bandello este expediat la prima gară, în timpul nopții.

Noiembrie 1884. În urma inundațiilor, zăgazurile de la Lacul Turcilor cedează, iar toată regiunea e acoperită de apă. Contele Andor comandă la Lipsca și Viena un ciclu de cărți despre științele oculte, reîncarnare, spiritism, magnetism etc.

Aprilie 1885. Contele Andor cere librarilor săi de la Pesta și Viena să-i complecteze operele lui Allan Kardek, Swedenborg, Samuel Taylor Coleridge, Sfîntul Denis Areopagitul. Ruysbroeck *L'admirable.*

Iunie 1887. Contele Andor se îmbolnăvește din nou. Febră, delir, viziuni.

Iulie, același an. Contele Andor intră în comunicație directă cu spiritul cavalerului Ștefan Kemény.

Ianuarie 1889. Contele Andor aruncă în foc manuscrisul părții a treia și ultima din *Viața eroică a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény.* Se decide să o refacă, după dictarea directă a spiritului, care acum îi e nedespărțit în castel.

Mai 1890. Contele Andor capătă, după mai multe indicii, siguranța că este spiritul reîncarnat al cavalerului Ștefan Kolcman Andrei Kemény, după cum spiritul poetului celt Allan Kardek s-a reîncarnat în Hippolyte Denisard Rivail, șeful doctrinei spiritiste.

Ianuarie 1891. Contele Andor intră în corespondență cu mai mulți pionieri ai spiritismului din Europa și din America.

Iulie 1892. Febră, insomnie, delir.

August, același an. Contele Andor descoperă, printr-o metodă ocultă care îi aparține, că rămășițele pământești din oastea lui Soliman Magnificul, care s-au înecat în mlaștinile din jurul castelului numite Lacul Turcilor, au fost comandate de Hussein Ibuzolair, strănepot direct al cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény, turcitul. Armata maghiară, care i-a împins în mlaștini, înecîndu-i, luptase sub conducerea unui Kemény. Astfel, căpitani din aceeași viță a familiei Kemény se războiseră fără să se cunoască, unul pentru apărarea creștinătății și altul pentru steagul verde, cu semiluna mahometană. Contele Andor cere prin corespondență, de la diferite biblioteci din Pesta și Viena, date despre ocupația turcească în Ungaria, între anii 1520—1566.

Octomvrie, același an. Informațiile obținute de la arhivele din Pesta și Viena îl nemulțumesc. Contele Andor renunță la ele, urmînd să le completeze prin mijlocirea unui medium.

Ianuarie 1893. Contele Andor cheamă prin scrisoare, după recomandațiile baroanei Clara Peyron, cunoscută prin corespondență, celebrii medium soții Florence și Nicholas Blacke.

Februarie 1893. Sosirea soților Florence și Nicholas Blacke. Contele Andor semnează o scrisoare, prin care oferă despăgubire de 20.000 coroane soților Blacke, pentru o ședere de 6 luni în castel.

August, același an. Plecarea soților Blacke. Contele Andor descoperă, după o săptămînă, dispariția mai multor lucruri de valoare, între care parte din bijuteriile familiei. Scrie o reclamațiune adresată justiției. Se răzgîndește și nu o mai trimite. Originalul petiției se află în arhiva familiei.

Aprilie 1894. Contele Andor își propune să caute un medium printre persoanele simple și ignorante, care să

nu-i înşele buna-credinţă. Scrie mai multe scrisori. E nemulţumit de toate răspunsurile.

Septemvrie, acelaşi an. Încunoştiinţat de advocat că în domeniul de vînătoare al familiei, în pădurile vecine Sibiului, se află mai multe lăzi cu documente pînă atunci neglijate, contele Andor părăseşte întîia dată castelul, la vîrsta de 51 de ani. Rămîne două săptămîni la Racoviţa, lîngă Sibiu. Ofera 30.000 coroane ţăranului Gheorghe Porumbacu pentru a-i încredinţa fiica sa, Ana Gh. Porumbacu, în care a găsit toate însuşirile unui medium excepţional. Gh. Porumbacu refuză.

Octomvrie, acelaşi an. Prin intermediul advocatului din Sibiu, contele Andor ridică oferta la 40.000 coroane. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Ianuarie 1895. Contele Andor face din nou drumul la Sibiu şi de aici la Racoviţa, pentru a stărui personal. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Martie, acelaşi an. Prin intermediul advocatului, contele Andor cere în căsătorie pe Ana Gh. Porumbacu.

Aprilie, acelaşi an. Contract de căsătorie între contele Andor Kemény, proprietar născut [la] 15 februarie 1838, şi Ana Gh. Porumbacu, profesie casnică, născută la 2 octomvrie 1877. Contele Andor constituie dotă soţiei sale 200.000 coroane şi o rentă viageră de 3.000 coroane anual săteanului Gh. Porumbacu, din Racoviţa, comitatul Sibiului.

Septemvrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény încearcă să fugă noaptea din castel, în înţelegere cu o servitoare, care angajează căruţă etc. Contele Andor surprinde servitoarea, o loveşte pînă la sînge. Contesa e închisă în cele două camere nord-vestice de sub turnul castelului.

Octomvrie, acelaşi an. Contele Andor renunţă la şedinţele spiritiste şi magnetice. E îndrăgostit de contesă.

Noiemvrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény încearcă să trimită o scrisoare părinţilor, prin altă servitoare, cerînd să o elibereze numaidecît. Contele interceptează scrisoarea. Într-un acces de violenţă, răneşte mortal servitoarea vinovată. Victima e îngropată lîngă capela castelului.

Decemvrie, acelaşi an. Contele Andor comandă de la Pesta diferite cadouri femenine : bijuterii, haine, blăni etc. Se informează despre posibilitatea unei călătorii în Italia, ignorînd complet, în viaţa pe care a dus-o pînă

acum, atît mijloacele de călătorie, cît şi formalităţile respective.

Martie 1896. Contele Andor şi contesa Ana Kemény pleacă în călătorie în Italia.

Iunie 1896. Contele şi contesa se află în Elveţia.

Septemvrie 1896. Întoarcerea contelui şi contesei Kemény.

Mai 1897. Contesa Ana Kemény naşte o fetiţă, care e botezată Aranca Maria Ştefania.

Ianuarie 1900. Contele Andor angajează, printr-un birou de la Londra, o guvernantă pentru Aranca : miss Elisabeta Landor.

August 1901. Contesa Ana se îneacă în canalul din parcul castelului. Cercetările nu pot dovedi dacă e vorba de sinucidere sau de accident. Contele Andor încearcă să se sinucidă la rîndul său. E salvat de un servitor bătrîn, actualul păzitor al castelului. Zace o lună de pneumonie. Ridicat din pat, reia preocupările spiritiste şi magnetice.

Cheamă spiritul contesei Ana.

Mai 1902. Febră, insomnie, delir.

Iunie, acelaşi an. O pereche de servitori, angajaţi de curînd, cer rezilierea contractului, sub cuvînt că nu pot locui sub un acoperămînt unde se arată în fiecare noapte o vedenie albă, care cutreieră coridoarele.

Septemvrie, acelaşi an. Contele Andor se închide în bibliotecă, unde guvernanta îl aude vorbind, singur, cu spiritul contesei Ana.

Aprilie 1903. Contele Andor face comunicări interesante societăţilor spiritiste, magnetice şi diferitelor publicaţii spiritiste din Anglia, Franţa, Germania şi America despre : fluidul magnetic, efluvii, corp astral, corpul odic, aura, materializări etc.

Iunie 1905. Contele Andor scrie unui coleg spiritist că se află în posesiunea tuturor dovezilor că defuncta contesă Ana Kemény, fostă Ana Porumbacu din Racoviţa, era reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin. Aceeaşi de care se îndrăgostise acum şapte sute de ani cavalerul Ştefan Koloman Andrei Kemény şi pentru care se turcise. Contele Andor, la rîndul său, fiind o altă reîncarnare terestră a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, căsătoria sa nu fusese decît o repetire, dinainte dictată, a unui act din ciclul reîncarnărilor pă-

mînteşti. Copia scrisorii cu răspunsul se află în arhiva familiei.

Septemvrie 1907. Contesa Aranca e internată pentru completarea studiilor într-un pension din Cambridge (Anglia).

Ianuarie 1910. Contele Andor prezidează Congresul Uniunii Spiritiste de la Londra, unde face senzaţionale comunicări despre lanţul reîncarnărilor terestre, telechinezie etc.

Iunie 1911. Contesa Aranca se întoarce în vacanţă din Anglia. În scrisorile adresate colegelor de şcoală se arată cu totul încîntată de sălbătăcia şi atmosfera romantică a domeniului părintesc. Aici îşi poate exercita în voie pasiunea pentru vînătoare, pescuit, canotaj etc. Se plînge că nu poate avea tovarăş la aceste expediţii pe bătrînul conte, pe care îl descrie ca pe un ursuz, „cu frunte exagerată şi cu barbă idem, de gnom", şi care n-a fost niciodată să-şi vadă pînă unde i se întinde hotarul moşiei.

Iulie 1913. Contele Andor face un voiaj la Londra, chemat de mai mulţi confraţi întru spiritism. Se întoarce însoţit de contesa Aranca, în penultima vacanţă.

Decemvrie 1914. Contele Andor e chemat la Budapesta pentru a da relaţii asupra legăturilor cu diferiţi savanţi englezi inamici. Contesa Aranca, obligată să rămînă în Ungaria, refuză să-l întovărăşească în capitală. Vînează, patinează, a deschis copci în gheaţă pentru a pîndi lutrele, aduse odinioară de bunicul Armin Kemény şi prăsite în mod alarmant.

Iunie 1915. Contesa Aranca aduce un meşter de la Pesta să repare toate bărcile rămase în părăsire de la moartea contelui Armin. Îşi petrece toată ziua pe apă.

Ianuarie 1916. Contele Andor nu mai părăseşte biblioteca. Vorbeşte singur. Contesa Aranca îşi permite glume ireverenţioase, care produc conflict între părinte şi copilă. Contesa Aranca împuşcă două vulpi.

Iunie 1916. Contele Andor e grav bolnav. Delir, de astă dată fără febră. Un medic, chemat de la Pesta, ordonă imediata îngrijire într-un sanatoriu. Contesa Aranca îl însoţeşte în capitală, unde intră soră de caritate într-un spital de răniţi, pentru a nu rămîne inactivă. Apariţia sa face senzaţie în anumite cercuri înalte din Budapesta. Un pictor celebru şi nemobilizabil cere onoarea de a-i face portretul. Contesa Aranca acceptă, dar nu-şi poate

găsi astîmpăr în timpul pozei. Mărturisește în această vreme pictorului că nu poate suporta viața efeminizată din capitală și că abia așteaptă să se poată întoarce la viața liberă și pitorească de acasă.

Decemvrie 1916. Consultul medicilor ajunge la concluzia că boala contelui Andor Kemény e incurabilă, însă că poate dura 10—12 ani. Contesa Aranca se întoarce la castelul părintesc. Vînează trei lupi în prima săptămînă.

Martie 1917. Contesa Aranca sufere întîia oară de singurătate. Insomnie. Într-un carnet de însemnări notează că o dezgustă abrutizarea servitorilor bătrîni. În două nopți consecutive i se arată vedenia albă din coridoare, de care pînă acuma și-a rîs.

Iulie, același an. Febră, insomnie. („A venit și rîndul ei! dă din umeri d-l advocat dr. Silvestru Hotăran. Febră, adică : țînțari ! Malarie !")

Martie 1918. Sosește în convalescență, după ce a fost rănit pe frontul galițian, sublocotenentul de rezervă Tivadar Vágo, feciorul moșneagului servitor de încredere, care și astăzi păzește castelul Kemény, același care a scăpat de la înec, în august 1901, pe contele Andor. Tivadar Vágo e democrat și revoluționar. Vorbește entuziasmat despre revoluția din Rusia. De cîteva ori însoțește pe contesa Aranca în expedițiile cu barca în diferite lacuri ale domeniului.

Mai 1918. Tivadar Vágo este rechemat la regiment, la Pesta. În tot cursul verii expediază respectuoase scrisori din localitățile unde se afla cu regimentul. Contesa Aranca născocește procedee noi de pescuit.

Iunie 1918. Contesa Aranca sufere de febră, temperatură etc. Dar refuză să rămînă în casă. Pînă noaptea tîrziu se află cu barca pe lac, vînînd sau pescuind.

Ianuarie 1919. Contesa Aranca vînează un lup și două vulpi. Tivadar Vágo a încetat să scrie. După informațiile ulterioare, se află înregimentat în armata revoluționară a lui Béla Kun.

14 martie 1919. Castelul Kemény e atacat de trupe neregulate revoluționare. Contesa Aranca împușcă doi soldați pe fereastră.

15 martie 1919. Trupele neregulate se retrag pentru a face front unei armate românești în înaintare. Apare locotenentul de rezervă Tivadar Vágo, comandant al unei

trupe roşii, sfătuind servitorii să părăsească domeniul şi în special pe contesa Aranca, să se refugieze, pentru a scăpa de răzbunarea soldaţilor împuşcaţi. Contesa Aranca refuză.

18 martie 1919. Contesa Aranca dispare. Ultima dată a fost văzută seara, înainte de apusul soarelui, cu barca şi cu o carabină militară.

19 martie 1919—20 decemvrie 1926. Toate cercetările pentru a descoperi urma contesei Aranca nu dau nici un rezultat. Tivadar Vágo se află refugiat în Rusia, împreună cu mai mulţi conducători ai revoluţiei ungare.

21 decemvrie 1926. Contele Andor moare octogenar în sanatoriul „Sf. Gellért" din Budapesta, după ce timp de zece ani îşi pierduse cu desăvîrşire raţiunea şi se socotea reîncarnarea terestră a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.

22 decemvrie 1926. Deschiderea succesiunii Kemény.

*

— Aceasta e tot, dragă domnule ! îşi încheie prea lunga lectură advocat dr. Silvestru Hotăran. Aceasta e tot şi întăreşte spusele mele. Un neam întreg scos din viaţă de anofel !... Toată nebunia contelui Andor, stricăciunea de nervi a fetei de ţăran înălţată la rang de contesă şi alegînd moartea sau fuga în locul vieţii din asemenea temniţă împresurată de ape, firea şuie a contesei Aranca şi dispariţia dînsei fără urme, toate dovedesc că boala s-a încuibat adînc şi că nici un altoi de sînge proaspăt n-a mai putut aduce salvare neamului. O vreme am socotit că a fost o fugă romantică.

— Romantică şi sentimentală ! am subliniat, fiindcă şi eu preferam aceeaşi concluzie.

— Da, dragă domnule. Romantică şi sentimentală. Mă cugetam că poate contesa Aranca, ascultînd pornirile ei plebee, a fugit cu feciorul servitorilor, locotenentul revoluţionar... Informaţiunile mele au dovedit însă că Tivadar Vágo a plecat singur în Rusia după răsturnarea lui Béla Kun şi că se află astăzi, amnestiat şi om nevoiaş, de afaceri, la Pesta. Contesa Aranca n-a dat semn că este în viaţă. Toate publicaţiile legale, în termen, n-au fost de folos... Succesiunea trece asupra ramurii depărtate a familiei, cu care ramul principal nu mai păstra nici o legătură de trei sferturi de secol... Castelul e păzit de slugile vechi,

de credință. Slugi bătrîne și cu mintea bolnavă de nălucile frigurilor. Toți jură cu mîna pe sfînta cruce că încăperile castelului și împrejurimile parcului sunt umblate noaptea de stafia contesei Aranca. Pînă ce nu plecase dînsa, era contesa Ana. Acum e contesa Aranca !... Vezi bine, dintr-această rătăcire a minții, dragă domnule, unde i-a adus balta și țînțarii. De altminteri, dumneata cu ochii dumitale ai să vezi și ai să te cugeți. Pe urmă ai să-mi dai mie dreptate, cum toți mi-au dat pînă-n ceasul prezinte. Ne apropiem...

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran își împături documentul cronologic. Îl închise în geanta doldora, verificînd minuțios toate resorturile încuietorilor. Apoi se întinse pe spate, cu un suspin de ușurare, între pernele moi ale mașinii.

Ne apropiam, într-adevăr. Se simțea suflînd împotriva automobilului vîntul jilav și mirosul putred, de apă stagnată.

Șoseaua rămase înaltă, ca muchia unui dig, împresurată de o parte și de alta de smîrcuri glodoase. Ici-colo, din apele negre, se ridicau copaci noduroși cu scorburi imense și cu crengi torturate, care noaptea vor fi luînd, desigur, înfățișări spectrale de spaimă.

Zburau păsări necunoscute, speriate din păpurișuri care-și clătinau latele săbii vegetale.

Dar ceea ce neliniștea într-adevăr, strecurînd un sentiment insuportabil, de oroare și de dezgust, era întinderea aceasta de apă chiftită, abia de-un lat de palmă ridicată deasupra pămîntului, amestec de fertilitate și de putreziciune, cu flori cărnoase și păroase ca animalele vii și cu vietățile oribile care se ghiceau mișunînd în glodul gras, înnodîndu-se, tîrîndu-se, vînîndu-se : reptile și insecte cu o sută de picioare, moluște moi cu hidoase convulsiuni, lipitori înciotate în struguri băloși, un întreg univers vîscos și veninos, dospind ca într-o imensă etuvă.

Din humusul negru veneau valuri de fermentare acră.

Mici insule, scoțîndu-și cucuiele ierboase din fongozitatea verzuie, păreau tot atîtea abcese intrate în putreziciune.

Departe, în zarea aburită de umezeală, sălciile moarte străjuiau domeniul acesta al iremediabilei tristeți, cu brațe carbonizate și ciunge, care speriau orizontul.

— Aur ! mormăi advocatul dr. juridic Silvestru Hotăran. Un drenaj sistematic, şi aur ar fi însemnat pămîntul acesta untos ca păcura...

N-am răspuns.

Ochii se chinuiau să deslușească, din fuga maşinii, dacă ceea ce-mi părea uneori că mişcă mătreaţa spongioasă a apei era un pistil de floare monstruoasă ori numai un bot de animal cuibărit în nămol.

Strigătul claxonului fu bizar şi mat. Cu toată sonoritatea absorbită de smîrcuri. Un strigăt înăbuşit cu vată. Şi roţile călcau acum fără zgomot, pe drumul capitonat cu iarbă, tăiată din şosea pînă la porţile de fier ruginit.

Nu se mişca nimic. Totul era părăsit şi deşert, cum n-ar mai fi locuit nimeni de o sută de sute de ani.

În poarta cu rugina asudată de umezeală, un singur semn al veacului ne reintegra în timp. Publicaţia roşie de licitaţie, lipită cu clei de făină.

— Dorm ! se impacientă advocat dr. Silvestru Hotăran. Dorm, bestiile ! Mai sună ! porunci şoferului.

Abia la a treia chemare, în dosul porţii se auzi cineva mişcîndu-se, scrîşnind zăvoarele, şi grele, laturile se deschiseră izbindu-se de perete.

O jivină de om, păroasă, cu mîinile pînă la genunchi, îşi ridică pălăria verzuie cu labă de iepure la ceafă.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran vorbi mînios ceva în limba lui Petöfi, din care n-am fost vrednic să înţeleg niciodată un singur cuvînt. Omul răspunse, mergînd cu pălăria în mînă, lîngă maşină, pe drumeagul năpădit de buruieni.

De după zid apăru o monstruoasă arătare : un guşat cu traista de carne lucioasă, căscînd ochii cîrpiţi, rînjind dinţii galbeni într-un rîs grotesc şi strîmbîndu-se tîmp la noi. Cînd maşina fu lîngă el, dădu un răcnet şi dispăru fluturîndu-şi zdrenţele.

— Poftim ! Vezi şi dumneata, dragă domnule, printre ce oameni suntem condamnaţi să trăim cîteva zile !... se tîngui advocat dr. Silvestru Hotăran, descurcîndu-şi picioarele dintre pachete şi scoborînd cu un gemăt.

M-am tras cîţiva paşi îndărăt, să cuprind în întregime cu privirea faţada castelului cu stafii.

Răspundea exact închipuirii : cu cele două rînduri de ferestre înguste şi opace, cu turnurile laterale, cu uşile inexpugnabile de stejar ferecat în ţinte, cu muşchiul

ruginiu crescut între blocurile de piatră. Era solemn, întunecat, invadat de umezeală. Fuliginos și mut.

— Ai timp ! mă strigă advocat dr. juridic Silvestru Hotăran din capul scărilor. Ai timp să-l vezi mai tîrziu... Toată mizeria e dincolo, în cealaltă fațadă, spre parc... Acum să ne scuturăm praful, dragă domnule, să ne dezmorțim, să ne spălăm ochii și să aflu ce surprize mi-a mai pregătit justiția... Îmi spune acest Micloș că am primit telegrame și acte... Mie nu-mi plac niciodată telegramele. Nu anunță decît complicațiuni neprevăzute, după cum vei fi aflat și dumneata...

Am renunțat să văd deocamdată „mizeria" de dincolo, cum o numea advocat dr. Silvestru Hotăran, și l-am urmat pe scările intrării.

M-am oprit orbit, să-mi deprind ochii cu întunericul și plămînii cu mirosul înecăcios și iute, de mucegai. M-am lovit de un om rece și am sărit repede în lături.

Omul era numai o armură, iar alte armuri, cu coifuri pe ochi și cu gesturi încremenite, păzeau sala de jur-împrejur.

Advocat dr. Silvestru Hotăran își aruncă în cea mai desăvîrșită lipsă de pietate cascheta în pumnul metalic al unui fost Kemény, pardesiul de praf, pe brațul altuia, apoi, nerăbdător, desfăcu telegramele și adresele justiției, apropiindu-se de lumina ușii.

După mormăielile guturale am înțeles că nu-i aduceau vești pe plac.

Păși apăsat pe lespezile de piatră, cu mîinile la spate, mototolind între degetele grase cît cinci părechi de würști congestionați vraful de hîrtii. Se opri în fața unei armuri cu pieptul de metal lucios. O măsură din vîrful prelung al picioarelor articulate pînă în creștetul coifului cu crucea dublă. Și amîndoi : uriașul înalt, dar cu mijlocul subțire, în solzii lați de oțel și omul în contemporan veston de stofă englezească, îmbumbiat peste abdomenul sferic, au părut un moment că se înfruntă cu un egal dispreț.

Advocat dr. Silvestru Hotăran întoarse brusc spatele omului de fier și se însenină la figură. Îmi fu ușor să pricep că nu se încruntase nicidecum agresiv la armura inofensivă, ci numai că meditase la neprevăzute complicațiuni. că găsise o dezlegare și că luase o hotărîre.

— În definitiv, putea fi ceva și mai rău ! rosti advocat dr. Silvestru Hotăran. Imaginează-ți, dragă domnule, că trebuie să amînăm cu patru zile termenul și că trebuie

să mă prezint la reşedinţă chiar astăzi. (Consultă ceasul priponit cu lanţ gros de aur între nasturii vestei.) Adică să plec în cel mult o oră, dacă vreau să ajung înainte de închiderea tribunalului. Cum facem ? Te-am încurcat de la treburile dumitale...

— Facem foarte simplu ! am răspuns cu voioşie, ca unul care nu prea aveam cine ştie ce treburi de încurcat şi nu păstram agendă plină de misterioase ieroglife pentru întrebuinţarea dinainte destinată a zilelor şi a ceasurilor. Simplu, fiindcă rămîn aci, dacă nu încurc pe nimeni... Dumneata te duci la reşedinţă. Te întorci cînd ai terminat. Îmi laşi ceva din provizii... Slavă Domnului, este de unde ! Această împrejurare îmi face chiar plăcere. Am timp să cercetez pe îndelete biblioteca.

Nu mărturiseam adevărata pricină. Că mă ademeneau mai ales aceste două-trei zile, fiindcă mai bine voi înţelege romanticele şi fumegoasele peripeţii atît de prozaic rezumate de dr. advocat Silvestru Hotăran în referatul său sec ca un raport de expertiză.

Singur, eliberat de prezenţa preaterestrului meu tovarăş de drum, voi avea răgaz să respir această atmosferă. „Să mă înveninez de ea !" cum spunea advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Şi să reconstitui acest împătrit roman altfel de cum îl voia interpretarea lipsită de fantezie a celui mai înverşunat şi corpolent duşman pe care l-au avut cîndva bălţile, ţînţarii şi malaria.

Tovarăşul de drum preţui însă în felul său această promptă hotărîre. Mă găsi „băiat fain" şi mă bătu afectuos pe umăr, cu palma-i lată cît broasca ţestoasă :

— Nu crede că n-am înţeles !... Ce plăcere poate să-ţi facă trei zile de plictiseală, singur, în ticăloşia de-aci ?... Adevărul este că în delicateţa dumitale, dragă domnule, nu vrei să mă incomodezi şi eşti gata să te sacrifici. Apreciez aceasta !... Dar fiindcă aşa ai hotărît, aşa să rămînă ! Acum, hai să ne spălăm ochii şi să gustăm ceva...

L-am lăsat pe advocat dr. juridic Silvestru Hotăran în aceste dulci iluzii asupra presupusei mele delicateţe şi am mers să ne răcorim ochii.

Ştergîndu-şi mîinile cu şervetul, vrăjmaşul anofelilor observă pe sticla ferestrei un imprudent inculpat. Îşi aşează repede ochelarii pe nasul rotund, se plecă să-l studieze cu cea mai mare luare-aminte şi se ridică, pufnind de satisfacţiune :

— Anofel ! mă asigură. Observi, colea, cum ține coada ?... Ceilalți, vulgari și inofensivi, o poartă în jos. Acesta o ține ridicată : canalia e infectată de hematozoar. Exact ceea ce-ți spuneam !

Am mulțumit pentru acest supliment de informațiuni, care-mi rememorau îndepărtatele lecții de higienă de pe băncile școlii. Dar n-am arătat prea gravă alarmare. Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran înțelegea însă altfel lucrurile. Se apropie în vîrful picioarelor, încruntat sub ochelarii bombați, cum ar fi pîndit pe la spate un teribil adversar, ridică mîna cu lentă precauțiune și brusc, cu degetul, îl strivi într-o asasină răsucitură.

Abia mi-am stăpînit înveselirea. Îndeletnicirile prea gravului advocat dr. juridic erau îndestul de comice și de-un efect derizoriu. Ucisese unul, dar cele patru mii de jugăre de smîrcuri mai furnizau încă vreo cîteva milioane de „canalii". Războiul era cu totul inegal. Inamicul se bucura de rezerve inepuizabile.

— Să nu uit cumva să-ți las chinina ! își aminti advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Și am să te rog serios să iei în fiecare dimineață și seară cîte o doză. Nu vreau să te am pe suflet...

— Eh ! Pentru conștiința unui advocat, o victimă mai mult ori una mai puțin...

— Iertare, dragă domnule ! Conștiința mea e limpede ca acest cristal ! se apără advocatul dr. juridic, dovedindu-se încă o dată impermeabil la frivolele glume.

Și spunînd, luă în mînă de pe masă un pahar de cristal, să-mi arate în zare cît de virginală își simte conștiința.

Paharul era prăfuit, cu urme opace și grase, ca o placă de amprente digitale.

— Trebuia șters nițel în prealabil !... am întins batista cu nevinovăție.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran binevoi, în sfîrșit, să surîdă biruit, așezînd la loc paharul cel ce arăta mai scîrnav ca o conștiință încărcată de criminal.

— Domnule, domnule, sunteți cu toții niște... Nici nu găsesc cuvîntul... Niște... răi !

— Răi, doctore... Adevărate „canalii", ca anofelul.

— Lasă ! Am să te văd eu !... mă amenință cu degetul gras și roșcovan, ca un veritabil francfurter cu hrean. Acum să te predau lui Micloș. Îți las cheile. Trei zile rămîi aci singurul custode.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă predă lui Micloș, care, cu toată bătrînețea gîrbovindu-i spinarea, lipi călcîile cizmelor milităreşte şi rosti respectuos ceva, cam aşa :

— *Egészenrendelkezéséreállok !*

— Ce spune ? am întrebat.

— Ci dracu' să-l ia ! îmi tălmăci advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Plecăciuni de-ale lor, de-ale slugilor. Zice că-ți stă la dispoziție.

— Răspunde-i că-i mulțumesc, dar că n-am să prea am nevoie. Cum nu înțeleg nimic din limba onorabilului Micloș, nici n-am să-i pot cere nimic !...

Advocatul dr. juridic îi transmise această sinceră părere de rău, la care moșneagul îmi răspunse tot atît de respectuos şi servil, cam ca :

— *Szivesenfelajánlomönnekszolgálataimat !*

— Să-mi dea, înainte de toate, un foarfece ! am exclamat rîzînd. Ca să pot despărți subiectele de predicat...

Tovarășul nu aprecia însă ușurătatea generoasă cu care acceptam aceste noi complicațiuni ; după cum şi Micloș mi s-a părut crunt ofensat de veselia mea prin nimic justificată.

Nu răspundeau cu zîmbet măcar de politeță la această exuberanță mai mult sau mai puțin meridională. Amîndoi mă dezaprobau, deşi pentru motive diferite.

Dar ca să mă scutească de neînțelegerile viitoare din lipsa unui tălmaci, advocat dr. Silvestru Hotăran porunci din vreme unde să-mi fie pregătit patul, la ce oră să se servească masa şi alte vulgare amănunte ale cotidianului.

Mi s-a părut că sluga arată un fel de teamă surprinsă şi că mă privește cu dezaprobare.

— Ce vrea ? am întrebat.

— Prostii ! rosti cu dispreț advocat dr. Silvestru Hotăran. Au început iar cu prostiile lor !... Se miră cum ai să dormi singur aci trei nopți. Întreabă dacă nu te temi de stafii ! Se pare că domnița Aranca a început să se plimbe iar prin coridoare şi prin parc. Zice că nimeni n-a rezistat... Acum opt ani, un locotenent român încartiruit aci a plecat după prima noapte... N-a vrut să spună de ce, dar a preferat să doarmă cu soldații în corturi... Iar acum trei ani, un servitor tînăr, un flăcău tocmit să taie copacii bătrîni din parc, s-a înecat după a doua noapte... Cum vezi, te las în plin mister, dragă domnule !... Noroc că

n-am grijă ; eşti destul de civilizat ca să nu te impresionezi basmele acestor sălbateci.

— O, cît despre asta ! am spus cu bărbăţie şi cu un gest larg, care desfidea toate duhurile tenebrelor.

Apoi, advocat dr. juridic Silvestru Hotăran ordonă să descarce cele o sută una de pachete, supraveghe orînduiala lor la rece, îmbrăcă mantaua de praf de pe mîna ţeapănă a armurii transformată în cuier, se scufundă între pernele moi ale maşinii şi porni, spunînd şoferului să mîne cu viteză maximă.

— Ia seama, anofelul ! îmi recomandă ultima oară, agitînd mîna cu degetul ridicat într-o protectoare ameninţare.

— Şi stafiile ! am spus din capătul scărilor, cu un rîs stupid.

Poarta se trînti grea, închizîndu-mă înlăuntrul zidurilor de piatră, înalte cît trei staturi de om.

*

„În sfîrşit, singur !" am răsuflat bucuros ca un erou de vodevil, clătinînd veriga pe care se aflau înşirate cheile uriaşe şi pornind să cutreier încăperile.

Pînze prăfuite de păianjen atîrnau în lumina uşilor, grele ca draperiile. Cu repulsie, trebuia să le sfîşii ca să trec dincolo.

O vietate cenuşie — şoarec sau altceva ? — se mistui sperios, dintr-un ungher în alt ungher. Umbra rece şi umedă coclise luciul metalelor. Praful se aşternuse pretutindeni verzui.

Am încercat să deschid o fereastră, atît de înecăcios şi mucegăit era aerul ! Dar fereastra înaltă, prinsă în zăvoare îngroşate de rugină, se împotrivi, sîngerîndu-mi degetele.

Lumina filtra vînătă, bolnavă şi tristă.

Şi tăcerea fu, într-adevăr, intolerabilă.

Îndată, toată voioşia-mi pieri.

Din jîlţurile seculare exala miros de mort. Tablourile pereţilor priveau cu o fixitate inumană. Perdelele se clătinau la trecere ; încuietorile scrîşneau strident ; o uşă de dulap se deschise singură şi atît de brusc cînd am ajuns în faţă, încît am tresărit.

Cu luare-aminte încordată, ţineam socoteală de fiecare coridor, ca şi cum s-ar fi putut să mă rătăcesc în cine ştie

ce vast labirint. Şi m-am surprins trăgînd cu ochiul îndărăt, ca şi cum s-ar fi putut să-mi păşească pe urme cine ştie ce duşman perfid.

Umezeala de hrubă, desigur, şi nimic altceva mi-a strecurat de-a lungul spinării un fior.

Dar în clipa aceea m-am dispreţuit.

Ca să mă birui, am păşit îndată mai apăsat, fluierînd cu o falsă nepăsare, cum fac toţi fricoşii, şi aplecîndu-mă cu o silită atenţie, să cercetez de aproape ornamentele sculptate ale sipetelor şi scrinelor, vasele fine de faianţă, panopliile de vînătoare, stofele vechi.

Nici o culoare vie. Totul, opac şi mat.

Totul, atît de străvechi şi de minat de jilăveală, încît s-ar fi spus că un singur pumn izbit într-o masă ar preface-o într-o movilă de fărîmituri roşcate, cum se macină inima putredă a butucilor mucezi în pădure.

Dar mai ales mirosul acesta, care sufocă, şi tăcerea aceasta, intolerabilă.

Abia în biblioteca dreptunghiulară, între zidurile răftuite de cărţi, m-am simţit într-un adăpost prietenos. Nu m-am temut de prezenţa duhului nevăzut : bătrînul maniac, care zăvora uşa să vorbească, în inofensiva lui nebunie, cu spiritul contesei Ana şi să îmbrace costumul reîncarnatului cavaler Ştefan Koloman Andrei Kemény. Aici îmi era pasiunea mai tare ! Lacom, am deschis dulapurile, m-am căţărat pe scaune să citesc titlurile cu aurul verde, am răscolit rafturile. Mă aşteptă dintru-ntîi o dezamăgire. Nu se afla ce căutasem. Cărţi indice şi cărţi oculte. Reîncarnaţii, revelaţii, magie, magnetism : William Crookes, Léon Denis, Maxwel, Roussel Wallace. Numai în fundul rafturilor şi numai după ce-am dat la o parte evangheliile spiritiste, am descoperit, înăbuşite de această invazie mai recentă, tomurile vechi, care făcuseră faima de odinioară a bibliotecii Kemény. Infoliile bătrîne, de două şi trei, şi patru veacuri : ediţiile după care alergi o viaţă de om. Mi se curmă respiraţia de emoţie, ca vînătorului care-a descoperit, unicul în lume, magica floare de feregă.

Înfrigurat, coboram cu un vraf în braţe şi, fără să-mi mai scutur colbul înecăcios de pe haine, deşertam cărţile pe masa imensă din mijlocul sălii, răsfoiam filele, căutam gravurile despre care se ştiuse pînă acum că există într-un singur exemplar şi cărora le găseam perechea încă necu-

noscută. Ce lăcomie de avar ! Încă şi încă... Un *Plutarh* din 1509, cu semnătura lui Rabelais. *Introducerea în viaţa smerită*, cu o scrisoare autografă şi ignorată, a Sfîntului Francisc din Sales. Cărţi cu armele principilor Ungariei. *Principele* lui Machiavel, cu adnotaţii de mîna autorului. O comoară preţuind tot atît, măcar, cît întreg acest castel, cu cele patru mii de jugăre de bălţi, smîrcuri şi ţînţari.

Mă bucuram că, în nevinovata sa ignoranţă, advocat dr. juridic Silvestru Hotăran va trăda fără voie interesele clienţilor, risipindu-le pe un preţ de nimic. Îmi pregăteam figura nepăsătoare cu care să cîntăresc fiecare tom, prefăcîndu-mă că îl voi cumpăra în silă. Şi cu aceste gînduri infame, întorceam cu pioasă luare-aminte foile late ale unei *Biblii* din veacul al şaisprezecelea, în legătura lui Nicolas Eve şi cu gravurile fin tăiate de un maestru necunoscut, cînd paşi m-au făcut să ridic ochii, cu o tresărire, încît îmi lunecă tomul greu din mîini.

— Stupid ! m-am mustrat singur, înciudat de această tresărire de spaimă. Cine altcineva ar fi putut să fie ?

Căci nu erau decît Micloş moşneagul şi o băbuşcă tot atît de gîrbovă şi scundă ca el.

Înaintaseră amîndoi şi se opriseră ca două mizerabile cioturi omeneşti, supravieţuind din alt veac, ca tot ce ne înconjura aici, în hainele lor largi, uzate şi fără culoare ; cu braţele lor lungi, spînzurînd pînă aproape de duşumele, cu obrazurile lor zbîrcite, uscate şi pergamentate, care semănau leit, cum sfîrşesc prin a se asemăna între dînşii toţi bătrînii după ce-au trăit o jumătate de veac împreună.

Înaintaseră şi se ploconeau. Întrebau ceva, şi n-am înţeles.

Moşneagul rosti o duzină de cuvinte, din care n-am prins decît un lanţ de sunete enigmatice, cam ca acestea :

— *Önszolgákböröndjeiketlefogjákrakniklserjeelazuratist ?*

Femeia îl întrerupse, ca să spună cu glasul ei fonf ceva care s-ar apropia de :

— *Podgyászukrolgondoskodnifogok !*

— Ce dracu vreţi, stimabililor, de la mine ? am întrebat cu aerul cel mai amabil din lume.

— *Kérem !* rostiră amîndoi într-un glas.

— *Kérem-nekérem*, sunteţi tîmpiţi de nu mă lăsaţi în pace ? Nu vedeţi că nu înţeleg nimic ?

Moşneagul se ploconi cu foarte mare bunăvoinţă, începînd iarăşi cu *gakboroc* şi *krakuik*, şi *zolgoborok*.

Baba nu se lăsă mai prejos şi fonfăi repede un fel de :

— *Mivelszolgálhatokönnek ?*

— Sunteţi nebuni ! am strigat, scos din sărite. Ducevă-ţi-vă dracului !

— *Örömest !* îmi părură că au căzut amîndoi de acord. Dar nu se mişcă nici unul.

Dimpotrivă. Începură să discute ceva foarte aprins între dînşii, vîrîndu-şi degetele prelungi în ochi, privind din cînd în cînd la mine ca la un obiect neînsufleţit, încrucişîndu-şi palmele pe piept, cu ochii ridicaţi în plafon, cum s-ar descărca de orice răspundere, şi din nou întărîtîndu-se în controversa fără sfîrşit.

Era, se vede, la mijloc ceva foarte grav, dar care mă lăsa cu desăvîrşire indiferent, de vreme ce nu înţelegeam despre ce e vorba. Nu-mi puteam desprinde ochii în schimb de la figurele lor, în care orice umanitate era uscată. Fără buze, cu pielea vînătă-cenuşie, cu gingiile violete, dezgustătoare, boţiţi de atîtea creţuri cîte n-aş fi crezut vreodată că pot să încapă pe-o atît de redusă suprafaţă de piele, cu ochi sticloşi de huhurez şi cu tot scheletul împuţinat, păreau doi vrăjitori din cei care fierb băuturi blestemate din labe de mort, piele de broască şi inimă de motan negru, dezbrăcîndu-se la piele în miezul nopţii ca să joace dansurile lor deşănţate, atunci cînd lumina cretoasă a lunii face cîinii să urle de groază.

Femeia îşi trăgea din cînd în cînd tulpanul negru pe ochii uzaţi ; bărbatul îşi scărmăna favoriţii albi-gălbui, aşa cum se văd pe portretele cunoscute ale lui Franz Josef. Dar lămurit era că, împotriva înfăţişării lor de prepuşi vrăjitori, nu-mi purtau nici un gînd duşmănos, ci veniseră numai pentru a mă convinge să fac ori să nu fac un lucru care le sta pe inimă. Ce ? Numai Dumnezeu îi putea înţelege.

În mijlocul unei fraze am auzit un „*nem*" şi mi-am adus aminte că e singurul cuvînt din graiul lui Petöfi al cărui înţeles îl cunoşteam cu precizie.

— *Nem !* Nu ! *Nem !* am strigat energic, foarte satisfăcut că-mi pot afirma o voinţă pe înţelesul lor.

Amîndoi tăcură brusc şi întinseră braţele în lături. Semn că, întru cît îi priveşte, şi-au făcut datoria şi că, de acum, totul rămîne în voia mea şi pe răspunderea mea.

Micloș îmi făcu semn să-i urmez.

Am trecut dintr-o sală în alta, pînă într-o încăpere luminoasă și tinerească, adevărată oază neașteptată și surăzătoare în acest sumbru castel. Totul fu deodată viu, colorat și gracil.

Nedefinit în orînduiala lucrurilor sau mai degrabă în încîntătoarea neorînduială, se desprindea nu știu ce capricioasă mînă și ce vivace prezență, străină cu totul de muceda atmosferă a celorlalte odăi, vaste cît catedralele și întunecoase ca temnițele.

Pereții erau spoiți alb ; albă, blana de urs de sub picioare ; albe, perdelele ; totul, alb și, printr-un miracol, nemucigăit, necoclit, neînverzit de invazia umezelii.

Moșneagul strîmb, cu picioarele scurte și arcuite, călcă respectuos în vîrful cizmelor. Îmi arătă un pat alb, pat de pension, și, cu semne de mut, întrebă dacă acolo într-adevăr doream să-mi facă așternutul, cum, desigur, poruncise advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Am dat din cap afirmativ. Conversația noastră, după neizbutitele tentative, se afla astfel redusă la pantomimă.

Am dat din cap, și Micloș mă privi cu dezaprobare. Își mormăi nemulțumirea și, luînd o plapomă și o pernă imaginară, se îndreptă cu acest bagaj invizibil spre ușă, vrînd să-mi arate prin aceste semne că-mi poate găsi aiurea un culcuș, măcar tot atît de mulțumitor.

— *Nem !* am poruncit energic, arătînd patul. *Nem !* Aici vrut dormit eu ! am strigat cu acea inevitabilă imbecilitate a omului care se crede mai ușor înțeles de un străin dacă răcnește din răsputeri cuvintele, ca pentru surzi, și dacă-și scîlciază graiul matern. *Nem !* Aici vreau dormit !

Moșneagul înclină supus fruntea pleașă.

Vorbisem cu fața întoarsă spre cele două ferestre, fiindcă patul cu pricina își avea căpătăiul chiar între perdele.

Și m-am întors brusc, simțindu-mă privit de la spate, cum în cea mai compactă și lărmuitoare mulțime știi deodată că te-a fixat insistent o privire. Am ridicat capul.

Dintr-un portret alb mă priveau doi ochi verzi. Iar în aceeași clipă, cînd îi văzusem verzi, mi-am și spus că nu sunt într-adevăr verzi, ci aurii, și negri, și viorii în același timp, schimbători, profunzi și hipnotici cum sunt ochii de leopard.

Portretul era recent după factură și după puritatea colorii ; veșmîntul alb era al surorilor de caritate. Am înțeles îndată.

— Aranca ? am întrebat.

— Aranca ! vorbi încet femeia bătrînă.

Și cu mîna uscată la gura ei de vrăjitoare își clătină capul, cu sughiț de tînguire puerilă.

M-am uitat surprins la obrazul tăbăcit de mumie, la ochii uzați, atît de uzați, încît de mult își vor fi secătuit izvorul ușurător al plînsului, bieți ochi decolorați și înfundați de văgăunele orbitelor, ca drojdia palidă de lumină pe fundul sleit de fîntîni.

Era atîta jale concentrată și neputincioasă, atîta adorație înduioșătoare în această gîrbovă și dezgustătoare făptură din care crezusem orice simțire omenească uscată, încît o dată cu mila mi s-a strecurat și o mare mustrare pentru nevrednica-mi nesimțire cu care mai înainte mă răstisem și le batjocorisem statornica lor fidelitate de slugi. Baba nu-și mai desprindea ochii de la portretul din părete, clătinînd capul ca o grosolană păpușă deșurubată din jocul vasilachilor, și își ridică poalele șorțului negru spre colțul pleoapelor creț de gutapercă : gest femeiesc de plîns, rămas din vremea cînd va fi avut încă lacrimi.

Moșneagul căută în altă parte.

Spuse ceva, în limba lor necunoscută. Vorbiră ceva, în limba lor necunoscută.

Nu-i mai găseam odioși și dezgustători. Nu mai aflam nimic în ei din brutele atît de sumar și aspru judecate de advocat dr. juridic Silvestru Hotăran.

Erau niște slugi bătrîne și credincioase, peste care trecuseră toate întîmplările și care mîine vor fi alungate de stăpînii cei noi. Ei nu mai știau, ei nu mai simțiseră și trăiseră viața ciudată a solemnilor seniori de aici, cu toate nebuniile și inexplicabilele lor capricii.

Eu eram un simplu intrus. Un cumpărător. Un complice al devastării.

Eram dușmanul.

M-am apropiat de o fereastră, ca să nu le înfrunt privirea. Fereastra răspundea în cealaltă fațadă, spre parcul inundat de ape. Încă nu-l văzusem. Era doar prelungirea smîrcurilor nemărginite pe unde-am venit, cu aceleași

ochiuri de apă stătută, cu același humus negru și veninos, umflat de toată fecunditatea putreziciunilor. Copaci de cîteva ori seculari înălțau cioturi scrofuloase, brațe ciunge, crăci aşchiate. Iar cei căzuți de-a curmezișul potecelor năvălite de apă, arcuind punți scorburoase și diforme, măreau dezordinea și desăvîrșita paragină. Unii erau surpați numai pe jumătate. Se rezemaseră în prăbușire pe crengile celorlalți. Era în plin august, și aproape toți nu mai purtau frunze : negri și morți, devastau peisagiul.

Soarele oblic, în asfințit, turna găleți de sînge purulent peste bălțile ruginite. Un stol de corbi descinse în roată de funingine, cum îi știam năpustindu-se pe cîmpurile de cadavre.

Irezistibil, chemarea smîrcurilor înmiasmate mă îndemnă să cobor.

Slugile dispăruseră din încăpere, fără să-i aud plecînd. Portretul mă fixa cu ochii impasibili : verzi și negri, și viorii. Pe buze, pictorul izbutise fericit să surprindă un început de zîmbet, care încă nu se hotărîse să fie zîmbet și lucea făgăduindu-se numai în adîncul privirii. „În orice caz, un mare maestru, un subtil și mare maestru !" îmi spuneam coborînd scările sonore și late din sala cu armuri. Am trîntit ușa grea, am înconjurat zidul din față pe patul moale de mușchi și de ierburi tîrîtoare.

Guşatul în zdrențele căfenii răsări de după o scorbură, rîse tîmp, gîlgîindu-și traista lucioasă de la gît, fugi după alt copac. De acolo se ivi să vadă încotro apuc. Am vrut să-l chem, biruindu-mi scîrba. I-am întins palma, cum încerci să îmblînzești un cîine... Guşatul prinse curaj, părăsi ascunzătoarea, se apropie ocolit cu rîsul oribil care-i dezvelea dinții galbeni și tociți, cu pieptul dezgolit care-i arăta smocurile de păr, roșcate și grețoase. Venea și se hlizea fricos, trăgînd din cînd în cînd cu coada ochilor îndărăt.

Apoi, deodată, fără motiv, din cine știe ce năzărire, începu să se vaiete cu un fel de schelălăială animalică și o rupse la fugă printre tufișuri.

L-am lăsat ascuns, pîndindu-mă.

Păşind din piatră în piatră, pe potecile dospite de apă, am fost de la început izbit în față de duhoarea germinațiilor, ca de-un răsuflet înveninat.

Glodul cleios fermenta cu bulbuci. Am trecut pe punțile putrede de trunchiuri răsturnate, am sărit peste

gropile pline pînă la gură, speriind broscoi rîioşi care zvîcneau neaşteptat ca pietroaie aruncate de o mînă nevăzută, am păşit peste scînduri muiate de umezeală, care se sfărîmau sub greutate, fără nici un sunet.

Nu aveam ce vedea mai departe : aceeaşi apă băloasă, aceleaşi plante grase şi apoase, aceleaşi liane fleşcăite de putrezeală, aceeaşi hidoasă palpitaţie de animale moi, de paianjeni fugind spasmodic pe luciul imobil, de rîme, de viermi, de larve, aceleaşi ciuperci obscene care se sfărîmau fragile la cea mai mică atingere, aceleaşi movile de ţărînă neagră ieşite din mătreaţa buboasă ca abcesele şi în care piciorul înşelat nu găsea rezistenţă şi se scufunda pînă la glezne, lăsîndu-te să simţi sub talpă zvîrcolirea scîrboasă a unei vietăţi pe care ai strivit-o şi se smulge ; toate le-am cunoscut îndată, şi totuşi, ceva mai puternic mă atrăgea mai departe, să văd, încă. Încă, ce ?

Am ocolit un bazin negru şi neclintit, din care se prelungea canalul cu apă tot atît de mocnită şi neagră, pe sub o boltă a împrejmuirii, pînă în miezul lacurilor adînci de departe.

O barcă îşi scufundase botul, surpat pe jumătate. Stîlpi de fier, cu verigi ruginite şi noduri de funie putredă, arătau că aici se aflase popasul bărcilor, de unde mai de mult contele Armin, mai încoace Aranca porneau spre iazurile fără capăt.

Acum nu mai rămăseseră decît scînduri curbe, îngropate în nămol. Şi lopeţile frînte.

Am pus mîna pe-o asemenea vîslă. Lemnul muced se îndoi, moale ca aluatul. Iar în palmă fugiră gîngănii roşcate şi negre, cu o sută de deşănţate picioare. Le-am scuturat, cutremurat de scîrbă.

Pe muchia canalului, cu pietrele parapetelor prăbuşite, am trecut pe sub bolta împrejmuirii, afară, de unde se desfăcea nemărginirea smîrcurilor.

În asfinţitul deodată stins, nesfîrşitul movilelor spongioase, brăzdate de canaluri stătute şi presărate de ochiurile păcurii, mă împresură într-o vastitate sinistră. Cît cuprindeau ochii, aceeaşi chifteală de apă, aceleaşi ierburi încîlcite, aceeaşi răsuflare pestilenţială. Zburau fluturi grei, cu aripile de vată neagră, cu trupurile groase cît omizile. Şi bîzîiau mărunt ţînţarii : „anofelii advocatului dr. Silvestru Hotăran !" am gîndit, vrînd să-mi aduc o înveselire care nu veni.

Pe luciul de smoală al peteceior de apă mai adînci, nuferi albi şi galbeni pluteau pe micile lor bărci ovale de frunze, dar nu aveau nimic din gingaşa candoare cîntată în stihuri.

Cărhoşi şi putrezi, păreau tot atîtea răni ulcerate.

„Am să înnoptez aici !" m-a cuprins deodată îngrijorarea şi m-am întors să privesc îndărăt. Zidul împrejmuirii rămăsese departe de tot ; vîrful întunecat al castelului, în negura bruscă a înnoptării, îmi păru că se cufundă în mlaştini, inaccesibil, la capătul lumii.

Şi am văzut că nu eram singur. Cineva mă urmărise tăcut şi gesticula acum, nătîng, de cealaltă parte a şanţului cu apă, hohotind cu rîsul lui de nebun.

M-am răstit la el.

Guşatul gîrîi din cimpoiul lucios de carne. Se strîmbă bezmetic, rîzîndu-şi de neputinţa mea. M-am plecat, prefăcîndu-mă că ridic o piatră de jos, cum sperii cîinii cînd n-ai altă apărare.

Guşatul chelălăi :

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Chelălăi, fugi mai departe, bălăngănindu-şi braţele lungi de gorilă, cu care s-ar fi spus că se ajuta la mers : pe urmă se opri şi mă aşteptă rînjind.

Hidoasa făptură mărea sinistrul acestui crepuscul livid, care se întindea repede, ca o altfel de zi, murdară şi veştedă, peste smîrcurile pustii. Ceaţa creştea groasă ca vata din ape. M-am trezit deodată mergînd repede, încă mai repede, fugind. Strîngîndu-mi haina la piept şi fugind cu un singur gînd înfipt în creier : „Numai să nu mă apuce noaptea aici !"

Călcam peste bălţi, îmi smulgeam piciorul scufundat în nămolul vîscos, mă împiedicam în cioatele putrede, în movilele moi care mă sugeau, mă împleticeam o clipă cu un început de deznădejde şi iar porneam. De cealaltă parte a şanţului cu apa de smoală, guşatul fugea şi el, întovărăşindu-mă cu chelălăiala animalică :

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Eram scîrbit de mine însumi că fug, şi fugeam. Într-o dedublare ciudată, mă vedeam gonind, măsuram ridicolul, îmi dădeam socoteală cu ce hohot ar asista cunoscuţii care mă ştiu plimbîndu-mă întotdeauna paşnic şi corect pe trotuarele oraşului, şi mă bucuram că nu se poate afla aici nici un martor să povestească vreodată.

Guşatul mă însoţea, ajutîndu-se la fugă cu braţele lungi de paing.

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Gîfîind, am urcat treptele. Am trîntit uşa grea, care detună toate încăperile, cu un ecou de catastrofă. Am tras zăvorul după mine, în sala cu cele douăsprezece armuri ale celor doisprezece Kemény, solemni, tăcuţi şi ameninţători în întuneric.

Am aprins un chibrit, altul, altele, pînă ce am ajuns din încăpere în încăpere, bîjbîind şi rătăcindu-mă de-a lungul coridoarelor nesfîrşite, în odaia albă.

„De mi-ar fi pus o lampă ori o lumînare !" gîndeam şi nu îndrăzneam să-mi închipui ce s-ar întîmpla dacă slugile ar fi uitat să-mi lase o lampă ori o lumînare.

Lumînarea era înfiptă într-un sfeşnic coclit, ca o gheară de pasăre. Am aprins-o arzîndu-mi degetele, stricînd alte chibrituri şi abia nimerind fitilul neîncepuţ, care refuza flacăra.

Cînd lumina fu în sfîrşit caldă, prietenoasă şi sigură, mi-am dat drumul pe marginea patului, privindu-mi cu dezgust de mine însumi hainele mînjite de glod şi încălţămintele grele de pămînt gras şi vîscos. Mi-am şters fruntea brobonită de sudoare, cu palma murdară. „Bravo ! Admirabil debut !" mă felicitam singur, scîrbit de laşitatea pe care mi-o ignorasem pînă acum.

De sus, portetul mă privea curios în lumina jucăuşă a flacării, cu ochii negri şi verzi, şi viorii, în începutul de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Valiza de drum se afla aşezată la îndemînă, pe braţele unui jilţ. Prezenţa aceasta famaliară îmi ajută să mă regăsesc întru totul.

Am deschis încuietorile şi am răscolit cu adevărată voluptate nimicurile care mă reintegrau în viaţa veacului meu de confort şi de pace de neagresiune. Eram din nou contemporanul lui Ford, al radiofoniei şi al Ligii Naţiunilor. Cu delicată luare-aminte de îndrăgostit, mînuiam dosul de fildeş al periilor, flacoanele de cristal, pilele de unghii, oglinda ovală în care m-am văzut zburlit şi glodos, cu dîrele degetelor murdare pe obraz, cu şuviţele asudate de păr, încolăcite viermi pe fruntea brobonită. Tot aşa, convalescenţii, după ce au scăpat dintr-o criză de moarte, se bucură copilăreşte de tot ce înainte le păruse

neînsemnat şi banal, ca să devină deodată nepreţuit ca însăşi viaţa.

Mă întorceam de departe, cu înfăţişarea sălbatică şi cutremurată încă, aşa cum arăta oglinda, revenit din hrubele altor vîrste ale umanităţii : omul lacustru, înfricoşat de superstiţii şi de vedeniile smîrcurilor înmiasmate.

— Ha-ha ! am rîs tare, iar rîsul răsună bizar în tăcerea care ţiuia în urechi.

De afară, de sub fereastră, ca un prompt ecou, răspunse gîrîitul nevolnic al guşatului :

— Uuu ! Ululu ! Uuu-Ululu !...

Dar nu-mi mai răscolea nici o nelinişte. Un biet idiot, fără nici o mijire de conştiinţă, şi alt nimic !

Pe urmă am căutat să-mi pregătesc noaptea, cu toate tabieturile unui călător deprins să-şi organizeze singur confortul în adăposturi de întîmplare, la orice hotel „Terminus" de lîngă gară. Mi-am înşirat prosoapele pe spătarul jilţului, pijamaua, plasa de păr, săpunul, apa de dinţi. Mi-am spălat obrazul de stigmatele umilitoare ale înfricoşării care mă gonise de-a curmezişul mlaştinilor.

Mă supravegheam în toate aceste îndeletniciri minuţioase, de maniac, cu o vanitoasă mulţumire de sine, fiindcă atît de repede ştiusem să-mi regăsesc calmul.

Instalat la biroul mic, de trandafir, — desigur, biroul domniţei Aranca —, cu picioarele răşchirate şi cu ceafa sprijinită în rezămătoarea scaunului de piele, îmi surîdeam cu dispreţ şi compătimire, recapitulînd ruşinoasa cursă de viteză şi de obstacole, din norocire rămasă fără spectatori.

Nu cunoscusem pînă acum frica. Şi toată întîmplarea făcuse irupţie neaşteptat, răscolind nevrednice slăbiciuni ignorate în cel mai întunecat adînc al fiinţei mele, aşa cum cutremurele din fundul oceanului azvîrl la suprafaţă peşti necunoscuţi şi monstruoşi, orbiţi de lumină şi îndată plesnind cu burta în sus, cînd nu-i mai comprimă apăsarea abisurilor de apă.

— Dar acum nu mai merge ! am vorbit tare, iar în aceeaşi clipă mi-am spus că vorbesc tare numai ca să-mi dau curaj.

Nemulţumit de această descoperire, am mutat lumînarea cu flacăra jucăuşă dintr-o parte a biroului în cealaltă.

Cum de nu observasem ? Brav servitor bătrîn, dresat să prevină toate poftele stăpînilor, chiar cînd sunt numai trecători de-o zi ! Micloş pregătise din bunul lui gînd, fără nici o poruncă, o sticlă de vin cu paharul alături. Şi am înţeles îndată, după nisipul nescuturat şi după păinjeniş, că nu era o butelie din cele cărate de advocat dr. Silvestru Hotăran, marfă de rînd şi de prăvălie, ci o băutură străveche, din hrubele subpămîntene ale castelului. Minunată tovarăşe de singurătate şi încă mai minunat elixir pentru curagiile şovăielnice !

Abia acum m-am simţit destul de viteaz, într-adevăr să înfrunt noaptea.

Am desfundat sticla cu băgare de seamă, ca să nu turbur licoarea de chihlimbar. Cînd am turnat în pahar, încăperea s-a parfumat cu aroma frunzei de nuc. Tokay ! Frate mai mare şi încă de o străveche nobleţe al Cotnarului nostru de pe Dealul lui Vodă, Dealul Cătălinului şi Paraclis...

Prinzînd piciorul înalt şi subţire al cupei, am ridicat să închin pentru gazda primitoare şi absentă, cu faţa întoarsă spre portretul domniţei Aranca. Cerîndu-i, firește, iertare pentru plebeele mele apucături.

Portretul îmi răspunse, viu, cu începutul îngăduitor de surîs, care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Am spus : *viu !* Era într-adevăr *viu.*

Pictorul care concentrase tot fluidul vieţii în ochii verzi şi negri, şi aurii, şi viorii, ca ochii schimbători de leopard, dezlegase toate dificultăţile modelului plin de neastîmpăr, aruncînd o plasă transparentă, abia văzută, de umbră verde-albăstrie, deasupra obrazului şi vestmîntului alb. Ghiceai că lumina a fost căutată înadins, să cadă prin desenul unui vitraliu ori să se răsfrîngă din frunzele late şi lucioase ale unei exotice plante de seră. Iar vicleşugul acesta de neîntrecut meşter dădea o halucinantă viaţă imaginei de pe pînză. S-ar fi spus că dacă din cadră chipul s-ar mişca, vor începe îndată să joace toate umbrele străvezii, ca pe-o făptură care se mişcă aievea.

Numai ochii mă urmăreau neclintiţi, cu o luare-aminte ironică şi cu începutul acela de surîs, mai neliniştitor şi viu ca un surîs deplin.

Am deşertat a doua cupă, a treia... Sorbind pe îndelete aroma, filtrată de cine ştie cîte decenii. Şi, la fiecare pocal, am închinat cu domniţa Aranca. Apropiindu-mă

chiar şi ridicîndu-i paharul sub nări, cu o cutezanţă de la care nu era străină licoarea celebrelor podgorii de Tokay.

Surîsul indecis îmi părea provocător ca o ofensă. Vulgar, în închinările cu glas tare, am somat-o să-mi destăinuie secretul plecării fără întoarcere şi al stafiei, în care numai proştii mai pot crede.

Ochii mă ţinteau enigmatici, reci şi dispreţuitori. Cu o răceală arzătoare, cum sunt acele picături de lichide gheţoase care topesc placa de plumb mai lată ca latul de palmă.

Ca să-mi desprind privirea, i-am întors spatele şi m-am aşezat din nou la biroul de trandafir, strămutîndu-mi sticla golită pe jumătate mai aproape.

Am împins mapa de marochin, cu aurite inscripţii englezeşti, desigur, mapa domniţei Aranca, adusă printre nimicurile ei de pension. Degetele au jucat între filele poroase de sugativă... O scrisoare ! O scrisoare neisprăvită, numai cîteva rînduri întrerupte. Şi încă o scrisoare românească ! La flacăra tremurătoare a lumînării, am citit :

„Dragă Mioara,

Îţi scriu prin ordonanţă. Peste cinci zile, regimentul pleacă spre Budapesta, cu toată divizia. Fii fără grijă. Sunt sănătos, voios şi mă pregătesc mai mult pentru o plimbare plăcută decît pentru război. Acum mă aflu încartiruit cu batalionul într-un castel faimos de grof. Un castel cu stafii. Cînd mi-a spus ieri tălmaciul această poveste, am rîs şi am strîns din umeri. Dar astă-noapte, în camera de unde-ţi scriu, o întîmplare ciudată m-a silit să rîd mai puţin. Imaginează-ţi..."

Scrisoarea se întrerupea aici. Desigur, era epistola ofiţerului care, după prima noapte, a renunţat să mai doarmă în castel şi s-a dus să se culce cu soldaţii în cort.

Turnînd alt pahar, mă întrebam ce întîmplare ciudată l-a silit să-şi curme rîsul pe acest brav necunoscut, care se pregătea atît de voios pentru război, ca pentru o plimbare plăcută ? Ce l-a înfricoşat, să fugă din această încăpere alături cu soldaţi de rînd ? Şi ce l-a întrerupt din scris ?

Cu ultimul pahar plin, m-am ridicat clătinîndu-mă, să închin încă o dată pentru stăpîna acestor locuri şi să-i

izbucnesc impertinent în nas, asigurînd-o că pe mine nu mă mai puteau atinge aceste înfricoşări copilăreşti.

I-am hohotit şi am ridicat cupa într-un lung monolog.

Cuprins de subit patriotism, am gratulat-o, că atît de simplu şi fără prejudecăţi şi-a ascultat glasul sîngelui, ea, nepoata ţăranului Gheorghe Porumbacu şi fiica Anei Porumbacu, din Racoviţa, de lîngă Sibiu. Complice, m-am bucurat că, împotriva blazonului şi împotriva aristocraticelor mofturi de la pensionul din Cambridge, n-a rămas odrasla degenerată a unui medic cu statură de pitic şi frunte exagerată de gnom, ci a ştiut să fie numai nepoata şi strănepoata unui neam, simplu şi brav, de ţărani. De la dînşii moştenise dragostea de hoinăreală, în vînturi aspre şi încropeala arşiţei. Pentru dînşii răspunsese la nebiruita chemare a apelor... Ea singură, cu de la sine îndemn, înţelese că tot ce-o înconjura şi toate strictele orînduieli la care o constrîngea tradiţia acestui solemn şi funerar castel, fuseseră deşarte minciuni.

Era predestinată să fie copilă a munţilor în satul ei, lîngă Sibiu ; devenise copilă a apelor ; atît şi nimic mai mult !

Ce bine îi presimţeam romanul ei ; cum participam la toate peripeţiile, lămurite deodată din uscatele date de dosar, ale advocatului dr. Silvestru Hotăran ! O sufocase mocnita viaţă lîngă moşneagul stăpînit de sminteala reîncorporărilor. O dezgustase viaţa sclivisită şi muieratică a capitalei binecuvîntată de crucea Sfîntului Gellért ! Ea, care nu-şi trăia viaţa adevărată decît atunci cînd pescuia şi vîna haiduceşte, ca o autentică şi rustică fiică a naturii !...

Şi iarăşi, o înţelegeam prea bine, dezrădăcinată şi născută dintr-un amestec de sînge încă nereconciliat, că ostenită de acest strîmt şi monoton decor, evadase din existenţa încarcerată aici, să plece oriunde în lume, unde soarele e mai luminos şi văzduhul mai puţin înmiasmat...

N-aveam de ce mă teme. Ce rău mi-ar putea dori mie, care o presimt abia acum, aşa cum nimeni n-a priceput-o, desigur, vreodată, şi pentru care atît de senin închin ?

Clătinîndu-mă, cu mîna rezemată de spătarul scaunului, am gîlgîit paharul peste cap. Amintindu-mi tradiţia magnaţilor la asemenea toasturi, am aruncat viteaz cupa deşertată, să se sfarme în ţăndări. La izbucnirea cristalu-

lui spart în sute de aşchii, mi s-a părut că privirea domniţei Aranca tresare ofensată şi că se încruntă.

Ceea ce îndată m-a indignat.

Cu o mobilitate de la care nici de astă dată nu era străină butelia de Tokay, am trecut brusc de la înduioşarea şi admiraţia de adineaori la cel mai amar rînjet.

— Vă dezgustă purtările mele plebee, nobilă domniţă ? am întrebat cu obrăznicie. S-a deşteptat în vinele voastre corcite sîngele grofilor cruciaţi ? Surîdeţi cu scîrbă şi cu milă ?... Ha-ha ! Poate credeţi că vinul numai a vorbit şi vorbeşte ?... Cum vă înşelaţi, prea nobilă contesă de pînză şi de văpsea ! Sunt lucid !... Nu mă impresionează nici castelul acesta populat cu armuri ruginite şi cu stafii ! Nici surîsul vostru, care vrea să fie enigmatic şi de care nu-mi pasă ! Şi ca să dovedesc că nu-mi pasă, uite, voi alege o carte din biblioteca maniacului vostru părinte şi voi citi calm, pînă la adormire, ca în orice hotel banal, de oriunde !... Surîzi ?... Poţi surîde cît vrei, cromolitografie care vei fi vîndută mîine la darabană !...

Acestea spunînd, gesticulam cu ochii împăienjeniţi de aburii vinului, în faţa portretului alb şi neclintit. Privirea domniţei Aranca răspunse nepăsătoare, cu sclipirea gheţos-arzătoare a ochilor verzi şi negri, şi aurii, şi viorii şi cu acelaşi început de surîs, care tot nu se hotărîse, încă, să fie surîs deplin.

Am luat sfeşnicul şi, silindu-mă să-mi păstrez verticala, am păşit din încăpere în încăpere, pînă în bibliotecă, să-mi ţin cuvîntul. Am ales o carte, două, trei... Tăcerea neagră şi mucedă din cavoul acesta al cărţilor, unde-şi slujea liturghiile ocultiste groful cuprins de sminteală, mă lăsa indiferent cu desăvîrşire acum. Ca să-mi probez mai vîrtos sîngele rece, am început să fluier, cu o voluptate rea şi sacrilejă, un refren de cabaret.

Cu teancul subsuoară, m-am întors, izbindu-mă în uşori şi împiedecîndu-mă în praguri. Ha-ha ! Să poftească toate stafiile din lume, să horească în jurul meu cel mai dezmăţat al lor sabat, şi să le rîd în nas la toate ; da, la toate...

Am aruncat hainele răvăşite pe spătarul scaunelor şi pe covoare ; am aşezat lumînarea la căpătîi şi cele trei cărţi cu scoarţele tari. În urechi îmi hăuia tăcerea, tîmplele îmi erau încinse de fierbinţeală. Am deschis fereastra, să dau drumul răcoarei nocturne, şi numai după aceea,

tacticos, m-am vîrît în așternut. Cu o fluturare de degete, ironică și arogantă, mi-am luat noapte bună de la portretul domniței Aranca.

Ochii m-au privit cu mila lor rece și disprețuitoare.

Și de la primele file am vrut să mă știu prins numai de carte, în lumea ei veche de veacuri și veacuri, căci cartea era al treilea tom din spovedaniile Sfîntului Augustin : *„Je tombai donc, chez des hommes orgueilleusement délirants et charnels excessivement et grands parleurs, dans la bouche de qui étaient les lacs du diable et une glu composée d'une mélange des syllabes de ton nom et du Seigneur Jésus-Christ et du Paraclet notre consolateur L'esprit Saint. Ces mots ne quittaient pas leur bouche, mais seulement le son et le bruit de la langue ; et d'ailleurs un coeur vide du vrai. Et ils disaient : Vérité et Vérité !"*...

Întorcînd foaia, fără voie, ridicam ochii la ochii domniței Aranca, fiindcă îi simțeam urmărindu-mă neclintit.

Rîndurile jucau, deșirîndu-se și împletindu-se ; înțelesul cuvintelor se risipea, lunecîndu-mi din minte. Stăruitoarea prezență îmi atrăgea ochii hipnotic.

Iar începutul acela de surîs se lămurea din ce în ce mai usturător ; demonică provocare !

— Ce vrei ? ! m-am răstit, întorcîndu-mă într-un cot, să nu-i mai văd fața și ochii, plecat numai pe foile cărții. Nu sunt nici Tivadar Vágo, ofițerul dezertor și revoluționar, nici locotenentul român, laș, care a fugit ca să nu te înfrunte, nici rîndașul imbecil, care s-a înecat. Nu mă tem de stafii, cum nu mă ademenește surîsul acesta infam, de fecioară bezmetică...

Spuneam, dar nu-mi ridicam ochii, s-o văd dacă a tresărit sub insultă.

I-am ridicat mai tîrziu, cînd o ceață s-a pus între privire și carte. Toată încăperea era năvălită de negură. Miasma lăptoasă a mlaștinilor, intrată pe nesimțite prin fereastra deschisă. Flacăra lumînării se împuținase aburită. Lucrurile se estompau vag, îndepărtate imaterial ; numai ochii portretului scînteiau fosforic, ca ochii de topaz ai felinelor, în tufișuri, noaptea.

— Așadar, toată miza în scenă ! am hohotit tare, toate vicleșugurile unui film misterios ! Ce proști ai putut amăgi pînă acum, ca să crezi că tot așa... ?

Ochii luceau fosforic, sfredelind ceața opacă, batjocoritori și nepămînteni.

— Ce vrei ? am repetat nestăpînindu-mă, ridicat în capul oaselor și ridicînd cartea cu scoarțele tari.

Am ridicat-o și am lovit, aruncînd-o din toate puterile. Flacăra luminării sfîrîi și se stinse.

Întunericul mă înghiți ; un întuneric murdar și lăptos, aderent, de ceață. Dar lovisem bine : ochii fosforici nu mai sclipeau sus, erau acum la înălțimea mea, aprinzîndu-se și stingîndu-se în întuneric, cum într-adevăr lucesc intermitent privirile sălbăticiunilor de noapte.

Era la înălțimea mea : portretul, așadar, căzuse.

Calmat, am pipăit cutia de chibrituri, la căpătîi, lîngă sfeșnic, unde o știam așezată. Am frecat un chibrit, mai multe. Hîrtia umedă și vîrful umed al chibriturilor nu dădeau nici o scînteie. Le-am tras pînă la cel din urmă și am zvîrlit cutia deșartă, blestemînd.

Cînd am ridicat privirea, ochii fosforici nu mai erau acolo ; scînteiau lîngă ușă.

M-am repezit în întunericul vînăt să pipăi tabloul, pe care îl știam căzut : rama era intactă și neclintită în părete, dar mîna n-a dat peste pînză ; înlăuntrul ramei a pipăit numai peretele gol și aspru.

— Ce înseamnă nebuniile acestea ? am răcnit întorcîndu-mă.

Fosforicile pupile, verzui și aurii, clipeau acum în altă parte ; în fața ferestrei cu lumina lăptoasă. Am sărit să prind drăceștile lumini, și luminile au săltat alături. Ochii, deprinși acum cu întunericul, deslușeau și-un vestmînt alb, lipindu-se de zid, făcîndu-mi față. Încă o dată m-am repezit, și încă o dată mi-a scăpat.

— Cu mine nu merg nebuniile acestea ! am gîfîit cu încăpățînare, izbindu-mă prin întuneric de scaune și de alte mobile, împiedecîndu-mă în haine și întinzînd brațele, ca într-un joc de-a baba-oarba, să încleșt arătarea jucăușă.

Și cea mai nebunească goană începu.

Ochii scînteiau pretutindeni, iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri.

Lîngă ușă, de cealaltă parte a biroului, între pat și mine, aproape de tot și scăpîndu-mi cînd strîngeam brațele să cuprind fantasma albă și nu încleștam decît vidul.

Gîfîiam în întuneric, mă opream să calculez o săritură ; fantasma cu ochi de fosfor se oprea și ea cu lucirile

neclintite şi, cînd mă aruncam, îmi zdreleam degetele în zid, palmele în colţuri de fier, tîmplele în uşori.

O dată am prins mîna, şi mîna s-a topit în strînsoare, fără nici o smucitură, ca ochii să-mi rîdă în faţă, cu arzătoarea lor lumină, rece şi nepămînteană.

Poate a durat numai cinci minute bezmeticul joc, poate un ceas.

Toată îndărătnicia îmi era să dovedesc — să dovedesc cui ? — că n-am nici o frică şi că nu voi conteni, pînă ce nu voi avea aici, în mîini, capturată, dezlegarea absurdei arătări.

M-am oprit să-mi şterg cu dosul palmei fruntea udă şi înfierbîntată ; ochii cu recea dogoare s-au oprit şi ei în dreptul uşii. M-am aruncat, zvîcnind cu mînie de taur orbit de năvala sîngelui în creier ; arătarea albă s-a strecurat în coridor, deşirîndu-se şi oprindu-se să mă aştepte în capătul cel mai întunecos. Am căzut, m-am ridicat, am înaintat bîjbîind în umbra de beznă, condus numai de scînteierea ochilor.

Pe urmă, în altă încăpere şi în alta, şi încă în alta, jos pe scări, în sala cu armuri.

Se oprea cînd întîrziam. O rupea înainte cînd eram aproape.

Tălpile goale se contractau pe lespezile reci ca gheaţa : o clipă am avut nălucirea deşănţatei mele înfăţişări, dezbrăcat, cutreierînd coridoarele negre după o arătare, după stafia de care-mi rîdeam cu atîta siguranţă ieri şi aseară, şi adineaori, şi care acum îşi rîdea dînsa de mine... Dar nimic pe lume nu m-ar fi oprit. Voiam să văd, să ştiu cum are să sfîrşească, să-mi dovedesc... Să-mi dovedesc, ce ?

S-a rezemat de-o armură. M-am aruncat să o cuprind în braţe, la un loc cu armura. Omul de fier s-a prăbuşit pe lespezi, cu o detunare care a răscolit ecoul în toate sălile castelului pustiu şi sonor, dar arătarea, neatinsă, mă aştepta în uşă. Încă o dată m-am năpustit după ea, afară.

Ce lună putredă, între nori bolnavi, şi ce lumină lăptoasă !

Dintr-o singură aruncare a ochilor am întrevăzut-o, sus pe cer, şi îndată, privirea a coborît să regăsească fantasma cu ochi de fosfor, ca să nu-mi scape cumva. Mă aştepta la colţul zidului ; a ocolit spre cealaltă faţă, în parcul cu mlaştini.

Luna își trase un nor vînăt peste față ; întunericul de sus fu deodată dens și opac.

Dar numai întunericul de sus. Căci jos, toată întinderea parcului, cu scheletele strîmbe și prăbușite ale copacilor, era luminată straniu de muceda irizație a miasmelor.

O pîclă verzuie, în care dănțuiau sîmburi de flăcări, înfășurate în vată.

Numai o clipă am avut răgaz să mă opresc, vrăjit de fantastica iluminație. Fiindcă, îndată, arătarea mi-a jucat în față, aproape de tot, ca și cum ar fi vrut să mă cheme la hotărîrea mea și să mă sustragă de la vreo șovăială. Nu mă aflam doar aci ca să admir un spectacol ! Aveam altă datorie... Și am alergat după sprintena arătare, albă și jucăușă, printre luminițele care se aprindeau și se stingeau suflate de vînt, alergau alături cu noi, ne întreceau și-și transmiteau lumina de la una la alta, o mie de mii de candele gălbui, albastre, verzi și roșii, și de toate culorile curcubeului.

Fantasma poposea, se răsucea să mă aștepte. Atunci, cele două lumini fosforice și neclintite păreau luceferii suverani ai constelațiilor dănțuitoare de jos.

Numai ochii aceștia rămîneau reci, în neclintire ; iar toată puzderia luminilor nestatornice din smîrcuri alergau din flacăre în flacăre, să se apropie și să-i facă un covor de licurici împrejur.

Smunceam picioarele goale, scufundate în glodul chiftit, și mă repezeam. Arătarea se deșira imaterial înainte, trecea prin trunchiurile răsturnate, gonea întovărășită de toate flăcările miasmelor, fugind laolaltă cu noi.

Am ajuns la zid ; înainte de a trece dincolo, am privit o dată îndărăt.

Toate luminile din urmă erau stinse.

Numai castelul Kemény, în întunericul aspru ca un postav, se vedea îmbăiat într-o lucire gălbuie și sulfuroasă, lumină care nu venea de nicăieri și s-ar fi spus că e o sudoare satanică a zidurilor dospite de umezeală și de mucegai.

Umbra albă îmi jucă înainte, ochii cu arzătoarea răceală mă îndemnară impacient : „Haide ! Ce aștepți ? Unde te uiți ?...“ Iar șerpuit, se strecură dincolo de zid, unde nemărginirea smîrcurilor se întinse iluminată de zvîrcolirea clipirilor gazoase.

Sub tălpi, în glodul dezgustător, simțeam vietățile băloase încovrigîndu-se în jurul degetelor, îmi scuturam scîrbit piciorul din fugă și goneam încă, încă, sărind peste ochiuri păcurii de apă, călcînd în flăcări care se stingeau brusc, împleticindu-mă în rădăcini înnodate, care mă atrăgeau îndărăt...

Și deodată, răsuflarea mi s-a gîtuit de spaimă.

În urmă, mai alerga cineva.

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu ! Ulu-lu !

Guşatul, cu mîinile lungi, cu pași răşchirați, venea, şuierîndu-și răsuflarea din cimpoiul de carne, urlînd :

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Cu toate puterile adunate, am început să gonesc mai deznădăjduit : înainte, fugărind arătarea albă, în urmă, fugărit de jivina omenească, pe care nu o știam ce vrea și de ce aleargă.

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Este contagioasă sălbăticirea ? Ceva din strămoșii lacuștri s-a deșteptat în mine ? Nu știu ; dar m-am trezit în goana nebunească, urlînd și eu pe întrecutele cu guşatul tîmp și nevolnic.

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-ululu !

Ne îngînam și ne întreceam ; din fugă, întorceam capul pe jumătate, fiindcă îi simțeam răsuflarea gîrîită în spate, zvîcneam mai încordat și urlam mai bestial :

— Uuuu ! Ulululu ! Uuu-ululu !

Nici un obstacol nu mă oprea. Nici un dezgust. Uneori, piciorul intra pînă la gleznă, stropi de abces mă împroşcau în obraz și în ochi, simțeam în gură gustul leşiatic și spurcat al putreziciunilor fermentate, pielea mă ustura de tăieturile săbiilor de papură și poate de muşcăturile animalelor băloase, dar nimic nu mă oprea, ca o fiară slobozită din mijeala veacurilor. Eram doi care goneam după arătarea lacurilor, și dintre amîndoi, nu guşatul era cel mai aproape de animalitate.

— Uuu ! Ulu-lu ! urlă, la spate, rotind labele uriaşe de gorilă.

— Uuuuu ! Ululu ! Uuuu-ululu-urlu ! răspundeam mai îndîrjit, ca un glas pe care nu mi-l cunoșteam și tot nu mi se părea îndestul de fioros.

Cînd deodată, alba fantasmă s-a oprit. A fost atît de neașteptat, încît nu mi-am putut curma goana și am trecut prin imaterialul vestmînt.

Am vrut să mă întorc, să văd unde s-a topit, s-o caut îndărăt, jucînd în altă parte, chemîndu-mă, cum făcuse pînă atunci. Ceva s-a prăbuşit în creştet, trosnindu-mi ţeasta ; toate luminile dănţuind pe lacuri s-au stins brusc, şi am căzut cu faţa în glodul vîscos.

Într-atît mi-am adunat ultimele puteri : să-mi întorc obrazul, nările şi gura din mîlul acru şi dospit, ca să-mi feresc răsuflarea liberă. Şi să văd, păşind peste mine şi fugind mai departe, cu mîinile vînturate roată, guşatul, cu răcnetul lui triumfal şi acum rămas singur, stăpîn :

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu-ululu-uuu !

Fundul oceanului era abia luminat de un crepuscul livid. Madrepori cu braţe de sfeşnic înflorite întindeau o feerică pădure în adîncul înăbuşitor al apelor. Săgetau peşti lungi ca sulițele, se opreau peşti laţi cît tăvile, cu ochii bulbucaţi şi ficşi. Stelele mării, gigante, îşi roteau cele cinci braţe ca roza vînturilor. Vietăţi străvezii coborau încet, balansînd clopote fără de sunet. Şi raci uriaşi şi mustăcioşi, necunoscute animale de toate culorile, peştitorpilă descărcînd baterii care cutremurau apa, caracaţiţe cu braţele înnodîndu-se dezgustător, înaintînd zvîcnind din pomparea cu bulbuci a lichidului, viermi, crabi, moluşte şi toate jivinile monstruoase şi fantastice ale profunzimilor, unele mai divine ca păsările şi florile paradisului, altele mai scîrboase şi hîde ca arătările de vis rău, treceau în nesfîrşită procesiune pe dinaintea ochilor, vînîndu-se, ascunzîndu-se, gonindu-se şi îmbrăţişîndu-se în oribile spasmuri.

Aerul ţevii din îmbrăcămintea de scafandru se împuţina înăbuşindu-mi răsuflarea.

Numai aceasta m-a făcut să clatin semnalul care avea să mă tragă în sus, despărţindu-mă cu părere de rău de magica lume a adîncurilor. Reflectorul puternic al lămpii electrice tăia brazde luminoase, scormonind unghere de stînci, unde se ascundeau sub alge alte vietăţi necunoscute; îmi făgăduiam mîine să mă întorc, odihnit, pentru altă explorare.

Acum, funia mă ridica legănat, cu greutăţile de plumb atîrnate de picioare, lăsînd dedesubt mişuneala multicoloră din pădurea vrăjită de madrepori.

Apa era mai subţire şi mai luminoasă.

Sprinten jucau numai suveicile peştilor.

Mai repede !

Am scuturat semnalul cu sonerie, să mă smucească mai repede fiindcă îmi vîjîiau tîmplele şi, în îmbrăcămintea de oţel, deschideam gura sufocat, ca puii de şoarec sub clopotul aparatelor de făcut vidul în laborator.

Ce-a fost aceasta ?

Ascensiunea s-a oprit. Toată lumina s-a înceţoşat, acoperită de o caracatiţă enormă, care-şi întinde multiplele braţe cu ventuze în capăt să mă cuprindă ; mă strînge încolăcit, de-mi trosneşte îmbrăcămintea articulată de metal ; mă priveşte cu ochi holbaţi din capul fără frunte şi, cu o smucitură, mi-a smuls ţeava, prin care aerul a fugit, lăsînd să gîlgîie apa ucigaşă: „Uuuu-ululu-lu, uuuu-ululu!"

Mă zvîrcolesc fără putere, cu vinele plesnind şi cu răsuflarea retezată ; ochii imenşi şi neclintiţi, aproape de tot deasupra ochilor mei, mă privesc atent, cu o crudă şi satisfăcută curiozitate, şi caracatiţa rîde, rîde cu glas omenesc.

Cu o ultimă deznădejde, încerc să resping vîscoasa îmbrăţişare. Tentaculele se desprind ; au rămas numai ochii plecaţi pe fruntea mea, bulbucaţi şi sticloşi. Le implor îndurare. N-am venit cu nici un gînt rău. Nu voi mai turbura niciodată împărăţia apelor. O nevinovată şi omenească curiozitate... Dar niciodată nu mai revin ; jur !

Ochii se îmbunează, aplecaţi cu aceeaşi atenţie să-mi sondeze privirea, de astă dată fără cruda răutate. Tot mai aproape, mai atent şi mai îndelung, pînă ce se prefac în ochii gălbui de după ochelarii cu lentilă bombată şi cu ramă de bagă ai advocat-doctorului juridic Silvestru Hotăran.

— Uff ! Bine că dădu sfintul şi te-am văzut întors la viaţă ! suspină uşurat advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, îndreptîndu-se greoi de şale şi strîngîndu-mi mîna întinsă neînsufleţit pe cearceaful alb.

Încerc să surîd, încă nedumerit unde mă aflu.

Rotesc ochii : pereţi albi ripolinaţi, fereastră înaltă fără perdele, patul de fier şi peste cap, la căpătîi, foaia de observaţie.

Aşadar, o cameră de sanatoriu !

Ce blîndă şi bună e lumina caldă, năvălind val prin fereastra deschisă ! Şi garoafele de pe măsuţa de metal, cu miros dumnezeiesc !

Vreau să mă mișc între pernele mari. Nici brațele, nici trupul nu se supun.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă contemplă cu o maternă încîntare, frecîndu-și mîinile bunduce și păroase.

— O ! Bată-te, că mi-ai și făcut o istorie cum ai rămas singur ! mă mustră cu bunătate, clătinînd a amenințare inofensivă arătătorul scurt și gros, ca un francfurter.

— Cine și-ar fi imaginat ?.. Prostii... Nici eu nu știu !... am îngăimat dezvinovățîndu-mă și încă o dată încercînd să mă întorc pe o coastă.

— Acum stai liniștit ! îmi poruncește, așezîndu-se alături, pe marginea patului. Totul e bine dacă sfîrșește bine... Și totul s-a sfîrșit mai bine decît îmi închipuiam. Singurul necaz l-ai tras dumneata... Dar acum, că te văd trecut de criză, pot spune că mi-ai fost un noroc. L-ai plătit scump, erai să-l plătești cu viața, dar, dragă domnule, ai dezlegat o taină... Ai limpezit o controversă juridică, de la care puteam să mai aștept încurcături...

— Nu înțeleg ! am spus.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran îmi puse pe umăr palma lată ca o broască țestoasă, în chip de prietenească solicitudine.

— Ai să mai ai răbdare și am să-ți povestesc. Acum nu trebuie să te ostenești... Medicul ți-a recomandat liniște...

— Și dumneata crezi că o să am liniște dacă nu-mi spui acum ?... Tot timpul am să mă gîndesc... Am să fac tot soiul de supoziții ! m-am îndărătnicit, abia întors la viață și din nou stăpînit de demonul curiozității. În loc să dorm sau să nu cuget la nimic, am să-mi frămînt mintea să aflu... Dumneata numești aceasta liniște ? am stăruit, înțelegînd că fermitatea d-rului juridic Silvestru Hotăran începe să se clatine.

Se ridică în picioare, măsurînd cu pași apăsați, de cîteva ori, camera în lung și în lat, cu mîinile la spate ; privi pe fereastră, se întoarse.

— De altfel, poate e mai bine ! spuse, oprindu-se și trăgîndu-și un scaun în fața mea. Toată istoria e scurtă... Acum două săptămîni, cînd te-am găsit...

— Acum două săptămîni ?.. am întrebat și îndată am căutat cu ochii la calendarul din perete.

Într-adevăr : 29 august... Sunt două săptămîni de cînd zac fără cunoștință...

— Acum două săptămîni, reluă advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cînd te-am găsit căzut în mlaştina aia ticăloasă, după ce te-am adus aci, la Cluj, să te predau în seama medicilor, ne-am întors să procedăm la o anchetă mai amănunţită... Cu autorităţile, bineînţeles. Şi n-am greşit. Am descoperit la cîţiva paşi de unde căzuseşi, în nămol, îngropat şi în descompunere, trupul contesei Aranca Kemény... Ne-a fost uşor să stabilim identitatea... După inelul din deget, după carabina de alături, după ce s-a mai putut cunoaşte din' îmbrăcămintea putredă... Mai greu este de stabilit cum de a ajuns acolo. Părerea judeţului e că s-a înecat şi că trupul s-a scufundat singur cu timpul, în mlaştină. S-a înecat din accident, sinucidere, asasinat ?... Aceasta, dragă domnule, n-are s-o ştie, niciodată, nimeni. Ca măsură de precauţie, a fost arestat Gyula, guşatul.. Dar e un nevolnic ; nu-i poţi scoate un cuvînt, e mai dobitoc decît dobitoacele din curte... L-am arestat, fiindcă e frate cu fostul locotenent Tivadar Vágo şi fiindcă, după spusele slugilor, îşi adora, cu simţirea lui de guşat, stăpîna... Mi-am spus că, poate gelos pe cele cîteva plimbări nevinovate ale contesei Aranca în tovărăşia lui Tivadar Vágo, în cugetul lui de nerod şi de nebun va fi mijit ideea crimei... Dar acestea sunt numai presupuneri. Fapt este că descoperirea a înlăturat cea din urmă complicaţie. Înţelegi bine că, în materie de succesiune, data morţii e de cea mai mare însemnătate. Dacă se dovedea că Aranca a murit după contele Andor, atunci asupra averii puteau să ridice pretenţii succesorii ei ascendenţi, adică neamurile Anei Porumbacu, Gheorghe Porumbacu şi aşa mai departe. Cu alte cuvinte, tot felul de complicaţii. Acum, lucrul e simplificat : ultimul decedat în ordinea cronologică e contele Andor, şi, cum a murit fără testament, averea merge după lege succesorilor de drept, în speţă clienţilor mei... După cum vezi, datorită peripeţiilor dumitale au fost înlăturate şi cele din urmă dificultăţi juridice. Pot spune că îţi datorăm recunoştinţă.

— Mersi ! am întrerupt sec, fără entuziasm, aflînd prozaicul deznodămînt al peripeţiilor pe care nu le va şti, niciodată, nimeni.

Şi am tăcut un timp, cu ochii închişi, revăzînd fantasma albă şi sprintenă a domniţei Aranca, despre care acum înţelegeam că-şi căuta odihna unui mormînt creşti-

nesc și de-aceea chema trecătorii s-o izbăvească din putreziciunea smîrcurilor.

Pe urmă, într-un tîrziu, mai mult de politeţe decît de curiozitate, am întrebat :

— Dar castelul ? Biblioteca ? Licitaţia a fost ?

— O, da ! răspunse, frecîndu-şi mîinile cu stăpînită satisfacţie advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Au mers lucrurile mai fain decît mă aşteptam.

Plecîndu-se să-mi destăinuie cu glas mai scăzut :

— Am pus să liciteze pentru două mii de jugăre de bălţi un om al meu... Le-am luat pe nimic. Nici nu se prezinta să le liciteze nimeni. Cine, ce să facă, cu două mii de jugăre de bălţi, papură şi smîrcuri ?... Cuibar de ţînţari şi de friguri palustre. Eu o iau sistematic. Irigaţii, canalizări... În cinci ani de muncă, scot aur... Şi sunt şi cu conştiinţa curată : n-am ofertat decît fiindcă nu se prezinta nimeni. Nu-i drept, dragă domnule ?

În loc de răspuns, ochii mei s-au oprit stăruitor la paharul deşert de la căpătîi, cu urme grase şi opace de degete. „Exact limpede ca acest cristal !“ am gîndit, amintindu-mi epizodul de acum două săptămîni, cînd advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, urmărindu-mi privirea, înţelese cu toate acestea la ce-am cugetat, fiindcă roşi, dovedind o subtilitate în citirea gîndurilor ascunse, la care nu m-aş fi aşteptat, nicicînd.

— Şi cărţile ? Biblioteca ? am întrebat, numai ca să risipesc jena acestei osînde fără cuvinte.

— A ! cărţile ! vorbi cu însufleţire advocatul dr. juridic. Închipuieşte-ţi, dragă domnule, că am avut cea mai mare surpriză !... Mă temeam că n-are să se prezinte nimeni. Şi a venit un ovrei tocmai de la Pesta, un anticar, care cunoştea dinainte biblioteca. A oferit cît nu mă aşteptam : zece mii de pengö... Dar am avut grijă şi de dumneata, dragă domnule : m-am înţeles cu el să aleg întîi măcar o sută de volume pentru dumneata... Şi m-a ajutat el, foarte de treabă şi serviabil. Uite ! îmi spuse, arătîndu-mi înşirate jos, pe duşumea, lîngă perete, un şir de cărţi, cu fericirea unui om care a pregătit o mare şi plăcută surpriză.

Am vrut să mă ridic într-un cot, să privesc lacom.

— Te rog, stai liniştit ! mă îndesă la locul meu advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cu palma lată cît broasca ţestoasă. Ţi le aduc eu, să le vezi, pe rînd...

Şi îmi cără pe rînd cărţile, ştergîndu-le praful de pe legăturile de piele cu batista despăturită şi aşteptînd exclamaţile mele de surpriză şi de recunoştinţă cu seninătatea bună a unui bunic care a pus la cale cel mai neaşteptat dar nepotului.

Erau numai cărţi ocultiste, de magie, de spiritism şi de reîncarnaţii, toate noi, de trei şi de patru decenii, alese după cît se înfăţişau mai arătoase legăturile proaspete şi aurite. Toate preţuind pentru mine mai puţin decît greutatea lor la cîntar. Nici una din celelalte, rare şi preţioase, rătăcite măcar din întîmplare. Anticvarul „serviabil" de la Pesta nu se oferise degeaba să adauge preţul lui la nepriceperea advocatului procurist ! Dr. juridic Silvestru Hotăran aştepta încîntat şi oarecum mirat de prea seabădul meu entuziasm.

— Zici că pentru toată biblioteca a oferit zece mii de pengö ?... Cît face zece mii de pengö în monetă românească ? am întrebat, privind în tavan, unde se topea tot furgonul meu himeric cu cărţi : o avere.

— Aproape trei sute de mii de lei ! răspunse prompt şi triumfal dr. juridic Silvestru Hotăran. Aş fi fost încîntat, după evaluarea mea, să luăm cincizeci de mii de lei ; şi a dat trei sute de mii... Un nebun !... Nu m-aş mira să aflu că a ajuns la faliment în scurtă vreme...

— Doctore, doctore ! am rostit amar... Biblioteca contelui Kemény preţuia cu ochii închişi cinci-şase milioane... Erau cărţi acolo care au să fie plătite, una singură, cu zece mii de pengö şi mai mult.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă privi cu neîncredere prin ochelarii lui bombaţi. Pe urmă dădu din cap şi se apropie să-mi aşeze mai bine, sub bărbie, cearşaful alb :

— Nu trebuia să te ostenesc... A spus bine medicul. Ai încă febră ! Să-ţi pun termometrul...

REPERE ISTORICO-LITERARE

CAMIL PETRESCU : Într-un volum de peste două sute de pagini, redactorul *Gîndirii* își adună la un loc „scrisorile unui răzeș", risipite prin coloanele *Hienei* și *Gîndirii*. E, de fapt, numai o parte și numai un aspect al operei acestui scriitor, de al cărui nume e în parte legată mișcarea noastră literară de după război. Sunt pagini de un gen anume, gazetărie literară am putea să le spunem sau literatură gazetărească, a căror valoare stă în suflul de umanitate care le animă și mai cu seamă în bogăția și pitorescul descrierilor.

Scrisorile unui răzeș amintesc deopotrivă pagini dintre cele mai bune ale lui Vlahuță și Mihail Sadoveanu, aducînd de multe ori ceva nou, care nu se găsește la nici unul dintre acești doi : preciziunea notației. Păcat că atitudinea e uneori prea sentimentală, dar e poate justificată prin caracterul acestor „scrisori". (*„Scrisorile unui răzăș" de Cezar Petrescu*, în „Revista vremii", an. III, nr. 1, 14 ianuarie 1923, p. 22.)

EMANOIL BUCUȚA : Cezar Petrescu și-a strîns în scoarțele unei cărți *Scrisorile unui răzeș*. [...]

Ceea ce cîștigă întîi e frumusețea scrisului. Mlădierea, cu scăpărări cînd din altiță cu fluturi, cînd din mătase cu ape și cînd din ochiuri de zale, care îmbracă frămîntarea de amintiri sau de observații, înfioară. Cei ce trăiesc de dragul unui cuvînt sigur șlefuit au să așeze această carte în raftul la îndemînă, între puținele în care răsfoiesc ades.

Oprește apoi un duh al pămîntului, plutitor peste tot, ceva nelămurit, de unde vorbește Moldova, în aceste pagini și în literatura noastră. E o înduioșare căreia nu-i trebuie nume de locuri și oameni, ca s-o cunoaștem. Toți scriitorii moldoveni, cari nu

şi-au pierdut legăturile sufleteşti cu locurile de baştină, o au. Suspină în Sadoveanu, e tot Hogaş, nu-i lipseşte pînă nici lui Pătrăşcanu. Peisagiul e sub un abajur albastru, şi din umbră tremură, pierdut, o strună subţire.

În aceste tipare şi subt asemenea atmosferă se aleg povestirile. Ele vin din toate laturile vieţii. Uneori sunt în straiele epice de fiecare zi, alteori în armura încoifoiată, cu pene albe, învălmăşite în vînt, a unui anume lirism. Două, trei stiluri nu se sfiesc să stea alături, ca în *Năluca*, sau epizoadele să treacă fără să ştie unul de altul, făcînd povestirea şi aducînd descărcarea, ca undele rîul[ui] cu căderea în mare, cum e [în]*Risul*, sau fotografii polemice într-o ramă de emoţie, topite împreună, ca un singur subiect, în amintire. [...] Sunt *Scrisorile unui răzeş* puţin mîndru, puţin mişcat, puţin zîmbitor peste toate şi atît cît toate la un loc, artist. (*Scrisorile unui răzeş*, în „Ideea europeană", an. IV, nr. 110, 14—21 ianuarie 1923, p. 3.)

AL. BUSUIOCEANU : O răzeşie proaspăt tăruită în ponoarele prozei noastre tinere, înecată de lirism şi bătută de grindina metaforelor. O răzeşie autentică însă, fără decor simbolic, fără personagii anonime şi fără lampioane de hîrtie. Proză în bunul stil prozaic, proză fără ipocrizie. Prin ce îi e esenţial, Cezar Petrescu se desface astfel, izolat aproape, de toţi prozatorii noştri tineri. Aminteşte parcă o generaţie mai veche sau anunţă una nouă. E, între ei, în orice caz, cel care ştie cum se scrie o nuvelă.

Scrisorile unui răzeş sunt, din acest punct de vedere, bucăţile unui virtuoz. Liniile clare şi niciodată sinuoase ale gîndirii se întretaie armonic, se îndoaie sau se frîng după o geometrie pur interioară, care nu îngăduie abaterea. Cuvîntul, fraza, compoziţia întreagă îşi prelungesc interior acelaşi ritm, gîndit aproape arhitectonic, care le defineşte anticipat şi creşterile, şi destinderile. Echerul neîngăduitor al artistului care îşi cunoaşte precis arta e simţit trecînd la fiecare unghi sau curbă. Amănuntul însuşi, prins în intersecţii simple, e esenţial. Arta întreagă a acestui artist e arhitectonică. Poate prea mult savantă chiar în ştiinţa aceasta de a simplifica, a grada, a încheia şi a ornamenta. Căci ai dori uneori şi o greşeală, o problemă neelucidată, poate numai de dragul de a găsi cusururi şi într-o carte bună sau de teama de a nu ajunge cumva la soluţii tipice. Cezar Petrescu însă nu îşi îngăduie această libertate. O problemă nerezolvată e mai bine o problemă evitată. Arta lui e fără probleme, fără asperităţi. E claritate şi simplificare. Claritatea şi simplificarea care înseamnă stilizare (proza româ-

nească n-a ajuns la noțiunea aceasta antirealistă decît rareori), care poate fi mijlocul unei mari realizări dacă liniei exterioare îi corespunde și motivul ideal interior.

Claritatea aceasta, care îi definește însă forma, nu e întotdeauna oglindirea aceleiași purități interioare. N-aș ști să explic, dar aș distinge în scriitorul acesta aproape două personalități : artistul — sigur, definit, complect — și, dincolo de vîrsta celuilalt, poetul, mult mai tînăr, mai neclar și căutîndu-se încă pe sine. Uneori, Cezar Petrescu îi îmbină, îi întrepătrunde în aceeași personalitate. [...] Alteori însă, desperecheați, cei doi se iau la luptă, disputîndu-și o victorie care nu mai e întreagă. Aș cita nuvela intitulată *Rîsul*, care conține cele mai puternice pagini ale cărții, dar în care drama e întretăiată, stînjenită, împuținată de capriciile artistului care își încearcă virtuozitatea.

Cred că nu mă înșel : Cezar Petrescu închide în el încă îndoiala fecundă a destinului propriu. Paginile acestea îl anunță mai adînc chiar decît l-am putea desprinde acum. E o atmosferă a lui proprie, pe care o trăiești în fiecare rînd, prin care îl recunoști și îl presimți : un amestec de neliniște ciudată a vieții, tinerească, fragedă, aproape adolescentă, și de odihnitoare simplități patriarhale, grave de melancolii. Însăși răzășia lui imaginară nălucește adeseori nehotărîtă între două vieți ce par deopotrivă de reale, care în el se îmbină acum, dar adîncite, s-ar putea desface : un răzeș prin amintiri și nostalgii, rătăcind în lumea fără liniște a orașului, un strein însă acolo, dezrădăcinat, întorcîndu-se înfrigurat și dornic către a doua viață. Sentimentul e adînc. Poate fi și mai adînc. Și din el s-ar putea naște și *problema*. Proza lui Cezar Petrescu va spori atunci înțelesul literaturii noastre întregi. (*Cezar Petrescu : „Scrisorile unui răzeș", Edit. Cultura Națională, în colecția „Scriitori români de azi"*, în „Cugetul românesc", an. II, nr. 1, ianuarie 1923, p. 91—92.)

EMIL SERGHIE : Proza d-lui Cezar Petrescu, recapitulîndu-se, la ultima filă îți lasă impresia unei autobiografii.

Din toate „scrisorile unui răzeș" aburește un zumzet de caldă sinceritate, ce te învăluie cu funigei, pe care-i recunoști imediat torși din caierul aceluiași suflet. [...]

Ca [la] orice poet sincer, fondul poeziei d-lui Petrescu e romantic. Autobiografia din *Scrisorile unui răzeș* intră în caracterizarea fericită a lui Wilde și nu ne reamintește niciodată că *„le moi est haïssable"*, fiindcă anecdotica nu și-o destrimează în intimități inutile, iar stilului îi îngrijește o sobrietate susținută.

Scrisorile unui răzeș pornesc din tradiția care, în generația înaintașă, poposise ca anecdotică și psihologie în Gârleanu, iar ca stil și culoare în senzitivul Anghel.

Duioșia, ceea ce tremură în proza d-lui Petrescu ca într-o litanie, fluxul și refluxul între sufletul plin de caldă înțelegere a autorului și sufletele celor umili și obijduiți, prietenia cu o căprioară pripășită sau cu alte animale ce intră, organic, în unele forme de viață, reamintesc și influența mănoasă a literaturei ce ajunge răsad european de la Melchior de Vogüe : *Le roman russe*...

Ceea ce povestește autorul te cheamă cu tot sufletul acolo, te îmboldește, fără să vrei, la compătimire și dragoste înțelegătoare.

Tristețea e, sigur, zgura ce stăruie într-un suflet ce privește totul cu o dragoste de frate, cu un ochi care se încarcă de înduioșare ori de cîte ori viața calcă sub picioare fărîma de har dumnezeiesc ce se zbate în noi. [...]

Scrisorile unui răzeș se complac în durere ca în elementul lor și ne-o evocă cu intensitatea cutremurilor care te urmăresc și peste clipele în care ai străbătut, material, paginile unei bucăți.

Această afectivitate electivă pentru suferință a determinat în autor o psihologie și în literatura noastră o categorie nouă : *literatura unui și a unor dezrădăcinați*. (Întrebuințăm cuvîntul consacrat în o literatură la fel : a lui Barrès.) [...]

„Dezrădăcinarea" d-sale capătă însă o mai largă semnificație : e un dezrădăcinat în viață ; unul din cei care, în economia naturei, va răsplăti cu un belșug de chin belșugul de vis, de suflet, care l-a înflorit în orele-i de singurătăți. (*„Scrisorile unui răzeș" de Cezar Petrescu*, în „Gîndul nostru", an. II, nr. 1, martie 1923, p. 24—25.)

SCARLAT FRODA : Văd un tîrgușor moldovenesc, adăpostit sub o creastă lenește, între livezi, și scăldat de un rîu ale cărui ape, primăvara, inundă mahalalele sărăcimii. Casele sunt albe și înfiorate de parfumul teilor. Grădinile sunt adînci, ulițele largi, liniștite. Din cerdacul primitor dai în odăile încăpătoare, cu tavanul jos. Zidurile sunt groase, ca să ție iarna cald și vara răcoare : podeaua e de bîrne de gorun bine înnădite, ferestrele zăbrelite. Clopotul bisericii, în zilele sfinte, răscolește amintirile copilăriei ; din jilțuri vechi, umbrele bătrînilor înviază, icoanele se păstrează pentru vremurile de credință.

De aici, din tîrgușorul acesta, au plecat încet, pe nesimțite, Virgil Miclescu cu Ana, Constantin Mogrea cu familia, Ion Sîrbu cu Lisette, procurorul și maiorul. Au plecat cu toții și s-au dus în

lume. De ce ? Nici ei n-ar fi știut s-o spună. Simțeau că se înăbușe în colțișorul de provincie unde cunoscuseră lumina zilei, voiau să fie altfel decît părinții și cunoscuții lor, credeau că poartă un alt suflet, alte aspirații și alte credințe. [...] Sunt inteligenți, muncitori, echilibrați, cu un simț ponderat al vieții, sănătoși fizicește. Și cu toate astea presimți după felul cum pășesc că vor fi pentru totdeauna niște mediocrități decolorate, învinși în viața socială, nefericiți sufletește.

În mecanismul sufletului, în acea imponderabilă și necunoscută armonie care constituie esența însăși a vieții, ei duc o sensibilitate dincolo de legile normalului în avînturi, o exasperare necoordonată în idealuri, o cunoaștere naivă a realităților tangibile. O disproporție gravă între dorință și posibilitate. Ei nu cunosc viața socială și trăiesc cu visurile primei lor ambiții. Și nu sunt măcar eroii gîndului lor. Fiindcă nu sunt supraoameni. Dimpotrivă. Oameni necăjiți, copleșiți de viață, s-au lăsat furați de nevoi și s-au predat învinși. Nu mai pot lupta. Au fost biruiți fără să-și dea seama, mai înainte de a începe lupta. [...]

Aceștia sunt eroii evadați din tîrgușorul moldovenesc al drumului cu plopi. Și viața fiecăruia dintre ei este povestea unei ratări. Fiindcă toți sunt ratați. [...] Acești transplantați sunt muncitori, dar obosesc prea repede. Spirite mai mult contemplative decît realizatoare, ei poartă în sîngele lor ritmul încet al vieții de la țară, în suflete, amintirea casei bătrînești, liniștite, a livezilor și a plopilor argintați de lună. În viață, ei nu au putut trece la actul de voință repede executat și desăvîrșit. Cartea le-a dezvoltat puterea sufletului în interiorizare și suferință. Se analizează prea mult, ar voi să facă numai cum e bine și drept. Iată rezultatele cetitului. Le-a împovărat sufletul și cu probleme morale. Nu erau ei destul de greoi cînd trebuiau să ia o hotărîre, acum o vor supune analizei și criteriului moral. Biruitorii vieții aprige nu cunosc astfel de preocupări. Ei nu analizează și nu își controlează actele sufletești. Ei se decid repede și decisiv. Eroii aceștia, smulși din tîrgușorul moldovenesc, sunt toți niște ratați și învinși, fiindcă nu se pot adapta acestei mentalități voluntare. [...]

Povestirile d-lui Cezar Petrescu sunt, toate, impresionante, tulburătoare și pline de interes. Le urmărești fără să te oboscească o singură clipă. Sunt fragmente de viață vie, pline de culoare, luminoase și emoționante. Autorul, un stilist desăvîrșit, meșter al cuvîntului, cîntăreț al ritmului nesimțit în proză, reușește printr-o simplitate armonioasă să te stăpînească fără să simți că face literatură. Este cel mai mare merit al stilistului. Totul e atît de legat în naturaleța scrisului, frazele curg atît de precis, fără decla-

maţie sau înşirare siropoasă, încît, de-abia eliberat de farmecul povestirilor şi revenind asupra lor, îţi dai seama de marele meşteşug al autorului.

Prin atitudine, analiza psihologică a personagiilor şi atmosfera plină de viaţă românească, vie şi trăită, nuvelele d-lui Cezar Petrescu pun temelia nuvelei româneşti inspirată din noile realităţi sociale şi psihologice.

Este o personalitate puternică şi bine conturată d-l Cezar Petrescu, care se afirmă de la al doilea volum ca unul din marii noştri prozatori contemporani. *(Cezar Petrescu : „Drumul cu plopi", nuvele, Editura Cultura Naţională*, în „Adevărul literar şi artistic", seria a II-a, an. V, nr. 171, 16 martie 1924, p. 6.)

PERPESSICIUS : ***Scrisorile unui răzeş*** veneau în scrisul românesc cu o notă de lirism pe care proza noastră îl cunoscuse într-un grad desăvîrşit la Sadoveanu. Şi totuşi, evocările lui Cezar Petrescu au interesat şi au cucerit favoarea publicului. Dar drumul lui, adevăratul lui drum avea să fie acela indicat de *Dacia Felix* şi de *Valsul rozelor*, adică acea lume a destinelor frînte, a orizonturilor barate, a unor vieţi mohorîte şi miruite cu semnul dezmoşteniri sufleteşti. E tocmai lumea pe care o întîlnim, în plenitudinea ei, în *Drumul cu plopi*. Volumul e precedat de un fel de spovedanie, în care apar ca pe un ecran teoretic siluetele eroilor din schiţele şi nuvelele din *Drumul cu plopi*. E o vale ca de rai, în care oamenii, absenţi, îşi duc destinele. „Lărmuirea vieţii lor se petrece măruntă şi neîndurată, fără neliniştea nici unui mister." Nimeni n-a prins mai bine ca autorul propriul acestor existenţe, despre care şi scrie. „Neliniştea nici unui mister." Şi Constantin Mogrea, profesorul învins şi îmbătrînit, şi Vidran, advocatul care face carieră şi situaţie într-un orăşel de provincie, şi Miclescu, care se surprinde aşa de străin de soţia lui, toţi trăiesc o viaţă orînduită într-un cerc închis, instinctual, ca omizile procesionare de pini despre care ceteşte unul dintre eroii săi. Se desprinde din landele acestea un adînc sentiment de tristeţă şi de milă pentru biata mizerie umană.

Ca să nu mai amintim de acea schiţă plină de o poezie sobră şi profundă din *Căsuţa...*, însemnări de jurnal ale unui sinucigaş, sau de comicul dureros din *Aventura. (Cezar Petrescu : „Drumul cu plopi" (Editura Cultura Naţională), 1924*, în „Buletinul cărţii", an. II, nr. 4, aprilie 1924, p. 45.)

Povestirile cu morţi ale volumului de faţă continuă, în proza d-lui Cezar Petrescu, una din laturile întîlnite şi pînă acum, deşi în mică măsură, la d-sa. E vorba de acel principiu de artă ce-şi

trage seva din ținuturile cernite ale morții, ale obsesiilor ce-și înfig gheara în sufletele așediate, ale destinelor ce se rup din ordinea normală și se călăuzesc de o lege necontrolată, aproape o absurdă fatalitate.

Scrisul d-lui Cezar Petrescu descinsese în ogorul literelor române într-o armură (dacă se poate spune) lirică, cu jurnalul de confesiuni care a fost *Scrisorile unui răzeș*. Melancoliile unui dezrădăcinat, tînjind în colivia mansardelor citadine, dornic de podgoria și de răzeșia lui de odinioară, de „sătucul acela" în care s-ar fi voit rămas (Iosif nu gîndea altfel, plimbîndu-și umedul azur al ochilor lui blînzi peste asfaltul cîrpit al capitalei, Iosif care iscălise la începutul semănătorismului : Ion Darie, pseudonim pe care — simplă constatare ! — d-l Cezar Petrescu și l-a anexat), simbolurile delicat schițate în atmosfera decrepită a răzeșiei ruinate și totul învăluit într-un stil de ușoară tristețe, amintind de Sădoveanu și Anghel, pe care d-l C.P. i-a frecventat, în cărțile lor, cu patimă, iată ceea ce făcu și farmecul și succesul începuturilor sale literare. A privi prin lentila nostalgică a sufletului de rural inadaptat la febrilitatea orașului — oricît de evoluate ar fi timpurile — e întotdeauna o coardă sensibilă gata să vibreze sub un arcuș de artist. Și d-l Cezar Petrescu posedă acest arcuș.

Însă paralel cu jurnalul acesta epistolar, în care poema în proză deține întîiul plan, se construiesc schițe și nuvele dintr-o lume de învinși sau decepționați, peste care scrisul d-lui C.P. pulverizează o ușoară compătimire și în rîndul cărora am putea numi drept tipică *Dacia Felix*, cu acea figură a profesorului Preda, erou întîlnit sub diverse aspecte în povestirile sale. Este lumea aceea din noua vale a plîngerii, ascunsă după perdeaua de plopi, ce-și împarte destinele fără de împotrivire, din a doua culegere de nuvele, *Drumul cu plopi*, și despre care autorul, așa de just, spune : „Și lămurirea vieții lor se petrece măruntă și neîndurată, fără neliniștea nici unui mister". Așa e Constantin Mogrea din *Unchiul din America*, așa e Sandu Vidran, a cărui carieră se întemeiază, solidă și sigură, în orășelul de provincie care-l va mediocriza, în cele din urmă, definitiv.

Spuneam însă — și aceasta-i istmul prin care ne apropiem de volumul de față — că *Omul din vis* continuă o latură întîlnită în mai mică măsură la d-l Cezar Petrescu. Este lumea aceea de predestinare tiranică, pe care o aduce *Inelul cu piatra de rubin* sau protoplasma sufletească a gușatului Gingu din *Risul*, în care sondajele d-lui C. P. scormonesc cîteva impresionante lumini din subconștientul primar. Predilecția aceasta constituie și materialul celor „trei povestiri cu morți" din volumul de față.

Eroul întîiei povestiri, care dă și titlul întregului volum, e una din victimele jocului de cărți, una din acele voințe înfrînte, intoxicate iremediabil de oraș și club și care-și vor sfîrși viața înainte de soroc, cu singura voință pe care o mai pot conduce : aceea de a se sinucide. Spuneam : eroul întîiei povestiri. Am înțeles pe acela care debitează întîmplările și care se pierde din ce în ce mai mult prin coridoarele acestui labirint plin de ostilitate, care e viața și mai ales patimile ei. E adevărat că d-l C. P. și-a denumit ciclul „povestiri", voind parcă să preîntîmpine și să scutească acest triptic mortuar de obiecțiile ce s-ar putea aduce unor nuvele ostentativ clasate. Însă aceasta e o chestiune secundară.

Povestiri, mai la urma urmei, sunt toate speciile, și ceea ce ne interesează într-o reconstituire de artă după chipul și asemănarea realității este să trezească în noi interes, să ne mintă pentru o jumătate de oră, să-și improvizeze, alături de existența noastră, baraca propriului ei destin. Eroul d-lui Cezar Petrescu e un suflet delicat, robit jocului de cărți, extenuat de nopți albe, de otrava capitalei, și pe care un prieten, sănătos ca și aerul proaspăt de la moșia pe care singur și-o gospodărește, îl ia să-l întremeze la țară. În convorbirile dintre ei, eroul nostru, solicitat să-și povestească visurile, vorbește de „omul din vis", de un fel de înger păzitor al copilăriei lui, un domn simplu îmbrăcat, însoțit de un basset, umbre încetățenite în viața lui de îndelunga lor convietuire. Pînă aici nimic extraordinar ; însă acest „om din vis" se vădește a fi chiar vecinul de moșie al prietenului său, scăpătatul boier Iorgu Ordeanu, ultimul vlăstar al Ordenilor, pe care eroul nostru, în tovărășia prietenului său, îl vizitează în ajun de lichidarea gospodăriei. Mai mult : Iorgu Ordeanu e însoțit de un basset cafeniu, pe care, la fel cu acel din vis, îl cheamă Soliman. Negreșit, povestea iese din comun. Visul descinde în realitate, se suprapune ei. Eroul nostru va avea să poarte consecința acestei umbre, care-i încurcă planurile visului și realității. Și într-adevăr : liniștea ce se părea să-l îmbie cu calmul ei, la țară, îl părăsește. Se întoarce la oraș, unde începe aceeași viață de condamnat al clubului. Într-o seară întîlnește pe Iorgu Ordeanu, însoțit de Soliman. A doua zi îl vizitează în sărăcăcioasa lui odăiță, să vadă lada cu cărți rare pe care boierul le păstrează din neam și pe care le va vinde la anticari. În lipsa boierului, eroul nostru cercetează fotografiile și rămîne înmărmurit : una din figuri e Agata, pe care el a cunoscut-o într-o aventură sumară. Ce să caute umbra aceasta în astă odaie și în viața lui Iorgu Ordeanu ? Iată noua întrebare ce-l chinuiește. Precum se vede, un nou element de mister. Și ieșind în seara

aceea, împreună cu Iorgu Ordeanu, urcă amîndoi scările clubului unde boierul, ce fusese multă vreme un habitual, își joacă ultimul rest de avere. Cîștigă neîntrerupt, pînă cînd ia parte la joc și eroul nostru, de partea căruia trece norocul boierului, care se ruinează. Un vis urît turbură sufletul, ce-și promitea îndreptare și răscumpărare, al eroului nostru. A doua zi, cînd se îndrepta spre locuința lui Iorgu Ordeanu, casa era împresurată de curioși. Bătrînul se omorîse. Omul din vis își reluase locul între umbrele copilăriei povestitorului. De data aceasta, cu o mustrare în plus, cu o tortură de neînduplecat. Dar povestirea se curmă brusc. Soliman îl urmărește pînă acasă. E un spion, ce nu-l va părăsi niciodată. Afară dacă — „am să cumpăr într-o dimineață un praf de stricnină" — ultimele cuvinte ale povestitorului nu-l vor izbăvi de tortură.

Am urmat cu atenție diagrama acestei povestiri, și cetitorul a observat că e vorba de un concurs de obsesii, ce scapă rațiunii, coincidențe foarte probabile care pot devia o existență și o pot arunca în brațele morții. Impresia generală însă, de senzațional misterios, de atmosferă prezidată oarecum de duhuri, nu se înfiripează. D-l Cezar Petrescu nu stăpînește acest instrument al fantasticului. D-sa stăruiește prea mult asupra amănuntului, în dauna atmosferei. A amănuntului de moravuri.

Ar fi nedrept să citățm pilde din literaturile străine, în care astfel de obsesii sufletești, cu dezagregări ale personalității, fac obiectul de căpetenie. Dacă ne gîndim la ele, e doar ca o firească și spontană compensație estetică. Mai ales că, chiar în măsura mijloacelor sale artistice, pe această cărare, d-l C.P. poate da mai mult. Așa d. p.: *Păianjenul*, pe care-l aflăm cu mult superior *Omului din vis* și în care sfîrșitul actorului Haro Ditarca, ce se spînzură, în odăița lui de hotel de provincie, după o noapte de amintiri de școală, răscolite în tovărășia unui fost coleg de clasă, mediocru, dar gospodar, și după o noapte de chef vulgar și dezgustător, se spînzură din inutilitate și sub obsesia primelor versuri din copilărie, care l-au indicat actor, povestirea aceasta impresionantă și artistic condusă pentru realizarea acelei atmosfere de absurdă fatalitate, de care aminteam la început, ne arată că, dacă acesta nu e instrumentul său, d-l Cezar Petrescu poate da un maximum de artă și cu dînsul. (*Cezar Petrescu: „Omul din vis. Trei povestiri cu morți."* „*Ramuri*", *Craiova*, în „Adevărul literar și artistic", seria a II-a, an. VI, nr. 260, 29 noiembrie 1925, p. 7.)

MIHAI RALEA : Proza românească de după război a înregistrat trei nume noi : Lucia Mantu, Ionel Teodoreanu şi Cezar Petrescu. Din aceşti trei scriitori, doi au ceva comun : talentul lor e filtrat de o puternică cultură literară.

Instinctul, puterea primitivă de observaţie şi creaţie sînt oprite în desfăşurarea lor obişnuită, canalizate, prefăcute, îndreptate către o concepţie ori un plan. Ei fac parte din familia scriitorilor artişti şi sînt mai aproape de Flaubert decît de Dostoievski ori Tolstoi.

La I. Teodoreanu sau Lucia Mantu, procedeul artistic e senzaţia. Ea redă intuitiv, direct şi rapid fragmente de realitate, care se leagă între ele ca asociaţiile de idei : prin asemănare ori vecinătate.

D-l C. Petrescu, din contra, pleacă şi revine la ideal. El are totdeauna înainte ori o concepţie, ori măcar o schemă, pe care o umple, pe urmă, cu realitate. D-sa face parte din autorii care înţeleg să se exprime dramatic, printr-o temă dată, cu o intrigă anumită, cu un deznodămînt logic calculat.

În literatura modernă, „subiectul" e în criză. Nu se mai grupează astăzi realitatea în jurul unui eveniment cu urmări complicate, dar totdeauna previzibile (în aceasta stă inconvenientul subiectelor prea simetric construite), ca o cristalizare geometrică. Se lasă liberă curgerea disociată şi anarhică a existenţei, din al cărei puls se prind doar cîteva mişcări adesea lăbărţat legate între ele.

D-l Cezar Petrescu nu e pentru acest procedeu. D-sa îşi împarte materia într-un subiect, adică o face să intre într-un cadru mai dinainte fixat şi prin aceasta lasă impresia că are totdeauna în minte întîi subiectul şi pe urmă tratarea lui prin observaţii, sentimente etc.

Detaliul anecdotic ori dramatic are totdeauna importanţă în nuvelele d-sale. El joacă rolul central şi, dacă se poate spune, *creator*. Personajele sînt create de acest eveniment.

În adevăr. Sînt două moduri de a concepe un conflict dramatic. În primul rînd, el poate fi rezultatul ciocnirii dintre caractere diferite. În acest caz, cauza trebuie căutată în firea personajelor, în temperamentul şi acţiunea lor. E o problemă de psihologie.

Dar se mai poate concepe acelaşi proces şi altfel. Un eveniment provocat de un simplu hazard poate determina pe viitor firea personajelor. Această întîmplare le poate atîrna greu în viaţă, le poate hotărî decisiv destinul, poate imprima caracterului lor o cută definitivă. Atîţia oameni intră într-un făgaş hotărît

numai împinşi de un simplu hazard! Unii îşi comandă destinul, alţii îl primesc. Unii sînt sclavii unei psihologii, alţii ai unei ambianţe ori, pur şi simplu, ai unei întîmplări. Unii sînt determinaţi de interior, alţii de exterior. Anatole France descrie în *Histoire contemporaine* cazul unui erou, Vercingetorix, care-şi schimbă tot caracterul, numai fiindcă s-a observat că posedă o pereche de mustăţi galice.

Aceasta din urmă e şi metoda d-lui C. Petrescu. Eroii săi sînt fără personalitate, nu pot domina evenimentele. Din contră, acestea din urmă îi domină, îi poartă legănaţi de capriciul lor. Virgil Miclescu, din *Adevărul*, îşi schimbă toată viaţa conjugală din cauza unei simple minciuni inofensive. El trebuie să suporte de-a lungul vieţii tirania personajului imaginar, — Bunea, alias Putois —, pe care l-a creat dintr-o necesitate ridiculă. Vidran, din *Cariera lui Vidran*, ajunge să-şi facă o strălucită carieră din legendele care se împletesc în jurul unei deraieri. Din cîteva fapte banale, cu caracter de simplă anecdotă, nasc şi cresc împrejur personaje cu calităţi sufleteşti nebănuite pînă atunci.

Din această metodă de tratare artistică decurg o serie de consecinţe. În primul rînd, eroii d-lui C. Petrescu sînt mediocri ca valoare sufletească. Nu sînt nici arîvişti, nici declasaţi. Sînt pur şi simplu anonimi modeşti ai vieţii de provincie, săraci, lipsiţi de voinţă şi de iniţiativă.

Viaţa provincială îi intoxichează lent cu monotonia ei, mutilîndu-le pînă la automatism sufletul. Plictiseala apasă, cu aripi de plumb, asupra lor. Repetarea stereotipă a aceloraşi acte, a aceloraşi conduite îi suprimă încetul cu încetul. În tinereţă apar un moment aprigi, dîrzi, plini de resurse, de energie, de ideal. Pe urmă, viaţa îi îndoaie încet, cu ochii în jos, către pămînt. Şi ei au iubit, au sperat, au clădit în vis. Nu s-ar zice însă, priviţi în banalizarea mai tristă ca moartea pe care le-o aduce vîrsta şi grijile. Mediocritatea tragică a acestor oameni, care-şi suportă pasiv existenţa, pe care o singură schimbare în decorul lor de carton îi zăpăceşte, fantoşe de „guignol" fără voinţă, animaţi de sfori nevăzute, toate acestea amintesc de A. Cehov. Un pesimism potolit, căruia îi place să-şi bată joc de iluziile tinereţii, o dezamăgire care se răzbună cu sarcasme, ridicînd vălul asupra banalităţii vieţii, iată, pare-se, concepţia de viaţă a autorului. Tiranizaţi de viaţă, eroii d-lui Cezar Petrescu n-au psihologie, fiindcă n-au personalitate. D-sa nu creează nici tipuri, nici măcar portrete specifice. Indivizii pe care-i descrie sînt toţi la fel. Aceasta nu înseamnă însă că d-l Cezar Petrescu nu e psiholog. Înseamnă numai că eroii d-sale au o singură psihologie: aceea

a lipsei de psihologie. Şi că în acest gen excelează d-sa. Nu descrie *tipuri*, dar analizează perfect *atitudinile*. Un „tip" presupune o sistematizare raţională a unei serii de acte convergente, logice dintr-un anumit punct de vedere. Atitudinea însă n-are nici o consecvenţă, ea poate fi luată izolat şi e totdeauna reacţiunea sufletească a oamenilor fără caracter bine definit. D-l Cezar Petrescu descrie iarăşi foarte bine *situaţiile*, adică complexul de atitudini diferite în jurul unui fapt oarecare, poziţia luată de fiecare erou în faţa acestui fapt, care-i modifică existenţa.

O a doua consecinţă a acestei metode artistice e relativă la formă. Dacă evenimentele sînt creatoare de caractere, dacă „subiectul" e în centrul preocupării, urmează că toată atenţia trebuie îndreptată către tratarea lui, către perfecţia compoziţiei. D-l Cezar Petrescu îşi compune subiectele cu o artă desăvîrşită. „Métier"-ul, ştiinţa tehnică sînt perfecte. Dozarea elementelor, legătura între ele, gradaţia, totul e desăvîrşit. Nu mai vorbim de stil, care, deşi uşor impersonal, e de o rară puritate.

Din aceste variate însuşiri, literatura română a viitorului poate aştepta mult de la d. Cezar Petrescu. (*Cezar Petrescu : „Drumul cu plopi"*, în „Viaţa românească", an. XVI, nr. 4, aprilie 1924. p. 141—142.)

VLADIMIR STREINU : Sentimentalismul retrospectiv, degajat din amănunte esenţiale, pe care se polarizează un moment de viaţă trecută, i-a indicat genul d-lui Cezar Petrescu.

D-sa nu scrie nici schiţe, materia frămîntată este prea fragilă pentru acest gen. Cînd scrie nuvele, autorul nu se poate scutura de calităţile adevăratului său gen constant, preschimbate, într-o nuvelă, în defecte.

Şi adevăratul său gen este povestirea.

Este singurul fel de literatură care ţîşneşte din miezul amintirei.

Povestirea erupe, nu se compune. Nu este un gen artistic, de construcţie, ci unul poetic, de revărsare.

Moara lui Iliuţ din *Scrisorile unui răzeş* şi *Zăpada* din *Drumul cu plopi* pledează pentru aceasta, prin simpla lor prezentare. [...]

Arta începe acolo unde începe artificialul şi dispare o dată cu el. E tensiune cerebrală, iar nu zbatere cordială. Multiplă şi diversă ca viaţa, povestirea este umană, conţinutul îi este adevărat !

D-l Cezar Petrescu este singurul *om* care nu se ignoră ca atare din literatura noastră.

Ceilalți sunt esteți, oameni de litere.

În acest chip, scrisul acestui autor se poate numi instinctual.

De la cuprins, care biruie pe cetitor, și pînă la epitetul mărunt, care ține de observație, totul poartă sigiliul instinctului.

După lectura volumului nu se rămîne cu expresii ca după cetirea unui volum de Maupassant (ceea ce nu-l scade pe acesta), ci numai cu amintirea unor vieți expresive. Iar în fraza d-lui Cezar Petrescu, ca o întărire a unei ideale unități, se arată selecționarea instinctivă a epitetului, cerută de observația acută. (*„Drumul cu plopi" de Cezar Petrescu. „Cultura Națională"*, în „Cugetul românesc", an. III, nr. 2-4, aprilie-iunie 1924, p. 229—230.)

PIERO BOSIO : Directorul *Gîndirii*, Cezar Petrescu, cel care și-a dat măsura înzestrării sale într-o serie de opere prețuite și premiate de Academia Română, își consolidează cu acest volum de nuvele propriu-i renume, cucerit cu îndreptățire, dovedindu-se un tot mai exersat narator.

Cezar Petrescu este posesorul unor calități care fac din el un povestitor de marcă, excelînd prin seducția armonică a relatării, precum și prin aceea mai puțin spectaculoasă, dar nu mai puțin relevabilă a istoriilor ce dau substanță nuvelelor sale ; nuvele care încorporează aproape întotdeauna un motiv discret, aparent neînsemnat, dar care, desfășurat, generează o mișcare epică de o forță neobișnuită, documente umane emoționante, nebănuite dintru început, așa cum se întîmplă în *Adevărul*, prima nuvelă din volum.

Mai mult decît orice, surprinde semnificativ în opera lui Petrescu relieful observației psihologice ; aflîndu-se în fața faptului epic, el nu se mulțumește doar cu o narare a lui ca atare, așa cum mulți ar face-o, ci îi caută motivațiile, mobilurile mai mult sau mai puțin evidente, mai mult sau mai puțin vizibile, așa încît, demontat prin această investigație, la reconstituire, capătă dimensiunea care i se conferă, contribuție firească a celui care-l evaluează, în forma faptului inițial, obiectiv, turnîndu-se unul subiectiv.

Mi se pare natural să-l compar pe acest autor — pe drept apreciat în România, fiind considerat printre cei mai buni — cu talentatul nostru Renato Fucini, însă cu un Fucini mai îngrijit, mai citadin, ceva mai puțin simplu decît sîntem obișnuiți să-l

socotim. Şi asta, poate, pentru că, în general, Petrescu nu-şi ascunde dragostea lui pentru cîmpie şi pentru oamenii ei umili, făcîndu-i plăcere să dea din cînd în cînd prozei sale o tonalitate de cald intimism, care cucereşte, să inoculeze nuvelelor un anume aer de tihnă, mizînd din cînd în cînd pe personaje, tipuri, episoade care nu sînt absolut necesare în economia tramei, dar care îşi află prin ea raţiunea de a fi.

Se spune că Petrescu continuă tradiţia lui Sadoveanu, şi lucrul este în mare parte adevărat ; pe de altă parte însă, proza lui, asemenea întregii proze româneşti, poartă însemnele derivaţiei din francezii ultimului secol, iar în plus, ceva netăgăduit particular, care-o distinge dintr-o mie.

Pentru arta sa generoasă şi vie, Cezar Petrescu merită să fie cunoscut şi în afara graniţelor ţării sale, în care este unul dintre cei mai buni. *(Cezar Petrescu : „Drumul cu plopi". „Cultura Naţională", Bucureşti,* în „Ars italica". Torino, an. XII, nr. 10, octombrie 1924, p. 436—437.)

G. BOGDAN-DUICĂ : Nu mai încape îndoială, răzeşul nu pare, ci este într-adevăr un descoperitor de motive nouă. El ştie că-s nouă, dar nu le exploatează, nu le întinde, nu le subţiază în pagine nesfîrşite, ci le lasă toată concentrarea, în dosul căreia bănuieşti conştiinţa că energetismul estetic este totuşi cel mai preferabil fel de-a spune. [...]

Ochii răzeşului novelist văd adînc şi nu se înşală. El este din neamul celor ce cugetă, chiar pînă la abstracţie, fără ca să o spună. Se apără de ea ; o pictură-n aluzii, rare şi ele ; de aceea, el are şi curajul povestirii. Cum zice şi iarăşi zice, simţi că subiectul îi stă totdeauna drept în faţă ; pătruns, dar neclintit : supus privirei care-l desfăşură pregnant şi-n graiul ce ni se lipăreşte nouă. Răzeşul are o artă deplin conştientă. [...]

Drumul cu plopi ne ajută să constatăm iarăşi predispoziţia constantă a povestitorului, care-şi alege sau care-nchipuieşte acţiuni pesimiste ; frumosul, bunul se vîntură, se pierde, se prăpădeşte totdeauna. O minciună menită să împiedice o neplăcere are rezultatul contrar. [...] ofilind o dragoste gingaşe *(Adevărul)* ; speranţele, în *Unchiul din America*, cad toate bizar şi acru în faţa vederei că unchiul nu este un bogat, ci numai un biet păzitor de menagerie ; în *Căsuţa de nisip*, dragostea este lovită de o decepţie prăpăditoare, spusă admirabil, admirabil ; un om s-ar potrivi să fie bun o dată (în *Zăpada*), dar năravul îneacă încercarea ; *Aventura* zugrăveşte o înţepată răceală de întîlnire cu fosta soţie,

iubită cîndva ; chiar și în *Cariera lui Vidran*, aspirații avîntate se învăluie în provincialism ; o sinucidere încheie neputința de-a mai suporta amintirile din *Inelul cu piatra de rubin*. Peste tot și toate se lasă grea cortina vieții, pe care în orice parte Cezar Petrescu o vede cu ochiul său tragic și-i dă aproape o schemă, fără îndoială neconștiută, chemată de afinitatea sentimentului său.

Astfel, povestitorul are prilej să treacă printr-o mulțime de forme ale sentimentului, prin variațiuni care se supun egal de mulcome condeiului său, și să le întrupeze într-o bogăție de atitudini, gesturi, fețe cari descoper putințe distinse. Din acest condei vor curge încă multe încîntări novelistice. *(Cezar Petrescu : 1. „Scrisòrile unui răzeș"... 2. „Drumul cu plopi"...,* în „Societatea de mîine", an. I, nr. 30, 9 noiembrie 1924, p. 600—601 ; semnat Gh. Bogdan-Duică.)

D. KARNABATT : D. Cezar Petrescu este unul dintre cei mai reliefați, dintre cei mai bine înzestrați scriitori ai generației literare de după război. Ziarist viguros, suplu și caustic, însuflețit de o vervă scînteietoare și corozivă în același timp, polemist robust, musculos și plin de nervi, prozator alcătuit din sensibilitate și cerebralitate, înzestrat în aceeași măsură cu darul observației și darul imaginației și creațiunei, brodînd din firele cele mai curate ale limbei românești o proză în care palpită sentimentul unei poezii delicate.

E un scriitor în plină vigoare, în conținută expansiune. A publicat pînă acumă *Scrisorile unui răzeș*, pagini de povestire fermecătoare, de însemnări, care îi pun în evidență darul de observator, cu descripții pline de accent și poezie, pagini suculente, din care se exală parfumul solului natal și spiritul tradiționalist al rasei, realizat de scriitor în tiparele neaoșe ale limbei românești și în formele unei arte cu eleganța de clasicism. A mai publicat *Drumul cu plopi*, scris în același spirit de concepție și realizare artistică, iar acum are sub tipar un vast roman, zidit din materialul de psihologie și observație al lumei românești din timpul războiului și de după război.

Astăzi, Cezar Petrescu ne dă trei „povestiri". Simpla enunțare a genului bucăților cuprinse în acest volum, grefată pe anumite clasificări literare în care unii critici excesiv de metodici au catalogat pe acest scriitor de rasă, ar putea induce în eroare pe cetitori asupra artei acestui volum.

Genul povestirei în literatura românească evocă imediat amintirea și numele lui Gane, Slăvici, Sadoveanu și altora care au

scris într-un anumit mod de a concepe și spune povestirea, firește, fiecare potrivit talentului lor personal, dar, în linii generale, cu teme din aceeași lume și cu asemuitoare mijloace de realizare.

Aceste trei povestiri ale lui Cezar Petrescu ies cu totul din cadrul povestirilor predecesorilor săi. Nu au nimic comun cu povestirile lui M. Sadoveanu, din care unii, fie din rea-voință, fie din nepricepere și insensibilitate a elementului subtil care caracterizează arta, au voit să facă un maestru al lui Cezar Petrescu.

Cezar Petrescu are în aceeași măsură darul de a povesti al lui Sadoveanu, dar el spune o altă poveste, și o spune în graiul lui personal, accentuat de un timbru original.

În *Omul din vis*, Cezar Petrescu amestecă cu finețe de zămislire și abilitate tehnică realitatea cu fantasticul, observația realistă cu poezia și imaginația, astfel că, din două lumi disparate, alcătuiește una singură, armonioasă, legîndu-le prin misterosul fir al talentului.

Fantasticul din această nuvelă, atît de concentrată și substanțială în ritmul ei curgător și în forma ei de claritate și transparență, ne apare ca o explicare a realului, ca o conexiune logică și necesară. Puțini scriitori au avut darul de a doza cu meșteșug și a alambica realul cu fantasticul fără a produce fireasca distonanță. Edgar Poe avea geniul acestei arte. Prosper Merimée, în *La Venus de L'Isle*, a realizat cu fină dibăcie această virtuozitate. Galaction în *Moara lui Călifar* a izbutit să înfăptuiască în literatura noastră aceeași minune de povestire.

Cezar Petrescu, cu talentul lui pe cît de robust, pe atît de elastic, pe cît de viguros, pe atît de subtil, ne face să alunecăm pe nesimțite pe trepte discrete din lumea celei mai crude realități, observată cu încordare, disecată cu un pătrunzător spirit de psiholog, în lumea fantasticului și miraculosului.

În a doua povestire suntem în lumea cea de toate zilele, într-o lume particulară însă, aceea a actorilor vagabonzi prin orășelele de provincie. Cezar Petrescu are un dar particular de a privi și reda realitatea: peste însușirile observatorului atent, peste investigațiile psihologului, el dispune de o putere devinatoare. De aceea, el notează cu relief și culoare nu numai sensibilele laturi urîte ori frumoase ale lumei, contururile de ridicul, formele de durere și emoție, ci surprinde ceva din enigma irezolvabilă a vieții, din fiorii nelămuriți și turburători ai misterului care palpită sub aparențele materiale.

Actorul Haralamb Tărcuș — Haro Ditarca pe afiș — așa cum l-a desemnat Cezar Petrescu, cu vigoare de expresie, cu suc-

cinte, dar revelatoare indicații de psihologie, este o figură nouă, care va rămîne în literatura românească.

Și peste toată această realitate brutală și meschină, „păianjenul negru", înviat din fundurile obscure și tainice ale memoriei, reapare în momentul fatal, pentru a-și țese pînza de mister și miracol, giulgiul de fantastic ce acopere cu gingășie o dramă mută. [...]

A treia bucată din volum, *Povestire de iarnă*, e o povestire scurtă, concentrată și intensă, din care se desface o emoție acută.

În acest volum, Cezar Petrescu e un povestitor complex și rafinat, un povestitor turburător și emoționant, și mai cu seamă un povestitor original, ieșind cu vigoare din formula obișnuită a povestirei românești și din cadrul celor cari au mînuit pînă acum acest gen la noi. (*Povestirile lui Cezar Petrescu. „Omul din vis. Trei povestiri cu morți"*, în „Rampa", an. VIII, nr. 2426, 26 noiembrie 1925, p. 1 ; reprodus și în „Cuvîntul", an. II, nr. 320, 28 noiembrie 1925, p. 2.)

OCTAV BOTEZ : D. Cezar Petrescu e, fără îndoială, unul din prozatorii cei mai distinși ai tinerei generații. În *Scrisorile unui răzeș* și mai mult încă în *Drumul cu plopi*, d-sa a zugrăvit cu un realism uneori poate prea minuțios, dar nu lipsit de vigoare unele aspecte caracteristice ale vieții noastre provinciale, cu orizonul ei mohorît, uniform și banal, cu eroii fără personalitate și voință, incapabili de a reacționa în fața evenimentelor, învinși ai vieții, care-și acceptă resemnați destinul, sfîrșind mai toți, cum spune într-un loc d-sa, „cu o năruire încetă și fără scăpare, o împotmolire care înghite".

Aceeași atmosferă psihică înăbușitoare și deprimantă, nu fără afinitate cu acea pe care o întîlnim la unii scriitori ruși și mai ales la Cehov, plutește și peste cele trei nuvele din noul volum al d-lui Petrescu.

Dacă ultima din ele, *Poveste de iarnă*, scrisă în 1918, nu e decît o încercare de prima tinerețe, în care sînt prea vizibile unele influenți și nu lipsește elementul convențional și melodramatic, celelalte două sînt în multe privinți remarcabile.

Omul din vis ne înfățișează, într-un cadru dramatic, o interesantă și chinuitoare problemă de psihopatologie.

Obosit și anemiat de viața de club, pe care o ducea în capitală, eroul anonim al nuvelei întîlnește la țară, unde se refugiase, invitat de un amic, pe bătrînul moșier ruinat și ultim descendent al unei vechi familii, Iorgu Ordeanu. Dar recunoaște cu

groază în el, personajul, care totdeauna însoțit de un cîne, îi apărea deseori în vis. Întors în capitală, reîncepe viața de club, dar întîlnește din nou pe Ordeanu, care după ce își vînduse cel din urmă petec de pămînt, se instalase aici. Ordeanu nu mai juca de mult cărți, dar vechea lui patimă revine. Într-o partidă cu eroul, el pierde tot ce mai avea, apoi se sinucide. Acesta rămîne chinuit de remușcări și e pretutindeni urmărit de cinele mortului.

Deși nuvela abundă în situații și detalii care dovedesc o netăgăduită abilitate, elementul misterios și straniu apare totuși cam exterior. Observator dibaci și psiholog adesea pătrunzător, d. Petrescu nu posedă în aceeași măsură acea tainică și poetică fibră care ne dă impresia tulburătoare a invizibilului și ne înfioară în povestirile de același gen ale lui Edgar Poe sau Villiers.

Painjenul negru mi se pare cu mult superioară. Tragedia lăuntrică a actorului Haralamb Tărcuș (pe afiș Haro Ditarca), pustiul sufletesc al sărmanului cabotin, vagabond lipsit de cămin și de dragoste, ca și mediul intelectual al orașului provincial sînt evocate cu măestrie.

Deznodămîntul rezultă cu necesitate, pregătit de situațiile anterioare, și arată o desăvîrșită stăpînire în arta compoziției.

Spirit logic, totdeauna conștient, sigur de sine, d. Petrescu nu înaintează niciodată la întîmplare, evitînd, voluntar parcă, tot ce se leagă cu aspectul imprevizibil sau irațional al vieții.

E de prisos să spunem că stilul d-sale e ca de obicei sobru, nervos și cu o rară virtuozitate, adaptat subiectului.

Așteptăm cu nerăbdare ca acest povestitor cu reale și variate resurse să ne dea în roman adevărata-i măsură. (*Cezar Petrescu: „Omul din vis", Editura Ramuri, Craiova*, în „Viața românească", an. XVII, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1925, p. 370—371.)

TUDOR VIANU: D-l Cezar Petrescu este cunoscut de publicul nostru ca un scriitor cu preocupare socială. Nimeni n-ar putea găsi, cu toate acestea, în volumele sale anterioare, teme ale timpului de astăzi tratate într-un spirit militant și cu o intenție practică. La temeliile temperamentului de scriitor al d-lui Cezar Petrescu se va recunoaște mai degrabă o anumită tristețe de om singuratic. Înflăcărîndu-se pentru problemele zilei, în căutarea unor soluții pe care să le servească cu o energie fanatică, nu ni-l putem bine închipui pe autorul *Scrisorilor unui răzeș*. Mai proprie îi este atitudinea contemplativă, domoală ca ton, reflexivă

ca tendință și care a caracterizat mai totdeauna pe prozatorii moldoveni, printre care el însuși se poate socoti astăzi ca un reprezentant de seamă.

Dacă d-l Cezar Petrescu ni s-a înfățișat mai întîi ca o sensibilitate pusă în vibrare de atingerea societății, împrejurarea n-o explică faptul că înclinația sa ar dovedi gust și consimțămînt pentru viața de societate. Preocuparea socială este mai mult exclusă de scriitorul a cărui individualitate stă într-un schimb normal de relații cu mediul omenesc. Așa se face că problema socială n-apare niciodată în vremea clasicismului, deși sănătoasa încadrare colectivă a acestei epoci literare este bine cunoscută și adeseori lăudată.

Problema socială apare în literatură o dată cu romantismul, adică în momentul în care pe tot frontul culturii străbate și scoate prelungul său sunet de jale vizionarul cu mintea aprinsă de singurătate. Am spune că societatea devine problemă abia pentru acela care nu poate lua parte la viața ei. Și ceea ce formulăm aici în chip general credem că se potrivește și scriitorului nostru.

Scrisorile unui răzeș sunt tocmai confesiunea unui asemenea om, a poetului și visătorului pornit din mediul lui idilic de acasă, dar contrariat de o societate ale cărei tradiții nu le poate servi, tocmai pentru că în acel moment el însuși se rupsese de orice tradiție, surmenat de o luptă sterilă și îngrădit de triviala lume nouă, care nu era în stare să-i acorde un loc de seamă în limitele unei duioase melancolii retrospective. Se știe că în mîinile acestui om condițiile speciale ale culturii noastre au depus, începînd cu Eminescu, conducerea gustului literar.

Înapoi către armonioasele coline ale copilăriei se dorește semnatarul *Scrisorilor unui răzeș*. Dar, ajuns aci, el nu mai regăsește sufletul de altădată. Nici pe al celorlalți, dar mai cu seamă nu-l regăsește pe al său. O amărăciune iremediabilă s-a depus din lupta pe care, la urmă, a trebuit s-o recunoască inutilă. Viața de acasă el o vede cu privirile unui călător înapoiat de pe drumuri lungi și pline de dezamăgiri. Prin vălul care i s-a pus pe ochi consideră el sălbatica încordare de interese a lumii noi, aceeași aici ca și dincolo, progresele prostului-gust năvălitor, ridicolul la care propria-i surescitare îl face mai sensibil. În această atmosferă de epilog, cu tristețea care întovărășește sfîrșitul unei experiențe, se desfășoară al doilea volum al d-lui Cezar Petrescu : *Drumul cu plopi*.

Dintre cele trei povestiri care alcătuiesc volumul *Omul din vis*, ultimele două aduc ceva din atmosfera cunoscută nouă și

mai dinainte. În *Păianjenul negru* se reia motivul dezolării provinciale, reconstituit de data aceasta din tragedia intimă a unui actor ambulant. În *Povestire de iarnă* reapare tema reîntorcerii către locurile natale, justificată, în cazul doctorului Negrea, de teribila întîmplare care aduce moartea bătrînei țărănci, mama lui, dacă nu din vina lui voită, cel puțin prin fapta-i neștiută și care îl încarcă, așadar, cu o remușcare a cărei înțelepciune poate fi că silnica-i desfacere din mediul natal era un păcat a cărui pedeapsă nu putea întîrzia.

Este poate ceva convențional în aceste povestiri, în care psihologia oamenilor pare subordonată unei teme lirice și etice, deși dibăcia literară și lipsa oricărui pedantism moral intervine fericit chiar în cele mai dificile momente. De o valoare superioară și remarcabilă în sine este povestirea care împrumută titlul său volumului și la care ne grăbim s-ajungem.

„Omul din vis" este ființa care apărea în visurile de copilărie ale persoanei care, în povestire, istorisește la persoana întîi, pentru a-i aduce ajutor și mîntuire, ori de cîte ori din aburii închipuirii se concentra o situație tragică și absurdă. „Omul din vis" este un fel de geniu binefăcător, de imaginea căruia nu se leagă însă sentimentul idilic al visurilor odihnitoare, ci acela amarnic și enigmatic al tragicului irezolvabil. Povestitorului i se întîmplă lucrul extraordinar și plin de spaimă să întîlnească în viață ființa care îi apăruse de atîtea ori în vis. La țară, unde se dusese să-și refacă o sănătate nervoasă, nimicită în abuzuri, apare povestitorului nostru, în carne și oase, ființa pe care altădată o născocise fantezia bolnăvicioasă a copilului. Dar acest geniu n-are romantica înfățișare care se năzărește și copiilor în visuri, și poporului în basme. Este un prozaic domn cu haine nemțești : numai cu semnele trecutelor dezamăgiri pe față. Îl însoțește cățelul Soliman, cunoscut și din visuri, și care de-aici înainte, la fiecare reîntîlnire, îl va țintui cu privirea mută a unei taine comune.

În acest cadru extraordinar se desfășoară o povestire susținută de un ascuțit simț realistic. La București, povestitorul revede pe domnul Iorgu Ordeanu, pe care acum îl cunoaște bine și care nu este altul decît descendentul unei vechi familii boierești, un om pe care patima jocului de cărți îl apropiase de limita unei averi altădată strălucitoare și îl încovoiase sub povara mizeriei lăuntrice. Venise să rămînă în capitală, departe de pămînturile moștenite pe care nu știuse să le stăpînească. Cum povestitorul suferă, se acuză și se zbate zadarnic sub povara aceleiași patimi care pe Ordeanu isprăvise prin a-l încovoia, prietenia care

se țese între ei continuă firesc la club. Într-o noapte de mare încordare, restul averii bătrînului „decavat" trece în buzunarele prietenului său mai tînăr.

Este o frumoasă pagină aceea care urmează. În stăpînirea unei averi, cîștigată chiar pe această cale, povestitorul întrevede putința netezirii unei vieți complicată prin propria lui vină. O fericită simțire de libertate interioară îl năvălește. Visuri uitate revin. Sufletul se trezește din amorțeală. Și totul consună cu o natură înfrăgezită de gerul uscat al dimineții de iarnă cu care sfîrșise noaptea teribilă. [...]

Am spune că elanul interior inundă întinderea sufletului care ia astfel cunoștință de limitele și, prin urmare, de izolarea lui. Orice expansiune se istovește în sine și se stinge cu mărginirea. De aceea nu e fericire care să nu fie turburată de conștiința singurătății morale. Melancolia, simțirea dublă a limitelor noastre și a infinitului ocean lăuntric, este o stare care ni se potrivește mai bine decît elanul perpetuu ascendent.

Zorilor acestora de fericire trebuia să le urmeze însă un repede amurg. Cînd după o noapte turburată, în care omul din visurile copilăriei apare din nou, povestitorul nostru se grăbește către casa prietenului, mînat de trebuința nelămurită de a restitui prețul fericirii pe care simțea că nu-l poate reține, el ajunge cu o clipă prea tîrziu. În urma sinucigașului rămîne Soliman, dobitocul misterios și încăpățînat care, gonit, revine, dispare o zi întreagă și e regăsit în puterea nopții așteptînd pe prag ; spionează cu ochii, nu vrea să se dezlipească. Vlaga se scurge treptat din sufletul celui care ne-a povestit, și el coboară mereu. Dar un lucru ciudat se întîmplă : Iorgu Ordeanu nu-i mai apare niciodată în vis.

De ce Iorgu Ordeanu nu-i mai apare în vis niciodată alcătuiește o împrejurare care complectează cu un tainic accent înțelesul întregii bucăți. Căci acest Iorgu Ordeanu este chiar demonul care agită patimele în sufletul povestitorului. El este întruparea fantastică a principiului care îl nefericește, dar care în același timp îi susține energia vieții. Cînd este adus să-și nimicească, în ființa propriului său demon, însuși motivul intern al stăruinței în viață, el trebuie firesc să cadă. O negrăită luptă cu sine duce povestitorul, dar cînd suprimă una din puterile acestei încordări în luptă, el trebuie să se desfacă în sine și să se risipească. E un blestemat care nu poate trăi fără blestemul său. Acest tragic suflu de fatalitate respiră din povestirea lui Cezar Petrescu.

Tristețea nemîngîlată din *Drumul cu plopi* se concentrează aici într-o halucinantă viziune, care îndepărtează cu mult marginile scrisului său de pînă acum și-i adaugă un aspect nou și neașteptat. *(Cezar Petrescu (Cu prilejul volumului „Omul din vis")*, în „Cuvîntul", an. II, nr. 325, 4 decembrie 1925, p. 1—2.)

POMPILIU CONSTANTINESCU : Cele două volume de pînă acum ale d-lui Cezar Petrescu ne-au relevat îndeajuns elementele constitutive ale talentului său. Prin *Scrisorile unui răzeș* și-a definit caracterul liric al inspirației. *Drumul cu plopi*, păstrînd nota anterioară, ne-a prezentat și efortul unei înnoiri : d. Petrescu s-a ridicat, aci, pînă la construcția nuvelistică.

Încercările n-au lipsit nici în prima culegere, unde, în *Socoteala*, a realizat o veleitate de obiectivare, iar în *Rîsul* a colectat un bogat material nuvelistic, neînchegat însă într-o structură definitivă.

În a doua culegere, autorul a făcut un pas decisiv : *Unchiul din America* și, pînă la un punct, *Cariera lui Vidran* ne-au dovedit un nuvelist stăpîn pe mijloacele sale, cel puțin prin totala izolare a momentului psihic ce formează nodul unei povestiri și prin stăruitoarea analiză ce tinde să-l elucideze.

Liric în ipostaza inițială și descinzînd din literatura d-lui Sadoveanu, d. Cezar Petrescu păstrează, și în nuvelă, procedee ce accentuează natura subiectivă a temperamentului său.

Trecem peste unitatea ideologică, ilustrată însă prin personagii și pasiuni variate, și ne oprim asupra unui procedeu constant prin care d. Petrescu combină datele nuvelistice ; l-am putea numi al *coincidențelor fatale ;* urmărindu-l, îl descoperim la baza mai tuturor povestirilor sale.

Din negura copilăriei a rămas în mintea autorului figura severă a bătrînului învățător Preda ; îl cunoscuse ca pe un om demn, deși împovărat de lipsuri, crescîndu-și cei trei copii în singurătatea văduviei.

Tîrziu, prin o fatală coincidență, pe fetiță, pe mica Nuți, o găsește printre femeile pierdute, tîrîndu-și viața de mizerie și rușine sub ocrotirea „domnului" Preda, care servește pe clienții propriei lui fiice *(Dacia Felix)*.

Un tînăr a iubit, cîndva, pe fata gazdei, într-o mahala prizărită ; terminînd școala, l-a luat vîrtejul vieții. A uitat-o, s-a însurat de conveniență, are copii ; acum e procuror. Întîmplarea aduce pe Margareta, iubita uitată, la o expertiză medico-legală,

înjunghiată de bruta cu care își legase zilele, icosindu-le *(Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie)*.

Un maior găsește la un rănit pe moarte inelul pe care odinioară îl dăruise iubitei necredincioase ; obsedat de imagina ei și copleșit de dezgust, se sinucide : hazardul unei coincidențe fatale, aproape senzaționale, îl pune în fața unei tragedii înmormîntate *(Inelul cu piatra de rubin)*. [...]

Într-o noapte de iarnă, autorul poposește la singuratecul doctor Negrea, ce trăiește retras la țară ; de origină umilă, luptînd aprig cu greutățile vieții, promițînd o carieră strălucită, acesta își frînge brusc țelurile și se retrage într-o sihăstrie enigmatică ; omorîse, fără voie, pe mamă-sa, într-un accident ; dimineața, o găsise în sala de autopsie, material de experiență pentru studenți *(Povestire de iarnă)*. [...]

Omul din vis e un conglomerat a trei momente distincte : problema învinsului, ajuns în ultima treaptă a dezagregării, condamnat să moară printr-un determinism implacabil, drama lui Ordeanu, care e o temă realistă ; apoi problema pur psihologică, — care e și preocuparea centrală : a corespondenții eului subconștient cu cel conștient —, tragedia lui Theodorescu : aceasta e o temă fantastică ; și, în sfîrșit, imixtiunea lirică ce se revarsă în accentele elegiace transcrise de autor pe marginea paraginii vieții lui Ordeanu, ce își are origină în inspirația sa lirică ; frumos în sine, pasagiul e însă o autopastișare : ne amintește stăruitor, *În podgoria de odinioară !* *(Cezar Petrescu : „Omul din vis", în „Ritmul vremii", an. I, nr. 11—12, decembrie 1925, p. 218—221.)*

Debutul d-lui Petrescu, în *Scrisorile unui răzeș*, pornise din atmosfera unor modele locale, ca o fîșie desprinsă din lirismul evocator al d-lui Sadoveanu. Povestirile sale aveau aspect de poem, iar nuvelele oscilau între document și sensul simbolic. În *Drumul cu plopi*, substanța lirică începe să fie subordonată unei afabulații, întreruptă și de frecvente abateri descriptive. Din stare de suflet, descrierea evoluează spre cadrul social și ambianța morală. Liricul se îndreaptă spre observație și analiză a obiectului, anunțînd trecerea spre realism. [...]

Paralel cu acest aspect de realism ușor asimilabil în gustul public, d. Cezar Petrescu a încercat o adaptare la o literatură mai subtilă, aplicată pe cazuri de psihologie excepțională, de evadare în fantastic. Primele sale nuvele exprimau coincidențe melodramatice, după cum am arătat într-un mai vechi articol al nostru. Neprevăzutul material, brut și direct, al acestor povestiri era puntea de trecere spre o lume de teroare, izvorîtă din jocul sub-

conștient al sufletului. D. Cezar Petrescu face un nou efort de adaptare, în zona marilor creatori de mituri poetice, obsedat de febra rece a închipuirii lui Edgar Poe, de atmosfera metafizică a povestirilor lui Villiers de L'Isle Adam și de romanul de aventură a lui Jack London. Lumea fantomelor halucinante, visul absurd și jocul subconștientului își fac loc în preocuparea sa cu o stăruință ce vrea să creeze o nouă categorie de artă. [...]

Adevărata moarte a lui Guynemer, aviatorul francez dispărut în împrejurări neexplicate, este tot ce a scris mai ingenios, mai poetic acest nuvelist.

D. Cezar Petrescu pleacă de la un fapt istoric, prelungind în mit și invenție pură tragedia unui erou de război, transformat într-un îndrăgostit romantic. Am considera această nuvelă mai mult o „povestire filozofică", într-un cadru de feerie sălbatecă. După dispariția lui enigmatică, Guynemer, care scăpase dintr-un accident de avion, ajunge într-un spital din Silezia, unde este îngrijit și salvat de la moarte. Adevăratul lui nume nu-l cunoaște nimeni. Trăind pînă atunci prin faptă și glorie militară, dincolo de necesitățile virstei lui, revine la viață, îndrăgostindu-se de infirmiera lui, o doamnă din buna societate. Cu abilitate și concursul tacit al prietenilor, fug amîndoi, retrăgîndu-se în creierul Carpaților, într-o viață sălbăticită, ca un alt Paul și altă Virginie. Acolo îi descoperă povestitorul. Fostul aviator se confesează: acceptase gloria pură a mitului înălțat pe urma sa, preferînd o moarte lentă, tiranizat de iubirea femeii care-l însoțea, unei degradări prin bătrînețe și inactivitate. Primise sacrificiul unei vieți anonime, pentru a-și menține o legendă aureolată, o înălțare în cer, într-o moarte de zeu rechemat în zonele de unde își primise misiunea. Invenția împrejurărilor acestei nuvele își dobîndește importanța din tîlcul ei adînc. Am fi dorit totuși mai puțină retorică filozofică, sensul povestirei putînd fi sugerat prin mijloace artistice; confesiunea lui Guynemer e prea lungă, prea directă; revelația ei era mai impresionantă dacă apărea din jocul feeric al întîmplărilor. D. Cezar Petrescu s-a ridicat însă la înălțimi neobișnuite spiritului său; evocarea simbolică a luptei aeriene între un vultur și un erete, în care se zbate însăși tragedia izolatului său erou, este larg evocatoare.

Această poveste filozofică e piatra de hotar a unei evoluții fericite, într-o tendință spre fantastic, dar pe un fond substanțial; e un efort lăudabil, pe care-l menționăm ca pe o realizare. *(Cezar Petrescu: „Aranca, știma lacurilor"*, în „Vremea", an. III, nr. 121, 10 iulie 1930, p. 4 și 5.)

AL. BĂDĂUȚĂ: Cu *Omul din vis*, d. Cezar Petrescu nu se depășește. Rămîne literar tot în răspîntia *Drumului cu plopi*.

Pornind de la *Scrisorile unui răzeș* — în care conturul epic al scrisului se dizolva simțit în lirism — cel de al doilea volum se situa mult deasupra ; desfăcîndu-se de vechile procedee, d. Cezar Petrescu realiza *Unchiul din America*, nuvelă de o desăvîrșită puritate epică, cleștar care închcia masiv o pluritate de aspecte omenești, trăinde și crescînd unitar dintr-un distinct strat sufletesc. Se deslușea în tot volumul — urcînd din adînc — pasul apăsat al unui talent în plină maturizare.

Comentata înrudire cu Sadoveanu era numai aparentă : unele accente comune de pricepere a vieții ; se diferențiau prin totala lor deosebire de ținută literară.

Omul din vis poartă înlăuntru mențiunea : „trei povestiri cu morți". Ea trădează o certă intenție a autorului ; adăogînd-o titlului cărții, cetitorul trebuia să tragă anume concluziuni asupra caracterului literaturii cuprinse.

Proces care s-a și petrecut. Chiar cu prisos. Dar cu totul alături de ceea ce năzuise probabil scriitorul : cele trei povestiri cu morți s-au proiectat, în interpretarea multora, drept „trei novele fantastice".

D. Petrescu debuta și deschidea „un gen".

De fapt, datează mai de mult. Poate chiar de la întîiul volum : fantasticul *Omului din vis* se reduce numai la obsesie. Zbucnind din subconștient, se dezorganizează. Rupe controlul realității într-o cețoasă nălucire de închipuire și lucruri trăite. Viața se dezmembrează incoherent, într-o înfrîngere și prelungire nelogică, greu de fixat în tipare precise.

Omul din vis — nuvela cea mai întinsă a volumului — închide tocmai zbaterea aceasta tragică și primejdioasă a dezorganizării interioare prin obsesie. Ea singură preocupă continuu : curgerea ei firească se sfîșie însă, pe alocuri, de unele confesiuni născute din împletirea neclară a datelor sufletești cu realitatea. Construcția literară iarăși suferă. Problema psihologică a nuvelei se revarsă deseori dincolo de ea : rezolvarea ei în sinucidere — deși naturală — este, într-o măsură, poate prea tare...

Păianjenul... e, mai întîi, drama intimă a vieții actoricești în genere : peregrinarea istovitoare prin birturi proaste, camere de hotel murdare și umile scene de provincie, urmărind mereu un ideal care totdeauna scapă, fărîmat sau potolit cîteodată cu cîteva aplauze sărace. *Întîmplarea* lui Haralamb Tărcuș i se subordonează ei : tema fantastică — păianjenul — este umanizată într-atît, că devine real motiv sufletesc.

Cea din urmă bucată a cărții, *Povestire de iarnă*, purcede direct, ca tonalitate omenească și mai ales ca valoare literară, din volumele anterioare. [...]

Astfel, deasupra acestor note — mai mult puncte de discuție decît obiecții critice — *Omul din vis* este scris colorat, cu același voinic dar de observație și poezie a amănuntului caracteristic... (*Cezar Petrescu : „Omul din vis"*; în „Viața literară", an. I, nr. 1, 20 februarie 1926, p. 3.)

ISABELA SADOVEANU : Ultima scriere a d-lui Cezar Petrescu este un volum de patru nuvele, cu subiecte diferite, dar tratate cu tehnica măsurată, puternică și plină de autoritatea pe care i-o cunoaștem din celelalte scrieri și care-i dă dreptul să se servească de orice fel de material linguistic, arhaisme și neologisme, fără să jignească exigențele bunului-gust.

În trei din nuvelele sale, autorul trăiește probleme care-l fac să trateze subiectele în planuri diferite. Sunt probleme centrale în psihologie și morală, probleme ce pun în discuție diferența și limita, armonia și contrastul dintre viața exterioară și viața lăuntrică, tainică și profundă.

E mai ales marea și încîlcita problemă a puterii celor netrăite, din frămîntarea haotică a vieții adînci a inconștientului, tenziunea forțelor neîntrebuințate în funcțiunea psihicului superior și conștient, care rupe zăgazurile ce păreau atît de solide, dă năvală în lumea în care rațiunea se credea atotputernică și sfarmă echilibrul pe care educația, idealul minții reci, convențiunile artificiale l-au clădit o viață întreagă cu atîta stăruință și răbdare.

Ion Burdea-Niculești din *Omul care și-a găsit umbra* este omul care „s-a deprins să-și pîndească și să-și înfrîngă slăbiciunile", pentru ca „într-o dilatare a ființei. absent de la tot ce e vremelnic și hîd, să cunoască numai pentru dînsul ascensiunea descătușată de rădăcinile pămîntului". El se voise singur, pentru că se voise tare, de aceea se dezbrăcase conștient, rece. intenționat de tot ce poate da neprevăzutul și poate turbura mersul calculat spre un țel al rațiunii : iubirea, paternitatea. prietenia.

Iar în clipa în care se crede stăpîn pe cea mai bună terapie a animalului omenesc, „în fiecare seară trei file de calcule", cînd rațiunea fu pusă în dreptul ei : luciditate. răbdare. perspectivă, alta decît cea mărginită, dobitocească a vulgului", cînd se simțea mai stăpîn pe sine și ajunsese a se crede „omul calculat ca o mașină precisă, ce la o anumită mișcare face să joace ingenios

anumite, întotdeauna aceleași, resorturi", un mic, mic de tot resort se defectează.

În împărăția limpede a rațiunii, în ficțiunea realului, se strecoară o forță intangibilă, simbolizată admirabil în umbra ce întovărășește omul, umilă și neobservată, și disoluția supraomului începe, urmărită pas cu pas de autor într-un tragism pătrunzător și în atmosfera de spaimă a omului în luptă cu aparițiile, cu stafiile ieșite din adîncurile vieții sale lăuntrice

Paginile în care sunt descrise primele faze ale obsesiunii, lupta cu umbra în vis, sunt de o rară putere de realizare. Atmosfera se creează din cele dintîi pagini. Descrierea orașului în ceață aliază brusc concretul cu abstractul și evocă lumea stranie, turburătoare, a cărei notă de funambulism îngrijitor e accentuată de întîlnirea cu bețivul. Aceasta dă o tonalitate curioasă de spaimă a omului rătăcit într-o lume în care nu se regăsește și pregătește ca un preludiu muzical prima întîlnire a lui Ion un umbra lui.

Aceeași tonalitate sufletească domnește în tot timpul povestirii, accentuîndu-se și ștergîndu-se după momente, pentru a izbucni în note metalice și triumfătoare în scena din urmă, care pare că ar fi vrut să se termine înainte de sosirea bețivului. [...]

Somnul prezintă o altă latură a problemei. Ion Burdea-Niculești înăbușise instincte sociale, puteri de viață care fac slăbiciunea, dar și valoarea vieții omenești. Obsesiunea era un fel de reacțiune a lui însuși împotriva unei artificiale mutilări, și această mutilare purta în ea însuși germenul disoluției. În *Somnul* e vorba de viața sexuală, „perfidă și dezgustătoare", înăbușită în sufletul unei femei de o subțire calitate morală și care apare în visuri libidinoase, își trădează ființa în sufletul curat al Cordeliei, cînd conștiința își ridică veghea, în timpul somnului. Tema acestei povestiri pare a fi ideea că fiara străveche nu înțelege să se plece și să rămînă încătușată în cavourile ignorate ale sufletului. Ea stă la pîndă, ca în orice moment de slăbiciune sau de adormire a supravegherii în conștiința omului să se strecoare cu pași neauziți și să-și afirme ființa, să-și întroneze drepturile. Totuși, drama finală ni s-a părut mai puțin motivată decît în *Omul care și-a găsit umbra*, poate pentru că ea se petrece prin răsfrîngere în altă conștiință, care, de fapt, este singura care se dizolvă sub corozivul unei gelozii patologice. [...]

A patra nuvelă *[Povestire de iarnă]* este o povestire încîntătoare, de o primitivitate savantă, plină de humor și înțelegere a celor simpli.

În scurt, un volum care ne răzbună de multe lucruri mediocre pe care suntem nevoiți a le citi. (*Cezar Petrescu : „Omul care și-a*

găsit umbra". Buc. „Cugetarea", 1928, în „Adevărul literar şi artistic", an. IX, nr. 428, 17 februarie 1928, p. 7.)

E. LOVINESCU : Chiar la apariţia *Scrisorilor unui răzeş,* s-a recunoscut în literatura d-lui Cezar Petrescu o continuare, oarecum postumă, a sămănătorismului şi în scriitor un continuator al d-lui Sadoveanu. Deşi urbană şi neîndeplinind deci una din condiţiile considerate ca esenţiale sămănătorismului, încadrarea nu e lipsită de simţul orientării, întrucît găsim, în adevăr, în această literatură cîteva din notele sămănătoriste caracteristice mai ales d-lui Sadoveanu, cum e, de pildă, poezia amintirii şi a regretului ; faptele nu sunt povestite în actualitatea lor, ci refulate în trecut şi brusc reîmprospătate printr-o revedere a locurilor unde s-au desfăşurat odinioară ; totul se învăluie, astfel, în poezia depărtării, a nostalgiei şi a regretului. Procedeu esenţial liric, atît de comun la d. Sadoveanu, el devine principiul generator al acestor „scrisori". [...]

Moldovean, d. Cezar Petrescu aduce cu sine o stare sufletească firească tuturor scriitorilor moldoveni ; flexibil şi plastic, el mai aduce, o dată cu poezia trecutului şi a naturii a d-lui M. Sadoveanu, redusă însă la măsuri curente, şi un spirit viol ziaristic, format în redacţii şi în cafenea, cu simţul actualităţii şi al proporţiei de moldovean bucureştenizat, care nu suspină numai după trecut şi răzăşie, ci pune şi probleme şi, mai ales, ştie să le îngrădească pentru a fi în gustul publicului grăbit. Prin talentul său mlădios şi fluid, sămănătorismul a prins, astfel, o nouă vitalitate şi a încîntat o nouă generaţie de cititori, ce nu aşteaptă decît să fie încîntaţi prin mijloace, de altfel, încercate mai de mult ca eficace.

Deşi talentul scriitorului s-a dovedit destul de mlădios şi aparent capabil de evoluţie, e de semnalat totuşi, în celelalte volume, predilecţia lui pentru senzaţionalul de fapt divers şi pentru coincidenţa melodramatică : procurorul ce procedează întîmplător la expertiza medico-legală a unei foste iubite, ucisă de un amant al ei *(Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie),* maiorul care, găsind la un rănit mortal inelul dăruit de el odinioară unei iubite, se sinucide *(Inelul cu piatra de rubin),* doctorul ce-şi găseşte pe propria-i mamă într-o sală de disecţie, mamă pe care el o ucisese, fără să ştie, cu o seară înainte, într-un accident de trăsură *(Povestire de iarnă),* participă din acest melodramatism exterior ; acum, în urmă, s-ar părea chiar că, printr-o actualizare, de altfel lăudabilă, scriitorul se pregăteşte să sondeze şi subconştientul în nuvele de un caracter fantastic ;

fantasticul rămîne încă formal : drama lui Ordeanu nu se leagă decît prin obişnuitul fir de coincidenţă cu faptul că povestitorul văzuse, cîndva, în vis, imagina bătrînului şi a cînelui său Soliman *(Omul din vis)*. Oricare i-ar fi subiectele, povestirile scriitorului au prins însă siguranţa mişcării pe axa lor şi o facilitate de expresie mereu actualizată. Chiar cînd tecnica nu mai e sămănătoristă sau e de un sămănătorism supravegheat şi modernizat, materialul omenesc rămîne tot moldovean şi în ultimele producţii ale scriitorului, prin lipsa de reacţiune, specific moldoveană, a sufletului eroilor faţă de mediul social. Care e, de pildă, sensul nuvelei mai lungi *Cariera lui Vidran* dacă nu însăşi atmosferizarea eroului în mediul micului oraş de provincie, cu părăsirea tuturor aspiraţiilor tinereţii, adică, într-o măsură oarecare, reluarea temei din *Însemnările lui Neculai Manea* ? Care altele sunt datele sufleteşti ale lui Virgil Miclescu din *Adevărul*, a cărui viaţă este cu desăvîrşire deviată din pricina unei neînsemnate minciuni ? *(Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV. *Evoluţia „prozei literare"*. Bucureşti, Editura „Ancora" S. Benvenisti & Co., 1928, cap. VIII, *Neosămănătorismul moldovean*, p. 93—102.)

SCARLAT STRUŢEANU : Domnul Cezar Petrescu este un scriitor care s-a impus din capul locului. A fost de la început, în scrisul său elegiac cu robuste tonalităţi minore, un romantic întîrziat, care lucra cu paleta d-lui Sadoveanu, dar aducea în acelaşi timp elementele unei originalităţi ce s-a precizat apoi încetul cu încetul.

Smulgîndu-se din ce în ce mai categoric din „pîclele viorii" ale începuturilor de toamnă sau din „sihlele" fără grai ale întinderilor sihastre, ca şi din mirajul trilurilor de privighetoare sau al păsărilor din codru ce se legănau în razele de soare din rarişti ca nişte bulgări de aur însufleţit, d-l Cezar Petrescu părăseşte arta d-lui Sadoveanu spre a îmbrăţişa viaţa complicată a oraşelor în care d-l Sadoveanu, deşi a încercat cîteodată, nu a răuşit mai niciodată.

În prima perioadă sadoveniană este mai ales o schiţă *Răzbunare (Scrisorile unui răzeş)*, în care, dacă lăsăm la o parte partea de situare de la început mult prea lungă şi nearmonizată cu restul, descoperim o adevărată comoară artistică.

În *Drumul cu plopi*, apoi *Omul din vis*, *Întunecarea*, arta d-lui Cezar Petrescu, unde pitorescul rural scade simţitor, devine din ce în ce mai complicată, mai personală, dar mai ales com-

plexitatea vieții orășenești, zugrăvită în genere descriptiv-satiric, îi răpește ceva din frăgezimea simplicității etern omenești a artei pure.

Verbul incisiv, scînteind de reflexele imaginilor încrustate pe lama necruțătoare a viziunii sale profunde, este poate prea încărcat. Și atunci, ecoul este mai mult ideologic decît contemplativ. Schițele, nuvelele și romanul său evoacă, stîrnesc gîndurile noastre, care alunecă în cufundările spiritului său, dar reliefuI nepieritor al întrupării artistice nu se formează net, fiindcă în cadrul epic al povestirii satirizează descriptiv. Îți dai seamă de calitatea superioară a literaturii d-lui Cezar Petrescu, dar simți că poezia adîncă este încătușată, îmbrîncită aproape de efortul unei intelectualități prea analitice. Formele se risipesc, fiindcă nu au corp conceptic, iar aceasta din urmă, chiar așa ca simplă ideologie, e prea subiectivă, prea singulară ca să poată primi vestmîntul literar atît de prețios al scrisului d-lui Cezar Petrescu. Eternul omenesc nu se poate atinge pe calea aceasta.

În ultimul său volum, *Omul care și-a găsit umbra*, situația de mai sus este admirabil demonstrată.

Într-o serie de nuvele, autorul ne arată din belșug marele său talent literar. Despre nici una însă nu putem spune că e o operă poetică.

În prima nuvelă, care dă și titlul volumului, toate datele sunt plastic prinse, însă pivotul evenimentului este surpat de o predilectă dispoziție a autorului către „singular", iar întregul este brodat pe cale descriptivă, cu tăioase rezonanțe satirice. Elemente eterogene, care ucid efectul ansamblului.

Un om politic disciplinat de o încăpățînată inteligență reușește să facă din sine însuși o fantoșă perfect articulată. Urmărim cu interes estetic desfășurarea. Dar ea nu are loc. Totul devine un tablou în care elementul „aparte" anulează și efectul descriptiv.

Acest om înzestrat atît de minunat cu lupta vieții, în care a intrat izbind cu pumnul, este dezagregat încetul cu încetul de obsesia propriei sale... umbre și se spînzură. [...]

În *Somnul* e vorba de un asasinat provocat de o psihopatologie nelipsită de interes, tot pe cale descriptivă, analitică, și cu tendințe de a ridica singularul la rangul eternului omenesc.

Literatura d-lui Cezar Petrescu este însă, după cum am arătat, o inepuizabilă sursă de clocotitoare imagini, ce exprimă plastic accentele caracteristice ale obiectivului privit în genere descriptiv și cu o vădită tonalitate elegiac-satirică, ce destramă adeseori fondul conceput pe calea povestirii.

Şi poate, repet, arborescenţa prea complexă a imaginilor atît de pitoreşti şi de originale ar putea fi simplificată spre a părea mai puţin încărcată.

E vorba totuşi de unul dintre adevăraţii noştri scriitori de astăzi. *(Cezar Petrescu : „Omul care şi-a găsit umbra"*, în „Săptămîna literară", an. II, nr. 4, 13 ianuarie 1929, p. 5.)

CEZAR PETRESCU : M-a atras şi m-a influenţat ideologia sămănătoristă de pe băncile şcolii, fiindcă regăseam conciliată atmosfera de acasă. Spiritul de clasă al tatei, care nu uita că e fecior de clăcaş, şi spiritul de clasă al mamei, care fusese crescută în toate bunele şi relele unei categorii sociale privilegiate, îşi disputau alternativ în formaţia mea spirituală sentimente şi judecăţi contradictorii. Mă simţeam cînd revoltat social, cînd „reacţionar odios", după linia sîngelui patern ori matern. *Sămănătorul*, atît în literatura sa, cît şi în ideologia politico-socială, împăca aceste două impulsii antagonice tocmai prin ceea ce constituie contradicţia doctrinei sămănătoriste. A slăvi în acelaşi timp ţăranul şi proprietarul, exploatatul şi exploatatorul, nu-mi părea nimic ilogic, cum absurd era, de fapt. De la sămănătoristul Mihail Sadoveanu am învăţat atunci să văd şi să iubesc peisagiul moldovenesc, ţăranul idealist şi stilizat, deşi psihologiceşte artificial, clasa latifundiară în descompunere. [...] Fidel format sămănătorismului pînă la 17 ani, detractor al sămănătorismului de la această dată înainte, în realitate m-am format sub steaua *Sămănătorului*. Primele mele volume, pînă la romanul *Întunecare*, inclusiv acest roman, n-au fost altceva decît lichidarea acestui proces de degajare, care a mers încet, fiindcă în fiecare carte subliniam o realitate spirituală veche de zece ani măcar. [...] Cu *Scrisorile unui răzeş* a început pentru mine lichidarea sămănătorismului. Mă eliberam — scriind în formă şi conţinut după cea mai perfectă tradiţie sămănătoristă — de un romantism şi de un lirism rustic şi provincial datînd de 10 şi 15 ani : tot capitolul copilăriei şi adolescenţei. Din aceeaşi necesitate au luat fiinţă povestirile şi nuvelele din *Drumul cu plopi*, unele din volumul *Omul din vis*, precum şi foiletoanele adunate sub titlul *Carnet de vară*. *(De vorbă cu d. Cezar Petrescu*, în „Adevărul literar şi artistic", seria a II-a, an. IX, nr. 452. 11 august 1929, p. 1—2 ; semnat F. Aderca.)

AL. A. PHILIPPIDE : Cezar Petrescu a adunat în acest volum trei nuvele, care în opera lui deja vastă formează un aspect deosebit şi interesant din multe puncte de vedere.

Toate aceste trei nuvele se desfășură pe un plan de viață ciudată, excepțională și (mai ales în *Aranca...*) fantastică. În fiecare din ele, autorul analizează un caz excepțional de viață. Este o latură a talentului lui Cezar Petrescu pe care am mai întrezărit-o (în *Omul care și-a găsit umbra*, de exemplu, și în *Simfonia fantastică*).

Fantasticul la Cezar Petrescu are profunde rădăcini în realitate. Puternica viziune realistă a autorului romanului *Întunecare* covîrșește toate manifestările lui literare. Acest lucru face ca incursiunile în fantastic ale lui Cezar Petrescu să nu aibă acest caracter de arbitrar, de gratuit, pe care îl au de obicei operele aparținînd acestui gen. Valoarea fantasticului crește prin această împletire cu realitatea. Credibilitatea este mai mare, echivocul este mai greu de lămurit și limita între verosimil și neverosimil este mai vagă. Atenția cetitorului este cu atît mai încordată, cu cît această limită este mai puțin definită. Cezar Petrescu știe să se slujească cu pricepere de aceste elemente. Cele trei nuvele din volumul de față întrunesc din plin toate aceste condiții.

În *Adevărata moarte a lui Guynemer*, Cezar Petrescu imaginează o reconstituire a vieții aviatorului francez dispărut fără nici cea mai mică urmă în cursul marelui război, după ce doborîse în cariera lui cincizeci de avioane germane. Îl imaginează pe Guynemer dispărut cu voință și trăind izolat în creierii Carpaților, scîrbit de gloria pe care și-o presimțise prea grea și prea obositoare. Este, în fond, un caz de renunțare la viață, pe care Cezar Petrescu îl analizează aici. Un caz de renunțare cu atît mai rar și mai pasionant, cu cît e vorba de un om care avea în mînă toate bucuriile și toate reușitele vieții. Problemă dificilă și de o execuție literară anevoioasă. Confesiunea lui Guynemer cel din nuvela lui Cezar Petrescu este patetică și convingătoare. Este un caz de renunțare și de mizantropie, care nu depășește marginile verosimilului. Cu realistă precizie, Cezar Petrescu știe să motiveze și să argumenteze acest caz rar.

Fereastra, a doua nuvelă din volum, este o creație de atmosferă. Acțiunea se petrece într-un oraș de provincie, într-un decor arhaic, romantic și perimat, între o fată bătrînă și un tînăr arhitect venit să clădească catedrala orășelului. Dragostea fetei bătrîne pentru tînărul artist, care o ignorează, gelozia ei, crima la care este împinsă de această gelozie și toată atmosfera lugubră a vieții din casa în care trăiește fata bătrînă cu amintirile ei din alte vremuri sînt redate cu o mare putere de evocare. Și aici, realismul și fantasticul se împreunează desăvîrșit.

Aranca, ştima lacurilor este povestea unei halucinaţii. Un castel aşezat în mijlocul unor mlaştini bîntuite de *malaria*, o legendă a unei castelane dispărute a cărei stafie colindă încă vechea-i reşedinţă deşartă, un amator de antichităţi care vizitează castelul scos la licitaţie, un advocat care joacă rolul omului realist şi inabordabil fantasticului, acestea sînt elementele. Nimic tragic nu se întîmplă. Aici însă, limita dintre fantastic şi real este învăluită în negură. Într-o noapte, eroul amator de antichităţi, rămas singur în castel, este condus de Aranca, castelana stafie, spre locul unde, în mlaştină, putrezeşte cadavrul castelanei Aranca, fiinţă ciudată şi exaltată, care din pricina dragostei s-a înecat cu ani în urmă. Simplă intuiţie a cercetătorului arhivelor castelului sau halucinaţie, sau veritabilă apariţie de fantome, cetitorul este lăsat să aleagă. Nuvela este condusă după cele mai bune formule ale povestirilor fantastice.

Este o bucată de artă fantastică, care la un realist ca Cezar Petrescu este cu atît mai preţioasă.

Volumul acesta face să bănuim direcţii şi perspective noui în talentul puternic şi divers al lui Cezar Petrescu. (*Cezar Petrescu „Aranca, ştima lacurilor"...*, în „Adevărul literar şi artistic", seria a II-a, an. IX, nr. 475, 12 ianuarie 1930, p. 7.)

N. IORGA : Colorile în care d. Cezar Petrescu (n. 1892 în Roman), fiu de funcţionar, format supt influenţa *Sămănătorului* [1], scriitor de după 1920, îşi zugrăveşte cele dintăi figuri din poveşti culese în lumea din toate zilele, săracă, năcăjită, sură şi mucedă, încă din prima tinereţă, sunt aceleaşi ca ale d-lui Rebreanu ; decît, aici, o lungă, stăruitoare analiză psihologică adauge un oarecare interes acestei înşirări de mizerii, şi forma se înfăţişează de la început ca stil [2]. Scriitorul va dovedi că înţelege adînc şi viaţa internă a săteanului Moldovei sale, ca în bucata în care cei doi ce vreau să ucidă pe jandarmul care i-a urmărit, şi-i căutau pricină, se prefac îndată în compătimitorii durerii lui, cînd ei află că duşmanul lor şi-a pierdut copilul.

De la *Omul din vis*, cu amestecul de mister al naturii şi de mister al sufletului omenesc, cu banalele scene de o viaţă zilnică oarecare, el trece la amintirile, adesea confuze şi turburi, din *Scrisorile unui răzeş* (1922). E ce poate da ca amintiri, rareori pure, provincia locului de naştere. [...] Ici şi colo zbucniri în-

[1] V. scrisoarea către N. Iorga, în *Cuget clar* pe 1934, p. 97.
[2] *Unchiul din America*, în *Viaţa românească*, XV, p. 304 şi urm. Apoi în volumul *Drumul cu plopi* (1924).

tr-un depărtat Ardeal, de unde scriitorul aduce subiecte pentru *Aranca, ştima lacurilor.* [...]

Aiurea însă e o viaţă prinsă în toată varietatea şi netrebnicia ei[1]: societatea din *Iancu Moroiu*, cu mai puţin tragic, după aproape jumătate de veac, supt ochiul ager al unui om căruia nu i-a fost dat nici să-i descopere adîncimile, nici să-i îmbrăţişeze pasiunile: e ceva necontenit din afară, îndată ce avîntul trece peste limitele incidentului[2]. Altă dată, autorul va iscodi povestiri întreţesute cu filozofări care nu prind, ca în *Adevărata moarte a lui Guynemer.*

O fecunditate excepţională va îngădui autorului să creeze o întreagă lume de figuri, de la un timp voit ireale, de neurmărit şi de neînţeles, un painjeniş de scene în care se pierde frăgezimea, pitorescul primelor forme, alunecînd uneori la manieră şi la fabricaţie, dar păstrînd totdeauna o suverană stăpînire a materialului, totdeauna nou, deşi, acum, mai mult imaginat decît trăit.[3] [...]

Mai mult decît în romanele grăbite, pentru foileton sau pentru piaţa literară, marile însuşiri de creator de tipuri, de prezentator al atmosferei umane fără nimic din mijloacele de stil care cuceresc îndată şi înşeală, dar şi fără indiferenţa unei forme care să se tîrîie pînă la nivelul gazetăriei de profesie, le dovedise d. Cezar Petrescu în fixarea energică, însufleţită de o reprobare morală şi simpatică, a lumii de club, formată din rebutul ambiţiilor fără margeni şi fără de răspunderi (*Somnul* a apărut în *Viaţa românească* din 1927). E aici şi urmărirea pricepută a unor bizare fenomene interzise la femeia cinstită, care nu poate visa decît stricăciune. Iar micul roman *Fereastra* (tot în *Viaţa românească*, la 1927), drama umană a fetei uşor îmbătrînite, care găseşte cel dintăi suflet pe care să-l înţeleagă, pentru ca, apoi, în soţia tînără şi uşuratecă a acestuia să descopere o chinuitoare rivală şi să-i pregătească deci durerea pierderii soţului, care ar fi putut fi scăpat dacă ea ar fi vorbit, poate fi aşezată alături de ce a dat mai bun în acest domeniu literatura universală. (*Istoria literaturii româneşti contemporane. Partea a doua. În căutarea fondului* (1890—1934). Bucureşti, Editura Adevărul, 1934, cap. VII, subcap. IV, *Povestitorii*, p. 302—304.)

B[ASIL] MUNTEANO: Autor, la 46 de ani (s-a născut în 1892), a vreo 30 de volume, [Cezar] Petrescu face carieră încă de

[1] V. şi *Omul care şi-a găsit umbra*, *Omul din vis* (1925). *Simfonia fantastică* (1929).

[2] Ca în *Dezertarea lui Toader Minzu* sau în *Somnul.*

[3] V. *Omul din vis*, 1926.

foarte tînăr, atît de vast este programul pe care și l-a propus.

Povestirile pe care le-a adunat în *Scrisorile unui răzeș* (1922) și *Drumul cu plopi* (1924) sînt populate de epave umane hărțuite de evenimente. Ele anunță astfel teme pe care scriitorul le va trata în curînd cu mai multă amploare și trădează anumite atitudini sentimentale — decepție, groaza de oraș, gustul pentru liniștea patriarhală — care vor colora întreaga sa operă viitoare. Curiozitatea sa în privința omului îl conduce uneori pe observator la studiul cazurilor singulare, care țin de psihiatrie sau de psihanaliză și se manifestă astfel în mai multe culegeri de lungi nuvele (*Omul din vis*, 1925 ; *Omul care și-a găsit umbra*, 1928 ; *Aranca, știma lacurilor*, 1929) și într-un roman, *Simfonia fantastică*. Destinul nefericit al personajelor primește aici un diagnostic precis : ele sînt victimele eredității sau ale subconștientului lor. Tirania visului și a coșmarului, aparențele logice ale progresiei demenței, obsesia, surmenajul, refularea sînt tot atîtea fatalități care apasă asupra acestei lumi de degenerați și ratați, candidați la sinucidere sau la cămașa de forță.

În curînd, viziunea romancierului depășește acest cadru unilateral. Ceea ce nu era decît nenorocire individuală, explicabilă prin cauze intrinseci, devine o temă generală, care se înglobează în peisaje sociale din ce în ce mai vaste. (*César Petresco, le spectateur désolé*, în *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, Paris, Éditions du Sagittaire, colecția „Panoramas des littératures contemporaines", 1938, p. 232—233.)

HORIA STANCU : Scriitorul apăruse de la început ca un foarte interesant prozator, vădind elemente sigure de originalitate. În scrisul lui se amestecau într-o măsură de multe ori inegală lirismul plin de patos, realismul uneori crud, dezamăgirea aproape cosmică în fața vieții, preocuparea vie pentru problemele omului contemporan, admirația pentru formele clasice ale prozei, dragostea pentru trecutul literar, dorința de noutate, năzuința de a sparge vechile tipare. Tînărul — pe atunci — vroia să prindă ceva din sufletul, pe care îl bănuia neliniștit, al veacului său și se bizuia în aceasta pe o nepotolită sete de a cunoaște realitatea.

Primele schițe și povestiri — apărute prin revistele vremii — au fost strînse în 1922 într-un întîi volum : *Scrisorile unui răzeș*. Cartea era pătrunsă de elemente sămănătoriste, dar totuși spontană, proaspătă. [...]

Vaga melancolie, care se desprinde din astfel de schițe, nu era dată atît de ceea ce povestea prozatorul, cît de felul în care povestea, acumulînd adjective, căutînd să exprime propria vibrație interioară prin poezia frazei, străduindu-se să transmită cititorului propria simțire. Se puteau desluși caracterele unui stil original, plin de personalitate lirică, stil care, deși avea să îmbrace și să caute în cursul anilor forme variate de exprimare, nu s-a desprins niciodată total de lirismul tinereții. Volumul *Scrisorile unui răzeș* cuprinde și schițe în care se putea recunoaște mersul scriitorului spre forme din ce în ce mai complexe. [...]

Scrisorile unui răzeș — primă treaptă în investigarea realității — au fost urmate de nuvelele volumului *Drumul cu plopi*. Erau zugrăvite aici viața și oamenii orașului de provincie, în care nimic nu e atît de pașnic, cum poate fi închipuit de călătorul de la fereastra trenurilor trecînd în goană, și în care drama burgheză se ascunde în fiecare existență. [...]

Acestea sînt liniile pe care se situează întreg volumul : izolare, ratare, poezie curînd stinsă de viața zilnică, banal provincial [...]

Dar volumele *Scrisorilor unui răzeș* și *Drumul cu plopi* reprezentau și altceva în afară de primele rezultate ale cercetării lumii înconjurătoare. Din schițele și nuvelele lor, scriitorul va trage pentru o lungă perioadă rădăcinile romanelor sale de mai tîrziu , ele sînt sursa din care cresc teme și personaje, timp de ani și ani. Din *Prietenul meu Jan*, din *Fugarul*, din *Întoarcerea eroului* se va naște, începînd cu *Întunecare*, întregul ciclu anticăzboinic al lui Cezar Petrescu, așa cum din nuvelele *Drumul cu plopi* vor ieși *Oraș patriarhal*, *La „Paradis general"*, întreg ciclul *Tîrgurilor unde se moare* (*Cezar Petrescu*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 6—7, 8, 15—18.)

MIHAI GAFIȚA : Perioada de după 1924 se remarcă deci printr-o serie de căutări și experiențe cu amprenta puternică asupra literaturii pe care o creează. Prima etapă este aceea pînă în 1928 și e dominată, ca modalitate literară, de nuvelistică. [...] iar ca domeniu de inspirație, de lumea interioară a individului. Începînd cu 1929, dobîndesc proporții conflictele sociale în vaste desfășurări, care-i impun ca gen preferat romanul.

Scriitorul publică în 1925 volumul *Omul din vis*, subintitulat *Trei povestiri cu morți* și cuprinzînd nuvelele : ***Omul din vis***,

Păianjenul negru și *Povestire de iarnă*. Ultima va fi integrată mai tîrziu volumului *Scrisorile unui răzeș*, ca una avînd în centru un erou ce se retrage și el, ca și presupusul autor al „scrisorilor", departe de oraș, pentru a-și afla liniștea după ani de risipire zadarnică a vieții.

Primele două, apărute în *Gîndirea*, în 1921 și 1923, definesc în scrisul lui Cezar Petrescu o preocupare pînă atunci abia schițată în cîteva din lucrările sale. Este aplicarea către psihologic, privit mai ales în reacțiile lui nebuloase, subconștiente. Scriitorul face mai mult psihanaliză decît analiză psihologică. Conflictele epice nu sînt determinate de cazuri de conștiință, ci de manifestări tulburi, vecine cu patologicul. Întîlnirea aievea cu un om văzut de mai multe ori în vis, cînd îl salva pe povestitor de la moarte, recunoașterea nu numai a flexiunilor vorbirii, dar și a cîinelui Soliman, care-l însoțește pe omul din vis, alias Iorgu Ordeanu, iată o situație mai mult decît ciudată, chiar neverosimilă. Iar pentru ca lucrurile să se petreacă după formula preferată a lui Cezar Petrescu, adică întru tragic, salvatul de la moarte — în vis — de către Iorgu Ordeanu îl va împinge pe acesta la sinucidere reală, cîștigîndu-i toți banii la joc de cărți. În fond, nuvela este rezolvarea în planul realului a unei obsesii ivită din straturile necontrolabile ale conștiinței și sporită de o stare maladivă a eroului. La reluarea ei în ediția definitivă din volumul *Drumul cu plopi* (1961), scriitorul a intervenit tocmai în limpezirea obsesiei, mutînd acțiunea pe planul posibilului, prin legarea visului de o reminiscență a copilăriei îndepărtate.

Cealaltă nuvelă este clădită tot pe o obsesie. Un actor, ostenit de ani și de rutina meseriei, își multiplică în gînd, aplicînd la împrejurări ale vieții reale, replici celebre din piesele jucate. Îndeletnicirea vădește nu o contopire cu arta lui, pe care o slujește cu sinceritate și cu talent, ci o stare de asemenea maladivă. Un convoi de refulări concretizate în regretele care îl năpădesc după o beție se amestecă haotic cu o discuție despre nebunia lui Hamlet, despre sinucideri și cu obsesia unui păianjen de pe tavan și din textul unei strofe : „Păianjenul negru o pradă pîndește ! Și pînza o strînge...", și actorul Haro Ditarca — Haralamb Tărcuș — interpretul lui Henric al IV-lea și al lui Hamlet se sinucide.

Cezar Petrescu a dezvoltat ceva mai tîrziu o întreagă teorie despre lipsa de reazim interior a omului secolului al XX-lea. Vom analiza mai tîrziu punctele sale de vedere în această privință.

Acum vom remarca doar că, în fond, decepționații săi, începînd de la articolele din *Hiena*, trecînd prin eroul viitorului roman *Întunecare*, Radu Comșa, și mergînd către numeroase alte personaje ale sale, din romanele următoare, își pierd reazimul interior, își prăbușesc scara de valori în ordinea socială, ca și în cea umană și, suspendați sufletește, ratează, eșuează. Echilibrul lor interior e sfărîmat din cauze sociale. Unii se sinucid, alții nu, dar deosebirea nu e decît de amănunt. În *Păianjenul negru*, *Omul din vis*, și apoi în *Simfonia fantastică*, *Omul care și-a găsit umbra*, *Somnul*, *Aranca*, *Știma lacurilor*, scriitorul urmărește cazuri stranii, ale pierderii reazimului interior din cauze biologice sau direct patologice. Cea mai frecventă este obsesia presupunînd un dezechilibru interior sau numai o stare bolnăvicioasă. El a încadrat mai tîrziu toate aceste scrieri într-un ciclu numit *Fantasticul interior*, în care, alături de cele menționate, mai este înscris și *Baletul mecanic*. Acest roman însă necesită o discuție de altă natură, întrucît problematica lui implică o arie ideologică și socială mult mai largă, „fantasticul interior" rămînînd un simplu pretext de compoziție. Celelalte însă se caracterizează, în grade diferite, tocmai prin acest bizar, pe care-l implică fantasticul aplicat în domeniul psihologicului. El constă în reacția inexplicabilă a unor oameni în fața faptului pe deplin logic sau într-o înlănțuire de împrejurări stranii care covîrșesc raționalul, impun celei mai lucide conștiințe explicații de ordin mistic. *Aranca, știma lacurilor* este exemplul cel mai grăitor. Justificarea întîmplărilor se poate realiza numai acceptînd existența spiritelor, capacitatea lor de a reveni pe pămînt, de a lua forme sesizabile cu simțurile, aici văzul. Halucinația are astfel rol esențial, dar cu atît mai stranie este întîmplarea, cu cît nălucile vin cu un scop foarte precis, au deci și ele, la rîndul lor, o problematică proprie, o conștiință a lor!

Faptele nuvelei sînt povestite la persoana întîi și încep cît se poate de real. O împărțire de avere, un avocat foarte terestru și banal prilejuiesc povestitorului vizitarea unui vechi castel părăsit și dărăpănat, care aparținea unei familii de nobili unguri din Ardeal. În drum spre castel, practicul avocat reface, prin scurte fișe cronologice, antecedentele întîmplării, arătînd decăderea unei stirpe grofești, care, în ultima ei treaptă, încearcă o împrospătare a sîngelui prin căsătoria cu fata unui țăran român. Rod al acestei mezalianțe este contesa Aranca, ființă aprigă, aproape sălbatică și de-o frumusețe stranie, al cărei chip se află păstrat într-un tablou de o rară expresivitate, chiar în fosta ei

cameră de culcare. Căci contesa Aranca a dispărut în chip ciudat cu ani în urmă, fără să lase vreo veste, fără să se mai afle ceva despre ea.

Întîmplarea face ca avocatul să fie nevoit să plece, lăsîndu-l pe povestitor singur în castelul părăginit și pustiu. El va dormi tocmai în fosta cameră a contesei dispărute, care continuă să-l fixeze din tabloul atîrnat în perete, „cu ochii verzi, și negri, și aurii, și viorii, ca ochii schimbători de leopard", expresivi de parcă ar fi fost vii.

O sticlă de vin vechi adăugată cinei, apoi singurătatea bătrînului și sumbrului castel feudal, după o plimbare prin ceața sepulcrală care copleșise parcul și sălile cu ecouri prelungi, îl fac pe erou să creadă deodată că ochii tabloului din perete sînt vii. Cititorul pune numaidecît halucinația pe seama aburului puternic al vinului, și nuvela, cu tot aerul senzațional și romantic, încă nu are nimic fantastic. Dar, prin întuneric, ochii fosforescenți ai tabloului își părăsesc locul de pe pînză și circulă jucăuș către ușă. O urmărire nebunească începe, eroul vrînd să se convingă singur că e încă pradă vinului, dar constatînd că *ochii au o existență reală*. Și treptat prinde contur fantoma contesei Aranca, în veșmînt alb, lunecînd prin cameră, ieșind pe coridoare, în parcul plin de ceață. Cu lux de amănunte este descrisă goana după năluca în peisajul descompus și lugubru, pentru ca să reiasă că ceea ce păruse vis este în fapt realitate. Într-un loc, în mijlocul mlaștinilor din jurul castelului, fantoma se oprește brusc, și eroul însuși trece prin imaterialul ei veșmînt, simte o lovitură în creștet și se prăbușește în pămîntul putrezit, ghiftuit de apă stătută, care-l soarbe încet. Se trezește după două săptămîni într-o cameră de spital și află cu stupoare că în locul unde se prăbușise a fost descoperit corpul descompus al contesei Aranca, înghițit de nămol.

Realul se împletește cu miraculosul, fără putința unei explicații logice, sau măcar a hazardului pur, încît sîntem siliți să admitem „cealaltă realitate", un fel de suprarealitate, pe care-o indică apariția fantomei și felul cum ea îl conduce pe erou pînă la locul unde s-a înecat contesa Aranca. Autorul are grijă să reteze posibilitatea de interpretare a întîmplării în sensul simplei halucinații, căci eroul găsește o scrisoare veche, neterminată, în care se sugerează că fantoma a încercat și altădată, cu alte făpturi omenești, sinistrul joc, pentru ca să-și dezvăluie mormîntul. Contrastul devine izbitor și fantasticul predominant, întrucît aventura fan-

tomei se plasează într-un cadru foarte realist. Şocul e, deci, cu atît mai puternic. Structura întregii nuvele întăreşte ideea supranaturalului. De fapt, autorul s-a abătut de la ideea „fantasticului interior", întrucît eroul e cu totul lucid şi raţional, numai întîmplarea, ea este din domeniul imposibilului, cu atît mai fantastică şi mai uluitoare, cu cît autorul a creat mai multe premise ca să ne încredinţeze de autenticitatea ei. [...]

Cezar Petrescu a vorbit de mai multe ori despre „investigaţia verticală" în suflete, în uman, diferită de aceea „orizontală", în social, în relaţiile omului cu semenii. *Simfonia fantastică, Aranca, ştima lacurilor, Omul din vis, Păianjenul negru* şi alte nuvele din categoria „fantasticului interior" realizează, în intenţia sa, „investigaţia verticală". [...]

Faţă de Mihail Sadoveanu, cu precădere povestitor, Cezar Petrescu rămîne un reprezentant al prozei de observaţie, cu toată prezenţa filonului liric. Faţă de Liviu Rebreanu, romancier obiectiv, constructor de caractere profunde, în dezvoltare, se diferenţiază prin accentul pus adesea pe episod, prin psihologia mai rudimentară, mai fugar surprinsă, dar expresivă. Camil Petrescu a fost romancierul dramei unui singur personaj, în care cititorul l-a recunoscut uşor pe autor însuşi ; Cezar Petrescu a situat în primplan tipurile sociale de bază ale orînduirii, inventariindu-le minuţios, chiar cînd nu profund (aceasta a creat impresia unei mai mari obiectivări decît cea reală). Cînd nu a făcut introspecţie, Hortensia Papadat-Bengescu a realizat o proză de analiză, plină de subtilităţi, a unei lumi bine definite, ca şi Matei Caragiale ; Cezar Petrescu îşi umple romanele cu lumile cele mai diferite, cu personaje reprezentînd toate categoriile. G. Călinescu se stabileşte la un singur grup, pe care-l studiază microscopic, epuizîndu-i problematica umană, în toate corelaţiile ei ; fără să aibă niciodată succesul — şi răbdarea — unei astfel de întreprinderi, Cezar Petrescu alternează peisajul restrîns cu panorama.

În toate direcţiile a dat exemplul unei bune îndemînări, fără însă a ocupa locul întîi în direcţiile abordate, unde l-au depăşit totdeauna un Sadoveanu, Rebreanu, Camil Petrescu, Matei Caragiale, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu. Dar în ierarhia de ansamblu a literaturii, el se numără printre dînşii, şi aproape nu e latură, specie, temă, serie tipologică în proza românească dintre cele două războaie unde una sau mai multe

scrieri — roman, nuvelă — ale lui Cezar Petrescu să nu fie citate, cu consecvență, între piesele reprezentative. (*Cezar Petrescu*, București, Editura pentru Literatură, 1963, p. 78—82, 179—180.)

ION BĂLU : Orașul, tîrgul de provincie, portul dunărean, temă predilectă a prozatorilor români, au atras spiritele cele mai diverse de la începutul noului veac. Peste lumea funcționarilor și a micii burghezii plutește rîsul puțin ironic, puțintel înduioșat al lui I. A. Bassarabescu și D. D. Pătrășcanu sau sentimentalismul lui I. Al. Brătescu-Voinești ; sarcasmul lui Gh. Brăescu se revarsă asupra ofițerului incult, abrutizat de regulamente. În universul existențelor rutiniere, dramele reale izbucnesc din conflictul intelectualului sensibil cu mediul sufocant (Jean Bart, Mihail Sadoveanu ș.a.). Lor li se alătură „florile ofilite" ale lui Sadoveanu, ființe delicate sufletește, ce nutresc speranța evadării prin dragoste într-o altă lume.

În această atmosferă, Cezar Petrescu izbutește să introducă o nuanță personală, dezvoltînd cu precădere tema existențelor neîmplinite, risipite zadarnic. Eroii — toți intelectuali — nu-și pot valorifica plenar posibilitățile din cauza lipsei de tenacitate. În acest sens, *Drumul cu plopi* este cartea unui singur erou, înfățișat la vîrste felurite cu aceeași stare civilă : bărbatul dezrădăcinat, ce și-a croit sau se străduiește să-și înjghebeze o carieră mediocră. Generoși, bine intenționați, se lasă duși de viață, sperînd, vag, că cineva, cîndva, le va descoperi calitățile, creîndu-le premisa valorificării plenare. Dar miracolul nu se întîmplă ; eroii își macină zilele în grijile cotidiene ale căsniciei : chiria, lemnele, îmbrăcămintea copiilor, banii de bucătărie și, încet, încet, năzuințele tinereții cad asemenea frunzelor moarte. Un Rastignac nu e cu putință de închipuit. Tipul de personaj imaginat i-a plăcut cu deosebire prozatorului ; s-a apropiat de el cu duioșie, înțelegere și compătimire, trădată nu o dată. Nu este ocolit faptul divers — influență a ziaristicii — și e căutată coincidența melodramatică — consecința structurii sale romantice. [...]

Între anii 1925—1931, paralel cu elaborarea cîtorva din principalele sale romane, Cezar Petrescu trădează o nestăpînită și neașteptată vocație fantastică. Evadînd în fantastic, prozatorul imaginează cu voluptate o lume halucinantă, uneori plină de teroare, în care visul absurd se împletește cu fantasticul psihologic, rezultat din dereglarea spiritului uman.

Acum vom remarca doar că, în fond, decepționații săi, începînd de la articolele din *Hiena*, trecînd prin eroul viitorului roman *Întunecare*, Radu Comșa, și mergînd către numeroase alte personaje ale sale, din romanele următoare, își pierd reazimul interior, își prăbușesc scara de valori în ordinea socială, ca și în cea umană și, suspendați sufletește, ratează, eșuează. Echilibrul lor interior e sfărîmat din cauze sociale. Unii se sinucid, alții nu, dar deosebirea nu e decît de amănunt. În *Păianjenul negru*, *Omul din vis*, și apoi în *Simfonia fantastică*, *Omul care și-a găsit umbra*, *Somnul*, *Aranca*, *Știma lacurilor*, scriitorul urmărește cazuri stranii, ale pierderii reazimului interior din cauze biologice sau direct patologice. Cea mai frecventă este obsesia presupunînd un dezechilibru interior sau numai o stare bolnăvicioasă. El a încadrat mai tîrziu toate aceste scrieri într-un ciclu numit *Fantasticul interior*, în care, alături de cele menționate, mai este înscris și *Baletul mecanic*. Acest roman însă necesită o discuție de altă natură, întrucît problematica lui implică o arie ideologică și socială mult mai largă, „fantasticul interior" rămînînd un simplu pretext de compoziție. Celelalte însă se caracterizează, în grade diferite, tocmai prin acest bizar, pe care-l implică fantasticul aplicat în domeniul psihologicului. El constă în reacția inexplicabilă a unor oameni în fața faptului pe deplin logic sau într-o înlănțuire de împrejurări stranii care covîrșesc raționalul, impun celei mai lucide conștiințe explicații de ordin mistic. *Aranca*, *știma lacurilor* este exemplul cel mai grăitor. Justificarea întîmplărilor se poate realiza numai acceptînd existența spiritelor, capacitatea lor de a reveni pe pămînt, de a lua forme sesizabile cu simțurile, aici văzul. Halucinația are astfel rol esențial, dar cu atît mai stranie este întîmplarea, cu cît nălucile vin cu un scop foarte precis, au deci și ele, la rîndul lor, o problematică proprie, o conștiință a lor !

Faptele nuvelei sînt povestite la persoana întîi și încep cît se poate de real. O împărțire de avere, un avocat foarte terestru și banal prilejuiesc povestitorului vizitarea unui vechi castel părăsit și dărăpănat, care aparținea unei familii de nobili unguri din Ardeal. În drum spre castel, practicul avocat reface, prin scurte fișe cronologice, antecedentele întîmplării, arătînd decăderea unei stirpe grofești, care, în ultima ei treaptă, încearcă o împrospătare a sîngelui prin căsătoria cu fata unui țăran român. Rod al acestei mezalianțe este contesa Aranca, ființă aprigă, aproape sălbatică și de-o frumusețe stranie, al cărei chip se află păstrat într-un tablou de o rară expresivitate, chiar în fosta ei

Desigur, influențe exterioare, de la Villiers de L'Isle Adam pînă la neoromanticul Pierre Benoît, pot fi detectate. Întîile cărți clădite pe fantastic : *Omul din vis* și *Aranca, știma lacurilor* intră mai mult în sfera neoromantismului, lucru explicabil prin lecturile franceze ale autorului. Abia după aceea se va întoarce spre marii romantici, imaginînd *Baletul mecanic*. Însă înclinația spre fantastic a lui Cezar Petrescu nu poate fi explicată fără a lua în considerație și structura sa interioară. Dezvoltat sub înrîurirea semănătorismului, a romantismului provincial și rustic, în sufletul prozatorului sălășluia latent o aspirație spre evaziune, tipic romantică.

Poate inconștient, poate consecință a atracției către problematica socială, Cezar Petrescu a intuit că un fantastic pur nu poate avea sorți de izbîndă. Fantasticul adaugă un plus de vrajă realului, și în narațiunile sale întîlnim adesea o îmbinare meșteșugit alcasă între fantastic și real, zonele interferînd nu o dată tulburător. (În *Cetățile nopții !*, Ion Minulescu nu va proceda altfel !).

În cele douăsprezece nuvele și romane circumscrise ulterior „fantasticului interior" ne întîmpină o diversitate de modalități narative. Să desfacem, pentru a-i evidenția tehnica, resorturile nuvelei *Omul din vis*. Cu toate că „omul din vis" intră în viața reală, planurile își păstrează deocamdată autonomia. În schimb, o atmosferă enigmatică, rezultată nu din misterul ca atare, ci din structura compozițională, captivează de la întîile pagini. Fiecare secvență e motivată cu necesitate de aceea anterioară, și toate la un loc conduc acțiunea gradat, incitînd curiozitatea și ținînd trează atenția. Descrierea, scuturată, în general, de podoabe inutile, se arată aptă a sugera o anume atmosferă. [...]

În *Adevărata moarte a lui Guynemer*, atracția spre fantastic pleacă de pe un fond substanțial și, indiferent dacă a fost sau nu inspirat de un eveniment real, Cezar Petrescu prelungește în mit și în vis existența unui erou de război, fabulația scoțînd la iveală o aprinsă imaginație.

Rătăcit de tovarășii de drumeție, cu piciorul răsucit din încheietură, eroul întîlnește în singurătățile Carpaților un om vorbind singur... franțuzește. [...]

Din spovedania necunoscutului, Cezar Petrescu realizează un fantastic exotic în decor autohton. Tocmai de aceea estompează contururile, șterge liniile prea tari, umbrește zonele de

Desigur, influențe exterioare, de la Villiers de L'Isle Adam pînă la neoromanticul Pierre Benoît, pot fi detectate. Întîile cărți clădite pe fantastic : *Omul din vis* și *Aranca, știma lacurilor* intră mai mult în sfera neoromantismului, lucru explicabil prin lecturile franceze ale autorului. Abia după aceea se va întoarce spre marii romantici, imaginînd *Baletul mecanic*. Însă înclinația spre fantastic a lui Cezar Petrescu nu poate fi explicată fără a lua în considerație și structura sa interioară. Dezvoltat sub înrîurirea semănătorismului, a romantismului provincial și rustic, în sufletul prozatorului sălășluia latent o aspirație spre evaziune, tipic romantică.

Poate inconștient, poate consecință a atracției către problematica socială, Cezar Petrescu a intuit că un fantastic pur nu poate avea sorți de izbîndă. Fantasticul adaugă un plus de vrajă realului, și în narațiunile sale întîlnim adesea o îmbinare meșteșugit alcasă între fantastic și real, zonele interferînd nu o dată tulburător. (În *Cetățile nopții !*, Ion Minulescu nu va proceda altfel !).

În cele douăsprezece nuvele și romane circumscrise ulterior „fantasticului interior" ne întîmpină o diversitate de modalități narative. Să desfacem, pentru a-i evidenția tehnica, resorturile nuvelei *Omul din vis*. Cu toate că „omul din vis" intră în viața reală, planurile își păstrează deocamdată autonomia. În schimb, o atmosferă enigmatică, rezultată nu din misterul ca atare, ci din structura compozițională, captivează de la întîile pagini. Fiecare secvență e motivată cu necesitate de aceea anterioară, și toate la un loc conduc acțiunea gradat, incitînd curiozitatea și ținînd trează atenția. Descrierea, scuturată, în general, de podoabe inutile, se arată aptă a sugera o anume atmosferă. [...]

În *Adevărata moarte a lui Guynemer*, atracția spre fantastic pleacă de pe un fond substanțial și, indiferent dacă a fost sau nu inspirat de un eveniment real, Cezar Petrescu prelungește în mit și în vis existența unui erou de război, fabulația scoțînd la iveală o aprinsă imaginație.

Rătăcit de tovarășii de drumeție, cu piciorul răsucit din încheietură, eroul întîlnește în singurătățile Carpaților un om vorbind singur... franțuzește. [...]

Din spovedania necunoscutului, Cezar Petrescu realizează un fantastic exotic în decor autohton. Tocmai de aceea estompează contururile, șterge liniile prea tari, umbrește zonele de

lumină, dezvăluind o mînă capabilă a înregistra nuanțele și a întrezări drame ascunse. Aviator voluntar în primul război, Guynemer [...] într-o zi nu s-a mai întors. S-a dezintegrat în văzduhuri, credeau toți, miraculos. Nu se putea imagina o moarte mai poetică pentru tînărul aviator. În realitate, pilotul se prăbușise rănit, fusese luat prizonier și spitalizat în Silezia. [...] Îndrăgostit de infirmiera germană, domnișoară din înalta societate, îi dezvăluie adevărata identitate și hotărăsc să evadeze din Europa acoperită de fumul exploziilor undeva în insulele Pacificului, dar vîntul, ceața, norii și capriciile busolei i-au adus deasupra Carpaților. Despărțiți prin limbă și moravuri, cele două ființe se unesc în universalitatea dragostei. Tema e romantică, și gestul degajă o neînchipuit de sălbatică măreție. Lumii sfîșiate de război îi este opusă lumea eternului cuplu uman ; bătrîneții și decrepitudinii inevitabile i-au preferat moartea în mijlocul naturii sălbatice, spre a păstra mitul eroului, aproape adolescent, lăsat în urmă. Totuși, subteran, răzbat neliniști. Povara iubirii e istovitoare, [...] nemulțumirile aviatorului conturînd ideea că, departe de lume, omul nu-și poate găsi fericirea. Neintenționat probabil, Cezar Petrescu dădea o replică modernă edenului mirific imaginat de Bernardin de Saint-Pierre. Un nou Paul și Virginia nu mai erau cu putință. [...]

Capodopera lui Cezar Petrescu pe temă fantastică rămîne indiscutabil *Aranca, știma locurilor*. Întreaga narațiune este scăldată într-un imaginar de înaltă calitate. Însuși cadrul e cu naturalețe ales. [...] Peste vreme și pe un alt meridian, Cezar Petrescu dezvoltă tema de o necrezută modernitate ce-l va fermeca pe Michel Butor în *Portrait de l'artiste en jeune singe*. Diferențele sînt de mijloace artistice și conștiință estetică.

În alte nuvele incluse aceluiași ciclu, Cezar Petrescu, atras de introspecție, studiază comportamentul individului dereglat în urma unei întîmplări de cele mai multe ori banale, care-l aruncă într-o lume de spaime și obsesii.

Omul care și-a găsit umbra dezvoltă o asemenea obsesie cu vizibile intenții moralizatoare, dar cu ușoară și adecvată atmosferă fantastică. Noaptea, în drum spre casă, după ce a ținut la Cameră un fulminant discurs, Ion Burdea-Niculești ia aminte pentru întîia oară la umbra lui. În timpul somnului trăiește un coșmar : umbra încercase să-și ucidă stăpînul. Înspăimîntat, nu-și

mai găsește liniștea ; deschide absent o carte, aude, are impresia, un glas cunoscut, și îndată amintirile îl scufundă în trecut. Rememorarea scoate la iveală sub crusta omului de lume un Dinu Păturică mai subțire, cu metodele de parvenire potrivite momentului. [...]

Prezența umbrei devine apăsătoare și gîndurile omului se întorc involuntar spre sine ; deputatul devine propriul său judecător. [...]

Prin mijloace artistice superioare lui Jean Bart din *Datorii uitate*, Cezar Petrescu punea, de fapt, aceeași problemă : datoria intelectualului față de lumea din mijlocul căreia se desprinsese. [...] Din judecător, Ion Burdea devine propriul lui călău : se spînzură. Hotărîrea e justificată interior. [...] Schița e lucrată echilibrat, cu excepția episodului de la club, lungit peste măsură.

Calități și fisuri identice prezintă *Somnul*. Scrisă la persoana întîia, nuvela este un monolog, rostit parcă pe scenă, ca în cutare schiță de Cehov. (*Cezar Petrescu*, București, Editura Albatros, seria „Micromonografii", 1972, p. 72—73, 105—106, 110—114, 118—119.)

ȘERBAN CIOCULESCU : Am citit de pe băncile Universității în revista *Gîndirea*, scoasă de Cezar Petrescu la Cluj, întîiele lui încercări, adunate în volumul *Scrisorile unui răzeș*, la „Cultura Națională". Ele au revelat publicului un scriitor de mare talent, un *„chef de file"* al literaturii postbelice. Tot atunci am aflat că autorul lor făcea intensă gazetărie în capitala Transilvaniei, deși sănătatea îi era grav amenințată de sechelele războiului. Nuvelele din cartea următoare, *Drumul cu plopi*, i-au consolidat reputația. La seminariile lui, profesorul Mihail Dragomirescu ni-l recomanda ca pe prozatorul de nădejde al generației sale. Primul său roman, *Întunecare*, a contribuit hotărîtor la creșterea faimei lui Cezar Petrescu. Era reprezentantul prin excelență al așa-zisei „generații de sacrificiu", cum își spuneau demobilizații războiului de întregire. Nimeni ca autorul *Scrisorilor unui răzeș* n-a vorbit cu atîta pathos despre „jurămintele din tranșee" de a reforma societatea, de a o pune pe temelii sănătoase, și de crunta dezamăgire a celor ce asistau neputincioși la dezmățul afacerist, la dansul milioanelor și la sfidările îmbogățiților de război. Tema din *Întunecare* o găsim net indicată în mai multe bucăți din *Scrisorile unui răzeș*. Au fost, așadar,

o unitate tematică, un fir conducător, aceeași concepție de-a lungul unei cariere care s-a întins în intervalul a patruzeci de ani de neobosită activitate. În spirit poporanist, Cezar Petrescu credea în superioritatea etică a satului, vatră a naționalității, amenințată de vînzoleala vieții citadine. [...]

Autorul nu și-a spus răzeș numai să-și scuze stîngăciile unui începător în ale scrisului, ci și pentru că, în concepția poporanistă, țăranul liber din vechime reprezenta elita morală a poporului nostru, colectorul tuturor virtuților, mîndria trecutului și speranța viitorului. La Mihail Sadoveanu, țăranii aceștia vorbesc între ei ca niște seniori, ca într-o aristocrație rustică, cu „domnia-ta", stimîndu-se reciproc și comandînd respectul prin tactul, înțelepciunea și curățenia sufletească. Și Cezar Petrescu aparținea aceleiași ideologii, deși nu a participat direct la cercul ieșean, a cărui revistă, *Viața românească*, apărută în 1906, cînd el avea 14 ani, a fost, desigur, hotărîtoare în formația sa spirituală. [...] Sînt, de altfel, convins că Cezar Petrescu a citit cu aceeași aviditate prozele ideologice ale lui C. Stere și G. Ibrăileanu, deși nu găsim referințe despre acestea în cărțile autorului nostru. Dar dacă a putut — în paginile închinate lui Vlahuță — condamna „sămănătorismul idilic, de-o îngustă și unilaterală percepere a fenomenelor economice, sociale și istorice", însă abia după plecarea celor doi întemeietori" (Coșbuc și Vlahuță !), nu cunosc nici un rînd al său articulat împotriva poporanismului, și nu m-ar mira să descopăr mai multe în favoarea acestui curent, care a dominat în timpul adolescenței și tinereții sale. *(Cezar Petrescu* (1972), în *Amintiri*, București, Editura Eminescu, 1975, p. 261, 264.)

ION MAXIM : Cezar Petrescu, scriitor și cu vocație fantastică, a încercat să-și definească singur activitatea în această perspectivă atunci cînd, definitivîndu-și *Cronica veacului XX*, și-a grupat scrierile de această natură sub titlul : *Fantasticul interior*, din care făceau parte volumele de nuvele : *Omul din vis* (1925), *Omul care și-a găsit umbra* (1928), *Aranca, știma lacurilor* (1929) și romanele : *Simfonia fantastică*, *Baletul mecanic* și *Madala*, ultimul nescris. Din aceeași dorință de a explica nu numai compartimentarea făcută, dar însuși procesul de creație, scriitorul a teoretizat așa-numita „investigație verticală", înțelegînd prin aceasta sondarea adîncurilor conștiinței, dar și urmărirea proiectărilor ei ciudate, și „investigația orizontală", ce se duce pe

planul social al relațiilor dintre oameni. Firește că fantasticul interior este, în concepția romancierului, legat de întîia modalitate amintită. [...]

Senzaționalul este o caracteristică a întregii literaturi scrise de Cezar Petrescu. E cu atît mai evident în nuvelele ce poartă pecetea fantasticului interior în intenția autorului. Oricît ne-ar asigura că : „viața depășește mai des decît se crede fantasmagoriile imaginației", totuși, întîlnirea cu Guynemer, aviatorul francez dispărut în timpul războiului, în creierul munților, deși posibilă teoretic, este cu totul senzațională. Senzațională e identificarea celor din vis cu realitatea, așa cum se petrec lucrurile în nuvela *Omul din vis*, obsesia umbrei sau terifiantele obsesii din *Somnul*. Tot atît de senzațional debutează *Aranca, știma lacurilor*, prin moștenirea neașteptată a familiei Kemény, dezinteresul acesteia pentru moștenire, căsătoria contelui Andor cu țăranca Ana Porumbacu din Racovița Sibiului. Coincidențele senzaționale continuă prin alegerea la întîmplare, dintr-un anuar, a avocatului Silvestru Hotăran, despre care familia de la Budapesta nu avea nici o informație. Doi Kemény, unul creștin, altul turcit, se întîlnesc și luptă pe domeniile din Ardeal ale familiei. Febră, insomnii, delirul contelui Andor, accidentul sau sinuciderea contesei Ana, vedenii, spiritism, întîlnirile cu bătrînii și gușatul, „figuri din care orice umanitate era uscată", accidentul, uciderea sau sinuciderea contesei Aranca, pustiul, dezolarea etc.

Cu toate acestea, nuvela este, alături de *Adevărata moarte a lui Guynemer*, una din cele mai echilibrate pe care le-a scris Cezar Petrescu. Se bazează pe o veche superstiție, după care dispărutul printr-o moarte violentă și neștiută nu are liniște pînă cînd trupul nu-i este îngropat după rînduială. Intrarea în fantastic, prin poarta realității însă, este pregătită din timp și cu mijloacele cele mai adecvate prin cîteva deschideri discrete, dar revelatorii. Cîteva aluzii ale avocatului Silvestru Hotăran la începutul călătoriei întreprinse împreună cu autorul la moșia Kemény, scoasă la licitație : „vom rămîne cel puțin trei zile într-un ținut cu adevărat pustiu". E vorba de o moștenire stranie și de moștenitori tot atît de stranii, de un castel cu stafii luate în derîdere, de „întîmplări neguroase și romantice". Deocamdată, toate acestea nu spun mare lucru, dar stîrnesc interesul, pregătindu-ne pentru necunoscutul și neașteptatul ce o să urmeze.

Prezentarea vieții familiei Kemény, ca un proces-verbal prescurtat, duce mai departe prin trimiterile la ciudățeniile presu-

puse ale acestei aristocratice spițe maghiare încrucișate cu sînge românesc. Contele Andor s-a născut cu o sensibilitate bolnăvicioasă. Febrele, viziunile, delirul, pe care avocatul le pune pe seama malariei, îl mistuiau din tinerețe. Nu-i de mirare că, mai tîrziu „în fiecare noapte îi apărea arătarea lui Ștefan Koloman Andrei Kemény, făcîndu-i un semn misterios și dispărînd la cîntatul cocoșilor", că practică spiritismul, iar progenitura, Aranca, va suferi și ea de febră și insomnie. O ereditate încărcată de la care te poți aștepta la orice. Fantasticul începe însă cu adevărat abia la sosirea pe moșie, prin plecarea neașteptată a avocatului și prima noapte pe care autorul trebuie s-o petreacă singur în pustietățile castelului straniu: „totul era părăsit și deșert. Nu se mișca nimic." O tăcere de nesuportat, singurătatea și sentimentul că e privit insistent de cineva. Erau ochii „verzui și aurii, și negri, și viorii în același timp, schimbători, profunzi și hipnotici"; ai portretului contesei Aranca. Recunoașterea împrejurimilor mărește doar sentimentul fricii, alcătuind cadrul neobișnuit în care se va consuma o dramă senzațională și fantastică. În camera de dormit, o sticlă de vin străvechi este deșertată pe nerăsuflate. Alt element concret pentru o întîmplare stranie și cu tentă supranaturală pe care parcă autorul înclină s-o explice oarecum logic prin asemenea procedee.

Misterul se dezlănțuie: „portretul îmi răspunse viu, cu începutul îngăduitor de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs. Am spus *viu!* Era în adevăr *viu*." Ceea ce urmează este ușor de bănuit. Vorbește cu portretul, lumina se stinge, bezna sporește misterul, dar și teama, apărîndu-i însă în întuneric ochii contesei cu lumina lor rece și nepămînteană: „ochii scînteiau pretutindeni, iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri". Începe urmărirea nălucii, care-l scoate din castel, îndreptîndu-l spre smîrcuri. Peisajul devine și el fantastic, ca în *Prăbușirea casei Usher*, luna părînd putredă, norii bolnavi. Urmînd stafia, cade în mlaștini exact pe locul în care era contesa Aranca, al cărei cadavru fu, în sfîrșit, descoperit. După un vis tot atît de fantastic ca întîmplarea, se deșteaptă într-un sanatoriu. Zăcuse inconștient cîteva săptămîni. Dezlegarea e plauzibilă într-un fel, după credințele atîtor popoare, misterul rămînînd totuși. [...]

Viziunea ține de fantasticul folcloric, dar autorul uzează de întreaga recuzită a genului. Imaginația curge ca o apă nestăvilită, întîmplările se succed misterioase, dar posibile în parte,

alunecarea în fantastic făcîndu-se treptat, ca pe o pantă pe care abia o simți. Trecerea „dincolo" se face pe o punte îngustă, iar comunicarea cu „dincoace" e permanentă. Este, ca să folosim un termen uzual, o continuă întrepătrundere între cele două planuri, după o dialectică a fenomenului și esenței. [...]

Ceea ce dă valoare deosebită nuvelei *Adevărata moarte a lui Guynemer* este proiectarea unui real posibil după mecanismul unei autentice semnificări mitice. Comunicarea planurilor e mult mai subtilă aici, pentru că nimic nu ne face să credem că depășim datele realității concrete decît proiecția mitică de necrezut, dar totuși nu imposibilă. Pentru că orice mit, după un mecanism greu de explicat, dar corespunzător unor nevoi adînci, asemenea oricărei ipoteze, are un grad de probabilitate, nu de certitudine. Probabilitate ducîndu-ne pe un tărîm unde gîndirea și imaginația pot opera în voie. [...] Construcția e ingenioasă, iar poezia rezistă peste senzațional. Cadrul plin de vrajă, omul ciudat, bizare fiind întîmplările și întîlnirea. [...]

Omul care urmărea lupta dintre vultur și șoim, una din paginile de excepție scrise de Cezar Petrescu, era un necunoscut rătăcit în munți, care avea o „taină", a lui, pe care autorul, întîlnindu-l din întîmplare, — coincidență ciudată, dar totuși necesară invenției literare —, așteaptă s-o descifreze, mai mult ca sigur fiind că necunoscutul o va face din proprie inițiativă. Proiecția mitică a eroului Guynemer, aviator francez dispărut la vîrsta de 23 de ani în septembrie 1917, e făcută cu îndemînare și artă. [...] Ca în orice mit al eroului, se pornește de la un caz real. Căpitanul Guynemer, unul din eroii aerului, a luptat și s-a prăbușit în timpul războiului. Pentru că faptele lui de vitejie au ieșit din comun, se spunea că încheiase un pact cu cerul, iar la dispariție, negăsindu-se nici avionul, nici pilotul, legenda s-a creat repede [...]

Ceea ce urmează, oricît de senzațional ar fi, de frumos și de romantic totodată, are mai puțină importanță decît semnificația acelei proiectări. Pe de o parte, mitul eroului construit cu mijloace lirice, ca un tablou luminat de o sursă necunoscută, sporindu-i frumusețea. În el s-a pus tot ceea ce a construit imaginația fierbinte a celor ce au străbătut sau au voit doar să străbată văzduhul. Pînză reprezentînd dorinți, aspirații, nostalgii, un chip cunoscut cîndva, devenit imagine proiectată, tip ideal, model exemplar. Pe de altă parte, eroul mitului, asemeni șoimului în văzduh sau albatrosului stăpîn peste zări, jos, pe pămînt, cu

aripa atîrnîndu-i în țărînă, privind cu deznădejde cerul, unde nu va mai ajunge niciodată, pentru că aripile l-au lăsat între umbrele și mizeriile existenței cotidiene. Interesul nuvelei e în tensiunea dintre cele două planuri puse față-n față. Din această confruntare și sentimentul apăsător al inutilității, al absurdului chiar. Decalajul dintre ele aduce după sine îndoiala dacă cele ce se petrec sînt reale sau fictive, dacă nu cumva s-a trecut dincolo într-un necunoscut posibil, dar care scapă totuși mijloacelor noastre de cunoaștere. E mai mult tragism decît spaimă în acest neprevăzut, ce intervine asemenea unei forțe față de care nu ai cum reacționa și pe care trebuie s-o accepți. Orice intervenție e inutilă : Guynemer se supune mitului, se jertfește legendei, rămînînd în pustietatea munților, ce l-au înghițit în realitate, asemenea văzduhului limpede ce l-a înghițit în poveste. Este și frumusețea invenției, oricît ar părea de nefirească, dar și gîndul îndrăzneț ce despică asemenea unei lame subțiri realitatea în două : două părți ce alcătuiesc un singur tot, iar tăietura e atît de fină, încît parcă nici nu există, nici n-a despărțit părțile. Fascicolul de lumină întîlnește umbrele, iar farmecul nopții rămîne complementar limpezimilor zilei. Reprezentările mitice sînt dezmințite de realitatea ce pare alt mit, inversat, pentru că eroul, el însuși, respinge propriul său mit, acceptînd situația unei iubiri și singurătăți veșnice, ce l-a neantizat într-un fel. Deși viu, descoperit acolo, departe, într-un peisaj agrest, mitic și el, străin de lume, în inutilitatea și nevrednicia lui era „mai mort decît îl cred cu toții mort". Consecință firească a celui ce trăiește în mit, în statuia ce i s-a ridicat încă în viață, fiind și nu într-o realitate nefirească și imposibilă de acceptat. Mitul concurînd realitatea devine adevărata realitate, suprarealitatea, iar viața lui Guynemer, — așa cum o ducea de la apoteoza văzduhului și e surprinsă în acea neașteptată întîlnire din munți —, raportată la mitul lui, pare doar o subrealitate nesemnificativă și inutilă. Povestea și-a devorat eroul.

Alături de fantasticul cu elemente folclorice sau de altă natură, dar tot în direcție ontologică (ca și în nuvela *Palace*), de proiecția mitică într-un fantastic sublimat, există și o a treia modalitate, pe care Cezar Petrescu a utilizat-o în mai multe din nuvelele lui. O modalitate ce se revendică de la psihanaliză și care nu are nici o motivare decît poate în simptomele unor maladii psihice. *Somnul* [...] rămîne tipică. Sîntem puși dintru început *in medias res :* „se împlinesc doi ani de cînd întîia oară am pre-

simțit existența acestei lumi invizibile, perfide și dezgustătoare". Despre ce anume poate fi vorba, unde-i această lume atît de deosebită de aceea în care viețuim, deocamdată nu putem ști. Povestirea începe banal și fără nici un indiciu revelator. Eroul, ministeriabil, se afla în așteptarea formării noului guvern (acțiunea se petrece între cele două războaie). Trăia retras, cu frumoasa lui soție, Cordelia, o viață fără complicații. În vederea noului post a deschis însă tuturor casa. În acest punct al povestirii este piatra de hotar între cele două teritorii. Eroul e pus dintr-o dată în lumea invizibilă și perfidă a propriei sale structuri psihice, la discreția unor forțe tulburi, copleșitoare, ce izvorăsc din subconștientul pe care pînă atunci nici nu-l bănuise măcar.

Soția îi este rîvnită de prietenii politici. Cel mai asiduu este o secătură, Bibi Glogoveanu, care și dezlănțuie criza. Cordelia îi respinge pe toți, dar aici intervine elementul neprevăzut, aducînd după el tot atît de neprevăzute întîmplări, fiind ca un teren ce alunecă sau se surpă, deschizînd o prăpastie. E gelozia, explicabilă pînă la un punct, dar care este întreținută de ceea ce femeia mărturisește că i se întîmplă în somn. În adevăr, în seara în care începe tragedia, ca la un semnal tras de fatalitatea oarbă și necruțătoare, visase că se culcase cu acel Bibi. Povestind crispată întîmplarea neplăcută, el e cuprins de mari îndoieli, pentru că, veghind-o, o văzuse în somn senină, zîmbind fericită.

Evenimentele se precipită, și acțiunile lui devin necontrolate, în raport direct proporțional cu obscuritatea subconștientului, a iraționalului dominant. Analiza unei logici strînse, ce ar fi putut aduce redresarea, rămîne inoperantă. Ruptura în ordinea firească a lucrurilor se produce nu numai în el, dar și-n exterior. Pălmuirea lui Bibi, duelul, plecarea neașteptată în străinătate, unde spera pacea și refacerea unui echilibru distrus cu atîta ușurință, sînt urmări oarecum firești ale acestei întîmplări nefirești. Dar calvarul obsesiei abia începe. Cordelia visa că se culcă cu toți bărbații întîlniți peste zi și, cu o inocență și lipsă de perspicacitate de mirare la o femeie îndrăgostită, îi povestea soțului de fiecare dată toate aceste orori. Retragerea la munte, în afara oricărui contact cu oamenii, se dovedește inutilă. Cordelia visează eroii cărților citite, pe bunicul lui mort, pînă cînd, obsedatul, nemaiputînd suporta situația, o sugrumă, ca să ucidă visul și să suprime somnul. [...]

Sigur, pe această temă se poate scrie oricît, și Cezar Petrescu a și scris cîteva nuvele, schimbînd doar mobilul ce produce

ruptura. În *Omul care și-a găsit umbra*, obsesia este propria umbră descoperită la cuvintele unui beţiv : „nu merit să vă calc pe umbră". Umbră ce devine elementul esenţial al întîmplării ca o întrupare a unor responsabilităţi trezite deodată în conştiinţă. Obsesia e urmărită în amănunte adesea nesemnificative, scormonindu-i în primul rînd sufletul încărcat cu atîtea fapte reprobabile uitate, schimbîndu-i felul de viaţă, aducînd ruptura nu numai cu sine, dar şi cu oamenii. Existenţa eroului se duce pe două planuri, unul ce ţine de empiric, iar altul de fantastic. Pe primul, viaţa se desfăşoară normal, ca şi cum al doilea nici nu ar exista. Celălalt este ascuns, neştiut de nimeni, hotărîtor însă şi generînd spaimele. Ultimul la antipodul primului, între ele nefiind posibilitate de conciliere. Ruptura e morbidă, terifiantă, în conştiinţa însăşi petrecîndu-se frîngerea cu repercusiuni tragice în afară, în viaţa ce va purta pecetea dureroasă a celor dinăuntru. O obsesie căreia personajul nu i se poate împotrivi, împotriva căreia nu poate lupta datorită dezechilibrului psihic intervenit, ducînd cu necesitatea moirei la deznodămîntul fatal. Dacă senzaţionalul ar fi fost eliminat, rămînea obsesia care, cu toate implicaţiile fantastice, putea fi circumscrisă ca un caz de conştiinţă, urmărit cu toate mijloacele analizei şi sublimat artistic. Aşa nu poate fi înregistrat, asemenea *Somnului*, decît ca un caz de interes clinic.

În *Păianjenul negru*, obsesia vine de la această neînsemnată arahnidă şi duce, în final, la sinuciderea eroului. Cine face o comparaţie între textul iniţial publicat în 1921 în *Gîndirea* şi cel din ediţia 1961 îşi dă seama de valoarea primului : concis, cu evenimente conduse cu grijă şi economie spre deznodămînt. [...]

În *Omul din vis*, lucrurile sînt mai complicate, dar elementul obsesiv este visul. [...]

Cezar Petrescu n-a fost consecvent faţă de exigenţele genului. Odată intrat într-o stranie atmosferă de taină, trebuia să se conformeze rînduielilor acelui tărîm, imixtiunile ducînd la forme hibride. Rămîn totuşi cîteva nuvele ce constituie o reuşită a genului. Dacă ne-am limita doar la *Aranca, ştima lacurilor* şi *Adevărata moarte a lui Guynemer*, ar fi suficient, acestea înfăţişîndu-ne un creator receptiv la multiple modalităţi, unele ancorînd în fantastic, toate dovedind o conştiinţă vie, mişcîndu-se cu uşurinţă pe diverse planuri posibile, imposibile logic, dar totuşi cu o logică proprie, construite metaforic şi mitic, obsesive, halucinante chiar, înecate în senzaţional şi nepreväzut după •

tehnică a interferării planurilor ce-l este proprie. O strunire și o limpezire a revărsării verbale ar fi dus la alte rezultate, superioare artisticește. Și așa însă, cu toate aceste scăderi, cîteva nuvele rămîn, fiind urmarea unor investigații stranii, a unei sondări în adîncul conștiinței și a unor proiectări pe care numai o conștiință larg deschisă la cele de „dincolo" și de „dincoace" le poate visa. Toate cuprinse într-o realitate a luminilor și umbrelor. Cu o ruptură ce se dovedește necesară. Legătura cu visul se păstrează în cea mai bună tradiție romantică și constituie o dezlegare de tirania concretului și o deschidere spre alte forme, tot atît de utile și reale ca primele. (*Postfață* la vol. *Aranca, știma lacurilor. Proză fantastică.* București, Editura Minerva, seria „Arcade", 1973, p. 231—251.)

SERGIU PAVEL DAN : O nuvelă ca *Omul care și-a găsit umbra* (1928) deslușește, în bună măsură, natura raporturilor dintre Cezar Petrescu și fantastic. Este povestea unei convertiri radicale, a negării unui principiu de viață în numele unui adevăr moral superior. Personajul, un ministru, pe nume Ion Burdea-Niculești, încarnare dezumanizată a spiritului lucrativ și a voinței inflexibile, este atins într-o bună zi de un morb psihic neașteptat, în totală contradicție cu firea sa tare, autodominatoare. Evenimentul, caz specific de alienare, survine sub forma obsesiei propriei umbre, care prinde, în fața minții sale progresiv abulice, contururile unei ființe stranii, neliniștitoare, tiranice. Pe stradă, în propria casă și chiar în timp ce-și rostește discursurile politice, eroul se comportă ca victimă tot mai sigură a acestui flagel al propriei conștiințe. În consecință : o situație dintre cele mai tipice în ordinea *fantasticului interior*, filon valorificat, de altfel, pe parcursul desfășurării epice.

Replică evidentă la *Nemaipomenita poveste a lui Peter Schlemihl* a lui Chamisso, lucrarea îl definește excelent pe Cezar Petrescu tocmai prin maniera în care acesta înțelege să se delimiteze de prestigiosul model. Simptomatică e îndeosebi „graba" arătată de autorul român în a investi faptul insolit cu o semnificație simbolico-morală [1]. Din capul locului, *umbra* este,

[1] Un conflict întrucîtva similar poate fi întîlnit în *Dragostea cu sila a profesorului Guildea* de R. S. Hichens, cu mențiunea însă că nuvela prozatorului englez nu mai explicitează „morala",

la el, pata, capitolul imund al vieții personajului, minimalizat de către trecutul său caracter de robot și parvenit, și care, astăzi, țîșnește vindicativ. A avut o legătură amoroasă pe care a sacrificat-o în numele interesului carierei. Femeia rămăsese cu un copil, împrejurare trezită în amintirea eroului o dată cu instinctele paterne nostalgice, complicate de un acut sentiment al singurătății. O răsturnare totală de valori, prin urmare, al cărei ultim termen și verdict e sinuciderea lui Ion Burdea-Niculești.

Între polii atît de fermi ai antitezei, subordonîndu-se mesajului polemic umanist, elementul fantastic se atenuează considerabil. Nuvelă fantastică sau psihologică, în concluzie, *Omul care și-a găsit umbra*? Argumente există pentru ambele ipoteze, iar această poziție intermediară constituie urmarea firească a întregii evoluții a literaturii lui Cezar Petrescu.

Format, cum se știe, la școala sămănătoristă, scriitorul a rămas întreaga viață credincios gustului contrastelor vehemente, al antitezelor melodramatice (vezi nuvelistica lui C. Sandu-Aldea), gust pe care *Cronica românească a veacului XX* — întreprindere ambițioasă, de emulație balzaciană — îl atestă la tot pasul. În fond, mai mult decît reconstituirea-frescă, bazată pe observația obiectivă, unui asemenea spirit — romantic, în fond — îi corespundea lăuntric substanța esențial subiectivă și romantică a fantasticului. Scriitorul îl îmbrățișa deci venind dinspre hotarul coincidențelor fatale, al potrivirilor sau inadvertențelor năucitoare ale destinului, într-un cuvînt, al *senzaționalului*. *Adevărata moarte a lui Guynemer* (1929) reprezintă tocmai această zonă de trecere [1].

Materia epică a nuvelei ține de fizionomia *bizarului*, prelungind în neverosimil o situație și altfel excepțională. Forțînd limitele, Cezar Petrescu obține însă — în opoziție cu un E. A. Poe — reversul medaliei: umanizarea senzaționalului. [...] Nuvelistul își alege drept erou un personaj istoric: Guynemer, gloria aviației franceze, acest „om al cerului" intrat în moarte „misterios și plin de noblețe, cum nu și l-ar fi imaginat nici o baladă: [...] pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul". Firul narațiunii încearcă să prelungească destinul aviatorului supraom dincolo de cadrele aurite ale legendei. În creierii Carpaților, naratorul afirmă că a întîlnit un francuz ciudat, ducînd o viață de totală izolare, în tovărășia unei femei care-l domină în chip

[1] Cf. Ion Bălu, *Vocația fantasticului la Cezar Petrescu*, în *Viața românească*, XXIII (1970) februarie, p. 67.

vizibil. Împrietenindu-se cu străinul, acesta, circumspect inițial, ajunge finalmente să-și dezvăluie identitatea : nu este altul decît vestitul aviator Guynemer, însingurat în acest cadru, exotic pentru el, după ce, scăpat miraculos de moarte în urma unei incursiuni fatale, primise, sub nume fals, într-un spital german, îngrijirile de o nemărginită abnegație ale femeii aflate astăzi lîngă el. A preferat apoi această cale a desăvîrșitului anonimat, din dorința de a nu relativiza, printr-o existență banală, aureola sa de semizeu al aerului. Problema pusă — din nou morală, așadar — este cea din *Sfînta Ioana* a lui G. B. Shaw sau din *Zamolxe* al lui Lucian Blaga (dar în alt chip rezolvată) : oamenii au nevoie de torța miturilor pentru a merge înainte, iar puținii chemați să ardă pe acest altar trebuie să-și accepte pînă la capăt chemarea. Punte de întoarcere nu există. Guynemer, îndrăgostitul, poate deveni în celălalt capăt al Europei, o „orătanie vulgară de curte", însă, în ochii conștiinței publice, el trebuie să se fi „volatilizat, cum vrea legenda, atît de ciudat, dar mai ales atît de oportun...".

Cezar Petrescu își datorează reputația de exponent al genului în primul rînd *Aranchi, știma lacurilor* (1929), nuvela sa realmente fantastică și, în același timp, una din cele mai caracteristice formulei în discuție : extranaturalul ca revers inacceptabil al verosimilului.

Acceptînd deliberat rețetele, bucata constituie un adevărat breviar tematic al goticului, al acelui tărîm, cu alte cuvinte, în care primează nu atît prezența ontologică a supranaturalului, cît *impresia* de infiltrație intolerabilă, de uneltire incoercibilă. Iată în rezumat filmul succesiunii motivelor. Atras de ispita achiziționării unor cărți rarisime, eroul-povestitor întreprinde o călătorie la castelul conților maghiari Kemény, așezare situată într-un loc „blăstămat și stricat de apc", după cum îl previne tovarășul său de drum, avocatul solicitat acolo de problema deschiderii unei moșteniri (tema așezării nefaste *ab initio*, deci). Ajuns la destinație, personajul se lasă tot mai mult covîrșit de istoria sumbră a familiei stăpînilor locului, stirpe de oameni dedați exceselor, între care, ultimul Kemény : Andor, fire meditativă de cărturar, își hărăzise viața spiritismului. Erudit de renume mondial pe acest tărîm, duce pasiunea pînă la a se căsători cu Ana Porumbacu, fiica unui țăran din părțile Sibiului, numai pentru calitățile de medium ale acesteia (accentul ocultist). Acțiunea propriu-zisă se confundă cu înfruntarea dintre povestitor și presupusul duh al capricioasei domnițe Aranca, fiica lui Andor, dispărută enigmatic în împreju-

rimi (tema fundamentală a stafiei). Rămas, în pofida avertismentelor, să doarmă în castel, acesta trăiește acut senzația că, din spate, cineva îl fixează insistent (motivul complementar fantastic al *privirii magnetice*). Întorcîndu-se, descoperă, în cadrele unui portret al Arancăi, „ochii de leopard și hipnotici", care-l vor teroriza toată noaptea (tema *tabloului animat* incredibil). O vînătoare nebună a nălucii începe în bezna încăperilor pustii, continuată afară, într-un peisaj de smîrcuri putrede, de data aceasta în tovărășia unui gușat idiot (tema de asemeni para-fantastică a *gîoanei bezmetice*). Spaima animalică crește concomitent cu pierderea tuturor însușirilor omenești, în cele din urmă personajul surprinzîndu-se urlînd „pe întrecutele, cu gușatul tîmp și nevolnic", cum mai făcuseră doar îndepărtații locuitori troglodiți ai acelor locuri (reversul apogeului terorii : *transfigurarea teratologică*). Abia în spital va afla că își pierduse cunoștința la cîțiva pași depărtare de trupul îngropat în nămol al celei care fusese contesa Aranca Kemény (*sufletul neodihnit* ce solicită obștească înmormîntare ?). Fără a mai extrapola evenimentele într-o perspectivă morală, finalul ne readuce deci pe aceeași graniță liminară dintre coincidență și presupusă intervenție transcendentă.

Într-un repertuar atît de bogat, aceste motive — suficiente, fiecare, să susțină respirația unei povestiri fantastice autonome — se concurează, inerent, reciproc, de unde pe alocuri și impresia de baroc. Faptul ar putea fi interpretat ca un neajuns, dacă n-am fi convenit că „jonglarea" deliberată (și, nu o dată, ironic-alexandrină) pe claviatura genului face parte din firea lucrurilor în cazul modalității de față. Cezar Petrescu accentuează impresia, însoțindu-l pe experimentatorul aventurii fantastice cu un martor incredul, „cu picioarele pe pămînt", ins destinat evident să însenineze atmosfera. Acesta e avocatul „dr. juridic" Silvestru Hotăran, figură pedestră de Marius Chicoș Rostogan, pitoresc, palavragiu (se regăsește aici verbiajul caracteristic literaturii romancierului) și suficient, pe care autorul îl pune să se exprime curent în chipul următor : „O, tune-le dracii de stafii, că nu de ele vorbim. Aieste-s basme din proști."

Dincolo de aceste disonanțe, nuvela conține totuși cîteva pagini de autentică transfigurare fantastică. Notabilă este, îndeosebi, capacitatea prozatorului de a zugrăvi, pe mari pînze, scatologicul biologic compact. [...] Impresia de coșmar, de rătăcire pe altă planetă, provine din concretețea exasperant de persevc-

rentă a imaginilor, potențată, cum se observă, prin revenirea epitetelor de sugestie senzitivă.

De fapt, în această fereastră deschisă spre o halucinantă *sălbăticie lacustră antediluviană*, găsim dimensiunea cea mai originală a istorisirii. Conturînd — ca într-un celebru tablou al lui Hyeronimus Bosch — o degradare bestială a omenescului, perspectiva încheie cortegiul secvențelor insolite ; nu fără a ne lăsa regretul de a nu fi polarizat mai desluşit (cu prețul renunțării la multiplicitatea tematică dispersatoare) întregul sistem al conotațiilor.

Mai ferm ancorată într-un plan inacceptabil rațional se descoperă *Omul din vis*, nuvelă ce-şi propune să exploateze resursele fantastice ale oniricului. Expunerea apelează şi aici la serviciile persoanei întîi, cu deosebirea că unghiul de observație va fi, de astă dată, acela al unei conştiințe himerice, de tip hoffmannian, ce deformează grav contururile realității. Înregistrăm astfel, o dată mai mult, interesul lui Cezar Petrescu pentru pînzele freatice de mari adîncimi ale sufletului. (În afară de *Omul care şi-a găsit umbra*, radiografia unor asemenea obnubilări psihice mai poate fi întîlnită la el în *Păianjenul negru*, tulburător studiu asupra ravagiilor singurătății, precum şi în romanul *Simfonia fantastică*.) Niciodată însă desenul în tuş al acestor anxietăți copleşitoare n-a primit într-un chip mai pregnant sigiliul miraculosului ca în această compunere apărută în 1925. Naratorul este un citadin surprins într-un București estival, torid (descris cu profuziune de culori), de unde, la sugestia unui prieten, evadează la țară în căutarea unei primeniri a nervilor slăbiți, terorizați de o obsesie. Aceasta e omul său din vis, „un domn cu haine cenuşii ; un bătrîn, cu mustețile cărunte, tunse scurt, cu o figură foarte tristă şi obosită", care, însoțit în permanență de un cîine cafeniu, se înveşte întotdeauna salvator în situațiile fără ieşire ale coşmarurilor. Pînă aici, nimic în afara limitelor unei psihopatii. Acțiunea se proiectează însă, dintr-o dată, în plin supranatural, în momentul în care povestitorului i se prezintă cunoştința sa onirică în carne şi oase, în persoana lui Ordeanu, un moşier ruinat de patima jocului de cărți ; nu numai omul şi cîinele său (al cărui nume coincide cu al aceluia din vis) se identifică total cu ființele întrezărite oniric, dar chiar şi peisajul unde are loc scena se dovedeşte a fi avut o consistență apriorică. Angajînd întîmplările pe această pîrtie a iraționalității pure, Cezar Petrescu, conform obiceiului său, înțelege să le potențeze, atribuindu-le un suplimentar dramatism exterior. Povestitorul îl va regăsi pe Iorgu Ordeanu la

București, suportînd ultimele consecințe ale decrepitudinii într-o încăpere promiscuă, luată cu chirie ; punctul culminant al desfășurării narative îl marchează înfruntarea celor doi la masa verde (o scenă asemănătoare imaginează Hoffmann în *Norocul la joc*), în urma căreia moșierul, totalmente decavat, se sinucide.

Jocul oniric avusese, prin urmare, puterea platoniciană de a construi anticipativ figurile de șah, nu însă și pe aceea premonitorie de a prevedea mișcările partidei. Visul metafizic se convertește astfel în motivul *celuilalt*, al unui *alter ego* binefăcător de data aceasta, pe care implacabilele impulsuri negre ale eroului îl vor suprima. Tiparele ultime ale subiectului par a proiecta autodistrugerea mitică, lupta fără noimă cu ursitoarea cea bună, semnificație care are darul de a încorpora, fără stridență, ostentația unor asemenea accente morale. [...]

Fantasticul concurează deci sfera normalului prin juxtapunere, ceea ce aduce aminte nu numai de Hoffmann, dar și de unele povestiri contemporane ale lui Julio Cortázar. [...] Între cele două nivele ale experienței existențiale există inadmisibile canale comunicante, reprezentînd tot atîtea virtuale surprize explozive (vezi : aparițiile fantomatice ale cîinelui sau reminiscența imaginii pedepsitoare a femeii iubite de ambii eroi), menite a spori interesul epic. Răsfrîntă simbolic, inserția inexplicabilului în real recompune mișcarea oscilantă a unui flux și reflux care angajează întreaga existență a omului. Copilărie ireversibilă, dragoste pierdută, prietenie ratată, totul tinzînd a dezvălui, în final, înțelesul etern-uman al unui plînset amar la căpătîiul propriului destin. (*Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva, seria „Momente și sinteze", 1975, cap. *Fantasticul ca revers inacceptabil al verosimilului*, p. 192—199.)

MIRCEA ZACIU : Obsesia fundamentală a literaturii lui [Cezar] P[etrescu] este ideea destinului (individual și colectiv) acționînd asupra lumii românești din veacul al XX-lea ca o „fatalitate" născută din conjugarea factorilor istorici, geografici, social-politici și generînd sentimentul unui tragic modern. [...] Minată de contradicții insolubile, aglutinînd forme rezistente de feudalism și patriarhalitate cu rapide (și inaderente) prefaceri tehnice, sociale, politice, societatea contemporană poartă însemnele miticului animal evocat de Rabelais, Katoblepas, care se autodevoră grotesc-tragic. Există în primele proze ale scriitorului o surprindere a derivei lumii rurale, comună deocamdată cu atmosfera romantismului minor, caracteristic literaturii începutului de

secol (M. Sadoveanu, Al. Brătescu-Voinești, Em. Gârleanu, Sandu-Aldea, I. A. Bassarabescu ș.a.) cu o asociere a unui pesimism convențional, identificat nu în procesul amplu, cît în faptul mărunt, banal ori senzațional (*Scrisorile unui răzeș, Drumul cu plopi, Omul din vis, Carnet de vară* etc.). Ulterior, [Cezar] P[etrescu] a văzut aci o „lichidare" progresivă a atitudinilor sămănătoriste, o desfacere de plasma ideologică a unui curent ce-și pusese amprenta nu numai asupra creației lui, ci și a „generației" antebelice. [...] În prefața la *Plecat fără adresă*, ideile receptate anterior din lectura lui N. Iorga, a lui C. Stere (filtrare a lecturii rușilor și topos al „omului de prisos") se combină cu explicațiile recente ale lui N. Berdiaev din *Un nou ev mediu* (1924). Antagonismele de clasă (mereu prezente) sînt amplificate însă prin conflictul declanșat între două tipuri de civilizație (patriarhală și capitalistă, modernă), între două moduri de existență (oriental-occidental) și între aparență și esență, legate și de poziția geografică și de răscrucea a lumilor, tipică istoriei naționale. Aceste „dualisme" conferă lumii românești „identitatea în dezrădăcinare" a tuturor categoriilor aflate în cîmpul de observație, apologie a „învinșilor", mai precis a victimelor miturilor moderne, fantasmelor, ficțiunilor mașinii, progresului, generatoare de dezechilibru, incertitudine, singurătate. „Înverșunat să pună stăpînire pe planetă, să-și creeze o fericire planetară, de animal planetar, omul a pierdut sensul cosmic al vieții" : omul „interior" a fost abandonat unei totale solitudini, fericirea promisă de profeții capitalismului s-a dovedit simplă iluzie. În locul împlinirilor sociale și morale, asistăm la degringolada venală, coruptă, sterilă, macabră, anunțînd apropierea unor dezastre de apocalipsă. [...] Epuizarea rapidă a energiilor, nesiguranța interioară, dezechilibrul psihic, devin consecințele în plan individual ale procesului istoric : „Niciodată omul n-a fost mai nefericit decît astăzi, fiindcă niciodată nu s-a găsit mai înalt suspendat în vid, fără reazem interior într-o societate în lichidare, care se autodevoră" (*Prefață* la *Plecat fără adresă*). Esențial, așadar, proza lui [Cezar] P[etrescu] ridică problemele acute ale epocii, în consonanță cu proza europeană contemporană : prelungirea tehnicii naturaliste (preferință acordată atmosferei asupra intrigii, pictură a „mediului", acționînd eroziv asupra personajelor), coincidență de viziune cu proza lui Thomas și Heinrich Mann, cu Jules Romains, G. Duhamel, Musil sau Friedo Lampe, prin comuna idee a unei civilizații bolnave și a sensibilității sale. Univers populat de „oameni fără calități", sentiment al unui „unanimism" de semn negativ, lume de frustrați, cavaleri de

industrie, boemi, ratați superiori (îndeosebi artiști), tineri violenți, arivişti, decrepiți, decavați, faună ambiguă, recrutată din întreaga scară socială, de la declasați și lumpeni pînă la aristocrația de sînge (ori a banului) și la exponenții puterii politice. Cu toată această diversitate balzaciană, tipologia prozei lui [Cezar] P[etrescu] rămîne, paradoxal monocordă, reductibilă la figura, singura plauzibilă, a „învinsului", continuînd — într-un alt peisaj istoric — drama lui *Dan* al lui Vlahuță ori a lui Andrei Rizescu, eroul lui Brătescu-Voinești. De la Radu Comșa (cap de serie, erou construit cu o mai aplicată artă a desenului psihologic) pînă la Bogdan Cernegură (din *Ochii strigoiului*), personajele predilecte ale scriitorului sînt reductibile la același numitor comun al mentalității, reacțiilor, gesticii și destinului. Experiența iterativă a eroilor lui [Cezar] P[etrescu] e a „dezrădăcinatului" și „inadaptabilului", sortit eșecurilor, înfrîngerilor, ratării sau gestului disperat. Accentul fantastic ori senzațional din unele romane nu face decît să sublinieze impactul cu o realitate inaderentă, caracterul convențional al intrigii fiind aci încă mai evident. Scriitorul rămîne mai personal în evocarea epică lentă, lipsită de spectaculos, a existențelor crepusculare, impregnate de atmosferă decadentă, nu străin aci de stilul unei „art nouveau" la „modă. Informat și deschis experiențelor estetice, [Cezar] P[etrescu] era, de altfel, la curent cu mișcarea mondială a prozei interbelice, căutînd cu ostentație uneori să se „pună de acord" cu tehnicile ei moderne: montajul epic influențat de cel cinematografic, secțiunea transversală într-o realitate temporală ori spațială, alternanța simbolică a planurilor, rapida (uneori simultană) schimbare a cadrelor etc., inclusiv ideea-pilot a „romanului marelui oraș" (introdusă de *Manhattan Transfer* al lui Dos Passos, 1925, și de *Berlin Alexanderplatz* al lui Döblin, 1929), preluate cu destul fler scriitoricesc. [...] Această tehnică narativă vizibil modernă se află însă într-o permanentă, inadecvare cu stilul stufos „sadovenian" al acestei proze, mereu trasă îndărăt spre ritmurile verbale ale poveștirii tradiționale. Observația realistă, acidă, nervoasă a gazetarului e „tradusă" într-un discurs pletoric, arborescent, asociativ și livresc cu exces, pricină a desuetudinii acestei proze, altfel atît de receptivă la problematica epocii și la chestiunile de estetică a romanului. [Cezar] P[etrescu] e unul din puțini prozatori români prin excelență citadin, evoluînd fără prejudecăți și stinghereli în mediile cele mai felurite, create de diversificarea societății noastre postbelice; el sesizează cu acuitatea observatorului cu îndelungă experiență o fenomenologie caracteristică, simptomele și diagnoza maladiilor ce macină lumea sa, chiar dacă soluțiile lipsesc ori se

limitează la paleative morale. El e prin fibra intimă a talentului un reporter, avid de actualitate, ancorat în prezentul mișcător și greu sesizabil, fără prejudecata „perspectivei", dispus să investigheze cu claritate tot ce-i cade sub ochi. Dacă prejudecata calofilă n-ar fi alterat stilistica discursului, el ar fi putut depăși prin idei și organică viziune asupra lumii, cît și printr-o arhitectură epică impresionantă pe marii săi contemporani. Pe care i-a concurat, de altfel, în cea mai largă și populară audiență de public. Posteritatea, în acord cu sentințele criticii interbelice, a corectat sensibil relieful scriitorului. [Cezar] P[etrescu] este un caz interesant de creator divergent, la care ideile și proiectele, mult mai interesante, o iau înaintea realizării estetice, aceasta minată de multiple carențe. *(Cezar Petrescu*, în *Scriitori români*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, seria „Mic dicționar", 1978, p. 369—372.)

•

AL. PIRU : Modelul întîiului volum al lui Cezar Petrescu, *Scrisorile unui răzeș* (1922), era, nu s-a observat, cartea lui Mihail Sadoveanu din 1906 *La noi în Viișoara. Scrisori către un prieten.* [...] Naratorul e un dezrădăcinat, cum erau unii scriitori de la *Sămănătorul*, mai ales ardelenii, dar nu numai ei. În *Lettres de mon moulin* (1866), alt model al lui Cezar Petrescu, Alphonse Daudet, simțindu-se ca un proscris la Paris, revenea nostalgic în bucolica Provență, compunînd balade în proză, istorii nu mai puțin naive, povestiri fantastice și curioase, parabole, multe apropiate de narațiunile din *Scrisorile unui răzeș*. Nu prea deosebite sînt și faimoasele *Veglie di Neri* (1889), ale lui Renato Fucini, cu oameni și peisaje din cîmpia toscană. *Il matto delle Giuncae* se poate apropia de schița lui Cezar Petrescu *Rîsul*, unde un gușat (Zobie al lui Delavrancea) se răzbună în timpul unei inundații pe stăpînul său, lăsîndu-l în voia apelor într-un bordei. Iată-l pe Cezar Petrescu verist. Lirismul duios sau patetic e o condiție a povestirii de dragoste. La un chef, foștii elevi ai dascălului Preda, care le vorbise despre Dacia Felix, constată că una din femeile de cîrciumă e fiica fostului lor profesor, devenit din cauza mizeriei gazdă amorezilor copilei sale *(Dacia Felix)*. La un bal, nenea Iorgu povestește, apropozito de un vals, întîmplarea sa din tinerețe. Îi prezentase actualului colonel pensionar Gogu Vlahopol pe fata popei Costache, Margareta, la care ținea foarte mult. Valsînd cu ea, Gogu îi sucise capul, înstrăinînd-o de confidentul ei. Apoi o uitase, fără să-și dea seama că acest lucru o făcuse să îmbătrînească fecioară și să asculte maniacal la gramofon valsul

de altădată (*Valsul rozelor*). Este tema dezamăgirii, a deziluziei, predilectă la Cezar Petrescu. [...] Mai interesantă e povestea cu fiul de fost moșier, care primește dragostea și bunurile noii tinere proprietare, dar o părăsește cînd, în grajd, își găsește calul de la părinți neîngrijit și îmbătrînit : îl împușcă și pleacă (*Zair*) ; sau istoria cu doctorul sihăstrit la Chioaia, Constantin Negrea, care, întors noaptea de la un chef într-o birjă, își călcase pe drum, fără să știe, mama, o țărancă venită să-și viziteze cu o seară înainte fiul, privită de el cu indiferență : o recunoaște în sala de autopsie a spitalului unde lucra (*Povestire de iarnă*). [...] Cezar Petrescu este neîndoios un discipol al lui Sadoveanu (*Socoteala* amintește *O umbră*), dar și un emul al lui. De altfel, volumele lui Sadoveanu, apărute în același an cu *Scrisorile unui răzeș*, *Pildele lui cuconu Vichente* și *Ți-aduci aminte*, nu sînt superioare ca valoare artistică.

Cezar Petrescu a căutat să se individualizeze și să-și varieze subiectele chiar din al doilea volum, tot de povestiri, *Drumul cu plopi* (1924). Fără să-i lipsească fantezia, de originalitate, se înțelege, nu poate fi vorba. În *Adevărul* (spre a scăpa de întrebările nevestei, Virgil Miclescu își inventează un prieten imaginar) s-a putut inspira din nuvela lui Anatole France, *Putois*, din volumul *Crainquebille, Putois, Riquet et plusieurs autres récits profitables* (1903), istorie a unui grădinar vagabond, născocit de mama lui Bergeret și impus ca real întregului orășel. *Unchiul din America*, istorie a unchiului crezut întors bogat din America și descoperit paznic la un bîlci, seamănă cu *Mon oncle Jules* din volumul *Miss Harriet* (1884) de Guy de Maupassant, dar s-a demonstrat că autorul localizează pe un spațiu de trei ori mai mare, folosind din textul străin doar ideea epică. Pentru *Aventura*, punctul de plecare ar fi o nuvelă de Charles-Louis Philippe, autorul unor istorisiri *De la petite ville* și a *Quatre histoires de pauvre amour* (1897). Este vorba de soțul care-și reîntîlnește fosta soție și, tocmai cînd încearcă să reînnoade firul, constată că are o fetiță din noul ei mariaj. Nu este exclus ca la baza povestirilor *Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie*, cu procurorul ce face întîmplător expertiza medico-legală a cadavrului fostei iubite, asasinată de amantul ei, și *Inelul cu piatra de rubin*, cu maiorul care se sinucide, fiindcă a găsit un inel dăruit de el iubitei sale la un rănit mortal, să existe alte prototipuri. Motivul e al bizarei și fatalei coincidențe din *Povestire de iarnă*, nuvelă reluată și dezvoltată în 1949 în *Doctorul Negrea*. Subiect de roman are *Cariera lui Vidran*, unde un avocat prosperă, deoarece lumea crede că ar fi încercat să salveze într-un accident feroviar o femeie din lumea

bună și pe fetița ei. În loc să dezmiște știrea. Vidran beneficiază de ea, e primit la conacul lui Henri Stepano și, emancipat, își părăsește toate aspirațiile tinerești. Idealistul sfîrșind prin renunțare în conformism e un personaj tipic în literatura lui Cezar Petrescu.

Cu următorul volum, tot de nuvele, *Omul din vis* (1925), probabil voind a da un răspuns celor care-l acuzau de lipsa motivării psihologice a prozei sale și cum la modă erau revelările lui Freud asupra a ceea ce se ascunde dincolo de principiul plăcerii (*Jenseits des Lustprinzips*, 1920) și mai vechea „știința a viselor" (*Die Traumdeutung*), Cezar Petrescu explorează viața lăuntrică, conștiința și subconștientul. Nuvela *Somnul* e o spovedanie. Un tînăr ministeriabil de curînd căsătorit primește multe vizite de partizani politici. Începe să aibă suspiciuni cu privire la purtările Cordeliei, cade pradă geloziei. Curînd află că nevasta îl înșală, însă fără să vrea, cînd doarme. Soțul schimbă localitățile, locuințele, se retrage în locuri singuratice, dar dușmanii nevăzuți, mergînd pînă la eroii din cărți, îl urmăresc peste tot. Le observă prezența pe chipul femeii, care ia în somn un aer pervers și, nemaiputînd suporta chinul, o strangulează. Într-adevăr, gelozia nu numai că naște monștri, dar îi și ucide. *Somnul* e un mic studiu al acestui sentiment, denumit de psihanaliști complexul lui Cain. Simbolul nu e ocolit în proza lui Cezar Petrescu. Într-un hotel dintr-o stațiune de vară, vilegiaturiștii văd un individ în negru, necunoscut, mereu singur și care nu vorbește cu nimeni. Dacă există în adevăr, căci uneori e numai presimțit, iar la sfîrșit dispare în chip misterios, el e doar conștiința fiecăruia, despre care psihologii ne încredințează că nu e nici interioară, nici exterioară, e raportul cu lumea (*Palace*). Tema din *Păianjenul negru* e cea din piesa pirandelliană a lui Luigi Chiarelli, *La maschera e il volto* (1916), tema contrastului dintre fondul real și aparențele convenționale. Este cazul lui Haralamb Tărcuș, care, nemairegăsindu-și ipostaza actorului Haro Ditarca, se sinucide, nu din cauza declinului fizic, ci din cauza ratării. În *Omul din vis*, nuvela ce dă titlul volumului, doar începutul e insolit. Naratorul, Ion Theodorescu, visează mereu un bătrîn însoțit de un cîine, pe care îi recunoaște apoi, luat de un prieten la țară, în persoana lui Iorgu Ordeanu și a cîinelui său Soliman. Psihologia actuală (S. Monneret, *Le sommeil et les rêves*, Paris, 1976) admite fenomenul foarte rar de clarviziune, adică de viziune aparent directă (de către cel care visează) a unui loc, peisaj sau obiect încă necunoscut de el, cu un cuvînt, visul poate avea valoare predictivă, și debutul nuvelei are o îndreptățire. Ordeanu, jucător de cărți,

e silit să lichideze moşia şi să se mute la oraş. Mulţumită cîinelui, Theodorescu îl regăseşte şi-l vizitează. Ordeanu păstrează pe o măsuţă portretul Agatei, iubită şi moartă din pricina naratorului. Cei doi se reîntîlnesc la club, recad în patima lor ruinătoare, şi Ordeanu, pierzînd tot ce mai avea, se sinucide, mai înainte ca naratorul să-şi repare gestul faţă de el. Sperase să afle de la bătrîn ce legătură avusese cu defuncta Agata. Se pot presupune sugestii din *Dama de pică* de Puşkin şi *Jucătorul* de Dostoievski.

Fără să fie ieşite din comun, aceste trei volume anunţau un prozator ce promitea îndeosebi în linia tradiţiei. [...]

Concomitent cu *Întunecare*, Cezar Petrescu publică în 1928 [...] şi curioasa nuvelă *Omul care şi-a găsit umbra*, replică, după titlu, la *Peter Schlemihl's Wundersame Geschichte* (1814), de Adalbert von Chamisso, istorie nu mai puţin enigmatică a eroului care şi-a pierdut umbra, altfel zicînd identitatea. Este vorba de şeful politic Ion Burdea-Niculeşti, prăbuşit în momentul cînd ajunge în culmea puterii, probabil fiindcă îşi dă seama că s-a alienat de existenţa autentică, ducînd o viaţă indiferentă faţă de soţie, care moare, lăsîndu-i un copil, pierdut apoi şi el. Redobîndindu-şi prea tîrziu omenia, Ion Burdea-Niculeşti se sinucide. [...]

Nimic fantastic în nuvela *Adevărata moarte a lui Guynemer*. In 1927 avusese loc o încercare ratată a aviatorilor francezi Charles Nungesser şi François Coli de a traversa Atlanticul şi, îndată după aceea, reuşita aviatorului american Charles Lindberg. Autorul imaginează ce s-a întîmplat cu asul aviaţiei franceze, Georges Guynemer, dispărut în 1917, după 54 de victorii aeriene. Abătut de germani, fabulează Cezar Petrescu, acesta ar fi fost spitalizat în Silezia, de unde, evadat cu o infirmieră aparţinînd înaltei societăţi, avînd gîndul de a ajunge undeva în insulele Pacificului, a eşuat în Carpaţi, în ţinuturi sălbatice, stîncoase. Însă departe de lume, cuplul nu realizează fericirea, fiindcă şoimul văzduhurilor de altădată nu se poate acomoda pe pămînt, şi existenţa banală e tot un fel de moarte. E tema atracţiei absolutului şi a utopiei dragostei din *L'Atlantide* (1919) de Pierre Benoît. Excelentă prin aerul de mister, lăsat nedezlegat pînă la urmă, după formula din *Koenigsmark* (1918) de acelaşi Pierre Benoît, e nuvela *Aranca, ştima lacurilor*. Un tînăr amator de cărţi rare merge împreună cu prietenul său, avocatul Silvestru Hotăran, la un castel din regiunea Sibiului pentru a asista la licitaţia moştenirii contelui Andor Kemény, mort în 1926, la Budapesta. Castelul e înconjurat de mlaştini şi, după credinţa localnicilor, bîntuit de stafii. Avocatul citeşte vizitatorului o prescurtare despre viaţa şi actele defuncţilor Armin, Andor, Ana şi Aranca Kemény, începînd de la anul 1860 pînă la anul 1926. Rezultă că Andor, născut prin 1838, era fiul

contelui Armin, mort în 1881, urmaș, acesta, al cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény, participant la cea de a treia cruciadă și captiv al sultanului Saladin. Andor redactează o biografie a strămoșului său cavaler, a cărui reîncarnare, practicînd spiritismul, începe să se creadă. La 37 de ani se căsătorește cu Ana Porumbacu, de 18 ani, de la care are o fiică, pe Aranca Maria Ștefania. Ana moare înecată la 24 de ani și, prin spiritism, Andor se încredințează că era reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin. După studii în Anglia, contesa Aranca revine la castelul părintesc, unde dispare în vremea revoluției lui Bela Kun, din 1919. În biblioteca din castel, eroul nostru descoperă multe cărți de ocultism și, printre rarități, *Introduction à la vie dévote* de Sfîntul François de Sales. Sub impresia memoriului citit de Silvestru Hotăran, a alcoolului și portretului Arancăi, executat de un pictor din Budapesta, tînărul bibliofil urmează un spectru și cade în mlaștina de lîngă lacul castelului, tocmai în locul unde zăcea corpul contesei Aranca, după cum, salvat, va afla mai tîrziu. De ce s-a sinucis sau cine a ucis pe Aranca, iată întrebări la care nimeni nu poate răspunde, enigmă bine întreținută de autorul însuși, epic și mai ales cu remarcabilă fantezie plastică, în cel mai bun spirit romanesc. Nici *Fereastra*, cea de a treia nuvelă din volum, repartizată apoi în *Drumul cu plopi*, de obicei trecută cu vederea de comentatori, nu e lipsită de dramatism. Domnișoara Ana, fiica unui alcoolic, nu atît temperament retractil, cît mai curînd suflet frustrat, a rămas fată bătrînă. Un arhitect, sosit în tîrgul de provincie pentru a ridica o catedrală, găzduiește la ea, și o speranță mișcă în inima bătrînei domnișoare. Dar acesta își aduce după un timp și nevasta, o femeie tînără, involuntar jignitoare față de semenele ei în vîrstă. Spre a se răzbuna, Ana, deși aflase de uneltirea unor lucrători, nu împiedică pe arhitect să instaleze singur crucea pe cupola bisericii și invită pe Lulu să privească de la fereastră abia în momentul cînd accidentul, căderea de pe turlă a arhitectului, are loc. (*Cezar Petrescu, azi*, studiu introductiv la *Opere*, I, București, Editura Minerva, colecția „Scriitori români", 1985, p. VIII—XI, XIII—XV.)

CONSTANTIN CIOPRAGA : Prozator cu o subliniată propensiune spre realitățile sociale, romancier, dar și autor de nuvele, alert, prolific, deschis problemelor la ordinea zilei, Cezar Petrescu, adept al unei retorici consacrate, s-a orientat, nu de puține ori, spre fantastic. Cinci volume, grupate în categoria *Fantasticului interior* și făcînd parte din *Cronica românească a veacului XX*, o demonstrează. Privit mai atent, fantasticul lui Cezar

Petrescu vrea să spună că irealul e o excrescență neașteptată a realului, lunecare lentă în superstițios și oniric, de unde succesiunea de forme combinatorii frizînd o iraționalitate frapantă sau discretă. Oamenii, pare a susține autorul *Întunecării*, își manifestă veritabila individualitate (cea *interioară*), în momentele de criză psihică și etică, la întretăierea realului cu imaginarul, mai exact la interferența concretului — din experiență diurnă — cu spectacolul și misterul orelor de noapte. Nu romanele *Simfonia fantastică* sau *Baletul mecanic* recomandă îndeajuns filonul fantastic, ci prozele de dimensiuni mai restrînse, povestiri și nuvele de cincizeci-șaizeci de pagini — *Omul din vis, Aranca, știma lacurilor, Omul care și-a găsit umbra, Adevărata moarte a lui Guynemer* — ilustrînd formula, de altfel, improprie, de „fantastic interior". În toate acestea, relatînd experiențe la persoana întîi sau experiențe raportate de martori, cîte o ființă discontinuă se împarte între convențiile vieții exterioare și solitudinea celei interioare ; se produce, inevitabil, o ruptură între durata normală și timpul ascuns, inaccesibil celorlalți, încifrat, criptic, deformator al noimelor. Cum accesul în interiorul labirintic, cețos și insolit, e barat, cum resorturile faptelor se refuză cunoașterii, nonsensurile, situațiile derutante, neverosimile, se afiliază fantasticului. Intruziunea acestuia devine uneori atît de naturală, încît realul și imaginarul dau impresia de simultaneism.

Se vede lesne că fantezia excepțională a prozatorului e nutrită cu lecturi despre ocultism și parapsihologie, cu scrieri sfidînd ordinea cotidianului trăit ; fantome, demoni, practici secrete, coșmare, tulburări fiziologice, magie și esoterism, acestea impulsionează propriile demersuri de creator. Între bunurile moștenite de moșierul decrepit Iorgu Ordeanu *(Omul din vis)*, figurează „manuscrise deasupra cărora au migălit, la lumină de opaiț, călugări în chilii de mănăstiri, cărturari arși pe rug, slujitori ai cabalei, vraci ai magiei negre, alhimiști căutători ai pietrei filozofale și a izvorului de tinerețe veșnică...". Prin intermediul altui personaj (delegat al autorului), lectorului i se vorbește, în *Aranca, știma lacurilor*, de interesul contelui Andor Kemény pentru „științele oculte, reîncarnare, spiritism, magnetism" și magie, de cărți de acest gen redactate de Allan Kardek, de Swedenborg, Denis Areopagitul, Ruysbroeck și alții. Autorul *Arancăi*... a trecut, de bună seamă, prin reprezentanții faimoși ai fantasticului, prin E.T.A. Hoffmann, Théophile Gautier, Villiers de l'Isle-Adam, Barbey d'Aurévilly, Edgar Poe, Guy de Maupassant, Gérard de Nerval, însă, în cazul său, miraculosul, supranaturalul și magicul ocupă funcții precare ; lipsesc diversele dis-

locări și răsturnări stupefiante, forțele fascinatorii și exorcizante din romantismul german, scenele crispante, situațiile imaginate ulterior de un Mircea Eliade. Chiar dacă livrescul și lecturile au partea lor de contribuție, tipul de fantastic practicat de prozator stă, pe mare întindere, în dependența unor rezonanțe folclorice, avînd ca nucleu germinativ nu atît ilogicul absolut, cît nemaivăzutul.

Atîta timp cît obsesia e semnul unei rupturi în echilibrul dintre experiența colectivă și cea individuală, ea ține de domeniul psihopatologicului. Curiozitatea cuiva care se apropie de *Omul din vis* — piesă titulară dintr-un volum cu subtitlul *Trei povestiri cu morți* — e întreținută, de la un anumit nivel, de repetate coincidențe de natură onirică. Obsesia se rezolvă în senzațional: preocupat încă din anii de liceu de omul care-i apărea în vis, un vis anticipativ, naratorul îl descoperă în realitate sub înfățișarea „unui domn cu haine cenușii; un bătrîn cu mustățile cărunte, tunse scurt, cu o figură foarte tristă și obosită, cu o cravată îngustă și neagră, strînsă pe un guler tare, din care se vede vîrful de metal al butonului...". Straniul personaj, salvatorul din vis, revine benefic, misterios, de cîte ori naratorul se găsește în dificultate; și totdeauna însoțit de un cățel cafeniu „cu picioarele scurte și răsucite în afară, ca labele de crocodil". Aici, nelipsitul cîine Soliman e un analog al *umbrei* dintr-o viitoare nuvelă. *Omul care și-a găsit umbra*. Urmaș ruinat al unei vechi familii de latifundiari, Iorgu Ordeanu, *omul din vis*, a pierdut la cărți o avere imensă; el e concomitent vedenie și adevăr, de unde senzația bizară de halucinant, de neliniște și tensiune, toate implicate într-o țesătură de stări confuze, lunecoase și tulburătoare. Întrebările pe care naratorul (el însuși cartofor impenitent) și le adresează sieși, aerul enigmatic al lui Ordeanu la prima întîlnire la țară (în momentul lichidării ultimei proprietăți), revederea lui la București în spațiul mizer al unei camere închiriate (decor balzacian), apoi la clubul jucătorilor de cărți, unde naratorul cîștigă cei din urmă bani ai „sfrigoiului", toate au acea nuanță de *flou*, de *sfumato*, caracteristică zonelor misterioase ale existenței. În semiîntunericul camerei închiriate la București zac teancuri de rarități bibliofile moștenite, volume prăfuite, nedeschise vreodată de omul din vis. Tot în penumbră, la flacăra unei luminări, se vede un Ordeanu „împuținat", istovit, cu „fața străvezie", cu „părul cenușiu și putred", mască imobilă cu „privire înghețată de mort". Descripția excelează în reverberații semantice, traducînd răcirea, întunecarea progresivă, agonia; vocea narativă ascunde mereu ceva sau simulează taina.

Detalii ce se sustrag determinismului logic se suprapun tablourilor franc realiste privite de aproape, între care, clubul, mesele de joc, crupierii, nopțile de toamnă, străzile orașului; îndărătul naratorului stă autorul, atent, ispitit de investigații psihologice, totodată moralist indirect despre puterea banului. *Jucătorul* lui Dostoievski a fost, nici vorbă, punctul de plecare. Două individualități complementare — Ordeanu și naratorul — se constituie în actori, într-o dramă despre patima care devastează definitiv. Un personaj de prim-plan, altul de planul al doilea, ambii comportînd funcții referențiale, în vederea conturării unei tipologii. În mister rămîne profilul unei tinere Agata, „de o frumusețe fină și firavă" (cum o arată o fotografie din camera bătrînului cartofor), figură trecută în moarte, enigmatic legată de biografia celor doi: ermetic închisă în existența lui Ordeanu; aeriană și patetic protectoare în amintirea piezișă a naratorului. „Ce rețea nevăzută de întîmplări risipite în viața mea, fără nici o legătură aparentă — se întreabă acesta — își lămureau apropieri tainice, se strîngeau acum tot mai aproape, ca sforile unei curse pentru sălbăticiunile pădurii, în jurul meu și al acestui om, strigoi din visurile copilăriei? Și pentru care sfîrșit aceasta?"... Un revolver, „mic, negru, ca o jucărie", marchează sfîrșitul *omului din vis*. Rămîne însă cîinele Soliman, ataşat de narator, trăsătură de unire cu dispărutul.

Vechi castele bîntuite de fantomele proprietarilor de odinioară abundă în proza engleză de la Horace Walpole (*Castelul din Otranto*, 1765) și Anne Radcliffe (*Castelele lui Athlin și Dunbayne*, 1789), pînă astăzi. Afinități la nivelul structurii, nu la cel al vocii narative, pot fi stabilite între respectiva proză și *Arânca, știma lăcurilor*, una din creațiile reprezentative ale fantasticului românesc. Într-un ținut „blăstămat și stricat de ape", tărîm de bălți și friguri palustre, veghează sumbru, imprevizibil, castelul grofilor Kemény, despre care circulă întîmplări de groază cu stafii și dispariții bizare. Un ultim Kemény, „capricios și despotic", urmaș istovit a douăzeci de generații de oameni de arme, claustrat între cărți oculte, are certitudinea că el e spiritul reîncarnat al unui cavaler din neamul său, turcit cu secole înainte. Amestecul de sînge continuă prin însoțirea contelui Andor Kemény cu Ana Porumbacu (aceasta cu patruzeci de ani mai tînără), fiica unui țăran din Racovița, lîngă Sibiu. Fapt care tulbură lucrurile, femeia, un „medium excepțional", se îneacă în canalul din parcul castelului, după care grofu comunică cu spiritul răposatei, fostă reîncarnare a nepoatei unui sultan. Coincidențele, straniul reiterează; nu după mulți ani dispare și Aranka (în titlu: *Arânca*),

fiica lor, instruită într-un pension din Cambridge, pasionată de pescuit și vînat, de plimbări cu barca pe lac. Slugile, aparițiile ciudate, consonante cadrului, jură că noaptea, prin parc, prin încăperile castelului, umblă neauzită stafia contesei Aranka; moarta fără mormînt cere loc de odihnă după datină. Întîmplările, vorbele se succed între realități verificabile și aproximații, atenția mergînd prioritar spre nelămurit, ezitînd între străveziu și ocult. O astfel de ezitare continuă între „o explicație naturală și una supranaturală" definește, în fond, fantasticul (Tzvetan Todorov). Hotărît, *Aranca, știma lacurilor* e cea mai „muzicală" din toate prozele lui Cezar Petrescu de aspect fantastic: bălțile în tonuri „ruginite" de crepuscul, chemarea „smîrcurilor înmiasmate", oglinzile de apă „băloasă", petele de „mătreață buboasă", foirea vietăților acvatice — iată elemente de orchestrație, refrene reactualizînd ritmic senzația de uimire.

Focalizare dublă și chiar triplă, ducînd cinematografic la clătinarea perspectivelor, la schimbarea centrilor de interes și, în cele din urmă, la o neliniște ce emană nu numai dinspre indivizi, contele Andor Kemény, Aranka, dar din întreg spațiul cu „stafii" și duhuri, cu oameni puțini și ostili. În „zarea aburită de umezeală", lucrurile iau „înfățișări spectrale de spaimă": arbori negri, pe jumătate prăbușiți în apă, sălcii „moarte", crengi „carbonizate", o barcă aproape scufundată, un „bazin negru", un canal cu apă „tot atît de mocnită și neagră" configurează o atmosferă de ambiguități și imprevizibil, răscolind straturi adînci ale inconștientului. Asistăm la o ingenioasă potențare a efectelor narative grație descripției care, nerămînînd la nivelul unui decor, participă la acțiune, imprimă locului o psihologie și un suflet și mai ales contribuie la orchestrarea întregului. Penumbre și întuneric orientează spre vîrste de mult uitate, cu vagi urme în memoria colectivă. Castelul, depărtat de lume, suspect, întunecat, „fuliginos și mut", ascunde cine știe ce taine. Între *a fi* și *a părea* se instituie cînd raporturi de egalitate, cînd de respingere; tranziții din *real*, în *ireal*, niciodată echilibrate, reînnoiesc sistematic dubiile, incertitudinea, anxietățile. Umbre și apariții fantomatice se plimbă pe coridoare; niște bătrîni servitori *par* „doi vrăjitori, din cei care fierb băuturi blestemate din lăbe de mort, piele de broască și inimă de motan negru, dezbrăcîndu-se la piele în miezul nopții ca să joace dansurile lor deșănțate". Fantezia trimite imediat la ritualuri magice în „lumina cretoasă a lunii", cînd cîinii, neliniștiți, „urlă de groază".

Un gușat cu brațe lungi de gorilă, monstru respingător, sporește sinistrul. În acord cu spațiul extern, microunivers în care castelul dormitează în lumină „vînătă, bolnavă și tristă", spațiul

dintre zidurile edificiului multisecular, cu ferestre „înguste și opace", convine scenariului de dramă. Nimeni nu vrea să înnopteze în camera răposatei Aranka. Ochii ei verzi, cum apar într-un portret, fascinează, ca în *Portretul lui Dorian Gray* de Oscar Wilde ; însă ochii nu sînt „într-adevăr verzi, ci aurii și negri, și viorii în același timp, schimbători, profunzi și hipnotici cum sunt ochii de leopard..." Întreg „fluidul vieții" Arankăi din portret e legat prin mii de fire de zidurile cu „aer rău", cu păianjeni și lilieci, de porțile zăvorîte și armurile ruginite, de cărțile descriind experiențe singulare, de accesele de delir și febră ale lui Andor Kemény, suferind de insomnii și prăbușit în nebunie. Solitarul Kemény n-a ieșit din castel pînă la cincizeci și unu de ani ; structură radical diferită, Aranka, „autentică și rustică ființă a naturii", privește spre larg. Lunecarea din real, digresiunile cu pigmenți exotici despre un Ștefan Koloman Andrei Kemény trecut la islamism învederează o fină artă a nuanțelor, acestea împletite cu aluzii despre „efluvii, corp astral, corp odic, aură, materializări", magnetism și celelalte. Puterile fascinatorii ale fantomei Arankăi („arătare albă și jucăușă"), efectele ei asupra naratorului, dedublarea lui, o băutură străină, prezența unei oglinzi martore contribuie la globalizarea impresiei de halucinație și fantasmagorie. Nu e de mirare că sufletul Arankăi, înghițită de ape poate cu proprie voință, poate din nebăgare de seamă, dirijează pașii naratorului spre mlaștini, exact spre locul unde corpul ei putrezea neștiut.

Orice dereglare psihică e pentru Cezar Petrescu motiv de curiozitate, de investigații și ipoteze, dar ședus de „fantastic", nu-l interesează găsirea cheilor explicatoare, ci apropierea de mecanismele abnorme. Dubla existență a lui Ion Burdea-Niculești — *Omul care și-a găsit umbra* — e, așadar, obiect de observație metodică asupra unui personaj de structură balzaciană, de unde evasiabsența fantasticului propriu-zis. Experiența-limită a protagonistului, văzută în ramificațiile ei sociale și etice, relevă fără mare noutate o ascensiune tenace, meticulos calculată, urmată de prăbușire. Schema morală e aproape de fabulă. Cu puternicul lui eu posesiv, Ion Burdea-Niculești nu acționează în sensul unui *libido* neistovit, ci exclusiv în direcția puterii. Ajuns în punctul cel mai înalt al ambițiilor sale, șef al unui prestigios partid politic, personajul sigur de sine, cinic, „calculat ca o mașină precisă", e — pe alt plan — un anxios, un asediat de temeri, iar propria-i „umbră" multiplică întrebări secrete. Omul diurn, „orînduit și stăpîn", măsurînd totul în cifre, trece impasibil peste cadavre, își repudiază copilul — ivit din relațiile cu o colegă — pentru ca printr-o căsătorie profitabilă să intre într-o familie cu

blazon. Episodul femeii jertfite, amintirea copilului, dispărut și el, aparțin reacțiilor glaciale, abominabilului fără fisuri. „Nimeni să nu aștepte nimic de la nimeni"! Nici o credință, conchide omul cu „mască de piatră". Noaptea, în spațiu închis, personajul temut și „lucid la fiecare pas" din timpul zilei e răvășit, torturat, excedat de prezența umbrei. [...] Noaptea e timpul frămîntărilor reluate, timp în care abstractul se reconvertește în concret. Narațiunea se sprijină pe tranziții în serie, între ceea ce pare și ceea ce este; de la nivelul actului consumat la cel al recapitulării analitice într-o oglindă memorie, căreia nimic nu-i scapă. Ca într-un basm de Andersen, chiar cu titlul *Umbra*, acest dublu misterios al existenței terorizează. Nopți făcînd să apară întrebarea *„pînă cînd?"* confirmă dimensiunea stării-limită, a umbrei (conștiinței) care, „imaterială" și „enigmatică", obligă pe purtător să-și amintească.

Psihologic vorbind, protagonistul e un febril la rece, un excedat, un diabolic fără demonic; fiind greu de precizat unde sfîrșește o trăsătură și unde începe alta, nu se știe „dacă omul își păzea umbra sau umbra își păzea omul". Raporturile dintre real și abstract se tulbură: cînd un automobil îi calcă umbra, el are „senzația fizică absurdă că, într-adevăr, roțile au călcat ceva dur-os din el...". Senzație demonstrînd că însul cu „înfățișare sigură și biruitoare" se abandonează straniului, spaimei de sine, posedat de culpa de a fi sfidat forțele fundamentale ale omenescului. Coerența odată pierdută, obsesia e formă curentă a unui conflict irezolvabil, fără altă ieșire decît moartea. Absorbită de tenebre, în cursul nopții, umbra generează coșmare cu note de fantastic, determinînd hotărîrea celui „înfricoșător de singur în universul lui secret" să se spînzure de un arbore. Se desparte, astfel, de „umbra care-i stă jos, căzută, ca o haină lepădată"... La originea povestirii poate fi celebra nuvelă din 1814 a lui Adalbert von Chamisso, *Strania istorie a lui Peter Schlemihl*, cunoscută și sub titlul *Omul care și-a pierdut (vîndut) umbra*.

Nimic n-ar justifica după primele pagini încorporarea povestirii *Adevărata moarte a lui Guynemer* în categoria fantasticului. Personajul autentic cu acest nume, un tînăr aviator francez prăbușit la 11 septembrie 1917 după ce abătuse cincizeci și patru de avioane de luptă germane, se proiectează în legendă. Condiția mitizării e de a găsi sprijin reînnoit în ficțiune, de a opune epuizării sensurilor perspective inedite. La Cezar Petrescu, noutatea e de a susține după dispariția reală a faimosului pilot că — asemenea unui viteaz din epopeea medievală — el trăiește: avionul său, „Vieux Charles", a căzut; pilotul, rănit, a fost luat prizonier, apoi transferat din lazaret în lazaret pînă în Silezia. Element senza-

ţional, o infirmieră „din neamul cel mai înalt al vrăjmaşilor", îndrăgostită de Guynemer, fuge cu el, cu un avion care în loc să ajungă peste ocean se opreşte într-un spaţiu carpatic deşert, ciclopic, împresurat de înălţimi vinete. Crede oare Guynemer — însoţit de enigmatica femeie — în remodelarea existenţei prin întoarcerea la elementar ? Gestul lui e utopic. Iubirea nu-i restituie starea de plenitudine, pe care singur văzduhul i-o asigură. Printr-o răsturnare a codurilor naturale, un şoim — rănit, la rîndu-i, ca mai înainte Guynemer, şi vindecat prin îngrijirea acestuia — se ataşează sălaşului de piatră al celor doi, acceptînd şi el un fel de semicaptivitate ciudată. Se schiţează o reţea de simboluri şi analogii, sugerînd că bravura în război a pilotului francez nu diferă, în substanţă, de comportamentul şoimului „Vieux Charles" (numit astfel în amintirea avionului abătut). Solidaritatea dintre omul înălţimilor şi vultur, „corsar al văzduhului", ţine de paradoxul unui eroism neeroic, înţeles ca forţă devoratoare care-şi creează propriile semnificaţii : „Nimeni nu-şi poate evita destinul"... În aer, Guynemer era numai „procuristul unei puteri" care-l „depăşea" şi-l „stăpînea" : mai clar încă : „tot ce am săvîrşit curajos îmi venea de dincolo de mine...".

Iată dar tema *dublului*, cu alternanţe tranşante între un *departe* epic (eroul care *înfăptuieşte* febril, paroxistic, prospectiv) şi un *aproape* rezervat recapitulărilor, viziune din care acelaşi ins scindat, năruit etic, meditează, „interpretează" retrospectiv în solitudini montane, redus la o mizerie absolută. O perpetuă ondulaţie de planuri deplasează privirile de la narator — şi el fost aviator — la faimosul as al aerului, acum în zdrenţe, cu „obraz palid, verzui", misterios pînă la a nu-şi divulga numele. Dacă cel dintîi — naratorul — e tentat să dea precizie irealului, Guynemer, dimpotrivă, dezarticulează sistematic realul, proiectîndu-l în mister şi penumbre. Construit pe antinomii, divergent, distant, taciturn (copleşit de „tortura înfricoşătoare" a muteniei), relativ locvace apoi, nefericit şi cinic, omul despre care se credea că făcuse „pact cu cerul" pare un „biet nebun", copleşit de gînduri, descărnat, „rece, enigmatic şi absent". La mijloc e o teribilă criză a identităţii : Icarul căzut pe pămînt balansează derutat între lumea fenomenală şi cea a esenţelor, cu concluzia că „viaţa depăşeşte mai des decît se crede fantasmagoriile imaginaţiei". Scos din condiţia sa excepţională de erou, retras în singurătate, Guynemer are ceva de martir, interiorizat, refractar normelor comune. Fapt amintind dramele sihaştrilor, cineva „poate evada din lume", nu şi din el însuşi. Purtător de extreme, personajul „mai mort decît morţii" ştie că iubirea însăşi nu este decît „singurătate în doi", că el şi Elsa sînt „două elemente iritate ale na-

turii, care s-au căutat prin contrast, s-au întîlnit spre nefericire și vor sfîrși prin exterminare...". Entități incomunicabile ! Zburătorul care, înainte de Antoine de Saint-Exupéry, a intrat în istorie, devine în viziunea lui Cezar Petrescu obiectul unei biografii fanteziste, fabulație centrată pe ideea că „singura cuminție a eroilor e să știe a muri la vreme"...

Cu pagini dense ca acestea, prozatorul înfruntă timpul mai sigur decît cu unele din romanele sale. (*În apropierea fantasticului*, în „România literară", an. XIX, nr. 25, 19 iunie 1986, p. 8.)

MIHAI DASCAL : Spre sfîrșitul anului 1926, *Adevărul literar și artistic* (an. VII, nr. 307, 24 octombrie, p. 1) publica sub semnătura *„Dr. Ygrec"* un articol intitulat *Freudismul în literatura română (Note pe marginea romanului „Întunecarea" al d-lui Cezar Petrescu)*, care atrăgea atenția asupra convertirii prozatorului la preceptele psihanalizei. [...] Cum romanul *Întunecare* a fost elaborat, potrivit mărturisirii sale, în cuprinsul a trei vacanțe de vară consecutive, fiind gata de tipar în 1925 (vezi : *De vorbă cu d. Cezar Petrescu*, în *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 453, 11 august 1929, p. 1—2), putem data cu oarecare precizie perimetrul de geneză al preocupării sale pentru psihanaliză. Este epoca de început a frondei suprarealiste, cînd în tendința de a-și argumenta teoretic manifestul artistic mișcarea popularizează masiv constatările și teoriile a diferite școli de cercetare psihologică. Democratizate și intrate subit în actualitate, ele sporesc nu atît creditul avangardei, cît interesul general pentru procesualitatea vieții interioare. Sensibil la orice simptom de remaniere epică (fenomen pus în evidență și de publicistica sa), Cezar Petrescu se vrea imediat în prim-plan, urmărind nu numai prioritatea în informație, ci și o veritabilă competență în materie. [...]

Extensia domeniului investigat, abundența ipotezelor și caracterul lor experimental îl fac să înainteze însă pe un sol nesigur, proteic. Conceptele cu care operează vor fi de aceea întrucîtva difuze (chiar și cele consacrate ezitau relativist în preajma poeziei), conturate prin coroborarea unor surse și puncte de vedere nu totdeauna congruente. Cîteva constante ale ideației sale epice de inspirație psihanalitică pot fi disociate totuși cu ușurință. Cezar Petrescu închipuie, de pildă, insul social dedublat de eul său latent, infraconștient, pe care-l resimte traumatic un *celălalt*, un altul. Cînd perspectiva asupra personajului se revendică mai ales dintr-o direcție freudiană, eul subliminal îi apare ca depozitar al unei experiențe elementare, urcînd fie din refulări individuale infantile, fie din tare filogenetice (nuvelele *Risul*, *Adevărul*, *Fe-*

reastra, *Somnul*, romanul *Simfonia fantastică* etc.). Atunci cînd îi preferă însă ipostaza de factor moderator, de instanță superioară dominînd și chiar admonestînd moral ființa socială *(Păianjenul negru*, *Omul din vis*, *Omul care și-a găsit umbra* etc.), direcția pare să sugereze apropierea de viziunea poetului și cercetătorului englez F. W. H. Myers, foarte popular în Europa prin lucrarea sa postumă *Personalitatea umană* și oarecum la modă după 1921, cînd André Breton îl preia cu unele corecții pozitiviste în teoriile sale asupra automatismului psihic.

În ambele cazuri se vizează un singur scop : explorarea teritoriului de dincolo de conștiință. Dar, asemenea profunzimii pădurii, care rămîne în plin mister din cauza copacilor, partea de umbră, subiacentă a conștiinței se lasă greu descifrată, impunînd prin imprevizibil și fantasticitate. Aceasta este, de altfel, și „legenda" expresiei „fantasticul interior", cu care scriitorul își particularizează un întreg ciclu de opere, rod al noilor propensiuni tematice și stilistice. „Fantastic interior", adică esotericul lumii de senzații și pulsiuni care precede mecanica de suprafață a comportamentului social.

Pînă la abordarea frontală a laitmotivelor psihanalitice, Cezar Petrescu traversează vizibil o etapă de tatonare, de adaptare. Reluînd în volumele *Scrisorile unui răzeș* și *Drumul cu plopi* multe din textele publicate în *Hiena* și *Gîndirea*, autorul simte nevoia să le rescrie în conformitate cu noile exigențe epice. Conflictul interior al eroilor este acum adîncit, acutizat, deviat în forme irezolvabile, uneori cu finalitate tragică. Personaje scindate între un eu dornic de adaptare sau promovare socială și un revers subconștient al său, conservator și retractil, trăind în idealitate și năzuind la ea ca la o stare originară, iată deja o presimțire a toposurilor psihanalizei. Nuvela *Adevărul* pare să fi prins elocvent și întrucîtva exponențial acest nou suflu al problematicii. Eroul, un tînăr proaspăt mariat, trăind încă spaima de singurătate a unei copilării similiorfane și a unei adolescențe frustrate de afecțiune, închipuie compensatoriu un prieten ideal, impunîndu-l celor din jur ca etalon. Urzește „alături de viața cea adevărată și searbădă, alta idealizată", observă autorul. El îi mistifică pe ceilalți, dar nu reușește să se automistifice, eșecul dîndu-i o pronunțată insațietate existențială. Apelul la imaginație și nevoia cronică de idealitate sînt văzute însă de scriitor ca defulări manifeste ale unor restricții infantile și adolescentine. [...]

O alteritate crescîndă, perfecționată, excesivă colorează acum tot mai intens comportamentul eroilor cezarpetrescieni, depărtîndu-i de linearitatea tipologică sămănătoristă. În același timp,

preocupat de interioritatea lor, autorul nu mai are suport pentru tirade poematice, textul cîştigînd rapid în epicitate.

Resimt efectele acestei reformulări de atitudine şi alte texte scrise sau revăzute în această perioadă, între care am cita îndeosebi celelalte nuvele din *Drumul cu plopi* (*Inelul cu piatră de rubin*, *Aventura*, *Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie*, *Zăpada*, *Unchiul din America* etc.), ai căror eroi, precum cel din *Adevărul*, vor să concureze procustian, printr-un model imaginar, o realitate socială sau sufletească inconfortabilă.

Curajul şi toleranţa retorică a prozatorului nu se opresc însă aici. Ipotezele psihanaliştilor îl incită mai ales prin potenţialitatea lor literară, ca filon epic, nestînjenindu-l nici atunci cînd sînt hazardate sau duc la parapsihologie. Ele par a furniza direct subiectul unora dintre cele mai bune nuvele cezarpetresciene (şi aş cita între ele: *Rîsul*, *Omul din vis*, *Aranca*, *Ştima lacurilor*, *Omul care şi-a găsit umbra*, *Somnul*) şi chiar al unora dintre romane (mă gîndesc îndeosebi la *Simfonia fantastică* şi *Baletul mecanic*).

Myers, de care aminteam, atribuie celor două euri din care consideră că se compune entitatea noastră spirituală (forţînd întrucîtva tradiţia fiziologiei neurologice) sedii cerebrale diferite, bine disociate. Eul subliminal ar locui emisfera dreaptă, cel supraliminal, adaptat la social şi manifestîndu-se ca atare, pe cea stîngă. Abolirea emisferei drepte ne-ar lipsi de conţinutul subconştient al comportamentului nostru, iar a celei stîngi ne-ar face să acţionăm unilateral, doar prin instincte necenzurate conştient. O asemenea teză, cunoscută poate prin intermediere, stă la baza nuvelei *Rîsul*. Un bătrîn pescar ţine pe lîngă colibă sa un handicapat mintal; care trăieşte într-o elementară şi primitivă frăţietate cu cîinele casei. Traiul cenuşiu le este tulburat de o devastatoare inundaţie, care-i ameninţă cu înecul tocmai cînd o pareză fatală îl imobilizează pe bătrîn la pat. Singura speranţă de salvare este pentru toţi handicapatul, căruia pescarul îi solicită ajutorul prin disperarea privirii. Numai că acesta trăieşte şi se manifestă congenital prin instincte, astfel că, mînat numai de egoismul instinctului primar de autoconservare, se salvează singur, părăsindu-şi binefăcătorul în mijlocul apelor, surd la urletele cîinelui. Insolitul motivului impune textul atenţiei publice încă de la tipărirea lui în *Gîndirea* (an. II, nr. 1, 15 aprilie 1922, p. 4—9). Un poet respectat ca Ion Pillat ne face surpriza să-i dedice chiar un inspirat poem, preluînd în titlu numele eroului (este vorba de poemul *Gîngul*, publicat în *Gîndirea*, an. II, nr. 16—17, 5—20 aprilie 1923, p. 229).

Am văzut că personajele *Întunecării* dezbăteau ultimele teoril asupra mecanismului de configurare a visului cu mare dezinvoltură. Preocuparea lor nu era întîmplătoare, ci simptomul unei propensiuni devoratoare pe care o acuză în această perioadă scriitorul, pusă în evidență de bucăți elaborate paralel cu romanul, dar și ulterior. Perspectiva generală asupra problemei, uneori terminologia, apoi faptul că eroii sînt întîrziați într-un echivoc continuu la granița dintre patologic și normal par să indice ca sursă inspiratoare în primul rînd pe Freud. În dezvoltarea epică a tezelor, prozatorul își permite însă largi remanieri fie apelînd la soluții sugerate de alți cercetători, fie moderînd pozitivismul lor prin fantastic.

În *Omul din vis*, de pildă, protagonistul acuză o gravă stare de decompensare psihică (Freud ia totdeauna abnormalul ca normă în studierea normalității). Îl îngrijorează îndeosebi revenirea obsesivă în visele sale de adult a unui laitmotiv al viselor infantile: un bătrîn providențial, care apare asemeni zînei bune în momentele de criză și pericol, schimbînd situația în favoarea sa. Bătrînul are o prezență onirică percutantă, pe care copilul, apoi adultul o reține pînă la amănunte neînsemnate. Hotărît să-și odihnească nervii, pleacă la țară, unde departe de a-și găsi remediul, asistă stupefiat la întruparea diurnă a visului său. El regăsește aici omul din vis în persoana unui moșier falimentar al locurilor, sărăcit datorită jocului de cărți. Căutîndu-i intrigat vecinătatea, eroul are prilejul să-i cîștige ultimii bani, împingîndu-l involuntar la sinucidere. Din acest moment, visele nocturne i se golesc brusc și misterios de prezența ocrotitorului benefic.

Textul pendulează cu suplețe între registrul realului și cel al fantasticului, granița dintre ele avînd o anume fragilitate. Eroul trăiește în plin inverosimil, dar asemeni personajelor de basm, îl creditează cu un firesc consternant.

Cei mai mulți dintre interpreții scriitorului, mai ales cei contemporani, asimilează nuvela producțiilor fantastice. *Omul din vis* este însă un exponențial test literar psihanalitic, fiind fantastic numai în măsura în care exploatează o ipoteză asupra subconștientului uman, el însuși fantastic prin incontrolabil și iraționalitate.

Starobinski vorbește de psihanaliză ca de un demers metaforic. „Psihanaliza, remarcă el, vrea să se desfășoare ca un *discurs conștient al rațiunii asupra iraționalului, inconștientului, nondiscursivului*; nimic nu ne autorizează să punem la îndoială sinceritatea acestei intenții. Dar, în acest caz, avem dreptul să bănuim că psihanaliza e ea însăși o *mitopoieză*, un limbaj mitic sau cel puțin un limbaj figurat..." (*Psihanaliză și cunoaștere lite-*

rară, în *Relația critică*, București, Editura Univers, 1974, p. 239.) *Omul din vis* este un astfel de discurs rațional asupra iraționalului din noi.

Aminteam că unii dintre partizanii mișcării (avîndu-l pe Myers ca precursor) exaltau potențialitatea superioară, divinatorie a subconștientului, capabilă să răzbată prin ecranul eului supraliminal pentru a restabili armonia cosmică a individualității. Această potențialitate generează în ins facultăți premonitorii, vaticinare, puse în valoare și intermediate doar de subconștient. Asemenea enunțuri „mitopoetice" par să fi inspirat nuvela cezarpetresciană. Visul fiind o formă de expresie și manifestare a subconștientului, omul care îi apare în somn eroului n-ar fi altceva decît un mesager oniric al unei realități viitoare, trăită apoi în concretețea ei istorică. A se vedea de aici cît de iconoclast este scriitorul la 1923 în materie de problematică și cît de mult își propune — cît de mult reușește, de fapt — să mute jaloanele gramaticii narative în această direcție.

Tot la o potențialitate vizionară, profetică a subconștientului face aluzie și nuvela *Aranca, știma lacurilor*, dar într-o manieră mai sinuoasă și cu o vizibilă aplecare către fantasticul de factură gotică. Într-o ambianță incert-raddcliffiană și sub efectul unui vin vechi de Tokay, protagonistul nuvelei se simte provocat de spiritul unei moarte, care, dispărută fără urmă, — sinucigașă sau victimă a unei crime —, nu-și găsise, conform mentalității creștine, liniștea unui mormînt. Coșmarul urmăririi lui nocturne îl face pe erou descoperitorul mult căutatului cadavru și pacificatorul locurilor. Dar aventura sa funambulescă se petrece în stare de subconștiență și are aspectul unei transe hipnotice, care îi pune în funcție facultăți excepționale de clarviziune. Trezit, conștient adică, nu se recunoaște în nici una din etapele incursiunii și află amănunte care îl consternează. Fusese, așadar, instrumentul unei influențe oculte, a unui fluid cosmic, în sensul ipotezelor neoplatoniciene ale Renașterii referitoare la magia naturală. De altfel, scriitorul își trădează sursele, atribuind contelui Andor Kemény, unul dintre personajele nuvelei, interes pentru autori ca Denis Areopagitul, Ruysbroeck, Swedenborg, Allan Kardek și preocupări fanatice pentru ocultism, magie neagră, metempsihoză, spiritism etc.

Premisa teoretică a nuvelei predispune, ca și *Omul din vis*, la depășirea lejeră a firescului, a verosimilului. Prozatorul exploatează această deschidere îndeosebi în direcția fantasticului

terific, redescoperind convențiile literaturii romantice, dar folosindu-le într-o anume insolită și modernă convergență.

În aceeași direcție se va înscrie peste cîțiva ani și romanul *Baletul mecanic*, amalgamînd supoziții psihanalitice cu teme de senzațional cosmopolit și fantastic hoffmannesc.

În eseul *Citeva tipuri de caracter din practica psihanalitică*, Freud consacră un întreg capitol unui caz specific de nevroză, numită a celor „care eșuează din cauza succesului", pe care o argumentează atît cu exemple din experiența sa medicală, cît și cu unele furnizate de literatură (Shakespeare, Ibsen etc.). [...] *Omul care și-a găsit umbra*, ampla narațiune cezarpetresciană, pune în gamă epică această speculație freudiană. Personajul, învingător în confruntarea cu capcanele socialului, își obține și supraveghează ascensiunea printr-o inflexibilă strategie și cu sacrificiul celor mai elementare precepte morale. Numeroasele frustrări cristalizează însă în subconștient un sentiment de vinovăție față de sine și ceilalți, care îl împiedică să-și savureze victoria și-i trimite din interior semnele unei teribile anxietăți, sub imperiul căreia în cele din urmă își curmă viața.

De la teza freudiană, scriitorul își permite o singură corecție, antrenînd textul într-o direcție evasifantastică. Umbrei eroului, văzută în stranie complicitate cu subconștientul ostil, i se atribuie o substanțialitate antropomorfică și manifestări animiste. Artificiul, facil romantic, trage în derizoriu angoasa personajului, diminuînd astfel, din păcate, funcționalitatea ei în cadrul afabulației epice.

Tot sub asediul unui subconștient anarhic, dar în confruntare surdă cu el, trăiesc și eroii nuvelei *Somnul* sau ai romanului *Simfonia fantastică*, narațiuni gîndite într-o vizibilă contingență tematică și redundanță compozițională. Anticipînd intransigența morală a eroilor camilpetrescieni, ca și dureroasa autoscopie a celor holbanieni, protagonistul nuvelei *Somnul* absolutizează sinceritatea conjugală a soției sale. Are însă o dramatică revelație, care-l scoate din făgașul unei promițătoare cariere politice și-i destabilizează iremediabil axul existențial. Constată, de pildă, că soția își compensează loialitatea și refulările vieții diurne, în somn, prin libertăți onirice adulterine. Din acest moment trăiește sub spectrul unei gelozii atroce și devine un adversar implacabil al viselor ei, cărora încearcă să le zăgăzuiască prin toate mijloacele debordanța stînjenitoare. Zădărnicia tentativelor îi ero-

dează însă progresiv luciditatea și-l apropie întrucîtva de postura doctorului Kerjențev, eroul nuvelei lui Leonid Andreev *Ideea*, care-și supraevalua responsabilitatea mentală tocmai cînd ea devenise o tragică iluzie. Ca și Kerjențev, care închipuindu-se demiurg are stupoarea să constate că fusese un banal instrument al tarelor sale biologice, eroul nuvelei *Somnul* se dorește stăpîn absolut peste subconștientul soției, dar ajunge o victimă jalnică a propriului subconștient. [...]

Narațiunea este concepută ca o confesiune la persoana I, personajul pledîndu-și cauza frenetic, parcă în fața unei instanțe de tribunal. Ea fiind însă *ab initio* compromisă, efortul lui devine cu atît mai ridicol, cu cît se dorește mai persuasiv. Perorația să trece parcă prin vid, și o complicitate discretă între autor și cititor, cu subtil efect epic, îl învăluie ca pe un convalescent căruia trebuie să i se menajeze echilibrul psihic precar. [...]

În evoluția lui Cezar Petrescu, impactul cu temele de cercetare ale psihanalizei pare un eveniment cardinal, la fel de fecund și de individualizator precum descoperirea literaturii *Sămănătorului*. El are consecințe remodelatoare asupra viziunii epice și creează în opera sa structuri noi, inconfundabile. Scriitorul devine acum mai curajos în opțiunile sale tematice, mai variat și original în soluționarea lor epică, mai complex în ipostazierea caracterologică. Opinăm apoi pentru ideea că numai revelațiile psihanalizei, cu pozitivismul lor „mitopoetic", îi deschid și hrănesc apetitul pentru fantastic, experiență de neconceput în epoca partizanatului său sămănătorist.

În ambițioasa sa tentativă, pe scriitor l-au pîndit nenumărate capcane. Colegi de generație (Felix Aderca) sau ceva mai tineri (Dan Petrașincu, Octav Sulițiu etc.) nu le-au putut ocoli. Cezar Petrescu s-a salvat însă prin spiritul său electiv și vocație autentică. Într-un interviu din 1931 își amintește de o anume „oroare de exagerările lui Freud". A manifestat, așadar, programatic, rezistență la excese și a știut, cu simțul său epic de scriitor „autohtonist", să le distingă și să se detașeze de ele. Rezultatele, în ordine literară, au fost de excepție. Dacă exegeții schițelor și nuvelelor sămănătoriste numeau reușitele acestei faze „piese de rezistență" sau „texte antologice", cei ai prozelor de inspirație psihanalitică au vorbit, cu dezinvoltură chiar, de „mici capodopere", impresionați de circulația lor universală încă din contemporaneitatea scriitorului.

Și atîta timp cît acest atașament teoretic l-a împins pe Cezar Petrescu în prim-planul actualității, i-a prilejuit un netăgăduit progres metodologic și l-a europenizat în mai mare măsură decît alte opțiuni, avem motive să credem că el a fost o alegere fericită și rodnică nu numai pentru scriitor, ci și pentru spațiul literar românesc. (*„Străinul" din noi sau Cezar Petrescu și mutațiile prozei românești interbelice*, studiu introductiv la vol. *Somnul. Simfonia fantastică*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1988, p. 5—20, 25—26.)

CUPRINS

SCRISORILE UNUI RĂZEŞ (1922)

Rîsul 7

Dacia Felix 22

Valsul rozelor 30

Dezertarea lui Toader Mînzu 44

Prietenul meu Jan 63

Zair 74

Povestire de iarnă 88

Socoteala 98

DRUMUL CU PLOPI (1924)

Adevărul 105

Unchiul din America 119

Căsuţa de nisip 151

Zăpada 158

Fereastra 170

Aventura 222

Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie 228

Cariera lui Vidran 233

Inelul cu piatra de rubin 259

OMUL DIN VIS (1925)

Somnul 273
Păianjenul negru 313
Omul din vis 331

ARANCA, ȘTIMA LACURILOR (1929)

Adevărata moarte a lui Guynemer 371
Omul care și-a găsit umbra 412
Aranca, știma lacurilor 456

REPERE ISTORICO-LITERARE

Camil Petrescu : 509 : Emandil Bucuța : 509 : Al. Busuioceanu : 510 ; Emil Serghie : 511 : Scarlat Froda : 512 ; Perpessicius : 514 ; Mihai Ralea : 518 ; Vladimir Streinu : 520 : Piero Bosio : 521 ; G. Bogdan-Duică : 522 : D. Karnabatt : 523 ; Octav Botez : 525 ; Tudor Vianu : 526 ; Pompiliu Constantinescu : 530 ; Al. Bădăuță : 533 ; Isabela Sadoveanu : 534 : E. Lovinescu : 536 : Scarlat Struțeanu. : 537 : Cezar Petrescu : 539 : Al. A. Philippide : 539 ; N. Iorga : 541 ; B[asil] Munteano : 542 ; Horia Stancu : 543 : Mihail Gafița : 544 ; Ion Bălu : 549 ; Șerban Cioculescu : 552 ; Ion Maxim : 553 ; Sergiu Pavel Dan : 560 ; Mircea Zaciu : 565 ; Al. Piru : 568 ; Constantin Ciopraga : 572 ; Mihai Dascal : 580.